OM

# FATTIGVÄSENDET.

(EN RESEBERÄTTELSE) AF G. SWEDERUS.

---

# UTDRAG

UR

# EN RESEBERÄTTELSE

INGIFVEN TILL KONGL. KOMMERSE- KOLLEGIUM, AF G. SWEDERUS. ----------**STOCKHOLM, 1847.** P. A. NORSTEDT & SÖNER, Kongl. Boktryckare.

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör Bayerische Staatsbibliothek, München, har hämtats från Google Books. Omkring 15 sidor har därtill måst hämtas från en annan digitalisering utförd av University of Wisconsin-Madison Library. Alla sidorna anpassades för Projekt Runeberg i september 2013 av Bert H.

FÖRETAL.

Förf. företog år 1841 om våren en utrikes re-sa, som ämnades att omfatta Tyskland, Frankrike och England, samt genom Kunglig Resolution bestämdes att först afse Preussen. Ändamålet med denna resa var att betrakta fattigdomen i den skepnad densamma i sednare tider erhållit såsom beroende af menskliga arbetets missledda resultater, och följaktligen af den lagstiftning som i staten bestämmer villkor för arbetsföretagen. K. Commerce-Collegium hade i underd. Utlåtande yttrat sig angående omfånget af det uppgifna problemet och funnit den först föreslagna tiden alltför kort, hvarefter Kongl. Maj:t lemnade a)l bestämning i det afseendet åt den resande sjelf. Tre år och två månader användes utrikes på bemödanden för frågans lösande; om detta sednare icke kan anses lyckadt, hoppas Förf. likväl åt sin tid hafva gifvit en och annan väckelse, en och annan vink som kan hejda den alltför obetänkt omskapande, eller mana på den som alltför länge vill dröja vid det bestående.

En anmärkning anser jag här vara af nöden. Sjelf va reformifvern kan hafva sin slen-trian, och liksom (len konservativa beqvämlig-heten, som icke tillåter att lemna det en gång vanda, kan den reformerande beqvämligheten med anhängighet till den en gång gifna rörelsen framåt, misstaga sig deri att den är belåten allenast man har rörelse.

Till ursäkt för den fristående ställning jag tillåtit mig taga, skulle jag kunna tyckas ega tillräckligt skäl i samvetets röst, men emedan denna erkändt är det mest subjektiva bland alla rättfärdiganden, och således aldrig får gälla för andra, vill jag göra läsaren bekant med de inflytanden genom livilka jag blifvit satt i tillfälle att komma på en annan ståndpunkt, än de hittills kända, för bedömandet af fattigfrågan. Jag blef år 1831, af Fabrikanter i Stockholm ombedd att rigta min verksamhet åt Sveriges fabriksväsende. För att få ett studium i det afseendet möjligt, organiserade jag år 1831—1833 den'Svenska Industriföreningen , der jag genom daglig beröring me,d

hufvudstadens insigtsfullaste indu-stri-idkare så väl fabrikanter som liandtverka-re, och genom skarpt utkämpade meningsslri-der, erhöll den lifligaste uppfattning af arbetets anspråk, af idkares och arbetares skilj-da anspråk, och lärde urskilja ensidigheterne hvilka sällan af de intresserade sjelfve förmedlas. En följd af beröringen med de industriella klasser ne i Hufvudstaden blef milt anstäl-lande * vid Tullverket, såsom kontrollant för dessa klassers räkning. Der tillkommo, ofta i strid och alltid på sidan om de förr nämnda klassernes anspråk, Handelns och Statens anspråk, li varigenom jag i det praktiska kom att stå omhvärfd af alla de olika ståndpunkter från hvilka så olikartade anspråk uttalades. De studier till hvilka jag tog min tillflykt i Skrifter, hlefvo, genom denna min praktiska ställning, så skarpt disciplinerade, att en härm-ning blef omöjlig, och ur det ändliga hvimmel som alla åsigter och anspråk af Skriftställare och aiförsmän i stort eller smått för mig uppställde, måste sinnet ledas tillbaka till en fullkomlig sjelfständighet, åtminstone i val, der icke intuitionen möjligen sjelfständigt fram-bragtes af så många stridiga meningar.

Förf. anser detta vara nog for att hos läsaren framkalla följande Öfvertygelse:

Att intet jagande efter "theorier” föran-ledt raitt inblandande i frågan: ,

Alt ingen brist på kunskap om praktiska inväudningarne hos mig behöfver förutsättas;

Äfvehsom att ingen praktisk slentrian hos mig qvarstadnat.

Hvad jag icke kan i förhand bevisa, önskar jag alt denna Skrift måtte kunna för läsaren göra troligt, att ett djupt själsbehof ännu utgör bevekelsegrunden till hela min verksamhet på denna väg. Det är icke blott förmig af vigt att framkalla denna öfvertygelse. Det är af vigt äfven derför att läsaren, med ett sådant antagande, ovillkorligen måste läsa arbetet med samma väckelser, och om detta lyckas, allenast med några få, bättre begåfva-de naturer, kan menskligheten af dem hoppas en lyckligare stegrad fortsättning i den linea på hvilken jag velat finna menniskans lycka förborgad.

Arbetets utgifvande bekostas af staten, men icke så som skulle Regeringen eller K. Commerce-Collegium hvilket sednare inspecte-rat reseföretaget, dermed velat förklara ett godkännande och antagande af alla de åsigter Förf. här yttrar, utan snarare sker detta såsom ett åläggande för att dermed låta Förf. bevisa det han genom arbete och forskningar sökt motsvara den kostnad som för sjelfva resan beviljades. Också utgjorde det å Förf. sida ett föregående åtagande, att, efter resans slut, i tryck utgifva resultatet af den samlade erfarenheten. Men deremot har det varit en naturlig liberalitet hos Regeringen att låta Förf., på eget ansvar inför opinionen, utsätta hvad som utgör frukten af hans iakttagelser och begrundande. Ett motsatt förfarande skulle inneburit en censur.

När beslutet togs, att i utlandet betrakta förhållanderne i afseende på närings väsendet, var det naturligtvis icke af tom nyfikenhet atterfara sådant utan en tillämpning i afseende på fäderneslandet. Af sådan orsak liar jag betydligt sammandragit eller uteslutit statistiska data för Preussen, för att desto mera framhålla den tillämpning som för Sverige kan ega rum. Nyare data hafva blifvit tillsatta i stället för äldre uti jemförelse-tahellerne för den period under hvilken man i Preussen haft tillfälle att iakttaga följderne utaf en friare lagstiftning för näringsväsendet.

Om fattigdomen begär man utan framgång statistiska uppgifter i Preussen. Denna frånsida af medaljen vill man gerna dölja. Ett bestämdt resultat i siffror kan man fördensuld icke der erhålla i afseende på fattigdomens tillvext. Men allmänt erkännes det af sakkunnige att den ökats och oupphörligen tillvexer, under det att rikedomen likaledes å sin sida fullföljer sin segrande bana. Tiggeri förekommer icke, men i gömda vinklar sitter den medellösa och förtryckta arbetsamheten så snart den icke förstått att i tid, genom umbäranden för stunden, spara ett litet kapital, hvarigenom personen småningom kunnat komma in på förtryckarnes område. Der åter förtviflan inträdt, der blir brottet det nästa steget i scalan. Med denna åsigt står det tillsammans att betrakta fångväsendet såsom till en stor del en fortsättning af fattigväsendet, och for uppgiften om detta slags fattigdomsresul-tat, har man äfven i det nyssnämnda landet full tillgång till statistiska uppgifter.

Förf. återkommer till hvad han förut här sagt, att han hoppas af andra, i afseende på egenskaper och samhällsställning lyckligare lottade naturer, en lefvande tillämpning af de läror Förf. icke framställt, men hvilkas utveckling ligger potentialiter gömd i den analys af saken, hvartill närvarande sammanställning af förhållanderne

uppmanar.

'»m »m i«*»Preussiska halfofllclella åslgten af Lag-stiftningen for nårlngswåsendet 1 samma land, *) kritiskt meddelad«

i^åsom näring eller ”Gewerbe” räknas icke hvad en person sjelf eller genom tjenare åstadkommer för egen eiler familjs räkning. Det är alllså tillåtet att inom familjen, utan särskilt tillstånd eller ens delgifvan-de åt auktoriteter, tillverka hvad man vill och kan, sa snart det icke användes till afyttrande åt andra.

Rättigheten att idka en näring eller yrke är i God frejd

° vilkor för

allmänhet medgifven alla, endast med undantaget rättighe-att god frejd är ett vilkor derför. Man dömmer der-idka^ett om sålunda: Det kan visserligen synas riktigt att ål hvar och en öfverlemna valet af den idkare med hvil-ken de vilja inlåta sig i affärer, och dervid låta dem sjelfva pröfva tilJ hvilken grad de kunna skänka en man förtroende; men statsmakten bör underlätta sådant derigenom, att den utesluter från borgerliga yrken sådana personer, hvilka, derigenom att de sakna god frejd, också påtagligen icke förtjena förtroende, eller genom brist på myndighefs-vilkor icke kunna med rältsgiltighet afsluta och uppgöra en öfverens-

*) I korthet framställdt efter statistiska Byråns chefs*, Dire<-ctor J. G. Hoffmans, skrifter.

Om Fattigväsendet. ^kommelse. Allmänna Lagen bestämmer hvilka äro i omyndighetstillstånd, men angående god frejd bestämmer först Stadslagen af d. 17 Mars 1831.

Borgare- I sistnämde lag bestämmes att borgarerätt

rasVnfr skall vägras vanfrejdad person, och fråntagas honom i vi»sa sedan den en gång blifvit meddelad, om personen som är i fråga, blifvit dömd till två års tukthus eller annat svårare straff, eller lagligen blifvit fälld för mened, tjufnad eller qvalificeradt bedrägeri. Dessutom är det städernas deputerade medgifvet att vägra borgarerätt eller återtaga den, så snart personen, om hvilken fråga uppstår, blifvit dömd till hvilket kriminal-straff som helst, eller i dylik sak blifvit ställd under framtiden, äfvensom i fall personen genom handling och lefnadssätt ådragit sig allmänt förakt. Likväl måste i sådant fall magistraten pröfva och den skyldige höras, och deputerades beslut vid sådana omständigheter af magistraten fastställas för att äga laga kraft, hvaremot likväl den lällde kan vädja till högre rätt. Bestämdt är emedlertid att de upp-

Fiendskapräknade kriminal-fallen alltid medföra ett förverkande

och förföl- .

jeUeiost af borgare-rätten; men den vanfrejd, som omnämnes

▼eu föran-i handling och lefnadssätt, är temligen arbiträrt lem-

leda förlu* j • j i • »

»ten »f nad at städernas deputerades större eller mindre

borgerliga

rattighe-noggranhet, eller till och med kitslighet att beter. , ,

domma.

stränghe. Bestämningen, äfvensom obestämdheten härutin-

ten vållar .... '

lösdrif. nan äro, såsom det måste förekomma en främmande betraktare, förderfligt verkande, iså måtto, att de föranleda förtviflan och lösdrifveri. Man kan icke an-taga att hvarje stads deputerade skola utgöra en så sansad och rättsinnig areopage att icke passionerna der understundom skulle komma att inverka. Men äfven om en sådan omöjlighet tankes möjlig, återstår likväl principen sjelf såsom, minst sagdt, tvifvel underkastad till dess riktighet.

Den öfverensstämmer likväl med hela den nyare organisationen i Preussen, der en stark, ja troligtvis alldeles för stark hyllning egnas åt hederskänslan; nu anförda lag är ett symptom deraf*

Det synes deremot i allmänhet vara utaf för-hållanderna påkalladt, att, åt ett stånd, som egentligen vänder sin verksamhet på att förvärfva, icke inrymma någon esprit de corps, icke erkänna detsamma såsom ett stånd med korporations natur. Hvårföre skulle på landet en annan princip äga rum? Hvar-före få vara possessionat efter kriminella bestraffningen eller annan vanfrejd ? Skall possessionatens eller bondens heder vara mindre ömtålig än borgarens? Så länge hela uppsättningen af borgareståndet var skråmessig och staten snart sagdt stödde sig derpå, då behöfdes en sådan ömtålighet, nu icke.

Det må gerna medgifvas att en samling individer med gemensamma intressen och åligganden, icke böra åläggas att stå i beröring med dåligt folk, och att erkänna en vanfrejdads röst gällande lika mycket som en aktad persons. Alltså är en förmedling lått verkställd dermed alt han kunde uteslutas från rättigheten att öfvervara municipal-sammankomster, och på landet sockenstämmor m. m., vare sig att personen är borgare, landtbrukare eller hvad som helst,men deremot få bibehålla rättigheten att föda sig ärligen med sitt yrke. Vore det icke önskligare att hvarje tjuf bedrefve ett ärligt näringsfång?

Vill man åter säga att en bevisligen vanfrejdad person icke bör äga rätt att genom andra bedrifva arbete, så synes det visserligen hafva skäl för sig;

— icke såsom skulle staten genom dylik tillställning vara skyldig att vaka för affärsmäns säkerhet, ty den blir ofta vida mera äfvenlyrad genom dem som icke äro vanfrejdade, utan emedan husbondemakten visserligen verkar menligt genom en person af dålig moralitet; men saken låter icke väl verkställa sig. Ett skäligt stadgande vore att person af förr omtalade kategorier, icke under någon förevändning måtte äga rätt att hålla lärlingar.

Långt ifrån att skygga tillbaka för de följder som af förfogandet måste uppkomma, deribland huf-vudsakligast näringslöshet, möter regeringsåsigten inkastet. (att den som ej får föda sig ärligt, måste föda sig oärligt) med följande räsonemang: ’Vätt mången ärlig och skicklig arbetare kommer aldrig så långt att han kan för egen räkning grunda ett yrke; då är det ingen öfverdrifven stränghet deri, att den vanfrejdade nödgas på samma sätt draga sig fram, allenast såsom underordnad arbetare åt andra. Men ännu mera i öfverensstämmelse med regeringsmake-riets egna klådighet (sit venia verbo) att göra allt, förfoga om allt och bota allt — men bygga föga, yttrar man sig vidare: ”för dem som icke på delta sättet finna försörjning, skall polisen sörja.” Till-flyktsorter för sedligt nedsatta personer höra till ett bildadt folks polis-anstalter lika bestämdt som sjukhus och dårhus.” Ett ännu striktare prof af denna åsigt torde jag få tillåta mig i en not anföra ur Sveriges häfder. *) Det synes som borde man redan hunnit kulminationspunkten med raseriet att vårda och försvara och omyndighålla menniskor, då man påtagligen i alla länder funnit brottmålens antal så högst betydligt förökadt, och till en icke obetydlig del genom dessa förordningar som betaga menniskan all möjlighet att vara ärlig. Jag torde få hänvisa ttll den särskilt i närvarande Berättelse bifogade brott-måls-statistiken för Preussen.

Ett annat hinder att fritt bedrifva ett yrke upp- 2:0 io-

skräukes

står också genom staten sjelf, så snart företaget är näring*-

. friheten

af den beskaffenhet att det genom brist på insigt Tid yrken

som kun 11.1

vid dess bedrifvande kan vara farligt för andra men-medföra niskor. Man har icke bestämdt angifvit hvilka yrken hit böra räknas; dock hufvudsakligen följande: vigti-

*) Förre Landshöfdingen Fock i Upsala Län dref lyckligen igenom idéen att anlägga ett korrektionshus. Huru stort behofvet var, utvisar följande uppträde. Vid ett besök i Upsala ville K. Carl XIII:s gemål bese alla

märkvärdigheterna i orten. Deribland räknades också det nya korrektionshuset. Bland sujetterna var en 12 å 14-årig flicka af högst interessant utseende. ”Hvad har du gjort mitt barn ?” frågade Drottningen, 'intet, nådiga Fru!” blef svaret — ”Hm! huru länge har du varit här?” — Sv.: ”Sedan kl. 8 i^mårse!” — ”Huru länge skall du bli här?” — Sv.: ”Åh det blir väl till frampå eftermiddagen. (Hon, såväl som öfriga personalen var — inrättningen till heder — hyrd för en half dag mot en plåt i arfvode).g are murarearbeten, hus- och skeppsbyggen', styr-mans-, lotsmaschinbyggares arbeten och kemiska fa-briks-anläggningar. Lokalförhållanden bestämma huruvida reparationer i besagde yrken, der sådana kunna äga rum, skola tillåtas fritt eller icke, äfvenså i afseende på åtskilliga flere yrken, såsom: sotare-yrket, stenhuggeri, kakelugnsmakeri. och mångfaldiga andra arbeten, för hvilka alla finnas ordnandcn grundade på lokaliteter. Många yrken hvilka hvila på vettenskaplig grund, eller hvilka tillika innebära ijenste-ansvarighet, anförtros icke åt andra än särskilt pröf-vade personer. Dit höra Apothekare, Chirurger af andra klassen, Barnmorskor, Hofslagare, Gällare, Landtmätare, Markscheider, Geschvvorner, Skeppsmä-tare, Mäklare, Auctionister, Wardeiner, Concepister, Tolkar.

Vidare kan en anläggning förhindras med afseende på val af punkt för anläggningen, t. ex. krulqvar-nar och beredningar der eljest explosioner kunna förekomma, få icke anläggas i närheten af bebodda hus. Vattenqvarnars anläggning beror af traktens beskaffenhet i afseende på följderna af uppdämning, segelbarhet af det vatten der anläggningen åsyftas, strandens skyddande o. s. v. Väderqvarnar få icke anläggas så nära landsväg, att skuggan af vingarne faller på densamma, och i allmänhet ej utan svårighet i lätt bebodda trakter. Äfvenledes kan polisen hindra allahanda anläggningar i tätt befolkade stads-delar, om stank eller oljud deraf uppkommer.Naturligtvis finner man af ålder, i Preussen, med skillnad

° emt'liao

samma noggrannhet som öfverallt der arbetsorganisa-i««dt-och

tionen hvilade på skråsystemets grund, en sträng»•-»»»«insöndring mellan landt- och stadsmanna-näringar. Hvad som här började reformen, var eröfringen af Schlesien, der Fredrik 11 fann en större frihet, sedan Österrikiska regimens tid, än som stod tillsammans med Preussisk sed. Fredrik hade likväl i sin regeringskonst så Romerska grundsatser, att han icke gerna ändrade organisationen i eröfrade provinser, så vidi densamma kunde bestå med den öfriga statsinrättningen. Så skedde också med Schlesien, hvil-ken provins han högt värderade — sannolikt emendan den kostat honom så oberäkneligt mycket: — tre krig, hvaribland det sjuåriga. Landet fick be* hålla sina gamla näringsrättigheter och Konungen gjorde blott, i stort nödfall, inskränkningar deri. TilJ följd häraf, visade sig år 1810, då den allmänna förändringen med närings-lagstiftningen vidtogs,jem-förelsen mellan stads- och landtmanna-näringar, på följande sätt i de båda provinserna Schlesien och Brandenburg:

Ar 1810. Schlesien. Brandenburg. f ä landet Invänare \ . , , l i staden 1,570,482. 585,742. 337,720. 415,723. Summa 1,908,202. Summa 1,001,465. Handtverkare pä landet. Handtverkare p& landet. Mästare. Arbetare. Mästare. Arbetare. Bagare . . 2,131. 86. 97. 23. Slagfare . . 1,863. 4< >7. 101. 37.5,700. 1,972.

Alltså Schlesien 31,000 på l£ million invånare. Brandenburg 7,500 på eri half million, eller ungefär halfannan gång proportionen hos Schlesiens. Befolkningen å landet var i ändå större proportion till stadsbefolkningen i Schlesien än i Brandenburg.

Det måste för öfrigt vara en falsk åsigt att undertrycka industrien på landet, för att derigenom upphjelpa städerna. Det är tvertom välmågan i orten, som lifvar städernas rörelse. Men Regeringar-nes vilja kan icke återkalla stadsrätt, der den en gång blifvit meddelad.

På grund af föregående, beklagar man i Preussen såsom en national-föriust, att man hvarken 1808 eller 1831 delade städerna i två klasser (utom den nu gällande klassfördelningen), hvaraf den obetydligare skulle fått namn af landstäder, hvilkas valrätt (till representation i provincial-ständer) och beskatt-nings-skyldighet kunde fått sammanslås med landet För 100 år sedan var en mur vitkor för värdigheten af stad. Haag var fördenskull i alla geo-

Schlesien. Brandenburg. Handtverkare på landet. Handtverkare på landet. Mästare. Arbetare. Mästare. Arbetare.

Skräddare . 6,081. 2,105. 2,289. 828. Skomakare 6,973. 1,261. 657. 72. Smeder . . 4,306. 1,644. 1,550. 661. Hjul- och Vagnmakare 1,409. 321. 563. 169. Snickare . 1,259. 293. 288. 110. Tunnbindare 960. 181. 155. 72. 24,992. 6,298. 5,700. 1,972.grafiska läroböcker angifvet såsom den största by i Europa — långt efter sedan den blifvit regeringens säte. Nu mera har man ingen bestämd skilnadj och i de obetydligare städerna, der trädgårds-odling och landtbruk till stor del ingå i befolkningens sysselsättning, kan egentligen ingen karakteristik uppgöras till skilnad från en by.

Endast fri täflan förmår fastställa det mått af Fri täflan anspråk, som näringsidkande och deras kunder öm- tiva yr-sesidigt kunna uppgöra mot hvarandra. Hvar helst fri täflan saknas, saknas också den afgörande bevekelse-grunden att bibringn idkaren öfvertygelse, det han icke må åstadkomma mindre, och samma afgörande grund saknas för öfvertygelsen hos kunden att han e] må begära mera. Om någon, exempelvis sagdt, fordrar det bästa tyg till sina kläder och tillika det billigaste priset, så erhåller han vissheten om motsvarighet emot dessa båda anspråk, endast på det sattet alt ingenting hindrar honom att söka sin vara, der han tror sig få den till lindrigaste priset. Der-emot får tillverkaren öfvertygelse ona gränsen för sina anspråk, endast då han äger rättighet att utbjuda sin tillverkning öfverallt och åt hvilken som helst.

Af risken vid företag uppstodo monopolier, men också ofta af feodalmyndigheters afsigt för uteslutande vinning. Så uppkommo närings- och afsätt-nings-tvång för qvarnar, bryggerier, värdshus och krogar, smedjor, bakning och vinprässning, — allt monopolier, bland hvilka hufvudsakligen de tre för-sta spelat en vigt ig rol i Norra Tyskland. När befolkningen tilltog blef dess förbrukning ofta större än alt den kunde på billiga vilkor tillfredsställas af monopoliserande idkare, vid deras af ålder bestående inrättningar. Dessa, hvilka vid deras första anläggning kanske fullt motsvarade tidens fordringar, voro, sednare, vid industriens hastiga framsteg, förkastliga. Så förvandlades beqvämligheten att hafva qvarn och bryggeri i grannskapet snart till ett pinsamt tvång, att hålla till godo med otillräckligt, dåligt, dröjsamt och, proportionsvis dyrare, tillfredsställande af behof, hvilka med stor lätthet kunnat fyllas om ej täflan varit utestängd. Saken hade varit drägligare om sådane företrädesrättigheter varit gifna på vissa år. Vanligtvis måste taxor å arbetet mot-väga en öfverdrifven uppskattning deraf på monopolistens sida. Men denna utväg är icke tillräcklig. Den håller änng vanligtvis arbetet för dyrt, utan att profiten, vid det vanligtvis sorglösare bedrifvandet, blir särdeles stor för den, med företrädesrättigheter hugnade.

Qvarn- Genom ediklet af den 28 Oktober 1810 blefvo {»eri-pri- mäld- och bryggeri-monopolierna fullkomligt upp-

afskaffade

häfda. Regeringen antog att efterfrågan af arbete

deersätt-

för dessa båda produktioner icke skulle blifva min-mn°l8l0'dre än förut, ifall hvarje producent ville göra sig möda med att tillfredsställa sina kunder. Vidare åtog sig regeringen att skadeslöshålla dem, som utan eget förvållande dervid blefvo lidande. ‚Qvarntullen var TV af det förmalda, jemte en groschen per Scheffel (ungefär 12 sk. rgs per Sv. tunna). Denna betalning var icke för stor vid de ställen, som endast vissa tider af året kunde mala. Men den kunde likväl betydligt nedsättas, då qvar-nen, med god konstruktion och rik drifkraft, hela året igenom kunde hållas i gång, och mald .ständigt fanns tillgänglig. Genom tvånget var likväl köpe-och arrende-värdet å qvarnar högre, än det sedermera blef. Månget bryggeri och bränneri anlade egna hästqvarnar, eller, der förlaget så tillät, en ångqvarn. Vid de förra behöfde man kanske icke flera dragare, än dem man förut behöft, för att skicka till qvarnen, långt ifrån fabriken. — Men i synnerhet anlades en mängd väderqvarnar, hvilka betjenade allmänheten med mäld, till hälften af det pris, som odalqvarnarne förr hållit och hos hvilka prisned-sättningen icke var så lätt, då de vanligtvis hade att beräkna räntan af en hög köpesumma. Statskassan öfverhopades med ansökningar om skadeersättning, hvarmed likväl gick 6lätt till, synnerligast emedan skadan sällan var bevislig.

Af dessa svårigheter bevektes regeringen, att år 1819 utfärda en förordning, som beröfvade nyanlagda väderqvarnar det dem förut i Landslagen förunnade skyddet rmt trädplanteringar (som förtogo vinden); vidare år

1826, rent reaktionärt, förbud mot nya tullqvarn-anläggningar, så vidt de icke voro beräknade allenast för grosshandeln, eller bevisligen, de förut i orten befintliga odalqvarnarne ej voro till-räckliga för mäldbehofvet. Men då härvid ankommer på embelsutlåtanden att bestämma huruvida en odalqvarn fyller behofvet, eller ej, uppstå ofta kollisioner och saken är icke hjelpt.

Hvad försäljning af öl, dricka och bränvin angick, blefvo anspråken på ersättning ej så svåra alt pröfva, ty regeringen fann snart ur polis-åsigter att krogrörelsen ej finge lemnas alldeles fri, samt ur be-skattningssynpunkter att saken lämpade sig till en lönande statsinkomst. Man Nresonnerar likväl så; Befolkningen kan omöjligt konsumera allt det bränvin och öl, som kan tillverkas, om dessa produktioner allmänt bli till grund för landtbruket. Det bryggeri, som drifves blott för husbehof, är tillåtet utan afgift.

Bränneri- Då man fann huru starkt bränvins-fabrikationen ning af grep omkring sig, och att öfverallt små brännerier Septemb.anlades, utgaf regeringen en förordning, till följe (Skonsam hvaraf nya bränneri-rättigheter icke skulle komma att stora^pos- tilldelas andra landtegendomar, än de, hvilkas taxe-Sterui). ringsvärde uppgick till åtminstone 15,000 Thaler kurant (40 a 41,000 R:dr Sv. Rgds). Sak samma i afseende på bryggerier, om dermed afsågs en försäljning — eljest blef saken såsom förr, så alt hus-behofs-bryggeri får idkas på huru liten gård som helst. — Visserligen har man afsett de små pannornas syftning att öka förbrukningen på stället eller i orten, hvaremot de stora fabrikationerna icke kunna interessera sig fur en så obetydlig afsättning, och följaktligen icke verka så sedligen förderfligt. Men huf-vudsakliga konsiderationen var väl beskattningen och kontrollen derå, som blefve allt för kostsamma och svåra att verkställa, om tillverkningen finge alltför mycket splittras. Alt den i alla fall uppgår till ett ganska högt belopp, inhämtas af de data, jag i den statistiska afdelningen anfört. Jag må här tillägga, att beräkningen der är låg, ty dels vill man icke låta allmänheten få full kännedom af skattebeloppets särskilta hufvudpunkter, dels vilt man icke så särdeles vidröra detta ämne, der sedlighetens anspråk äro i strid med statskassans.

Krogrättigheter bero af lokala polismyndigheter, och skola icke utdelas flera, än som redan äro, utom i de fall, då de finnas verkligt gagnande förorten (?). En krogrättighet följer icke personen utan lokalen, och måste således ny tillåtelse sökas för en flyttning. Deremot är tillåtelsen så till vida personlig, som den kan förnekas genom förnyade polis-kontra-venlioner. Privilegiet tilldelas för öfrigt för ett kalenderår i sender.

Den år 1810 medgifna näringsfriheten, träffade blott de länder, som genom fredsslutet i Tilsit qvar-blifvit under Preussiska regeringens välde. Men de länder, som återkommo eller förvärfvades år 1815 kunde så mycket lättare bringas under de nya för-foganderna, som både Rhenländerna och Westphalen genom Fransyska lagstiftningen fått näringstvånget upphäfdt. Hufvudsakligast fordna Svenska Pommern, samt de afträdda delarne af Sachsen och mediatise-rade furst endömena hafva ännu q var af deras gamlalagstiftning för qvarnarna. Man anser en förlikning af ömsesidiga anspråk der kunna åvägabringas genom öfverenskommelse emellan qvarnegarna och deras kunder, på grund af allmänna föreskrifter och vilkor, samt att en period af flera år för försök med sådana ackorder borde föregå ett regeringsbeslut för monopoliernas upphäfvande mot skadeersättning.

Lagen för Andra monopolier äro mindre tryckande; exem-pel vis apothek får icke anläggas inom det gebiet, der redan förut finnes. Med ett ord, flere apothek, än de redan privilegierade få icke anläggas. Der-emot står det hvar och en fritt att köpa sin apo-theksvara från hvilket apothek han helst för godt finner. Man har fruktat att lemna en fri medtäflan, då prisnedsättningen kunde föranleda användandet af sämre materialier för läkemedlens beredande. Afven har man tilldelat apothekare, i orter med ringa befolkning, rättighet att idka kryddkramhandel i minut, för att deraf fylla bristen i inkomsten. En apothekare får icke Iefva i nöd. Han måste kunna oegennyttigt förkasta gamla förråder, så snart årstiden åter bringar friskare och kraftigare. Visserligen har man å andra sidan taxor för att förekomma prejeri, men det är erkändt att medlet hittills varit otillräckligt för detta ändamål. Större olägenheter tror man dock skulle uppkomma af fri täflan.

Hoteler för resande äro äfvenledes ett undantag från näringsfriheten. De fordra vanligen ett betydligt kapital. I stora städer, sådana som Berlin m. fl. kan redan byggnaden, som dertill erfordras, ko-sia lfjO till 150,000 R:dr Sv. B:co, hvarjemte möbleringen, då allt måste vara mahogny, eller förgyllningar, uppgå till stora summor. —

Man räsonne-rar deröfver sålunda: det är statens skyldighet att skydda hvarje medlem för förlust. Dessa höteler äro inköpta för högre pris än grundvärdet och möbleringen. Sjelfva rättigheten är ofta dyrt betald-, ulan att en bestämd summa derför synes. Innehaf-varen béhöfver icke afstå denna rätt utan skadeersättning.

Man ser häraf huru allt räsonnerande vänder sig kring de förhållanden, som äro. Hade regeringen förfarit så raskt med dessa värdshus, som med 8krånäringarne, så hade också omdömet deröfver blif-vit lofsägande. Nu deremot, då det ej skett, innefattar tonen i omdömet något högst bestämdt likasom påstående att det icke kunnat ske annorlunda. Denna min sidoanmärkning skulle icke eljest hört hit, om det icke vore vigtigl att på färsk gerning visa, huru lycksökeriet framstår i alla skrifter, som härstädes yttra sig öfver statsförhållanderna. Man visar pråligt, hvad som icke kan döljas, men öfver-skyler allt, hvad möjligen kan öfverskylas. * I sammanhang härmed må jag nämna, det jag förgäfves hos Chefen för statistiska byrån anhållit att sjelf få taga kännedom af de färskare data, der borde kunna finnas. Det vägrades på den grund, att ”statistiska ”data borde med all varsamhet anlitas; de kunde så ”lätt missförstås till deras betydelse, och falska kon-"seqvenser derur härledas.” Måhända kommer jagNärings-

rättighet.

egentl.

Rättighe-

ter.

att ännu en gång omnämna samma omständighet, men den är vigtig för bedömmandet af hvarje försök att strängt, noga och praktiskt, bedömma Preussens ställning i afseende på industri och välstånd, samt den lagstiftning, hvarpå båda bero.

Efter denna afvikelse återkommer jag till ämnet. Då allmänna säkerheten icke var större, än alt hvarje person, som idkade en näring, måste vara beredd på sitt eget försvar, kunde industrien icke långt fortkomma. Snart efter sedan städerna allmänt antagit systemet, att omgifva sig med en mur, hvar-igenom våldbesök afhöllos, kommo handtverk och näringar snart i blomstring. Icke blott den sednare abstraherade principen för skråens slutenhet, utan en lokal omständighet, föranledde tilldelandet af dessa exclusiva rättigheter, hvilka sedermera spelat en så vigtig roll i statslifvets utveckling — ofta osedd, men dock alltid djupt ingripande.

Inom det trånga rum, som be fästningsmuren omslöt, inrättades allt, för första tiden, någorlunda be-qvämligt, med passande utrymme. Annorlunda blef det då befolkningen tillväxte. Bland anordningar i denna borjan voro äfven platser för bodar inom gemensamma byggnader. Dessa kallades egentligen bänkar (.Bank), emedan, så många handlande der voro, så många bänkar voro der. Flere fingo icke rum. När nu, med en tilltagande befolkning, afsält-ningen betydligt ökades, bjöd likväl lokalen, att antalet af försäljande blef detsamma. Så hade man då

bänkarbänkar eller bodar for slagtare, bagare, skomakare o. s. v., hvarvid man just helst hade dem på samma ställe, då såväl magistrat, som embelet derigenom hade en lättare tillsyn öfver ordningen i polis- och skråhänseende. Å ena sidan vanan, å andra sidan en högst manande fördel hos de, en gång lyckliga innehafvarne, gjorde att saken bibehölls, ehuru den snart medförde en både medelbar och omedelbar, men alltid omärkbar beskattning på det publikum, som utgjorde konsumenterna. Ju längre det fortgick, desto större blefvo fördelarne af en sådan uteslutande rättighet, så att innehafvaren snart var i stånd, att mot en betydlig summa, för blotta rättigheten afstå sin handel åt en annan. Vanan gjorde att denna personalrätt betraktades såsom så orubblig, att den medellöse nybörjaren kunde, med hypothek af denna rättighet, få upplåna summan till dess erhållande. Genom cättighetens öfvergående till enka, eller omyndiga barn — hvilka ju hade en obestridlig rätt att återfå åtminstone hvad man och far i lifstiden der-för utlagt — och under gynnande omständigheter dessutom med den vinst som ett växande kapitalvärde deråt gaf, syntes det vara ett beqvämt sätt att erhålla försörjning för dem som kanske eljest blifvit oförsörjde. Men de kapitaler, som på detta sätt ingingo i rörelsen för ett inbilladt värde —-réellt blott i mån, som det erkändes — fordrade räntor, och dessa räntor lades naturligtvis på den utbjudna varan.

Men derpå tänkte

Om Fattigväsendet. 2ingen köpare, att ett betydligt fördyrande derigenom måste ägt rum. Lokal-auktoriteter understödde saken, så väl för att gynna en lätt försörjning, som också för att bibehålla ett förmöget borgerskap. Till och med regeringarne anställde undersökningar och vid-togo åtgärder, för att åter höja dess rättigheters penningevärde, när förhållanden bragt dem att sjunka.

Mången handtverkares eller småköpmans välstånd har uppvuxit på denna grund. Men allmänna förmögenheten har icke vuxit derigenom. Rättigheternas stegrade värde uppstod icke derigenom, att bättre eller nyttigare saker höllos allmänheten tillhanda, utan derigenom att kunderna- nödgades betala ett högre pris för varorna än de vid fri täflan be-höft. Man kan icke bevisa det konsumenterna den tiden voro fattigare än nu; men det låter tydligen visa sig att de förlorade orättmätigt hvad de andra vunno. Del hör icke vidare till saken att iakttaga hvilkel helsosamt inflytande på välståndet i allmänhet uppstod af tidens seder. Allt nog, man måste betala förbrukningen dyrare än eljest nödvändigt var.

Misstag i grunderna för anordnandet af statshushållningens åtskilliga sidor, kunna länge dölja sig bakom de fördelar, hvilka dock alltid äro resultater af mensklig verksamhet. Men felen röja sig i sådana institutioner då de af en fortgående tid med dess stora förbättringar sättas i trångmål. Hvad i sig sjelft är grundadt på sanning, rätt och verklighet, det tillväxer ock genom inflytandet af en tillväxande tid, af upplystare samhällsförhållanden, menhvad som var falskl li 11 sin grund blir icke beståndande. Det har dels blifvit, dels blir det fallet med dessa rättigheter i alla länder, hvarest sundare begrepp om statshushållning finnas.

Såsom exempel huru långt dessa rättigheters^ pris uppstegrats, må här anföras hurusom i Königs-berg skomakeri-salu-rättigheter år 1780 stodo till 800 Thaler kurant, och år 1810 till 2,000 Thaler (5,500 fi:dr Svenskt rgds). Likväl kunde en fattig gesäll åstadkomma denna summa, då han blifvit mästare. Säkerheten i rättigheten ansågs så fullkomlig, och så gynnande genom prisets oupphörliga stigande, att kapitalisten derpå gerna ut lånte sina penningar, bvarå de drogo en fördelaktig ränta i all maklighet; gesällen drog ej i betänkande, att belasta sig såsom nybegynnare med en så betydlig skuld för ett imaginärt värde, emedan han visste, det, långt ifrån att en kapital-förlust dervid vore .möjlig, skulle tvertom kapitalet, under hans sannolika lifstid af en mansålder, stiga så betydligt, att det gåfve honom sjelf på ålderdomen, eller enka och barn efter honom, ett ej obetydligt öfverskott. Emellertid måste han såsom nybegynnare betala trehundrade Riksdaler (Sv.) årligen i räntor. Dessa skulle antingen läggas endast på tillverkningen, eller delas mellan den och hans egen ekonomi, som följaktligen måste inrättas med stor förknappning. Hvad kunderna i förra fallet måste tillskjuta, och hvad i sednare fallet tillverkaren personligen fick inskafva, det kom kapitalisten till godo. Ju mera, under tidernas lopp, befolkning och välståndökades, desto mera måste rättigheterna utveckla sig derhän, att idkarne blefvo legodrängar, kunderna ammor åt kapitalisterna.

Ediktet af den 2 November 1810 om en allmän beskattning på näringarne, uppställde den grundsatsen, att en af regeringen meddelad Gewerbeschein, eller Rättighet, omedelbart berättigade innehafvaren att öfverallt inom riket bedrifva det yrke, hvarå dokumentet lydde, samt att hvarken någon enskilt eller ens någon korporation skulle äga rätt att sådant Stora ka-förhindra. När nu derjemte ett sådant dokument

pitaler

dödade icke fick förvägras någon som var välfrejdad och

genom ett .... r

regerings-proprn juris, så förföll på en gång tvånget att köpa fordeg.n en rättighet. Dermed var alltså hela kapitalet för alla sammanräknade rättigheterna, genom ett enda penndrag, tillintetgjordt. Regeringen kände visserligen att den derigenom förnärmade en egendomsrätt som förut stått under dess beskydd, men omfånget och betydligheten deraf lärer regeringen dock icke Löfteom anat, fördenskull löftet att gifva ersättning åt rät-'åt dem8tigheternas innehafvare. Nu blef den från alla sidor mera fin-bestormad med ansökningar om detta löftes uppfyl-^rätlifke- lande. Isynnerhet klagade kapitalisterna, hvilka icke slutande, mera fingo några räntor utaf de

idkare till hvilka de lånat de erforderliga medlen att köpa rättigheter. Förmyndarekamrarne hade stort interesse i denna nya ställning, ty de hade utlånt pupillmedel på hypotek af rättigheter. Förlägenheten blef obeskriflig. Alla kassor voro uttömda, först genom kriget, och sedan genom de Napoleonska pressningarne. Det var då förklar-ligt att man började tycka sig vara utan förbindelse att gifva sådana skadeersättningar. Uppställningen blef då att idkarna med orätt dragit höga betalmn-. gar af förbrukarne, och vore nu skyldiga att återgälda sådant. Det enda man kunde göra för att skona, vore att lemna dem tid till detta återgäldande. Tydlig var fördelen för dem som nu först började ett&adeer»

* é «ättoin-

yrke; men denna fördel hade de på bekostnad afg«ntiiien

i . . . • i. . . del vältad

dem som förut voro i yrket och ej ditkommit utan j^de nya köp; alltså borde de förstnämde dela de sistnäm-då Regel

ringen

des olägenheter. På denna grund hvilar förfogandet var oför-i lagen öfver näringarnas ordningsförhållanden, date- håffa »itt rad den 7 Sept. 1811. Denna lag stadgade nu hvad ¡a^derom som skulle komma i stället för det upplösta» och före-Sept.i8ii,

10 I • -men *om

skref noga om räntebetalningar och amortering af mera no-kapitalerna för rättigheterna. Det stadgades härvid i sak, er-att rättigheterna skulle taxeras lokalt af magistrat gamla in. och stadsdeputerade; till det värde de egde i ögon- Tame. blicket af deras tillintetgörelse, summan kontant betalas, och under tiden gäldas med 4£ procent. Den fond man behöfde för amorteringen skulle anskaffas derigenom att alla de, som dädanefter komme att i orten idka ett ifrågavarande yrke, samfaldt borde årligen betala sex procent å det värde, hvartill rättigheterna i samma yrke blifvit af förr sagda komi-te upptaxerade. Magistraten, som uppbar dessa sex procent, skulle bestämma huru stor andel deraf till-komme hvarje idkare, på grund af hans kända, större eller mindre rörelse.De gamla Uppställningen af planen var följande: en Ba-teroMhT-garte-röt tighet t. ex. i en stad, der 40 sådana rättigheter "erhåll”fwnnos, vore taxerad till 3,000 Thaler, så komme lättolng hela skadeersättningssumman för alla 40 att utgöra p^ocen?, 120,< 00 Thaler. Å dessa skulle nu sex procent år-h^ppom ligen, räknadt från den 1 December 1810 — eller löseQ1— 7,200 Thaler betalas af alla, som nu och framdeles Tu df — tills skulden var betald — idkade bagerirörelse i */ägfgvaaSex samma stad. Af den summan som årligen inkom Pgåmma&borde 4|°/0 användas till räntebetalningarna åt rät-hv^dé tigheternas innehafvare. Denna fördelningssumma var cÄ 5,400 Thaler. Deraf skulle 40 lika delar göras, så “ä^att hvarje rättighets innehafvare årligen erhöll 135 Thaler. Öfverskottet 1,800 Thaler skulle användas att inköpa rättigheter enligt det taxerade värdet = 3,000. Hvar och en var tvungen att mot denna summa aflåta sin rättighet, deremot kunde han också icke förpligtas att emottaga mindre. Men om någon sjelfmant erböd sig för mindre, så ägde han företrädesrätt till utlösning. Då en rättighet sålunda utlöstes, försvann naturligtvis räntebetalningen derå, och densamma kunde och skulle sedan ingå till fonden. Om nu, för att fullfölja exemplet, Magistratei* redan på andra året inlöst en rättighet med tillgången af två års räntor (3,600 Thaler) och dervid betalt fulla taxeringssumman 3,000, så blefve för det tredje året

1) Öfverskott till fonden..... 600 Thaler.

2) Tredje årets 6°/0 räntor .... 1,800 —3) Försvunna räntor (ill en utlöst rättighet ......... 135 Thaler.

Alltså ny tillgång vid tredje årets slut. S:a 2,535 Thaler.

Om nu ingen ville afstå sin rättighet för denna summa, så dröjde man till fjerde året. Genom dessa räntebesparingar påskyndades lösemöjligheten allt mera, så att, om hypothesen här är riktig, amorteringen är verkställd inom 32 år.

Men förfogandet låg icke i sakens natur, och kunde således icke äga framgång. Väsendet af ställ* ningen var, att de gamla innehafvarne visserligen skadade det allmänna genom deras monopolisering, men deremot hade fördelen icke kommit dem ur luften tillhanda. De borde anses rättmätigt besitta hvad de sedan urminnes tid — de, eller föregångare — besuttit, och alla borde bidraga till en ersättning. Detta kunde endast småningom ske genom nya tillkomna idkare, hvilka det stod fritt att beräkna huruvida det var möjligt att åtaga sig en särskilt tunga bredvid dem som ingen hade; (ty de gamla borde intet betala). Men redan genom principen att nya tillkom-mo, var kapitalet, såsom förr är bemärkt, gjordt till intet, och staten hade derför bordt gifva garanti för slutliga betalningen och under tiden för räntorna. Det låg ju en påtaglig löjlighet deri, att man skulle betala, för att lösa ut sina egna anspråk. Om man, på en hand, der yrket var taxeradt till jemt så mycket som 4i°/0 ränta på utlösningssumman för rättigheten, betalte dessa så innebar ju förfo-gandets resultat, att samma person först sjelf utbetalt hvad han i ränta erhöll — således hade han ju ingen ' ränta erhållit — och vidare hade han derutöfver måst betala procent. Nu måste han likväl antingen beräkningsvis upptaga — eller i många fall verkligen till en kapitalist utbetala — 4* procent för den summa som han upplånt eller eljest i arfsdelning etc. erhållit för att dermed fordom köpa den rättighet som nu skulle amorteras. Alltså måste han betala ränta på ett kapital, som redan var dödadt, och ännu dessutom procent årligen till dess den imaginära skadeersättningen gått för sig — efter här valda exempel 32 år, alltså summa 48 procent. Denna summa, jemte den reella räntan, (lika stor) måste han utbetala, summa summarum 96 procent, utan återvinning, och 96 procent hvarför han erhöll 100%. Reella förlusten utöfver skadeersättningen var då således 92 procent, princip- Denna förlust skulle dock blifvit minskad i mån orsättnVn-som nya idkare tillkommo, hvilka betalade 6% utan ¿räknad stt erhålla 4| och utan att äga ersättnings-anspråk. EasPItabi-Men hvarifrån skulle dessa räntor egentligen tagas? — de^kväi ur försäljningspriserna naturligtvis. Men genom den Talia! täflan skulle just de sänkas. Följaktligen finge

man icke mera en sannolik möjlighet för en årlig besparing. Just deri låg principfelet.

Särskilta svårigheter framstodo vid utförandet. Regeringen hade påräknat, att skadeersättningssum-morna skulle bli jemkade, men stadsdeputerade, och såsom jag kallat dem komitéerna, hade låtit "svåger-skap, skyldskap, vänskap,*’ allt för myckel inverka på taxeringen, och anspråken blefvo höga. När de nu skulle stadfästas af magistraterna, hvilka betraktade saken med regeringens ögon, vägrades vanligtvis stadfästelsen; då uppstod en serie af rättstvi- Tvister

° > rr oro ersätt•

ster; under tiden förlupo flera år utan att någon nio^aD-amorteringsränta erlades, och när den nu uppvuxit till kanske tjugu procent, kunde man icke erlägga dera. Nytt missnöje.

Idkarne kunde för öfrigt icke undgå att bemärka det förut anmärkta förhållandet, att de skulle tvångsvis anskaffa medel till ersättning för förluster dem de sjelfva ledo, helst den så kallade ersättningen blef allt mera oviss, då räntorna icke af alla erlades — till följd af bristande förmåga. De nykomna åter klagade, fast utan skäl, öfver att de skulle betala skulder, dem de icke sjelfva åsamkat sig, ty det låg i deras fria val att ingå, eller icke.

Likväl hade dessa sednare såvida rätt, att de yttrade sig: om det allmänna har vinning af åtgärden, så må det allmänna gifva ersättningen. Den fördel man genom uppoffring fordom köpte sig, var nu för tiden försvunnen. All uteslutande besittning af rättigheter var häfven, således hade de (de nykomna) måst gälda för fördelar de der icke funnos, och deras inträde vore ju ett slags tvång, alldenstund denna bana var den enda på hvilken de kunde söka en fortkomst.

Men regeringen vidhöll sin åsigt att idkarne skulle ensamma besörja sakens genomförande, ochbefallles fördenskull atl lagen af den 7 Sept. 1811 ovilkorligen skulle bringas i verkställighet. Men följden uteblef. Slutligen erbjöd sig en betydande stads befolkning, att, genom tillökning på konsumlions-af-gifterna inbringa den erforderliga samman, emedan oredorna af det uppkomna tillståndet voro odrägliga. Men regeringen ansåg sig väl dessutom i stånd, att kunna digerera hvad man i konsumtions-afgifter kunde öka, kanske ock&å de stora politiska händelserna bragte saken å sido. Allt nog, på två år kom intet svar. Under tiden försökte flere städer, att hjelpa ^Ny la^ sig på samma sätt, och slutligen elfva år efter första i»22, som förordningen, utkom en förklaring

å lagen af den 7 mer amor- Sept. 1811. Der erkändes nu skyldigheten för stä-P&sot! derna att hvar hos sig, genom tillskott, göra slut på stfdskom-anspråken, så atl saken inom 30 år kunde bli ge-

munernas .

tillskott, nomdruven.

Men allt detta bråk hade nu ägt rum endast för den tredjedel af staten, som återstod under Fransyska inflytandets period. 1 de nya provinserna införde man icke systemet, utan förblef der allt på den fot det varit med handtverkerierna under förra styrelserna. Beskattningssystemet af år 1810 blef väl också i dessa nya provinser infördt, men exemplet af det trassel man åtagit sig, i de gamla provinserna, gjorde väl att regeringen icke i de nya tillstadde rättigheters tilldelande åt andra än dem, som enligt gällande sed voro dertill berättigade.

Lag 1833 Deremot ansåg man sig i de fattiga Polska er-▼insen" öfrade länderna kunna förfoga med mindre omsvepdå man der, genoin föregående tiders lösa räitstiII-posen om

i i i rättighe-

stånd icke trodde sig befara att gå någons rättsan- tema* språk för nära. Endast bevisliga uteslutande rättig- "vind/, heter skulle der få göra sig anspråk på ersättning.

De kunde icke, efter lagens bestämmelser om bevisningen, bli många. Men äfven dessa ägde ingen annan ersättning, än att, af de, under först derefter förflytande tjugu åren, eller till den 13 Maj 1853 få uppbära 6°/0 årligen af en rättighets taxeringsvärde, som då skulle utgå af hvarje ny medlem af yrket. Magistraten skulle uppbära penningarna och fördela dem lika emellan dem, som förut ägt bevisliga rättigheter.

Om den förändring som, för hela riket, år 1845 gjorts genom en ny handtverks-författning, skall några ord sägas bär längre fram.

Handtverks-Skråen.]

Emedan så mycket blifvit sagdt mot och för skråen och näringsfriheten, och någon öfverdrift och irring å båda sidor är tänkbar, kan det vara gagne-ligt alt fördomsfritt granska skråväsendet. Följande betraktelser innefalta ett sådant försök. *)

Menniskan begynner i skrået sin verksamhet Lärlingar, såsom lärling, vanligtvis snart efter det fjortonde året, sedan man genomgått elementarskola och erhållit religionsundervisning af presten. Skrået fordrar delta såsom vilkor; likväl kan ynglingen upptagas dessförutan, mot det att samma vilkor sed-nare uppfyllas.

*) Äfvenledes anfördt efter J. G. Hoffman.Egentligen blir ynglingen öfverlemnad till fortsatt föräldravård hos mästaren, och ej blott till undervisning i ett yrke. Öfverenskommelsen härom intages i embetets registratur. Detta kallas inskrifning. Lärotiden varar tre till fem år; endast under sär-skilta omständigheter och i några högst få yrken, kan lärotiden utsträckas till sju år. Den olika lärotiden beror icke allenast af skiljaktigheten i skråförfattningen, utan också på de olika vilkor man betingat vid inskrifningen. Lärlingen kommer i mästarens hus och kost. Detta, äfvensom tidsspillan med hans undervisning i yrket, måste ersättas. Der ingen, eller åtminstone obetydlig, betalning erlägges, der förlänges tiden, på det lärlingen sedermera må, efter förvärfvad skicklighet, genom sitt arbete, gälda hvad, den första tiden, på honom användts utan ersättning. För alldeles utblottade barn åtager sig mästaren understundom också beklädnaden, och en utstyrsel, då han lemnar verkstaden. Ganska många handtverkare underhålla intet tjenslehjon för deras personliga uppassning, familjen besörjer allt sjelf, och lärlingen kan då icke undandraga sig att (aga del deri.

Gesäller. Efter väl öfverstånden lärotid öfvergår lärlingen till gesäll. Formen dervid är ut skr ifning, och sker inför embetet. Efter skråets anda måste dervid pröf-vas, huruvida ynglingen äger den skicklighet, som fordras för en gesäll. Han erhåller nu gesällbref\ Såsom gesäll kan han erbjuda sin tjenst åt hvarje mästare inom embetet. Det anses vackert och bra, då gesällen ännu någon tid, såsom sådan, arbetar påsamma verkstad der han lärt utj det bevisar att han och mästare äro belåtna med hvarandra. Efter ett år blir dock en skilsmessa nödvändig, $medan

ge-Yandring. sällen har åliggandet att vandra d. ä. att söka arbete hos mästare utom orten. Enligt föreskriften skall vandringstiden räcka ungefär tre år, men de flesta utsträcka den längre, ofta nog högst betydligt der-utöfver. Afsigten dermed är att följa med tiden, i afseende på hvad handtverket å andra ställen kan hafva vunnit. Till understöd erhålla gesällerna penningar från embetet i de orter der de genomtåga.

1 vissa yrken gäller den plägseden att en vandrande gesäll erhåller ett nattqvarter och förtäring, jemte en tärpenning för följande dagen hos en mästare der han begärt arbete men ej erhåller något. Vid de flesta andra skråen deremot är det gesällerna sjelfva i orten, som understödja deras resande kamrat som saknar användning. Äfven finnas vanligtvis föreningar mellan gesällerna af samma profession, för att i fall af sjukdom skafTa honom vård och i allmän- Gesaii-

förenin-

het reciprokt vara hvarandra till bistånd. Deras be- gar. stämda församlingsrum kallas härberge, der också vandrande gesäller anmäla sig, mästare söka arbetare, och i allmänhet sagdt ett fullständigt adresskontor för embetet existerar.

Både mästaren och gesällen kunna appsäga, van- uppsäg-ligtvis på vecka. Fordom erhöll gesällen nästan all-mng' tid kost hos mästaren i hvars arbete han var, äf-vensom boningsrum, samt vecklön. Sådant sker finna der arbetet erfordrar gesällens ständiga närvaro, samti orter der man icke har härbergen. I större städer betaias gesällen antingen per dag eller per Stuck. Gesäller utan arbete tålas ingenstädes; de måste genast åter ut på vandring. Tiden för gesällens uppehåll å en ort är ställd i hans eget val. Begär att se sig omkring i verlden verkar oftast hos ynglingen ett ombyte, äfven der det ej var nödigt. Vid afgåendet måste han förse sig med bevis öfver sitt uppförande. — Vid äldre år stannar gesällen vanligtvis der han icke saknar arbete samt god behand-

Gesäii fårJing, och blir der ofta hemmastadd. Likväl är det

icke gifta

»ig- emot skråförfattningen att han nedsätter sig oeh ingår gifte. t flere <enibeten kan äfven nu en gift gesäll icke erhålla arbete hos en mästare, och nästan öfverallt gå gifta gesäller alldeles ur föreningen med de öfrige gesällerne, tålas icke mera på härberget, och erhålla intet understöd ur gesällernas låda, eller kassor, till favilka de också ej mera lem-na bidrag. Allmänna lagen i Preussen förbjuder att vägra mästare-rätt åt gesäller på grund deraf att de äro gifta: men gifta gesäller uppgifva vanligtvis sjelfva deras anspråk på att blifva skråmästare, samt arbeta antingen beständigt såsom gesäller, eller gå de alldeles ur skrået, i fall de äro i tillfälle att för egen räkning anlägga verkstad.

Mästare. Den som genomgått läro- och gesällår, samt oför-vitligen äfven vandrat, erhåller derigenom anspråk på skråmästareskap, som intet embete får förvägra honom då han betalar kostnaderna och består en lagenlig pröfning. Vanligen fordras också ett årsarbete hos mästare i det embete och den stad, der han söker mästare-rätten, mindre likväl genom lag än genom sedvänja och emedan sådant anses passande. Godkänner embetet ansökningen j allmänhet, så föreskrifves mästerstycke, olika efter hvarje embete, förstås, men med anordnad tiHsyn att sökanden gör mästerstycket sjelf och allena. Efter detta prof erhåller han mästerskapet. Såsom gesällen öfverallt måste et'kännas såsom sådan på grund af sitt gesäUbref, måste också mästaren erkännas af alla embeten inom samma skrå. Emellertid har den nya mästaren flera åligganden att uppfylla innan han kan drtfva en rörelse. Han måste hafva burskap. Ar antalet af verkstäder i yrket bestämdt (slutet skrå), kan han ingen verkstad uppsätta, förrän ledighet inträffar. Äger embetet anstalter, hvilka med särskilt kostnad måste underhållas, så måste han icke allenast lemna sitt bidrag dertill, utan också ej sällan aflägga en inträ-des-afgift. Den som blifvit upptagen såsom mästare i ett embete, erhåller derigenom rättighet att bedrif-va yrket inom embetets område, med gesäller och lärlingar, att bevista embetets. sammankomster, och äga en röst vid rådplägningarne; deremot äger, enligt skråförfattningen, ingen annan person rätt att hålla verkstad, än den som hor till embetet i den orten. Visserligen hafva undantag härifrån ägt rum, till och med i äldre tider, vanligtvis då endast på sådant sätt att det tillåtits en person att ensam sätta sig ned, utan gesäller och lärlingar.Skråem- Embeten, som bestå af skråmästare, erkännas

kända af af regeringen, såsom korporationer. Äldste och Bi-sitiare, tillsatte genom val, förvalta gemensamma förmögenheten, föra uppsigt öfver de gemensamma inrättningarne, och utöfva ett skiljedomarekall i em-betets angelägenheter, kraftigare eller svagare, mest till följd af personligt, större eller mindre anseende; Vidare att tillse de inrättningar, hviika omnämdes bestå af sjukvård för gesäller och lärlingar, draga försorg om gamla och afsigkomna mästare, vårda begrafningskassor och stiftelser för att underlätta möjligheten för enkor att fortsätta rörelsen, samt hafva förmyndarvård för omyndiga barn efter embelet tillhörande personer.

Efter gamla sättet bestod en stadsförsamling allenast af embeten, så att hvarje borgare måste tillhöra något af dem. Deraf hände att andra än handt-verkare, t. ex. rika kapitalister, konstnärer m. fl., som nedsatte sig i en stad, måste låta inskfifva sig såsom hed&'sledamoter i ett skråembete. Magistraten hade till en del bisittare bland handtverkarne. Hos magistraten var också förmanskapet öfver embetena, och de utöfvade en tillsyn öfver dem genom deputerade, som kallades skråpatroner (Gewerbspafrone), och som bevistade embetenas sammankomster, hindrade all olaglighet dervid, men också, inom magi-stråten, stodo på embetenas sida. Stridigheter, som ej n¡ng£¿tkunde biläggas genom de äldstes anseende, afgjordes '▼aror*8 ^essa deputerade, och kommo endast i vigtigare fall under skrårätterna, hviika eljest lagligen dömde

i förstai första instansen emellan embétena sjelfva, vid deras tvister. Sådana tvister bestodo vanligen i frågan om de särskilta slags arbeten, som fingo verkställas af det ena, eller andra embetet. Sådana uppstodo ständigt, ty om också, der inga naturliga gränslinier funnos, vid hvarje fall, ett arbiträrt bestämmande gjordes, så uppstodo likväl, genom bildningens framsteg, nya föremål för tillverkning, således också för strid.

Några embeten hade egna byggnader, i hvilka Bodar.

Grundea

deras tillverkningar, eller varor höilos till salu, t. för r&t-

. . . tigheter-

ex. skomakare-embetet, slagtarne, bagarne, o. s. v. na. Hvarje mästare hade sin särskilta bod derinom. Mä-starnes antal bestämdes då genom antalet af dessa bodar. Besittningen af en sådan bod var oumbärlig för yrkets bedrifvande. Men icke blott att den gemensamma byggnaden var embetets gemensamma tillhörighet; hvarje mästare var särskilt ägare af sin bod. Han kunde låta den gå i arf och köp, och på annat sätt föryttras; embetet tillsåg blott att boden ej fick, till köpenskap, begagnas af någon annan än skråberattigad mästare. För alt, i en stad, der sådana byggnader funnos, kunna nedsätta sig, måste man alltså först hafva mästarerätten och sedan hafva åtkommit en sådan bod. Häraf uppstodo, såsom förr är sagdt, rättigheterna, såsom en säljbar privategendom, den der väl kunde besittas, men icke begagnas, af hvilken som helst, allenast af en mästare & embetet. Handtverkarne höl lo ifrigt fast dervid att antalet icke skulle få ökas, äfVen sedan det blifvit Om Fattigväsendet. ^sedvanligt att försäljningsställena icke mer, såsom förut, voro i gemensamma basarer, utan hvar och en hade sin bod för sig, och sjelfva idéen af slutenhet, som uppkommit genom sagda lokalförhållanden, öfver-gick äfven till öfriga embeten, hos hvilka plägseden med gemensamma försäljningsbodar aldrig ägt rum. Det var en så högst beqväm sak för en gammal mästare, som ville sätta sig i ro, eller för en enka och omyndiga barn, att sedan rörelsen upphört, härigenom ändock ett kapital, ehuru på imaginär grund, fanns att tillgå.

Likväl var icke största antalet af handtverkare bundet vid sådana bodrättigheter, eller ens bestämdt till mängden af medlemmar. •

Så vidt man med skrå (eller Zunft) menar en förening mellan embetena, måste man medgifva att en sådan icke funnits, hvarken i så måtto att deras angelägenheter varit ledda af en föreståndare, eller att de ens af regeringen varit erkända i sådan allmännare egenskap af samband. Det var till och med i det fordna Tyska Kejsareriket, genom Riksdagsaf-skedet den 22 Juni 1731, och särskilt i Preussiska staten, vid svårt straff tillgörandes, förbudet för embetena att sinsemellan hafva skriftvexling. Likväl existerar en sådan förbindelse faktiskt för en stor del handtverk, så långt det Tyska språket talas, och äfven längre bort, i synnerhet i länder hvarest handt-verksstammen bildat sig genom invandrande Tyska handtverkare. Afvenledes utgå derur flera inrättningar, ^

hvilka öfverallt anse6 for lofliga och åtnjutalagligi skydd. De innefatta bufvudsakligen ömsesidigt erkännande af gesällbref, mästarebref och underrättelser om gesäller. I synnerhet &r sådant vig-tigt i afseende på vandrande gesäller, hvilka derige-nom öro hemmastadde hvarhelst deras embete finnes,

Allmänt klandras lärotidens alltför stora längd, i°kast

motSkrfi-

oeh man måste för många medgifva, att handgreppen väsendet, kunna inhämtas på lika många månader, ja veckor, som del nu fordras år i lärotiden; men man glömmer dervid att gossen är lemnad ej blott att undervisas i handtverket, ulan oekså att uppfostras af mästaren. De flesta handtverk fordra mångahanda användning af kroppsrörelser hvilka fullkomligast invänjas från barndomen, och som väl må vara nödigt då man ofta behöfver hafva händighet att i vissa ställningar eller i vissa rörelser hålla ut hela dagen igenom. Ett hpndgrepp kan väl visas, men man tillegnar sig detsamma endast genom idkelig öfning.

Om nu hos ynglingar med vetenskaplig underbyggnad gäller, att de icke före 18:de året böra dimilteras till Universitetet, så kan man väl ännu mindre tillstyrka handlverkslärlingars personliga oberoende från fadersväldet (hos nqästaren) föfe samma ålder, helst då man erinrar sig huru det, snart derefter började, vandringslifvet ger så stora möjligheter för en ynglings missledning. Afvenledes är förut nämdt, att lärlipgcn skall i de sednare åren genom sin förvärfvade skicklighet i arbetet vedergälla mästaren hvad denne, i husrum, föda ocf) ft läder, kp-slat på honom, under den tid, han egentligen föganytta ‘kunde göra. Långt ifrån att vara en olycka, är den långa lärotiden, i korthet sagdt, gossens utväg att sjelf bekosta sin utbildning. Såsom tjenste-hjon eller såsom fabriksarbetare har han efter det 18:de året icke större utsigter än vid det 14:de.

Ett lika allmänt klander rörer sedvänjan att lärlingar, utom handtverksarbetet, också användas till husliga göromål. Men ett fattigt barn må väl skatta sig lyckligt om det med alla lifvets nödtorfter blir upptaget såsom tjenstehjon, och dessutom får lära sig ett handtverk, hvarmed det kan framdeles såsom yngling, vid utgåendet ur tjensten, ärligen förtjena sig sitt bröd. Delta fall är icke sällsynt, och om det stadnade också dervid, kunde man deremot icke hafva något att säga. Men allmännast är det förhållandet, att handtverket är hufvudsaken, och att husliga förrättningar komma såsom en bisak. I denna syftning har också allmänna Preussiska lagen förbjudit mästare att, under förevändning af lära, endast förskaffa sig tjenstefolk till billigt pris. Men ett sådant förfarande som det nu sist sagda, får icke förblandas med det ganska lofliga bruket alt behandla lärlingen så som mästaren skulle behandlat en egen son, om han hade en sådan i läran. En lärgosse af den klass, som vanligen i handlverken förekomma, blir dervid icke ålagd annat än hvad han i föräldrahuset var vand vid, och denna sammanblandning afhandtverks-arbete och huslig sysselsättning gör lärgossen och i allmänhet handtverkaren, lämpligare för lifvet, än t.ex. fabriksarbetaren, som har den äskade fördelen att vara hela dagen upptagen allenast af sitt yrke.

De sedvänjor som skråseden tillåter med lär*-lingarne, äro visserligen alldeles olämpliga för lärlingar ur bildade klasser. De komma redan med en mera fulländad uppfostran än att mästaren i vanliga fall skulle kunna bibringa dem någon sådan. Också erlägga de vanligtvis en betalning till mästaren för undervisningen i yrket; der kan således ingen sednare godtgörelse äga rum. Sådana barn hafva i föräldrahuset aldrig förrättat några tjenstgöromål, således kan det icke hos mästaren komma i fråga, mot betinget. Det vore i öfrigt önskvärdt att handt-verkare rekryterades från de bildade klasserna; men mången fördom återstår dervid att utrota, äfven om lagstiftningen för handtverkena undergått behöflig förbättring. Desto mer anmärkningsvärdt är det, att sjelfva den gamla skråförfattningea förutsatt sådana fall. Det var nemligen tillåtet for mästarne i erabetet att inskrifva och utskrifva egen son på en dag, så att han erhöll gesällbref, utan att hafva en enda dag gått i lära. Sådant blef i sednare tider förbjudet, såsom ett missbruk. Men man hade bordt se meningen derraed. Embetet tilltrodde fadren så mycken urskiljning att han icke till sin sons skada skulle förklara honom för gesäll, innan han vore, såväl i färdighet, som i stadga, mogen förvandrings-lifvet. Genom denna rättighet var det likväl en välmående borgare möjligt att låta sin son få åtnjuta fördelarne af en högre bildning, än de öfriga yng-tingarne, och just derigenom att sonen icke behöft använda hela sin tid på verksladen. En sådan gesäll kunde också högst sannolikt hoppas alt i framtiden ernå de hedersplatser som tillkomma hans stånd. I brist af denna rättighet i vår tid, egna handtver-

karne icke mera sina söner åt yrket, utan låta dem «tudera, dana dem till köpmän, fabrikanter, posses-sionater och dylika sysselsättningar, och de kapitaler, som handtverket sammansparade, blifva, till deras stora skada, ledda till andra håll, Nu är det för sent att återställa denna form, men deremet har man den förut omnämda metoden att mot betalning till mästaren få en bildad yngling undervisad i handtverk.

I fordna tider bildade handtverksskråen ärftliga föreningar, nästan liknande de Indiska kasterna. Sonen lärde fadrens handtverk, eller ett nära liknande. Landtallmogen utgjordes af lifegna hos possessionaten, och upptogos således icke i skråen. Afven de högre stånden lemnade inga lärlingar; Ridderskapet och patricierna skulle derigenom ansett sig mycket förnedrade. Katolska kyrkans presterskap hade inga erkända barn. Köpmän och konstnärer bildade äfven korporationer, hvilka likväl, såsom förnäma borgare, icke ville nedlåta sig till småborgarne, d. ä. handt-verkarne. Oäkta barn hade icke tillåtelse att bli upptagna i embete, ty handtverkarne skulle derigenom ansett embetet förnedrach. Väl upptog handtverket nu for tiden barn ur alla klasser och qvalifi-kationer, men den välmående bandi verkaren öfvergår,genom sina efterkommande till den högre medelklassen, och rekryterar icke sin egen klass. Deraf uppkommer att allt tränger sig till nämda högre borgareklasser, under det alt handtverkerierna endast långsamt fortkomma, då kapitaler och kunskaper stän-digt afledas derifrån, och endast fattiga, föga upp-fostrade, barn komma dit.

Emot gällande föreskrifter för gesällerna har man tadlat det de hindra bandtverkare från att så tidigt bosätta sig, som det kan vara önskvärdt för det allmännas väl. Men, om lärotiden börjar vid 14 år och räcker i fem, så är ynglingen gesäll vid 19 års ålder, ett års arbete hos sin fordna läromästare och tre års vandring, samt slutligen ett års arbete såsom gesäll, å den ort, der han vill söka mästare-rätten, utgöra ytterligare fem år. Han kan alltså vid 24 års ålder vara mästare. Detta synes tillräckligt tidigt, ty alltför unga husfäder kan man icke tillstyrka skola förekomma. Om deremot vanliga gången är alt gesäller långt sednare blifva mästare, så ligger orsaken dertill icke uti skråförfattningen, utan i vida allmännare orsaker, som längre fram skola omröras.

Ännu allmännare klandras vandringarne. Man måste erkänna att vid dem mera vågas än vinnes. De flesta gesäller vandra utan att veta huru de för-nuftiglvis skola styra sin kosa. Uppgifter om lönande arbete och om ett utraärktare tillstånd, hvari deras respektiva yrke skall förekomma, grunda sig ofta på ganska otillförlitliga meddelanden \ och närgesällen kommer till en ålad, beror det icke af honom sjelf att få välja arbete och mästare, ty han måste antingen emottaga det, som honom först ér-bjudes, eller också genast åter vandra. Mästarnes rätt alt få arbetare från herberget, beror af den ordning i hvilken de sig derstådes anmält, och det blir alltså en tillfällighet om gesällen får arbete på en verkstad der han kan få lära något. Visserligen kan han uppsäga och gå ifrån mästaren; men han får då icke arbete hos en annan, och måste åter vandra, äfven om han gerna ville bli qvar i samma stad och arbeta. Dessa lagbestämningar, som äro ämnade att förebygga tvister emellan mästarne, äro deremot ganska hinderliga för gesällens förkofran i kunskaper och skicklighet. Hvad mästaren dervid å ena sidan vinner i undanröjda tillfällen till split och till gesällers öfvermod, när de täflingsvis vore sökta utaf flera mästare, det förloras genom band på utvecklingen af personliga dugligheter och således här på gesällståndets förbättring i allmänhet. Det nödtvungna vandrandet vid bristande tillgång på arbete har föranledt den motsvarande nödvändigheten att gifva gesällen vandringsunderstöd. Men vissheten härom gör att mången lös fågel hellre oupphörligt vandrar än arbetar. En lagstiftning häremot är svår, ty man kan icke afgöra huruvida han verkligen saknat arbete, eller sjelf icke velat emottaga det. Men med anmärkta olägenheter synes dock vandringen böra bibehållas, och endast formerna förbättras. Den moraliska utvecklingen hos menniskan under de ifråga-varande Aren måste också lagas i beräkning. Då man alldagligen ser en yngling under hela/ denna period, antager man ofta att han är densamma som då man först såg hans slyngelaktigheter, och han kan likväl derunder hafva förändrat sig till fullkomlig sladga. Erkännandet af vunnen stadga, främjas ganska mycket af vandringen och frånvaron. Man ser i den återkomne en annan person, än den som uppväxte under våra ögon. Tidigare dårskaper hafva hunnit förgätas, och han har lättare för att bli erkänd såsom mogen man. Ingen påräknar af främmande menniskor samma öfverseende som af egna, ban blir fördenskull tvungen att vara mera uppmärksam på sig sjelf, under det han ständigt har en främmande omgifning. Deri ligger nu således ett kraftigt medel för hans egen ulbildning. Slutligen komma också de gemensamma fördelarne af att se en mängd olika seder och bruk, så väl i

husligt och menskligt afseende som i techniskt. Om en sådan person också ej kan spela rolen af reformator, så är han likväl i månget fall frigjord ur vanans fördomar, och sälter sig icke emot hvad han finner vara bättre, det må komma från enskilte eller från öfverheten. I allmänhet återkomma gesällerna icke för att nedsätta sig i deras födelsebygd, och de stora städerna utgöra en högst brokig blandning af folk frän alla länder. Ett sådant förhållande är synnerligen tjenligt att häfva ensidighet i åsigter och vanor.

Starkast har man likväl klandrat de former under hvilka mästerskapet erhålles. Detta klanderär i vissa fall rikligt, t. ex. att man förelägger mästerstyckens förfärdigande, så att en ofta högst betydlig kostnad föranledes, och ofta det förfärdigade icke kan afyttras; att man föranleder kalaser och slöseri; samt att man stundom upptager till mästare sådane gesäller som hvarken väl bestå profvet och mästerstycket, eller såsom oförvitliga personer kunna godkännas, men bvarvid bristerna blifvit öf-verskylda med penningar till embetet. Ehuru strängt sådant blifvit förbjudet, förekomma dock ännu sådana exempel. Egentligaste orsaken ligger väl deri, att de flesta embeten bestå af så få medlemmar, att personliga afseenden derinom så mycket lättare kunna göra sig gällande. Efter Preussiska allmänna lagen kunna redan tre mästare i en stad utgöra embetet. Hos en så liten korporation bli vanligen stadens och statens anspråk åsidosatta för slägtskap, bekantskap o. s. v. I allmänhet råder hos dessa embeten föga insigt om hvad det allmänna kräfver, då embelena likväl sjelfva just endast för det allmännas skull äro erkände såsom en korporation.

Skråförhål landerna röra sig no för tiden i en hvirfvel, såsom skeppen i Malströmmen, bvari de nödvändigt skola gå under, om icke en högre makt räddar dem. Embelena hafva förlorat i aktning hos de bildade stånden och i förtroende från regeringens sida, tydligen genom brist på bildning hosembetena sjelfva; och denna brist måste ju vidare fortfaYa, då den anmärkta ringare aktningen, äfvensom bristande förtroendet icke blott afhåller bildade ynglingars an-slutning til! skråen, utan också derifrån afleda de bildningsmedel, hvilka genom skrået sjelft uppkommit. Den förmögnare hand t verkaren skämmes vid mästaretiteln och vflle gerna anse sig såsom fabrikant, Hans söner bli uppfostrade till köpmän, pos-sessionater och fjenstemän; döttrarna locka friare ur högre klasser förmedelst en riktande hemgift och försmå en friare ur deras egen klass.

'För alt föranleda bättre dagar för bandtverke-rierne, är det hädanefter nödvändigt att låta mästerskaps tilldelande endast få tillhöra sådana korporationer, inom hvilka antalet af medlemmar, och den skala i hvilken de bedrifva deras yrke, samt deras påtagliga sträfvande till en bättre bildning, göra dem lämpliga för en sådan rätts utöfvande. En annan anda kan då visa sig inom skråen, och af dess föranledande bör man kunna förvänta sig afskaffandet af de hår omtalade missbruken med onödigt kostsamma mästerstycken, och med de, till hederssak gjorde, kalaseringarne, genom hvilka mödosamt gjorda besparingar förslösas.

Enligt en ganska allmänt utbredd åsigt är mästerskapet en onödig tunga, äfven då ingen öfver-drift i anordningen deraf ägt rum. Man säger nem-ligen: Mästerskapet kan aldrig bevisa att mästaren förstår alt bespara tid och material i den grad som erfordras, för att åstadkomma hvad tiden nu fordrar

— ett lågt pris. Mästerskapet garanterar också icke redlighet hos den nya idkaran. Endast der fara kan uppkomma af bristande skicklighet i yrkets be^drifvande, bör staten mellankomma och fordra bevis för skicklighet och pålitlighet. I alla andra fall, menar man, må pröfningen af mästarens duglighet stadna hos publiken och ske genom aft bedömma den färdiga varan. Odugliga och opålitliga personer skulle snart förlora alla kunder och nödgas upphöra med yrket; ett sådant exempel, menar man, vore varning nog för andra att försöka mästerskap och rörelse utan verklig qvalifikation.

Allt detta kan medgifvas utan att man medgif-ver mästerstyckets obehöflighet. Mästerstycket har det gemensamt med examina, att icke ådagalägga alla egenskaper hos den profvade, men dock en del; och en ärofullt genomgången pröfning i handtverk, eller i vetenskap, grundlägger förtroende i det allmänna, ger den pröfvade sjelfkänsla och blir vidare ett verksamt bildningsmedel for honom sjelf. Det må väl tillåtas auktoriteter i orten, att på grund af redan stadgad t rykte eller andra lofvande förhållanden upptaga idkare utan mästareprof; men om samma auktoriteter hafva till åliggande att vaka öf-ver sedlighet, välstånd och lifvets beqvämligheter i deras ort, samt att skaffa de fattiga skydd och hjelp, så kan man icke förvägra dem rättigheten att fordra bevis om den

sökandes skicklighet och förmåga att försörja sig, att åtminstone den allmänna opinionen der-af något lugnas. För att förekomma godtycke måste likväl bestämmas hvilka bevis äro erforderliga, och det synes ganska lämpligt att gifva slik bevisnings-kraft åt ett mästerstycke som uppvisas för en ansen-lig korporation. Om slutligen em betena skola uiaf staten betraktas såsom korporationer af sakkunniga medlemmar, så synes det konseqvent alt lemna dem pröf-ningsrätt öfver de personer hvilka skola i samma korporalion upptagas. Afven i det afseendet synes mästerstycke tjenligt.

Skråordningen har bestämningar om arten af de arbeten, som tillhöra hvarje embete, antingen som tiii-uteslutande eller samfaldt med andra embeten. Des- hvarje

embete.

sa bestämningar hafva genom kulturens fortgång blifvit ofullständiga, och jemna tvister uppkommo fördenskull om ena eller andra embetets rätt att verkställa vissa arbeten. Visserligen finnas arbeten hvilka säkerhetspolisen ej tillåter anförtros utan omsorg åt alla. Man bör t. ex. icke åt andra än klensmederna öfverlåta rättigheten att nyttja dyrkar, och att göra nycklar till lås som redan sitta angjorda vid förvaringsrum. Man kan icke tillåta att skepps- eller hysbyggnadsarbete af andra förrättas, än af qva-lificerade. Föreståndare för en ort böra veta till hvilken de skola hålla sig, då bröd och kött och dricka tryta. Men utom dessa exempel förekomma många andra fall der lokalmyndigheternå behöfva veta hvilken bestämdt drifver ett visst yrke. Äfven för publiken är det nyttigt att man vet hvar ett visst arbete kan erhållas gjordt. En resande som kört sönder, kan väl af vagnmakaren, men icke af snickaren eller timmermannen, fordra att få en ny tistelstång insatt, och denna är förpligtigad att genast gripa verket an, om icke tydliga hinder ligga ivägen. I alla dessa fall är det nödvändigt alt en anordning äger rum angående de arbeten hvar och en har att besörja, och hvilka genom skylt eller annat betecknande göras bekanta. Men härmed äro icke småaktiga distinktioner ursäktliga. Det må visserligen med skäl praktiseras, att t. ex. en snickare gör allenast stolar, om han så för godt finner, men deraf följer ingen nödvändighet att göra ett stolma-kare-embete, utan tillhör hans yrke snickare-embe-tet. Sak samma med andra grenar, hvilka dock endast i stora städer kunna bli uteslutande föremål för en verkstad, ehuru sådant alltid förblir önskvärdt. Det samma gäller ock således om bagare, smeder och andra. T. ex. att dela bagare i två embeten, de som arbeta med jäst och de som arbeta med jäs-deg (eller så kallad surdeg); vidare att skilja spårr-makare från smeder, svärdfejare från gördelmakare, klädesappretörer från klädesöfverskärare. Dessa distinktioner betraktas också af skråvännerna såsom onödiga, om icke skadliga, genom det att de leda (ill tvister. Också visar sig lagstiftningen öfverallt böjd för att sammanslå embeten som äro nära beslägtade med hvarandra, och detta till och med i städer, hvarest man är strängt tillgifven skråinteresset.

Om nu föregående anmärkningar kunnat ådagalägga att det allmänna klandret mot skråväsendet är falskt, och endast beroende af missförstånd om saken, samt också ofta träffar missbruk men icke väsendet af skråinrättningen, så finnas dcremot andra tillvitelser dem man hittills icke gjort.En sådan vigtig anklagelse — af politisk na-

tur — är så till sägande lokalskråens föreningar i olika ankiagei-. . . » se mot länder till ett (hvilket egentligen är meningen med skrfieu.

namnet Zunft). En sådan förening sträcker sig vida utom en regerings område, och så länge det förhållandet råder, bli också en regerings åtgärder maktlösa mot missbruken. Om de embeten, som ligga inom den ifrågavarande regeringens område, vilja foga sig efter föreskrifter från deras ofverhet, så kunna de icke, emedan de öfriga då uppsäga skråföreningen med dem, ogilla deras gesällbref och mästar-bref, samt straffa hvarje gesäll, eller utstöta honom ur skrået om han företagit sig att söka arbete i ett land, som står i så dåligt rykte. I Tyskland blef denna makt fordom så mycket märkbarare, som, under Kejsarerikets bestånd, en otalig mängd Furstar,

Grefvar, Prelater och Riksstäder, alla voro oberoende

af hvarandra i afseende på lagstiftningen för närin- Riksdags-

~ . i besIut af garne. För att få ett slut på oordningarne förbjödos,d^. 22 Juni

genom ett Riksdagsbeslut och en Kejserlig kungörel- Kejserlig se, dels en mängd gängse missbruk, dels hufvudsak-d. 10Ang. ligen föreningen mellan skilda orters embeten, hvilka upphäf-nu, vid strängt straff, förnekades rättigheten alt skrift-cmbetenas ligen stå i relation med hvarandra. 1 de särskiltasiutningar ländernas lagstiftning förfor man på grund häraf, nin«ar i och allt visade att man förutsatte de stora skråför- orter, fattningarne såsom upplösta; men den Kejserliga be- följd, fällningen blef nästan utan all verkan. Gesällerna motsatte sig ofta i råd och dåd alla dessa förfoganden, och om de lagligen förföljdes, voro de snartöfver gränsen. Föreningarne forlforo ständigt, och måste fortfara så länge gesällvandringarne lagligen fortfara, ty gesällens fortkomst beror ju på att hans em-betsbref öfverallt respekteras. Om embetena icke skrefvo till hvarandra, hade de sina kurirer i de vandrande, med b vilka mundtliga meddelanden afgåfvos att ersätta de skriftliga. När man nu fann att gesällernas förbindelser inbördes utgjorde egentliga sambandet för dessa vidsträcktare föreningar, sökte polisen hufvudsakligen efter att kunna upphäfva dem. Del förbjöds strängeligen att gesäll föreningar skulle få agera korporationer eller erkännas såsom sådana; de skulle icke få äga kassor, eller registratur eller få hålla så kallad låda; men man fann ganska nyttigt att de gjorde sammanskott för sjuka medlemmars vård, och för arbetslöses understöd. Men emedan dessa sammanskott tillätos qvartaliter, så blef derigenom anledning gifven till så kallade qvartals-sammankomster, der oldgesäll valdes och der räkenskap öfver del gemensamma utgifts- och kassaväsendet uppgjordes. Alltså blef saken qvar — under öfver-hetens tillsyn, fastän den i sin gamla form blef upp-häfven. Skråmästarne älska icke synnerligen dessa föreningar, emedan trotsighet för att uppstegra arbetslönen vanligen uppgöras dervid, eller söker man aftala sätt att, mera än förr, undandraga sig det beroende, hvari gesällerna i någon måhn stå till mästaren. Tiden torde väl matta dessa föreningar. Men deremot synes man icke böra hindra de stora em-

bets-bétsföréningarne, hvilka i technisM och menskligt af-seende böra kunna i betydlig män göra ny tia. Den oro man fordom hyste för dem, har väl nu försvunnit, sedan regeringarne allmänt vunnit önskvärd styrka, och visserligen kunna, der det skulle behöfvas, göra snart slut på hvarje Öfvermodigt trotsande hos skråkorporationerna.

Om nu sistanförda betraktelser, jeknte de före- Djupare gående visat, att skråväsendets fel icke ligga der öfSker hvarest man angripit dem, så blir det en oafvisligväind^ts pligt att djupare uppfatta handtverksarbetets förhållande till ett folks lif.

Handtverksarbete blir något bättre, betaldt än dagsverksarbete af vanliga slag, men det blir icke så högt betalt att en handtverkare-familj, en borgarefamilj, med vanliga anspråk på beqvämligheter kan existera genom blott familjfadrens arbete i handt-verksväg: tvertom förfaller han till torftighet om han icke förmår hålla sig arbetare. Dessas underhåll och afloning föröka visserligen afgifterna, men de inbringa mera än de kosta. Unga arbetare öfverträffa ofta de äldre i kroppskrafter, sinnenas friskhet samt i talang, äfven då de äldre hafva fördelen af en längre öfning. Men de hafva ännu intet anseende; någon tillit hos allmänheten så att de kunna börja ett yrke för egen räkning, och måste fördenskull låta sig nöja med att arbeta för andra under dessas uppsigt och ansvar, mot det att mästaren tillegnar sig en del af arbetslönen. Så bildar sig, äfven utom skrået, ett

Om Fattigväsendet. ^förhållande mellan principal och biträdande, hvarvid mästaren eller principalen tager för sig en del af den biträdandes inkomst. Härpå beror hufvudsakli-gen borgarens välstånd i stadsmannanäringarne. Om hvarje mästare underhölle två gesäller^ och en lärling, så skulle antalet af biträdande vara tre gånger så stort som antalet af mästare, men statistiska förhållandet bekräftar åtminstone icke i Preussen denna förutsättning.

Propor-^ De uppgifter som år 1837 inkommo,, utvisa att mästare följande handtverk (utom eller inom skrå) nemligen dande i skräddare, skomakare, grof- och klensmeder, snic-ska staten, k a re, vagnmakare, tunnbindare, bagare och slagtare, så väl i städerna som på landet i Preussen, alla sammanräknade, utgjorde, mästare eller principaler 282,665

— och gesäller och lärlingar endast 149,163.

Ungdomen använder gerna sina krafter emot en ringa lön, allenast den dervid har utsigten att vid mannaåldern kunna sätta hushåll och berga sig utan tryckande näringssorger, och att på ålderdomen lefva utan bekymmer. En

sådan ulsigt lemnar skråväsendet dem som hunnit mästerskapet; men detta är lönande blott i den mån, som verkstaden drifves med flera arbetare. Men för att sådant skall bli möjligt, måste flera gesäller användas, än som framdeles kunna Största erhålla mästerskap. Kalkylen är följande: om mä-missfor- staren vore 25 år grammal då han börjar, och i me-

hfillandet , . , ° J

SkVå antages att han lefver till 60 år, så har han,

med att emottaga en lärling hvart 5:te år (efter fyra års förlopp) uppfostrat 9 lärlingar, eller om man an-tager mästares första verkstads anläggning vid trettionde året, 7 lärlingar, af hvilka alla blott en kan komma i mästarens ställe. Invänder man att befolkningen och följaktligen afsättning ökas, så att t. ex. 50 procent tillökning af befolkningen ägde rum inom 30 år (hvilket dock är alldeles oantagligt) och att mästarnes antal kunde ökas i samma proportion, tre i stället för två, så blefve plats blott lém-nad åt en, samt att dödsfall förminska de yngres mängd, så kan man dock alltid, för fem af de sju, påräkna en slängd framtid. Detta är största inre Störst»

1 o • • 1 *nre n,ot”

motsägelsen nos skraxnrättnmgen. Men de gesäller, sfieeiaen

•n ii# i • iSkråin-

hvilka, enligt hvad förr nämdes, småningom upp- rättnia-

gea«

växte ur lärlingarnes klass, funno endast så länge sysselsättning som vandringsåren räckte, och i allmänhet den raskaste åldern tillät. När de blefvo äldre, ändrade sig förhållandet, och en stor mängd råkade då i stor förlägenhet. Såsom mästare kunde blott ett mindre antal få bosätta sig; de bättre ibland dem tröttnade emellertid vid det oroliga gesäll-lifvet, under det att de sämre förföllo under dess inflytande.

De förre gifte sig, men bekommo sedermera just (ordenskull intet arbete af skråmästarne. Då sökte de att drifva arbete allena under beskydd af kloster, eller riddargodsen. Skråmästarne gjorde allt för att hindra sådant ”fuskeri” och tilläto sig ofta våld, när de icke genom auktoriteter fingo deras vilja fram. Åter när dessa fuskare blefvo för gamla för att med arbete kunna ordentligen berga sig, hemföllo de till fattigförsörjningen. Gamla ogifta ge-säller föllo embeleñas försörjning (ili last, till dess att eländet slutade deras lif, så framt icke tiggeri och stöld förut bragt dem på tukthusen.

När folkuppbåden upphörde vid krigen,och stå-* ende arméer i deras ställe upprättades med värfvadt manskap, försökte gesäller ofta deras lycka i krigs* tjensten, när de förtviflade om att kunna erhålla mästerskap. Härbergena i Tyskland blefvo länge mest gifvande källorna för rekryteringen, och ännu för femtio år sedan bestod Berliner-garni&onen förnämligast af handtverksgesäller. Sådant föranledde slutligen att regeringen medgaf afskedade soldater rättigheten till fusk i handtverk. Men äfven dermed var föga bevändt', ty efter en 20-årig militärtjenst voro de fleste afvända från yrket, ock kunde sällan befatta sig med annat än reparationer. Sedari nu för tiden värfhingen försvunnit för national-beväpningen, har en gesäll icke ens denna tillflykt.

Genom ediktet af den 2 Nov. 1810 erhöllo de dittills såkallade fuskarne rätt, att mot lösen af ett patent eller rättighetsbref oafhängigt af skråformer, ostördt idka sitt yrke, äfvensom en gesäll kunde sätta verkstad utan att bli mästare vid embetet. Likväl bar denna rättighet sparsamt blifvit begagnad. Man synes hafva ansett hederligare att genom mästerstycke göra sig berättigad till yrkets bedrifvande. Äfvenså lemna föräldrar och målsmän företrädesvis lärlingar till skråmästarne, emedan allenast sa utlärde och be-brefvade gesäller erkännas i de länder der skråordningen ännu består. Likaledes sökes arbete al ge-sällerna hellre hos skråmästare än hos patentmästare, fastän ingen lag gör skillnad derpå, men äfven det anses hederligare, ja till och med fastän lagen förbjuder att arbetet hos patentmästare får tillvitas gesäller.

Emedlertid har förändringen icke förbättrat Närings-

friheten

handtverkeriernas belägenhet) af förut anförde orsakhar(enii|t att graden af en borgares välstånd beror af hans ar-åsigt)icke

. . ..10 förbättrat

betares antal, samt att, om mästaren skall uppnåbandtver-detta välstånd, han nödvändigt måste hafva så många belägenarbetare att dessa icke för framtiden kunna äga hopp att, i eller utom skrået, sjelfve anlägga verkstad.

Om också antalet af m&stare kan ökas, så måste deremot lärlingars ooh gesällers antal stiga nära qva-dratiskt deremot, t fall mästarens välstånd skall genom arbetsförtjensten försäkras. Fördenskull är alternativet antingen att handtverkerierna sönderfalla i arbete, bedrifvet af en person — utan biträde, och som således endast med svårighet kan underhålla en familj — eller skola gamla gesäller, hvilka arbetat på andras verkstäder, slutligen, på ett eller annat sätt, falla församlingen till last.

Båda vägarne följas redan. Visserligen finnas i de större städerna många förmögna mästare, men ett vida större antal ganska torftiga; åter en mängd gesäller lemna deras yrke och tränga sig in i kroghåHeri, värdshusrörelse ocb krämeri, allt till öfverfyllnad i samma näringsgrenar.

Endast så till vida uppstår en verklig vinst, att hvarje utmärkt gosse nu för tiden kan lättarekomma i tillfälle att anlägga en rörelse för egen räkning. Väl föredrager man alt dervid tillhöra skrået, men detta gör icke mera så stora svårigheter emedan man vet att saken i nödfall går utan dess bifall. Lika fördelaktigt verkar också upphäfvandet af skrankorna för tillverkningsrätten i särskilta professioner, då enligt den nya lagstiftningen hvarje arbetare får tillverka allt hvad han med sina verktyg och sin öfning förmår åstadkomma, der icke afseen-den på samhällets säkerhet undantagsvis annorlunda föranleda.

Med Deremot är förmanskapet, i ordnings afseende,

[-missbrukens-]

{+missbru- kens+} af- ganska sjunket. Om anciennitet och förmanskap förskaffande J .,11 • 1 • 1 1

harocksiut mången gång urartat till despotiska missbruk, så

mycket

af god är likväl onekligt att också mycken ordning genom

ordning ..

försvan- dem upprätthölls. Afven har omsorgen om välgörenhetsanstalter inom skråen märkbart blifvit afmat-tad sedan man så starkt lossat på de band af hvilka handtverkarne fordom sammanhöllos.

Oro för Det är förut nämdt, huruledes, i de nya pro-

framtida . . ' ,

föränd- vinserna, ingen förändring, utom med beskattningen, »nom de blifvit gjord,*) samt att de flesta bland dessa län-

1815 eröf- 1 « ,

rade pro-der, under Fransyska regerings-systemets omedelbara

vinserna,

der icke tillämpning redan hade näringsfrihet. En viss oro, friheten skadlig nog för företagen, råder i några bland dessa, finnes, t. ex. i de Sachsiska länderna, der ännu något återstår att göra, men hvarmed Preussiska regeringen

*) Nu, Sr 1845 ändradt genom ny Gewerbe-Ordnung för hela monarkien.uppskjuter (förmodligen i följd af den bittra erfarenhet den gjorde vid experimenterna i Brandenburg etc.)

Om lagstiftningen åsyftar att i de fordna skråin-rättningarnes ställe sätta något annat, som icke, likt dessa, innebär fröet till sin egen upplösning, så måste omsorgen framför allt rigtas på en väsendtlig förbättring af gesäll väsendet. Visst är att man nu icke har öfverflöd på skickliga, flitiga och ordentliga gesäller. Man finner det bäst af de små försöken mellan mästarne att locka till sig arbetare från andra verkstäder. Att deremot en mängd odugliga sakna arbete kan väl till egentliga orsaken tillskrifvas dem sjelfva. Genom förfoganden för att minska antaiet af handtverkare vinner man också icke sitt ändamål. Hufvudsaken blir, att, åt de gesäller hvilka icke med framgång kunna anlägga egen verkstad, bereda utsigt att på annat sätt anständigt berga sig med familj. En gift gesäll med duglighet, drift och ordningssinne, är påtagligt i en bättre ställning än en mästare, som har så litet arbete, att han icke vågar antaga medhjelpare. Om också en del af hans (den förres) arbetsförtjenst stannar qvar hos mästaren der han arbetar, så har han också deremot inga andra bekymmer och utgifter, utan kan noga beräkna sin ställning. Såsom nu för tiden, åtminstone i de stora städerna, tillgår, att äfven de ogifta gesällerna icke få kost och rum, och den gifta är i samma förhållande till mästaren, synes dock den gifta, i fall han har en sparsam hustru, kunna lefva med mindre kostnad än ungkarlen.Politisk För de ogifta gesällerna äro föreningarne (i förgefäiufrvilka de gifta icke innefattas) umbärliga, då man fgarneT betänker att hvad de utbetala för vård, egentligen atgår från mästaren och från publiken, ty de hafva ju nås tan aldrig annan inkomst än deras arbetsför-tjenst. Det är således en onyttig omväg att försörjning sker genom medel som utgå från mästaren till gesällen, och af den sednare erläggas. Man åberopar väl den moraliska fördelen af dessa välgörenhetsinrättningar, men fördelen tyckes för dyrköpt då den tjenar till förevändning för gesällföreningarne med deras mindre nyttiga verkningar. Det år bekant att, vid deras så kallade qvartals-sammankomster, samt derpå följande ätande och drickande, vida mera penningar åtgå, än beloppet af det tillskott de gifva för de goda ändamålen. Man må äfven såga att den för-störiska lätt funnit utvägar att på annat ställe bortslösa samma pennings men så vore åtminstone mången då undantagen derifrån, som nu ambitions-vis måste följa med. Men om nu detta också betraktas såsom mindre maktpåliggande, så är deremot sammankomsten ett factum, och åsigten, att gesällerna utgöra en corps, dermedelst inom dem bekräftad. Vid dessa sammankomster öfvas pcenalismen öfver dé nybakade och ännu allvarsammare öfver dem som anses hafva förbrutit sig emot skråsederna. Afvenledes uppgöras der små myterier till motstånd emot förändringar som af sällskapet anses icke förmånliga. Man har velat ordna dessa sammankomster under en mästares eller en magist ra t persons inseende, men enendas anseende uträtar icke mycket i en talrik hop af unga, och till största delen obildade, personer. Ordningsmannen drager sig fördénskull undan så snart kassa-afförerna äro uppgjorda, utan att kunna med någon påföljd förklara sammankomsten upplöst. Afven om uppbörden anhefalles skola ske på verkstäderna, kan man icke utan orättvisa vägra gesällerna en årlig sammankomst för att granska huruledes man använder deras bidrag. Men ju mera sällan-sammankomsterna bli, desto festligare, och korporationsåsigten qvar-blir. Dessa sammankomster kunna endast förhindras om mästarne åtaga sig samma utgifter, hvilka nu utgå genom gesällerna.

Med afseende på de olika förhållanden af bild-Lag af d.

. 18 Aag.

ning och tillgångar, hvari ynglingar af handtverks-i83i ao-

klassen kunna befinna sig, och h varigenom den ena gesäii-kan draga nytta utaf vistelse i främmande länder, garne. men en annan icke, ändrar lagen af den 1 Aug.

1831 skråstiftelsen med vandringarne i så måtto, att dessa hädanefter tillåtas, men utgöra icke mera en skyldighet. Deremot skall gesällen, för att kunna bli skråmästare, hafva arbetat på mästarés verkstad motsvarande tid, som eljest var föreskrifven för hans vandring. Derigenom försvinner också pligten att understödja honom. Gesällen blir i samma kategori som andra resande, att forlkotnma endast i den mån han kan det med egna medel. Genorii den kostnad han nu får vidkännas blir hans resa sannolikt icke ett sådant kringirrande som fordom seden var, otan hufvudsakligen riktad på framsteg i yrket.De bild». Endast en fullkomlig upplösning af gesällföre-semas ningarne och af gesällvandringarne enligt deras gamla håiias form, anses kunna 4ringa förmögenheten och bildnin-städerna gen att vända sig till handtverken. Om det också nonTkam-är ganska nyttigt och lämpligt att de

fattigare klas-ouänge1 sernas barn, genom blandad egenskap af elev och espfkfin-tjenstehjon, bereda sig en framtida bättre fortkomst, nCglsäH-moch detta icke utesluter möjligheten för bildade och garne. förmögna föräldrar ott genom särskild betalning och aftal få deras barn allenast såsom elever upptagna i handtverk, så kommer likväl detta sednare icke att ske allmänt, så länge en gesäll-esprit genom föreningen existerar, och den bildade är tvungen att besöka härbergen och ingå broderskap med hvarje ohyfsad yngling i yrket.

Framför allt är det nödigt att upphäfva korpo-rationsegenskapen för embeten som äro för svaga att bibehålla sig och lagar i aktning, och i deras ställe inrätta korporationer, som i samhället kunde iakttaga en värdigare hållning. Hinder häremot äro dessa embetens affärer; en del äga fast förmögenhet, som icke så hastigt med fördel kan afyttras: en del — och kanske de flesta, hafva skulder, hvilka endast småningom amorteras; andra hafva välgörenhetsanstalter hvilka icke utan substitution böra häfvas. Ny plan Säkrare, ehuru långsammare kan man åstadkomma poratio- ett förbättradt tillstånd, för skråhandtverkarne, om

oer*

man från de embeten som böra upphäfvas, först borttager rättigheten att tillsätta nya mästare^ under det att ett sådant embete småningom dör ut, nedsättasig patentmästare i den mån de kunna i en ort äga bergning. Derunder må det stånda embetet fritt, att efter särskilt erhållen auktorisation upplösa sig sjelf-villigt.

Embeten, som äro betydande nog för att bibehållas och genom öfverhetens stadfästelse erhålla vidsträcktare municipal befogenhet, måste nödvändigt omfatta ett betydligt antal sjelfständiga medlemmar. Att nu bestämma detta antal låter, icke lätt göra sig, men ju större anseende finnes hos personerna, desto ringare kan deras antal behöfva vara. Endast för att i någon mån antyda, hvilket begrepp ligger till grund för sjelfva åsigten, må sägas att 24 sjelfständiga mästare, hvilka lefva utaf déras yrke, skulle kunna utgöra en aktningsvärd korporation.

Sådana korporationer borde få utgöra en auktoritet i saker som höra till yrket. Till dem borde administrativa och domaremyndigheter vända sig för att erhålla officiela utlåtanden. Deras intyg öfver kunskaper och skicklighet skulle gälla i afseende på yrket öfver hela staten. 1 ledamöternas tvister inbördes, äfvensom mellan dem och gesäller och lärlingar samt mellan dessa åter inbördes, skulle korporationen utöfva ett skiljedomare-embete i saker rörande yrket, dock obetaget den missnöjde att vädja till högre instans. Slutligen skulle omsorg om enkor och omyndiga barn, efter till yrket hörande personer, åligga dem. För att motsvara ett sådant förtroende, borde de vara sakkunnige, således icke behöfva upptaga någon som ej af dem sjelfva blifvittill sin skicklighet i yrket pröfvad genom mäster« stycke. Af samma korporation skulle mfistarebref, så väl som gesällbref utdelas, de sednare efter lärlingens presentation af de mästare der han lärt. Så-* dana bref skulle öfverallt erkännas med deråt följande anspråk, äfven i städer h va rest ingen korporation för embetet funnes (i brist af det sagda antalet nödiga medlemmar). Ingen korporation skulle &ga rätt att upptaga till mästareskap en man med anstötlig vandel, eller som genom dålig handling ådragit sig allmänt förakt. Afvenså skulle ingen sådan person kunna påtrugas embetet. Jemte mästerstycket borde sökanden undergå pröfning huruvida han äger de aHmänna msigter som firo oumbärliga för yrkets aktningsvärda bedrifvande.

Köpmans- Sedan det bruk länge varit rådande att köp-

korpora-

tioner, m&n, för att undvrka vanliga, eller förekomma nya i^Jussen kollisioner med kamrater, sjelfvilligt drogo sig ur 1825. de Gillen djt de borde, befallfe regeringen att de gäfrila samfunden skulle upphäfvas och nya gillen upprättas, i hvilka hvarje person som vill idka högre köpenskap i en ort måste ingå såsom ledamot.

Köpmän i främmande, ofta betydligt aflägsna länder, hafva någon stödjepunkt för deras omdöme, då de veta att den man till hvilken de vända sig, utgör en ledamot af en korporation utaf aktad beskaffenhet. Ju mera hvarje sådan ledamots affärer underlättas af anseendet hos den korporation som han tillhör, destomera makt påliggande blir det för alla ledamöter att bevara detta anseende. Der förenarsig sålede* allt för att förhindra sådana företag, som icke vore hedrande, samt att fötanleda bistånd vid tillfälle af behof, åt redliga bus, och förekomma bankrutter, gehom hvilka korpsefis anseende i det allmänna kunde förlora. Statuterna för besagda korporationer

fordra för der inträdande: 1) myndig ålder; 2) borgarerätt i den stad, der de nedsätta sig;

3) god frejd; 4) att verkligen handel också på grund af inträdet i korporationen drifves; samt 5) att irn tfäde under besagde förhållanden icke får någon förvägras. Så bestämdt det fordras att ingen firma får sakna sin förvaltning genom en ledamot af korporationen, så obestämd* är dock stadgandet om huru förfaras bör då handel fortsättes för enkas eller barns räkning*

Skeppsfarten var åfvenledes fordom under skrå. Skepps-Så fanns i Berlin ett skrå, eller gille för skeppsfart på Elben, ett i Königsberg för pråmning mellan staden och Pillau, och som hade del i Östersjökust-farten till Preussiska hamnar. Lärlingar och gesäller bade man icke. Ledamotskap erhöll man såsom borgare då man köpte ett fartyg. Fartyget fördes ofta utaf annan man än ägaren, men sakkunnige felades dock ej, och desse hade rättighet och åliggande att pröfva de personer, som ville föra fartyg för andras räkning. Vanligtvis gjordes farterna i tur, hvarigenom vinsten blef någorlunda lika, men der-med var också all täflan utestängd, och frakten således dyrare än eljest.Genom W i ener-kongressens beslut lemnades fri skeppsfart å alla de floder som genomskära mer än en stats område; dermed upphörde också all inskränkning för farten å särskilta delar af samma floder. Afven gäller icke mera något åliggande för omlastning på vissa punkter. I stället för skepparskråen hafva på flera ställen bolag uppstått, men naturligtvis utan all uteslutande rätt. De fördelar som härvid uppstått öfvergå så betydligt hvad skeppareskråen uträttade, att sannolikt dessa sednare snart i alla stater blifva upplösta.

Tidsandan sträfvar oaflåtligen att upphäfva skrå-messigheten, som fordom ägde rum i afseende på yrken, till egenskaper mellan handtverk och konst, eller handtverk och vetenskap. 1 bok t rycker i konstens yrke finnas väl ännu lärlingar och gesäller, der kallade konstförvandter — men hufvudmännen hafva intet skråmessigt. Gesällbref och bevis från dessa anstalter njuta förtroende egentligen af personliga förhållanden , eller af tryckeriets rykte. Dessa anläggningar äro icke lämpliga för bildandet af korporationer. Aflägse beställningar komma sällan i fråga. När en boktryckare gör betydligare förlagshandel och således blir bokhandlare, står honom inträdet öppet till köpmans-korporationen.

Afven i apoteken äro lärlings- och gesälls- (eller provisors) graderna bibehållna, men rättigheten att bli apothekare meddelas allenast af de högsta sund-hetsauktoriteterna i landet, och åtminstone en gång hvarje år erinras apothekaren genom visitationen atthan ar i beroende. Korporationer i detta yrke skulle snarare motverka, än understödja en sundhetspolis. Anstalter för elevens undervisning finnas särskilt, utom den tid de såsom praktiserande tillbringa på apotheken.

Genom ediktet af den 21 Nov. 1810 upphörde alla rättigheter i landet, hvaribland också rakstugornas. Barberandet var förenadt med kirurgiska praktiken. Men från den stunden skilde sig alla som utan barberandet kunde äga bestånd, derifrån, och dermed försvann kirurgernas skrå. Kirurgiska eleverna måste nu hafva skolstudier från de nedersta och medlersta graderna, och rättighet till kirurgisk praxis vinnes genom examina. Men äfven detta är blott steget till ett bättre.

För de bildade konsterna finnes ingeir skråform.

Idkare som i samma trakt idka samma yrke ^ Fria stå antingen stödjande, eller fiendtliga vid h varand ra. ^«rmei- Det måste vara hvarje regering angeläget att söka un- riags-id-derstödja de föreningar hvilka på moralisk och tech-nisk grund kunna bildas, för att föranleda begagnandet af sådana medel, hvarigenom yrket och det allmänna vtnna. ”Hvad yrkena gjorde om hösten år ”1840 vid Konungens hyllning, der de visade sig ef-”ter gamla korporationssätlet i det yttre, må qvar-”blifva i välsignadt minne, såsom prof på hvad sådana föreningar kunna uträtta i afseende på ett lyckligt begagnande af sina krafter; men det må också ”aldrig missbrukas för att derpå grunda försvar för”oförsvarliga missbruk och anstaltér, som fiendtligt ”hindra industriens uppblomstrande.''

Försam- Hvarbelst invånarnes antal på ett ställe vuxit Ä så att ieke alla kunna på en gång öfVerses, uppstår hftHaodeQ behofvet att dela dem i öfverskådliga afdelningar. *stri-id- Stadsordningen af år 1808 förordnar att alla städer, karne* ända ned till en befolkning af blott 1,800 invånare, skola delas i kretsar, hvilka för de största

städerna få variera mellan 1,500 och 1,000 inv. samt i de mindre mellan 1,000 och 400. Stora anses de städer vara som utom militären hafva 10,000 inv. och deröfver. Medelstora med 3,500 till nära 10,000. Skydd mot eld och mot vattuflöden, smittor, personligt våld, vidare kommunikationer, belysning etc. utgöra före-^ mål som fordra en delning i rummet för öfversig-tens skull. Men för de höga syftena i samhällslif-vet kommer man dermed icke långt, och det är en väsendtlig brist i denna stadslag att den gifver invádame så litet inflytande på gemensamma angelägenheterna med föranledning af deras personliga förhållanden* Lagen känner blott indelningen i borgare oeh "skyddsförvandfcer," men undviker toed noggrannhet hvarje fördelning af yrken och sysselsättningar. Derigenom sammankomma personer till öfverläggnin-gar, utan att känna hvarandra och utan att genom likgiltighet i sysselsättning, syftning ellér dermed föl— jandö kultur, vara qvalificerade till gemensam verk-invånar-saknhet. Den förbättrade stadslagen af den 17 Mars

nes för- . °

delning 1831 tillåter deremot uttryckligen en fördelning, så

principer. Välväl i rummet, som ock efter personernas sysselsättningar, samt öfverlemnar ¿t lokaJstatulerna att bestämma vid hvilka tillfällen sammankomster, rådplägningar och omröstningar skola ske efter först-nämde eller sednare indelningsprincipen. Den dubbla indelningen är verklig nödig för en ändamålsenlig behandling af allmänna angelägenheter. Ju större omfång och folkmängd en stad äger, desto nödvändigare blir det i polis-afseende att hafva en indelning i rummet. Det vore önskvärdt att båda indel-ningarne kunde sammanfalla på det sättet att men-mskor af lika yrken och behof bebodde samma trakt. Så var det i äldre tider, hvilket man ännu har för-varadt i gamla benämningar som uppkommit af beskaffenheten hos den folkmängd som bodde der. Oräkneliga namn på galor benämda efter garfvare* rep-slagare etc. bevisa detta. Afven uu äro väl vissa trakter och gator i de stora städerna, företrädesvis bebodda af högre embetsmän och kapitalister, af köpmän, af fabrikanter, af läroståndet och studerande, af artister, af daglönare; likväl fordrar beqvämlig-heten att vissa yrkens produktioner äro spridda öf-verallt, t. ex. slaglares, bagares, kryddkrämares och hökares varor; att skolorna icke äro för långt aflägse från barnens hem. Saken låter således icke strängt verkställa sig.

Vid rådplägningar efter lokalindelning förekomma'så stora olikheter mellan de, på lika linier ställde, att alla känna sig mer eller mindre tryckta deraf

Om Fattigväsendet. 5Det behöfves ingen stel förnämhet för att göra den högre ställde besvärad vid ett sådant tillfälle. Med all likhet för lagen, skilja sig menniskojna likväl sjelfmant i klasser, och den lägre finner sig ännu mera besvärad af att ej ibland sina likar få yttra sin tanke. Om också stadslagen af år 1810 onekligen verkat mycket godt, så skulle den likväl hafva kunnat uträtta ännu mycket mera om den icke sammankallat menniskor af alla qvalifikationer, allenast efter lokalförhållandet, till val af stads deputerade. Man vet att i några städer af andra klassen, de ut-märktare invånarne alldeles uteblifva från alla sammankomster, emedan de anse sig förnedrade genom att ställas i samma kategori med en mängd personer, som i dagliga Iefvernet stodo vid t aflägsnade från deras kretsar, och syntes i hvarje hänseende långt under dem. Ännu oftare förékom att det mindre borgerskapet uteblef, för det ringa inflytande som de vid dessa sammankomster utöfvade på valen. Sjelfva röstningen efter sådan princip framkallar också icke det dugligaste inom hvarje klass.

i>et nya Om nu det nya valsättet blifvit föga begagnad!,

föga be- så ligger felet i bristen på ändamålsenlig inrättning af korporationer och samfund eller gillen; en brist hvaraf stadsorganisationerna i vår tid så synbart lida. Lokal-indelning är tillräcklig endast i de fall der antalet af invånare är så litet att de alla känna hvarandra, och en fördelning i klasser, snart sagdt i brist derå. ickfi är mnilio*.Del är en märkvärdig företeelse att Tyskland, på F..stayr-dess närvarande odlingsgrad, bibehållit så till sägande kring-kringvandrande yrken. Personer som idka gårdfari- de. handel, eller med handtverk stryka genom landet, föra i allmänhet ett föga aktadt lefnadssätt, de af-säga sig en fast bostad, hvars trygghet dock äfven under armodets förhållanden skänker så mycken till— fredsställelse. Dervid vänja de sig ifrån all huslig' het, som likväl låter menniskan lefva mest aflägsnad från anledningar till förvillelse; derjemte lefva de utan inverkan af aktning för en känd omgifnings omdöme, hvaraf det dåliga i handlingssättet ofta vid här ifrågavarande

bildningsgrad motverkas mera än af inre bättre böjelse.

Gårdfarihandel förenad med uppköp af lumpor, fjäder, borst, aska, ben o. s. v. borde aldrig behöf-vas. Sådant sker endast genom brist på ordning i sjelfva hushållen. I synnerhet å landet saknar man icke utrymme så att man ej kan hafva särskilta upp-samlingsrum för alla olika sorters affall. Skedde sådana uppsamlingar i hvarje hushåll, det rikaste så väl sona det fattigaste, så skulle snart så stora förråder uppkomma, att de ett par gånger om året kunde såsom handelsvara på annat sätt försändas till de större depöter der grosshandel eller förbrukning äger rum. Mången polisoordning är följd af kringstrykeriet med varor. Ofta har en sådan person varit spion åt tjuf—band, deremellan sålt arcana och qvacksalfvat med menniskor och djur, icke sällan sjelf kringspridt en afskyvärd smitta o. s. v.Ur sådana bevekelsegrunder utkom lagen af den 28 April 1824, som sjelf angifver sig allenast såsom en förberedelse till ytterligare åtgärder. Hufvudsak-ligen bestämmes der följande: Spirituösa få icke försäljas genom gårdfarihandel; krämande personer få icke idka yrket utom en regeringskrets (landshöf-dingedöme). Krämaren måste hafva god frejd; vara sui juris och minst trettio år gammal, så framt hans yrke icke grundar sig på läroår, men i sednare fallet, då äfven lärlingar får medfölja, måste desse vara minst 14 år; vidare skall han hafva sundhetsattest att icke vara behäftad med smittosam sjukdom; dessutom äga fast bostad, der han bidrager med onera till stat och församling. Provinsregeringarno utfärda gårdfarit il låtelser, som dock ej mera få återtagas, utom i fall af contraventioner mot lagen. Äfven skall ortens sed i afseende på behofvet tagas i betraktande.

43,543 Det stora antalet af tillståndsbref som utfärdats,

pålgård- äfven efter denna lags kungörande, bevisar huru litet kande i densamma förmått göra slut på ofoget. Jemfördt v påettfir.med folkmängden för det år, hvars belopp af gård-faritillålelser (43,543) anföres, blir proportionen såsom 1 till 324, eller en tillåtelse på hvar 65:te familj. Af dessa idkare betalte 35,429 en årlig afgift af 2 till 12 Thaler Curant och 8,114 drefvo yrket utan afgift, dels för dess obetydlighets skull, dels af konsiderationer.

I afseende på statsinkomsten af dessa handlandes beskattning gäller väl, att de betala livad fastahandlande eljest skulle hafva betalt, att icke nämna myghandeln som genom dessa personer hufvudsakli-gen bedrifves.

Det är ett fullkomligen allmänt erkändt faktura "Paape. att alla i någon män betydligare städer och byar i vår tid måste använda långt betydligare summor på fattigvården än före början af detta århundrade, äf-vensom att dessa summor dock årligen måste ökas. Slutsatsen ligger då nära, att armodet är stort och i tillväxt. Likväl måste man uppmärksamma att fattigvården måste kosta mera nu då den verkar långt mera omfattande än förr, och årligen söker organisera sig till fullständigare verksamhet. Del är ännu i mannaminne huru kyrkdörrar och andra stora hufvudpunkter för menniskorôrelse'n voro belägrade af tiggare; hvilken trängsel om slantar, dem välgörande och förmögne invånare på vissa dagar låto utdela från deras hus och huru sällan en enda dag förbigick utan att en tiggare bultade på dörren hos hvarje familj, äfven om denna icke genom anseende för rikedom lockade. Delta är nu alldeles försvunnet, och det återstår blott ett varsamt kringsmygande, mest under förevändningar med spelning, med småsaker, som utbjudas till salu, eller med böneskrifter.

De fattige få understöd, men med hotelse att de genom tiggeri åter bli detsamma förlustige. Sjukhus, tvångsarbetshus eller tukthus besörja det öfri-ga. Med ständigt växande noggrannhet tillser man att barnen allmänt åtnjuta skolundervisning; många församlingar hafva inrättat friskolor. Småbarnsskolorfinnas i nästan alla städer. Anstalter för vanvårdade barns upptagande formeras och blifva allmännare äfven i de medelstora städerna. Utom sjukhusen gifves läkarevård och fria medikamenter de fattige i deras hemvist. Rumfordska soppor ersätta klostrens fordna utdelningar af mat. Allt sådant fordrar betydligt större kostnader än den ofullständiga försörjning som fordom ägde rum. Den fattiges tillstånd är mycket förbättradt, så att fattigdomen nu är mycket drägligare än förr, hvilket åter i sin mån visst icke minskar antalet af dem som anmäla sig till understöd.

Fattigdo- Vi måste också erinre oss huru i allmänhet betraktas greppet ändrat sig i afseende på hvad som fordras egentligen såsom oumbärligt för lifvet. Huru hård den fattiges

ra märk-

lott äfven i vår tid må vara, när den jemföres med icke stör- de rikes, så är det dock onekligt att gemene man rean orr-j]ar j myCkej bättre §n för femtio år se-

dan. Om man t. ex. jemför soldatens boning, mat och beklädnad nu, ehuru litet man önskar förvekliga honom — jemför dessa förhållanden med hvad Fredrik \\:s arméer hade, finner man skillnaden. Mången anser sig nu för fattig, då han icke kan förskaffa sig de njutningar som för få år sedan voro okända, således icke ens ägdes af de rikaste, eller hvilka åtminstone nyligen blifvit behof inom hans klass. Det är ett stort framsteg till välmåga att menniskan i allmänhet kan anskaffa sig flere njutningar; men i samma mån synes också ett större antal fattiga.Faslän dagspenningen under de sista femton åren i allmänhet betydligt stegrats, så har den likväl icke stigit i samma mån, som anspråken. Men emedan dessa anspråk likväl måste fyllas, .så snart de allmänt erkännas såsom giltiga, återstår intet annat än att i form af allmosor tillskjuta det återstående, om den arbetande klassen icke skulle känna sig olycklig, så snart vi draga i betänkande att under formen af lön för arbetet tillöka hvad som anses oumbärligt för den klassens underhåll. Med industriens tillväxt under fortfarande lika grundsatser, förökar sig naturligtvis antalet af dessa skenbara allmosehjon. Eng- Arbets-land har erfarit detta mer än något annat Europeiskt betraktas land. På vår bildningsgrad kan måhända ännu icke ekenbara allt anförtros gemene man till eget användande, allt tagare. nemligen som han behöfver för ett sann t menskligt lefnadssätt. Vi inrätta friskolor, sjukhus och för-sörjnings-anstalter för honom i stället att i arbetslönen gifva honom medel att betala undervisning för sina barn, skaffa sig vård under tillstötar af sjukdom, och hoplägga något för sin ålderdom. Yi göra Satsen väl deruti, ty den större arbetslönen skulle sanno- nes här;

allmosor

likt icke bli använd till dessa ändamål, utan sanno-äronytti-likt bli under lättja förslöad, så länge icke de lägre rattvisa. klasserna lärt sig inse fördelen och nödvändigheten af dessa tre saker»

Det är således icke fattigdomen som Ökat sig, Det är det är anspråken. Omfånget af den omvårdnad med tigdomen, hvilken de högre stånden gälda en del af de lägre sig! det klassernas arbetare, växer naturligtvis med begrep- aneprd-ken, »j«if-pen om omfånget af'hvad som hör till lifvets be-

va en r ^

följd af hof; men dessa åter växa med den sannt menskliga

sedlig och

iudiistri- odlingen och med välståndet. Till följd af båda

ell k.ii- ° J

tor. behöfva de högre stånden å ena sidan mera tjenster och erkänna å andra sidan villigare förpligtelsen att förbättra'de andra klassernas tillstånd. Så ökar sig antalet och omfånget af anspråken på bistånd af allmänna fattiganstalter, under det att menniskornas tillstånd i allmänhet också förbättras i de lägre klasserna.

Om föregående betraktelser göra sannolikt att bristande skicklighet i ett yrkes bedrifvande blott utgör en underordnad orsak till fattigdom och behof af offent ligt understöd, så har man likväl här förut sett andra grunder anförda för nödvändigheten att fordra bevis på duglighet shos dem som vilja nedsätta sig såsom idkare i ett yrke. Efterskänka menigheterna dessa anspråk, så blir det för deras egen räkning; det vore ett onödigt förmynderskap^ att hindra dem dervid, när förvaltningen i öfrigt af deras inre angelägenheter anförtros dem. Desto mera måste det bli dem öfverlåtet att bestämma hvilket mått af skicklighet skall erfordras, och sättet huru den skall ådagaläggas.

Landt- Erfarenheten har lärt att med medtäflan föga

manneus ^

medtäflan nytta gjorts åt tillståndet med slagtares och bagares

£a*^se-yrke. Båda yrkenas tillstånd har, sedan, jemte till-

matvamr. låteIsen för landtmannen alt införa kött och bröd, taxorna å nämde varor blifvit upphäfna, hvarken blifvit försämradt eller förbältradt i någon märklig mån,så vidt bekant är. Deraf skönjes, å ena sidan att dpssa taxor varit utan ändamål och å andra sidan att en fri täflan föga härvid uträttar. Ju mindre antalet af bagare och slagtare är i en stad, desto lättare kunna de öfverenskomma om sättet att hålla prisen stegrade; det medgifves; men deremot kunna de icke vara så blinda att de icke inse hurusom öf-verdrifna priser föranleda större tillförsel af bröd och kött från landet. För den stora mängden är kött visserligen en gerna sökt föda, men likväl icke oumbärlig. Vid alltför höga priser måste andra födoämnen ersätta dess bruk. Medelklasserna, hvilka dock alllid förbruka mycket, söka sig utväg att för egen räkning insalta eller röka kött då prisen i slagtare-bodarne alltför mycket stegras.

Om de båda yrkena inom sig delas å alltför många händer, blir priset å varan också högre, och endast genom deras bedrifvande på någorlunda stor skala blir en stad betjenad på billigaste och bästa sättet. Ur alla dessa synpunkter betraktadt, tyckes Kommu-

ii» • nerna '

det icke vara betänkligt att åt kommunerna sjelfve böra få

.... . , ° tillstånd

ofverlata rättigheten att förvägra eller tillstädja nya att antaga ledamöter af besagda embeten att nedsätta sig i staden.«uya le-

Smeder, snickare, tunnbindare, hjul- och vagn-af siagta-makare, sadelmakare, arbeta också till större delen bagare-för kunder i orten. Afven hos dessa bibehåller den förmögnare idkaren en öfverlägsenhet i att åstadkomma största nyttan genom godt arbete och goda priser, men skillnaden är icke så stor som vid slagtare- och bagareembetcna, för de stora förlagssum-mor som de erfordra. En ordentlig, flitig och skicklig handtverkare saknar i de ofvanuppräknade yrkena icke sitt bröd. Det synes fördenskull ingen betänklighet böra uppstå vid att låta nya idkare i dessa Utesiu- professioner nedsätta sig i städerna. Men i byar, skrå-regel der vanligen blott en enda handtverkare af detta slag tillstyrkt. gnnes ^ §ynes billigheten fordra att icke låta ännu en truga sig på orten, äfven om han äger mästarerätt.

Murare och timmermän måste inför auktorite-ter ådagalägga deras skicklighet och pålitlighet, innan de erhålla rätt att på egen hand uppföra byggnader. Deri ligger redan en tillräcklig garanti mot obehörigt inträngande i kommunerna. Reparationer tillåtas äldre gesäller, i dessa yrken, ändamålsenligast genom byggnadskollegium i den stad eller provins, den saken rörer. I afseende på dessa arbetare har hittills efterfrågan varit större än tillgång på arbetare. Stenhuggare, taktäckare, skeppstimmermän och pumpmakare stå äfven under byggnadspolisens inseende, hvarför också deras förhållande till kommunerna blir lika med murares och timmermäns. Mästare-Krukmakare idka egentligen två yrken; såsom KäUaode kakelugnsmakare höra de under byggnadspolisens upp-mJkare sigt* och äga således icke utan autorisation att idka sättning detta yrke. Men såsom krukmakare arbeta de fritt oebedrÎf-t,0ch på förlag ofta för försändningar till vidt aflägsna vande. orter# Äfven här synes erhållen mästarerätt böra medföra rättigheten att nedsätta sig hvar man för godt finner.Repslagare, Svarfvare, Nålmakare, Borstbindare, Kammakare, Korgmakare, Spiksmeder, Bleck-slagare, Gördelmdkare, Gelbgjutare och Guldsmeder arbeta tilf största delen på förlag; men idkarnes ställning är dock mycket olika. Så länge repsi agaren endast gör sadelgarn, gjordväf och rep till tömmar, är bans yrke svagt och bandet vid kommunen; helt annorlunda blir det då han kan slå tåg och arbeta för verldshandeln. Afven nålmakare, svarfvare, borstbindare, kammakare, korgmpkare och spiksmeder äro endast undantagsvis i stånd att drifva deras yrken i något större omfång. Bleckslagare, gördel-makare, gelbgjutare och guldsmeder hafva deremot vanligen kosibart förråd. Kopparslagare arbeta pannor och andra smärre saker på förlag, men stora saker på beställning. Tenngjutare voro fordom i lika god ställning, men sedan postlin och stengods utträngt förbrukningen af tenn, hafva desse idkare förfallit i vanmakt, och det återstår dem foga annat än att gjuta leksaker.

En stor tillökning i antalet af sådana fal tiga idkare, hvilkas arbeten måste vara beräknade för orten, kan icke vara önskvärd, men deras bosättning kan dock icke förnekas, då de förete bevis om skicklighet och god frejd. Under samma vil kor kan man icke lägga hinder för bosättning åt mekaniske arbetare, sådana som urmakare, egentliga mechanici, musikaliska och kirurgiska inslrumentmakare.

Skomakare och skräddare höra väl också till de professioner, som arbeta för ortens bchof, menderas förhållanden till kommunerna fordra särskilt betraktande.

Antalet Antalet af skomakare med deras arbetare steg

af Skoma-

k«• re i år 1837 till öfver 118,000. Visserligen äro skor ett

Preussen

är 1837. allmänt behof, men man måste likväl erinra sig alt en stor mängd menniskor gå barfotade om sommaren, samt att i många orter trädskor etc. begagnas äfven andra årstider.

Antal af Vid sistnämde tid hade man 87;000 personer, i Preussen som tillhörde skräddare-professionen. Huru mycket

är 1837

fruntimmersarbete särskilt användts att förfärdiga kläder, kan man icke bestämma.

Antal af smeder,

bagare,' Af det uppgifna antalet, jemfördt med anta-och mura- let af andra handtverkare i staten, kan man pågick ^mLstå, alt mängden af idkare i de två yrkena skoma-dasttiii keri och skrädderi är öfverdrifet stor. Också visar aiitsåTikfi erfarenheten, att ingen profession har så många fattiga skräddare medlemmar, som dessa båda.

och skomakare tillsammans»

Korpora- Väl är mängden af sådana handtverkare i me-ild"ssaaf delklassen släder (med 3,500 till 10,000 inv.) till — **äckligt stor för alt bilda en korporation af den art ¿yfJ^Thär förut är föreslagen, men idkarnes betryckta ,och »civ1 njuta 0belydliga ställning gör dock betänkligt att låta en ,ul1 ll,,u,,sådan afgöra öfvér förhållanden, hvilka sedan i sin mån inverka på välståndet i orten.

Huru vidt denna anmärkning ma gälla för de nio städerna af första klassen, äfvensom för de störreaf andra klassen, måste man öfverlemna åt lokal-stadgarne; men alltid skall man dock nödgas tillse alt det stora antalet af fattisre mästare hvarken må ö<Verv»-

° gaode

ofverrösta det mindre antalet af förmögne, eller sjelfva*"*1^"" finna sis: åsidosatte och derigenom förlora intressetino"bor-

o o garekor-

för gemensamma angelägenheter.

Den afsättlighet man önskar för fabrikstillverk- Fabriksarbete.

ningar beror af deras pris, relativt till deras godhet.

Låga priser kan man icke åstadkomma genom att prr^jeurkÄ nedtrycka råvaror, ty i sådant fall blir sräart mindre ter-af denna producerad och följaktligen blir den dyrare. R^arans Det enda sättet att åstadkomma låga priser å fabrikater är med att minska arbetskostnaden. Men dervid finnas två, alldeles motsatta vägar: 1) att nedpreja menskliga arbetskrafterna så mycket som möjligt;

2) att betala dem väl, men göra dem sjelfva mera verksamma. Det första sker dermedelst att arbetare nödgas låta

sig nöja med mindre lefnadsnjutningar, således å ena sidan anstränga sig med uthålligare och mödosammare arbetande, och å andra sidan åtnöja sig med sämre föda, torftiga kläder, dåliga bostäder, och att i allmänhet umbära allt som icke omedelbart för lifvets uppehållande är oumbärligt. Men delta sträfvande, att nedsätta menniskan till rangen af ett last-djur, har sin gräns just i menskliga naturens nedsättande. I en sådan ställning vantrifves menniskan, växer icke ens ut till fri utveckling, förblifver hela lifstiden igenom svag och ofta sjuklig, blir snart gammal, och kan genom sjelfva denna felaktiga kropps-beskaffenhet icke uträtta så mycket som en sund per-son hvars verksamhet fortfar intill sena åldern. Men ännu mera lider den andliga och sedliga bildningen af hvilken framgången äfven af skenbart mekaniska förrättningar vida mera beror än man vanligtvis föreställer sig.

En arbetare-stam, som med all ansträngning icke kan bringa det så vidt att Iifvet blir dem i någon mån angenämt, förlorar slutligen håg och mod, blir liknöjd, trög och oordentlig, samt vänjer sig att såsom rättmätig fördel betrakta allt hvad genom list och trots kan åtkommas från förläggaren.

Det gifves intet arbete som är så alldeles mekaniskt, att icke uppmärksamhet och omtanka gör dess utöfvande fördelaktigare. Äfven de enklaste förrättningar såsom vedhuggning, gräfning, trösk, m. fl., gifva, vid lika kroppskrafter, en afgjord öfvervigt åt den förståndige arbetaren framför den sorglöse.

Annorlunda förhåller det sig då en fabrikant söker prisnedsättningar den alt genom underlättande göra arbetarens krafter verksammare. Dervid kommer han på mekanikens och kemiens obegränsade områden. Man vet vanligtvis icke huru mycket mensk-liga arbetet redan vunnit genom bättre verktyg, och huru mycket blifvit menniskan möjligt, sedan man, jemte husdjurens krafter, lärt sig begagna vattnet, vinden och ångan, samt de kemiska frändskaperna mellan de mest olikartade kroppar, äfvensom värmen och sjelfva ljuset. Vår tid fortgår kraftigare än någonsin förr på denna bana. Upptäckter och uppfinningar hvilka för en mansålder tillbaka icke ana-des till deras följder, tjena redan såsom grund för ännu inflytelserikare uppfinningar. Långt ifrån att erkänna en gräns, framkallar man ständigt nya utvägar att försäkra menniskan om stegrade njutningar för själ och sinnen.

Statsmakten visar fabrikanterna en verklig väl-gerning då den nödgar dem ifrån försöket att åstadkomma billigare priser genom arbetslönernes nedsättande och i stället hänvisar dem på fördelar som kemi och mekanik erbjuda för att gifva arbetarens krafter mera verksamhet; med andra ord: att i afseende på deras välstånd söka medlen icke i mängdens elände utan i menniskokraftens förstärkande. Det återstår i alla fall slutligen intet annat att göra, men sådant sker sällan förrän man af erfarenheten lärt att den förstnämde vägen icke duger.

Om regeringen hufvudsakligen har detta anordnande såsom pligt, så alt arbetare, och förnämligast såkallade fabriksbarn, skyddas mot principalers girighet, så kunna likväl lokal-auktoriteter också bidraga till detta syftes vinnande, och spara församlingarne mycket bekymmer som eljest uppstår genom fabriksarbetares armod.

Det gynsammaste förhållandet är ännu der väf-vare bo spridde på landet och äga ett litet hus till boning, en bit jord till planteringsland, en ko och ett par getter, samt arbeta på beting för principaler af bvilka de erhålla materialet. Om svåra konjunkturer inträffa, så råkar en sådan väfvare icke i verklig hungersnöd, ty han har dock af sin jordbit skyddemot det yttersta lidandet. Afven förblifver han vid afvexlandc arbete å jorden alllid raskare och mera istånd att öfvergå till andra arbeten.

Sämre är redan det förhållandet, då, såsom t. ex. i Schlesiska bergstrakterna, arbetaren köper sitt garn och 6edan söker afsätta det väfda hos fabriks-herrarne. Här måste den fattiga arbetaren gå i förskott, som han icke alltid får ersatt.

Klädesväfvare bo vanligtvis i städerna till följd af fordna lagstiftningar för yrkena. Allmännast väf-va de af garn som de låtit spinna af ull den de sjelfve inköpt. De hafva blott obetydlig vinst af sitt arbete då de sälja råklädet till fabrikanten som sedermera besörjer beredningen. Då de besörja ap-preteringen sjelfve, hafva de bättre vinst deraf, likväl under vilkor att de hafva sådana machiner som erfordras för att gifva den färdiga varan det utseende som grosshandeln fordrar. Gemensamt underhållna lager af ull, spinn- och valkmachiner samt öf-verskärerier, kunna bidraga att förbättra deras ställning. Derjemte kan öfverheten mycket bidraga genom ordningshållande,

utan otjenligt förmynderskap, äfvensom genom det anseende som en korporation under sådant skydd kan erhålla. Men framför allt bör man trakta derefter att de ansedda korporations-ledamö-terna erhålla en sådan bildning på grund af hvilken de kunna hastigt tillvinna sig tidens framsteg, samt genom lära och efterdöme utsprida dem ibland sina kamrater. Brist härpå är orsaken till det förfall

hvarihvari klädesväfveriet kommit i Storhertingdömet Posen och i Westpreussen, båda vid gränsen af det fordna Polen. Det Ryska spärrningssystemet har af-brutit afsältningen till Polen och Ryssland; men om tillverkningen skett med mera tekniska hjelpmedel, hade man visserligen inomlands kunnat finna köpare, till ersättning för hvad man ej kunde utföra.

Det farligaste förhållandet för befolkningen i en ort uppstår då en stor fabrikation för verldshan-deln blir beroende af en enda person. Om denne, af en eller annan orsak, nödgas plötsligen inställa tillverkningen, eller om han dör utan att efterträdas af lika kraftig man, uppstår brödlöshet för en mängd familjer. Sådana händelser kunna alltid inträffa, och församlingarnes föreståndare måste vara beredde härpå. Visserligen måste man lemna arbetarnes tillväxt ostörd, såväl enskilt som familjevis räknadt, men, såvidt möjligt är, måste arbetarens sjelfständighet bi- Arbeta-behållas oförkränkt, och möjligheten att i nödfall afj^ndigbec egna krafter försörja sig skall bibehållas hos dem. beh&Has Sparbanker lemna ett godt medel för första ögon- kränkt, blicket, men på längden får man icke hoppas på något annat än teknisk och intellektuell duglighet såsom grundvalen för arbetarens fortfarande bestånd.

I sådant afseende måste kommunal-föreståndare med noggrannaste omvårdnad vaka för allt som kan förädla och höja fabriksarbetarnes bildning i förenämde riktningar — den tekniska och den sedliga. Det blefve för vidlöftigt att tillämpa dessa allmänna läror här på särskilta industriförhållanden.

Om Fatligväsendet. oOm del, i öfverensstämmelse ined det förr sagda, borde tillåtas församlingarne att tiliständja eller afvisa bosåttningar för yrkens bedrifvande, såsom beroende af bestämda vilkor, dem lagstiftningen för näringar-ne borde uppställa med afseende på allmän välfärd, så kunna församlingarne deremot icke tvinga någon att fortfara med en näring då han vill nedlägga rörelsen. Ehuruväl en lönande rörelse sannolikt icke blir utan efterträdare, beror likväl härvid mycket på personliga ställningar och egenskaper hvilka icke alltid förekomma förenade. Således kan mången gång i orter, der föga medtäflare finnas, en driftig mans bortgång länge kännas såsom en smärtsam förlust. FörvaltareNågongång kan det samma i stort inträffa i en rikt va sammabefolkad ort. En församling kan icke neka någon per som att afflytta; och dermed. upphör då vanligen det yr-

fordras af ri o

idkame ke den afflyttande bedref: fortsättes det åter genom

sjelfva.. , # j

en commis, så måste församlingen åtnöja sig der» med, så framt denne kan förete sådana egenskaper som kunde berättiga honom att för egen räkning drifva samma yrke. Lemnas en oinskränkt tillåtelse att antaga disponenter af hvilken qvalifikation som helst, så blefve %,den enskiltes rätt att antaga vikarier oinskränktoch deraf skulle föranledas hemliga öfverenskommelser. Qvarstannar den inom för-» samlingen, som nedlägger ett yrke, så kommer han antingen att anlägga ett nytt (och blir då i samma kathegori som hvarje annan ny började idkare), eller lefver han af sina kapitaler, eller underhålles han af anhöriga, eNer gör han anspråk på att försörjat»i det allmänna. Gör lian anspråk på ensjtiltes barmhertighet, hvartill han icke äger någon rätt, så utgör sådant en polisförhrytelse som måste bestraffas.

Gör han anspråk på allmänt understöd, så förfar man med honom på grund af hans uppförande och orsaken till hans fattigdom. Har han hlifvit fattig genom försummelse och lättja, så hänföres han till klassen af sjelfförvållad fattigdom ocb afsigtligt tig-garelif. Har han kommit ifrån sitt yrke genom osedlighet och odugligt förhållande, så tillhör han åtminstone klassen af dem som genom vårdslöshet blifvit fattiga. Alldeles oförvållad är väl fattigdomen säl-r lan, men förvål landet kan der vid vara så ringa att det förtjenar ursäkt; destomindre ligger det någon bårdhet deri, att äfven den oförvåliadt fattige ställes under förroynderskap,

öfverhufvud taget är det rätt att under förr mynderskap hålla alla som fortfarande äro ur stånd pH hjelpa sig sjelfva, och som fördenskull måste bjelpas af fattigvården. Detta år ett af de väsendt-ligaste vilkoren för fattigförjningen; och försummelsen Ftomd-att iakttaga detta vilkor ar framför allt annat orsarmyndare-

ii i j« i v*r<*aaM

ken dertill att fattigvården, under ständigt växande*»!« orsaken till

utgifter, likväl skänker så föga hugnande resultpter. f*ttigvÄr-

dens otill* räck lig* het.

AU rättighet till näringars idkande skall varaJ^ghfJ personlig, i ordets strängaste mening, således också™**4^*™ icke ärftlig eller på annat sätt kunna föryttras. För-denper*>o samlinga me måste noggrant fast hål la den grundsat-^Jj^j*Tyranni-sen på det att de icke genom vissa medlemmars gauden egennytta, må få sig påtrugade sådana näringsidkare kas. hvilka i brist af personlig qvalifikation icke motsvara församlingens behof så fullkomligt som det vore möjligt vid alldeles fri medtäflan. Så riktig denna grundsats är, kunna likväl fall gifvas der försam‑lingarne nödgas utsträcka tiden för en rättighets begagnande utöfver en persons lifstid, hvarvid likväl en sträng bestämd termin må anses nödig. Månget yrkes storartade bedrifvande fordrar inrättningar som endast småningom och med klokt begagnade af tillfällen och konjunkturer kunna komma till den fullkomlighet att något betydande derigenom kan åstadkommas. Om det icke vore arfvingar tillåtet att genom behörigen qvalificerad person, åtminstone for en bestämd tid, fortsätta yrket i nödtorftig gång, så kan en mödosamt och under en hel menniskoålder anlagd inrättning gå fullkomligen till upplösning. Visserligen måste en sådan förlängning af rättigheten, till förmån för arfvingar, vara inskränkt till hvad behofvet föreskrifver i afseende på tiden, och icke väsendtligen hindra en medtäflan. Tiden för denna förlängning måste öfverlåtas åt församlingen, emedan det beror af Jokala förhållanden. Likväl måste lagen sätta en gräns derför, på det man måtte förekomma sådana missbruk som fordom ägde rum. — Föregående är egentligen sagdt med afseende på Hötelér och större anläggningar af värdshusrörelse. En sådan rättighet går stundom omärkligt i köp, sålunda att ett hus, med dithörande, säljes till betydligt högrevärde än efter blott ränta på byggnads- och inven-tarii-kapitalet. Rörelsens indrägtighet Sr nemligen dervid tagen i betraktande. Om arfvingar hålla en sådan «gendom högt, och det dröjer långe innan någon vill beqväma sig att betala så mycket, så be-^[,fvJtnogr*r höfver orten icke låta siff nöja dermed att en be- värdshus

^ kllODH f&

tydlisr rörelse derigenom uteblir, utan kan kommu-m^dtäflare

om deras

nen då, t. ex. efter ett år, gynnå någon annan lo- a^?pjåk kal med de förmåner som sätta innehafvaren istånd orten*

rörelse.

att idka en lika rörelse med den som förut vant, men afstannal. När kommunens interesse löper min-?tUDdom

,r kan npp-

dre fara vid ett uppskof, t. ex. vid stora qvarnan- ‘ läggningar, kan man gifva längre tid för försäljningen till qvalificerad person.

Vanligen förekommer det fall att kommunen har omedelbart interesse i att yrket fortgår, på det att efterlemnade personer icke må råka i armod. Föregående anmärkningar äro icke ämnade att tillstyrka något yrkes inskränkande till någon viss tid; man vill blott att ingen ärftlighet och intet uteslutande anspråk må uppkomma. I allmänhet kan kommunens afseende på familjerna endast existera så vidt man behöfver afse nödvändigheten att hindra dess medlemmars öfvergång till fattigklassen. Men afseendet på det helas väl står framför afseendet på enskiltas försörjande.

I stället för det öfverdrifna afseende man for-sparban-dom fästade på familjerna och deras bibehållande

y assuran-

bar man nu sparbanker, lifassurancer och öfverhufvud nu flera möjligheter att begagna sparpenningar, genom hraTfm-dom be-h vil ket allt en familjfader är i tillfälle att försäkra efteritm-sin familjs välstånd, äfven efter sin död. Lagstift— "mUjer! ningehs esprit har icke blifvit mera hårdhjertad då den låter anstalter, som bvar och en kan begagna, sättas i stället för de förmynderskap som fordom så ofta urartade till det allmännas skada under det att fördelarne stannade hos några få. -Statsmak- Näringsflitens egentligaste befordringsmedel år teise |>å uppenbart grundadt i rättstillståndet. Ett slägte som flitens uppvuxit i ett sådant tillstånd anar sällan huru myc-

nktning, 1

skall hnf-ket deri lister, och är icke tacksamt derför. Kul-

•vndsakli-

gen bestå (¡verade nationer hafva i månea ^Jäsrtleder haft den-

i rättstill- . 0 °

ståndets na fördel. Der den varit ofullkomlig, har det dock

hluande. endast varit undantagsvis. De lägsta arbetsklasserna tänka alldeles icke derpå, men fabrikanter och pos-sessronater knota vanligtvis och yrka att staten skall «gna mera omsorg åt näringsfliten. Ju mera företagen vidga sig, desto mera stiger anspråket på statens medverkan i att utvidga det öfvervälde man vunnit; och den lysande framgången vid stora företag smickrår äfven de bättres egoism t sådan grad, att man alldeles glömmer att uppskatta de uppoffringar som för detta ändamåls vinnande måst göras af andra menniskor, hvilka äro i lika mån berättigade till anspråk på iefnadslycka.

Ju vidsträcktare och ju mer i hela folkslags lif sådana storartade näringsföretag ingripa, desto allvarligare måste staten akta sig att förbländas af deras glans, och destomera måste den undandraga sig att gynna deras anspråk på särskilt gynnande åt-gärder, ty en «ann näringsflit hvilar först då på riktig grund, när äfven den obetydligaste arbetare icke är en under andelig öfverlägsenhet kufvad slaf, utan en genom förståndig öfvertygelse tillgifven tjenare *).

Statsmakten får visserligen icke vara obekant med önskningar och behof som tillhöra den vigtiga klassen af fabriksidkare och possessionat er; tvertom kan den inhämta vigtiga lärdomar af fria yttranden hos dessa klassers medlemmar angående deras åsigter af lifvet och af verksamheten; men staten skulle förfara ovis!igen om den allenast hörde dessa medlemmar, och icke äfven dem som allenast genom ett fritt bruk af själs- och kroppskrafter sökte bibehålla deras ställning i det allmänna. Man måste borttaga den dofvande kraften i de förstnämda två klassernas föreställningar om omöjligheten att kunna bestå utan särskiUa fördelar. Man måste derifrån fördomsfritt afckilja det öfverdrtfna hvarmed man vanställer sina Jakta, stämplar undantag till regel *>oh deremot bemantlar missförhållanden såsom vore de icke anledningar till väsendtliga betänkligheter.

Full fördomsfrihet förekommer likväl icke lätt. Den har sitt hinder i vanorna vid stånds- och närings&sigter, hv-ilka verka, äfven hos män som

*) Emot ofvanstående nödgas man, oaktadt afsigten att icke störa raisonementet, invända: arbetaren må heta tjenare; men han måste vara intressent för sitt arbete. Endast genom detta förhållande kan fribet ooh bildning bli allnoänna i verAden; endast på dål säfttet fattigdomen förebyggas. AU* aodra aft*t är# mktlösa pallrativer.värdera sanningen och endast vilja det rätta. Vanligtvis aro embetsraännen de enda hos hvilka man saknar inflytandet af dylika tillvanda åsigter. Deraf kommer motsatsen mellan dem å ena sidan, och å andra sidan industri-idkarne, en motsats och en spänning som så ofta gifvit anledning till embetsmanna-karakterens anklagande inför allmänna opinionen. Uemiist Näst rättstillståndets upprätthållande verkar stats-dcrvisniu-makten vigtigt — ehuru äfven ofta förgätet — genom 8en elementarundervisningens befordrande. Alla

samhällsmedlemmar äro interesserade deruti att ingen får uppväxa utan undervisning och sedlig bildning. Medlen att bestrida en sådan kostnad måste fördenskull samlas genom allmän skatt på hela nationen *).

Lnou8Z ^an kar tagit till ordspråk det yttrande som faver handelsståndet i Frankrike fällde, till svar på Col- Anmärk-berts fråga: hvad han kunde göra för dem? onekli-

nio^ar 0

deröfver.gen blir regeringsomsorgen derigenom oändligen lättad. Från den synpunkten utgör hvarje inskränkning ej allenast en inkräktning i den enskiltes rätt, utan också ett skadligt hinder för den allmänna välfärdens tillväxt. Hvarje idkare som yrkar derpå, synes icke mera tala för sin egen fördel, utan han framstår såsom sakförare för en national-angelägenhet, och tillvinner sig deltagande öfverallt. Så förenar sig allt att göra hvarje steg på denna bana obehaglig

*) Det sker likväl nu i Preussen på föräldrarnes bekostnad, och afgifterna för den påbudna skolundervisningen är icke obetydligt betungande för den största mängden af familjer. Endast utfattiga barn undervisas fritt.för regeringen. ”Oupphörligt missledd genom ensidiga framställningar, förledd från det ena misstaget •till det andra, blir dess verksamhet qväfd under ''tyngden af de inconseqvenser som ligga i ständigt "nya förklaringar öfver gjorda anordningar”. När en Regering efter sådant förhållande nödgas afhålla sig skenbart från all ledning af närings-förhållanderna, så prisar man sin lycka att ändtligen vara fri från alla inskränkningar, och skyndar att på vidsträcktaste sätt begagna sig häraf.

Under frihetstumlet kan det menskliga förnuftet likväl icke afhålla sig ifrån att erkänna två sanningar, till följd af hvilka ett lagligt skydd är nödigt för den allmänna välfärden, emot enskiltes företag. Hvar och en önskar rättstillståndet, och yrkar derpå; men föreställningen om hvad detta utgör, beror på antagna begrepp om stånds- och näringsförhållanden, på individernes andel i sin tids kultur och på den ställning de sjelfve intaga i det allmänna. Ingen vågar undandraga sig den öfvertygelsen att närings-framsteg endast då äro en välgerning för menhisko-slägtet, när inga eftervärkar deraf uppkomma, och förvandla det lysande välståndet i obotligt elände och den drömda välsignelsen i en tillintetgörande förbannelse; men de förhoppningar med hvilka industriens partisinne smickrar sig, och, å andra sidan, de bekymmer med hvilka afunden plågar sig, äro till största delen så utan innehåll och grund, att de icke lemna data för en uppskattning af*hvad man för en framtid har att påräkna. 1 båda dessa afseendenmåste ’statsmaktens högre vishet gälla”; denna vishet måste bestämma hvad som kan bibehållas såsom rättstillstånd. Sådana bestämningar kunna icke öfverallt stå tillsammans med idkarnes åsigter, om ej af annat skäl, åtminstone på den grund att dessa åsigter jrukränk- *c^e sinsemellan öfverensstämma. Men härigenom SJSJ^.blifvå inskränkningar i näringsfriheten oundvikliga. oundvik- Regeringen får icke låta hindra sig från att uppfylla llga% sin pligt äfven i afseende på näringsförhållanderna, oaktadt man inser svårigheterna att ordna något som är varaktigt, nyttigt och välgörande för «11 tid. PHncipa- En varas värde, i förhållande till dess pris,

ler och # '

Arbetar«, borde egentligen bestämma dess begäriighet, alltså landet dess snabba afsättning, men det fordras mycken in*-▼ärde ochsifft för att bedömma en varas inre beskaffenhet:

pris). °

deremot är prisets låghet genast i ögonen fallande äfven för den enfaldigaste. Deraf kommer det allmänna sträfvandet att på denna väg uteslutande få sin vara rekommenderad. Så länge en nedsättning i kostnaderna för råvara och arbetslön är möjlig, vill principalen icke nedsätta priset förmedelst en uppoffring af egna vinsten derå* Besparing i arbetslönen är möjlig antingen derigenom att man betalar mindre för samma arbete, eller att man för samma betalning fordrar mer arbete. Om arbetaren för tltibbel betalning måsle arbeta fyrdubbelt mera, så har afiöningen fallit till hälften. De länder i hvtlka arbetslönen står nominell lägst, kunna likväl hafva arbetet dyrast, emedan arbetarens okunnighet och oduglighet gör att så litet ut röttes. Kan principalenbringa arbetaren atl för ett och samma arbete åtnöja sig med ringare betalning 8n förr, så har han verkligen sparat i aflönihg. Detta sker då

på bekostnad af arbetarens lefnadsnjutningar. Det Sr emedlertid ovisst om öfvérdriften härvid icke också medför en minskning i det presterade arbetets värde, ty om. man förknappär den arbetandes bergning till eh vi is punkt, så vantrifves han till kropp ooh sjSl, och produkten af hans arbete minskas då sannolikt i värde på satarna gång som han sjelf faller i menskligt värde. Men äfven uppstår en besparing i arbetslön om man betalar samma penning som förut, men arbetsdugligheten ökas. Detta sker redan då arbetaren, under lyckligare omständigheter» blir kraftigare till kropp och själ.

Vetenskapernas hjelp vidgar föltet för våra produktioner och gifver arbetet ett stod, snart mäktigare än de krafter hvilka deraf understödjas. På öeoom denna väg, hvårigenorrt meAniskokraften bringas att"*rna*rbi-åstadkomma oändligt mera än förut, skall man söka*™^8^11 besparingen i arbetets kostnad. Men de flesta Prm-^mlt!11 cipalér stå ännu på den grad af kultur, der man 8kM* visserligen vaknat till uppmärksamhet på andens makt, men Snnu icke är fast nog för att icke finna en retelse uti den andra serien af besparing, nemlr-gen génom inskränkning af de dagliga betalningarne.

Sällan kanna de alltså emotstå denna frestelse, och således förknappa de aflöningarne till sådan grad ^ det låter sig verkställa. Derigeriotn uppstår för Re- Regerin-germgeft etl åliggande att beskydda arbetaren, icke8*^™*!1®sig i blott i afseende på dennes enskilta völ såsom börande under det allmännas välstånd, utan också spe-cielt med afseende på näringsflitens bringande till en ädlare ståndpunkt. _

Äfven de billigaste och välvilligaste principaler, anse sig genom sina medbröders medtäflan försatta i nödvändighet att bevilja blott så hög aflö-ning att arbetaren har nödtorftigaste underhåll under den största ansträngning af sina krafter. Hos oädn lare principaler, eller vid missgynnande konjunkturer, sjunker arbetslönen äfven under denna måttstock, och emedan arbetaren sällan har någon besparing från föregående tid, så skulle ofta yrket, fabrikatio-Fattig- nen, icke kunna fortsättas, der icke fattigvården

lijelp, blir

som kom-komme till hjelp. I sielfva verket utgöra alla för-

plettering J r J , , ,

af arbets-sörjmngs-anstalter och åtgärder endast kompletteringar af den för lågt tilltagna arbetslönen. Till denna komplettering höra t. ex. sjukhus, försöjningshus, friskolor, utdelningar af bröd, ved &c. &c. &c. De bemedlade kunna icke undandraga sig den kostnad som åtföljer en fattigförsörjning, ty om också der-ibland funnes individer, obarmhertiga nog för att med likgiltighet åse de fattiges förtvinande, så är det dock orådligt att låta dem komma till det yttersta af nöden, emedan det moraliska elände som då inträder, är af hotande natur för samhället i allmänhet, och särskilt för hvarje individ som äger något att förlora.

Tillgång på en vara* bestämmer dess pris. Alltså måste äfven tillgång på erbjudet arbete föranledabetalningen derför, på en tid då hvarken lifegenskap eller feodaltvång finnes. Det synes fördenskull såsom skulle det icke ligga i principalens beslut allena att bestämma arbetslönerna; destomindre då det beror på arbetaren att antaga eller afsäga sig det föreslagna lönebetinget, och då man icke kan antaga att han frivilligt emottager en aflöning som bestämdt är otillräcklig för hans lefnads behof. Men oaktadt friheten att bestämma Öfver sin person; är dock arbetaren, som det tyckes, en gång för alla kommen i ett beroende hvarigenom det skenbarligen ej blir honom något val öfrigt, utan han nödgas finna sig i en ställning der hans arbete påtagligen icke gifver honom tillräcklig inkomst.

De flesta menn iskor komma icke genom en be- Arbetets stämd böjelse, eller genom lugn beräkning af fram - måste begången, att göra ett val af framtida yrke. Allmän- annoriun-nast är det ögonblickets verk, tillgången på medel dra ut-att uppehålla sig, eller föräldrars ställning i afse- vlws ende på möjligheten att draga fram sina barn — det1 of saken' som bestämmer vida mer än man tror, hela rikt- härttU‘ ningen af mängdens verksamhet; till och med hos föräldrar af medelklassen är detta händelsen med deras barn, och ännu bestämdare hos de fattigare klasserna. Omständigheternas tvång föranleder hos de sednare att man så tidigt som möjligt söker förskaffa sig en lättnad genom barnens användande. Endast undantagsvis erbjuder sig stundom ett tillfälle att bringa barnen i

ett annat yrke än föräldrames. Antalet af arbetare som danas till förrättningar af envias art, ökar sig fördenskull icke efter behofvet af det arbete som skall göras, utan efter armodet hos föräldrarne. Ju mindre en fader kan bestå åt sina barns uppfödande, desto säkrare bli desse indragne i samma sysselsättningar som icke ens gåfvo fadren tillräckligt lifsuppehälle. Af denna orsak öfverstiger utbjudningen af arbetet så oproportionerligt behofvet deraf, att arbetslönen måste nedsjunka långt under det förhållande vid hvilket arbetaren har ordentlig utkomst.

Beskaffenheten hos en stor del industriella förrättningar bidrager också ganska mycket dertill att arbetaren blir ännu mera beroende af principalen. Arbetsfördelning är hufvudorsaken härvid. Så myc-r ket som eq vetenskapligt bildad man i läsande öf-verträffar det barn som nyss öfvergår från stafning till innanläsning, så mycket öXverträffar en, genom arbetsfördelning flerårigt öfvad arbetare, hvarje annan eljest sund menniska, som endast tillfälligtvis, eller, för en gång, försöker samma handgrepp som hos den förre snart sagd t öfvergått till natur. Men i och med det samma uppkommer också en ensidighet i utbildningen, hvarigenom arbetaren blir urstånd-satt att företaga något annat än de inöfyade qch till-vanda förrättningarne. Fördenskull blir det honom alldeles omöjligt att öfvergå från ett arbete till ett annat, åtminstone i sednare hälften af hans lefnads-bana, och han blir derföre tvungen att stanna der-vid, äfven om hans utkomst dervjd är outhärdeligt förknappad.Vid landtbruket, der arbetsfördelningen »eke pä långt när i sådant förhållande som i fabrikerna, kan äga rom, utan tvertom en »mångfald af vexlande sysselsättningar förekomma, är arbetaren oändligt mera mångsidigt användbar än handtverkaren, och denne är likväl långt mångsidigare än fabriksarbetaren, emedan arbetsfördelningen icke pä långt när blifvit sä långt drifven i handtverkerierna som i fabrikerna. Derföre är landtbruks-arbetaren vida mindre beroende af possessionaten än fabriks* arbeta ren af sin principal. Handtverkerierna g& gradvis öfver till fabrikation. På den första graden har en principal ett större eller mindre antal handtverkare hvil-ka på beting arbeta för honom; han lemnar ofta materialet och föreskrifver huru det skall förarbetas. Så sysselsätter möbelhandlaren i större städer en mängd snickare; eller en skpbod flera skomakare. I andra fall är det som principalen sålunda uppköper icke ens fullt fördig vara, utan blir den ytterligare af honom bearbetad till fulländning. Så uppköpes rå linneväfnad som sedan af fabrikanten blekes och apprêteras; på lika sätt upphandlas råkläden frän klä-desväfvarne och bli hos fabrikanten valkade, färgade, öfverskurna, prässade och dekaterade. Här äro tvenne serier arbetare, de hvilka pä beting eller beställning familjvis arbeta i egna bostäder för en principal, och åter de hvilka dagligen för samma principals räkning komma till fabriken och arbeta der. Slutliga fulländningen af fabriksindustrien visar sig dermed att allt sken af sjelfständigt arbete upphör,och allt verkställes inom principalens arbets-anstalt, från och med sorteringen af råämnena till och med inpackningen och försänchingen af fabrikatet. Den betydliga mångfald af förrättningar som dervid äger rum, tillåter användandet af olika grader af utvecklad kroppsstyrka, uppmärksamhet och talang. En del arbeten kunna redan förrättas af barn vid ungefär åtta års ålder, andra åter lämpa sig väl för vuxna qvinnor, flickor och hustrur, och åter andra arbeten fordra en mans krafter och uthållighnt. Der-af uppkommer nu en möjlighet att i fabriken anvisa Famitj- arbete åt alla ledamöter af en familj. Men familj-npphör lifvet upphör likväl dervid helt och hållet. Hela

▼id fa-

briks-sys-hushållet, (om det så skall kallas) går bittida om oiogen. morgonen i fabriken på arbete, äter der hvad den medtagit, eller köper på stället hvad der finnes utbjudet, och kommer sent om qvällen till deras hem, som under sådana omständigheter knappt är ett hem, endast en sofplats för deras invånare.

Hand t ver- Visserligen kan understundom också handtver-kun-karens behållning vara knapp, .men likväl beror han briksar- icke så ovilkorligt af en enda kund, en enda afnä-biott en. mare såsom fabriksarbetaren har sin principal till ensam afnämare. Afvenledes blir icke hela familjen tagen i anspråk af den ena eller de flera kunderna för handtverket. Hustrun och barnen hafva stundom tillfälle till någorlunda lönande biförtjenster, hvarige-nom mången brist i handtverksvinsten fy lies. De handtverkare som bo på landet, äga en betydlig lätt-nad för uppehället om de hafva ett planteringsland, samt bete för en ko eller ett par getter. Om denna handtverkare aflemnar halffärdig vara till fabrikanten, blir han strax mera beroende af denne; fullt" färdiga varor kunna få en afsättning till omedelbar förbrukning, såsom i det förut anförda fallet med snickare- och skomakare-arbeten, men halffärdige varor, såsom råkläde etc., hvilka erfordra många inrättningar till dess fulländande,

kunna endast få afsättning hos fabriksherren. Aldraofördelaktigast blir arbetet i den fulländade fabriks-anstalten, der hela familjen arbetar inom fabriks-lokalen.

Vanligtvis räknas just det för en stor lycka att Fabriks-icke allenast husfadren användes i fabriken utan ock- „ingens så hustrun, att sjelfva barnen från åtta års ålder bChe8t!0 eller till och med tidigare, kunna derstädes få användning för sina arbetskrafter. I tempererade klimater bespar en sådan familj ved och ljus, åtnöjer sig med en trång bostad och behöfver föga husge-råd. Allt detta bidrager till möjligheten att åtnöja sig med en ringa inkomst. Med en så inskränkt ställning i verlden måste en bildningsgrad af motsvarande inskränkning tänkas såsom i allmänhet denna befolkning tillhörande. Särskilt måste anmärkas att dessa menniskor lefva blott för det närvarande ögonblicket; framliden ligger utom området för deras tankegång och afvaktas med slö likgiltighet. Om allt går lyckligt, d. ä. om fabriken ständigt gifver sysselsättning, om alla medlemmarne af familjen bibe-

Om Fattigväsendet. 7.hlila helsan* ooh om lifsmedleiis pris iöke ategrös ♦ så synas familjens inkomster tillräckliga» och man ar belåten från den ena dagen till den andra« Men det går icke alltid så lyckligt* Familjen har icke tid att vårda någon medlem vid sjttkdortt, att skona hus-» modrens hafvande tillstånd > att sköta dibarn $ äH*-männa sjuk vårdsanstalt er, förlossningshus och barn« hos måste med deras fonder komma i stället föf huslig och familjevård. De kunna det i alla afse-enden der penningar kunna något uträtta, men dé kfcmna icke ersätta frånvaron af de ädla känslor, af å ena sidan uppoffring» och å andra sidan tacksam-* het, sort ntgör det sköna sambandet mellan hjelpbe-höfvande och hjelpande inom husliga kretsen. Stigå lifsmedlen i pris så 'kommér en bitter nöd: ändra sig konjunkturerna för fabriken, så är Olyckan änmi påtagligare, då fabriksägaren först fortsätter arbetet méd nedsatt aflöning, och, vid fortsatt ofördelaktig konjunktur, afskedar arbetarhe. Ehvåd man ock göt för att mildra de olyckliga följderna utaf sådana om* vexlingar, är det likväl omöjligt ätt förekomma all olycka deraf. Bristande föda, ofullkomligt skydd mot väderleksinfiytelserna» sysslolösheten och sorgen lägga grund till smygande sjukdomar 1 kroppsligt afseendé, Nöden samt ofta nog i sedligt> då nöd framkallar frestelser finkän- hvilka förr uteblefvo. Mycket förekommer i éfi dy-motbrol lik belägenhet tillåt ligt eller möjligt, som förttt, under fulla tillgångar och ostördt lugn, förekom omöjligt* Så förfaller en sådan befolkning på ^n gång till kropp och själ. En ny medgång Och bättre da-gar, afhjelpa icke det onda. En nedsatt befolkning antager blott det närvarande, och låter med dagen gå förloradt bvad dagen gifver. Framför ailt fordras bär en Varm omsorg om det uppväxande släglet. Vis-äerligén är det en stor hugnad för fattiga föräldrar att deras barn tidigt kunna sjeifva förtjena deras typehälle, och med detsamma fri kalla föräldrarne från all tillsyn då de hela dägén igenom äro syssel-satla i fabriken. Ned lättheten att uppföda barn ökas också beslutsamheten att skaffa sig familj. Fabriken är också belålén med att få arbetet > genom barn, gjordt for lågt pris. I mången gren af fabrikation har det verkligen redan gått så långt att det synes orriöjligt att utan den största sparsamhet uthålla en medtäflan; äfvenledes räknar sig fabrikanten till me* rit att han genom barnens sysselsättning, på en gång skaffar dem bergning^ vänjer dem vid arbetsamhet och ordning, undandrager dem de skadliga följderna af ett uppväxande utan tillsyn^ samt slutligen att han till och med sörjér för deras undervisning. Allt detta synes vid första påseendet förträffligt, med ett noggrannare befraktande föranleder svårare aningar dem erfarenheten godkänner. Det måste visserligen toedgifvas, att fabriksbarnens belägenhet har ett före* träde framför det tillstånd af fötvildning hvart dé skulle råka génom total brist på både tillsyn och vård — ett tillstånd som nästan oundvikligt inträffar med de barn hvilkas föräldrar hela dagen ensamma gå i fabriken, och hvilka lemna barnen åt sitt öde. Sådana barn drifva tanklöst ortikring, uppsöka till-fälligtvis en vinning genom småtjenster, genom tiggande och annan oloflig åtkomst. Skolgången blir försumligt iakttagen, och det kan räknas för en lycka om de icke under sådant vildhets —tillstånd förlora både helsa och moralitet. — Hvad söm likväl med visshet följer af ett sådant barns ställning äfven i fabriken, är att det blir bedraget på anspråket att dén spädare åldern skall användas till uppfostran för lifvet. Om man icke vill göra våld på naturliga förhållandernä, så måste menniskan endast småningom öfvergå från den obundna verksamhet som tillhör den första åldern och som vi kalla lek, till den verksamhet som är ordnad och har ett yttre ändamål — en verksamhet som vi kalla arbete. Barn lära under förståndig uppsigt betydligt mera utaf hvarandra, än vanligen inses af dem som aldrig tänkt på huru de sjelfve kommit till mången af deras egenskaper, talanger, utveckling, Iefnadsreglor. I synnerhet har barnet bildningsrikt inflytande af den

vexelverkan som uppstår under mångfaldiga lefnadsförhållanden hvilka umgänget inom familjen för med sig; deri ligger också egentligen största delen af de allmänna skolornas bildande kraft framför privat-undervisning, om också denna sednare kan inrättas så att ett större mått kunskaper i en bestämd riktning derigenom vinnes. Härtill kommer nu också rörelsen i fria luften, under alla årstider, i snön eller på vårens och sommarens blomsterrika gräsmatta, vistandet i små eller stora kretsar eller någongång i ensamhet, men alltid vex-lande. Men fabriksbarnet ser från morgonen tillaftonen, vinter ocb sommar, endast de fyra fabriks-väggarne, der antingen en fuktig eller kylig, instängd och orenad luft råder, och det blir der tillhållet till ett despotiskt, enformigt, lifsödande arbete. Barnets kamrater sitta tysta, på lika sätt sysselsatta. Af-brytes fabriksarbetet af några timmars undervisning, så företer sig dock ej den ringaste blandning af qva-lifikationer. Kamraterna vid spolrocken äro de samma vid boken. Om lekstunderna också icke äro alltför knappt beräknade, och om tröttheten icke förtagit all lust för lek, så har man dock icke plats, och sjelfva leken som är så vigtig för barnasinnet, måste lemna rum för ordnade kroppsöfningar der åter ständigt en lag hvilar öfver sinnet. Af en sådan upp- Barn*

• » » r föränd -

fostran får man ett slägte som icke star emot luften, rin|a{!ut

icke uthärdar vexlingarne af väderleksinflytelser. Be-slägte genom fa-

undransvärdt inöfväde i enskilta handgrepp och för- brikwy-

stemet.

rättningar, men alldeles främmande för lifvet utom fabriken, sakna de all duglighet att finna sig i olikartade förhållanden, eller ens i andra än de enda vid hvilka de tillvant sig. Vid slutet af barndomen, vid 14 ä 15 års ålder, då andra barn, eller börjande ynglingar, se sig om efter val af yrke, måste ett fabriksbarn skatta sig rätt lyckligt om det kan få en anställning vid fabriken, med så stor inkomst att den för ögnablicket är tillräcklig för bergningen.

Så förflyter också ynglingsåldern, (som eljest är så bildbar) i tom sysselsättning, hvaraf ingen bildning för lifvet uppkommer, och i nästan fullkomligt utestängande från andra lefnadsförhållanden. I synner-bet saknar han he(f och hållet all daning för familj-lifvel, vare sig på grund af exempel, känslor, yanar eller asigter. Den vuxna flickan förstår icke hvad ett hushåll vill saga; alla en husmoders förrättningar äro henne främmande. Vand att dagligen i sällskap med hundrade jemnåriga sköta sitt fabriksarbete, skulle bon visserligen finna trefnad i det ensamma husliga lifvet i fall hon vore så lycklig att hon finge en man som kunde föra ett husligt lif med henne, hvilket dock vanligtvis icke sker. Den vaknande Tidig» könsdriften stiftar visserligen ofta i fabrikerna tidiga 6 mellan giftermål; ty knappt har ynglingen fått skägg * så arbetare, förbinder han sig med den sextonåriga flickan. Båda äro oerfarna och det synes dem så naturligt att de samfäldt skola berga sig med hvad de hvar för sig förut förtjent. Fabrikanten har sällan anledning att lägga hinder i vägen; den gifta arbetaren tillhör honom med mera beständighet än den ogifta, och de tidiga giftermålen afböja en mängd andra oordningar. Ju mer arbetaren på delta sätt införlif-var sig med fabriken, desto fastare utöfvar denna sitt herravälde öfver honom. De förderfliga följderna af detta herravälde framstå fullständigt när betänkligheterna i afseende på medtäflan gjort sig gällande. Det är redan förut anmärkt att prisens nedsätlning genom inbesparing i aflöningen och till* ökning i arbetsansträngningen, ändtligen har sin gräns i menniskokroppens och menniskosinnets beskaffenhet; men alt den andra sidan af produkttonsvilkor^n, nemligen genom att göra menniskokraften verksam-mare är en gränslös utväg «It åstadkomma produkt tion mod lindrig kostnad* Sjelfva den besparing som man åstadkommer genom att nedsatta arbetslönerna och (vinga arbetaren att inskränka &ina lefnadsnjut^ ntngar Ull det. yttersta hvarmed han en tid bortåt kan uppehålla lifvet* Sr en obetydlig besparing, en obetydlig vinning i jemförelse med de omätliga för-» delar dem vetenskapen medför i desa användning på fabriksarbetet, Man erinra sig blott hvad apinnma-^ schinerna gjort, b vad jaqvartska vfcfstolen, ångkraft ten, hydrauliska pr&saen ocb hundrade andra upp* finningar eller upptäckter uträttat för att inbeapara arbetskostnader.

Fabrikanten har likväl i sjelfva arbetarnes beskaffenhet ett hinder för denna utvägs begagnande. De stora

fördelarne, hvarigenom ett större antal men-niskor kunna sysselsättas der maschinkraften användes, inträffa först efter en tid, sedan en stegrad produktion med enklare medel minskat priserna, mångdubblat förbrukningen, alltså förökat efterfrågan ocb föranledt behofvet att använda flera arbetare. Det första ögonblickets följder äro alltid att spara men-niskoarbete och således göra mången förr sysselsatt arbetare öfverflödig. Till följd af sin ensidiga daning är fabriksarbetaren urstånd att öfvergå till någon annan sysselsättning, och endast få, så kraftiga naturer, och endast den yttersta nöd kan bringa honom att inöfva ett nytt och oyandt ar be fe, i fall sådant skulle stå honom öppet > hvilket också icke alt-tid är händelsen. Fördenskull uppstår ovilkorligen stor förlägenhet inom arbetare-personalen hvarje gång en sådan förändring inträffar att de bli öfverflödiga. Försöker Fabrikanten att småningom införa sin förändring så blir följden likväl alltid densamma. Fat-tigförsörjningarne äro otillräckliga för sådana fall, och förtviflan uppstår bland de brödlöse, och våld föranledes snart deraf. I England har militärstyrkan måst tillitas och har icke utan blodsutgjutelse förmått qväfva de så kallade Luddist-upploppen som anställdes i afsigt att förstöra maschinerna, hvilka i arbetarens tanka voro orsaken till nöden. Mer än militären gjorde ofantliga summor i understödsväg, och ännu mera den sednare inträdande erfarenheten att den utvidgade fabrikationen, till följd af maschiner-nas användande ökade behofvet af arbetare. I orter der det icke kom till uppror ökades br.otten, tjufnad, bedrägeri, rof och plundringar. På detta sätt måste industrien frukta sina egna framsteg. Så snart man gått till det yttersta med arbetskostnadens nedsättande, på bekostnad af arbetarens inkomster, leder hvarje förbättring i vetenskapligt afseende till lef-nadsförhållanden afskräckande genom elände och jämmer.

Förbud Välvilliga regeringar hafva länge tvekat i afse-chiners ende på användandet af maschiner så snart de göra oa8o<fe menniskoarbetet umbärligt, men de hafva slutligen briksbe- måst gifva efter sedan de funnit att förbud emot dygens nöd. lika machiner skulle frambringa icke mindre elände. Arbetarne bli nemligen alla utan sysselsättning såsnart en fabrikation icke tillräckligt skyndsamt inför alla de förbättringar till följd af hvilka man i andra orter eller länder producerar samina slags vara till så nedsatta priser, att en tillverkning på grund af större arbetskostnad alldeles icke bär sig, således måste nedläggas och följaktligen icke kunna sysselsätta en enda arbetare. När man nu funnit att förebud emot maschiners begagnande skulle stifta lika mycket ondt som tillåtelsen att begagna dem, bar det philantropiska forskandet fallit på den tanken, att vetenskapens användande på industrien, vore en af menniskoandens stora förvillelser. Men man måste likväl, vid lugnt betraktande, erkänna att mennisko-slägtets herravälde öfver naturen måste växa i samma förhållande som våra förmögenheter utvecklas. Vid hvarje seger på denna stråt förökar man icke allenast sina lefnadsnjutningar utan ock sina högre och andliga njutningar. Vetenskaper och konster trifvas endast med rikedomens stöd, och sjelfva sedligheten framstår skönare inom det oberoende som välståndet skänker.

Det är icke vetenskapiiea uppfinninsrarnes an-Maschin-

.. J j . r. • . • - l . i ii kraften#

vanaande inför industrien som gor'arbetsklassen olyck-för sena

lig; det är endast deras fördröjda begagnande. Omärorsaken man kunde bringa saken derhän att hvarje principal tarens hade till' hufvudsakligt syfte att öka arbetarens för-tjenst derigenom, att han med alla möjliga medel ökade hans duglighet att producera, så skulle de på ett säkrare sätt än någonsin annars är möjligt, förena deras egen fördel med arbetarens OGh det all-männas väl. Till en början kan man alldeles icke vant* sig att mängden af principaler skulle förfara efter en sådan åsigt. Indmgningarne på arbetslönen stå så tydliga och så nära, till och med så efter ut* seendet billiga, att det skulle synas enfaldigt att försmå den utvägen. Öfverallt bestämmes priserna efter tillgången på den sak som utbjudes till afyttrande. Konsumenten betalar så litet som möjligt, d, ä. efler* som konkurrensen af utbjudna saker tillåter* På sam« ma sätt söker producenten att till lågt pris bekomma de arbetsbiträden som ban bebofver för att åstad«* komma sin produkt j och denna nedsättning beror på antalet af dem som nödgas utbjuda sig till arbete.

För familjer som äro i välstånd kan icke lät* tel igen ett så trängande behof uppstå att köpa hus^ geråd, kläder eller, i allmänhet sagdt, något nylt fö* remål för njutning, att man såge sig tvungen att utan vidare krus

underkasta sig hvarje vilkor föran* skaffandet; merendels kunna de i ro afvakta att för* hållanderna bli lämpliga för ett inköp. En producent är väl icke i allmänhet lika lugn, men om han är i välstånd, så håller ban på varan till dess hon gäller hvad han måste hafva. I väl ordnade stater kunna endast ganska ovanliga händelser störa denna jemvigt hos köpare och säljare till den grad, att den allmänna välfärden kan derigenom äfventyras; men i sådana fall kommer alltid regeringen emellan, an* skaffar tillförsel till torgen, då de endast genom regeringens omtanke kunna komma dit, eller gifver den förskott åt producenten, eller kaution och skydd oehuppskof vid betalningar. — Med arbetaren Sr det annorlunda* Har han en gång hängifvit sig till redskap åt fabriksindustrien, så måste han der söka sitt uppehälle med bvilken förknappning som helst, med huru stort arbete som helst.

Det hörer till de största välgerningar »om en regering kan visa ett folk att genom eU stöd de lägre klasserna göra renare föreställningar om rätt och pligt till alhnänt gällande opinion, samt dervid skaffa denna sednare under en tuktan som af ingen annan makt kan åstadkommas, men hvarigenom man säkrast afböjer missbruken af den oafhängighet som rikedom och relationer erbjuda. Men en sådan folk*-bildning kan endast trifvas der hvarest arbetsklassen befinner sig i någorlunda välstånd, hvaremot det alltid blir ovisst huruvida de högre ståndens ytterligare upphöjande någonsin leder till ett bittre öde för de lägre, eller föranleder deras bättre behandlande> ty ehuru det är onekligt att all äkta bildning måste leda derhän, så mattas likväl dess verkningar genom fast Srfda fördomar; och tillväxt i makt, rikedom och anseende, vidgar allenast ännu mera det svalg som skiljer de högre klasserna från dem som skulle bilda kärnan af nationen.

Att skaffa menn iskoar be te till lågt pria, och Menm-skaffa menniskorna till lågt pris äro två icke alle* tiii iftgt nast olika, utan visendtligen motsatta företag. Om ^men niallmänna opinionen misskänner denna distinktion, såiigtpris, är det en af regeringens vigt i gaste skyldigheter att saker, desto skarpare uppfatta densamma ooh göra menni-skan så dyr som möjligt och menniskoarbetet så billigt som möjligt. Menniskans förmåga att åstadkomma något står i förhållande till hennes personlighet till själ och kropp, samt i förhållande till de medel hvari-genom egenskaperna kunna göras verksamma till för-

Regerio-nuftiga ändamål. Allt hvad som kan öka resultatet

gen måste

befordra af hennes verksamhet utgör föremålet för allmän åt-

möjliglie-

terna föreärd, så att man hjelper till der den enskiltes in-

stegradc ° .

resultatersigt eller kraft icke räcker till. Men för att äga

liga arbe-och bibehålla' personlig förmåga behöfver menniskan behörig trefnad till kropp och själ; hon behöfver föda, kläder och bostad, men dessa tre saker icke blott i den måhn att hon ytterst försvarar sig emot hung-rens, törstens och väderlekens skadliga inverkningar, utan så att hon dervid äger trefnad. Hon beböfver undervisning hvarigenom hennes förståndskrafter utvecklas och hennes vilja renas j slutligen behöfver hon också en behandling som ärar den menskliga värdigheten i hennes person, hvartilJ också hörer att med skonsamhet bedöma svagare sidor oeh att erkänna ytlringarne af hennes kraft. Ju mera man använder på dessa saker, desto dyrare blir menniskan. Men tillika med hennes förmåga att åstadkomma något, växer ock hennes förmåga alt följd-rikt begagna frukterna af uppfinningar och upptäckter. Båda i förening med hvarandra höja hennes danande förmåga till sådan grad att hvarje gjord på-koslnad blir öfver sig betald; och det blir derigenom möjligt att göra menniskoarbetets produkt till lägre pris just genom det att den större påkostnaden påmenniskan gör henne dyrare. Det händer oftast att en slapp välmening förvexlas med förståndig afsigt att hjelpa, och af detta misstag om grunden upp-kommer motsvarande misstag i omdömet om resul-(aterna, och till följd häraf får man höra upprepas att ett beskedligt bemötande endast gör menniskorna trotsigare, och en större aflöning trögare* Men arbetsklassen höjes derigenom att anspråken på honom stegras med aflöningen. Hvilken som betalar ett godt arbete bäst, men också utan omsvep förkastar ett dåligt arbete, skall på längd alltid hafva arbetet till billigaste

pris. Då en regering gör så vid stora entrepriser, bringar den entreprenörerna att göra på samma sätt, och visar nationen derigenom en stot välgerning under det att oförstånd och tröghet i de högre stånden föranleder en klagan öfver slöseri, och i de lägre klasserna k not öfver strängheten. Om det kommer så långt att den vanliga dagspenningen stiger en groschen *) under det att arbetaren samtidigt godtgör tillökningen förmedelst ett förståndigare och trognare användande af sina krafter, så vinner fa* miljfadren på ett år trehundrade groschen **) öfver den vanliga arbetsförtjensten. Detta utgör betydligt mer än den ofta yrkade, men sällan riktigt uppskattade, eftergiften på skatten. Ilela klass-skatten i den skatte-lägsta klassen skulle icke för hvarje familj öfverhuf-ej$åiwl-vud utgöra mera än 11 Thaler; och en femtedel af8tö™^föi-saltskatten blott | Thaler om året. aSetetf

*) Ungefär 3 sk. Sv. Banko.

**) Ungefär 18 R:dr 16 sk Sv. Banko.Vanligen förgöler man, att de flesta så kallade tillfälliga olycksfall icke äro tillfälliga. De flesta uppkomma gonom arbetarens naturliga likgiltighet för principalens väl eller ve, och allramest riskera de hvilka utaf sparsamhet vid aflöningarne alltid haf-va omkring sig de sämsta arbetare. Hvad en välvillig och klok hushållare vinner på ett motsatt förfarande blir icke blott hans vinst, utan det allmännas. Den enskilta skyddar sig genom assekuranser eller milda stiftelser och anstalter, men den allmänna förmögenheten förlorar likväl ohjelpligt hvad assuradö-rerna betala, eller nödhjelpskassor &c. nödgas utgifva. Samhäiu- Utom förr afhandlade missriktningar i arbets-riktDingarföretagen, förmedelst arbetsklassens nedsättande, fö-

af arbets-

företag, rekomma ännu andra som påkalla en regerings uppmärksamhet. Mer än tusende år äro förflutna sedan man yttrat den åsigten att innehafvare af jord icke äro annat än förvaltare af densamma, eller med andra ord, att de icke hafva rätt att efter egen nyck och för egen vinning använda den på hvilket sätt de för ögonblicket förmånligast finna. Jorden är en gemensam helig egendom hvars förhållanden tjena till slägtets gemensamma uppehållelse; men vissa förfoganden som kunna gagna jordägaren, såsom vi kalla honom, kunna likväl ofta högst eftertryckligt skada alla öfriga i samma land, eller i samma ort. Så har t. ex. det allmänna stor skada utaf skogens uthuggande på höga berg, eller på hafsstränder, der å båda ställena ett vigtigt skydd för vindarne deraf ägt rum; torfgräfning i måssor som icke hafva af-lopp; oregelbundet bearbetande af malmgångar i gnifvor, åro idel exempel på sådana företag hvilka gifva vinning åt en, till förfång för andra. Misstag i landtbruk och boskapsskötsel, med hvad mera der-till hörer, afbjelpas båttre genom undervisning än genom regerings-befallningar; äfven åro följderna deraf öfvergående, och de uppkommande förlusterna icke oersåttliga.

Den utvidgade potatesodlingen har, sedan femtio år, yttrat en så vigtig inverkan på alla nationers hushållning i familjlifvet, att den af en del betraktas såsom det största bland menskliga flitens framsteg och af andra åter anses såsom en af industriens olycksaligaste förvillelser. Potatesen bidrager onekligt att minska menniskans dyrhet. Den gifver en sund och välsmakande föda som genast kan begagnas. En timmes kokning år allt bvad som behöfves för att göra den njutbar sedan den blifvit upptagen ur jorden, bvaremot spanmålen med många omgångar af torkning på åkern eller i rior, tröskning och mal-ftiog först göres möjlig till begagnande i grytan eller i bakugnen. Äfven skördar man, efter allmån triarenbet, minst dubbelt så mycket födo&mne i potatis på samma jordrymd som man skördar blott en del födoämne i spanmål.

Ej blott i Irland utan åfven i Tyskland har potatesen på många orter uttrångt bruket af bröd, som (Brdenskull i många familjer hör allenast till hög-tidtmåltider.Bioärin- På landet har arbetsklassen mycken tid öfrig bodbru-för andra göromål än åkerbruket och dess tillhörigheter. Utom spinna och väfva, som utgör en allmän binäring i nästan alla länder, ser man vissa orter tillegna sig särskilta industrigrenar, genom hvilka välmågan belydligt Ökas. Så har t. ex. i Schweitz kanlonen Basel sidenbandsväfnad; Tyrolen arbeten i träd, ofta med stor talang förfärdigade till leksaker, samt derjemte tillverkning af ostar; en del af Italien förfärdigandet af halmhattar. Schwarzwal-der vägguren äro allmänt bekanta o. s. v.

Orsaken Priserna å sådana produktioner äro allt för lå-aiitför is-ga, emedan alltför många personer på samma ort ne åbinl-befatta sig med ett och detsamma. Regeringen kan produkter.i sådant fall ingenting annat åtgöra, än skaffa invå-narne nödig undervisning i den mångfald af slöjder som kunna begagnas, samt att göra

handelsslåndet uppmärksamt på de produktioner, som äro i lågt pris tillgängliga.

Införandet af råsilkes produktion i Preussen kan tjena till varning för regerings-förfoganden i sådant afseende. Saken drefs med sådan hetta i slutet af förra århundradet, att den blef till åt löje och att man endast med mycken varsamhet kunde våga yttra sig till förmån för densamma. Man gjorde sig sedan en ära af att försumma mullbärs-träds-planteringen och såmedelst tillintetgöra spåren af en fjeskig förvillelse. Först sedan den ovanliga vintern mellan åren 1824 och 1825 visade att träden kunde uthärda klimatet

i dessi dess skarpasle yttring af omildhet, började förståndiga män inse möjligheten af silkesodling med fördel. Nu vidgas densamma och gifver hopp om en fördelaktig binäring för mången familj.

Om andra binäringar endast fordra att i ro ut- ,Brän-veckla sig, erfordrar deremot bränvinsbränningen en ning. desto noggrannare uppsigt af öfverheten. Först sedan femtio år drifven i större skala, blef den i synnerhet förmånlig derigenom att den länge förblef obeskattad. Fördelarne voro så lockande att anläggningar af denna art, innan kort gjordes öfverallt på de större landtegendomarne, och icke sällan afsättning A varan började tryta. Man har med harm försvarat sig mot beskylIningarne att de lägre klasserna med 'afsigt leddes till omåttligt supande. Emellertid förblir det alltid betänkligt att försätta en man i det läge att han antingen skall gifva en annans moralitet eller sin egen till spillo.

Sedan 1819 beskattas bränvinstillverkningen i Preussen ganska högt. Beskattningen träffade tiden hvarunder redskapen var i gång. Nu täflade man om uppfinningar att hastigt tillverka. De små till-verkningarne blefvo då underlägsne, men regeringen som leddes af åsigten att tillverkningen var nödig för landtbruket, förändrade nu beskattningen så att ej mera pannorna utan afverkningen efter mäskrum togs i betraktande. Likväl skulle de små pannorna ändock gått under om de icke dels åtnjutit skatte-

Om Fattigväsendet. ®lindring, dels hugnades med kroghållnings-räUighefer för att få utminutera produkten.

Nykterhetsföreningarnes bemödanden att genom ”total-abstinens” upphäfva de skadliga följderna af bränvinefs bruk och missbruk antagas vara utap på-räknelig följd, och de som i Preussen gälla för kloka män hoppas deraf icke bot för det stora sedliga onda, som bränvinet medfört.

Att landtbruket kan umbära bränningen skönjes bäst deraf att största delen landtegendomar sakna De flesta bränningsrätt*). De mindre egendomar som $nnu äga mai^åaknaden, draga likväl föga vinning deraf, och regeringep rätt. torde nödgas, ehuru med försjglighet, åter beröfva dem denna fördel som föruj apsågs nödig för landthus-hållpingen.

Härmandet ef utländska varustämplar Sr ojof-i ligt i det enda fall der varan är tecknad iped fa-Eftergö-fabrikantens faesimile. Eftergörandet af fabriksstämp-Tyåra- lar föranledes vanligen af oproportionerligt höga pri — »tämpiar. ^r % jen varan> Under sådana förhållanden

räknas saken såsom ”ett nödvärn mot prejeri” och finner fördenskull i handeln en tillstädjelse som oredliga företag icke i lika grad kunna förvänta sig.

De som förädla råvaror, eller som sjeffva pro-Skydd ducera dem, fordra båda skydd mot utländska med-tändfck* täflare. Men sådant innebär en motsägelse i sig medtaflan.gjoif. Landtmannen fordrar att spanmål och slagt-boskap ej må införas, på det dessa må gälla mera på inhemska marknader; men deremot vill han sjelf föra

*) Detta skrefs 1843. Förhållandet är nu ändradt.dessa sina produkter, hvart helst de bäst betalas. Fabrikanten fordrar detsamma för sina varor, förbud mot införsel men rättighet till utförsel, eller till och med e&port-prémier derå. I hvilketdera fallet som helst skulle regeringen genom villfarighet gifva luft åt bitter klagan. Derjemte fordrar fabrikanten låga priser å spanmål och kött, ofch fordrar bådas fria införsel.

I Preussen inkom, under den stora Kurfursten* tid, en stor Fransysk koloni, som utBpridde hågert för industri; men samtidigt dermed infördes också dé åsigter, som under Ludvig XIV i Frankrike utbildat sig, angående medlen för industriens upphjelpande. Alltså vidtogs ett strängt prohibitiv-system. Tron på dess oumbärlighet var så djupt rotad i sinnena, att till ock med Franska revolutionen, som eljest icke lem-nade någon öfvertygelse

orubbad, likväl icke skakade tron på prohibitionen såsom välgörande medel. Visserligen har man på sednaste tiden i Frankrike hört sköna ord om handelsfriheten, men prohibitionen fortgår der likväl, till följd af den öfvermakt som finnes inom de rika industriella klasserna.

Afven i Preussen förblef denna åsigt ostörd tills år 1806 då staten rubbades i sina grundfästen. Konseqvensen drefs så långt att den egna afsÖndrade provinsen Westphalens produkter icke utan 25 procents tull i stamlandet infördes. Ehuru varsamt en ny åsigt sedermera införts, klagade likväl fabrikaiK terna bittert. Klädestillverkarne försäkrade att de skulle gå under om ullen finge ulföras ur landet. Den frigafs likväl mot Thaler kurant per centner,och följden var — icke alt klädestillverkningen gick under, ulan att landtmannen ökade sin fårafvel och förädlade raserna så att inhemska klädesväfvaren ägde ett lått och ymnigt val mellan sorterna, fastån slutligen i medeltal 80,000 Centner utföras årligen.

När med begynnelsen af år 1819 fråmmande sidenvaror (mot hundrade Thaler för Centnern) samt halfsiden och bomullstyger (mot 50 Thaler per C:r) blefvo tillåtna till införsel (i vörde beräknadt till en tolftededel eller en åttondedel tullprocent), ansågo sig Berlins fabrikanter fullkomligt förlorade. Nu idkas siden och bomullsväfveri långt mera lysande ån för-Tuiiafgif- ut, icke allenast bredvid för tullade införseln från

teroa toto » •» » _ r • • r

äraoade Frankrike utan också bredvid den fria xnjör-toiifrihct.seln från andra fråmmande länder, hvilka nu tillhöra tullförbundet. Tullsummorna skulle, enligt förfogandets syftning, allenast bereda en öfvergång och fördenskull småningom förminskas, i mån som fabrikanterna hunnit öfvertyga sig om skyddstullarnes umbärlighet. Detta är likväl blott till en del kommet till utförande, mindre derför att ett skydd verkligen behöfves, än emedan man finner högst beqvämt för staten att bibehålla en inkomstkälla som så föga synes betunga trafiken. Afgifterna å tyger äro så vida lindrade att man nu mera icke behöfver betala halfva tullsumman i guld (som på fem Thaler gör | Thaler mera)., äfvensom att en rabatt beviljas för införsel- var0r som föras till messorna. Landtmannen har för-iaodtLin-ul ^llan förmått göra sina anspråk på skydd mot IUTÄror*.atländsk medtäflan gällande, emedan man alltid af-

Digitized by ^ooQleság behofvet af låga priser å lifsmedlen._ Men sedan man gjorl den erfarenheten alt fabrikerna icke behöfde négot företräde med att gynnas, har man mera uppmärksammat landtmannens anspråk. Man bar lagt tall af 5 Thaler på hvarje oxe, och en sjettedels Thaler på hvarje scheffel spanmål som införes. Denna tall torde mera få anses såsom en reaktion mot det förut öfverdrifvet gynnade fabriks-* intresset, fin såsom något af behofvet påkalladt. Naturligtvis önskas högre priser å landtmannavaror af alla som draga räntor af egendomar. Ja lägre priser å alla njutningsmedel, desto mer vidgar sig den krets som deraf erhåller del. Den enskilte possessionaten har en beqvävn vinst af att sälja en mindre qvantitet till högre priser, fin större qvantiteter till låga priser; men en nation befinner sig bättre då den kan njuta i ymnigt mått vid låga priser, fin då den för dyrhetens skull måste förknappa sina lefnadsnjutningar. Konstlad prissteg^ ring å de första lefnadsbehofven verka kfinnbararé och allmfinnare fin slik stegring å, till större delen umbärliga, fabrikater. Men när man hänvisar fabri-* kanten till vetenskapliga förbättringar för att trygga sitt bestånd, och förnekar honom all sådan konstlad stegring af priserna, måste man med lika räti behandla landtmannen på samma vis.

Rätt allmänt herrskar den öfvertygelsen att maflHaodeis-kan för industrien vinna stora fördelar genom han-fördrag* delsfördrag med utländska makter. Denna åsigt är till stor del oriktig, äfvensom alt regeringarne af brist på insigl låta öfverlisla sig af andra kontra-benter. Industri lasser> har vanligtvis egna åsigter af b vad man af ut landningen kan erhålla och af hvad han- kan vara belåten med till ersättning för sina medgifvanden. Diplomaten mäter icke med deras mattstock, men också kan ban fördenskull sältan göra dem nöjdö.

De föremål angåiende* bvilka man kan med största fördel göra handelsfördrag, äro i afseende på seglationen och dess vilkor af lika utgifter, samt likställighet af importtullen å en ocb samma vara, der inhemska ock främmande fartyg förut voro olika taxerade. Peri kan full reciprocitet äga rum; täflan lemnas öppen och det blir nu de båda folkens ensak att i. skeppsbyggnad, bemanning och andra omstänr-digheter hprande till yrket, söka bibehålla sig hvar på sin punkt af verksamhet. Sjelfva Engelska regeringen bar i sednare tider visat sig villig att uppoffra de

fördelar som den beryktade navigationsakten försäkrade inhemska skeppsredare: på ett uteslutande sätjt. Visserligen hördes mycken klagans, men undeiv stfödd af en korps statskloka köpmän kunde regerin~ gen lätt inför parlamentet rättfärdiga detta steg att nästan upphäfva den omtalftde och förr, så. vigtig ansedda navigationsakten» Den Preussiska regeringen har under mer än trettio, års tid alltid varit benägen att afsluta sådana fördrag ulan- att befara en undergång for egna rederier, ehunu.väl dessa endast småningom hämtade sig från katastrofen af år 1805. Efter samma åsigt äro fördrag ömsesidigt båtande då de tillf försäkra gemeusanlt begagnande af andra handels-vägar. Fördenskull beslÔt Wiener-kongressen att skeppsfarten à de strömmar bvilka i Tyskland berörde mera än en makts område, skalle vara öppen till strömmens hela lopp för alla som hade beröring med den, att ingen stapelrätt finge monopoliseras> samt atf afgifter endast gemensamt finge åläggas de å floderne trafikerande. Köln ocb Magdeburg förlorade , deras stapelrätt när dessa grundsatser användes på Rhen och Elbe; i synnerhet klagade Magdeburg att den dädaifctftér skulle försjunka till värdighet af en by. Men följdert har fullkomligt rättfärdigat det steg man tog. Trafiken på Rhen, har* till följe af den fria skeppsfarten, som icke mera nyckfullt betungas, ,

' vuxit högst betydligt* Köln har äfren sin stora andel der», och Magdeburgs rikedom samt befolkning hafvar tilltagit så att de redan äro utöfver hvad de voro innan Tilly förstördé densamma. Till denna åsigt kör också afskaffandet af passage-tullen, hvilket äfven nndér friden kunde äga rum allenast mot skade-er-sättnmg. S& afskaflades Elsflether-tullen, hvarmedelst Oldenburg beskattade skeppsfarten på Weserfloden mellan Bremen och Nordsjön. De upphäfdes redan 1602 mot en tillökning i område. Ännu återstårTuiien vid Stade-tullen, genom hvilken Hannover betungar se-öresuod* glationen på Elben, mellan Hamburg och hafvet. Äfven vore det för alla sjöfarande nationer én stoi^ Välgeming om öresundska tullen afskaffades emot en skadeersättning till Danmark.

Deremot kan man sällan lofva sig stora fördelar af traktater der den ena makten gifver införselrättåt en viss vara mot en dylik reciprok m förse liält å en annan vara, allt under gynnsammare förhållanden Sn förr. På det satlet erhöll England rätt alt mot nedsatt tull införa sina produkter i Portugal emot det alt Portugal mot en äfvenledes lägre afgift än andra nationer skulle få .införa siil vin i England. Härigenom erhöllo Engelsmännen uteslutande rätt att skörda utaf den rika naturfond som Portugal då för tiden i förening med Brasilien erbjöd, och som det icke sjelft förstod all begagna. Om Portugal icke låtit förblända sig af rättigheten att uteslutande införa deras viner i England, utan gifvit alla nationer samma rätt som åt England, så skulle väl alla hafva försökt dela det byte som den Portugisiska trögheten erbjöd, men medtäflan skulle hafva förskaffat Portugal gynnsammare vilkor och gifvit det medel att framdeles undandraga sig sitt vanmäktiga öfverlåtande åt främmande inflytande. Så lysande än de fördelar åro, hvilka Storbritanien vunnit genom denna traktat, endast med den olägenhet att de hufvudsakligen inskränkte vinkonsumtionen till Portvinet etc., så torde man dock få tillåla sig en aning att ett Portugal som förstått göra sitt gebiets rikedom gällande med en Vasco de Gamas eller Albuquerques kraft, visserligen skulle hafva gifvit England, en ojemförligt rikare vinning än detta land, sedan del egentligen genom Englands handelspressning blef så djupt sjunket.

Huru mycket mäktigare har ej hafvens drottning blifvit, sedan det förlorade sina kolonier, af hvilka de Förenta Staterna uppvuxit? England hadelikväl förut ensamt handelsrätt med dessa länder, och nu stå deras hamnar öppna för alla nationer, men nu vinner England ojemförligt mera vid handeln med dem än förr. Om man icke ens tager i beräkning den öf-verlägsenhet med hvilken ett af erfarenhet och vetenskap rikligen understödt förstånd underhandlar med dem hos hvilka intellektuel fattigdom råder, så kan, äfven under lika förhållanden af statskunskap, den rena vinsten olika delas och å ena sidan, uppoffring äga rum. Sådant sker lättast der hvarest de nya fördelarne så väl som de nya olägenheterna träffa endast ena sidan. Detta är i allmänhet fallet vid fördrag angående kommunikationsmedel. Om Preussiska redaren klagar öfver att Engelska redaren ej betalar högre afgifter i Préussisk hamn, än den inhemske, så kan man svara honom att den Engelska förer samma klagan öfver Preussarnes rätt i Engelsk hamn. Der ser man att fördelarne äro lika; men helt annorlunda blir saken då fördrag afslutas, dervid införseln af vissa varor tillåtas eller underlättas. Här träffar fördelen helt andra personer än de, hvilka måste vidkännas uppoffringen.

Om Holland genom tullnedsättning underlättar införseln af spanmål, vin etc. från Tyskland, så tillfaller fördelen

häraf Tyska landtmannen; om till re-procilet det Holländska lumpsockret gynnas med lättare införselmöjlighet i Tyskland, så stadnar uppoffringen hos sockerraffinadörerna och hvitbetssockerfa-brikanterna. Äfven den minsta förlust blir med otålighet upptagen, dä den är oförvållad; till och medåt en viss vara mot en dylik reciprok införselrätt å en annan vara, allt under gynnsammare förhållanden än förr. På det sättet erhöll England rätt alt mot nedsatt tull införa sina produkter i Portugal emot det att Portugal mot en äfvenledes lägre afgift än andra nationer skulle få.införa siit vin i England. Härigenom erhöllo Engelsmännen uteslutande rätt att skörda utaf den rika naturfond som Portugal då för tiden i förening med Brasilien erbjöd, och som det icke sjelft förstod atl begagna. Om Portugal icke låtit förblända sig af rättigheten att uteslutande införa deras viner i England, utan gifvit alla nationer samma rätt som åt England, så skulle väl alla hafva försökt dela det byte som den Portugisiska trögheten erbjöd, men medtäflan skulle hafva förskaffat Portugal gynnsammare vilkor och gifvit del medel alt framdeles undandraga sig sitt vanmäktiga öfverlåtande ål främmande inflytande. Så lysande än de fördelar äro, hvilka Storbritanien vunnit genom denna traktat, endast med den olägenhet att de hufvudsakligen inskränkte vinkonsumtionen till Portvinet etc., så torde man dock få tillåta sig en aning att ett Portugal sOm förstått göra sitt gebiets rikedom gällande med en Vasco de Gamas eller Albuquerques kraft, visserligen skulle hafva gifvit England, en ojemförligt rikare vinning än detta land, sedan det egentligen genom Englands handelspressning blef så djupt sjunket.

Huru mycket mäktigare har ej hafvens drottning blifvit, sedan det förlorade sina kolonier, af hvilka de Förenta Staterna uppvuxit? England hadelikväl förut ensamt handelsrätt med dessa länder, och nu stå deras hamnar öppna för alla nationer, men nu vinner England ojemförligt mera vid handeln med dem än förr. Om man icke ens tager i beräkning den öf-verlägsenhet med bvilken ett af erfarenhet och vetenskap rikligen understödt förstånd underhandlar med dem hos hvilka intellektuel fattigdom råder, så kan, älven under lika förhållanden af statskunskap, den rena vinsten olika delas och å ena sidan, uppoffring äga rum. Sådant sker lättast der hvarest de nya fördelarne så väl som de nya olägenheterna träffa endast ena sidan. Detta är i allmänhet fallet vid fördrag angående kommunikationsmedel. Om Preussiska redaren klagar öfver att Engelska redaren ej betalar högre afgifter i Préussisk hamn, än den inhemske, så kan man svara honom att den Engelska förer samma klagan öfver Preussarnes rätt i Engelsk hamn. Der ser man att fördelarne äro lika; men helt annorlunda blir saken då fördrag afslutas, dervid införseln af vissa varor tillåtas eller underlättas. Här träffar fördelen helt andra personer än de, hvilka måste vidkännas uppoffringen.

Om Holland genom tullnedsättning underlättar införseln af spanmål, vin etc. från Tyskland, så tillfaller fördelen häraf Tyska landtmannen; om till re-procitet det Holländska lumpsockret gynnas med lättare införselmöjlighet i Tyskland, så stadnar uppoffringen hos sockerrai&nadörerna och hvitbetssockerfa-brikanterna. Äfven den minsta förlust blir med otålighet upptagen, då den är oförvållad; till och medhinder ställa sig i vägen för belöningen efter denna uppskattning. Man erinre sig att upptäckter och uppfinningar, hvilkas följder inom hela verlsdelar gåfvo en förändrad riktning ¿1 déras ädlaste krafter, nyss sedan de voro gjorda, väckte så liten uppmärksamhet, att det vid flera af dem är outredt hvilken som är den egentliga uppfinnaren. Detta kan exempelvis sägas om krutet och kompassen; om tvisten angående boktryckerikonslen nu mera hunnit slutas, så har den åtminstone varat länge nog, till bevis huru litet uppfinningen i första ögonblicket värderades till sina omätliga verkningar. Understundom kunna århundraden förflyta mellan uppfinningen och dess omätliga följder. Potatesen kom, om icke förr, åtminstone sednast i slutet af i500-talet till Europa, men be-höfde två sekel för att kunna intaga det rum den nu har i den Europeiska befolkningens närande.

Om det alltså vill synas att det föga kan förutses hvad som en gång i framtiden kan blifva af en upptäckt, eller en uppfinning, må det väl ock förekomma såsom en förmätenhet att vilja bedömma hvad hvarje ny uppfinning egentligen kommer att innebära. Visserligen medgifves, att största antalet af nyheter som uppfinnas äro och förblifva utaf obetydligt värde för det allmänna bästa; understundom kan allmänna åsigten till och med hafva hänförts af beundran öfver saker som sedermera befunnos cfii mänska, t. ex., guldmakeriet m. fl.

Skulle nu statsmakten belöna efter verkliga värdet, sä blefve de vigtigasle och följdrikaste uppfinningarnemerändels förbigångna, och obetydliga, eller sådana som icke komma att äga bestånd, icke sällan

bli uppmä»k-sammade och utmärkta. Påkostnad af möda, penningar och tid, stå aldrig i konstant förhållande till värdet af en uppfinning. Ett lyckligt tillfälle skänkte oss mången vigtig förbättring utan möda och kostnad, deremot blef ofta en uthållig flit belönad med så liten framgång att man måste beklaga den nästan fruktlöst gjorda kostnaden af tid m. m. Stundom har man gjort märkliga uppfinningar då man sökte att åstadkomma något annat än det man fick. Boet-ticher ville göra guld, men uppfann postlinet; bröderna Montgolfier sökte en fantasibild och uppfunno luftballongen. Man ser att påkostnaden således också ej gifver en måttstock för belöningen.

Ännu mera måste man betänka hurusom väld kan hafva ett stort spelrum vid ett dylikt bedöm-mande, och att väl knappast någon enda gång opinionen skulle bli enig att godkänna den gjorda uppskattningen och deraf uppkommande belöningen.

I den förlägenhet som härigenom uppstod, vid-togo regeringarne gerna den utvägen att låta en uppfinnare sjelf förskaffa sig hvilken belöning han kunde, förmedelst uteslutande begagnande under en bestämd tid. Regeringen inlåter sig alldeles icke i pröfning af den nya uppfinningens värde *). Patentet medde-

*) I Preussen öfvas likväl ännu pröfningsmetoden, och intet patent gifves utan s&dan. Men den rörer blott två'punkter, nemligen om uppfinningen är ny, ochJas så snart nyheten och den sökandes uppfinnarerätt äcp bevista. Derigenom kan ett patent gifvas på något helt och hållet onyttigt eller overkstfillbart; men då vinner innehafvaren intet derpé. öfveralIt bifogas den uttryckliga förklaringen att äldre innehafva-re af den ifrågavarande uppfinningen som ansågs för ny, icke förlora deras rätt genom det utfärdade patentet till en annan man.

Det Sr oafgjordt hvilken regering först uppfann detta sätt att belöna uppfinningar; men i England har det först blifvit i stor skala utfördt, och den tanken är allmännast gynnad, att deras lagstiftning i detta hänseende har varit ett särdeles kraftigt befor-dringsmedel för detta lands beundrade industri. Till följd häraf har den också i andra länder, t. ex. i Preussen blifvit införd. Såsom ett synnerligt undantag var patentering där i början, för hvarje särskilt fall, beroende af kunglig nåd; men då tillföljd af den väckelse till högre verksamhet, som uppkom genom en värdig uppfattning af händelserna från 1807 till och med 1815, också en kraftigare industriel rörelse uppkom, hopade sig ansökningarne om uppfin-ningspatenter, eller dylika å införande af utländska uppfinningar. Då uppdrogs utdelanderätten åt finansministeriet. Redan från Paris kom kunglig befallning härom genom finansministern Grefve Bölow i Oktober 1815.

om den ioke kan medför» någon våda i sundhets-af-seende m. m.På grund af besagda kungörelse skola upp fin-ningspatenter meddelas för minst sex månader och högst femton år, att begagnas inom hela Preussiska staten, med förutsättning af nyhet och uppfinnarerätt, samt med förbehållen rätt för möjligen äldre Inne-hafvare, och slutligen under vilkor att patent inne haf-varén inom sex veckor efter undfäendet skall genom annonser i alla provinsers annonsblad kungöra sitt patent och inom sex månader bringa det i verkställighet.

De industri idkande fästa ofta så stor vigt vid obetydliga förändringar i förfarandet vid deras arbeten (förändringar hvilka ej en gång alltid äro förbättringar), samt vid att tillegna sig uteslutande utöf-(Tingsrätt dertill, att patentansökningarnes mängd ökats långt utöfver hvad man anat. I Brittiska riket och i Nordamerikanska fristaterna stiger patentansöknin-» garnes antal årligen till hundradetal. I Maj månad år 1829 funnos i England samtidigt gällande 1955 patenter i full utöfaing. I Preussen hafva mellan åren 1835—1839, 183 patenter blifvit utdelade. Af sådana antal finner man lätt att iqertalet skall röra obetydliga föremål; ooh många deribland hafva visat sig rentaf odugliga och overkställ bara. Detta oak-tadt skulle visserligen långt flera ansökningar inkomma, i fall ieke kungörelsen i Tidningarne vore så dyr, att den i många fall afskräoker från ansökningars ingifvande. I ministeriet betalas ingen afgifl. Man erhåller till och med akten charterad ooh p& posten afskickad utan afgift.1 England erhållas patenter endast mot hög; lösen. Emellertitl sökas patenter der såsom bär för att väcka uppmärksamheten och locka köpare.

Ett patent å uppfinning — inrikes eller utrikes gjord och i landet införd — synes ännu alltid såsom en offentlig belöning för en om industrien visad merit. Största mängden af dem som icke äro förtroliga med lagstiftningens

anda, tycka ännu att det väl icke vore öfverensstämmande med regeringens värdighet att genom förlänande af patenträtt gynna ett industriell förfarande som icke verkligen ägde särskilta egendomliga företräden och kunde gälla för betydliga framsteg på den industriella banan. Denna åsigt må vara falsk, men det länder icke de-stomindrQ regeringen till ära att en sådan åsigt finnes, ocb det är fördenskull en pligt att skona den. Från denna synpunkt kan det icke synas likgiltigt om den missbrukas af dem, som för att locka kö-PlS?er* Pare beSära Patent på ett föremål utan värde.

fÖ5trieDU^'Också utgöra patenter verkliga hinder för industriella framsteg, eller utgöra de det blott emedan deras inverkan på industrien öfverhufvud taget är obetydlig; i första fallet äro de skadliga för det allmänna, i sednare fallet åter blir det under regeringens värdighet att befatta sig med dem. Patentet förhindrar det fria begagnandet af nya uppfinningar, eller införandet af utrikes utöfvade, allt under hela den tid hvarå patentet lyder. Det . låter sig svårligen beräkna huru mycket ett helt folk derigenom för«

lorarförlorar, att det under en hel följd af år måste af patentinnehafvaren, till det högsta pris han förmår hålla, köpa sig rättigheten att tillgodonjuta förmånerna af en förbättring i sin belägenhet. Om denna förebråelse icke träffar alla patenter, då en del af dem genom nyare uppfinningar, de facto, dödas långt Nyare före den bestämda tiden för deras doration, så be» niogar i visar detta allenast huru litet värde dessas föremål ägde. sak bevisa

Ett af de säkraste och verksammaste befor- föga vär-dringsmedlen för industriella syften består visserligen de(<) i uthålligt fortskridande på samma bana'som en gång blifvit bruten. Såsom en ny generation höjer sig på den föregåendes axlar, uppväxa ooksåså nya uppfinningar ur de äldres. Patentet störer denna naturliga ordning; det nödgar dem som vilja befordra industrien, att uppsöka nya riktningar för att undvika patentinnehafvarnes uteslutande rättigheter. Men dessa rättigheter kunna icke sträcka sig längre än inom gränsorna af det maktgebiet hvars regering gifvit den ifrågavarande rättigheten. Patent-innehafvaren kan alltså icke hindra det ju hans uppfinning blir fritt begagnad i en grannstat, och skänker denna en öf-vervigt i näringsflit framför uppfinningens fådernes- Patent land, och detta för jemt så lång tid som patentet^and™ räcker. Tyska statsförbundet innehåller (38) trettio- dustriei åtta souveräna stater, af hvilka större delen redan 12 stå i en särskilt förening, i följd hvaraf alla indu-d^Pfi"r striela spänningar mellan de respektiva staterne äro fullkomligen upphäfna. Likväl kan hvarje sådan stats-

Om Fattigväsendet. 9regering tilldela patent allenast för dess eget område gällande. Här synes en nästan oupplöslig motsägelse äga rum. Patenter blifva, under sådane förhållanden, så inskränkta genom grannstaters medtäf-lan — då den derstädes eftergjorda produkten får införas — att de understundom inskränkas till allenast lokala monopol ier.

England har sina patenter lika litet som sitt handelstvång att tacka för sin stora industríela öf-verlägsenhet, utan allenast dess befolknings praktiska förstånd, h var igenom de så säkert uppfatta hvad som för tid och rum är ändamålsenligt och skarpt förmå skilja det nödvändiga från det umbärliga.*) Vidare är denna öfverlägsenhet en följd af den uthållighet med hvilken man outtröttligen fullföljer en gång för riktiga ansedda syften; slutligen måste också medgifvas att en icke ringa del i det stora resultatet kommer af det allvar, den sannfärdighet och tillförlitlighet som allmännare än på något annat ställe, genom upp-'fostran, ingifves Engelsmännen.

Det beskydd som genom patenter förlänas industríela uppfinningar, har stundom blifvit jemfördt med beskydd för andlig egendom, hvilkens rätt nu ändt-ligen blir allmännare erkänd. Men detta sednaré beskydd är intet interdict ålagdt det andliga begagnandet af det som andan framalstrat. Skriftställarens tanke, konstnärens idé, tillhöra från ögonblicket af deras framträdande, hela den bildade verlden,

*) Engelsmännen sjelfve tänka likväl häri tvärtom.hvarhelst el! medel för deras spridande finnes, hVarhelst en bokhandel existerar eller konstnärens bild framställes till ¿skådande. Hvarenda menniska kan tillegna sig denna tanke och draga derur all undervisning, varning eller uppmuntran som deri kunna finnas tiedlagde; deremot blir begagnandet af ett patents föremål förnekadt alla som icke i och för det samma betala tribut åt innehafvaren af patentet.

Ehuru mycket man med rätta kan betrakta pa-tenterandet såsom ett af de mindre lyckligt valda medlen till industriens befordrande, kan man likväl endast af de industriidkandes högre framsteg i kultur hoppas ett afskaffande deraf. Dessa måste ännu komma till en vida högre ståndpunkt än till och med de bästa ibland dem redan innehafva, innan de erhålla den lefvande öfverlygelsen att det icke är hemlighetskräineriet och monopoliserandet som utvidgar det industríela lifvet, samt varakligt och för kommande tider försäkrar en frukt af de derA använda arbeten och kapitaler.

öfversvämmandet med patenter skall slutligen också upphäfva tron p¿ deras verksamhet.

Emellertid kunna regeringarne allenast genom olycklig möjligaste förminskning af den tid för hvilken depate8ouä-tilldela patenter, samt genom sträng pröfning af upp- *eodet! finningars påstådda nyhet bidraga till minskande af patentväsendets olägenheter, utan att behöfva oroa sig öfver att de industríela framstegen kunde störas på deras en gång vanda väg.Föregående åsigter innehålla en mängd motiver till en lagstiftning för näringarne. Den lag — Allgemeine Gewerbeordnung — som utkom i Preussen år 1845 är också väsendtligen grundad på denna åsigt« Den utgör det sista stora steget till näringsfrihetens införande, med bibehållen ordningspolis. I det afseendet har den Preussiska förvaltningen ända sedan Konung Friedrich Wilhelm Ill:s och den af honom, enkom för ändamålet efterskickade, Har-denbergs, skolgång i Paris för att lära sig sättet att taga och begagna den inre despotismens arf efter den störtade jättedespoten — fortgått på den banan att hafva undersåtarne i sin makt. Deremot förneka vi att Preussiska Regeringen vid något tillfälle frångått den bestämda syftning som den började iakttaga efter slaget vid Jena år 1806, och vid statens derpå följda styckning.

Det första man lärde sig af segraren, var att genom krafternas — deribland främst menniskovil-jans — lössläppning till ostörd verksamhet inom det materiela området, föranleda materiela resultater, på det man, under andra, möjligen framdeles inträdande förhållanden, måtte hafva yttre medel tillhands. Den fattigdom hvari styrelsen blef försatt, ej allenast genom landets styckning, utan ock genom derefter följande traktatmessiga plundring, hvarvid segraren, af den qvarlemnade tredjedelen utaf Preussiska riket, utprässade fyrahundradefyratio millioner Riksdaler Svenskt Banko, föranledde nödvändigheten att fordra hårda uppoffringar af landets folk, i fall man skullekanna hoppas pä bibehållandet af nationaliteten* Deraf kom nu den förstärkta uppmärksamheten på all beskattning , och emedan man funnit hurusom arbetet (helst hos en flitig nation) utgör en större förmögenhet skäl la, än döda kapitaler, vände man sig till denna källa för att ösa hvad man behöfde.

Det var under sådana omständigheter som man, ur en dubbel politisk synpunkt, beslöt att, l:o) borttaga alla dammar som kunde hindra ett tillopp af ådq>r till denna källa; 2:o) att uppfinna så många småkanaler som möjligt, för att ur den, af enskilte fritt vidgade källans flöde, afleda så mycket som möjligt till Fiscus. Det förra skedde genom friheten, det sednare skedde genom kontroller dem man redan i Frankrike sökt lära sig göra så trånga som möjligt, och dem man sedermera konaeqvent uppöf-vat 6ig att ännu mera trångt fösta invid hvarje näringsgren, under det att man lemnar verksamheten sjelf ostörd, och bestämd, så vidt möjligt, blott af verksamhetsl usten.

Denna dubbla konseqvens har Regeringen följt med en uthållighet som sannerligen må förefalla för-ondransvärd; hvad Minjstern Stein före Ar 1810 utarbetade har icke blifvit ändradt tillbaka utaf sednare Ministerier, endast framåt, och en sådan framgående ändring innefattas i den nya Näringslagen, om hvilken det korta företalet till Svenska upplagan bar det innehållsrika uttrycket såsom skulle näringsfriheten nu blifvit inskränkt i stället för utvidgad, såsom den blifvit, under det att kontroller och polisuppsigt öf-ver näringarnc likaledes blifvit stegrade.Den närvarande lagen bevisar icke allenast i allmänhet hurusom rikedomens makt gör sig gällande öfverallt med förstärkt välde, utan ock särskilt hvilket inflytande den erhållit i Preussen, då dess Konung, som rätt väl förstår hvad han gör, och säkerligen kan bedöma hvad som är konseqvens eller icke, ändock gifvit och gifver sitt folks utveckling — så vidt stadsmakter sådant kunna åstadkomma — tvenne serier, en efter medeltidens kristliga mönster, beräknad för politiken, och en annan modellerad på konstituerande församlingens förklaring om menniskans rättigheter; dennä sednare serien är beräknad för arbetet. Den första serien, med syftning att oupphörligt förstärka regeringsmakten, anses förmodligen redan vara så stark, att ingenting hindrar

den från att i sina armar hålla

— hvad som dock icke kan hållas — arbetets andliga resultater; alltså får denna sednare serien fortgå, endast noga bevakad af den förra, som med starka band leder dess materiella resultater till statsmaktens egen successiva förstärkning genom de dryga afgälder den under sin tillsyn upptager. Det hör icke hit att theoretiskt bedöma, och det hör kanske icke till vår •generation att praktiskt få bekräftadt, huruvida en sådan motsats inom ett folks utveckling till politiska avtokratiska former och till obundenhet för viljan i afseende på det yttre arbetet, kan ständigt fortgå utan att konflikten skall röra sig derrgenom att den andlighel som ligger i menniskans arbete slutligen skall verka segrande inom eget och på samma gång inom statsrättens område. A III nog! Den Preussiskaregeringen låter saken hafva sin gång, den militäri-ska statens lösen är såsom fordom en fö) t herre yttrade om krigen: de berodde af tre vilkor l:o penningar, 2:o penningar, 3:o penningar.

Den stora omsorg Preussiska Regeringen, i den nya tagen fästat vid bildandet af gillen för handtverkare och andra näringsidkare utgör allenast en fortsättning af den ifver och oro den hyst i samma afseende, måhända under hela tiden hvarunder man försökt näringsfrihetens system, d. v. s. sedan år 1810. Man har förmodligen, i likhet med motståndarne, antagit att tn stor del af de pauperistiska företeelserna hade sin rot i de nya förhållanden man gifvit handt-verkerierne. Visserligen torde en liten del af dessa pauperistiska fenoinener tillhöra den större rörlighet och osäkerhet som inom arbetslifvet uppkommit genom den förändring, att hvar och en kunde nedsätta sig när som helst för att idka en näring; men hnf-vadsaken ligger ju obestridligt i den riktning som tiden i allmänhet tagit, och hvars verkningar på längd inga regeringsförfoganden förmå motarbeta på annat sätt än att man gifver efter för den stora impulsen och bemödar sig att lätta dess utveckling till nya och verkliga skapelser.

Det1 är frihetsbegäret som man får tillskrifva en del af dessa företeelser. Tidens hela riktning går ut på att realisera personlighetsbegreppet i alla dess yttringar. Det missförstås såsom individualism, och kan visserligen ofta antaga den skepelsen, men huf-vudsakliga riktningen är att göra individerna bådefristående och hvar for sig ansvariga för béde yttre och moralisk tillvaro. Af denna riktning äro också anspråken på menniakans frihet i arbetet en följd, och ett af dessa anspråk, det första, är att menni-skan icke måtte hindras från att arbeta. Når staten mfcdgifver detta anspråks giltighet, och nya förhållanden således inträda, fordras det tid innan alla dess medlemmar hinna tillegna sig en öfver-sigt af hvad alla förfoganderna innebära, och mången irring äger rum i det praktiska i afseende på den följd som uppstår af att sluta sig till det ena eller andra nya 6ättet inom samhället. Af dessa ir-ringar och åtföljande missräkning på följderna kan fattigdom och osäkerhet ofla uppkomma, under det att de, i större mått än förut, erbjudna möjligheterna för utkomst, gagna den stora mängden, som deremot förut var i allmänhet nedtryckt på en ännu lägre ståndpunkt.

Men, långt ifrån att näringsfriheten (hvarmed här egentligen förstås handtverksfriheten) skulle med rätt* visa kunna beskyllas för någon betydlig del af den utväxt samhället fått i pauperismen, erkänner man allmänt att denna i sin konkreta företeelse förnämligast sammanhänger med fabriksväsendet och dess två infernaliska häfstänger våldet och egoismen; det förra uttaladt genom kapitalernas välde såsom medel, den sed-nare såsom förestafvande njutning på andras bekostnad

Det sednare sättet, såsom princip, ligger likväl också i handtverkeriernas hittills begagnade metod, och är således äfven der fördömlig; det har så varit icke blott sedan näringsfriheten började införas, utanäfven under skråens gyllene tid; ja, idéen att låta andra ar be la för sig, bar just ifrån dem öfvergått till fabrikssystemet. Men, skråen hade sjelfva ärft denna princip, att låta andra arbeta för sig. Den idéen dr sa gammal som egoismen, som menniskoslägtet sjelft, och dess första allmänna yttring var väl när, inom familjen, den starkare, — mannen — tvang hustron och barnen att arbeta för hans beqvämligare existens.

Emellertid, för alt återtaga den mera omedelbara anmärkningen om fattigvisendets tillökning genom näringsfriheten, ville vi säga att Preussiska regeringen och statsmannen för öfrigt i samma land visserligen tyckts skrifva en större del än som vederbort, af pttaperismen, på näringsfrihetens räkning. Man hade historiens hjelpreda för hvad skråen uträttat, och det välstånd som på den tiden rådde inom handtverken. Man lät leda sig deraf. Den sammanhållning som fanns bos skråen, tillskref man det välstånd i dem samtidigt stod att finna, och

man har der-före försökt att genom nya samband ersätta dei gamla förlorade, och derigenom återkalla till li& en redan afdöd ooh rätteligen försvunnen statsfunktion. Detta samband skall nu bestå i de nya gillena. Detäretl svagt nödankare, der man icke ens har den konse» qventa egoism till stöd, som hos skråen utgjorde hållningen.

Historien är en klen ledstjerna i dessa stycken; hon är i delta fall helt ooh hållet aristokratisk, hon upplyser blott de prioriterades öde; hon visar fram de som läto andra arbeta för sig och voro burgna, menLon visar icke hvilket öde som träffade just dessa som arbetade för andra, och hvilka utanför all historia , annan 8n pol ispro t okollernas och fattigregistra-turernas, nedsjönko i eländet och glömskan.

Med en stor mängd händer detta ännu; fattigdomen är till och med allmännare än förr, men den fattige börjar redan också få del af tidehvarfvets idéer, och den förmögnare och bildade klassen ser och hör dessa idéer äfverallt framskymta. En hyllning af dem är bemödandet att motverka fattigdomen på alla punkter, I sammanhang dermed skola nu, principaler i handtverkena, genom sammanslutning i gillen, komma i tillfälle att ordna för de mindre mäktiga i deras fack. Det lyckas väl icke, ty bemödandet är bak-vändt, och man bör icke blott angripa fattigdomens företeelse, såsom man gör genom dessa tillställningar af *'vård"; man skall angripa fattigdomens hopp-förslörande rot, eller den ursprungliga egoistiska grundsatsen att menniskor måste arbeta för andra och icke for sig sjelfva.

Ehvad man må göra, förslår intet annat än detta, för att bland menniskorna sprida allmänt välstånd. Gillen och samfund och föreningar, och hvad allt dessa svaga sammanrotningar må heta, äro i grunden alla, alla, ett svagt lappverk, icke ens oskadliga, i sin palliativa verksamhet för veksinnadt filantropiska, underordnade, syftemål. Det enda som återstår alt göra, är att hvarje menniska skall få arbeta för sin egen räkning. Dermed menas icke att bon skall afokiljdt arbeta; tvertom; hon kan och bör arbeta iförening med andra, oberäkneligt mycket blir der-igenom besparad t af tid, intelligent och materiell kraft, men det som Sr resultat af individens arbete

— med afdrag utaf hvad förlags-kapital af alla slag bor få för dess interessentskap — det skall tillkomma den individ som gaf realitet åt den idé som låg i företaget.

Sådant kan också icke, utom i förmedlings-fall, ske genom arbetslöners förhöjning; arbetslönen har hittills betraktats såsom en arbitrSr sak, den ena gången till sitt belopp tillkommen genom en eftergift som göres af principalen, den andra gången af arbetarena, vid båda tillfällena efter den sorts inre nödvSndighet och forge des choses, som uppkommer när man utgår från synpunkten att arbetet Sr en vara, «om då, likt alla andra varor, gäller efter å ena sidan erbjuden tillgång, och å andra sidan be-hof för förbrukning. Men åsigten ar tarflig, futtig, själlös. Denna vara Sr menniskolifvet, det har en annan betydelse Sn att det skulle få minuteras ut i försäljning timtals.

Emellertid, så länge denna sednare åsigt gäller, och principalen, i oskyldig okunnighet, betraktar men-niskoarbetet endast såsom en sådan vara, åtkomlig för hans räkning derför att han "har penningar att dermed betala den", hjelper också icke hvarken skrå eller näringsfrihet mot en växande nöd. Det är först då, när menniskan arbetar med verklig frihet (näringsfrihet är ännu blott en aristokratisk institution) det är först då, vid verklig frihet man kan umbäraalla de svaga korrektiver som ligga i korporationer och föreningar, och allt flickare-arbete.

Ingen har hittills gifvit bättre data till dessa resultater fin Stats-Rådet Hoffman, ur hvars arbeten föregftende afdelning om Nfiringame i Preussen blifvit meddelad. Antingen har han likväl icke insett hvad som finnu fattades, eller har han icke velat s&ga ut det i ett land, hvars avtokratiska styrelse ioke ger-na ser sådana digressioner hos tankarne der stora hvälfningar kunde blifva följden af att ur förhål lan-dernas rot framställa det verkliga och följaktligen det enda verkande. Hoffman har åsidosatt alla öfriga invändningar mot Skrået, men har visat hurusom fifven Skrået lider af en verklig inre motsägelse i ekonomiskt ooh statistiskt afceende. Han gör icke tillämpningen till näringsfriheten sådan den nu är. Det göra vi. Nämligen, om. en mästare skall vara. burgen måste han hafva flere arbetare i sin tjenst (flere som arbeta för hans räkning, men icke för sin egen). Han blir förmögnare ju flere sådane han har, då af-sättning förutsättes möjlig. Men om han skulle, blott hvart femte år, antaga en ny lärling, och således på trettio år tillärt sex ä sju individer, så blefve för alla dessa icke plats vid

mästarens bortgång; äfven om hälften af dessa nyläringar doge före mästaren, blefve likväl hans förmånliga ställning disputerad af tre. Om också folkmängden under samma tid stigit till hälften mer än förut, så skulle likväl ieke alla ele-* 9 verna hafva förhoppning om sjelfständig utkomst.Oetta förhdllefide Sr odisputabelt och visar att Skrået kunnat angripas fr¿n en väsendtligare sida. Men detta angrepp får då likväl icke ske från näringsfrihetens ståndpunkt, ty principalen är der i alldeles samma ställning som i skrået, att icke kunna förskaffa sjelfständig bergning åt alla som han uppammar till ett yrke och att vara despot öfver arbetaren.

Till en sådan lärlings belägenhet, såväl i yngre åren, som sedermera, hörer, att allt öfverskott af hans arbete, utöfver det som ytterst behöfves för hans materiella lifsbergning, åtgår att öka principalens förmögenhet, och denna går, vid hans bortgång, in i en annan klass, genom arf. Således, om dödens hand icke kommer välgörande öfver den arma under styrkans ålder, så måste han, vid mer framlidna år, då krafter och léfnadslust icke mera föranleda samma resultat af hans arbete som förr, lefva med ännu större umbäranden och ändock slutligen “'falla till last för det allmänna.*'

Visserligen har Hoffman dragit ännu en annan konseqvens af det förhållande han uppdagat; men han söker fegt lämpa den efter den närvarande ställningen, ehuru tillfälle varit att för samtiden ådagalägga hurusom felet ligger just deruti att någon skall arbeta blott för andra och icke på samma gång för sig sjelf. Hoffman säger att arbetarens bevisliga öde att vara fattig på ålderdomen, härrör af för små arbetslöner. Det är ett misstag, lönen kunde vara större, till och med materiellt tillräcklig ooh följden skulle åndå bli densamma, så länge man, för arbetsklassens individer ställer lifvet på en ständig sönderdelning till slafarbete, hvarunder detta lif timtals försäljes.

Till öfverflöd och råga på det falska raisonne-mentet tillägger H. att de förmögnare klasserna, eller ”tn” tillskjuta fördenskull hvad som brister i arbetslönen. ”Vi göra detta tillskott under form af sjukhus, försörjningshus, skolundervisning och andra barmhertighetsanstalter.” Han har glömt att bland dessa tillskott också räkna fängelser, spö och stupstockar. De höra bestämdt till ”kompletteringen” i arbetslönen.

Det är sannt, och vi medgåfvo det nyss, att en tillökning i arbetslönen, arbiträrt gjord, skulle ingen väsendtlig nytta åstadkomma. Det är först vid en sannare sedlig bildning som fördelen deraf skulle komma arbetaren till godo. Så som hans lif nu är beskaffadt, utan egentligt hopp, utan syfte framåt, och utan egentligt innehåll, skulle han endast på ögonblickets njutningar använda den större inkomsten, och icke komma att bespara något för behof af sjukvård, bräcklighet eller en familjs uppfostran. Helt annat vore det, om han hade den bildning han behöfver, om han såge en betydelse i lifvet — men detta sista är icke annorlunda än undantagsvis tänkbart så länge han saknar den praktiska väckelsen dertill; och denna ligger ju i att hafva ett mål för ögonblickets verksamhet; utan det kommer han aldrig att uppfatta ett mål för hela lifvet. Så länge man gynnar metoden att med successivt och minu-teradl sjelfmord förgöra lifvets lägre, och i sammanhang dermed högre, innehåll, kan ingen förändring för arbetarens ställning äga rum.

Den författning som nu nyligen utkom angående näringsväsendet i Preussen, har måhända gjort allt hvad i det yttre, helst under närvarande verlds-förhållanden, kan göras. Om nu allenast icke de falska profeter få göra till doktrin hvad som redan är tillräckligt ondt såsom ingredierande i vanor, sed och folktro; utan i dess ställe en allmännare insigt uppkommer om arbetets ovilkorliga anspråk (så snart det skall anses såsom fritt arbete,) så skulle på en annan tid väl, med de institutioner man fått för nä-ringsväsendet, en ny folkklass kunna uppkomma, med en mera gynnad samhällsställning än den som hittills lefvat och lefver till skräck lika mycket för menniskovännen som för statsmannen.

Försöket ati i 1845 års Näringsförfattning genom samband i gillen afböja revolutionär och paupe-ristisk riktning, har blifvit (i Sverige) inissförstådt såsom något reaktionärt, men hvar och en som med förstånd läser denna lag, och fäster afseende på de historiska förhållanderna, och hvarom vi här nyligen yttrat några ord, finner lätt att Preussiska regeringens sednaste åtgärd var åter ett framsteg på ar-betsfrihetens bana, och att det hufvudsakligen behöf-des i landet för de orter i hvilka skråtvång ännu rådde, emedan de icke, såsom då ännu icke dithö-rande, varit inbegripne i bestämningarné uti ediktet af den 28 Oktober år 1810.Bestämningarne i den nya lagen äro i

korthet följande:

1) All uteslutande näringsrätt Sr upphäfven. Undan-

tagas patenterade uppfinningar och kronans rätt. All rättighet att bevilja näringsanläggningar är upphäfven jemte rättigheten att förvägra dem. Alla särskilta beskattningar utom Gewerbe-skat-ten af är 1820, upphäfvas och förbjudas.

2) Alla uteslutande afnämare-rättigheter eller så kal-

lade Bannrechte för kronan, städers drätsel eller kommuner, upphäfvas. Dit höra mäld-distrik-ter, försäljning från brännerier, bryggerier, bagares och slagtares rätt att uteslutande förse en stad med bröd och kött hvilka alla upphäfvas. Undantag kronans regalier. De likartade rättigheter, som icke bestämdt äro upphäfna genom detta stadgande kunna utlösas, hvarom en särskilt författning af samma dag utkommit. Dylika rättigheter få aldrig mera tillkomma.

3) Skillnad mellan Stadsmanna*- och Landtmanna-rö-

rörelse upphör.

4) En person får idka flere näringar samtidigt.

5) Vilkoren för att idka ett yrke-är:

a) att vara myndig, och

b) att vara bosatt inom monarkien.

c) Omyndig får idka näring men med faders til-

låtelse.

d) Utländningar blott med ministeriernas tillstånd,

dercst icke statsfördrag annat föranleder.

e) Mili-é) Militärer och andra embetsmän måste hafva förmäns tillstånd. Afvenså deras hustrur och omyndiga barn och andra médiemmar af deras hushåll.

6) Rätl att idka näring är oberoende af borgarerätt.

7) Straffade personer behöfva polisens tillstånd att

idka rörelse. Det nekas då man kan befara missbruk.

8) Den som vill börja en rörelse gör anmälan der-

om hos ortens polismyndighet. När intet hinder möter, meddelas bevis att anmälan är gjord, och då kan yrket anläggas.

Polistillåtelse behöfves; då stället för anläggningen är beläget så att skada kan uppkomma för grannar, eller när genom ovårdighet eller moralisk opålitlighet, det allmänna bästa kan äfventyras.

Alla personer för hvilkas yrken fordras vetenskaplig .underbyggnad, och hvilkas praktik är förenad med våda för menniskors egendom, helsa eller lif; de måste hafva bevis af vederbörande. Läkare af alla slag och grader, byggmästare, skeppare och styrmän, murare, stenhuggare, skiffer- och tegeltäc-kare, hus-och skeppst i mmermän, qvarn- och brunns-byggare, skorstensfejare, åsklednings-uppsättare, fyr-verkare, gasberedare och flåbusar.

Bestämdt uttalas att idkare af näring icke be-höfver vara kristen.

Taxor skola i allmänhet inom ett år upphöra, med undantag af brödtaxor hvilka i särskilta fall

Om Fattigväsendet. IDitunna fö finnas, med ministeriernas tillåtelse. Men éfverallt skola bdgarne sjelfve, i

försäljningsrummet anslå vigten och priset på deras bröd; äfvenså kunna värdshusvärdar bringas alt anslå sina priser. Apo-thekaretaxor fortfara, Sfvenså taxor för byggmästare, landttttåtare, nivellörer, markscheider, auktionister, lotsar, mäklare, dispacheurer, kontrollerare, varupro-berare, vägare, mälare, m. fl.

Alla nuvarande skrån och gillen fortfara — efter ordert, men ingen beböfver gå in i dem för alt idka en näring. Afven skola deras stadgar ändras, och om ledamöterna ej gå in derpå, upplöses sjelfva korporationen. Två andra sorter gillen stiftas, ett ined prof på skicklighet i yrkel, och ett hvartill **>an kan höra utan annat än att man begynt ett yrke4

Endast de förra gillenas och skrånas ledamöter få inskrifva lärlingar hvilka sedan skola utskrifvas till gesäller, men alla idkare (af god frejd) kunna mottaga lärgossar huru många de vilja, under namn af Gehtilfen, men fö icke utskrifva dessa till gesäller. Alla idkare kunna också hafva gesäller.

Polisstyrelsen skall tillse att afseende göres på gesällers, medjelpares och lärlingars helsa och sedlighet, samt att tid till skolgång och religiös undervisning förunnas dem som ännu äro i behof deraf.

Tvister mellan idkare och arbetarne, i arbets-afscende, afgöras inför särskilt myndighet der sådan finnes, eljest genom gillets föreståndare ifall idkaren hör till ett sådant; eljest genom polismyndigheten i orten.Gesäller och medhjelpare skola lyda principalens anordningar om arbetet, men icke deltaga i busliga sysslor såsom tjenare. ömsesidig uppsägning på 14 dagar. Förbry tei ser ocli sjukdom kunna föranleda en skiljmessa utan uppsägning.

Vandringen år afskaffad.

Allt detta för gesäller gäll»* också för fabriksarbetare.

Lärling står under faderlig tuktan hos sin principal. LärJingea kan komma ur läran ifall han går öfver till ett annat kaJJ.

Lärling kan utskrifvas till gesäll utan läroår om sådan person aflägger prof inför ett gille, eller kora-munal-myndighet eller Polisstyrelse.

Slutligen stadgas ånyo, i föreskriften för hora ortsstadgar skola vara beskaffade, att ingen materiell fördel får, genom sådana stadgar, uteslutande tillerkännas gilles medlemmar, och särskilt icke rättigheten att uteslutande håJIa lärlingar, dessutom att ingen får tvingas att ingå i ett gille.

Af det anförda synes att Preussiska regeringen i sin nya Gewerbe-Ordnung (af år 1845) fortgått på samma bana Som förut, så, att nu hela riket har den Näringsfrihet, som från början icke var anbefallt för flere provinser än dem som tillhörde mo-aarchien Preussen år 1810»De följder Närings-lagen redan haft under de 36 åren som den varit eflerlefd i Brandenburg m. fl. orter, torde man icke sa lätt kunna framställa, emedan utomordentliga händelser mellankommo redan vid början af perioden, och samtidigt med lagens utfärdande, så att .verkningarne af det ena blanda sig med verkningarne af det andra.

En pånyttfödelse i tänkesättet ägde rum efter slaget vid Jena — Preussens lyckligaste händelse — emedan en förslappad och skrytsam opinion som lef-de på fordna minnen, der, med ett hugg utrotades, och en ny och ungdomlig anda uppväxte på den olyckliga erfarenheten att ett rike kunde störtas genom en enda strid. I tysthet växte tänkesättet efter den för olycklig ansedda dagen, och en omätlig andlig rikedom skapades under det att landets materiella krafter systematiskt utsögos. Af denna andliga rikedom utvecklade sig måhända lika mycken materiell rikedom, som af den ökade industriella verksamheten hvilken åter var en följd af den frihet som gafs genom den ofta omnämda lagen af' år 1810, förnyad år 1845.

Hvad man nu ser, ehvad det är en följd af det ena eller andra, är att alla försöka att berga sig. Det är likväl långt ifrån att alla lyckas. Mycken fattigdom råder hos enskilta, bredvid den stora förmögenhet som i allmänhet uppvuxit. Hvad som fattas blir ersatt genom brott eller umbärande. Intet liggeri finnes annorlunda än under förevändning af små försäljningar. Man får i sjelfva Berlin icke se tio påhela året, hvilka med sin hela babitus, fast dock aldrig med ord, beveka, i synnerhet freml ingar* att gifva en allmosa. En särskilt lag mot tiggeriet förhindrar det, och på ett sätt som man förmodligen aldrig skall godkänna då bestämmelsen jemföres med

lagstadgandet mot stöld. Tiggande straffas med fyra veckors fängelse, och första resan stöld med åtta dagars arrest. Alla som drifvas af verklig nöd äga der att välja, så vidt deras beslut kan bestämmas från det ena eller andra endast af fruktan för straffet.

Den andra utvägen att jemka missförhållandet mellan behof och tillgång nämde vi vara umbärandet. Dermed är man i Tyskland vida längre kommen än hos oss.

Äfven t familjer der ingen nöd herrskar, men väl knapp tillgång — och de utgöra bland hufvud-stadens handtverkareklass måhända den öfvervägande mängden — lefver man vida sparsammare ä» inom samma klasser i Sverige. Söndagen är undantagen för depenser och öfverflöd, och dessa bestå deri att hela familjen går ”spaJtsiereri* till ett af de oräkneliga utvärdshusen, der man då slår sig ned vid ett bord och dricker samfällt ett glas öt, af den storlek att det bräddfullt rymmer knappt halfannan butelj, men ifylles vanligen med jemnt en. Kött ingår icke mycket i dagliga matordningen. Likväl får man å andra sidan också erinra sig att, så obetydligt som latituden är sydligare än Sveriges medelhöjd, har klimatet likväl i Berlin det inflytande att man mindre behöfver animalisk föda.Såsom bevis huru långt man kan gå i umbärande när å ena sidan tiggande och stjälande äro förbudna, och å andra sidan förtjensten är knapp, vill jag anföra beskrtfningar öfver hushåll i de fattigare trakterna af Hufvudstaden eller det så kallade Voigtlandet. Sjelfva dala äro af Doctor Pinnoff och meddelade af Friherrinnan Bkttina v. Arnim.

Man har der såkallade Familienhäuser, afdelade i lika många rum som der äro familjer, hvilka alla, hvar och en hafva sitt rum på en gång till verkstad, kök och sängkammare. I 403 sådana rum bo 2500 menn iskor.

Nu till beskrifningen om de särskilta familjerna.

1) 1 ett källarrum*) bodde en vedsågare som hade sjukt ben. Hustrun skyndade vid den främmandes inträde att taga borf polatesskal ifrån bordet. En sextondrig dotter smög sig förlägen till en vrå af rummet då fadren började sina meddelanden. Han hade blifvit ofärdig när Byggnadsakademiens hus uppbyggdes. Förgäfves hade han anhållit om understöd. Först när han kommit i fullkomlig nöd erhöll han femton groschen i månaden **). Nu måste han flytta till ett familj-hus, emedan han omöjligen

*) Alla bus i Berlin hafva en källarvåning, hvari fönstren på insidan sitta vid taket, och på utsidan ligga med sin nedra kant i samma böjd som gatan, stundom ett qvarter lägre. I sednare fallet har man en murad te-gelstensrand framför, på det att rännstenens vatten icke måtte flyta in genom fönstret.

**) 44 sk. Sv. B:ko.kunde betala hyra för el t rum i staden. Nu erhål- • ler han två Thaler i månaden *). Oå benet emellanåt ar så mycket bättre att han kan arbeta, för* tjenar han en Thaler sjelf i månaden. Hustrun för* tjenar två, och dottern halfannan. Hela inkomsten stiger således till sex och en half Thaler i månaden **). Utgifterna äro: ä) hyra 2 Thaler (i månaden). En ”måltid” potatis 1 gr. 9 pf. När två sådana måltider beräknas för dagen, kostar således den hufvud-sakliga födan tre och en half Thaler i månaden. Dessa utgifts-poster göra således tillsammans 5| Thaler. Återstoden alltså en Thaler till ved och allt hvad familjen kan behöfva mera än rå potates.

I rummet N:o 113 i samma hus bodde en gammal man vid namn Sinhold, med sin hustru. Han kom hem ur kriget med förstörd helsa, och återvände till fabriken. Han hade nio barm Fattigdomen tvang honom alt flytta ifrån staden och uppställa två väfstolar i ett rum i familjehuset» För tillfallet då han erhöll besöket, var han sjuk, hade legat femton veckor till sängs. Väfstolarne stå; hu~ strun har fått fallandesot. Förut förtjente hon li gro-schen om dagen; men nu får hon icke mera något spolningsarbete såsom förut. Mannen har försålt sin sista rock; de usla sakerna som finnas i rummet, tillhöra en Jude. Sinhold får nu en Thaler månai-ligen af fattigdireklionen. Denna kmnas genast till

*) 3 R:dr 32 sk. Sv. B:ko.

**) 11 R:dr 44 sk. B:ko.husägaren. Af Sjuk-fören ingen får han ”sjuksoppa*’. Deraf lefva de båda. Han var redan ''utklagacT till vräkning, emedan han var skyldig tre månaders hyra. Den 1 i påföljande månad skulle han föras till lazarettet, hustrun drifvas ut» och rummet förseglas tillika med väfstolarne och andra saker som funnos derinom.

I rummet N:o 18 bodde två väfvare som tillverkade groft lärft af fem qvarters bredd. De väfde sex å sju alnar hvardera dagligen, och erhöllo en gr. för alnen *) men deremot måste de hvarje vecka betala 10 groschen för spolning och fem groschen för klister. Behållningen blir således fem thaler i månaden. När hyran, två thaler, afgått, återstå tre thaler till föda, kläder och ved**).

En annan arbetare fanns der också. Han var nyss blefven enkling och kunde således icke hafva hushåll. Han förtjente 8 pf. (3 sk. rgs) för alnen väf som han tillverkade, och kunde dermed bestrida kosthållet för sig och barn; hans belägenhet skulle således vara god om han icke understundom i hela veckor saknade förtjenst med väfning.

*) Den Preussiska alnen är tum längre än den Svenska.

**) Veden i Berlin är allmännast bokved, af förträfflig egenskap, men ganska dyr. Den köpes af den fattiga groschenvis och fås då sågad i tolf å fjorton tums långa träd, temligen lika tjocka, fyrkantiga i genomskärning med 1| å 2 tums sida. Hvarje sådan pinne kostar vanligen en .bankovitten Sv.1 N:o 5 bodde en annan väfvare, vid namn Unger, en ganska skicklig arbetare. Han~ bade uppe en randig lirftsväf om 2 alnars bredd. På ett stycke, om 66 alnars längd, som han fick fórdigt på 14 dagar, förtjente han 3 Th. 5 gr. Hustrun sade mig att hon vexelvis kokade potates och hafregryns-v&tling. Hvart mål kostade 2¿ groschen (11 sk. sv. rgs), Barnen voro tunnt klådda, och för att hålla dem varma måste eldningen hvarje dag gå till H groschen. Om dessa personer äta två gånger om dagen, så blir månadsutgiften, med hyran inberäknad, sju Thaler 15 gr. men inkomsten stiger icke till mer ån högst 6 Th. 10 gr., d. v. s. under de mest gynnande omständigheter. Mannen var förståndig och redbar, och hustrun vänlig och glad. I sängen var endast halm under det tunna täcket¿ och barnen voro trasiga. Ingen klagan förspordes, mannen väfde flitigt under pratandet, och anmärkte skämtsamt alt det gick med honom såsom med den bekanta skomakaren Flick, som ville bära bort ett litet barn, men kom i stället tillbaka med två. — Det minsta barnet höll modren i kjolen, och trampade spolroc-ken. Två barn sades vara i skolan der de ansågos få lära sig mycket. Här såsom allestädes, visade det sig att den fattige har stor glädje af sina barn, och bestämdt räknar på att undervisningen skall rycka dem ur eländet.

I "das Qverhaus" (Gartenstrasse 92 a) rummet N:o 9, bor Snickaregesällen Gellert. Han sjelf var icke hemma vid besöket. Hans svärmor låg för dö-den, hustrun tycktes också vara mycket sjuk; hon höll sig med möda på fotterna. Mannen hade i fjorton dagar saknat arbete, och hade nu gatt ut för att "skaffa bröd". Barnen voro i skolan. Hushållet erhöll intet understöd från något håll.

I vindsrummet N:o 76 bodde en Skomakare, vid namn Shadow, som man ifrån förstugugången myc» ket val kunde se genom dörrspringorna medan han arbetade. Han var flitig; hustrun satt på golfvet och sydde ihop lappar. Två små, halfnakna, barn sutto på golfvet och lekte med en gammal tobakspipa. Shadow blef förskräckt då han såg en fremmande stiga in; han fruktad^ i första ögonblicket att det var värden som kom for att kräfva ut obetald hyra; blef således glad när han märkte sitt misstag. Snart blef han förtrolig och berättade hela sin lefnadshi-storia. Om sina fel yttrade han intet, men det märktes likväl att han älskade bränvin; äfvenså att hustrun var oordentlig. Han kunde icke flytta ifråQ Berlin, emedan han måste understödja sina gamla föräldrar som bodde der. Han hade tidigt gift sig och haft god utkomst, men småningom kommit i sämre förhållanden och måst flytta ur staden. (Hus* egare mottaga icke gerna stora, fattiga familjer till hyresgäster). År 1836 flyttade han till familjhuset. Fem af hans barn hade dött i kopporna, och under den tiden hade fadren saknat arbete. Då råkade han i så stor skuld att han flere gånger varit nära att bli vräkt. Han hade försålt husgeråd och kläder, och hade nu icke ens en akjorta. Genom arbetekunde ban icke äter komma sig upp, emedan han saknade penningar till läder, och arbetslönen är usel då ban endast # har lagningsarbete. Dessutom hade han en medtäflan af tolf andra skomakare i samma trakt. Hustrun gick ut med fördigt , arbete, och mannen måste undertiden vakfa barnen. Kl. 3 på eftermiddagen hade han ännu icke förtjent mer än 2 gr.; den ena utgaf han för tråd, och för den andra köpte han bröd. Det minsta barnet yar hungrigt ocb gret efter bröd. Då lemnade han till hustrun en sko som nyss var fördiglappad, bad henne aflemna skon, uttaga en "Sechser99 (nio styfver rgs) för arbetet och köpa en rågsnut åt den lilla. Hustrun kom tillbaka tomhänd ; flickan som rådde om skoo hade icke haft några penningar alt betala

med. Barnet gret ännu, och föräldrarne började följa ex* emplet. Den besökande afhjelpte den ögonblickliga förlägenheten. Nu yttrade skomakaren till hustrun: ”Gå och köp för 6 pf. bröd, tre pf. kaffe och 3 pf. ved; det öfriga skola vi lägga in i skåpet och sedan gifva åt inspektorn för att försöka om han icke .då kanhända dröjer med vräkningen’*. Hans hjerta var lättadt; han såg ut genom fönstret och yttrade en förmodan att del kunde bli ett god t år. Derefter började han politisera; det vore, mente han, stor skada för honom, att skofabrikanterna i Spandau arbetade till så lågt pris; att de rikaste bagarne bestämde brödpriserna» men i synnerhet att husvärdar-ne hade så stora utlagor, hvarigenom hyrorna stegrades så betydligt; i ett fritt land, förmenade ban,funnes visst icke så många fattiga. — Hustrun kom snart tillbaka. Eld gjordes upp i kakelugnen och brödet delades. Barnen kunde ick? vänta till dess kaifet blef färdigt, utan förtärde genast hvad de fått. Denne Schadow hade intet understöd. Fattigföreståndaren yttrade att man icke gerna gifver något åt folk som bo i familjhusen, emedan en så stor mängd fattiga bodde der att fattigvården icke mera komme ifrån dem ifall man började att der lemna biträden.

I samma hus, N:o 72 var en madam Schreijer. Hennes man hade varit en fattig väfvare som dött 1814 och lemnat tre minderåriga barn efter sig. Dessa hade enkan födt upp i familjehuset utan att äga minsta understöd. Nu lefde blott en af dem, en son, som var väfvare och bodde för sig sjelf med familj, den han endast med svårighet kan underhålla. Enkan hade spolning åt en annan väfvare, och förtjente dermed 1 gr. om dagen. Hon måste lefva tillsammans med denne man, ehuru bon icke är gift med honom; men utan detta arbetstillfälle skulle hon sakna all förtjenst. När väfvaren saknar arbete, saknar också enkan bröd. Nyligen har hon likväl fått l£ thaler månad t ligen från fattigförsörjningen. Dermed betalar hon nu halfva hyran (1 th. och 1 gr.), den andra hälften betalar väfvaren. Återstå henne då 1 (hal. 14 gr. till mat, kläder, ved m. m. För Ögonblicket hade hon ingen förtjenst, och var dessutom opass-lig. Det har händt henne alt vissa dagar icke hafva något att äta. Vanliga dieten är bröd och kaffe (utansocker och mjölk). Två mål om dagen ar det vanliga, morgon och afton. Hon förevisade en tallrjk kaffesump, som en fattig grannqvinna tiggt och fått löfte på. — Det är rörande att se huru de fattiga hjelpa hvarandra. Under besöket inkom slutligen en skomakare G. som var halfrusig, och bodde i samma hus. Ett samtal uppstod då.

G. Jag har ett par stöflor här åt Ignats. Jag vet att han går barfotad och att stöflorna äro lagom stora. Jag vill ingenting hafva för dem.

Enkan. Han är icke hemma.

G. Hvar är han då?

E. Han är i arrest.

G. Åh Gudbevars!

E. Han har i fem veckor varit utan arbete. Vi svälte båda. I måndags stod han inte ut med hungern; han lånade sig ett par skor, och gick ut för att få en smula bröd. Då fingo Gendarmerna tag i honom och han sitter nu på Stadtvogtei.

G. (började gråta). Den gamla Ignats i Stadtvogtei! Den ärligaste menniska som finnes! Jag har känt honom såsom soldat; jag såg hur han slogs vid Leipzig, och sedan den tiden hafva vi beständigt varit vänner.

(Väfvaren Mat t hes kom in och återlemnade Luthers lefvernesbeskrifning som han lånt af enkan Schreijer). .

Ar Ignats icke hemma än?

E. Nej. Jag väntar honom hvar stund. Der gam till en förklädesväf. Nu kunde han återförtjena en groschen om han vore på fri fot. Jag lånte i dag på morgonen kläder af ”Biskopinnan” — jag kunde väl inte gå ut såsom jag ser ut — och gick till Stadtvogtei och bad Referendarien att släppa ut Ignats. Han lofvade det till i dag på middagen.

Väfvaren M. Men då kommer han inte i dag; det är redan öfver tiden.

G. Men han har redan setat i fyra dagar, och Referendarien sade sjelf att förbrytelsen var obetydlig.

Väfvaren M. Oet gör mig hjertligen ondi om gubben. Han har visst inte tiggt utan ryslig nöd, ty han har mycken militärisk stolthet qvar.

G. Nå! på Stadtvogtei bryr man sig lite om nöden. Men man borde lära de förbannade skrifva-rena hvad nöden vill säga. Gemena menniskor som arrestera en gammal soldat! fl anamma! jag har också varit soldatl man kunde vilja.....!

E. Nånål förifra er inte! jag vifl inte höra sådant der språk på mitt rum.

G. De sakerna förstår ni inte, madam Schreijer! Man ger oss intet arbete; stjäla får man naturligtvis inte; och om man ber en menniska om hjelp så blir man vräkt in i tjufhål. Det kan icke få gå så, man kan ju så gerna dö på annat vis sopi af hunger. Jag vet det jag, jag har varit med i sju stora bataljer.

Väfvaren M. Men de der skrifvarena rå icke för att vi äro utan förtjenst.

G. Men de sjelfva lefva upp penningar som de icke förtjent. För resten vet jag också huru de sörjaför den fattiga. Qvinfolk som höllo sig väl med Franska soldaten på den tiden, de få understöd nu; och karlar som drefvo ut fransosen ur landet, bli förskjutna. Jag anmälte mig till en brandvaktstjenst, och fick icke en gång resolution.

Väfvaren M. Det rår ju inte kungen för, det.

G. Jag har inte talt om kungen. Jag har tillräckligt bevist att jag är ärlig fosterlandsvän; jag slet gerna ondt för kungen, och svälte, när han sjelf satt i trångmål. Utan knot öfver eländet har jag födt upp mina åtta barn; men man borde inte låta mig svälta på min ålderdom. Ni tänker säkert lika som jag och många' tusen till mig, men ni vill ställa er såsom ni vore belåten^ det är för det att den främmande herrn är här. Men han är ingen spion, och för öfrigt om han det vore, så skulle jag ändå säga rent ut att det inte går rätt till här i landet. (Med en snegling på den främmande). De förbannade tidningsskrifvarne säga så också, men de göra ingenting mera.( — o. s. v.

1 rummet N:o 141 bodde Invaliden Bischoff. Han hade fem blessyrer och venstra armen obrukbar. Han erhåller månedtligen 1 Thaler ur invalidkassan; också förtjenar han med ati förfärdiga leksaker. De hade, vid besöket (det var på aftonen), icke ätit mer än en sill, som de köpt för 6 pf. (nio styfver riksgälds). Säng finnes icke i rummet, men eq halmbädd låg i ena hörnet. Det var för öfrigt ganska rent i rummet; detta, jemle broderi på en stolsdynatycktes tillkännagifva att Bischoff fordom varit i bättre omständigheter.

Gartenstrasse N:o 92, a. I rummet N:o 71. Snickaren Engelmann. Mannen är gråhårig, men för öfrigt liflig. Hustrun betydligt yngre med ett vackert ansigte, fördystradt af b*ekymmer. Allt var snyggt i vindsrummet; golfvet nyskuradt, två sängar stodo der med hvita täcken. Med varsamhet bragtes den gamle att berätta sin lefnad — en kedja af vedervärdigheter. Han lade stor vigt på de få lyckligare händelserna, t. ex. att han kommit lefvande tillbaka från tåget till Ryssland 1812 m. m. — Han hade bott tjugusju år i Berlin. Hans yngsta barn var blott några månader gammalt, ett ännu yngre (det tolfte), väntades. Åtta barn voro döda; den äldsta gossen var i lära hos en mjölnare. År 1833 sjuknade E. och kom på lasarettet. När han kom ut, sjuknade hustrun, och kom äfvenledes dit. Nu måste han utom hus låta försörja det minsta barnet, mot 3| thaler i månaden. Han sökte hjelp hos fattigförsörjningen och fick, en gång för alla, 2 thaler. Hustrun kom ut från lasarettet efter fyra veckors förlopp, men var ännu sjuk. Mannen kunde, med det öfverdrifnaste arbete icke få tillsammans hyran, blef vrfikt, och tog in i familjhuset. Nu förlorade han sina förra kunder, fick inga nya, blef fattigare dag ifrån dag, och hoppas icke mer att komma bort ifrån Voigtlandet. Hans hyra går till 20 thaler om året och hans för-tjenst går aldrig öfver 74- groschen om dagen. Ofta

förfår familjen spara på maten för att kunna åstadkomma hyran, men husfadren lefver i ständig fruktan för att bli vräkt. Kaffe, utan socker och grädda, bröd, sill och tunn mjölkvälling äro de enda rätter, de, jemte potatis, hafva råd att förtära. Om han blott en enda dag är utan arbete, måste han sätta ut nå* got klädesplagg för ett pantlån. Hustrun hade svag tillgång på egen mjölk, och beklagade sig öfver alt hon nu dyrt måste köpa dålig mjölk åt den lilla. (Sjelfva modersmjölken värderas hos den fattige efter penningebelopp!) Då hustrun sednast låg i barnsäng, och de dessutom hade ett sjukt barn i huset, sökte och erhöll mannen åter hjelp — 2 thaler, Barnet dog och föräldrarne kunde icke bekosta begrafningen. Då erhöll han till låns af en blind spelman ett par byxor och en

skjorta till att förpanta. Samma man lånade honom, några veckor sednare, en thaler, då ännu ett af barnen dött, och skulle begrafvas. Hustrun försäkrade att den obetydliga skänk den besökande lemnat, vore för tillfället ovärderlig, emedan man icke hade någon styfver i huset. Och likväl var mannen fryntlig och glad!

I rummet N:o 8 i källarvåningen af huset N:o 92 b. var hyresmannen, glasmästaren Weidenhammar icke hemma; hustrun kokade en soppa åt ett sjukt barn i vagga. Det var söndag, men rummet var icke städadt. Sängen såg smutsig ut. Midtemot den, på golfvet lag, en kärfve frisk halm. En skjiflafla och

Om Fattigväsendet. iien karbas hängde på väggen, båda för den elfvaåriga Karls räkning. Hustrun såg och hörde illa, samt tycktes vara ganska enfaldig. Hon hämtade mannen från ett annat rum, der ett litet spelsällskap hölls hvarje söndag. Weidenhammer var i sina bästa år. På hvardagarne går han ut i staden och erbjuder sin tjenst. Under tredje veckan af Mars månad hade han blott förarbetat två glasskifvor till rutor, och derå förtjent fem groschen. Men deremot hade det händt att han förtjent en half thaler på en dag. Hans osäkra inkomster äro så obetydliga i medelberäkning, att familjens måltid måste inskränkas om han är så olycklig att en ruta går sönder under hans behandling. Hustrun arbetar på ett pappersbruk och förtjenar en thaler i veckan. När föräldrarne äro ute, måste Karl blifva hemma hos det lilla barnel. Gossen går icke i skolan, men får undervisning af fadren. Han sätter honom lexa innan han går ut på morgonen, och om han icke kan den då fadren kommer hem, får han stryk.

I N:o 9 af samma hus, f. d. Sidenväfvaren Dahlström, hade fordom förljeftt tre till fyra thaler i veckan; men sedan han sjuknat i en kronisk katharr jemte ögonsjukdom, är han oduglig till arbete. Den fuktiga jordvåningskammaren verkar skadligt på hans hälsa, men han kan icke komma derifrån emedan han alltid är skyldig en del af hyran. En fjorton-årig dotter arbetar på en kattunsfabrik der hon förtjenar 22± groschen (omkring 2 R:dr rgs) i veckan, med arbete ifrån klockan 5 på morgonen till 9 på aftonen. En tioårig gosse går i skolan eller vaktarsin lilla tvååriga broder. Modren plockar ben i staden, och får 8 sb. marken derför; hon förtjenar der-med i medeltal 14 sh. om dagen. Mannen har varit soldat i femton år, och erhåller fördenskull en thaler i månaden. Till mat består man sig om morgonen bröd, om aftonen äfvenledes bröd samt sill och mjölkvälling. Middag ätes vanligtvis icke.

I N:o 58, samma hus. Finkan Klcift. Mannen hade dött i koleran då hon var i grossess och hade sex lefvande barn förut. Fattigförsörjningen gaf henne 3 thaler och betalte en tid kostpenningar fö? två af barnen. Den äldste sonen kom till en felbfabrik och förljente slutligen 2 ä 3 th. i veckan. M$n nu har han i nio månader saknat arbete. Han vindar nu garn och förtjenar dermed 22} gr. i veckan. Ehuru han bor hos modren, köper han sig bröd sjelf och sparde nu för att få ett par stöflor. En annan son var i krukmakarelära der han erhöll i vecklön 1 thaler, hvaraf han till modren erlade 22| groschen i kostpenningar för hvarje vecka. En fullvuxen dotter hade pigtjenst i staden men sjuknade och hade fördenskull kommit hem till modren medan hon skuile tillfriskna. En femtonårig gosse bor hemma och förtjenar två till tre groschen om dagen med spolning; modren förtjenar hälften så mycket emedan hon hindras af hushållsgöromål. Enkans hela månadsinkomst var högst sex thaler (med inräkning af kostpennin-7 garne) och dermed skall hon betala hyran och fem personers föda. Bröd, kaffe och tunn mjölvälling eller rnjölsoppa såsom den kallas, utgjorde också idenna familj födoämnena. Ett halft lod kaffe räcker till två mål åt fem personer.

I rummet N:o 30 af ' samma hus. Väfvaren Jährig. Han har dubbelt bråck; flyttade till familjehuset emedan läkarevård der fås för intet och barns skolgång äfvenledes icke betalas. Han väfde smalt bomullstyg. På 14 dagar 66 alnar för 1 th. lOgro-schen. Har haft tio barn som äro döda, och har nu två qvar, en son i krukmakarelära och en dotter om tretton år som ännu går i skolan, men förtjenar der-jemte 1 gr. om dagen med spolningj lika mycket förtjenar hustrun emellan hushållsbestyren. J. har tvä thaler i månaden af fattigförsörjningen. Hustrun hade legat sjuk i tre månader, och mannens arbete hindrades genom tillsyn och vård om hustrun,- då samlade han på sig en hyresskuld som stigit till sex thaler. Han Sr ingen dag säker för vräkning och ott sedan bli förd till arbetshuset. Hustrun var ganska förståndig; hon yttrade bland annat att sorgen för födan icke är hufvudsaken för familjen; då ar-betsförtjensten Sr ringa, kan man då och då spara iri en måltid, men hyran vexer ständigt, väfstolen Dch öfriga redskap utslitas och kunna icke ersättas.

I rummet N o 59 af samma hus. På dörren atår skrifvet: MVäfvaremästaren KünstlerIngen väf-stol fanns likväl i rummet, men väl en spolrock. K. hade varit enkling i många år och haft sex barn att uppföda. Fyra ibland dem lefde ännu, tre hemma hos fadren, men med arbete utom hus. Två sängar funnos, båda med halmbolstrar. Den ena var förfadren och båda sönerne, den andra för doltren. Han förtjenar 2\ till 3j groschen oin dagen. Den ene sonen är sidenväfvare, och förtjenar 1 thaler i voc-kan, hvaraf han lemnar fadren 15 gr. för mat och husrum. Den andra var länge hos en sandåkare, der han fick mat och 10 groschen i veckan. Dottern har tjenst och använder lönen till kläder. Nyligen liar sonen börjat gå såsom handtlangare och förtjenar 10 gr. om dagen. Han kom hem till middagen och fadren satte fram åt den grofva karlen potates för 1 groschen, och smör för 3 pfennige. K. var skyldig 3 th. hyra, öch hade satt ut sina flesta kläder till pantlånare.

1 N:o, 51, samma hus. Enkan Möltner. Kam* maren ser bra ut; husgerådet i godt stånd och renligt. Hennes man hade börjat supa och dött till /följd deraf. Enkan hade thaler månadtligen till hjelp att uppföda sina barn. Den treltonåriga dott-ren arbetade i en tobaksfabrik från kl. 5 på morgonen till 7 om aftonen; från 7 till 9 går hon i ”hjelpskolan.” Men nyligen har hon börjat följa fruar på torgen i staden, Samma förrättning idkar också modren. Den ena dagen kunna de på en förmiddag förtjena ända till 25 groschen; den andra dagen intet. Hyran betalas utaf de medel försörjniiv* gen lemnar för barnens uppfödande. Familjen sak-« nade nu icke föda, men om modren skulle sjukna för några dagar, så är man genast utan mat.

I källarevåningsrummet N:o 12 af samma hus bor Enkan Kayser. Efter elfva års enkostånd erhöll honförJidet år uppfostringshjclp fur den ena sonen som .snart är i den ålder all denna hjelp slalutmessigt upphör. Hon förtjenar dagligen 3f gr. med spol-ning, men saknar ofta arbele. Hon umbar hellre mat en dag i sender, än att sälja något af sina kläder eller sängkläder, emedan hon icke tifllror sig all åter kunna köpa in ifall hon efi gång sålde af. Gos-sarne 8ro hela, men på det sätt att byxorna äro hopsydda utaf tjugu lappar. Kosthållet är klent. Till middag var tunn hafregröt (utan mjölk). Den kostade 6 pf. (nio styfver rgs), och brödet utdelades så knappt att den större gossen uppstudsigt gaf del tillbaka och gick ut ur rummet. Enkan ville hellre lida ytterligare hunger än alt hos försörjningen få förebråelser för lättja och liknöjdhet om hon möjligen anmälde sig att erhålla understöd. Hos henne bor också hennes syster, en soldatenka, som erhöll 5 thaler i gratifikation då hon återlemnade fem ordnar dem hennes man fått efter åtskilliga bataljer, men sedermera hade hon intet slags understöd erhållit. 4Ion försörjde sig med att vara barnpiga. Såsom ensam person, under sextio år och utan barn, får hon icke anmäla sig till fattighjelp. — Båda berättade att ett sällskap höll bönestunder i familjehuset. De som läto inskrifva sig deri erhöllo understöd af rika damer. Men båda enkorna tyckte icke om sektväsendet , som också medtog för mycken arbetstid. Till följd häraf gingo de rika väIgörarinnorna förbi dessa enkors dörr.Väfvaren Fischer i N:o 73, fyratiotvå år gam* mal, och med ett så litet rekommenderande yttre att han väcker pol i sbetje ningens uppmärksamhet så snart han visar -sig på gatan. Hans hela utseende visar att han länge, af eländet, varit utesluten från allt ordentligt umgänge. En cigarr gjorde honom vänligare och mera språksam. Samtalet föranledde bättre tanka om personen. Hustrun såg oordentlig ut; hon satt med oordnadt hår på sängen och stickade. På den tioåriga gossen såg man att föräldrarne hade mer afseende på de spolar han gor, än på honom sjelf. En åttaårig flicka var utgången. Åtta barn voro döda. Året förut hade han i sjutton veckor saknat arbete. Åtta thaler var ha» skyldig i hyra på familjhuset, men begaf sig till Hamburg för att söka sysselsättning, hvilket likväl misslyckades; han hemkom sjuk till Berlin och fördes till lazarettet. När han blef frisk saknade han tak öfver hufvudet, hvarför polisen tog honom och hela. familjen till arbetshuset, der han lefde i femton veckor, skiljd från hustrun och barnen, samt vistades såsom fånge, bland förbrytare af alla slag. Slutligen blef han utsläppt med 4 thalers skänk. Deraf betalte han 3 thaler på skulden för hyran, 1 thaler för exsecutions- och auktionskostnader. Således återstodo ännu 5 thaler på hyran. Han skulle nu åter varit utan arbete om icke en beskedlig och fattig granne, Sigmund, afskurit en ketting och lemnat honom 30 alnar, på hvilkas förfärdigande han inom

14 dagar förtjenar 3 thaler i väfvaretön. Således harhan föda under den tiden för sin familj. Men han förutser att ban åter blir förd till arbetshuset. Om han hade l£ thaler i förlag skulle han köpa garn och väfva bolstervar, men han ägde ingen att vända sig till. Dagen förut bade Fischer haft nedanstående utgifter (för 4 personer).

Cichoria . . . Saltkakor (uselt rågbröd) „ 8 „ yed . * . . kl. 10 . kl. 12 . ...... 6 „ Ved..... kl. 4 . . Tobak .... kl. 7 . ,

.....i gr. „ „ Kaffe..... Ved..... Olja ..... Klister ....

Summa 6 gr. 11 pf.

1 N:o* 60. Dagakarlen Schumann. (Det var på långfredagen som besöket skedde), t rummet såg icke festligt ut. Ingen städning var gjord. Föräldrarna och fyra döttrar, från elfva till tjugutvå års ålder sutto i arbetskläder tillsammans utan sysselsättning; man hade inga helgdagskläder,- och fördenskull gick också ingen af familjen till kyrkan. De sex perso-nerne hade tillsammans endast två sängar, hvilka naturligtvis voro dåliga. Mannens förljenst består iatt vara bärare åt ett klädstånd hvars transporter han besörjer. I medeltal förtjenar han 7| groschen om dagen. Men vid regndagar, då ingen handel med sådana varor finnes, förtjenar han intet. —? Äldsta dottern tjenar i staden; den andra är sjuklig, den tredje är familjens stöd, fy hon förtjenar en thaler i veckan på ett pappersbruk. Af den förtjensten afbe-talas 7| groschen i veckan till dess man betalt den klädning flickan fick till sin första nattvardsgång. Den kostade 8 thaler och har redan i fem månader varit förpantad för 2 th. Nyligen hade han blifvit stämd till vräkning. Fattigförsörjningen hade understödt honom med 2 thaler. Skulden utgör ännu 3 th. hvarå, jeinte den löpande hyran, 15 gr. måste afbetalas i hvarje vecka, hvilket föranleder stark sparsamhet. På den < dagen besöket skedde, (långfredagen) hade familjen haft en metze potates (något öfver en kanna).

I vindsrummet N:o 62, hos dagakarlen Fundt, blef långfredagen också icke firad. Fadren arbetade, några gossar spelade kort, andra damspel. Det obetydliga hus« gerådet var utan all ordning. Två halmbolstrar, den ena på golfvet, den andra på några bräder, utgjorde här. sängarna. Fyra utaf barnen hade skadade lemmar, jet t af dem var på lazarettet, ett annat på hospitalet, två flickor voro hos anhöriga på Hartztrak-ten. En tjugutvåårig son, som är alldeles oförmögen till arbete, erhåller 2 thaler i månaden af försörjningen; penningarne erläggas till fadren. En femtonårig son är i lära, en tioårig går i skola. —Fundt arbetar emellanåt i ett gjuteri, der han då förtjenartvå ä tre thaler i veckan. Men emedan hushållet under sådana dagar blir försummadt, föredrager han att hemma arbeta med svarfning och trädsnideri. Han än ganska skicklig, gör fogelburar, leksaker, men också zittror och guitarrer. Den lilla gossen spelte zittra ganska snällt, som han lärt endast eftergchor.

I N:o 67 bor en liten hustru. Hon hade, för åtta år sedan, öfvergifvit sin man, väfyaren Suchi för hans oordentlighet. För två gossar som hon tog qvar, anslogs 2 th. månadtlig uppfostringshjelp. Den ena var nu tio år gammal och sjuklig, den andra tolf ér. Han vill gerna blifva väfvare. Han har för-tjent 20 gr. i veckan såsom uppassarepojke, men nu förlorat sitt ställe. Modren måste anskaffa födan utan all hjelp, ty uppfostringshjelpen användes hel och hållen till hyran, hvartill den likväl icke fullt räcker. Detta underhåll åstadkommer hon med att samla papperslappar och ben på gator och i rännstenar m. m., men dervid förtjenar hon likväl icke mera än 2 till. 3f groschen om dagen. Ar väderleken missgynnande så är inkomsten ännu sämre. Den dagan (långfredagen) hade hustru Suchi tvättat sina kläder och kunde således icke gå ut och förtjena något. Utan någon groschen af den besökande hade hon fått gå hungrig till sängs. Rummet var rent och bobagstingen i god t stånd.

I N:o 69 bodde förre linneväfvaren Herwig f som öfvergålt till dagakarlsförrättningar då han saknade arbete som väfvare. Sex år hade han varit i Berlin. För tillfället var han anställd vid en fer-nissefabrik, der han transporterar bort spån. Dessa kunna icke begagnas annorlunda än då de äro i torrt tillstånd 5 således är han ulan förtjenst då det regnar. När arbetet går östördt förljenar han ända till 3 tha-ler i veckan. Men under sista vintern hade han i nära sju veckor saknat förtjenst. För att icke bli utan mat gick han jemte sin hustru sex fjerdingsväg bort till en skog j den ved som de kunde på en dag bringa till staden, försåldes för 7| groschen. Herwig är skyldig några thaler på hyran, och ingen stund säker för stämning. Hustrun väntar sin nedkomst med det tionde barnet. Sex barn lefva ännu,* den äldsta gossen är sexton år gammal, och i lära hos en smed. En nioårig gosse har redan i fem år gått i skolan, men läser dåligt och kan alldeles icke räkna. Visserligen måste gossen vara trög, men också måste friskolan i familjehuset vara dålig.

I N:o 66 var hela familjen församjad. Två små barn såfvo på ett halmbolster på golfvet, med ett tunnt fäcke öfver sig. Modren låg sjuk isängen. Fadren, dagsverkskarlen Benjamin, skölte dem. Han tycktes vara utmärkt till förstånd, karakter och duglighet. Ibland förljenar han ända till thaler i veckan, men deremot får han sedan åter gå utan arbete i flere dagar.. Hustruns och barnens, samt hans egen sjuklighet hafva bragt honom i stor fattigdom.

Han hade en gång erhållit tre, en annan gång två thaler i understöd. Det hindrade likväl icke att han måste försälja gång- och sängkläder. Han visade huru bol-strct också under den sjuka var stoppadt med halm.Hans kläder äro så usla, atl han icke går ul på söndagen.

I N:o 35. Snickaren Krellenberg. Der öppnades icke dörren, ulan efter förnyadt bultande. Hustrun ursäktade sig dermed atl hon gerna ville dölja sin fattigdom för de andra som bo i huset. Renlig-heten i rummet var fägnande. Golfvet renskuradt, kokkärlen blanka, och rutorne i fenstret klara. I vaggan låg ett barn om två års ålder, sjukt i hjern-inflammation. Modren skötte det med den största ömhet. Ogerna hindrade henne den besökande, men mannen var borta. Denne hade arbetat såsom gesäll "\ nitton år; hans betyg innehöll att han fått af-sked emedan mästarn sjelf saknade arbete. Har botl två år i familjehuset. Hade ondt om arbete, och har försvagad syn, så att han icke mera kan åtaga sig finare arbeten. Hans nuvarande sysselsättning är att rifva färger, ett arbete som är honom för tungt vid femtiofem års ålder och försvagad helsa. Genom brist på förtjensl under vintern hade han måst försälja kläder, sängkläder och verktyg. Tre sängar stodo i rummet. I alla fanns intet annat -än halm, på den ena fanns icke ens ett täcke öfver halmen. Af åtta barn lefva sju. En adertonårig dotter och en tretlonårig son lågo sjuka i nervfeber. En sjutton-* årig son är i snickarelära. Dagen före besöket hade denne hemskickat 15 groschen af besparda dricks-» penningar, för hvilka fadren skulle köpa honom en vest till Påsken. Fyra barn, från 4 till 10 års ålder, gå i skolan. Alla sågo kloka och snälla ut; allavoro ordentligt klädda. Modren har användt allt sitt, med undantag af en enda klädning, till barnens klädsel. Mannen hade om morgonen måst gå till sitt tunga arbete fastande, och det händer icke sällan att barnen förgäfves önska sig bröd. Husvärden skulle framför allt hafva sittj hvar gång hustrun gick till brunnen blef hon kräfd för återstående 4 thaler. I hvarje stund kunde familjen vräkas. Alla andra understöd hade vägrats, endast fattigsoppa hade man erhållit, och den hade ofta utgjort familjens enda föda.

N:o 91 af samma hus. Värden hade omnämt strumpväfvaren Ehriks såsom mycket fattig. Äfven utan den uppgiften kunde man icke misstaga sig på hans ställning. Den gamle arbetade muntert vid sin väfstol och rökte derunder tobak. En grannflicka var med sin spolrock på besök hos familjens fullväxta dotter. Flickorna använde så mycken takt för att dölja fattigdomen* att den besökande icke ville såra dem med att bringa gubben till språksamhet. Genom tal om fabrikationen utletades ungefärliga för-tjensten och tillgångarna. Två par strumpor kan en skicklig arbetare få färdiga på dagen. Bomullsgarnet dertill kostar 7f groschen. För varan erhålles

15 groschen; dagliga förtjensten således 71 groschen. Samma .vara säljes sedan för 221 gr. Alltså förtje-nar köpmannen lika mycket som arbetaren.

I N:o 92 bodde enkan Kessler, en glad och klok hustru med fem barn. För de tre minsta har hon 3 th. uppfostringshjelp. Äldsta dottern tjenar i staden, men kan icke biträda sin mor emedan hen-nes lilla lön går ät till kläder. Herrskapet fordrar att deras egen stat skall hedras genom tjenstefolkets klädsel. Äldsta sonen skulle snart för första gången gå till nattvarden. Barnen måste oflo, flere dagar i sender, nöja sig att äta utan bröd.

N:o 101. Väfvaren Würth från Biberach, sedan femtiofyra år bosatt i Berlin, 76 år gammal ocli så nervsvag att han knappt kan stå, eller föra en kopp till munnen. Hans hustru är den femte i ordningen. Hon är 61 år gammal. Från försörjningen erhåller han 2 thaler, hvaraf 2 åtgå till hyran. Han måste skötas såsom ett barn, och fördenskull fick hustrun föga ledighet att arbeta. Hon förtjenar knappt 1$ thaler i månaden. Dessa båda gamla personer måste således lefva på 2^ gr. om dagen (11 sk. sv. rgs). ”Min man är ju alldeles redlös, men kan lefva länge om icke hungern dödar honom!” yttrade hustrun.

Enkemannen Lottes, 63 år gammal j har benni-kemask och lefversjukdom. Hvarje år ligger han några veckor på lazarettet. Förut har han förtjent sig sitt uppehälle med väfva. Nu är han oduglig dertill. Han söker upp effsingar och annat obrukbart garn hos grannarne och tillverkar deraf förklä-dessnören. Men dessa måste han i smyg försälja, ty jen Resolution på gårdfarihandel skulle kosta honom 12 thaler, hvilka han omöjligen kan åstadkomma. Om han ertappas med sådait försäljning, så vänlar honom ”Ochsenkopf ’. *) Af försörjningen erhåller han

*) Tukthuset i Berlin.20 groschen i månaden, ocb det blef outredt huru han kan lefva. Hans barn kunna ingenting

göra för honom. Två flickor äro i tjenst, och måste kläda sig för lönen $ sönerne äro väfvare, arbetslöse och hungrande, så att fadren mycket lider af föreställningar att nöden skall förleda dem till orätta vägar.

I rummet N:o 27, huset 92, bodde dagakarlen Weber. Hans hustru är för några år inspärrad för det att hon tiggt, således har polisen sprängt den familjen. Några dagar före besöket i familjehuset hade Weber gått hungrig till staden och medtagit sin sexåriga son som han skickade upp i ett hus fér att tigga. Denne ertappades af polisen, och fadren som väntade nedanför, ville icke öfvergifva honom; alltså fördes båda till arbetshuset. En tolfårig dotter och en åttaårig gosse, som äro öfriga, hafva blifyit ställde under husvärdens tillsyn. De gå till bekanta medan fadren är i arresten.

~ N:o 94 i samma hus. Uhrbich och hans son tillverka nattrockstyg. För ett stycke om 66 alnar, som väfves af en, på fjorton dagar, erhålles 2J thar ler. Ingendera kan understödja den andra; och fadren försäkrade alt han, med den största flit icke kan förtjena mer än till hyran och maten. Han kan icke förtjena sig till en skjorta. Eljest har han fördel framför jandra väfvare, ty, med afseende på hans ålder, får han alltid arbete hos en fabrikant åt hvil-ken han arbetat i två och fyratio år, och detta*oak-tadt * fabrikanten, med större vinning, tillverkar på machinstolar.N:o 74. Väfvaren Mathes och hans hustru tyckas vara ordentligt folk. Äldsta sonen är tjugusex Sr gammal, men har anfall af riervkramp och Sr då ur stånd att arbeta. I fyra månader hade familjen ingenting förtjenst. Skulden för hyran har stigit till 12 thaler. Värden skonar emedan Mathes botl på stället i tretton år, och förut alltid regelmässigt betalt. Det mesta husgerådet var redan försåld t eller förpantadt. Om mannen ägde fem thalers kapital, kunde han köpa sig en kett och väfva för egen räkning till afsalu, samt derigenom komma sig upp; nu stadnar egentliga vinsten hos fabrikanten.

N:o 26. Ett gammalt hjonelag. Mannen, Bergmann 82 år, och hustrun 79. Två deras söner stupade under frihetskriget. Mannen har haft slag, och bar icke på fem veckor kunnat lemna sängen. Hustrun har svullna ben. Ingenting förtjenas, och försörjningens biträde läcker jemt till hyran. Gran-narnes understöd gör att de stackars gamla ännu icke dött af hunger.

N:o 53. Väfvaren Hambach har fem små barn. Han förtjenar 3 thaler på fjorton dagar, men är skyldig flere thaler i hyra. De flesta klädesplaggen äro förpantade. Den nioåriga doltren gret bittert, då hon måste bära modrens halsduk till fordringsägaren. På två dagar bar familjen icke ätit mer. än för 4 gr. bröd. Modren erhöll litet penningar af den besökande, och genast frågade en liten, treårig flicka, om hon nu skulle kunna få bröd.

RummetRummet N:o 68. Klensmedsgesällen Bettin har hotl här, och hans familj bor här ännu, öfverletnnad till pris åt det största elände. Husfadren hade gjort sig misstänkt för att hafva förgått sig emot en em-betsman, och har till följd deraf, redan halfannat år setat på Spandau. Försörjningen lemnar l£ thaler uppfostringshjelp åt det minsta barnet. Modren har tvätt åt andra, men kan icke förtjena så mycket, emedan hon genom vården om barnen år för mycket upptagen. Till råga på eländet skulle hon åter i barnsäng, och bragtes af värden till en förloss-ningsanstalt. Ingen auktoritet bekymrar sig om de qvarblefna barnen. Värden har lemnat dem till en fattig enka Lejnbold, som får uppbära penningarne (1f thaler från försörjningen). Emedan hustru Bettin är skyldig 4 thaler i hyra, bar man stämt henne, och borttagit bohagstingen. Om hon, efter några dagar, kommer ut från barnbördshuset, eger hon intet, mer än sina barn, bar icke jemte dem, tak öfver hufvudet, och måste föras till arbetshuset.

Till fyllnad i dessa uppgifter må äfven anföras dylika teckningar från landet , från Schlesiska bergstrakten. Förhållandet är lyckligtvis icke alltid så be-dröfligt som vid den tidpunkt då teckningarne skref-vos, ty då (1844) var tillika missväxt och dyr tid, men den förminskade arbetsförtjensten har länge ägt rum, och varit i tilltagande, af den orsak att af-sättningen å den ortens hufvudprodukt linneväfnad, har årligen minskats genom stigande förbrukning af

Om Fattigväsendet. 12de billigare bomullslärfterne, äfvensom derigenom att de stora förläggande Schlesiska fabrikshusen börjat blanda lärflerne med bomullsgarn, hvarigenom hela tillverkningen kom i misskredit och afsältningen minskades, hvaraf följden blifvil att priserna å arbetslönerna blifvit nedsatta.

Det torde härvid icke behöfva erinras, att meningen härmed icke är att framställa Preussiska riket såsom fattigdomens och uselhelens hem. De jemfö-relse-uppgifter, hvilka här sednare för tre särskilta perioder under näringsfrihetstiden skola meddelas om den successiva tillökning landets industri, handel och konsumtion vunnit, skola snart öfvertyga läsaren om detta lands betydliga nationalförmögenhet. Men desto vigtigare torde det få anses vara, att iakttaga det denna förmögenhet icke hindrar, tvärtom ganska väl står tillsammans med, stor fattigdom hos en del invånare, och att den till och med, genom vissa egna förhållanden af djupt liggande samhällsorättvisa och tyranni från penningens sida, just föranleder den sorgliga ställning som hos arbetaren föranleder först öf~ verdrifven ansträngning, dernäst trötthet och hopplöshet, samt slutligen fullkomlig ruin, hvilken på ett eller annat vis slutar med personliga frihetens förlust, på tvångsarbetshus, straffängelse för tiggeri, eller tukthus och fästningsstraff för brott.

Hufvudsyfiet i närvarande arbete är för öfrigt icke att framslälla den vanliga fattigdomen utan vidare sammanhang med samhällsförhållanderne; utan afsigten är just att gifva väckelse åt uppmärksamhe-ten på sambandet mellan fattigdom och de vilkor under hvilka menniskans arbete äger rum.

Författaren (ill följande tablåer yttrar derom alt de utgöra * anatomiska preparater af lefvande lik, ”gjorda för att möjligen, just ur abnormi teterne, få ut en norm för mensklig existens/'

I byn Hausdorf: 1) Husnummern 46. Kattuns-väfvaren Zahn, 46 år gammal, blind på ett Öga, och svagsynt på det andra,' för öfrigt en svag, rachi-tisk natur. Hustrun, 49 år, liten, sned och puc-kelryggig. De hafva tre barn, bleka, magra och rachiliska; Det yngsta, 3 år gammalt, låg till sängs, utan läkarevård, ty de kunna icke betala hvarken läkare eller medikamenter. Z. förtjenar en thaler i veckan, då han arbetar från kl. 6 om morgonen till kl. 11 e. m. Derifrån afgå 2£ groschen månadtligen i Klassens!euer, 1 gr. i veckan till skolan, 1 thaler, 22| gr. årligen afrad till byns ägare, 6 gr. grundskatt. Det var märkvärdigt renligt i rummet, der tre sängar funnos, men blott den ena med sängkläder, ehuru dessa också voro dåliga. Familjen ärlig och hederlig.* (Hela årsbehållningen, förutsatt att mannens helsa tillät honom att arbeta 17 timmar hvarje dygn, hela året om, uigjorde då 130 R:dr Sv. Rgs, till underhåll för fem personer i elt dyrt land; och ännu, mer nu i en dyr lid!)

2) Leuchtmann. 1 församlingens hus, med hustru och 3 barn, 44 år gammal och utan arbele. Hustrun förtjenar en groschen om dagen med spol-ning, men äfven denna IHIa förtjenst har hon ickealltid. ”Jag skalle vara glad om jag alltid hade spolning:” yttrade hon. En nioårig, blek gosse gret bittert emedan han på hela dagen icke fått något att åta. En tolfårig rask gosse kom in i rummet, samt skyndade sig att under trasorna gömma ett stycke bröd, emedan han såg att skolläraren var i rummet. Han hade tiggt sig till brödbiten af en bonde. Fem ål dre, med sex barn, således elfva personer, lefde i detta iskalla näste som hade tegelstensgolf, och hvars tak och väggar dröpo af fuktighet. Två bord och några bänkar voro möbleme, jemte en stor och en liten säng. Leuchtmann och hans hustru hade inga sängar, utan sofvo på bänkarna hvilka om natten flyttades nära ugnen, och när det blef för kallt för dem att kunna sofva, måste de stiga upp och springa omkring i rummet till dess de återfått Jifsvärme i kroppen. Deras tre barn sofvo på golfvet på en högst usel bädd. Äfven denna familj är känd för ärlighet och redlighet.

3) Schvbert, linneväfvare, 70 år gammal, hustrun 49 år. Fyra barn, alla rachitiska. En nio år gammal, puckelryggig gosse, satt der med likfär-gadt ansigte och spolade. Men han var för svag för att medhinna något väsendtligt. Mannen förtjenar 35 a 40 groschen på tre veckor. Derifrån afgå ligro-schen månadtligen i klass-skatt, och lika mycket i grundskatt. Han har sitt eget bus, men var skyldig 95 thaler derpå. Med sväfvande röst berättade den gamla mannen att ett bröd som kostade 2 gr. (nio skilling rgs) måste skäras i aderton delar, för attutgöra tre måltider åt sex personer, vidare att den delningen var honom högst pinsam emedan barnen sprungo efter honom och tiggde oupphörligt om en bit till; han ägde inlet annat medel än att springa ifrån dem, ty eljest skulle ingenting blifva öfrigt till de efterföljande två målen. Potatesen var dem för dyr. Alla voro de illa klädda, utan skor, och méd söndriga strumpor. Barnen sofvo på halm, dock i säng, med ett smutsigt täcke öfver $ig. Till familjen hör dessutom en svagsint svåger, 74 år gammal; han försörjer sig med tiggande. Han tog just då fram ett par potatesar ur en smutsig påse och gjorde dem i ordning för sin räkning. 1 samma rum bodde också en

snickare, som jemte sin son arbetade. Denne betalade 4 Tbaler i årlig hyra åt sin värd.

4) Fast, 40 år gammal, hustrun af samma ålder. Två barn, det ena 1 år, det andra 11. Han förtjenar 45 till 50 groschen på 24 vecka. Hela familjen hade ett sjukligt utseende. I rummet fanns blott en säng. Äldsta gossen ligger på halm på vinden. Mannen är känd för redlighet.

5) Klein, 35 år gammal, hustrun 34; tre barn, det yngsta tvåårigt. Mannen förtjenar 12 gr. i veckan, deraf skola då fem personer lefva. Den dagen då besöket ägde rum hade man köpt sammanmalet rågmål för 3 pfennige (4j styfver rgs). Det skulle användas till välling åt dessa 5 menniskor. Hustrun är sjuklig, och kan föga uträtta. Klein kan också väfva, och förtjenar då 33 gr# på treveckor. Förut hade han fått 35 gr., men nu hade man för sammapensum afprutat 2 groschen. Utom denna familj bor också en 50-årig spinnerska i samma rum. Således 8 personer i en trång, mörk och smutsig kammare. Alla kända såsom ärliga menniskor.

6) Teuber, 59 år; hustrun 45. Fem barn hemma och två borta. Han förtjenar 20 gr. i veckan, då han arbetar flitigt från kl. 6 på morgonen till

10 på aftonen. Hustrun och barnen spola. Utgifter äro: olja 5 gr., klass-skatt 3$ gr. månadtligen, skatt till herresätet 48 gr., grundskatt 6 gr. samt 48 gr. intresse om året. Han var glad att han fått ett halfl års anstånd med betalning af 1 thaler 10 groschen till läkaren, och 13 gr. till apothekaren. Han är ett mönster af redlighet, och har i femton år arbetat för ett och samma fabrikshus.

Om alla dessa personers lefnadssätt infygade skolläraren på stället att de voro lika nyktra som redliga.

Vid ett annat besök i en annan by, Leutmans-dorf beskrefvos följande såsom prof:

7) Carl Haase, kattunsväfvare j 43 år gammal, ogift; förtjenar 9 gr. i veckan då han arbetar från morgonen tidigt, till sent på qvällen. Potates utgör här enda födan; bröd vågar han icke tänka på. Hans vän och kamrat i lidandet, och som bott tillsammans med honom, hade dött 14 dagar förut, och han var ganska sorgbunden. Den aflidna hade lemnat en nioårig son, som satt flitig och spolade i ett hörn. ”Han har ingen på jorden att sluta sig till, jag måste åtaga mig honom” yttrade Haase. Gossen går i sko-lan, men arbetar flitigt emellanåt hemma. Visserligen har den fattiga väfvaren upptagit honom, men ”gossen skaffar sig också månget stycke bröd eljest** yttrade Haase. El t sängställe med smutsig halm och en lapp till täcke utgör deras gemensamma nattläger.

8) Lempert, 50 år gammal. Hustrun 47. För-tjenar i ren behållning, 11 gr. i veckan, likväl sä att hyran, 6 thaler årligen, dermed skall bestridas. Klass-skatt har han länge icke förmått betala. Födan beslår endast af potates och bröd, men icke » tillräcklig mängd. Hustrun kan dessutom knappt svälja, emedan hon redan ett år haft en åkomma i halsen, utan tillsyn af läkaren. Utseendet i rummet beklagligt. Intet annat än lappar och trasor.

9) Grellert; Bomullsväfvare, enkling med 5 barn, bor i församlingshuset, som är ett non plus ultra utaf afskyvärdhet. 1 samma trånga rum som han, bor en enka vid namn Friedrich, med 4 barn, således elfva personer. Enkan är i grossess och dessutom smittad af veneriskt, som haft 20 veokors tid alt rota sig. Nio barn emottaga ett otäckt moraliskt intryck af hennes ställning, och blifva högst sannolikt sjelfva smittade af henne. Modren bekänner öppet och ångerfullt sin ställning i alla afseen-den. Hunger, osnygghet och ett aftärdt utseende, märkbara på alla invånarne!

10) Gottfried -Zeps, 49 år, hustrun af samma ålder. Två vackra och glada barn. Z. förtjenar*21 gr. (1 R:dr 44 sk. rgs) på 14 dagar med att väfva 150 alnar. Potates och salt utgör deras föda. MViäro icke i fura att svälta ihjäl, om det icke blir värre;” yttrade mannen. Sängställe med bara halm. Barnen sofva på vinden i löf som insamlats på som-marn. Halmen är för dyr för dem.

11) Zeps, en broder till den förre, 44 år; hq-strun 45. Han förtjenar 2 gr. om dagen, deraf skola 7 personer lefva, ty barnen äro fem. En sextonårig dotter klagade öfver att hon icke fick lemna hemmet emedan hon måste vårda de smärre barnen» 1 rummet såg det förfärligt ut.

12) Pause. Mannen frånvarande; hustrun var ung. Hon väfde halsdukar. Hon kunde icke noga beräkna huru mycket hon förtjente i veckan, men klagade öfver att hon den föregående veckan förlorat all inkomsten af 30

alnar på ett stycke; så mycket hade fabrikanten minskat arbetslönen. Hon hade två barn hvilka likväl icke voro tillstädes. Vid eldstaden låg Pauses far, en 82-årig gubbe, i en temli-gen ren säng. Han kunde knappt tala. Afven här ingen tillsyn af läkare.

14) Jentsche, 54 år gammal. Hustrun hade nyss dött, och sedan dess låg mannen sjuk. Två barn, en dotter, 20 år samt en son 10. Förtjenar en tha-ler på 14 dagar; dottern 20 gr. på tre veckor. Han var tröstlös öfver hustruns död. — l en vrå satt en hopkrumpen 82-årig gumma vid spinnrocken, och sågi ut såsom eländet personifierad t. Hon tigger sig födfan. En annan enka, med 2 barn, vistas i rummet, men har sitt sofställe på vinden. Kammaren var förskräcklig, kall, mörk och smutsig.Pastorn som ¿(följde den besökande sade aU tio gånger så många dylika väfvare funnos i byn, samt att flere familjer voro ännu olyckligare än de hvilka man nu besökt. Tvåtusende väfvare i bans församling ledo hunger. ”Större delen af här varande väfvare fä icke smaka bröd pä tvä å tre dagar/*

Det må här upprepas, att den egentliga hungersnöden var tillfällig och följd af missväxtår; men del ständiga missförhållandet röjer sig af den upp-gifna penningförtjensten — nio å tolf skillingar Sv. rgs om dagen då boningsrum, skatter dermed skola betalas och familj försörjas. Dettn missförhållande har sin rot i att orten har blott en enda hufvudnäring — linneväfveriet — och denna grundad på verldshandeln.

Ehuru icke till ämnet egentligen hörande må likväl anföras att samma förhållande också ägde rum i öfriga delar af Schlesien der linneväfnaden var folknäring. Stora sammanskott skickades dit från halfva Tyskland. Dessa fördelades af en nödhjelpskommite, och voro verkligen så betydliga att lättnad der igenom kunnat erhållas. Men — de förläggande fabrikanterna , isynnerhet ett omätligt rikt fabrikshus, hvars representant satt med i kommitén, och medverkade vid fördelningen, nedsatte arbetslönerne i motsvarande proportion, och omintetgjorde dymedelst verkningarne af gifmildheten. Noga räknadt kunde man säga, det fabrikshuset derigenom sjelft, på en omväg, åtkom en del af understödsbeloppet. Då upphörde tålamodet hos de hungrige; en by, som hade 10,000 utsvultna menniskors befolkning, gjorde upplopp som endastmed militärmakt kunde stillas. På fästningar fingo då en del af de besegrade fägna sig åt att åtminstone få mat.

Vi yttrade att orsaken till nöden i Scblesien, var en folknärings beroende af verldshandeln. Den ställningen är alltid högst vådlig. Men, om konjunkturerna icke blifvit så olyckliga, återstår i alla fall att hela denna menniskomängd var, till sitt arbete och dess resultater, beroende af principaler. Det är denna enda, egentliga olycka som måste af-hjelpas. Arbetet måste ske genom fri förening mel* lan de arbetande, så alt hvar och en får sitt, och ingen ägare, principal, husbonde, eller hvad man behagar kalla honom, i frossande vällefnad (un cochon å trois millions; såsom Napoleon uttryckte sig om dagdrifvande regenter) skall njuta utaf mängdens slaf-tillstånd med åtföljande moraliska förnedring.Om fattigvården i Berlin.

Vi hafva selt förhållandet bland den lägre delen af arbetsklassen i Berlin. Af strödda uppgifter i här förut anförda genremålningar finner läsaren att fattigförsörjning både finnes och icke är overksam, men om den vore flerfaldigt större, blefve den i alla fall otillräcklig här, såsom på alla ställen. Det finnes ingen dom säkrare i detta fall än den som innefattas i ordspråket att man skall dämma i bäcken eller källan, men icke i ån eller floden. Kan man icke förekomma fattigdomen så uträttas intet; den kommer då alltid att föröka sig, och icke minst af hjelpen, emedan denné l:o vanligtvis är otillräcklig, 2:o lika vanligen kommer för sent, 3:o emedan den uppmuntrar anspråken att hjelpas af andra. Vi vilja säga några få ord om fattigvården i Berlin.

Berlin har ingen beskattning för afgifler till de fattiga. Allt sker genom frivilliga, d. ä. utkältade sammanskott. Fattigvården är en; den verkar genom några och sextio fattigkommissioner i olika trakter af staden. Dessa kommissioner utgöras af 4 a 10 ledamöter hvardera jemte läkare, kirurg och föreståndare — i medeltal tolf personer. Med en sammanräknad folkmängd af 400,000 menniskor i staden, blir hvarje ledamots tillsyn och verksamhet utsträckt till ungefär 550 persener, hvilket väl torde få anses alldeles för mycket. Bättre vore i alla fall att hvar och en sådan kommunal-inspecteur hade sitt afskiljda distrikt, och ej tillsammans med öfriga ledamöternainom kommissionen, ty eljest litar den ene på den andra. Kommissionen finge ändock många göromål gemensamma.

Fattigvården måste nu, då allt enskilt tiggeri är förbjudet, sjelf tigga tillsammans den erforderliga summan. Men när detta ord begagnades, var lik vål meningen icke att man först har gifvet för sig det verkliga behofvet; det går tvärtom; utdelningarne måste rätta sig efter tillgångarne, och dessa rätta sig temligen efter häfden, så att ett föregående års ut-delningsbelopp äfven det följande året, genom efterhängsenhet hos den tiggande administrationen fram-trugas utaf kontribuenterna som dervid alltför ofta uttrötta de insamlande, och låta enskilt obelåtenhet höras; mängden tycker alltid att den bar för liten inkomst sjelf för att kunna dela med sig, och Styrelsen och embetsmännen göras då ansvariga för att man icke har "nog skydd i sin näring,* att "tiderna äro dåliga" o. s. v. Med allt detta får kommunaltjenstemannen vid fattigvården låta sig nöja, glad om han genom sin tålsamhet kan åtkomma en skärf för den gemensamma saken.

På sådant sätt sammankältas ungefär en million R:dr Sv. riksg. årligen, att användas på nödlidande samt på fattigskolor — till ett antal af omkring 20, med ofullkomlig inrättning och ofta dåliga lärare — enligt hvad man allmänt på stället så anser. (Alla Qfriga, talrika, skolor betalas med 1 thaler i månaden för hvarje barn; och det är högst betungande för flere tusende föga bemedlade familjer med två atre barn, att åstadkomma denna tvungna skolgång och likaledes tvungna afgift).

Utom denna allmänna fattigvård, hvarunder också sjukvård inbegripes har Berlin ett stort barnhus, hvars årliga utgifter stiga till circa 100,000 R:dr rgs; ett hospital med 50,000 samma mynt; arbetshuset; samt det stora lazarettet, kalladt Charité, der högst sällan plats saknas.

Alla klaga deröfver att fattigvårdens utgifter årligen stiga betydligt, och likväl kan sådant icke egentligen gifva någon upplysning om de lägre klassernas tillstånd med annat vilkor än att alla fattiga vore hjelpta efter nödtorften. Men att detta icke är händelsen bevisas bäst af föregående berättelser om tillståndet i Hamburgerförstaden vid Berlin, eller det så kallade Voigtlandet*

Hvad fattigförsörjningens hjelp icke förmår uträtta, hjelpes på två sätt:* l:o den oförmögne tages, om han är frisk, till tvångsarbetshuset, eller 2:o han stjäl, och kommer i arrest. Denna sednare $tväg är på sätt och vis den minst riskabla, emedan första resan stöld bestraffas lindrigt efter Preussiska lagame, Icke hälften så lång fängelsetid som för tiggande; (det är först vid iterationerna som tjufnaden bestraffas i strängare proportioner än det förnyade tiggeriet. Detta sednare kan likväl också slutligen kosta flere års fängelse). Det omtalade sättet att afhjeJpa fattigdomen, medelst personens insättande på arbetshuset, har den följden att fattigförsörjningen, i fall det, är en husfader som insättes, måste gifva understöd åt de minderåriga barnen, och dådel icke alltid räcker till, blir fattigdomen betydligt ökad genom detta polisförfarande som skulle vara äm-nadt att verka till ordning.

Ett tredje sätt synes väl också vara förhanden, vida kraftigare att afhjelpa nöden, det är nödens sista verkan att undanrödja genom döden. Men vid närmare påseende befinnes dervid också vara en missräkning, ty den usle bar icke alltid den artigheten att dö af sitt elände, han blir ofta blott mycket uslare — han sjelf med sin omvårdnad, och fattigdomen växer derigenom ofta så till sägande både på bredd och djup.

Först i fängelserna förekommer en verklig försörjning (vare det sagdt om alla länder och icke blott om Preussen). En verklig vård om sujetlerna kan icke tänkas. Vård kan, för den fullvuxne aldrig tänkas för hela hans görande annorlunda än genom honom sjelf, och del är derlill samhället skulle försöka bringa saken. Men all sådan syftning förtages hittills af det i alla afseenden olämpliga sättet att hjelpa efteråt, ty deri består ju vår fattigvård! Att Preussiska fängelserna fylla bristen i fattigförsörjning är onekligt, och i allmänhet spar man der i landet föga på arresteringar, likasom man deremot är ganska sparsam med kroppsstraiT, hvilka dessutom aldrig få ske offentligen.

Huru stor andel nöden har i antalet af brotten, kan aldrig, i något land, äfven med de noggrannaste data, utredas; ty om man också någorlunda kunde, genom ransakningar få kunskap om närmaste beve-kelsegrunden till hvarje förbrytelse, och det således skulle synas att man kunde urskilja bvar passioner verkat och hvar behofvet verkat, återstår likväl alltid att båda dessa bevekelsegrunder verka omärkligt på hvarandra vid sjelfva handlingen, och ännu mera förut under bestämningen af lefnadsloppet i allmänhet. Huru allmänt verkar icke nöden brist på den bildning, som tyglar den egenmäktiga viljan? Man lorde således, vid betraktande af nödens både omedelbara och

medelbara verkan till öfverträdelser af sambällslagarne, få betrakta densamma, eller fattigdomen i allmänhet, sdsom hufvudorsaken till brotten.

En strängt handhafd samhällsordning, och ett oblidkeligt undfallande för lagens kraf, tillbakahåller visserligen mången förbrytelse för ögonblicket. Sådant förekommer i Preussen sannolikt allmännare än i något land. En hel här af embetsmän hörande till Justiti<estaten (öfver 15,000 högre och lägre) göra en sträng tillämpning af lagarne möjlig, och den uteblir icke. Men under sådana omständigheter, der nöden på ena sidan, och samhällstvånget på den andra, hålla uslingen i ett krossande tillstånd af pressning, der arbetar sig menniskosinnet upp till en egen förslagenhet som förbereder det att begagna alla möjliga tillfällen alt följa den åtrå som af den sämre driften framkallas. Man har i tyska språket en egen benämning för denna slipade sinnesbeskaffenhet — Verschmitztheit. Af densamma förekomma otaliga prof, och den torde slutligen föranleda till den öf-verlygelsen, att, om det också kan lyckas staten, attgenom nyorganisationer af sin maktutöfning, för kortare perioder vinna ett försteg öfver brottslighetens öppna yttringar, danas deremot genom sjelfva pressningen en ny benägenhet till öfverträdelser, så snart man icke samtidigt kan undanrödja det moraliska och materiella onda som föranleder åtrån. All polis som icke är noga sammanväxt med moraliteten, och derifrån utgången, uppfyller icke för längre perioder sin egentliga bestämmelse.

Förhållandet med brottmålen i Preussen, enligt data för år 1839 kan synas af följande:

1) Kriminal-ransakningar (gröfre brott, stöl-

der, mord, rån etc.)......... 43,451.

2) Polismål................ 17,067.

3) Ansvarsmål i afseende på Fiscus .... 24,752.

4) Vedtjufnad . . •............ 174,160.

5) Vildtjufnad o. andra brott mot skogslagarne 35,857.

6) Personliga förolämpningar....... 84,152.

379,439!

Samtidigt var befolkningen icke fulla femton millioner; men så nära att man kan dertill antaga den. Delar man nu 379,439 på 15,000,000 så erhåller man det förfärliga resultatet af nära ett brott på hvar 31:sta person. *)

Enligt

*) I Sverige, der fylleri också åtalas, hvilket icke är händelsen i Preussen, ger beräkningen af brottens antal jemfördt med folkmängden en proportion af ett brott endast på hvar 130:de person, ehuruväl vårt korrek-tionsväsende på de sista tjugu åren ökat brottslingarnas antal i en orimlig stegring mot bvad det förulEnligt hvad föra t är anförd t om nödens medelbara verkan på lagöfverträdelse, kan man, tilltro sig att i detta resultat se ett bevis på fattigdomen i de lägre klasserne i Preussen.

Sådan är nu frånsidan af medaljen. Man är temligen sorgfällig att icke meddela sådana data. Destomera söker man der framställa nationalrikedomens lillvext9 och att denna är högst betydlig, kan man se af följande afdelning om produktion, handel och förbrukning i landet.

var. För att icke vara orättvisa i jemförelsen må vi anmärka, att, i Preussen, brotten icke äro proportionsvis så våldsamma som i Sverige, fastän så betydligt talrikare förekommande.

Om Fattisfväsendet.

13Välståndets tillvext i Preussen, hufvud-sakligast angifven genom handelns och industriens tillvext äfvensom genom uppgift om förbrukningen såvidt de kunnat tillförlitligt utrönas.

1.

Socker, Hvitt.

i Infördt Transito

Centnor. Centner.

1825 ........... 265,035 ............593

1826 ........... 274,771 ...........1,621

1827 . . ,........ 333,213 ............4,851

1828 ........... 384,872 ...... 7,774

Syrup.

i Infördt. Transito.

Centner. Centner.

1825 ........... 96,186 ............47,619.

1826 ........... 97,509 ............37,353.

1827 ........... 85,786 ............42,594.

1828 ........... 93,596 ............47,739.

Utförseln högst år 1828 (778 Centner).

Kaffe.

# Införsel.

Centner.

1825 ........... 169,469.

1826 ........... 185,989.

1827 ........... 197,173.

1828 ........... 215,513.

Cacao.

« Införsel.

Centner.

1825 ........... 2,000.

1826 ........... 1,645.

1827 ........... 1,770.

1828 ........... 3,028.Ris.

. Införsel.

Ar Ceotoer.

1825 ......................37,363.

1826 ........... 49,181.

1827 ...................52,397.

1828 ......................53,580.

Kryddor.

• Införsel.

Ar Ceotoer,

1826 ......................11,283.

1827 ......................13,255.

1828 ......................14,780.

Inlagda Frukter och Konfektsaker, Caviar, Chocolade, Sago, Pastejer o. s. v.

• Införsel.

Ceotoer.

1825 ........... 1,691.

1826 ........... 1,544.

1827 ........... 1,906.

1828 ........... 1,447.

Ostron, Hummer, Sköldpaddor etc.

1825

införsel i medeltal 1900 Centner.

1826

1827

1828

Win.

Produktionen i medeltal 405,166 Eimer årligen (i värde uppgående till 7,017,984 Tbaler Courant, eller i Svenskt Banko circa 141 millioner Riksdaler).Införseln af Win: a) i de Östra provinserna.

kv Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Centoer. 1825 . 1,006 . . . . 54,216. 1826 ..... 119,566 .... . 464 . . . . 58,290. 1827 ..... 122,687 .... . 705 . . . . 46,244. 1828 .....135,514 .... . 1,367 . . . . 39,063. Medeltal 120,192 .... . 884 . . . . 49,453. b) i Westra provinserna. År Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Ceolner. 1825 . . 60,300. 1826 15,813 .... . 6,055 . . . . 50,460. 1827 ..... 16,752 .... . 4,709 . . . . 62,729. 1828 ..... 14,541 .... . 5,583 . . , . 51,727.

Tobak.

Odlingen inom landet.

År 1825 voro 28,408 Morgen och 648 qvadratalnar planterade med tobak.

År 1827 — 39,14i Morgen och 6476 qvadratalnar. Produktionen ansågs under det förstnämda året varit 140,114 Centner och under året 1827 uppgående till 143,045 Centner.

Amerikanska, Turkiska och Levantiska blad och stjelk. År Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ..... .... 31,643 ..... .... 21. 1826 ..... ... 14. 1827 ..... Europeiska. . . . 7. År Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ..... . . . . 3,116. 1826 ..... . . . . 3,843. 1827 ..... . . . . 2,126.Carotter eller Stänger, malen eller karfvad. v Införsel. Utförsel Ar Centner. Centner. 1825 ......... 5,288 ...... . , 14,965 1826 ......... 6,408 ...... . . 11,732 1827 ......... 6,704 ...... Portoricco i Rullar. 9,931 ' Införsel. Utförsel Ar Centner. Centner. 1825 ......... I,i20...... 4. 1826 ......... 1,538 ...... , . . 69. 1827 ......... 4,016...... ... — Preussiska fabrikationen förarbetade. Tobak. År Centner. 1825 , . 211,357, 1826 . . 249,045. 1827 Kreatur, alla slag. . 269,239. År Införsel. Utförsel. Qvarstannade. St. St. St. 1825 . ... 405,617 .... 160,118 . . . 245,499. 1826 . , . . . 306,405 .... 146,540 . . . 159,866. 1827 . ... 457,699 ....

133,056 . . . 324,643. 1828 . ... 371,730 .... 118,426 . . . 253,304. 1825 hade Preussen 11,606,429 Får. 1826 „ „ 1,400,000 Hästar. (1806 hade landet 260,000 hästar mer än 1826) (krigen 1806 och 13— Kött. -15). År Införsel. Utförsel. Qvarstannade. Centner. Centner. Centner. 1825 .... 3,740 ..... 3,560 . . . 1826 . . . . 4,103 ..... 3,684 . . . . . . 419. 1827 .... 5,128 ..... 3,368 . . . 1828 . . . . 3,527 ..... 3,783 . . .År 1825 . Smör. Införsel. Centner. ....... 26,677 . Utförsel. Centner. . . 5,610. 1826 . ....... 33,365 . 1827 . ....... 34,867 . , , 3,368. 1828 . ....... 36,863 . 4,579. År , Ost. Införsel. Utförsel. Qrarstannadc Centner. Centner. Centner. 1825 . . . . 17,155 ..... 1,027 . . . . 16,128. 1826. . . . 18,217..... 296 .. . . 17,921. 1827. . . . 17,179..... 690 .. . . 16,489. 1828. . . . 17,683 ..... 645 .. . . 17,037. lr 1825 Talg. Införsel. Centner. Utförsel. Ceotoer. . . 961. 1826 . ........ 37,780 . 759. 1827 . ........ 43,670 . . 265. 1828 ........ 44,952 . . 1,959. År 1825 Ljus af talg, vax Införsel. Centner. ......... 820 . , vallrath. Utförsel. Centner. . . . 259. 1826. ...... ... 763 . ... 290. 1827. 1828 .........701 . ... 338. År SM. Införsel. Utförsel. Transito. Tannor. Tunnor. Tnnnor. 1825 .... 46,628 ..... 1,359 . . . . 44,876. 1826 540 . . . . 52,288. 1827 .... 48,831 ..... 546 . . . . 47,659. 1828 .... 89,981 ..... 1,280 . . . 38,812.Fisk, torr och rökt. 11. Införsel. Utförsel. Transito. AV Ceotoer. Ceotoer. Ceotner. 1825 . . . . . 13,230 .....— ... 1,844, 1826 . . . . . 13,965 .....— ... 1827 , . . . . 13,645 ..... 9 . . . —— 1828 . . . .-- Spannmål. Hvete och Spelt. X» Införsel. Utförsel. Ar Scheffel. Scheffel. 1825. . ...... 1,059,655 ....... 1,924,568. 1826 . . ..... 935,596 ....... 2,856,764. 1,316,585. 3,150,140. 1827 . , ...... 377,929 ....... 1828 . . ..... 330,263 ....... Råg, kom, hafra, bohvete, bönor, ärter, hir8, lins, vicker och frön, såsom hampfrö, linfrö, roffrö* lr Införsel. Utförsel. MT Scheffel. Scheffel. 1825 . , ...... 1,186,087 ....... 3,077,997. 1826 . . ...... 1,206,546 ....... 2,769,913. 1827 . ...... 2,041,509 ....... 3,211,263. 1828 . . ...... 1,067,748 ........ 2,778,581. öfverskottet af ntförsefn bfef alltså r Scheffel. af Hvete och Spelt för 6 år i medeltal . 1,178,044*. af Råg etc................ 1,118,694}. deremot gaf införseln af oljefrön årligen ett öfverskott utöfver exporten af . . . 125,000« Olja. Matolja i flaskor och krukor. År Införsel. Utförsel. Transito. Centoer. Ceotoer. Ceotoer. 1825 . . ... 183......296 ... . , . 72. 1826 . . ... 74 ...... 307 ... . . . 499. 1827 . . ... 100 ...... 99 ... . 100. 1828 . . ... 309 ,..... 76 ... . 92.Matolja på fat.

År Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Ceutuer. 1825 . . . 73,533 ..... 32,226 . . . . . . 6,698. 1826 . . . 69,815 ..... 24,825 . . ... 11,916. 1827 . . . 76,107 ..... 28,676 . . . . 16,666. 1828 . . . 127,160 ..... 28,290 . . . . 16,592. Bomoljc i till fabriksbehof, på gränsen försatt med Therpentin. Ir Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Centner. 1825 . .... 17,626 ..... 138 . . . . . 1,318. 1826 . .... 7,602 ..... 32 . . ... 48. 1827 . .... 10,402 ..... 149 . . . . 44. 1828 . .... 22,031 ..... 5 . . . . .-- Oljeqvarnar funnos år 1825 3,883 stycken. Öl och Dricka. År Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 . ......... 4,970 ...... . . . 14,378. 1826 .........4,851...... ... 16,474. 1827 . ......... 4,586 ..... . , 15,905. 1828 , ......... 4,446 ..... Humla. . . . . 11,860. Införseln år 1826 omkring 8,000 Centner. Ut- förseln obetydlig.

Brännvin.

För vår tid ocb nu rådande åsigter i Sverige äro den Preussiska statsåsigtens ord härom en styggelse. ”Patrioten har stort skäl till hugnad öfver bränvinsproduktionen (för nationalvinsten) och som dessutom utgör en ganska betydande källa för den allmänna inkomsten.” Uttrycket visar blott, alt alltsom offentligen utkommer i Preussen prisas, emedan det med regeringens begifvande finnes för hand. Det sist utsagda dessutom är likväl en egentlig hufvudsak i ett land der man så strängt som i Preussen påräknar och indrifver allt hvad man möjligen för Fiscus kan åtkomma.

1827 producerades 125 millioner qvart*), värderade till 15,099,927 Thaler Kurant i värde, eller omkring 28 millioner R:dr Svenskt Banko.

Bomull.

* Införsel. Utförsel.

r Centner. Ceotner.,

1825 ..................64,706 ......... 33,134.

1826 ......... 88,046 ......... 38,060.

1827 ..................94,508 ......... 44,731.

1828 ..................44,203 . ........ 5,637.

Bomullsgarn.

(Qvarstannadt efter införseln).

Ar Ceotoer.

1825 ...................... 65,795.

1826 ...................... 83,777.

1827 ...................... 85,513.

1828 ...................... 93,511.

Bomull och Bomullsgarn förarbetade inom landet.

År Ceotoer.

1825...........................................97,367. 1826. . . . ...................................133,763. 182
7...............................135,290.

182 8........... ...........132,078.

*) Ungefärligen ett balfstop.Wåfstolar fär bomull, och bomull med blandning af andra ämnen.

År 1819 ................ 14,276 Stolar.

» 1822 ................ 19,424 »

» 1825 . ............... 22,139 •

Ull.

Ullproduktionen var år 1825 tagen af 11,606,429 får. Mängden af ull var år 1828 circa 250,000 Centner. Den fina ullen beräknades i medelpris till 91 Thaler per Centner. Den grofva till 38 Thaler per Centner och totalvärdet samma år var 19,475,000 Thaler Curant. Klädesfabrikationen kalkylerades vid samma tid till ett produktionsbelopp af 32,199,420 Thaler samma mynt. -

(Fårens afkastning i ull aniages sålunda, att tio djur gifva en "Schweren Stein" (22 Preussiska skålpund).

Yllevaror.

År Införsel. Utförsel. Transito» v Centner. Centner. Ccatner. 1825 . . . . 10,258 . . . . . 66,433 . . . . . 43,050. 1826 . . . . 10,228 , . . . . 53,134 . . 41,031. 1827 . . . . 11,871 . , . . . 56,865 . . , 42,332. 1828 . . . . 12,315 . . . . . 53,743 . . . . 38,301.

Kardborrar och Kardor. År Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ....... 4,404 ....... . . 1,646. 1826 , . 2,811. 1827 ....... 5,703 ....... 1,269. 1828, .......5,718....... 1,781.Sidenfabrikationen, samt utrikes handeln med siden. Året 1819 — näst efter prohibitionens upphöf-vande å dessa fabrikater, inkommo, 4,794 Centner arbets-silke.

Helsiden.

(alla slagX

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ......... 848 ..................1,718.

1826 ......... 1,050 ..................3,035.

1827 ......... 1,278 ..................4,079.

1828 ......... 1,150 .................4,502. Halfsiden.

Införsel. Utförsel.

Centner. * Centner.

1825 .................411 ......... 812.

1826 .................492 ......... 1,532.

1827 ..................569 ......... 1,650.

1828 ............318 ......... 2,071.

Antalet af siden- och halfsiden-väfstolar var Ar 1822, eller fyra år efter införselstillåtelsen blott, 4,025, men tre år sednare, eller år 1825 hade det stigit finda till 8,363 stolar.

Under en tBfling som år 1828 förevar i afse-ende på silkesproduktion inlemnades 10,000 skålpund

Råsilke. Ir Införsel. Utförsel. Ceotoer. Ceotoer. 1825 .... .....8a 1826 ..... 6,093 . . . . . .....88. 1827 .... .....6,714.... .....121. 1828 .... .....5,215..... .... 117. Helsiden. (alla slagX Xr Införsel. Utförsel. Ceotoer. Centoer. 1825 .... .... 1,718. 1826 ..... 1,050 ..... .... 3,035. 1827 .... ..... 1,278 ..... .... 4,079. 1828 .... .....1,150..... Halfsiden. .... 4,502. Ir Införsel. Utförsel. Ceotoer. Ceotoer. 1825 .... .....411..... .... 812. 1826 .... .... 1,532. 1827 .... ..... 569 ..... .... 1,650. 1828 .... ..... 318.....och totalbeloppet af det producerade räknades till circa 35,000 skålpund, hvarvid anmärktes alt det inre värdet i varan skattades högre än det utländska.

Linnevaror.

Lärftsgarn > rått.

Införsel. Utforsél.

Centoer. * Centner.

1825 ...........19,664 ...............42,959.

1826 .................28,494 ...............45,530.

1827 .....................21,890 .............58,599.

1828 .................19,154 ...............49,955.

Blekt eller färgadt garn.

Införsel. Utförstl.

Gentncr. Ceatner.

1825 .......... 4,370.................12,576.

1826 .......... 4,608 .................10,169.

1827 .......... 4,997 .................10,616.

1828 .......... 4,426 .................11,364.

Oblekt handspunnet garn i vissa finlekar hålles, egentligen genom nedprejningen af arbetslöner, i lindrigare pris, än det Engelska och Ryska machin-spunna garnet. Afven har det handspunna eit er-kändt företräde i utseendet hos den väfnad deraf be-redes. Den egna kylande beskaffenhet som åtföljer ett på gammaldags-sättet tillverkadt lärft, och som vid begagnande närmast kroppen utgör hos de flesta förbrukare en angenäm känsla, förekommer icke hos det linne, som tillverkas af machinspunnet garnj tvertom får sådant linne, efter att hafva -några gånger genomgått tvättning, en luden beskaffenhet såsom bomullslärft. Fördenskull och emedan priset på ma-chinspunna garnet icke har fördel framför det handspunna kan det sednare ännu täfla, dock hufvudsak-ligen genom den anmärkta egenskapen hos produkten.

Lärftshandeln. *

a) Oblekt Segelduk och Packduk.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ..................22,758 ..................26,107.

1826 ..................35,512 ........ 20,739.

1827 ..................31,888 .........25,796.

1828 ..............13,771 ................13,932.

b) Oblekt Lärft och Dräll.

£ Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ......... 29,986 ................8,233.

1826 ......... 22,589 ................6,867.

1827 ......... 20,626 ................9,879.

1828 ......... 22,354 ................12,191.

c) fårgadt, blekt, eller tryckt lärft.

Införsel. Utförsel.

Centuer. Centner.

1825 ..................3,994 ................93,403.

1826 ..................3,338 ................77,057.

1827 ..................3,852 ................69,305.

1828 ..................3,396 ................89,983.

d) Band, batist, kammarduk, gas, strumpor, half-linnevaror, o. s. v.

2r Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 . ........ 1,167 ......... 5,690.

1826 . ........ 1,015 . ........ 10,531.

1827 . ........ 1,315 ......... 10,316.

1828 ......... 968 ......... 10,667.e) Lumpor.

* Införsel. Utförsel. Centoer. Centoer.

1825 ..................1,874 ................25,258.

1826 ..................2,344 . .............11,740.

1827 ..................3,072 ................14,659.

1828 ..................1,742 ................14,442.

Utförselns öfverstigande penningevärde-belopp, ut-öfver införselns, steg år 1828 till ungefärligen 13,449,394 Tbaler Curant, eller nära tjugufem millioner Riksdaler Svenskt Banco.

Väfstolar för linne funnos i Preussen år 1822 33,169 professionsmessigt drifna. 186,611 såsom husslöjd d:o Summa 219,780 stolar.

År 1825 var antalet af linneväfstolar för professionsmessigt bedrifvande......... 38,980.

för husslöjd................ 196,075.

235,055^

Färdiqqjorda Kläder.

Utförsel.

Ceotner.

1827 ...................... 424.

1828 ...................... 840.

Kruhmakarelera och färdiggjorda arbeten af lera.

a) Vanliga krukmakarearbeten och deglar.

* Införsel. Utförsel. r' Centoer. Centner.

1825 . . . ...... 42,799 ......... 33,653.

1826 ......... 39,746 ......... 31,700.

1827 ......... 35,400 ......... 26,691.

1828 . ........ 33,862 ......... 30,206.b) Fayence eller stengods, lerpîpor etc. Ir. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 1826 1827 . . 4,214. 1828 Porcellaine: Hvitt, måladt eller förgyldt. År. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 1826 1827 ......... 1,652 ........ 250. 1828

Glas: Gi'önt.

År* Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 1826 1827 1828 Hvitt. ir. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 1826 1827 1828 Slipadt glas. ir Införsel. Utförsel. *r. Centner. Centner. 1825 . . . . .....1,761...... ... 176. 1826 . , . . ..... 1,723 ...... .... 200. 1827 , , . . .... 132. 1828 . . , .... 2,011...... .... 423.Spegelglas. (till ett innehåll af 288 qvadrattum och derunder). Införsel. Utförsel. Ar. Centner. Centner. 1825 . . ........109 . .....30. 1826 . . ....... 93 . .....14. 1827 . . .......181 . . .... 12. 1828 . . .......221 . .....54. (till storleken af mer än 288 qvadrattum). 2 „ Införsel. Utförsel. Ar. Centner. Centner. i825 . . ....... 6,232 , .....56. 1826 . . ...... . 4,945 . .....6. 1827 . . .......5,143 . .....14. 1828 ....... 4,549 . ..... 1. Kurze Waaren. (Fina). t. Införsel. Utförsel. Transito. Ar. Centner. Centner. Centner. 1819 ... 507 ... . 1824 ... 834 ... . 1825 . . . . . 1,075 .... 391 . . . . . 2,283. 1826 , . . . . 1,015 .... . 441 . 2,174. 1827 ... 979 ... . . 503} . . . . 2,395. 1828 . . .. 666 ... . . 503 . . . . . 1,762. Kurze Waaren. (Grofva). kr. Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Centoer. 1825 . . . . 10,242 .... 10,309 .... 16,322. 1826 . . . . 9,544 .... 11,446 .... 19,090. 1827 . . . . 9,993 .... 14,809 .... 20,200. 1828 . . , . . 15,868 .... 15,622 .... 22,047.

Papper.Papper. ä) Läskpapper, Packpapper. , Införsel. Utförsel. r* Ceotoer. Centner. 1825 ........ 3.835 ...... 329. 1826 ........ 3,343 ...... 387. 1827 ........ 3,668 . . . ......196. 1828 ........ 3,854 . . . . ..... 444. b) Olimmadt tryckpapper, äfven hvitt och fårgadt packpapper, papp. • Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ......... 4,766 ..... 1,252. 1826 ......... 3,809 . . . . ...... 1,036. 1827 ......... 3,925 . . . ...... 651. 1828 ......... 4,395 . . . . ..... 756. c) Andra slag. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ......... 4,062 . . . ..... 3,569. 1826 ......... 3,876 . . . . ...... 3,388. 1827 ......... 5,446 . . . . ......5,911. 1828 ......... 7,362 ..... 7,006. Merinförseln alltså i årligt medeltal 6,080 Cent- ner papper. TUlverkningen af papper. 1819 funnos i Preussen 329 bruk med 472 Byttor. 1822 .......... 368 d:o med 570 d:o. 1825 .......... 383 d:o med 599 d:o. 1827 .......... 392 d:o med 654 d:o. Uvarje bytta kalkyleras till 8 Ris om dagen, genom hvilken beräkning således uppstår en produk- Om Fattigväsendet. 14tion af 2,400 Ris årligen för livarje, (när arbetsdagarna räknas till 300), alltsi i hela riket:

1819 ......... 1,132,800 Ris.

1820 ......... 1,569,600 d:o.

Tapeter.

* Införsel. Utförsel*

r' Centuer. Centner.

1825 ......... 1,254 ............48.

1826 ......... 1,408 ..................36.

1827 . . . ...... 1,104 ..................85.

1828 . ........ 1,096 ..................473.

Instrumenter

Ma t be ma tiska, physrska, musikaliska, (bufvudsakligen Fortepianos).

Tapeter. t Införsel. Utförsel* C« n tuer. Centner. 1825 ......... 1,254 ...... . . 48. 1826 . . ....... 1,408 ....... 36. 1827 .........1,104....... 85. 1828 ......... 1,096 ....... Instrumenter . , 473. Matbernatiska, physrska, musikaliska, (bufvudsakligen Fortepianos). Ar. Införsel. U tförsel. Transito. Centner. Centner. Centner. 1825 ..... 1,237 ..... 416 .. . 3,712. 1826 ..... 1,272 ..... 409 .. . . . 2,749. 1827 ..... 1,325 ..... 361 . . . 1,37a 1828 ..... 1,065 ..... 280 .. . Pelsverk . . 2,951. a) Fårskinn, halfberedda och garfvade får- och lamskinn, samt furskinnspelsar. År. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 . . 139. 1826 107. 1827 325. 1828 b) Pelsverk andre slag. . . 100. År. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ......... 91....... . . 653. 1826 .........133....... 576. 1827 .........161....... 427. 1828 .........123....... 357.Vaxduk. (Taft och tinne). I Införsel. Utförsel. Ar. Centner. Centner. 1825 . . . 779 . .... 247. 1826 . . . 669 . .... 448. 1827 . . . 648 . .... 315. 1828 . . . 415 . Krut. .... 267. År. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 . . . 244 . . . . . . 1,128. 1826 . . . 227 . . . . 1,743. 1827 . . . 176 . . 1828 . . . 214 . . Alun. 2,450. Utförseln af Alun steg år 1826 till 2,792 Centner. 1827 — 8,166 d:o. 1828 — 5,367 Jem. Införsel. d:o. Gjutgods. Stångjern. Plåtar. Manufactur. År. Centner. Centner. Centner. Centner. 1825 . 47,882 . . 67,648 . . 8,137 . . 14,324. 1826 . . 77,786 . . 66,354 . . 9,541 . . 16,035. 1827 . . 77,943 . . 70,465 . 9,821 . . 16,461. 1828 . . 69,470 . . 74,943 . Utförseln. . 10,201 . . 16,242. År. Centner. Centner. Centner. Centner. 1825 . . 27,523 . . 34,674 . . 10,005 . . 66,536. 1826 . . 131,266 . . 37,812 . . 10,437 . . 85,356. 1827 . . 60,068 . . 51,176 . . 10,673 . . 99,108. 1828 . . 84,294 . 26,555 . . 10,201 . . 103,932.Zink. i Tackor.

ir. Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Centner. 1825 . . . . 29,169 . . . . 240,618 . . . . 60,877. 1826 . . . . 8,483 . . . . 106,806 . . . . 14,651. 1827 . . 498 . ... 145,076 . . . . 24,220. 1828 . . 9 . . . . 204,171 . . i Plåtar. . . 1,967. i Införsel. Ulförsel. Transito. Ar. Centner. Centner. Centner. 1825 . . ... 213 . 3,694 . . . . . 3,850. 1826 . ... 114 . . . . . 3,829 . . . . , 2,971. 1827 . . . . . 169 . . . . 1,853 . . . 1,470. 1828 . . ... 105 . . . . . 3,986 . . . 2,113.

Obs. Zinkproduktionen ökas eller minskas tillfälligt genom utländningens reqvisitioner. Landet sjelft förbrukar blott approximativt 35,000 Centner årligen. Priset å råvaran, år 1828, fem Thaler per Centner,

Koppar och Messing. a) Rå.

i medeltal från 18'25 till 1828 något öfver 1,400 Centner årligen införd mer än utförd.

6) Halfförarbetad (valsad, hamrad eller gjuten). Ar. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 ......... 288 ....... 2,300. 1826 2,966. 1827 ......... 350 ....... 2,686. 1828 ......... 303 ....... 4,034. c) Förarbetad till kjettlar, pannor etc. År. Införsel. Utforsrl. Centner. Centner. 1825 ......... 286 ........ 3,369. 1826 ......... 253 ....... 4,301.• Införsel. Utförsel.

r' 'Centner. Centner.

1827 ......... 273 ......... 4,104.

1828 .......... 260 ......... 4,262.

Öfverskottet af Arliga utförseln gaf ett pennin*

gevärde under denna lid till ett sammanräknadt belopp af en million 716,946 Thaler Curanl.

A/fall och Ben. Ben, klöfvar, hornspetsar, horn, affall vid salpeter och saltsyrefabrikation, samt för glasbruken , såsom skäifvor, vid sallkokerier, sapsjuderier > limläder vid garfverierna. t* Införsel. Utförsel. Transito. Ar. Centner. Centner. Centner. 1825 .....16,291 . . . . 35,157 .... 24,440. 1826 ..... 23,904 . . . . 35,591 .... 30,694. 1827 ..... 26,480 . . . . 31,722 . . . . 23,121. 1828 ..... 23,107 . . . . 34,463 . . . . 39,192.

Såsom bevis på stigande industri anföres väl att endast 12,752 Centner utfördes år 1819. Men dervid är att anmärka hurusom uppfinningen i England att använda benmjöl såsom gödningsämne, öfverallt stegrat utförseln af ben.

Indigo.

År 1828 var införseln 7,255 Centner öfver införseln. Tjära, Daggert, Beck.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ....... 72,619 ......... 8,072.

1826 ........ 74,113 ......... 8,286.

1827 ........ 67;473 ......... 9,120.

1828 ........ 62,198 ......... 7,106.Tran.

• Införsel.

Centuer.

1825 ........ 23.546,

1826 ........ 33,490,

1827 ....... . 40,001.

1828 . ....... 50,541.

Tvål.

, Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ................4,010 ........ . 530.

1826 ................2,621 ..................478.

1827 ................3,534 ..................1,033.

1828 ................4,159 .................269.

Såpa.

, Införsel. - Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ......... 471 .......... 987.

1826 ......... 424 .......... 1,138.

1827 ......... 493 .......... 845.

1828 ......... 146 .......... 731.

Trädvaror.

a) Master, Bogspröt, Spiror.

s Införsel. Utförsel.

1' Stycken. Stycken.

1825 ........ 935,762 ........ 323,220.

1826 ........ 567,072 ........ 210,100.

1827 ........ 472,417 ........ 179,288.

1828 ........ 535,687 ........ 279,204.

6) Plankor, bräder, lattor, stäfver, stänger, pålar.

, Införsel. Utförsel-

Läster. Lister.

1825 ........ 40,986 ..................99,546.

182 6........ 44,509 ..................76,442.

1827 ........ 31,473 ..................85,408.

1828 ........ 41,178 ..................83,639.Ved.

Införsel. Utförsel.

Famnar. Famnar.

emel.V 4 år ... . 140,392 ......... 47,510.

1828)

Trädkol.

£r luförsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ........ 8,734 . ........ 52,831.

1826 ........ 9,509 ......... 35,105.

1827 ........ 20,974 . ........ 37,664.

1828 ........ 24,316 ......... 60,190.

i medeltal har således utförseln öfverskjutil införseln med — 35,064 Centner,

Tunnbindarevaror.

InförseL Utförsel.

r* Centner. Centner.

1825 ........ 29,868 ......... 2,000,

1826 ........ 26,498 ......... 2,691*

1827 ........ 26,168 ......... 2,614,

1828 .......\ 11,254......... 5,288.

öfverskottet af införseln utaf alla slags trädvaror

utöfver ulförseln (under de ifrågavarande fyra Åren) 23,221 famnar ved.

379,781 st. master, spiror etc.

20,298 Centner tunnbindarevaror.

Öfverskottet å utförseln i lika medeltal (för samma 4 år)

44,972 läster plank, bräder etc.

35,064 Centner trädkol.

1,164 Centner husgeråd och andra finare arbeten. Utförselns värdesumma nära 3} millioner Thaler kurant årligen.Läder. 1 _ Införsel. • Utförsel. Ar. Ceatner. Centoer. 1825 . 1826 . ....... 4,796 ...... . . . . 9,267. 1827 . .......5,301..... 1828 . Hudar och Skinn. i Införsel. Utförsel. Ar. Centoer. Ceotoer. 1825 . 1826 . 1827 . . ...... 80,787 ..... 1828 . Garfvarebark. År Införsel. Utförsel. Ar. Ceotoer. Centoer. 1825 . ....... 31,624 ..... . . . 266,978. 1826 . 1827 . 1828 . ....... 52,488 ..... . . . 141,936.

Garfveriägarne begärde utförsel förbud å bark, men Regeringen gjorde tvärtom, nedsatte afgiften för införseln och föranledde derigenom större produktion och ymnigare tillgång för de inhemska garfverierne. Dock är härvid att märka, hurusom det mesta garf-ämnet fås af ekbuskeskog i trakten af Rhen, en art dvärgek, som nu vårdas mera än förr, och till följd deraf åstadkommit nyss anförda resultat.

Fjäder och dun.

År. Införsel. Utförsel. Transito. Ceotoer. Ceotoer. Ceotoer. 1825 . . . 4,541 . . . . , 748. 1826 . . . . . 3,570 . . 1827 . . . . . 3,560 . . 1828 . .Lin , Hampa, Blânor. * Infôrsél. Utförsel. Stadnat i landet. ir, Centner. Centner. Centner. 1825 . . 128,769 . , . 76,581 . . 52,188. j Särskilt 1826 . . 133,422 . . 33,326 . . 100,096.1 [-konjunktur-] {+konjunk- tur+} och spekula- 1827 . . 112,575 . . 110,883 . . 1,692. f 1828 . . 118,200 . . 108,218 . . 9,982. j tion. Arrack, Rhom, Franskt Bränvin. i. Införsel. Utförsel. Ar« Centner. Centner. 1825 . . . 19,295 . . 45,960. 1826 . . . 16,333 . . — 1827 . . . 18,410 . . — 1828 . . . 18,416 . . Ätticka. kr. Införsel. Utförsel. Centoer Centner. 1825 . i,986. 1826 . . . 1,236 . . . 2,911. 1827 . . 1,088 . . . 1,286. 1828 . . 1,344 . . . 758. 1819 var merinförseln 5,570 Centner. Sien af alla slag, äfven tegelsten. Ir Införsel. Ulförscl. Ar. Läster. Läster. 1825 . . 5,447 . . . 21,470. 1826 . 7,944 . . . 16,917. 1827 . . 7,698 . . 10,429. 1828 Stenkol. 17,566. Ir.. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1825 . . 641,723 . . 506,033. 1826 ...... .... 1,003,322. 1827 .... 2,058,345. 1828 .... 1,689,935.Produktionen af stenkol inom landet år 1825, 26,591,145 Centner.

Sydfrukter.

a) torra, såsom dadlar, fikon, russin, korint her, mandlar, pomeransskal, kastanier.

Införsel.

Centner.

1825 ............... 48,112.

1826 ............... 51,073.

1827 ............... 52,981,

1828 ............... 51,899.

b) friska, såsom citroner, limoner, apelsiner,

pomeranser. t Införsel.

r* Stycken.

1825 ............. 2,776,772.

1826 ............. 2,604,737.

1827 ............. 3,075,605.

1828 ............. 1,279,534.

The.

o Införsel.

Centner.

1825 ............... 1,744.

1826 ............... 1,578.

1827 ............... 1,461.

1828 ............... 1,841.

Dokhandelsprodukter.

o Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1825 ................15,819 ................8,652.

1826 ................16,630 . .............8,441.

1827 ................18,713 ....... • 8,715.

1828 ................20,549 ................10,437.Boktryckerier. . Presssar. Bokbindare.

1819 . . . . ! 237 st.....512 ... . 1,144.

1822 ..... 253 • .... 576 .... 1,216.

1825 ..... 280 • .... 695 ... . 1,446.

Hafsfartyg tillhörande Preussiska rederier.

Åren 1805 1820 .1821 1822 1823 1824 1825.

Skepp 1,112 705 624 661 629 602. 576.

Laster 106,894 72,435 69,026 67,063 63,467 50,957 58,017. (1 Läst 4,000 Pr. U\

“mn^öchCt-) P*r m#dium 4"'m lB,Ur-

rikes har ut*jort > r J826 ^

motstående läste- I ¿rcn i 1827 i per medium 635,214 läster.

tal. J \l828j

England har till Preussen infort för 112 millioner franker varor årligen, under det att

Frankrike som är dess granne och har en läng gemensam landgräns, icke infört mer än för 6 millioner varor i landet — pris vare den franska prohi-bitionen.2.

År 1839.

a) Kolonialsocker.

Tulluppbörden För inländskt bruk.

Raffina- Socker och Förtullade qvantum ar 1836.

derier S.VrnP i839> räk"Topp-kaodi- . Smält TilUara-

fir 1839. „adt Pr l»erson- Lump- Lamp mail8

Silfv. gr. Pf. Centner. rD ner* Centner. Centner.

73. 9 gr. 9,07 pf. 2,886. 482,383.404,191.886,574.

De sex största raflinaderierne i Preussen voro år 1839:

Centner.

Schimmelpfennig & Jost i Cöin . 89,823 material. Pommerska Sjuderiet i Stet t in . . 65,433 „

L. Jacobs i Potsdam...... 63,082 „

Bröderne Schichler i Berlin . . . 50,439 „ Privilegierade sjuderiet i Breslau 47,553 „

J. H. Beer i Berlin....... 44,987 „

Fabrikationens framsteg, användandet af ång-machiner och såkallade vacuum-pannor, m. m. har ledt derhän att en vinst endast anses möjlig genom bearbetning af ganska stora qvantiteter råämnen. Den tillökning som kolonial-sockerfabrikationen vunnit år så mycket märkvärdigare som hvi t betssockret under samma tid äfven i betydligt större skala blifvit till-verkadt. Man hade, år 1836, endast 17 Hvitbets-soc-kerfabriker, men år 1839 ej mindre än Elthundradefem.

Med år 1839 ändrade sig förhållanderna med kolonialsocker-fabrikationen. En traktat med Holland berättigade denna stats undersåtare att införa neder~ländskt lump för de sockerfabriker som funnos inom tullföreningen, till halfva tullafgiften, således till 5± Preussisk Thaler pr Centner i stället för 11, som tariffen ditintills innehöll. Genom Kabinetts-ordres af den 10 April samma år blef samma nedsatta tull med-gifven för allt det lumpsocker som inkom inom tull-föreningens gebiet öfver norra gränsen från Neder-länderne till Memel. Sista tariffen, eller för åren 1840 till och med 1842, medgaf samma tullnedsätt-ning på lumpsockret hvarhelst ifrån det ock måtte komma att införas inom föreningens gebit.

Man kunde förutse att lumpsockret snart skulle komma att starkt täfla med råsockret i afseende* på införseln. Det skedde också, och raffinaderierna började snart egna sig helt och hållet allenast åt omkokningen af Lumpen, som redan furut var nästan detsamma som raffinad. Denna ändring inträffade redan om sommaren år 1839, och Holland hade genast från första ögonblicket af traktatens verkställighet satt sig i besittning af fördelarne derutaf. — Sedan Belgien skiljt sig från Holland hade det sist-nämda landets regering börjat eftertryckligt påräkna sina kolonier i Asien. Den på Jawa anställde Guvernören, General van Bosch hade infört ett nytt och conseqvent agrikultur-system derstädes, hvarigenom, bland annat, sockerproduktionen drefs med en förut okänd fördel. Man hade brogt densamma derhän att, på stället, inberäknade alla kostnader, till och med medelafdrag för missväxter, råsockret kostadeallenast 1 silfvergroschen § Pfennige *). De många raffinaderierna i Holland, som tillverkade lumpsocker af det Jawanska råsockret, hade förlorat betydligt då tullföreningens tariff bestämde 11 Thaler i afgift pr Centner för detta sockerslag. Hvad man förut förlorat återvanns nu. Holländska regeringen betalar en utförsel-premie som beräknas olika från 3 Thaler, till 3 Thaler 20 Silfvergroschen pr Centner. (Vi erinre att värdet i Jawa steg till 1 S. gr. 0,564 pf. alltså 3 Thaler 25 Silfv. gr. 2 Pf. för Centnern). Härigenom lyckades det Holland att nedsätta priserne på lumpsockret så betydligt att alla andra nationer, deribland England utestängdes från Sockerinförseln till tu II fören ingens länder.

Då man utan partiskhet från'någondera sidan enkelt beräknar det faktiska, så måste man med-gifva att de inhemska raffinadörerne (fabrikanterna inom tullföreningens gebit) kunna lemna en betydligt billigare raffinad ur lumpsocker än utur råsocker. Prisets fallande hade troligen ökat förbrukningen inom landet, och införseln af Lumpsocker ökade sig redan första året med 216 tusen Centner — nästan uteslutande från Holland. Denna qvantitet kostade Holländska staten alltså ungefär 600,000 Thaler Preuss. (1,000,000 R:dr Sv. B:co) i premier. Denna utgift ökade sig sedermera med afsättningen af varan. Holländska regeringen gjorde denna uppoffring för att försäkra sig om afsättningen å en af sina vigtigaste

*) 3 sk. 2 rst. Sv. Danko pr Preussiskt skålpund.kolonialprodukter från Jawa. Handel och fabrikation skulle nu åter inbringa hvad nationen å en annan sida förlorade. Tullföreningens regeringar be-höfde icke pröfva huruvida

Hollands beräkningar voro förnuftiga eller icke. Man erhöll socker till lågt pris; likväl förringades den Tyska konsumentens fördel deri-genom att varan gick igenom raflinadörernas händer hvari den större delen af vinsten stadnade.

Man började likval frukta att Holland här skulle förvärfva sig ett monopol, och sedermera småningom minska sina premiebetalningar, d. S. med andra ord, åter stegra sockerpriset. Vid sidan af denna farhåga har man också framställt den omständigheten att Holland föga utgör en marknad fur Tysklands produkter, att fördenskull den alltmera uteslutande sockerinförseln från Holland skulle uppvägas med reda penningar under det att Tyskland måste söka sig annan marknad for de produkter med hvilkas värde sockret måste inköpas.

Men icke nog härmed; sjelfva fabrikanterna klagade. Naturligtvis mast hvitbetssocker-fabrikanterna, men också de öfriga som fruktade att lumpsockret hos konsumenterna kunde uttränga bruket af rafli-naden. Äfven voro fabrikerna sedan år 1837, då lumpsockrets införsel icke var gynnad af den låga tull-afgiften, inrättade för råsocker-raffinering. Slutligen var också fabrikationen ur råsocker, i de östra provinserna, i så måtto fördelaktig, att det dervarande användandet af syrup gaf god afsättning å denna bi-produkt, som vid användandet af lumpsocker vid fabrikationen till det mästa uteblef, emedan lumpen innehåller så föga syrup. — Flera fabriker nedlades under dessa omständigheter. Men vida häftigare kla* gade hvitbets-sockerfabrikanterna, hvilka försäkrade att de icke kunde bestå med det låga priset på Hol*-ländska Lumpsockret. Dessa fabriker voro 18H 122 med 25,000 Centners tillverkning och 18f$ 159, med en tillverkning af 145,000 Centner råsocker.

Hittills har hvitbetssockret ännu icke minskat införseln af kolonialsocker, ehuru betydlig tillverkningen af denna förstnämda vara sades hafva blifvit. Total-qvantiteten af socker inom tullföreningens område var år 1839:

Råsocker.......... 1,133,760 Centner.

Hvitbetssocker....... 145,210 d:o.

1,278,970 Centner!

Desse 1,278,970 hafva således blifvit konsumerade inom föreningens område.

b) Syrup.

Införseln var år 1836 — 23,000 Centner och år 1839 — 600 Centner.

c) Kaffe.

Förtullade qvantiteter kaffe i Preu3sen:

1839.

Tullintägt pr person.

Silf. gr. pf. Centner.

4 gr. 11,34 pf. 354,080.

d) Kakao.d) Kakao.

Införsel af kakao med afdrag af reexporten, ut* gjorde år 1839 — 8,017 Centner, eller dubbelt så mycket som år 1835.

e) Sydfrukter (för hela tullföreningen).

Friska Citroner, Apelsiner, Lemoner, Pomeran-ser, Granater m. m. i Centner beräknade till 300 Stycken hvardera:

1839 Införsel med afdrag af reexporten 31,177 Centn.

Torra sydfrukter, Dadlar, Fikon, Kastan ier, Korinter, Mandlar, Persikokärnor, Russin, Lagerbär, Pommeransskal:

1839 mer införseln 100,058 Centner.

o Ris*

1839 merinförseln 66,400 Centner. g) Thée.

Har föga varierat till konsumtion, som för Preussen ufgör omkring 2,000 Centner årligen.

k) Ostron, Hummer, Sköldpaddor, Musslor.

Årliga konsumtionen ungefar 2,500 Centner. Berlin konsumerar 3 till 400,000 ostron årligen.

Vin,.

År 1839 var den jordvidd som användes till vin-plantering i Preussen 63,328 morgen. Efter en medelberäkning för flera år kalkyleras Preussen (d. 8. Rehnprovinserna) att årligen producera 400,000 Eimer.

Om Fattigvåsendet. 15' Införseln i Preussen var under år 1839 ............... 148,472 Centner.

Utförsel genom Preussiska tullplatser var år 1839 ............... 52,267 Centner.

Konsumtionen efter en medelberäkning för åren 1837, 38 och 39 approximativt antagen

a) utländska viner...... 120,000 Centner.

b) vin inom tullföreningen . . 120,000 d:o

Summa 240,000 Cenlner.

Förbrukningen anses hafva stigit sedan år 1820—

1827 till 1839 i förhållandet af 100 till 154,6 under det att befolkningen stigit i proportion af 100 till 128.

På buteljer förtulladt vin (nästan endast champagner) 13,708 Centner 15 U.Deraf för Berlin cirka 3,500 Centner, a 36 buteljer hvarje, gör för hufvudstaden en konsumtion af cirka 110—120 —

130,000 buteljer.

2) Tobak.

Ungefärligen 30,000 morgen i medeltal planteras med tobak. År 1835 var arean betydligt större. Den vunna skörden af blader beräknas till 215,000 Centner från den jord som är beskattad för tobaksodling.

Gissningsvis *) beräknar man konsumtionen i Preussen sålunda:

a) Inhemska blader....... 215,000 Centner.

b) Från andra länder i fören. . 60,000 d:o

c) Amerikanska, Levantiska etc. 90,000 d:o

Summa 365,000 Centner.

*) Dieterici.3) Boskap, Hästar, Får, Svin etc.

Hvart tredje år uppgöras i Preussen tabeller öf-ver husdjurens antal. Tabellen för 1837 upptager: Hästar, från fyllda 3 år till fyllda 10 år 648,121.

— öfver 10 år........... 547,325.

Föl under 3 år............ 277,455.

Summa 1,472,901.

Mulåsnor................ 396.

Åsnor.................. 6,686.

Tjurar.......... 66,405.

Oxar........... 742,558.

Kor...........2,719,619.

UnSnöt.......... t,310,040. 4>838j62?.

Merinos-får och andra

förädlade racer..... 3,617,469.

Halfädla......... 7,165,088.

Oförädlade ........ 4,228,895. ^ 011 452

Getter oeh Bockar......... 327,525.

Svin................. 1,936,304.

Antalet af Hästar steg under de sista 21 åren med Hästar. 18^ procent. Öfverhufvud på hela riket räknadt finnes en häst för hvar nionde person.

För att göra den ofantliga Preussiska arméen mobil, i händelse af ett krig, har man beräknat att det (utom de egentliga kavalleri-hästarne) erfordras 70,000 Häslar. En sådan * mobilisering gör i hvarje land stor svårighet, men i Preussen har man förberedt allt,Xor.

så att det utan möda går för sig. Uppbudet af ett så stort antal hästar förutsätter ungefär att man uttager hvar tjugonde. Sådant stör icke den inhemska rörelsen märkbart, och remonteringar, antagna till 50 procent bli också möjliga. Man har på förhand gjort repartition för fall af hehof, och man har noggranna listor öfver hvarest hästarne finnas, så att mi-litär-auktoriteterna och landlrådet på hvarje ställe gör det nödiga urvalet. Inom åtta dagar är saken verkställd på en gång öfver hela monarkien. Efter pro-vinserne räknadt hafva de östliga orterna betydligt större antal hästar än de vestra, i proportion till befolkningen.

Antalet af kor är deremot större i de vestra länderna i proportion efter folkmängden. I hela riket finnas 193 kor för hvarje 1,000 innevånare; men i Weslfalen 240 på samma antal. Skillnaden i detta fall är eljest obetydlig, ingenstädes i mindre proportion än den af 175 till 1,000. Detta sistnämda förhållande inträffar i sjelfva Brandenburg. Pommern har 245 kor på 1,000 innevånare.

Den mängd mjölk som årligen kan beräknas för hela riket, kan visserligen icke noggrant angifvas. Äfven sakkuniga beräkningar hafva gifvit ganska olika resultat, beroende af de olika orter hvilkas afkast-ning blifvit lagd till grund för beräkningen. I sådana orter der man fäster vigt vid racernas beskaffenhet, kan det gälla såsom ett medeltal att en ko under 40 veckors mjölketid, för året, lemnar dage-ligen sex qvart *) mjölk således 1,680 qvart. En qvart mjölk väger temligen precist 2j preussiskt skålpund. Enligt förutgående anlagande lemnar en ko éåledes årligen 4,200 skålpund mjölk, eller omkring fyra gånger mer än hon sjelf väger. Men det gifves också orter i hvilka hälften af denna mängd vore att anse såsom ett godt medelbelopp, äfvensom andra orter — af mindre omfång — der man kan antaga mer än dubbelt så mycket som här är antaget.

Med afseende på dessa förhållanden är det icke högt beräknadt om man antager 1,250 qvart eller 3,150 skålpund för hvarje ko, Antager man vidare att allenast $ af hela antalet mjölka fullt emedan alltid en del blifva gall, så uppkommer likväl för hela riket ett belopp af 3,024 millioner qvart eller 7,560 millioner skålpund**). Beräknadt på den befolkning som'år 1837 fanns, i rundt tal, 14,000,000, belöpa sig 216 qvart årligen fur hvarje, eller för en familj om fem personer 1,070, elh&r dageligen nära 3 qvart = U. af ett så närande ämne som oblandad mjölk är. En sådan förbrukning äger icke rum, ty en stor del användas till ost och smör, men dessa utgör lika så väl näringsmedel.

Mjölkens afsättning mot penningar är högst olika enligt orternas läge i granskap med städer eller andra afsättningsställen. Men om man antager en

*) En qvart vatten vSger 2$ preuss.

**) Kan beräknas till samma mängd svenska qvarter som de i texten anförda &. På ett ungefflr alltså 1,0QQ millioner svenska kannor.quart allenast till 4 pfennige (£ groschen)*), så uppstår af förr beräknade qvantum ett penningevärde af 33,000,000 Thaler **)

Huru mycken slagtboskap man af nötkreatur kan uttaga, utröner man bäst af jemnförelsen med antalet af ungboskapen. Dessas antal uppgick under det här ifrågavarande året till 1,310,040. I detta tal äro alla kalfvar inberäknade ända tiil fyllda tre år. Alltså blifva årligen 520,000 kalfvar (£) pålagda. Om man åter, enligt föregående, kan påräkna 2,400,000 kalfvar årligen af hela antalet kor, så äro tre fjer-dedelar af dessa 2,400,000 kalkylabla för slagt. Största mängden slaglas tidigt, och endast der gödkalf«* kött värderas högt, kan det löna sig att fortsätta gödningen sex till åtta veckor. Under förstnämda omständigheter kan man icke beräkna köttets vigt högre än till 45 U. för hvarje och således för 1,800,000 stycken i rundt tal 81 millioner marker kött.

Endast på få ställen i Preussen kan man uppföda ungnöt endast till slagt. Allmännast begagnas boskapen förut, oxarne såsom dragare, och korna såsom mjölkande, innan de gödas och afyttras till slagt. Antalet som årligen kan slagtas med bibehållande af ett ungefärligt lika antal quar, får icke öfverstiga tredjedelen, ty vid hvilken ålder man också slagtar en oxe, måste man ju hafva en anrian att sätta i

*) I Berlin gäller en qvart, allt efter som den är mer eller mindre vattenspädd, 1 till 2 groschen per qvart; vid sista priset omkring 28 sk. rgs pr svensk kanna.

**) 61,600,000 Sv. Banko.stället. Méd stöd af denna regel kan man i Preussen årligen slagla 440,000. I de orter som hafva klen och illa född boskap finner man visserligen kor hvil-ka vid slagtandet icke gifva mer än 250 kött, men deremot i andra orter gödoxar som väga 1000 U.[, utan att man nämner om sådana undantag der ett sällsynt stort och fett kreatur visas såsom en ra* ritet. Medeltalet 500 U. bör då icke anses för högt«

Af 440,000 kreatur, kor och oxar, kan man efter sistnämda medelvigt beräkna 300 millioner tL kött.

Dessa, till ett värde af i} groscben, gifva en summa af 15 millioner Thaler, hvartill dessutom kommer värdet af Talg, hudar och andra ämnen. Likväl är afkastningen i mjölk vida mer värd; också är nationen långt bättre försörjd med mjölk än med kött.

1 sednare tider har fårskötseln blifvit en gan- FÄrafvei. ska vigtig sak för den Preussiska landtmannen. Antalet af får har visserligen stigit betydligt, men beskaffenheten har ändå mera förbättrats. Enligt officiella uppgifter funnos i landet under nedanstående ar följande antal får, baggar, modertackor, lamm och hamlar sammanräknade:

15,011,452.

Under en period af 21 år hafva fåren ti Il vuxit i antal i förhållande såsom 1000 till !824, eller något

År 1837.

Merinos och elektoral Halfförädlade .... Grofulliga.....

3,617,469.

7,165,088.

4,228,895.Öfver propotionen af fem till nio. De halfförädlade ökats till tredubbelt antal. De förädlade raserna haf-va ökat sig femdubbelt, och de grofulliga fåren minskats i antal, dock ej mera än i proportionen af fem, från att ha varit sex.

Tiiiåtei- Fårens beskaffenhet bar förbättrat sig i ett än-^Xnu större förhållande än deras mängd. Denna lyck-föroämstalig8 omständighet är en följd deraf att utförselförbu-t°iirfåraf-det på ull upphäfdes år 1809. De svåra krigen Vbättrin°gr'hindrade en verkan deraf att genast synas, men ef-PrVoueo« ter fredens återställande har man gradvis sett verkningarna af utförseltillåtelsen. I synnerhet steg antalet under de sista tre åren — från icke fulla 121 Ynillioner till 15. Visserligen har man på flera stora egendomar minskat antalet af boskap för att kunna hålla flera får, men vi hafva sett att boskapens mängd på det hela också stigit.

År 1837 hade Preussiska staten 4,838,622 Bo-skapskreatur af alla slag. Visserligen har befolkningen under samma tid från år 1809 stigit i större proportion, eller 331 procent, men beskaffenheten af den nuvarande boskapen jemnar förhållandet någorlunda. Också hafva korna ökats i stor proportion, nemligen med 261 procent, således nära lika med folkmängden; men mjölken är ett vigtigare födoämne än köttet, således synes populationen icke nu böra beräknas hafva mindre näringsmedel af ladugårds-produkter.

Största nyttan af fåren är naturligtvis ullen. Om man icke beräknar mer än 2 & på hvarje får, 6å har landet likväl en årlig afkastning af 30 mil-lioner & För hvarje individ af befolkningen finnes således en tillgång af 2| alltså på en] familj i medeltal 11 tL Man finner att det skördade qvan^ tum är tillräckligt, ty ungefär en fjerdedel blir årligen utförd. Likväl är det tydligt att befolkningen skulte, vid större välstånd, kunna förbruka äfven denna fjerdedel, och mera, isynnerhet i sådana orter der man tydligen ser en saknad på varma kläder.

Fårmjölken begagnas nu mera sällan. Vinsten deraf, der sättet ännu kan vara begagnadt, kan med 6å mycket större skäl förbigås, som den uppkommer endast på bekostnad af Ull- och Kött-produktionen.

Men köttet har icke obetydlig andel i befolkningens underhåll.

Ju finare ullen är, desto längre söker man att begagna fåret för denna produktion^ emedlertid ges det en gräns hvarutöfver man går med förlust i af-seende på kött, till motvigt mot vinningen i ull.

Såsom sannolikt kan man antaga att sjettedelen af fåren årligen slagtas, alltså två och en half million af femton. På landet slagtas äfven magra får och lam för att om sommaren hafva färskt kött. Genom denna nedsättning i beräkningen kan köttet efter ett får icke antagas till högre vigt än 32 tL Med denna beräkningsgrund får man 80 millioner tL kött årligen af fårafveln, eller för hvarje person af befolkningen ungefär 6 tL Värdesumman, efter Silf— ver-groschen per tL vore 4 millioner Thaler.

Getter hållas egentligen blott af fattiga hushåll Getter, «om icke kunna h&lla en ko. Detta förhållandeäger rum isynnerhet i lätt befolkade orter der boskapen både vinter och sommar måste stallfordras.

År 1837 funnos 327,525 Getter.

Tillökningen har varit betydlig under de sista åren.

Högst märkvärdigt är det nyss anförda förhållandet att antalet af Getter är störst i de bäst befolkade orterna. Dervid har man alla fördelarne af denna afvel, utan alt hafva olägenheterna. (I Sverige underhållas getter egentligen endast i skogsorterna, der de sprida en oberäknelig förödelse omkring sig. 1 Preussen åter finnes knappt någon i de skogrikare länderna, men deremot i temmelig mängd på de orter der det aldrig kan kornma ifråga att släppa en get lös).

För att närmare visa förhållandet härmejj anfö-res antalet af Getter på hvarje qvadratmi! i olika

orter.

Westfalen.........201

Rehnprovinserne......171

Sachsen..........161

Brandenburg........ 60

Schlesien.......... 43

Pommern.......... 19

Posen ........... 6

Preussen.......... 5

I smärre distrikter räknadt har man de mesta get-terne i krelsarne Düsseldorf, Elberfeld, Lennep och Solingen — dessa stora fabriksorter — der tillika

det största antalet kor finnes, men hvilka dock synas ej vara nog för den täta befolkningen (af 12,050menniskor på qvadraImilen). Kretsen Neustadt (i Rigierungs-Bezirk Danlzig) har 2 getter på qvadrat-milen. Afven så få omkring Memel.

Den utländska handeln med kreatur måste na- import turligtvis vara obetydlig i bredd med den inhemska Export produktionen. Äfvenledes är det svårt att bestämdt Uppräk-få afskiljdt hvad som efter förtu Un ingen å gränsort stadnat i det landet hvarest import skedde. * d^"f*

Hästar infördes i Preussen under de tre åren 1837, 1838 och 1839, temligen lika antal hvarje år, nemligen i medeltal 30,000 mera än som utfördes.

Boskap. Hela tullföreningen har i medeltal infört högst obetydligt utufver hvad den exporterat, så obetydligt att det i proportion till inrikes afveln kan aldeles förbises. Hela mängden har gått till 4,700 stycken införda mera än utförda. Preussen har i medeltal infört 35,000 stycken och utfört 30,000 stycken, dock har utförseln stigit, så att år 1839

41,000 stycken exporterades. Genom den lyckliga friheten i handeln reglerar sig förhållandet af sig sjelft, så att detta boskapsrika land, på de punkter der förhållandet är afvikande åt ena eller andra sidan, intet hinder möter att å främmande ort afsätta sitt öfverflöd eller hämta sitt behof. Man kan säga att de 41,00) st. Boskap som år 1839 utfördes, och de 35,000 hvilka samma år infördes, hafva tillsammans fnamstäldt öfver 76,000 exemplar af den be-qvämlighet som en fri utrikes handel medför, utan att göra den ringaste skada åt ett lands produktion.Svin*

kreatur.

Af får, kalfvar och getter är importen ungefär 200,000 stycken öfver exporten.

Afven denna sort kreatur' har så förökat sig att den nära nog i proportion följer de öfriga sorternas stigande.

1837 ......... 1,936,304.

Tillökningen var under de första aderton åren nära 30 procent. Deremot har den under de sista åren fallit 1 procent.

Det är svårt att uppgifva ,någon rent tillförlitlig statsekonomisk orsak till det anförda aftagandet, helst importen af Svinkreatur samtidigt också fallit. Det enda som gissnlngsvis kan antagas, är att beskattningen på bränvins-tillverkningen, äfvensom den industriella lyftning hvarmed densamma i sednare tider börjat idkas alltmera drifver denna produktion inom klassen af egentliga stora fabriker, i stället att den förut var mera öfvad i spridda tillverkningar. Väl har denna produktion aldrig varit såsom i Sverige, bunden vid landtbruket, men det är dock tydligt att en större mängd små tillverkningar på landet skulle gifva möjlighet för en större svinafvel än när fabrikationen öfvergår till klassen af omätligt stora, nästan vetenskapliga,och tillika bankirs-messiga företag.

Största antalet Svin slagtas i andra året; endast stora gödsvin slagtas sednare, och de som bibehållas för afveln, slagtas först i det femte året. På grund häraf kan man beräkna att två tredjedelar af de svin som årligen finnas, bli slagtade, således

i rundt tal 1,300,000 stycken. Fastän i de stora slä-derna inga svin slagfas som icke hafva en vigt af 120 &, och stundom gödsvin förekomma som väga dubbelt så mycket, så kan dock i medeltal endast 80 U. beräknas, emedan en stor mängd svinkreatur, som tillhöra fattiga hushåll, slagtas vid en vigt af endast femtio till sextio U. Med denna förmedling erhåller man likväl i kalkylen 104 millioner U. fläsk årligen af den inhemska afveln. Beräknas nu penningevärdet häraf med två silfver-groschen pr U., så uppkommer en summa af nära sju millioner Thaler, eller in natura begagnadt, öfver 7 U. på hvarje person af befolkningen.

Endast ett obetydligt antal svin införas gödda, import föga öfver en procent af hela antalet. Importen Export

af svin*

steg under år 1839 till 216,951, med afdrag af kreatur

oberäknat

exporten, i medeltal knappa 6,000 st, gmar.

Vill man nu beräkna den årliga konsumtionen n®"äka"f af kött i landet, så skulle man synas egentligen böra också inräkna det som genom öfverskott af im-porten kommit att stadna inom riket. Man måste också uppmärksamma att det importerade sannolikt till största delen innefattas i de tabellariska uppgif-terne på hvad som verkligen finnes i landet i den stund räkningen upprättas. Endast färdiggödda kreatur som införas, göra härifrån ett bestämdt undan-tag, ty de slagtas väl strax efter sedan de i landet inkommit. Men antalet af dessa är, enligt hvad jag förut anfört, obetydligt. Å en annan sida torde antalet af svin vara något för lågt, så vidt man vill finna produktionen, ty räkningen sker om hösten se-dan ett icke obetydligt antal svin blifvit utförda. Afven utföras årligen ett par millioner & kött ur Preussen.

Sammanräknar man nu föregående data

Kött af Boskapen.......... 220 millioner U.

» Kolfvar........... 81 » »

» Får............. 80 » »

» Svin............104 » »

så erhåller man en summa = 485 millioner

ii vilka, fördelade på folkmängden, gifva 34| U. årligen för hvarje person eller ungefär 2 och trefjerde-dels lod om dagen.

Om man nu tager i betraktande den betydliga köttkonsumtion som äger rum i de stora städerna, så blir så mycket mindre proportion för den öfriga

befolkningen. Exempelvis anföres här en stad, hvarje provins. År 1839. U lod. Kött-kon* Memel....... . 109: 14.' snmtionen rp. i städerna • nom....... . 68: 10. i 1 På ¡Preussen. n Posen....... . 83: 4. I hvarje Colberg...... 62: 13.1 individ Hirschberg..... . 52: 15. ^ af Brandenburg .... 67: 19. befolk- Halberstadt..... . 73: 13. Arnsberg ..... . 58: ningen. Cleve........ 71: 14-,

Utförseln Ända till år 1835 var införseln af kött i tullförenin-

ioförseingens gebit större än utförseln af samma artikel» •r kött.men med år 1836 ändrade sig förhållandet, och största delen af den export som sedermera ägt rum, var från Preussen. Så hade detta land år 1839 utfört 24,540 Centner kött, färskt eller saltadt. Med afdrag af sannolikt beräkneliga införseln i Preussen återstår för Preussiska exporten minst 2 millioner U. Egentligen består denna utförsel i skepps-proviante-ringar, och har varit betydligast i hamnarne Memel/

Pillau och Danzig, i synnerhet det sistnämda, hvar-ifrån 16,000 Centner utgått till följe af ett storartadt industriföretag af Hendrich, Sörmans und Soon, hvil-ket hus förser skeppen med salt kött, och dymedelst ganska fördelaktigt inverkat på hela provinsens af-sättning.

Äfven Smörets införsel har varit i jemnt Handeln fallande, äfvensom tverlom exporten i stigande inom Smör. hela tullföreningen.

Införsel. Utförsel.

1839 .... 18,031 Centner . . . 15,367 Centner, i tullföreningen, men särskilt för Preussen har införseln af denna vara icke varit obetydlig, egentligen från Mecklenburg och för Hufvudstadens consumtion.

Den utgjorde år 1839 17,383 Centner, hvaremot utförseln från Preussen varit obetydlig.

Preussens införsel af ost uppgick år 1839 till Ost af

alla sia».

10,155 Centner hvaraf $ från Holland. Utförseln icke värd att anmärka.

Införseln i hela föreningen har minskats, dels Talg till följe af en större inhemsk produktion, dels kanske också af det alltmera växande bruket af lampor.i stället för talgljus. Preussen införde år 1737 55,000 Centner; 1838 27,000 och 1839 30,000 Centner, huf-vudsakligen från Ryssland.

Talgljus Afven denna artikel minskas till införseln,

°ch

•adrasiag.och hela trafiken dermed är obetydlig, ej öfversti-gande 1000 Centner, hvarvid öfverskottet varierat mellan exporten och importen olika år med en differens af några hundrade Centner då den var högst, ända till blott 77 Centner då den såsom export hade minsta beloppet.

Sill. Denna artikel har länge hållit sig någorlunda

lika i importen, med undantag af året 1837 då den var betydligare. Den utgjorde för Preussen, med afdrag af reexporten och transito:

År 1837 .... 169,842 Tunnor » 1838 .... 111,309 »

» 1839 .... 142,066 »

De betydligaste posterna hafva inkommit öfver Stet-tin, och äro noterade som Svensk vara, troligtvis genom samma åsigt som öfverallt råder att Sverige och Norige äro ett.

Saltad ocb Införsel af äfven denna vara har minskats,

torr fisk,

«odra 1839 infördes 25,000 Centner, deraf äro allenast

slag.

2,608 Centner införde i Pomerska hamnarna.

Farbruk- Preussen skördar icke allenast sitt fulla behof

mogen af

Spanmål för befolkningen, utan utför också betydliga qvanti-

och skid-

frukter, teter årligen. Förhållandet under åren 1837—39 har

samt utri- . . . i

kes handelhär med varit följande, hvarvid allenast öfverskottet

med sam-

maartikela/* utförseln är upptaget, beräknadt i Scheffel *).

*) Scheffel motsvarar ungefär J St. Tunna.Spelt.

Hvete

Råg.

Korn. Hafra. Boh vete.

Bönor.

Ärter.

Linsen.

Vicker.

1837 . 2,771,316. 1,797,498. 1,462,877. 457,194.

1838 . 4,963,404. 513,181. 274,937. 214,270.

1839 . 5,398,021. 1,508,070. 1,890,218. 581,699.

I städerna har nian möjlighet för en noggrann Kon-beräkning af spanmåls-konsumtionen, emedan hvarjePr Caput. U. mjöl måste betala mäldskatt (en accis som onekligen hårdas! af alla beskattningar trycker den fattigare delen af Preussiska folket). Enl,igt dessa be-skattnings-räkningar har konsumtionen af råg inom städerna, i det triennium som näst föregick vårt, d. ä. under åren 1834—1836 gått till 240 U. 25 lod, men under åren 1837—39 nedgått till 231 U. 21 lod. pro persona. Deremot har konsumtionen af hvete stigit i ett större förhållande än råg-konsumtionen fallit, nemligen från 65 U. 11 lod till 87 & 1 lod.

Man tillskrifver förändringen till någon del skarpare kontroller i afseende på skattens indrifvande, men också att befolkningens diet i städerna stigit.

Man har beräknat att England, Frankrike och Preussen, i afseende på produktionen af spanmål för deras respective befolkningar hafva att underkasta sig följande regel:

England med 27 millioner invånare måste producera 25,159 Preussiska scheffel på hvarje qva-dratmil, då konsumtionen der beräknas till 5,29 Scheffel för hvarje person;

Om Fattigväsendet. 16Frankrike, med 35 millioner individer och 6,51 Scheffels konsumtion för hvarje individ, måste på sitt område af 9,774 qvadratmil skörda 23,276 Preussiska Scheffel på hvarje mil, och Preussen, med en arealvidd af 5077 geogr. qvadratmil, producera 11,817 scheffel, då konsumtionen der räknas till 4 scheffel pr person. Preussen har således vida större möjlighet att försörja sig genom inhemsk produktion, samt äfven exportera, än de båda nyssnämda länderna. Hela års-produktionen af råg, utan afdrag för utsädet, upptages på grund af konsumtions-be-räkningen och utförselns medel-belopp, till ej mindre än 52$ millioner scheffel.

Denna produktion måste vara förvånande för den som sett landet med egna ögon. Visserligen finnas här bördiga trakter, men hela Brandenburg, större delen af Lausitz och en dertill gränsande del af Schlesien dem jag sjeff sett, hafva en så usel jord att man icke begriper den menniskokarakter som först vågade odla den. Också har jag der sett sädesfält (rågfält) så svaga att jag, såsom icke oerfaren i Sveriges jordbruk, aldrig sett något så uselt fält der, som de flesta dem jag i nyss anförda orter funnit. Men nästan allt är odladt; deraf kommer naturligtvis den betydliga summariska afkast-ningen.Mrddpri» ser A Spanroll i Preusttn för tre ftr 1831, 3«, —30»

Medelpriser å Spanmål i Preussen. Måtten Sro Scheffel, och prisen Silfvergroschen.

Nedanstående Preussiska Provinser. Hvete. Räg. Korn. Hafra. 1837. <838. 1839. 1837. 1838. 1839. 1837. 1838. 1839. 1837. 1838. 1839. IVeussen .... 49*. 6145. 70*. 26*. 39*. 3144. 2044- 27*. 234$. 14*. 18*. 17*. Posen...... 44*. 59*. 674}. 27*. 39*. 36*. 21* 27*. 2844- 164?. 2244. 2044- Brandenburg) & 1 49*. 65{i. 674?. 31*. 43*. 404;. 24*. 31*. 32*. 19*. 24*. 24*. Pommern 1 Schlesien .... 41* 53*. 64*. 26*. 40* 4144- 21*. 29* 35. 16. 22*. 22*. Sachsen..... 47. 60* 75*. 36*' 4844. 55*. 28. 33*. 42*. 1944. 2344- 27*. Westphalen . . . 504*. 684?. 83*. 36. 50*. 57*. 28*. 35*. 3944. 18*. 22*. 244$. Rehnprovinserna 58. 73*. 88*. 45*. 55*. 59*. 35*. 42*. 44* 22* 24*. 23* Medelpris .... 47*. 63*. »*. 32U. 46*. 4ft*^ 25A* »*; 35*; t«* 22*. 23. :Mjölfa- Sfäi kelse, puder Nudeln (närmast i beskaffenhet lika maccaroni), kraflmjöl &c. äro föremål för en icke obetydlig utförsel. Preussen har af denna vara utfört, i medeltal, nära 200,000 Centner.

Frön och Anis och Kummin hafva från Preussen blifvit

Bä r.

utförda till ett medelbelopp af 5,000 Centner.

Raps har i sednare tider blifvit särdeles starkt odlad i Preussen, men förbrukningen af olja har stigit så att den vunna skörden ändå icke fyllt behofvet.

Hampfrö, Linfrö och andra Oljefrön hafva till följande medelbelopp blifvit införda under åren 1837—39.

Hampfrö............... 1,095 Centner.

Linfrö............... 97,892 »

Haps- och Roffrö.......... 64,155 »

163,145 Centner.

Wallmofrön, exporterade, 10,576 Centner. Trafiken med dessa varor har varit ganska betydande, fastän öfverskottet, som här ofvan är upptaget, icke synes så stort. Export, motvägd af import, uppgå till 5 a 600,000 Centner hvardera i hela tullföreningens trafik. Klöfverfrö har varierat betydligt, 1837 med öfverskjutande export 28,034 Scheffel 1838 med dilo 107,984, och 1839 med 67,198 Scheffel.

Cichoriae- Skillnaden mellan export och import obetydlig

— medeltal 1700 Centner utförda. Men detta kaf-fesurogat begagnas så allmänt i Preussen, äfven i välmående familjer att förbrukningen säkert är ganska stor.

Frukt. I medeltal 5,500 Centner frukt, införd utöfver exporten. Ett förundransvärdt förhållande då inomtullföreningens gebit en så stark fruktodling existerar.

Utom trädgårdsskötseln har Preussen och Sachsen landsvägarne oita vid sidan planterade med fruktträd

— ej sällan tio, femton till tjugu mils sträckor;

(och så stor är ordningen i detta land att sådana planteringar alltid äro utarrenderade, således icke plundras). Till hufvudstaden införas årligen från Böh-men flera tusende läster frukt.

Olja. Del obetydliga medelbeloppet af 120 Cent-oij, i fl;,. ner införda, bevisar att "tullföreningen (i sina sydligareirukoi stater) producerar olja tillräckligt för sin förbrukning.

Fabrikation och Förbrukning af Bier har, sedan öl och

Dricka«

år 1831 räknadt, aftagit. Kalkylen utvisar nu 13,48 qvart för hvarje individ, då deremot nyssnämde år

7 konsumerades 15,19 qvart. Målt förbrukades år 1831 1,980,360 Centner, 1839 åter endast, 1,913,518 Centner.

Antalet af alla igång varande bryggerier har tilltagit. under samma tid. Man hade 15,573 sådana år 1831, men år 1389, 19,026. Förändringen har visat sig sålunda att-bryggerier, begagnade såsom ett yrke, hafva till antalet förminskats, från 12,894 till 10,549; hvaremot antalet af husbehofs-bryggerier stigit från 2,679 till 8,477. I synnerhet hafva bryggerierna å landet förökat sig, men i städerna deremot förminskats i antal.

Taxeringen visar att de bryggerier hvilka drif-vas såsom yrke, blifvit drifna på större skala; så har man haft ett bryggeri i Berlin taxeradt till 7,000 Thalers afgifter, ett annat till öfver 6,000 då deremot förut intet betalt så mycket som det sistnämda.Det heha vid denna näring är alltså att fabrikationen i stort blifvit ännu större än förut, men att de smärre yrkes-bryggerierna blifvit till betydlig del nedlagda, samt att de smärre bryggerierna på landet egentligen blott drifvas såsom husbehofs-brygge-rier, d. ä., för det gods der de äro anlaggda.

Men med konsumtionen af Preussiskt Bier har dock förbrukningen af öl enligt all sannolikhet icke aftagit; man dricker Bayerskt öl. Emedan stst— nämda produkt kommer från ett land det ingen tullgräns skiljer från Preussen, så har man icke kännedom om de qvantiteter som' derifrån införas till konsumtion inom Preussiska området; men då, på restaurationer och Gasthöfe, nästan aldrig förekommer annat öl än Bayerskt Bier, så måste konsumtionen deraf vara alldeles ofantlig. Medelklassens söndagsförlustelse är öfveralll i Preussen — ja väl också i hela Sacbsen, att om söndagen gå, man ur huset — till ett utvärdshus och dricka Bier, ständigt Bier; och sådana ställen der under bar himmel några dussin eller några hundrade bord äro uppställda, visa nästan ingen variation från de enformiga, halfalns höga cylindriska Bierglasen hvarur de oräkneliga familjerna klunka sin söndagsfröjd, män,

qvinnor och barn. Man ser till och med på dessa ställen högst sällan vin. Vissa dignitärer i öldrick-ning hafva bragt det fullt ut så långt som fordomdags i Norden, men den vanliga portionen är dock ett glas af ungefär fyra svenska qvarlers rymd. Tillverknings-qvantum i Preussen steg år 1839 till191 millioner q vari — etthundrade femton gånger så mycket som hela Bier-exporten från tullföreniflgs-länderna under samma år. Men, fördelad per capita, blir denna förbrukning likväl icke större ån med 134 qvart för hvarje person; och nfir man ser en del dricka en, två, tre, fyra eller flera qvart hvarje dag, så måste desto större antal alldeles umbära denna lyska lycksalighet.

Oaktadt odlingen af humla infördes likväl un- UumU. gefär 40J0 Cent ner årligen i Preussen.

Bran vins-tillverkningen i Preussen har under- BrinW«. gått en förändring i vilkor sedan år 1831. Man hade funnit att statskassan förlorade vid det beskattningssätt man dillills haft enligt lagen af år 1824, deri man föreskrifvit att en silfvergroschen och sex pfennige (4f sk. Sv. B:ko) skulle betalas för hvarje 20 qvarts rymd af tillmäskningskaren, hvarvid man kalkylerat att inbringa i Sgr. 6} Pfennige för hvarje qvart erhållet bränvin, af den styrka att hälften var alkohol. När nu denna beskattningsmetod icke inbragte den kalkylerade summan på hvarje qvart (emedan fabrikationen teck-niskt gjort framsteg, så att man erhöll mer än en qvart bränvin af förulnämda styrka för hvarje 20 qvartsrymd af tillmäskningskaren) beslöt man att genom en förändring i skatten åter närma sig till den ursprungligt afsedda proportionen af beskattning p& hvarje qvart. — Den 16 Juni 1838 utkom för den skull en ny kabineltsorder med följande bestämningar:

1) Mäskrummel betalar 1 silfvcrgroschcn för Nv (m-

j »att*

10 qvarts rymd. ningsttg

Digitized by ^ooQle(r 183» för brän-▼insbräu-ningen.

2) Husbehofsbrännerier, hviika endasl ärö i gång från den 1 Nov. till den 1 Maj, sjelfva begagna den vunna produkten och icke lillmäska 900 qvarts rymd i dygnet, njuta en lindring af två pfennige för 10 qvarts rymd i tillmäskningskaren, så att de för samma rymd endasl erlägga 10 pfennige (således i stället för tolf, som utgöra en groschen). Samma förhållande, som angående bryggerierna förut är anmärkt, har också ägt rum i afseende på brännerierna, ehuru anmärkningen ej gäller på lika sätt om sjeffva produktionens förminskning. Brännerierna hafva blifvit färre, såsom i allmänhet nn för tiden alla industrigrenar tendera till att sammandraga sig så till sägande aristokratiskt. Produktionen har ökats härvid. Det närmare statistiska ses af närlaggde tabell.

En jemnförelse med året 1831 gifver anledning att bemärka följande:

1) l allmänhet en förminskning i bränneriernas antal — från 22,988 till 15,953 — och om man afräknar dem som varit i hvila, — 13,819 — till 11,628. Inom kategorien af högst beskattade, d. ä. såsom fabriker i föregående perioden med l£ Silfvergroschen och sedan 1838 med två d:o för 20 qvarts mäskrum utgör förändringen en minskning från 11,097 brännerier till 7,325, eller 3,772 mindre än förut. Deremot har antalet af brännerier i den klassen som förut betalte 1| groschen och nu 1* ökats från 1,691 till 2,794 eller ökats med antalet 1,103. Äfvenså har antalet ökats af de brännerier som icke bränna spanmål eller an-Tabell

öfver bränvins-brännerierna och Iränningen inom Preussiska staten år 4839.

T*. » <4 S" > ST Mäsi«Brännerier beskattade efter gT® "'S g* Si I Förbrukning afSpanmål a elJcr Pota tes [-Briin-vinsskat-ten-] {+Briin- vinsskat- ten+} som blifvit På kvarje individ. Största skattesumman har blifvit uppburen 5 ö si: b r St b Cl y> B S o « tr | B Q» a a silfver* groscben för ao qvarts l| silfVer-groscbeo för ao qvarts §15 b i torr form vid briinvins-bränningen. Belop- < X' 09 O B 2.5 n M r» o m B B n * i B T B ?S *9 B inbragd. Förbruk- ning. Beska tt- n i ner. af BrÜDoerieroa i pet af dessa Summor Tbaler. Cw n n’ p i mäsk-rymd. mäsk* rymd. 8 toi 3* B 9Q » fl» Scheffel. Tbaler. Q*art. .....o Groscb. Pf. n 2. r£ crq » Städerna 2,382 1,094 3,846 2,259 370 123 « 3,136,699 — -- — — ^Magdeburg . . Stad < d:o d:o . . 17,031 10,779 7,329 2,658 >3 landet . 8,876 3,231 12,107 5,066 2,424 1,386 b 20,055,175 — -- — — (Friedrichs aue 1 Wollapa .... Land<

(Brandenburg) iDombowalowka ((West-Preusscn) 13,870 13,681 13,281 232 Summa 11,258 4,325 15,953 7,325 2,794 1,509 ‘ 23,191,874 6,482,436 13,2 18 2,890

Jnhäftas mellan sid. J4& och 24sdra mjöliga ämnen, från 1,031, till 1,509, alltså med 478 stycken. Förminskningen i antalet af de beskattade

bränerierna var ........... 3,772.

Tillökningen af mindre beskattade . 1,581.

Hest, minskning 2,191 brännerier.

2) Afser man qvantiteterne af de ämnen som varit använda i och för bränvinsbränningen, så finner man att en minskning i användningen af span-mål ägt rum. År 1831 hade man dertill användt 4,357,503 Scheffel, men år 1839 blott 3,136,696. Deremot har qvantiteten af använd potates betydligt tilltagit. År 1831 — 13,220,467. Men år 1839 — 20,055,175 Scheffel. Totalbeloppet har stigit från 17} milloner till 23 millioner Scheffel.

3) Att totalbeloppet af produktionen också stigit skall visa sig så väl af skattebeloppet som af beräkningen öfver tillverkningens resultater.

Åren. Brnttobeskattaiugeo.

1835 ............ 5,045,645.

1836 ........... 5,198,390.

1837 ........... 5,285,315.

1838 ........... 5,616,686.

1839 ........... 6,482,436.

Bränvinsfabriitationen har stigit utomordentligt i

Preussen sedan år 1831 i technistkt afseende genorr bättre apparater, genom tjockmäskning, ångpannoi och konstgjord jäst; och man har genom alla dessi medel kommit så långt att man erhåller 10 procenl afverkning af mäskrummet, eller 10 qvart bränvin (* 50 p. c. alkohol) för 100 qvarts mäskrum, och någon gång derutöfver. Erfarenheten tillåter alt kal-kylera med en medelberäkning af 10 till 12 qvart per 100 qvart mäsk rum. *)

År 1839 uppbar man 450,366 Thaler i skatt af de i gång varande brännerierna i lägre beskattnings-klassen ä 1$ gr. för 360 qv. mäskrum; detta gifver ett antal qvart af mäskrum 164,291,761; åter efter beskattningen af 2 silf. gr. för 20 qvarts rum uppbars en skattesumma af 6,026,070, således för ett mäskrum af..........1,807,821,060 qv.

alltså mäskrum Summa 1,972,112,760 qv. Och om nu hvarje hundrade af dessa qvart mäskrum gåfve allenast 10 qvart bränvin af förr nämda styrka, så uppstår likväl derigenom en tillförlitlig minimi-qvantitet af 197,211,276 qvart, då man deremot för år 1831 icke får beräkna mer än 150 millioner qvart. Preussens befolkning, år 1831, var 13,936,547, och år i839, 14,907,091; alltså blir för del förstnämda året 10,9 qvart på hvar person och för 1839 — 13,2 qvart för hvarje.

Men för att ännu bestämdare utfinna den inhemska konsumtionen måste man afse bränvinshandeln med andra länder.

Köreoing Preussen har med Sachsen och Thuringska län-Sachsen, derna ingått ett märkvärdigt förbund att hela brän-och Thu- vinsskatlen i dessa länder sammanslås till en lolal-samman- summa och fördelas sedan pro rata parte som bestäm-la skatten mes af folkmängden i de respekliva länderna. Dess-

lör brän-vinsbrän- — oingen.

*) Efter Dovn.utom har man ingått den öfverenskommelsen att, under samma vilkor af delning, en afgift uppbäres af allt det bränvin,'som ifrån (ullföreningens öfriga länder införas i de ifrågavarande länderna. Härigenom har man fått en ungefärlig beräkning på en fialf million qvart bränvin som årligen ingår till Preussen.

Vidare af tull-listorna har man funnit' den sanr-nolika andelen af Preussens bränvinsexport till andra länder, äfvensom man genom handelsberättelser känner afsättningen till föreningsländerna. Af allt detta tillsammans har man beräknat Preussens utförselBränTin9-

exporten.

kunna utgöra 10 kanske 15 millioner qvart till län« der utom och inom tullföreningen.

I stället för de förut beräknade befintliga 197Brän*ins-

D förbrak-

millioner qvart återstå således kanske endast 180 mil- ningen, lioner, och således allenast 12 qvart för hvarje person i stället för 13,2.

Dessutom måste man under ordet konsumtion icke förstå blott hvad som af menniskor fortares, ty mycken spiritus förbrukas äfven för fabrikernas be-hof, äfvensom till bränning i lampor m. m. ehuru likväl onekligen ändå återstår en ganska stor mängd för omedelbara förbrukningar.

— # Införseln af bomull i Preussen är tullfri, men Bomull, hvad som utföres betalar en afgift af'en half Thaler per centner. Detta är nu en fördel som bomullsspinnerierna i landet åtnjuta framför dem som i södra länderne (dit transiton går) idka spinnerier; rnen de Preussiska klaga likväl, och begära förhöjning å tullen på garn, hvilket åter motklagas af väfvarnc —Bomulls-

garó.

såsom i alla länder förhållandet är. Införseln af rå bomull steg år 1839 till 142,018 Centner.

Från England införes högst betydligt större qvan-tileter bomullsgarn årligen än som i landet spinnas, Emedlertid minskas denna import af det finare dubblerade garnet äfven årligen, och utförseln deraf stiger, till bevis att , fabrikationen är i frisk tillväxt.

££ 5' w io £ ST

¿*?ä &

213,372, införseln. Öfverskott 3,890. 229,745. Införsel. Centner. j». 10,087. 1,033. I 1837. 3* 11,557. 4,816. Utförsel. Transito. Centner. Centner. 1837. I Hvitt, Öfverskott å införseln. 230,416. [ 3,623. 13,239. 00 CO 00 3 Q? O- CL C o- cr CD 2 Q- 252,429. 13,482. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. [ 1838. otvinnadt bomull; G 2 7T « (/> a: 0} 3 Q- 00 ^3 50 o 3 c_ 8,531. Transito. Centner. sgarn oc 3 3 a> Q- . 229,811. C* c? C/> ÍL p" O: •i F- O «• 3,137. 16,725. 2,501. 00 W lO Cö 3 255,226. 14,960. 10,455. Införsel. Utförsel. Transito. Centner. Centner. Centner. I 1839. 3“ < a3 Cu Q-Men då man särskilt afser qvantiteterna af dubbleradt garn, finner man att utförseln är i ett betydligt stigande — från 10 till 16 tusen Centner.

Ehuru införseln är så stark, tillverkar man ock-Spinneri-

i ii• • • er så ej obetydligt inom landet. Bomullsspinnerier hade Bomull.

man, år 1839, hufvudsakligast i de vestra provinserna. Regeringskretsen Düsseldorf 65,677 Spindlar.

Köln. . . 18,670 * d:o Koblentz . 14,000 d:o uti tillsammansräknade fyratio spinnerier. Men äfven i andra delar af riket, der bomullsväfnaden har någon betydligare drift saknar man icke spinnerier, ehuru de äro mindre. Hela antalet af spinnerier i riket är 152, med sammanräknadt antal, spindlar Spindiar-

1 ' nas antal.

125,97?. Handspinning för bomull förekommer icke annorlunda än undantagsvis.

Införsel. Utförsel. Transito. Export

Centner. Centner. Centner. och ira-

1837. 1838. 1839.1 1837. 1838. 1839. I 1837. 1838. 1839. Portnaf

bomalls-

5,568. 5,312. 4,147. | 58,354. 61,648. 68,457. | 20,670. 21,924. 25,382. väfnader.

Man ser häraf att utförseln var mer än sexton gånger större än införseln.

Bomullsväfveri är i Preussen egentligen föremål för ett särskilt yrke och idkas förnämligast af personer sorn hela året igenom dermed sysselsatta sig och deraf äga sin bergriing, likväl förekommer bom-ullsväfningen också såsom husslöjd för vintern i synnerhet på landet inom hushåll som under sommaren sysselsätta sig med andra arbeten.

Förteckningarne för år 1837 utvisa följande förhållande med denna fabrikation.Ständigt g&nde Binäring eller stolar (yrke). husslöjd. Posen . . . . .... 25 . . . Brandenburg .... 4,898 . . . . . 250. Pommern . . . . . 17. Schlesien . . .... 17,739 . . . Sachsen . . . Westphaien . .... 9,964 . . . Summa 36,477. 4,986.

Obs. (ifrån år 1834 var tillökningen af fabriks-stolar 7,565).

Forbruk- 1 hela tullföreningen begagnades år 1837 öfver

bomulls- 50 millioner iL garn till väfnader. Räknar man 25

väfnader

i Preus-procents förlust vid väfnaden, så uppkommer likväl en summa af 38,150,226 U. väf. Utförseln öfversteg i medelberäkning för åren 18f| 71,813 Centner eller 7,899,430 ¿§£, återstå således för tullföreningens konsumtion 30,250,798 U. som för hvarje person gifver 1,14 U. eller med beräkning af 44- U. för 40 alnar af fyra qvarters bredd, en årlig förbrukning af KMr alnar — då man år 1836 icke beräknade mer än 7 alnar på hvarje person, un. Enligt hvad förr är anfördt, beräknar man, af

inhemska produktionen för år 1837, 30 millioner U. ull, eller noga efter antalet af får och 2 U. för hvarje, 33,025,194 U., hvilken summa åter, jem-förd med 1837 års folkmängd gifver 2,34 U. ull för hvarje person — i stället för 1,99 såsom år 1836 beräknades. Alltså en anmärkningsvärd tillväxt. Upp-Ullmarknaderne

a) i Berlin.

Utbjudna Forsilda. otersilda. for drt Trsalda.

Centner. I-ik.a. ™ ^ Centner. . Fin. Medel. Grof.

Utnkea. Centner. Thaler. Thaler. Thaler.

1838 50,400. 18,954. 22,078. 41,032. 9,368. 90a 125.55 a 75.38 a 51.

1839 73,136. 21,859. 27,121. 48,980. 24,196. 85 a 110. 50 a 70.40 a 47*.

b) » Breslau.

Priser som blifvit betalade.

Utbjudne Enskarig ull. Tvaskarig ull.

^r- v"ror- Fin. Medel. Grof. Fin. Medel. Grof.

Centner. Thaler. Thaler. Thaler. Thaler. Thaler. Thaler.

f v5r 58,442. 90 a 120. 75 a 85. 65 a 72. 70 a 78. 60 a 65. 50 a 55.

1838 {

(host 27,958. 88 a 100. 80 a 85. 70 a 75. 70 a 80. — —

fvar 55,968. 95 a 145. 75 a 90. 65 a 80. 63 a 82. 55 a 60. 50 a 55.

1839 ^

( host 19,192. 70 a 75. 65 a 70. 60 a 65. 70 a 75. 65 a 70. —

giflen skiljer sig något från den förut under rubriken fårafveln anförda, men summan var der endast rundt upptagen.

Handeln med ull är icke obetydligt öfvervägan- ullexpor-de på exportens sida. Medelbeloppet af importen åren 18$£ 90,000 Centner. Utförseln 120,000 Centner i medeltal. Exportens öfvervigt var 1837 15,000 Centner, 1838 — 33,000 Centner och 1839 — 34,OX) Centner.YUefabrt- Ylleväfnaden liar år 1837 idkats med 16,937 antalet af stolar, hvilka varit fabriksmässigt i gång, samt 4,085 stolar såsom husslöjd eller binäring. I sistnämda af« seendet är det hufvudsakligen provinsen Preussen som (dermed sysselsatt sig. 1 fabrikationen deremot hafva provinserne Brandenburg, med 4,621 stolar, Rhenpro-vinsen med 4,457; Schlesien med 2,687 och Sachsen med 2,506, ägt de fleste. Husslöjdstolarne tillverka egentligen vadmal, mest af blandad svart och hvit ull till naturligt grå färg, äfvensom med blandning obt. af linne eller bomull till bättre kläder. Bland in-samman- tressantare sätt att begagna binäringar, eller rättare a*?yrken? idka professioner , förekommer i Berlin att många muraregesäller om vintern äro Raskväfvare.

I vår tid kan ylleväfnad endast med mel langarn idkas fördelaktigt. Spinnerierna äro icke i Preussen skiljda från väfriadsfabrikerna. Både stora och små tillverkare förfara dervid enahanda. Spinningen sker till större delen på små machiner om 40 spindlar. Likväl har machinernas mäklighet stigit med fabrikationen i allmänhet. År 1837 var machinspinningen inom landet fördelad provinsvis såsom följer:

Spinoraa* cliiner.

D Ull- Antalet Medeltal Spindlar Spinn mach t ner. af Spindlar. für livar rnacliin. Preussen . . . 107 . . 3,550 ... 33. Posen..... 877 . . 35,965 . . . 41. Brandenburg . 1,239 . . 128,867 . . . 104. Pommern . . . 359 . . 13,912 ... 39. Schlesien . . . 598 . . 52,609 . . . 88. Sachsen .... 649 . . 52,398 . . . 81. Westphalen . . 133 . . 6,640 ... 50. Rhenprovinsen 181 . . 107,269 . . . 594. Summa 4,143. 401,210. 930.

AttAU i Brandenburg spinnmachinerna redan synas betydligare kommer deraf att en raängd personer som drifva väfveriet såsom handtverk, likväl förenat sig i större antal om att köpa spinneri för gemensam räkning.

Af ofvanstående macbiner voro för kamullsgarn 798, med 55,316 spindlar, och för klädmakaregarn 3,345, med 345,894 d:o.

Handeln med yllegarn af alla slag förhöll sig Utrike* på följande satt under nedanstående år. med «11.

£r Införsela. Utförseln. Transito.

Centoer. Ceotoer. Centner.

1837 . ... 2,077 .... 644 ... . 155.

• 1838 .... 2,380 .... 928 ... . 88.

1839 .... 2,169 .... 1,027 .... 172. Medelbeloppet 184i af införseln i Preussen har Ylletyg »f

alla slag,

varit 9,000 Centner årligren: utförseln af samma varor strumpor,

filtar,

i medeltal för sistnämda tre år 42,000 Centner dock snörma-aftaqande. Å Östersjökusten af Preussen är nästan samt af

, . i ^ . , . , . andra hår

mgen utförsel noterad. Den fordna betydande utför- än ftruii. seln till Ryssland har alldeles upphört.

Handeln med mattor icke synnerlig. Införseln, i medeltal 1837— 39 282 Centner; utförseln, under jÄru^ah

samma tid, äfven i medeltal 756 Centner. ¡¡¿SÄJ

af linne.

Det råa silket som införes i Preussen, för tullas siike och förnämligast i Wurtemberg och Baden, emedan det^nVn-med landtransport kommer från Lombardiet och, till deln* någon del, ifrån Södra Frankrike. Då silkesodlingen inom landet ännu icke kan upptagas med något inflytande på importens förminskning, är det icke af Om Fattigväsendet. ^Införsel. Utforjel.

Centner. Centner.

särdeles vigt att utröna importens belopp som döljer sig i andra länders tulljournaler.

Handeln med sidenvaror har förhållit sig på följande sätt:

1837 ..... 512 ......4,114.

1838 ..... 582 . . . . 5,064.

1839 ..... 588 ..... 5,562.

lo hemsk a Siden- och halfsiden-tillverkningen upptages » ningen. Preussen gemensamt. Hufvudstaden idkar detta yrke icke obetydligt, och antalet af stolar är der 1,575. Dernäst må nämnas Düsseldorf samt dithörande

regeringskrets................11,137.

Kretsarne Arnsberg, Köln och Aachen . • . . 454.

Potsdamer ocb Frankfurterkretsarne..... 740.

Kretsen Erfurt 122, Liegnitz 76 och obetydligare spridda tillverkningsställen..... 205.

Summa Stolar 14,111. import Införseln af halfsiden har föga varierat under de

och ex-

por» af tre åren, 348 — 395 — 400 Centner; och exporten varor, har äfvenledes varit temligen lika under alla dessa samma åren, nemligen 2,705 — 2,354 — 2,828 Centner. Linneva^ Oblekt Ungarn utgör en ganska betydande handein der-delsartikel; förhållandet var 1837—39 som följer:

med. _ „

£r Införsel. Utforse).

Centner. Centner.

1837 .... 26,319 .... 20,877

1838 .... 28,039 .... 22,272.

1839 .... 30,766 .... 25,681.En liten del af det som oblekt ntföres (till Böh-men och österrikiska Schlesien) kommer såsom blekt eller förgadt tillbaka.

Blekt eller färgadt garn. Export och import voro 18}} följande:

£r Införsel. Utförsel.

Centner. Ccntner.

1837 ..... 8,733 ..... 12,787. *)

1838 ..... 2,188 ..... 3,267.

1839 ..... 2,883 ..... 2,726.

Tråd införes från Belgien. I medeltal inkomma TrM* årligen i Preussen 2,400 Centner.

Af denna vara steg tuIIföreningens export 63 Tråd-

. spetsar.

Centner öfver importen.

Införseln i Preussen har stigit till 10,000 Centner Segeidnk

och pack-

i medeltal och utförseln till 30,000 d:o under 18väf.

Preussens export af dessa dyra ämnen i medel-******>•-

r J fist» kam-

tal 4,000 Centner. mardnk,

fransar

etc.

Tullföreningsgebietet har haft ungefärligen lika Larftoch import och export, 24,000 Centner. Preussens export preter«-ensain var år 1839 13,595 Centner.'

En af de vigtigaste utförselartiklarna. InförselnBiekt, farstiger inom hela föreningen knappt till 1,000 Cent- ei? yCkth ner. År 1839 har Preussen utfört nära 82,000 Cent-1*^ ner af denna vara — kalkylerad i värde till 100sydt 1,nn#* Thaler pr Centner 8,200,000 Thaler, eller i Svenskt sedelmynt nära 15 mjllioner R:dr Banko.

*) Tillfälligt.[-Linnefabrik-]{+Linnefa- brik+} a tio-oeo.

Linet är väl, såsom råvara, mindre dyrt än de andra väfnadsämnena, ull, bomull och silke, men ma-chin-spinningen, som endast ofullkomligt ersätter den kostsamma spinningen för -hand, gör alt linnefabrika-terne ändock blifva dyra, och alltid åtminstone betydligt dyrare än bomullsvaror af motsvarande finhet. Det finaste lingarn som man hittills förmått åstadkomma på machin är hvad som svarar emot N:o 32 af Engelska bomullsgarnet. Af det finaste handspunna lingarnet deremot har man bragt 1 tL ända till

234,000 (Preussiska) alnar (nära £ längre än den Svenska alnen). Detta svarar emot N:o 190 af Engelskt bomullsgarn. Men ehuru fint detta lingarn är, svarar det dock ej emot högre finheter, men i bomull och på machin har man bragt det ända till N:o 356 eller en längd af omkring 436,000 Svenska alnar. — Vidare, för att bedöma det fina handspunna lingarnet, som vi jemförde med N:o 190 af det Engelska bomullsgarnet, må man också jemföra priserna. N:o 200 kostade i Berlin, 1838, efter börspris, 23^ Silfvergroschen (1 R:dr 22 sk. 6 r:st B:co) hvaremot ett lika stort qvantum (l U.) af det omnämda fina handspunna lärftsgarnel kostade 100 Thaler (183 R:dr 16 sk. Sv. Banko. Detta är nog till bevis huru dyr den fina handspinningen utfaller, och huru märkvärdigt lindrig kostnaden blir vid machinspinning i finare grader. Men redan vid medelfinhet har machinspin-ningen ännu icke någon synnerlig öfverlägsenhetj de svårigheter som möta vid detta arbete, göra det ännu icke möjligt alt lemna medelsorts garner be-tydligt lindrigare i priset fin de handspunna al af samma finhet, och den egentligaste fördelen af linne-spånadsmachinerna har egentligen stadnat vid att man kan, utan stegring i priset, åstadkomma så mycket garn som man behagar, då deremot handspinningens resultater äro begränsade. Skulle det lyckas kemien och mekaniken att åstadkomma methoder genom livilka linet kunde spinnas med lika liten kostnad som bomullen i de finare numrorna, så skulle der igenom en verklig revolution uppstå, i handel, åkerbruk och fabrikation.

Linneväfveriet sysselsätter ett långt större antal LioneTäf-

stolarnas ,

stolar än de öfriga väfverierna. Del slörsta antalet, antal i ungefår äro endast begagnade för husslöjd eller såsom binäring under tid eller stunder som gifva ledighet från åkerbruk och andra landtliga göromål; äfven kan man icke beräkna att de äro i gång mer än en månad hvardera under loppet af året, hvarvid de till väf förvandra del garn

som inom familjen blifvit på lediga stunder handspunnet; men deras högst betydliga mängd gör dock alt en stor mängd väf på dem tillverkas i årligt medeltal.

Enligt officiella uppgifterna, för år 1837, befun-nös följande linneväfstolar af båda kategorierne i nedanskrifne provinser.

Provins. Antal Stolar. Fabrikation. Binäring. 98,849. 22,245. 24,877. 35,326. Schlesien . . . 11,620.Sachsen...... 4,237 ...... 13,503.

Westpha len . • . • . 5,431 ...... 26,900.

Rbenprovinsen .... 3,906 ...... 12,974.

Summa för bela riket 35,877. 246,294.

Vill man reducera båda klasserne (ifl en, för att utfå den fabriksverksamhet som af dem sammanlagda kan beräknas, så behöfver man endast dividera den sednare summan med tolf, och lägga qvoten (ill den förr uppgifna summan af fabriksstolar. Dä erhåller man följande tal, innefattande både fabriksstolar och husslöjdstolar, med verksamhet reducerad till lika lång tid med de förras*'

Provinser. Stolar.

Preussen...............9,026.

Posen.................3,079.

Brandenburg......7,717.

Pommern.............5,242.

Schlesien.......13,315.

Sachsen...............5,362.

Westphalen.............7,673.

Rhenprovinsen ..... 4,987.

Summa 56,401 Stolar. Värdet af produkten finnes icke med beräknandet af stolarnas antal allenast, utan också genom beräknandet af den producerade varans beskaffenhet. Naturligtvis måste, vid husslöjdenj mindre dyrbara produktioner i allmänhet åstadkommas än i egentliga fabriker. s

Hela denna industri har egentligen dragit sig ilVån de stora städerna till småstäder och i synner-

Vafstofar för linne » gång hela året.bet till byarne. De tio förnämsta städerna hade, sam-manräknadt, allenast 195 linnefabriksstolar, och 100 såsom binäring.

Linneväfnadsinduslrien, som i långliga tider blomstrat såsom folknäring i Scblesien, har under sednare år lidit alltmer och mer afbräck. Dels har bomullsvarornas förbrukning i allmänhet minskat efterfrågan å det dyrare lärftet, dels har det industria-list iska bedrifvandet af fabrikationen bragt arbetaren i alltmera vexande nöd. Vinningslystna köpmän med eller utan fabrik, men i alla fall förläggande rörelsen, hafva slagit densamma under sig, så att arbetaren, äfven om han icke lefver under det egentliga factori-systemet, icke haft sitt uppehälle af sitt arbete. Under vintern år 1843—1844 skedde betydliga insamlingar åt delta folk, men den lättnad de derigenom fingo, begagnades af förläggarne för att ytterligare nedsätta arbetslönen. Slutligen i Juni 1844 utbröt ett upplopp med demolilion ej endast af ma-chiner, utan af all tillhörighet hos fabrikanterne. Repeterade förstärkningar af trupper erfordrades för att qväfva de utsvultne och hämdlystne olyckliga men«" niskorna. 1 samma upplopp voro äfven bomulIsfabriksarbetare delaktige, Förläggarne hade begagnat inblandning af bomull i linnet, men likväl sjelfva eller genom andra försålt varan såsom rent lärft, hvarigenom ett vanrykte i handeln fastades vid Schle-siska lärftet, och afsättningsmöjligheten än mera försvårades. Det är svårt att skilja hvad en naturligt missgynnande konjunktur föranledt.Strani£. Äfven denna fabrikation är, likt halfsidentillverk-ningen, härstädes

statiliskt sammanslagen till ett yrke, ehvad råämne man än dervid begagnar. Arbetet för hand utestänger fabrikationen i så måtto att detta föga beräknar någon kostnad, emedan det äger rum på mellanstunder. Derigenom blir fabrikationen för det mesta inskränkt till beredningen af silkesstrumpor, finare bomulls- samt gröfre och ofta valkade . yllestrumpor som begagnas af de lägre klasserne iDetta yrke sysselsatte under hSr omtalade period Klädesett antal af 1,364 mästare och 2,116 biträden (ge-appr*tur* säller eller lärlingar etc.) Likväl får man ej tro att detta yrke omfattar klädesappreteringen helt och hållet, ty alla stora fabriker hålla sina egna Öfverskä-rerier och appreterinrättningar. Men de klädesväf-vare, hvilka drifva väfveriet såsom handtverk, anlita, för klädets färdiggörande, andras biträde. Ofta uppköpa också tvertom större fabrikanter ansenliga poster rått, oberedt, kläde, som på fabriksmachinerna erhålla sin fulländning.

I hela riket funnos, år 1837, tretusende tvåhun-Färgerier. dradeåttiosju färgaremästare med tretusende åttahundrade femtiotvå biträden. Färgare och deras kunnigare gesäller, i betydligare fårgerier, ordna blott operationerna och låta dessas mekaniska del fullgöras af vanliga dagsverkare, hvilkas antal här icke är upptaget och som är föränderligt efterx tillfälligheters föranledande. En del ull färgas af klädesfabrikörerna sjelfva för deras fabrikationers behof, och på landet blir också mycken fårgning verkställd såsom bos oss, inom familjerna.

Endast genom fabrikation i stort kan kattun i Kattan*, vår tid tillverkas, så att en täflan i verldshandeln 7er. derigenom uppkommer. I Berlin fås dåligt kattun bos fabrikanten för ii gr. pr aln, eller 6 sk. och nära

8 r:st Sv. riksgälds för Svensk aln. I hela landet funnos år J837 följande kattuns-tryckerier:Man ser häraf huru olika denna rörelse bedrifves.

Handt- I Eilenburg hade- tre fabriker hvardera i medeltal

, verksar- '

bete be-sysselsatt 257f arbetare, under det att 900 strödda

stående' . %

bredvid tryckerier haft proportionen af hvardera. Detta

fabriks- . , _ r , _ _

arbete i är icke det enda exemplet som Preussen företer af

fack. ett yrke drifvet i smått och på haudtverksvis, vid

sidan af den inhemska och den utländska industri-

Möjiighe-alisliska produktionen. Detta är ett högst märkvär-

teo bäraf. r . .

digt fenomen som torde vara svårt att fullt nöjaktigt u förklara, men som, till en tid åtminstone, måste förstås genom de två omständigheterna att, l:o) personliga arbetet är temligen dyrt, att alltså fabrikantens behof alt också använda arbetare fördyrar honom hans vara och samma omständighet gifver handtver-karen i sin egen person ett relativt högre värdej 2:o hvad ojemnförligt mera är, att den Tyska handt-verkaren i allmänhet Iefver högst tarfligt, flitigt och sparsamt.

Färdig- Preussens utförsel af färdiggjorda kläder steg

ffådw. 1 medeltal till 520 Centner.

Breslau . . . . Elberfeld ochl Barmen J Köln och Deutz Eilenburg . . . öfriga orter . Fabriker ocli Mästare. 21. . . . 15. . . f 17. . . . 13. . . . 3. . . . 902. . . . Biträden. . 1,064. . . . 690. . . , . 111. . . . 773. . . . . 1,302. . . J” Summa. . . 705. . . 279. . . 124. , . 776. . . 2,204. Summa 1,171. . . . . 4,202. . . . . 5,173.Såsom bekant är, har Preussen nästan fullkomlig näringsfrihet, hvarmed här förstås rättigheten i allmänhet för hvilken infödd eller naturaliserad, eller eljest genom särskilt tillåtelse till industriell verksamhet berättigad, person som helst, att använda sig i hvilket yrke som helst, utan afseende på embeten, skrån och korporationer, (hvilkas bestånd likväl här icke är upphäfvet,

utan existerar så länge det kan). Till följe af detta förhållande kallas här mästare hvar och en som förestår ett handtverk för egen räkning, antingen han blifvit verklig mästare inom vederbörligt skrå eller allenast sjelf utan andra formaliteter än erläggandet af beskattningen, skaffat sig verkstad och arbetare.

Vi förbigå här alla ytterligare anmärkningar och alla resultater af de statistiska förhållanden som här omtalas i afseende på handtverkerierna. Vi anföra här hufvudsakligen endast ziffror.

Inom skrädderiet begagnas icke obetydligt bi-$kradda-träde af fruntimmers-arbete, men detta, som aldrig^och af staten åtkommes vid beskattningen, (annorlundai822-1837. än genom den indirekta och frätande accisen på födoämnen), upptages icke här, allenast de arbetare soin enligt mästarens uppgifter föranleda hans egen plats inom skatte-kathegorien.

Ar. Mästare. Biträden. Samma.

1822 ..... 49,298..... 18,959..... 68,257.

1825. .... 52,676..... 21,670. . . . 74,346.

1828..... 53,791..... 22,022..... 75,813.År. Mästare. BilrUJen. Summa.

1831 ..... 53,919..... 21,290..... 75,209.

1834 ... . 57,121.....' 24,623..... 81,744.

1837 ..... 59,205 .... 27,913..... 87,118.

Proportionen i allmänhet emellan mästare, gesäller och lärlingar må vara förvånande i hvilken grad som helst, så blir man dock mera förundrad öfver den omständigheten att till och med i de tio rilfaste städerne (af högsta beskattnings-kategorien för yrkens bedrifvande) ännu träffas proportionen af knappt två arbetare hos hvarje mästare, i medeltal räknadt.

J de tio städer, som höra till första beskatt-ningsklassen: Mästare 2846$ arbetare 5,671. — I de trettio städerne som tillhöra andra klassen (sådana t. ex. som Potsdam, Düsseldorf, Koblenz, Trier, Frankfurt a. d. O., Stralsund, Brandenburg,

Mästare. Arbetare.

Halle.............. 3,188. . . 2,892.

1 alla de öfriga städerna . . . 18,399. . . 10,240.

å landet............ 34,772. . . 9,110.

Alltså i de största städerna, sådana som Berlin, Breslau — med 350,00Q och 100,000 inv. ett förhållande af handtverksdrifvande på mindre skala! När man nu besinnar huru all industri öfverallt tenderar att utgöra stora massor af tillverkning, så är detta förhållande åtminstone i hög grad oväntadt. Likväl får man icke förstå det såsom skulle alla mästare i förenämda städer hafva så få biträden. Man finner dem som hafva blott en enda gesäll eller en gesäll och en lärling samt några få mästare med många gesäller.Sjelfva beskattningen för yrket har väl en an*' del i deita förhållande, i thy att en mästare icke betalar ”Gewerbesteuer’’ så länge han har blott två gesäller, eller en gesäll och två lärlingar. Den sto- Afgiften ra mängden vill icke belasta sig med denna utgift, °r yrket‘ som stiger till 16 R:dr 12 sk. Sv. B:co.

Lera. Införseln öfversteg utförseln de två åren 1838 Lera.

—39. Eljest förhållandet omvändt. Inom tullföreningens ^ord?*"

länder har man tillgång på utmärkt porcellainslera.

Preussen hade icke obetydlig handel med kruk-K^“a*

makaregods. arbete.

Införsel. Utförsel.

Cent Der. Ceotoer.

1837 ..... 11*892..... 81,886.

1838 ..... 7,642..... 86,319.

1839 ..... 7,476..... 80,564.

Rhenprov insen 'hade ensam utfört öfver 60,000

Centner.

Hvilt och måladt fayence utgör en betydlig Fayeoce exportartikel för tullföreningen. Deri hade Preussen Stengods. 1837—39 följande andel.

Enfärgadt.

kr. Införsel. Utförsel. Ceotoer. Ceotoer. 1837 .... 1,350. . . . . 3,019. 1838 .... 1,545. . . , 5 685. 1839 .... 1,378. . . Måladt. . , 6,815. År. Införsel. Utförsel. Ceotoer. Ceotoer. 1837 .... 329. . . 1838 .... 428. . . 1839 .... 400 . . 141.Porslin.

Hvitt. År. Införsel. Utförsel. Ceotner. Centner. 1837 .... 428. . . . . 1,446. 1838 .... 632. . . . . 1,727. 1839 .... 632. . Måladt. t . . 2,228. År. Införsel. Utförsel. Centoer. Ceotner. 1837 .... 181. . . . . 1,129. 1838 .... 234. . 1839 .... 231. . . . . 1,851.

Porslins-

Glas.

Porslins- och stengods-fabriker utgjorde sam-fabnker. manräknade, år 1837, 60 med ett sammanlagdt antal arbetare till 2,357.

Gröna glaskärl hafva från Preussen blifvit utförda

Ceotner.

1837 .......... 19,641.

1838 .......... 90,926.

1839 .......... 14,675.

Hvitt glas utan slipning eller fasonering. Preussen har också af denna vara haft en betydande öf-vervigt i exporten.

Införsel. “ Utförsel. Transito.

Ceotner. Ceotner. Ceotner.

1837 ...... 1,975. .... 9,605..... 37,579.

1838 ...... 1,890..... 7,618. .... 23,255.

1839 ...... 1,924..... 7,326..... 31,650.

Transitoposterna komma från Böhmen.

Pressadt, slipadt, måladt, förgylt, gjutet och massivt glas, kronglas.År. Införsel. Utförsel. 271 Transito. Centoer. Centner. Centner. 1837 . . . 2,499...... 884..... . 22,504. 1838 ..... 2,525. . . • . . 677..... . 29,886. 1839 ..... 2,561. ..... 747..... . 23,265. Spegelglas under 2 qvadratfots yta från Preussen År. Utförsel. Centner. 1837 1838 1839 Införseln icke värd att anmärka. '

SpegelgU* öfver 2 qvadratfots yta införes i obetydlig mängd mer än som exporferas; men för större än 4 fot,

fastän under 1000 qvadrattum är införseln öfvervägande utförseln, dock föga, ocb öfver hela tullföreningen räknadt.

Spegelglas till mer ån 1000 och under 1900 qvadrattums yta har icke blifvit utfördt, men väl inom tullföreningen infördt till ett belopp af circa 200 stycken årligen.

Glasvaror i förening, med oädla metaller och andra ämnen, äfven speglar fardiga, har Preussen utfört mer än infört.

År. Centner.

1837 .............1,998.

1838 ........... 2,240.

1839 ........... 2,042.Införsel. Utförsel.

Centaer. Ceotner.

Kar« 1837. ... 256. ... . 13,532.

W.aren.

1838. ... 303..... 15,074.

1839, ... 327, ... . 14,750.

Lampor. Linne-, bomulls- och yllelumpor

Ulrikes handeln dermed.

£r Införsel. Utförsel.

Ceotner. Centner*

1837 ...... 1,393....... 20,483.

1838 ...... 2,444....... 12,522.

1839 ......' 2,476....... 26,443.

Gamla fisknät och tåg.

9 Införsel. Utförsel.

r* Centner. 4 Ceotner.

1837 ____.... 7........ 759.

1838 .......— ...... . 657.

1839 ....... . 1....... 1,016.

Ut förse Isa fgif ten är dryg (3 R:dr 32 sk. Sv. Banko

• pr Centner) men det oaktadt är denna export i ständigt stigande; pappers-fabrikationen stiger också inom landet, men oaktadt allt detta har man likväl lumpor till öfverflöd.

Papper I början af 1830-talet och flera år framåt var ^▼•ror^pappersinförseln större än utförseln; för hela föreningen utgjorde denna införsel 10 ä 11,000 Centner, nu deremot är den i medeltal för hela föreningen endast 1750 Centner. Preussens trafik dermed har varit:

Utländska * Införsel. Utförsel,

handeln Centner. Centner.

1837 . ...... 2,708....... 1,956.

1838 ........ 2>m5'......i>i9L

groft pack- 1839 ....... 2,464....... 891.

I»pp<r samt papp.Införsel. Utförsel. Alla andra

Centner. Centner. siags

1837 ....... 1,266....... 6,250. i,aP**er-

1838 ...... 1,560....... 5,570.

1839 ....... 1,593....... 6,640.

1839 ....... 458....... 702. EpSST

Sedan år. 1834 har papperstillverkningen belyd-F‘b|grker ligt stigit inom landet. Sistnämda år hade man PaPPcr-allenast 433 pappersbruk af gamla konstruktionen med formar. År 1837 deremot hade man 455 dylika, och dessutom, enligt nyare konstruktionen med valsar och oändligt papper icke mindre än 22 fabriker.

Preussens export af bokbindare-urbeten.

Bokbinderiet har i sednare tider inom Preussen utvuxit till ett slags galanteri-arbete, utstyrdt med allehanda prydnader. Askar, dosor, etuier och en mängd andra saker förtardigas af bokbindarne, och papparbets-exporten (774 Centner) härleder sig från dem.

öfver hela riket funnos, år 1837, 2291 bokbindaremästare med 1,829 personer såsom biträden, eller tillsammans 4,120. Å landet funnos 196, de öf-riga i städerne. Bokbindarne härstädes hafva, likasom ofta i Sverige, en liten bokhandel såsom binäring.

Näst Brandenburg hade Rhenprovinsen de flesta bokbindare.

Krut. Utförseln är i medeltal 1200 Centner.

Alun. Tillverkningen har utgjort 40,000 Centner.

Jern. Preussens betydliga jerntillverkning är icke tillräcklig för landets behof. Det mesta tackjern

Om Fattigväsendet. 18som i landet införes, är Engelskt — af, till en del, ganska dålig beskaffenhet, men också till ganska lågt pris. Införseln har årligen ökats betydligt (likasom stångjerns-importen), och under den period som här egentligen omhandlas, eller åren 1837—1839, äfvensom sedermera, stegrats genom den starka förbrukning som jernvägarnes anläggning föranleder. — Handeln var år 1839 följande:

Införsel. Utförsel.

Centner. Centoer.

Tackjern........... 269,571. . . . 12,937.

Stångjern och Rails..... 257,732. . . . 24,105.

Produktionen af tackjern . . 3,512,641. --.

Gröfre Smiden........ 16,580. . . . 83,585.

Berlin är sedan längre tider bekant för sina utmärkt fina gjuterivaror. 1 smidning utmärka sig deremot Suhl, Solingen och Schmalkalden.

Handeln med dessa finare jernarbeten förhöll sig år 1839

Införsel. Utförsel.

1,097 Centner, .... 7,754 Centner.

Jernmalms-uppfodringen.

Värde pS stället. Tunnor. Tbaler. i Brandenburgska Bergsdistriktet 10,888. . . 1,697. i Schlesien........... 200,001. . . i13,024. Nedersacbs. (Thüringen) .... 29,781. . . 34,737. Westphaliska.......... 50,996. . . 13,517. Neder-Rhenska......... 467,776. . . 396,639. Summa 759,442. . . 559,614.Procenthalten i dessa malmer varierar mellan 25 och 50 p. c. vid utsmältning i stort. En beräkning på jerntillgången kan således icke grundas på uppgiften om malmtillgången efter mått, helst dessa sednare så variera, att vigten af en iunna kan vara l£ Centner, och en annan ända till 4 Centner.

Men det i motsvarande kolumn här ofvan upptagna värdet på stället, innefattar likväl en bestämdhet, och man finner alltså att årliga värdet varit minst

481,000 Thaler. Man kan också icke af uppgiften om malmer räkna sig till beloppet af det tackjern som deraf årligen med sannolikhet utfås, ty de flesta tillverkare hafva stora förråder af malm liggande på bruksbacken för att genom atmosferiska inflytelser undergå förändringar till följd af hvilka de slutligen lättare tillgodogöras, och dessa förråders användande gör kalkylen omöjlig.

Gjutgods har år 1839 stigit till 643,276 Centner. Af-Gjotgods. sättningen å BerIiner-gjutgodset har minskats. De fina varor som der gjutas, och som blifvit snart sagt verlds-beryktade, hafva till en del utgjort modevaror, och hafva måst underkasta sig modets nyckfullhet. 1 Brandenburgiskt Preussiska bergsdistriktet använder man myrmalmer till gjutgodset

Smidet steg år 1839 till 1,355,466 Centner. Smid*.

Schlesien har den ovärderliga fördelen att liksom' i England på många ställen, ega stenkolslager i närheten af grufvebrotten, så att man vid Pudd-lingsverken kan begagna stenkol, och småningom ändra naturförhållanderne också här tillverkningen så att den alltmera blir bedrifven med stenkol. Ännumera fördel hoppas man i Schlesien af de i scdnaste ¿ren upptäckta betydliga lagren af brunkol.

Den nya beredningen af stångjern, hvarvid man först i Wiirtemberg uppfunnit att färska jernet ulan särskilt användning af bränmaterial, utan allenast begagnande af den ofantliga mängd kolbunden vä t gas som från masugnen utgår och enligt hittills följda blåsningsmetod förbrännts ofvanföre ugnspipan, men nu i stället ledes in i farskhärd vid sidan af hyttan, är också redan på flera ställen i Schlesien utförd med framgång, men denna metod har ej velat lyckas i Sverige. Likväl borde man kunna påstå att en mångfaldig experimentering här erfordras. Såsom säkert bör kunna antagas att det slutligen måste lyckas, att erhålla en god farskning; och såsom sannolikt torde man få vänta sig att också kunna öfvervinna de olägenheter hvilka hittills genom metoden uppkommit för masugnens gång. Man har ju i flera hundrade år bortslösat en oberäknelig massa värmematerial, och man måste väl hädanefter söka tillgodogöra sig Mas-ugnslågan som kunde ersätta allt behof af kol för smidet. ppuniage- Då man efter medelbeloppet af priserna för de hela jem-särskilta slagen af tillverkning under åren 1837—1839 tionen i beräknar hela fabrikationen, så uppstår följande hug-

Preussen

i833-i83o.nesamma jemförelse och resultat:

Tackjern och ståljern Gjutgods, alla slag . Smide, alla slag, . . 1835. Cent ner. 1,275,282. 397,774. 920,525. Thaler å 1{. å 4. å 5. Summa Thaler. 1,912,923. 1,501,096. 4,602,625. Transport 2,793,581. 8,016,644.Summa Centner 3,918,748. . Thaler 14,283,340.

Stigandet har här ägt rum i proportionen af 100:154.

Antalet af stångjernshamrar var år 1837 —1062^^^^^ och hade, ifrån år 1834, minskats med 118, äfvensom de vid hamrarna anställda arbetarnes antal minskats med 10 pCt, deremot hade stora jernfabriker efter nyare sätt mer än ersatt denna förminskning:

Bly, m. m.

Centner. Thafer.

. 15,852...... 100,846.

. 14,830...... 102,116.

564...... 5,073.

Summa värde 208,035. Nedsättningen i produktionen tillskrifves priser-nes fall genom ökad tillförsel från England och Spanien.

Införseln af bly utgjorde år 1839 53,282 Centner i tackor.

Bly, m. m. Produktion. Ar 1839. Ccntner. Värde. Thaler. Bly ... . . 15,852...... 100,846. . . 14,830...... 102,116. Plåtar . . 564...... 5,073. Summa värde 208,035.

Transport 2,793,581. 8,016,644. Råstål........ 66,345. a 7; 464,415. Plåtar, alla slag. . . 75,414. a 9. 678,726. Ståltråd....... 662. a 10. 6,620. Summa Centner 2,936,002. Thaler 9,166,405. 1839. Centner. Thaler. Summa Thaler. Tackjern och stålj^rn 1,630,049. ä H. 2,445,073. Gjutgods, alla slag . 643*276. å 4. 2,573,104. Smide, alla slag . . 1,355,466. a 5. 6,777,330. Råstål........ 10D,526. ä 7. 703,682. Plåtar, alla slag . . 110,159. å 9. 991,431. Ståltråd....... 79,272. a 10, 792,720.Zink och Galmeja.

Schlesien har den ymnigaste zinktillverkningen, dernäst det Nederrhenska bergsdistriktet, och slutligen Westphalen. Hela produktionen, såväl af zinkmetall, som plåtar och upptagning af gallmeja utgjorde år 1839 1,359,621 Centner, i värde belöpande sig till 1,792,015 Thaler. Priserne hade, på två år, stigit från 3£ till 5 Thaler per Centner.

Utförseln

Rå zink 227,754 Centner; arbetad: 3000 Centner. Införseln högst obetydlig. Större delen af produkten ut föres.

Koppar.

Mycken koppar tillverkas, och ännu mera smi-des af införd råkoppar.

Tillverkningen år 1839:

Kopparmalm upptagen.

Centner. V ärde.

631,387................................249,157. Thaler.

Garkoppar.

Hyttor. Centner. Värde.

12....... 19,535..............615,509. Thaler.

Smidd koppar.

Hyttor. Centner. Värde.

37....... 19,425....... 822,532. Thaler.

Hamrarnas antal var 74.

Messing.

Tillverkningen, vid 19 hyttor, steg till 26,166 Centner, i värde 813,723 Thaler.Införsel. Utförsel. Centner. Centner.

Råkoppar och oförarbetad messing: 26,262. . . 1,694.

Smidd, valsad och gjuten koppar 148. . . 2,056.

Pannor etc. af koppar och messing 2,080. . . 7,803.

Införsel. Utförsel. Iran si to.

Stenkol, Centner. 2,657,773. 6,903,473. 90,000: Inhemsk produktion.

Bergsdistrikt. Toonor Varde.

Schlesiska..... 3,576,750. ..... 926,160.

Neders. Thur . . . 76,637...... 72,175.

Weslphaliska . . . 5,034,958...... 2,150,241.

Rhenska....... 3,514,815...... 1,631,052.

Summa 12,213,160. ...... 4,779,628.

Silfver.

från Mansfeld upptagne 18,52744$ &.

» Schlesien ..... 1,236 )> Rhenska distr. . . 4,809

Summa 24,572 &, värde 335,518 T:r.

Centner- Tbater.

Kobolt......... 1,215................25,847.

Schmalls....... . 9,121................119,423.

Brunsten....... 5,662................9,867.

Arsenik ....... 2,582................17,728.

Antimon (Rå) .... 8,00® Tunnor. . . . 5,667. Qvicksilfver (I kretsen

Sa ar brück)..... 135£ ÄC...........178.

Asphalt...............250. Centner . . . 2,000.

Svafvel . . ! . ... 560........ . 5,728.

(Införseln 42,000 Cftntnér).Jern—Vitriol . . 29,373 Centner. Koppar-Vitriol 3,531 » Blandad Vitriol 4,899 »

Summa 38,773 Centner Värde 112,111 Th:r. Kohsalt . . 1,900,760 Centner Värde 1,370,971 Th:r. Sammandrag af bergverhsproduhtionen.

Produkter. Qvantitet. Mått eller vigt. Värde i produktionsorten. Thaler. Hrarje produktions procentandel i beloppet. Silfver 24,573 Marker 335,518 2,45. Garkoppar 19,585 Centner 615,509 4,40. Bly 15,852 » 100,856) 1,48. Glete 14,830 » 102,U6J Zink 216,366 » 1,086,727 7,94. Koboltmalm 1,215 » 25,847. 0,19. Rå Antimon Tnnnnr 1 • — 5,667 0,04. 370 Centnerj | Mangan (Brunsten) 5,662 » 9,867 rî o cT Arsenik 2,582 » 17,728 0,13. Ståljern, tackjern och gjutgods ur malmen 2,067,059 Y> 4,571,318 33,4a Svafvel 560 » 5,728 0,04. Stenkol och Brunkol 15,495,222 Tunnor. 5,032,828 37,50. Koksalt 1,900,760 Centner. 1,370;971 10,12. Jern-, Koppar- och blandad > 38,773 » Vitriol / 112,111 0,82. Alun 42,614 » 194,462 1,42. Summa 13,687,243. 100,00.Kreatursben och affall af hudar.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

28,715.......... 95,749.

Utförseltulien var först 29 sk. Sv. Banko per Centner, men ökades år 1836 till 44 sk. samma mynt. Man antager att denna tillökning minskade utförseln.

Färgstofter.

Importen ökas beständigt, fastän odlingen af färgväxter samtidigt också ökats.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

Krapp........ 45,000.

Sumack, galläplen, gurkmeija, Weide ,

m. m....... 232,000.

Färgträd...... 45,000.

Indigo....... 22,000.

Vitrio!, blå och hvit. 600 utöfver imp:n.

» grön .... 12,000. utöfver exporten.

Pottaska...... 120,000.

Soda........ 36,000.

Svafvelsyra..... 3,500. oaktadt högst betydlig inrikes tillverkning. Saltsyra ..... (obetydlig). 2,700.

Terpentin ...... 9,000.

Bomolja till fabriks* behof, på gränsen försatt med terpen-

tinolja....... 35,100.

Rofolja, hampolja &c*. 50,999.

Tjära........ 116,000. medan inhemska tillverkningen skedde i 712 ugnar. Den starka sjö- och flodfarten förklarar en så stor förbrukning.Införsel. Uförsel. Ulförsel. Centner. Centner. Öfverskott. Tvål ...... 2,000. obetydl. Trädvaror. st. st. Mastlräd..... 150. 340. Bogspröten . . . . 100. 4,000. läster. läster. läster. Plankor, bräder, lattor . 17,989. 73,401. 55,412. Verke af Ek, Alm, Ask etc. 2,686. 35,510. 32,814. » af Tall och Gran . 28,240. 36,400. 8,160. (dessa två sednaste posterna äro för vestra di-

strikterna samt öfriga tullförenings-länderna.

Bjelkar af hårda trädslag utfördes åren 1837 och 1838, 14,000 st. ulöfver importen, men år

1839 infördes 7;155 mer än som utfördes. » af furu; åren 1837, 38, 39 var införseln l,57i,039 st. men utförseln 546,575 — årliga merinförseln således omkring 300,000 st.

Ved . Inf. 45,000 famnar. Utf. 17,000 famnar.

Garfvarebark. Utförseln 67,000 Centner årligen.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

Trädkol........ 43,966. ....... 31,908.

Trädaska......... 8,000.

Arbetadt träd.

grofva arbeten, tunnbinderi etc. Importen med ett öfverskott af 6,000 Centner.

Husgeråd. Utförselns öfverskott med 5,000 Centner.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

finare trädarbeten .... 704........ 12,204.

Mineralvatten...... 2,395.

Salpeter......... 20,000 årligen.» Införsel. Utförsel.

st. Ceotner.

Hudar......... 100,000........

Ludna skinn...... 5,000........ 4,000.

Nöt bår.................. merulförs. 3,000.

Beredt Läder.

Sål läder......... 686........ 5,149.

Hvitgarfvadt....... 378........ 424.

Gröfre Skomakare- och

Sadelmakare-arbeten . 503........ 1,855.

Carduan...... 116........ 285.

Antalet af Garfvare var 10,482, Skomakare 113,324, (båda med inberäkning af både mästare, gesäller och lärlingar).

Fjorton nya barkqvarnar hade blifvit anlagda sedan år 1834; tillsammans voro de år 1837 — 1131. Böcker, Inf. 7,404 Cenlner. Utf. 11,776 Centner. Salt, 85,749,540 U. utöfver inhemska produktionen. Spelkort )

Al . > förbiudne till införsel.

Almanackor I 3

Transportmedel.

Antal af Nybyggde

fartyg. £p|£-

Preussiska handelsflottan

år 1839 ....... 682. . . ' 88,690. . . 95.

flodfartygen..... 9,287. . . 208,045.

Summa 9,969. . . 296,735.

Antal af transporlhästar (år 1837) 14,935.

Jernvägar.

Den första jernvägen i Preussen erhöll Kongt. sanktion år 1837.Jernvägen mellan båda residensstäderne' Berlin och Potsdam.

Väl var octrojen för den Rhenska jernvägen något tidigare (samma år) gifven, men utförandet med denna gick ej så fort. Deremot fullbordades den Potsdamska på halftannat år och öppnades för trafiken år 1838. Den är 3j tyska mil lång, var kalkylerad att kosta en million Thaler, men kostade likväl i verkligheten 700,000 Thaler mera, eller för hvarje mil 485,714 Thaler. Lokalen är särdeles gynnande. Bristande erfarenhet med slika byggnader måste förmQdligen antagas såsom orsak till den ovanliga dyrheten.

Första verkan utaf denna jernväg har varit att många, i Berlin anställda Embetsmän bo i Potsdam, isynnerhet om sommaren, och dagligen resa in till embetsrummet, samt åter derifrån ut; vidare att antalet af resande till Berlin betydligt ökats.

Preussiska Regeringen tillåter icke att farten på jernvägarne sker efter möjlighet eller konduktörernes nyck. En lag fastställer derstädes den hastighet med hvilken man tillåtes resa. Vanligen åtgår fördenskull | timme emellan båda städerne, hvarvid de många stationerne likväl ännu mera fördröja resan, således att sjelfva farten är hastigare än efter förhållandet mellan 3^ mil på den omnämda tiden. Men också har följden af detta regerings-stadgande varit att ingen olycka på den jernvägen ännu inträffat, och man har kunnat betrakta resesättet på jernväg såsom en lifassurance i jemförelse med vanlig åkning, hvilket bäst synes af följande:Under en tid af sex år hade de resandes sammanlagda antal utgjort tre millioner, 295,000. Vägsträckan har utgjort 91,980 geograflska mil. Under hela den tiden har ingen blifvit skadad än mindre omkommit. En vägsträckning så lång som tjugufem gånger omkring eqvatorn, passerad utan olyckshändelse! Det bevisar huru litet farliga jernvägsresor äro när de göras med förstånd och ordning. — Att emed-lertid också oförnuftig fart stundom kan lyckas, har man på denna jernväg erfarit, då, en gång, en rik Rysk resande förledde en ung, vikarierande konduktör att låta farten bli ^å hastig som ångtrycket medgaf. Konduktören. erhöll den resandes löfte om en dukat för hvarje minut han komme fram före den lagligen bestämda tiden. Följden lärer varit den att farten stegrats till hastigheten af nära 14 (tyska 9} svenska) mil i timman. Det aflopp utan skada, mannen erhöll så mycket att han med liknöjdhet betalte böterne, ehuruväl han troligtvis straffades med att aldrig få en ordinarie anställning vid jernvägen. Naturligtvis hade det varit ett så kalladt extra-tåg med kanske blott en resvagn efter lokomotiven.3.

Året 1842.

Socker.

Alla sorter, äfven Raffinad.

£r Införsel.

Centner.

1840 .......... 822,553.

1841 .......... 822,269.

1842 .......... 946,853.

Raffinaderiernes antal Kade successivt sjunkit från 74 st, år 1835, till 66 st. år 1841 och till 61 st. år 1842, men då de 74 tillverkade 10,331 Cent-uer i medeltal vid hvarje, tillverkades deremot år

1839 vid 66 bruk 12,433 Centner vid hvarje och år 1842 — 15,223 Centner vid hvarje.

Konsumtionen något minskad.

Syrup.

^ Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1840 ...... 11,338. . . . ungefär 350 i medeltal.

1841 ...... 45,622.

1842 ...... 22,694.

Kaffe.

Förtulladt till konsumtion.

Ar Centner.

1840 .......... 400,174.

184 1.......... 418,813.

1842 .......... 439,100.

Kakao till konsumtion.

Ar Centner.

1841 ........... 5,908.Ris

till konsumtion.

År Centner.

1841...........110,517.

Kryddor.

Ål\ Centner.

1841 .......... 27,945.

Inlagda frukter, Confektsaker, Caviar, Sago, Oliver, Pastejer o. s. v.

Ar Centner.

1841 ........... 2,454.

Ostron, Hummer, Musslor, Sköldpaddor etc.

År Centner.

1841 ........... 3,044.

Vin.

Produktionen.

År Morgen. Centner.

1828 ......... 56,557.

1840 ......... 62,951......... 266,723.

1841 ......... 62,560......... 190,946.

1842 ......... 62,311......... 501,339.

Vinkulturen minskas långsamt i hela Preussen, äfven

i Rhenländerne.

Infördt till konsumtion.

/ År Centner.

1840 . ......... 155,027.

1841 .......... 158,848.

1842 .......... 145,045.

Tobak.

Odlingen inom landet.

1842 ..... 38,364 Morgen planterade med tobakProduktionen häraf.............$38,808 Centner.

Införsel till konsumtion.

. rå tobak. fabricerad. Summa.

Ceotner. Centner. Centocr.

1840 .... 109,177. .... 6,314..... 115,491.

1841 .... 125,167..... 11,573..... 136,740.

1842. . . . 131,526..... 14,084..... 145,610.

utgör för hvarje individ 2| U. konsumtion.

Tillgång på Kreatur i landet.

1840.

St.

Boskap, Oxar, Kor, Ungnöt....... 4,976,827.

Får................... 16,344,018.

Getter.................. 359,820.

Svin.................. 2,238,749.

Kött-konsumtionen bestämdt utrönt i städerna 83 & på personj men på landet oviss, antages vara blott hälften. s

Utförseln öfverstigande införseln.

Hästar inom> landet.

1840.

St.

fullvuxna .... 1,239,566.

föl....... 277,053.

Summa 1,516,619. (ännu icke fullt så många söm före krigstiderne 1806 —15.) Införsel mer än utförsel.

St.

1840 . . r....... 30,000.

1841 .......... 31,000.

1842 .......... 22,000.

Införseln minskas småningom.

Boskap.Boskap.

Mängd år 1840.

Nötkreatur 4,976,827; får 16,344,018, getter 359,820; svin 2,238,749.

Införsel mer än utförsel.

18401

1841 > medeltal 14,559.

1842|

Svin.

Införsel mer ¿in utförsel.

1840%

18411 medeltal 182,123.

1842)

Får, getter och kalfvar.

Införseln minskas hvarje år.

1842 blott....... 49,329.

Köttkonsumtionen 35$ U. årligen för hvarje person. Smör.

£r Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1842 ......... 20,500 ......... 129.

Ost.

- Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1842 ......... 9,301 .......... 296.

Talg.

£r# Införsel. Utförsel.

Ceotner. Centner.

1842......... 13,587 ......... 109.

Ljus. (Talg-, vax-, vallrath- och stearinljus). Utfördes

1840^

18411 me<^e^al 574$ Centn. från hela Tullföreningen, 1842J mest från Rhen och Westfalen.

Om Fattigväsendet. 19Sill.

£r Infors. q>varstannade.

Tuuoor.

1840 ............... 243,023.

1841 ............... 208,251.

1842 . .............. 230,389.

Torr och rökt fisk.

Införsel. Utförsel.

Centner. Ceotoer.

1842*........ 31,634 .......1. . 740.

Spanmål.

Konsumtionen

1840)

1841? 316 U. 24 lod på hvarjfi person i städerne. 1842}

Totalproduktionen beräknad till 75 ä 80 millioner Scheffel.

Hvete och Spelt.

Merutiorseln.

1840 ........... 5,128,378 Scb.

Råg-

1840 ........... 1,254,363 Sch.

Kcrn, Hafre, Bohvete.

1840 .......... . 1,605,245 Sch.

Bönor, ärter, hirs, linser, vielter.

1840 ........... 669,824 Scb.

Hvete och Spelt.

1841 ........... 6,535,002 Sch.

Råg.

1841 ........... 2,306,444 Sch.

Bönor, ärter, linser etc.

1841 ........... 813,912 Sch.Korn, Hof ra, Bohvete.

Merutförscln.

1841 ........... 1,510,791 Sch,

Hvete och Spelt.

1842 ........... 3,395,417 Sch.

Båg.

1842 ........... 2,755,284 Sch.

Korn, hafw, bohvete.

1842 ........... 1,012,352 Sch.

Böner, ärter etc.

1842 ........... 595,103 Sch.

öfverskottet af utförseln blef således för Preussen

1840)

1841 > i medeltal 9,394,951* Scheffel. 1842)

Priserne å Spanmål hafva förhållit sig (för Scheffeln). Hvctc. Råg. Korn. Hafra. Potates. groscti. grosch. grosch. grosch. groscb. 1826 . . . . 38 . . . . 29 . . . 22 . . . 17 . . . 131. 1827 . . . 48 . . . 42 . . . 31 . . . 22 . . .15. 1840 . . . . 70 . . . 43 . . . 35 . . . 25 . . . 14. 1841 . . . 65 . . . , 40 . . . 29 . . . 21 . . . 17*. 1842 . . . 73 . . . . 45 . . . 32 . . . 23 . . . 15.

Alla spanmålspriser, utom för hafra, stigit. Priserne å kött lika i tjugu år.

Oljefrön.

1840 i Öfverskott af införsel.

1841 > i medeltal 210,737 Scheffel.

18421

Matolja på flaskor.

1842. Obetydlig traGk. Utförseln stöire än införseln.Humla.

1840]

18411 medeltal 3,851 Centner öfverskolt af införsel. 1842J

Likasom mafi i Preussiska uppgifter för år 1826 yttrade att ”patrioten då hade stort skäl till hugnad öfver bränvinsproduktionen,” kan man öfver samma sak fägna sig äfven för perioden 1840—1842.

Tjugufyra millioner Scheffel (7 millioner i Sv. tunnor), potates och Spanmål hafva blifvit använda, och 219 millioner qvart tillverkade, med en skatt till kronan af 5,981,298 Thaler kurant (55 milloner kannor och 11 millioner Riksd. Sv. Banko.)

Dessutom har spiritus blifvit tillverkad af druf-lemningar, bär, frukter, vindrägg, sockervatten, ho-nungsvatten, hvitbetsmelass, rönnbär, enbär, m. m. till en qvantitet af cirka 50,000 tunnor, utgörande ungefär en half procent af det öfriga materialet.

Bränvin.

01 och Dricka. Bryggerierne i Preussen hafva minskats från 1839........ 19,026. till 1842........ 18,031. Förminskad konsumtion af Öl och dricka. Utförsel af Öl. 1840 ........ 15,265 Centner. 1841 ........ 17,347 d:o 1842 ........ 18,972 d:oStora qvantiteter spirilus användas till techni-ska behof, och supandet är, önskningsvis, beräknadt konsumera blott 160 millioner qvart af totalsumman 219 millioner. >

Bränneriernes antal har år 184> gått ned till 10,321 ifrån 11,628. '

Bomull.

Införsel.

1842 .......... 168,759 Cent ner.

Bomullsgarn.

1840^ Öfvcrskott af införsel.

1841 > medeltal 310,413 Centner.

1842J

Bomullsspinning.

Ar 1840 funnos 160 machinei4 med 153,497 spindlar, af hvilka sednaie 27,500 tillkommit sedan år 1837.

När 25 Ä räknas producerade på hvarje, blir beloppet af, i Preussen spunnet, bomullsgarn

år 1840 , 38,374 Centner (eller en nittiondesjet-tedel af Englands Bomullsgarns-tillverkning).

Bomullsväfning.

Fabriks-väfstolarnas antal har stigit till 48,540j dessutom husslöjd-väfstolarna.

Bomullsväf.

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1842 ....... 2,966 ....... 37,193.

Ull

Fårens antal 16,344,018 har stigit från 1837 till

1840, uti proportionen af 100:108,9 under det folkmängden stigit i proportionen af 100:105,9.Efter 22 U. på tio djur blir hela årliga ullproduktionen i Preussiska staten 36 millioner Skålpund, då förbrukarnes anta) var nära 15

millioner, öfverskott af U|försel. Öfverskott af Införsel.

1840. . . 10,104 Cenln. lg42 22.940 Cenln.

1841 . . . 962 d:o.

• Spinnanstalter.

1840 ..... 3,561 för klädmakaregarn.

759 för kamullsgarn.

Spindlar 380,839 för klädm.

56,258 för kam.

Ylle-Väfstolar som ^katta fabriksmessigt.

1837 ............ 16,937.

1840 . . . /......... 17,846.

Ullgarn.

År.

Införsel. Utförsel.

Centner. Ceutuer.

1840 ......... 21,026 . ..............225.

1841 ......... 21,391 ...... 437.

1842 ....... , . . 15,178 .................484.

Tvinnadt, färgadi, dubbleradt garn.

År. Införsel. Utförsel. Centner. Centner. 1840 . . . 776. 1841 ...... 3,631....... . 1,676. 1842 . . ...... 3,583 ....... . . 1,067. Yllevaror af alla slag. År. Införsel. U tförsel. Centner. Centner. 1840 ...... 10,387 ....... . 37,502. 1841 . . 43,719. 1842 , . . 27,169.Kardborrar och kardor.

£r Införsel. Utförsel.

Centner. Gentoer.

1842 ......... 8,707 ......... 1,543.

Silke.

RåU Silke.

Införsel.

Centuer.

1840 ................. 132.

1841 ................. 157.

4842 ......................318.

Färgadt, hvill eller tvinnadt.

t Införsel. Utförsel.

r' Ceotner. Ceotner.

1840 ......... 416 .......... 565.

1841 .......... 352 .......... 508.

1842 ......... 335 ... •....... 386.

Sidenvaror, tyg, strumpor, snören, knappar etc.

t Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

1840 : . ....... 669 ......... 5,291.

1841 ......... 654 ......• . . 5,984.

1842 ......... 642 .......... 4,945.

Halfsiden alla slag.

* Införsel. Utförsel.

r Centner. Centner.

1840 ......... 505 .......... 2,830.

1841 ......... 515 3,367.

1842 ......... 598 .......... 2,840.

Stolar för Sidenvåfnad.

1837 ............... 14,111.

1840 ............... 15,715.

(Men under införselförbudet endast 4,000 stolar).År. Linne. Rätt garn. Införsel. Utförsel. / Ceutoer. Ceutner. 1840 ........30,817....... • 20,839. 1841 •........ 32,047 . . 18,112. 1842 ........ 25,644 . '...... . . 14,602. Blekt och färgadt garn. År. Införsel. Utförsel. CeDtaer. Centner. 1840 ......... 2,605 ....... . . 1,843. 1841 .........3,031....... . . 1,731. 1842 .........3,415....... . . 1,167. i Tråd. Införsel. Ar. Centner. 1840 ......... 3,524. , 1841 ......... 3,396. 1842 .........4,341. ir Segelduk och Packduk. Införsel. " Utförsel. Ar# Styckeo. Stycken. 1840 ........ 16,444 ........ 32,977. 1841 ........11,104........ 26,901. 1842 ........ 9,913........ . 28,897. År. Oappreteradt lärft och dräller. Införsel. Utförsel. Läster. Läster. 1840 ........ 37,575 ....... 9,423. 1841 ........ 35,374 ....... 9,883. 1842 ........ 25,794 ....... 11,383. Medeltalet af införselns öfverskott har på tre år »tigit från 8,000 till 21,000 Centner. Orsaken är atttullen blifvit nedsalt å lärfter som komma för all blekas, eller för att afsältas på lärftsmarknader.

Blekt, färgadt och tryckt linne, dräll, duktyg, blekt och oblekt, skjortor etc.

Införsel. Utförsel.

Centner. Ceotuer.

1840 ......... 498 ......... 87,379.

1841 ....... . . 442 ......... 78,312.

1842 ......... 1,393 ......... 50,237.

(Utförseln minskad, möjligen genom följderne af

Schlesiska lärftsarbetarnes uppror, men också genom bristande kredit för den Schlesiska varan som blifvit sämre, och ofta med inblandning af bomull försåld såsom rent lärft. Afvenledes kan en ökad förbrukning, till följd af ökadt välstånd, inom landet, hafva medverkat till minskad export.

Band, fransar, kammarduk, väfda spetsar, snören etc.

införsel.

Centner.

1840 ................ 4,682.

1841 ................ 5,773.

1842 ................ 3,067.

Trådspetsar.

Machinarbetade spetsarne hafva utträngt de knypplade. Utförseln, 64 Centner, år 1837, var 1840—42 fallen till 3*. Värdet på dessa spetsar var 5,000 R:dr Sv. B:co per Centner.

Väfstolar för linnetillverkning år 1840.

Fabriksstolar för lärft ......... 37,971.

Husslöjd-stolar ............ 254,441.

Transport S:a 292,412.Transport 292,412.

Strumpstolar . . . ........... 2,398.

Bandstolar............... 4,212.

Andra stolar till binäring . N...... 5,558.

S:a linne-väfstolar 304,580. När, till ofvanstående läggas

Bomullsfabriksstolarna (pag. 293)...... 48,540.

Klädesfabriksstolar (pag. 294) ......... 17,846.

Hel- och halfsidenstolaf' (pag. 295)..... 15,715.

Så uppslår för hela landet en totalsum-

ma, väfstolar............ . 386,681.

Jemförelse mellan Tullföreningens, Englands och Frankrikes utförsel af alla slags väfnader; i värde. Tullföreningen. England. Frankrike.

59,463,430. 188,957,293. 95,797,481 Thaler.

Färdiggjorda kläder, nya och gamla. Utförseln 406 Centner.

Krukmakaregods. Produktionen skedde hos 5,009 krukmakare och kakelugnsmakare, med 5,126 biträdande eller lärgossar.

Porcellain och fayence tillverkades i 78 fabriker, med 2,557 arbetare.

Införsel. tJtförsel.

Centner. Centner.

Krukmakaregods . . . 5,415 . . . 83,165.

Fayence....... 1,859 . . . 5,562.

Porcellain (hvitt) . . 969 . . . 1,300. d:o Couleurt . . 337 . . . 1,936.

Glas.

Tillverkning i 113 hyttor med 2,433 arbetare.

Införsel. Utförsel. Centner. Centner.

Gröna, buteljer etc........ — ... 15,274.Införsel. Utförsel.

Centner. Centuer.

Hvita, flaskor etc......... 5,183 . . . 8,472.

Pressade, slipade, målade, förgyllda, kronglas, perlor etc. . 2,540 . . . 803.

Spegelglas' råa, oslipade .... 2 . .537.

Gjutna, folierade eller ofolierade,

under 288 q v. tum ......— ... 1,178.

öfver 288 till 1,909 tum, några hundrade stycken införda.

Glasvaror tills, med metaller och

annat, samt speglar......— ... 983.

Kurze Waaren .......... 378 . . . 15,705.

Papper.

Tillverkningen sker vid 449 pappersbruk, med

799 byttor (efter 8 Ris om dagen ur hvarje bytta).

Införsel. Utförsel.

Centner. Centner.

Groft olimmadt papper, läskpapper m. m....... 2,041 . . . 1,587.

Alla andra slag....... 1,537 . . . 4,507.

Tapeter............ 672 . lik den år 1839.

Bokbindarearbete och lackerade papparbeten.....obetydlig . 1,173.

Lumpor, makulatur, pappersspån 4,365 ... 666.

Merinförsel.

Mattor, m. m. af bast, halm etc. 5,500 C:r.

Instrumenter,

Mathematiska, musikaliska, optiska, astronomiska, kirurgiska.

Införs. 377 Cenln. . . . Utförs. 2,666 Centn.Pelsverk, Obetydlig förändring från år 1839. Vaxduk. Utförseln 1,075 Centn. Införseln obetydlig. Krut. Utförseln 1,072 Centn.

Alun. Tillverkningen 57,868 Centn.

Jern.

Malm, upptagen, 1,153,939 Centn, i medeltal för tre år (tillökningen från 100 till 159,5).

Tillverkning år 1842.

Centner,

Tackjern och råståljern.......1,610,012.

Gjutgods af alla slag........ 730,836.

Smidt jern, alla slag........ 1,541,461.

Råstål ................ 154,171.

Jernplåtar.............. 162,962.

Ståltråd ................ 116,350.

"4,315,792!

Införsel. Utförsel. Centoer. Centner. Tackjern, skrot, filspån, ham- marslagg ........... 1,125,182 , . . 22,293. Stångjern, rails samt rått och cementstål.......... 742,765 . , . 24,382. Knippjern, svartsmide ..... 33,780 . , . 1,153. Förtenta bleck och jerntråd . . 1,213 . . 2,368. Groft gjutgods......... 12,664 . , . 22,727.

Grofva jernarbeten af gjutgods eller smide, plåt, tråd och med trädarbete ibland ....... 15,151 . . 71,039.

Fina jernarbeten af gjutgods, po-leradt jern eller stål, med eller utan träd......... 1,716 . . 7,145.

1,932,471. 151,107.Zink. Tillverkningen: Ccntner. Värde i Thaler. Ga 11 meja, upptagen, . . 1,602,740 . . 368,926. . . 2,057,944. d:o Plåtar...... 17,626 . . 188,386. Summa 1,896,492. 2,615,256. Handeln: Införsel. Utförsel. Centner. Centner. Rå Zink......... 303 . . . 122,745. Plåtar och fabrikater . . 105 . . . 1,696. Summa 408. 124,441. Koppar och Messing. Produktionen: Centner. Värde i Thaler. Malm....... 638,603 . . . . 248,369. Gårkoppar .... 16,371 . . . . 529,732. Messing - ... . . . 26,243 1 . 932,222. Hamrar ... 37 J * Summa 681,217. 1,710,323. Handeln: Införsel. Utförsel. Centoer. Centner. Råkoppar och messing..... 60,640 . . . 2,149. Smidd, valsad, och förarbetad tili kettlar m. m....... 217 . . . 2,718. A/fall, Ben, m. m. Handeln. Införs. 53,271 C:r Utförs. 95,513 C:r Indigo. Införseln 28,714 C:r. Ulförseln O er 2. O-Tjära, Daggert, Beck.

Handeln. Införs. 118,591 C:r. Utförs. 8,615 C:r. Tran.

Införs. 231,566 C:r. Utförs. 5,812 C:r.

Såpa.

Handeln obetydlig, men tillverkningen svarande mot det stora behofvet för fabrikerne. (Till tvätt begagnas aldrig såpa, endast tvål).

Tvål.

Införs. 2,047 Cent. Utförs. 325 Centn. Trädvaror.

Skogarne i Preussen inlaga tVthj af landets hela areal j deribland utgöra kronoskogarne 395 qvadrat-mil, privatskogarna 784, och hela skogsarean således 1,179 qv. mil, då hela rikets vidd utgör 5,077 qv. mil.

Ved.

Införs. 52,552 famnar. Utförs. 17,294 famnar.

Införsel. Utförsel.

St. St.

Master.......................9 . . . 166.

Bogspröt och spiror ..........75 . . . 2,119.

Bjelkar af ek, ask etc..........30,251. . . 47,486.

d:o af tall och gran . . . 336,435 . . . 179,596.

Läster. Läster.

Plankor, bräder, laftor etc.. . 12,039 . . . 79,787. Verke af ek, alm, ask, elc. . 632 . . . 2i,919.

Garfvarebark.

Införs. 76,360 Cenln. Utförs. 42,319 Cenln.Trädkol.

Införs. 34,934 Centn. Utförs. 22,916 Centn.

Sål-läder.

Införs. 4,633 Centn. Utförs. 20,258 Centn.

Beredda hudar och skinn.

Införs. 788 Centn. Utförs. 9,135 Centn.

Tunnbindarevaror.

Införs. 3,525 Centn. Utförs. 2,209 Centn.

Fjäder och dun.

Införs. 5,919 Centn. Utförs. 3,407 Centn.

Lin, hampa, blånor.

Införs. 197,335 C:r . '

Utförs. 136,093 C:r 0fverskoU af imPort 6i>242 C:r'

Sten.

Värde i Thaler.

Sten, upptagen, huggen, till byggnader m. m. 350,732.

Taksten.................79,513.

Qvarnstenar................ 21,497.

Trass .......................34,438.

Flussspath .......'.......... 9,998.

Summa 496,178.

Stenkol.

Upptagna ur Preussens grufvor 14,900,932 T:r (å 4 Scheffel) värda 5,727,914 Thaler.

Införsel. Utförsel. Centoer. Ceotner.

Handeln med Stenkol . . 3,679,618. 7,301,539.

Sy dfrukter.

Färska; såsom apelsiner, citroner etc. 23,401 Centn. (7,049,801 st.) Torr frukt, fikon, dadlar etc. 82,199 Centner.Införs. 2,513 Centn. Utförs. 1,425 Cenln.

Bokhandelsprodukter.

Införs. 5,602 Centn. Ulförs. 7,260 Centn.

, Vax.

Införs. 1,376 Centn. Utförs. 149 Centn.

Salt.

Produktionen inom landet 202,208,000 Skålpund. Konsumtionen 15,64 U. på hvarje.

Införs. 877,303 C:r. Utförs. 105.357 C:r.

Kautschuk.

Införs. 18& medeltal 1,552 Centn. Utförs. 75 Centn.

Korkar.

Införs. 3,043 Centn. Utförs. 251 Centn. Finare trädsorter.

Införseln 28,507 Centner. Oljepressdukar af hästhår.

Införs. 200 Centner. Utförs. 32 Centner.

Oljekakor.

Utförseln: 418,974 Centner.

Transportmedel:

Forsling till lands med 17,033 hästar. Preussens Handelsflotta.

Sjöfartyg. Lästetal. Nybyggda under året (1845).

799 ... 108,791 ...... . 53.

InrikesInrikes båtfart.

Fartyg 10,349 med 255,881 läster.

Använda ångmachiners hästkrafter 11,338^, der-ibland endast 226 hästkrafter använda på sex ångfartyg.

Jernvägar.

1) Den förr beskrifna Berl in-Potsdamer-vägen»

2) Berlin-Stettiner-jernvägen. *

Der förut afrällsplatsen var, invid Berlin, står nu den vackra Stettiner-Bahnhof, eller den praktbyggnad hvarifrån vagntåget går ut. Den förra trängdes undan till Spandau. Detta förhållande hör väl icke hit, men händelsen utgör likväl en interessant bild af tidslynnet som låter industrien framgå segrande öfverallt, och å andra sidan skjuter undan best raffningarnes lokaler ständigt längre bort från menniskornas ögon.

Jernvägen till Stettin sammanbinder Berlin med hafskusten. På fyra timmar kommer man nu från hamnen'till hufvudstaden. Ännu för trettio år sedan var persontrafiken så liten emellan dessa båda städer, att postvagnen blott en gång i veckan lemnade kommunikation emellan dem, men nu gå dagligen två person-tåg och ett varu-tåg från hvardera staden. (Fattigare personer åtfölja ofta varutågen).

Vägen blef färdig och öppnades för trafiken den 15 Augusti 1843. Längden är 17,25 geogr. mil. Kostnaden steg till 5,224,000 Thaler, eller omkring 300,000 Thaler för hvarje (tysk) mil. — Den kom-

Om Fattigväsendet. 20mer vidare att fortsattas till Stargard, och kanhända till Königsberg. Högst dyrbara viaducter öfver träsken vid Stettin komma att betydligt föröka kost-naderne för den nya fortsättningen af vägen.

Berlin-Stettiner-jernvägen är hvarken den dyraste eller den billigaste bland de Preussiska jernva-garna. Om man antager dess kostnad 300,000 Th. såsom medelbelopp, finner man att en Svensk mil skulle, om priserna voro lika, kosta 1,082,912 R:dr Riksgäld. Hvad som i Preussen är dyrare än i Sverige, är skadeersättningen för expropriationerne, samt dagsverkskostnaderne. Deremot är jernet (engelska valsade rails) derstädes, vida mindre dyrt äh det smidda svenska jernet. Dertill kommer också lokalens större gynnsamhet i Norra Tyskland, der allt är slätt, och der ganska få sjöar möta. Det är icke troligt att jernvägar i -Sverige skola fås under en kostnad af 6 ä 800,000 R:dr rgs.

3) Berlin-Frankfurter-jernvägen. Den kommer framdeles att heta Berliniskt-Schlesiska vägen, emedan det Nederschlesiskt-Markiska jernvägsbolaget inköpt vägen och ämnar förlänga den från Frankfurt till Rreslau, der deras jernväg, (hvarom mera här nedan) vidtager.

Den nuvarande vågens längd är 10} mil. Kostnaden 2,800,QG0 thaler.

4) Nederschlesiskt-Markiska vägen. Den blef färdig till den 19 October 1844, mellan Breslau ocb Liegnitz, 8| mil. Hela vägen från Breslau till Frankfurt kommer att utgöra 37 mil. Kostnaden för det hela är beräknad till 8 millioner.5) öfra Schlesiska. Färdig mellan Oppeln och Breslau, lOf mil. Skall gå till Neu-Berun, och kosta 4,200,000 Thaler.

6) Breslau-Schweidnit z-Freiburger, 7,6 mil, med sidoväg till Königszell 1| mil (tills. 8| miI)5 kostnaden 1,900,000 Thaler.

7\ Berlin-Anhaltska, till Leipzig 29 mil, färdig år 1841, med en kostnad af 4,845,000 Thaler.

8) Magdeburg-Leipziger, färdig 1840, 15f mil, med en kostnad af 4,H!0,000 Thaler.

9) Magdeburg-Halberstädter, färdig 1843, 7| mil lång; kostnaden 1,574,400 Thaler.

10) Dusseldorf-Elberfelder, färdig 1841, tre och en half mil lång; skall fortsättas till Dortmund. Äf-ven bygges en sidoväg mellan Vohwinkel och Sleele.

11) Den Bhenska. (Mellan Cöln, Aachen och Belgiska gränsen). Färdig 1843, 11^ mil lång; kostar 9,500,000 Thaler.

12) Bonn-Cölner, färdig 1844, 3^ mil, med en kostnad af 876,000 Thaler.

Betydliga kapitaler (öfver 100 millioner Sv.) ligga redan nedlagda i de Preussiska jernvägarna, hvilka, år 1844, utgjorde en sträcka af ungefär 100 Tyska mil. Exemplet af vinning genom handel med jernvägsaktier kom från England och uppmuntrade till försök i samma väg t Tyskland, men genom oförutsedda svårigheter vid åtskilliga jernvägar i sist-nämde land, och genom det att beräkningarna öf-verskredos vid verkställigheten, svalnade ifverti åter, saken började bedrifvas vida mattare än förut, ochaktierna sfodo, armu år 1843, lågt (» medeltal 30 p. o. lägre än år 1845). Emellertid hade Konunge/i i Preussen, genom en kabinetts-ordres af den 22 Nov, 1842, garanterat ett minimum af ränta å aktiekapi-taierna for vissa bufvudlinier. Då vaknade snart spekulationen åter, och handel uppkom med aktier. Denna handel urartade snart till oförnuft, och fick hela karakteren af vad. Bolag uppgjordes utan ok-troj och utan tillgångar, men de derå utfärdade ak--tierne fingo likväl afnämare, och en särskilt handel förmedelst slutningar, kallade promesser, uppkom på Berliner-börsen alldeles såsom vid Svenska brän-vinsspekulationerne der handeln går med blotta slut-, sedlar och liqvid af differenser vid levereringsti-den. Trafiken inskränkte sig icke blott till köpmännen; en yra fattade alla. Börsens lokal räckte icke till för der många personerna, utan också på platsen utanför densamma sågos hundradetals ^vin-ningslystna af alla klasser och stånd, kusken likaväl som bankiren; äfven fruntimmer ingingo i denna handel, ehuruväl genom andra. Oerhördt stora affärer gjordes genom dessa slutningar, der personer med 100 Thalers tillgång gjorde uppköp för 20', 30, 50 tusen. Alla penningelån uppsades, och fastighetsägare med intecknade egendomar råkade i det vådligaste läge. Äfvenså drogos alla kontanter från all annan rörelse, så att ställningen blef ytterst kinkig.

Nu trädde Regeringen emellan med ett strängt påbud, som till och med mötte temlrgen öppet klander, emedan det visserligen å ena sidan gjorde slutpå skojeriet, men också å andra sidan så (värt af-bröt all trafik med aktier, att ofantliga förluster derigenom uppkommo på en mängd händer. Kursen föll genast sju till sexton p.c.; och sex och en half millioner Thaler förlorades på ett ögonblick af aktie-innehafvarne.

Påbudet innehöll 1:0 att inga aktieteckningar finge börjas utan tillstånd af finans-ministeriet; 2:o att all handel med aktier skulle vara kontant, deremot alla slutningar på tid och med kredit ogiltiga; 3:o att mäklare skulle afsättas om han gjorde slutningar emot lagen; 4:o alt mäklare skulle likaledes afsältaä om de uppgjorde hvilka slutningar som helst om utländska ban-aktier der icke kontantering skedde; 5:o att likaledes hvar och en annan som mäklade här förbjudna affärer, skulle böta, sjelf ansvara för skadan, samt underkastas fängelsestraff ifrån séx månader till tre år.

Utom penningeförlusten uppstod också en annan ännu större i afseende på ära och moralitet, då en stor mängd individer, med moraliskt stöd af författningen, rent af förklarade att de icke ville uppfylla sina ingångna förbindelser. Likväl beitämde denna blott om förbindelser ingångna efter den dag då författningen utkom.

I början af år 1845 blef trafiken med aktier åter lifligare, och steg till ungefar samma grad som då författningen hejdade den. Men dessa affärer voro likväl vida solidare, dels emedan handeln icke mera kunde ske med aktier till jernvägar som lågo i luf-ten, dels också emedan den, så snärt fråga var om kredit, endast kunde äga rum emellan personer af sådan moralisk beskaffenhet, att affären fullgjordes antingen den öfverensstämde med

författningen eller ej, Hedan år 1844 hade en och annan sådan man försökt genom stora åtaganden på börsen, med stöd af personligt anseende, och på hedersord, göra sådana affärer som författningen förbjöd, men modlösbeten var på den tiden för stor.

Oaktadt större delen af detta spel bedrifvits med kredit och förhoppningar, fordrades likväl vid liqvi-dationerne betydliga penningsummor, hvaraf man kan finna huruledes kapitaltillgångarna i detta land äro ganska stora. Såsom ett särskilt exempel härpå må anföras att, när jernvägen mellan Dresden och Baut-zen tecknades af Preussiska och Sachsiska kapitalister, med en tredjedels kontantering vid sjelfva teck-ningstillfället, var affären (18 millioner) slutad inom tre timmar, och den stora tredjedelen, sex millioner Thaler (Sexton och en half millioner Riksdaler Svenskt riksgälds) låg kontant på bordet i teckningsrummet, utan att derigenom öfriga industriella företag förmärktes blifva störda.

Nu har ställningen åter någorlunda jemkat sig, genom Preussiska och andra regeringars varsamhet med att oktrojera jernvägar. Publikens bekymmer är nu hufvudsakligen vändt åt möjligheten att få tillåtelser till dessa stora byggnadsföretag, hvilka endast småningom beviljas.Till varning för Svenska företag i denna vig må här erinras att medelkostnaden för de Tyska jenw vägarne varit 284,000 Thaler för geograiska milen, hvilket förhållande, reduceradt till Svenska pennin-gar och Svenskt mått, utgör 625,624 R:dr, Sex skil-lingar Banko för milen.

Folkmängden i Preussen utgjorde år 1845, beräknad efter 2 procents tillökning per år från dett sista beräkningen år 1840, något öfver 16 millioner menniskor.

Man behöfver blott jemföra dessa tre perioder 1828, 1839 och 1842, för att äe hurii utomördent-' Jigt Preussens industri och rikedom stigit undefr inflytande af näringsfriheten. Utrymmet nekar oss att i detalj anställa dessa jemförelser, dem läsaren redan tillräckligt kunnat sjelf göra.

Visserligen är Preussen ett gammalt kulturland, och ägde fördenskull stora resurser, men den utsugning landet erfor under fransyska väldets tid och sedermera under bemödandet att afskudda utländnin-gens förtryck, var till den grad fullständig att man icke väl förstår huru förmögenheten hunnit så fort åter tillväxa, helst allmänna utlagorna äro ganska dryga — omkring 75 millioner Thaler årligen — eller mer än 5 Th. för hvarje individ.

Den stora flit som är allmän inom Preussiska nationen, är enda förklaringsgrunden för det anmärkta lyckliga förhållandet, jemte det negativa lyckliga,att, genom näringsfriheten, denna flit har obehin-dradt tillfälle att visa sig.

Vi hafva förut sett att fattigdomen der också är ganska tryckande; det erkännes och öfverklagas allmänt i Preussen att den är i ständig tillväxt. Det är detta förhållande, gemensamt för vår tids alla kulturländer, som vi önska att läsaren ville särdeles noga uppmärksamma. Vi ville tillägga, att det icke är mycket vunnet vid att rikedomen ökas, när fattigdomen också ökas. En tillämpning af denna regel torde blifva så mycket mera nödvändig, ju mera man inser att en rikedom, vunnen genom ökad fattigdom och moralisk nedsättning hos ett stigande antal individer, icke på längd kan föranleda till ett' samhälles båtnad, icke ens slutligen tillåta dess bestånd.Åsigter af Industrien och arbetet 111. in.

Föga blir i närvarande afdelning fråga om fattigväsendet med den betydelse det vanligen har. Europas ekonomiska och moraliska ståndpunkter äro andra än för femtio, ja för femton år sedan. En fattigvård finner man snart är en inskränkning i begreppet fattigväsende; det handlar icke mera endast om sådana fattiga dem tillföllighefer, så till sägande sporadiskt, framalstra; tvärtom handlar det om grunden för sjelfva statsrätten, (såsom vi uttrycka oss, för att undvika det rysliga ordet menniskorätt).

Ehvad man må önska för att vinna lugn inom samhällena, måste man likväl i vår tid gå längre än till blotta försöken att lappa på de gamla kläder dem tiden växt ur.

Det är påtagligt att man har en dubbel historia —> civilisationens och' råhetens. Den förra är skrifven, den sednare icke. Den skrifna historien har den bildade klassen till författare, läsare och aktörer. Den andra historien, som ännu är oskrif-ven, är i dess ställe lefvande. Dess lif är visserligen infernaliskt, men säkert är deremot att

detta lif är verkligt.

Det är de Fransyska experimenterne vi ha att tacka för annalerna till denna historia. Åren 1789 ochföljande, ända till denna lid (1846) utgöra en ny uppslagsända på verldshistorien, derigenom att expe-ri men ter nes utveckling framkallat massorna till verksamhet, ofta till dom öfver de förut varande förhål-landerne. Långt ifrån att prisa de våldsgerningar den stora, ännu fortgående, revolutionen, tillåtit sig, må man gema lasta dem, rysa vid dem och önska det de icke måtte förnyas. Man kan göra det med så mycket större skäl som intet resultat af dem uppkommit eller kan uppkomma, så 'länge det allmänna tänkesättet icke fått större klarhet i afseénde på hvad man vill och behöfver. Våldsgerningarna upp-stodo såsom reaktion mot det äldre våldet eller förtrycket, men de samma som angrepo det de ansågo felaktigt, visste icke att fordra något annat än att sjelfva komma i förtryckarnes ställe, hvilket för några få, d. v. s. några tusende mer eller mindre, verkligen också lyckades. Här hade man gjort såsom efter parabeln om stegen. Man hade vändt den uppned, så att de nedersta pinnarna svängdes uppåt, och de öfra vändes nedåt. Der med var alltså ingenting vunnet.

Den dunkla föreställning som svafvade för tide-hvarfvet, var frihet. Detta begrepp blef alldeles icke begripligt i det allmänna, och när det upptages inom en oredig uppfattning, öfvergår det snart till begreppet ordningslöshet.

Det saknades ingalunda, i det land der expe-rimenterne gjordes, en öfvermakt af den art att den slutligen, under det idéer allt mera blefvo den storamängdens tillhörigheter, niäste föranleda reaktionen. Stor och förfärlig går Nemesis genom historien och skördar de onda sädenas frukt, men folken äro de offer som falla för hennes lia. Det var Frankernas fordna eröfring, och det efter tidens sed vanliga feodalförtrycket mot den ursprungliga, underkufvade nationen (Gallerna), som föranledde att revolutionen bröt ut med den riktning hon tog*).

Men då revolutionen trodde sig arbeta för frihet och jemlikhet, vanns likväl icke detta syfte. Jemlikhet har visserligen till någon del åstadkommits i politiskt afseende, men likasom man börjar ana att politisk frihet icke kan finnas annorlunda än jemförelsevis, har man också börjat ana att en likhet emellan menniskor icke kan åstadkommas så länge de i sig sjelfve framstå med olika egenskaper **).

Det år onekligt att politiskt lika rättigheter för alla, förbereda ett bättre sakernas tillstånd i andra afseenden. Men der en sådan likhet endast erkännes inom kaster, blir förhållandet alltid detsamma som t. ex. i den klassiska forntidens stater, der frihet, jemlikhet, och menniskokrätt erkändes tillhöra alla medborgare, men der kanske större delen af be-

*) Guizot bar på ett lysande sätt framställt denna urtyp till franska statens historia.

**) Saint-Simonismen har åtminstone den förtjensten att hafva byggt sitt system bland annat på menniskornas olikhet som naturen danat. 'folkningen icke erkändes såsom medborgare utan utgjordes af slafvar.

Men om också politiska rättigheter tillerkändes alla lika, skulle man snart finna en annan olikhet ännu mera betungande, den olikhet som uppkommer emellan den rika och den fattiga; Man fann också detta under det fransyska experimenterandet.

Af denna erfarenhet leddes man slutligen på den tankan att, huru man än må göra, är ingen-ting gjordt så länge en stor del af menskligheten blir qvar under ett slags eget slafveri — under nöden; man fann att de stora massorna qvarblifvit i denna belägenhet, och man har fördenskull börjat närmare skärskåda rikedomen, betrakta den såsom den mest despotiserande bland alla makter, och slutligen ifra för att ingen samhällsmedlem måtte finnas, som genom bristande tillgång på medel för sin fysiska uppehällelse, och den dermed trångt sammanknippade andliga, måtte bibehållas inom det tillstånd af ofrihet som man nu funnit vara det farligaste.

Del var den fransyska revolutionen som framkallade äfven dessa åsigter, emedan den faktiskt gaf luft åt massorna och hvad man sedan kallat proletä-rerne, eller den menniskomängd som ingenting äger hvarken i förmögenhet eller bildning. Detta resultat låg visserligen redan i encyklopedisternes skrifter, och ännu tydligare uttaladt i konstitutionen af år 1791, der *menniskans rättigheter * proklamerades; men det erhull praktisk verklighet när Marat och Bergpartiet i allmänhet behöfde mängdens handkraft, dels tilllifvakt, dels för a(t genomdrifva de idéer som då lågoo tidchvarfvets utvecklingsarbete.

Under sublimt behjerlande af den stora, vanlottade mängdens belägenhet hade Saint-Simonismens stiftare, Grefven de Saint-Simon upptagit vinkar ur Smithska statsekonomiska kritiken af förut gällande förhållanden. Han ifrade för arbetets stör« sfa möjliga produktivitet, så att större tillgångar måtte finnas för dem som förut inga hade. Arbetets vigtiga utveckling under gynnsamma omständigheter, kallade han industrialism. Han begick härvid, i det praktiska, samma fel som t. ex. England såsom stat, och såsom Adam Smith's fleste efterföljare begått i theorien. Emellertid upptogs idéen och utfördes med all ifver. Stor förmögenhet uppkom då under restaurations tider, allt efter som de industriella hade kapitaler för att bedrifva arbetet — genom andra. Den politiska liberalismen vände sig åt detta håll. Men då man genom Julirevolutionen ¿ter vädjat till massorna, kände sig proletärerne såsom en makt i staten. Snart blef deras sjelfkänsla sådan att de vid flera tillfällen försökte göra sina anspråk gällande med våld, hvilket dock icke lyckades — mot statens' betydande makt. Flere skriftställare började öppet tala om proletärerne under namn af "le peuple". Det var hufvudsakligen proletärernes biträde som störtade restaurationen, men då de började tala om delning, skiljde sig de förmögne ifrån dem, ty do hade ju något att förlora. Der fick no Louis Blanc sin distinction emellan *bourgeoisie"och "le Peuple", hvarvid han icke med det förra menar borgarstånd, utan äfven landsortens invånare. Skillnaden är mellan besutne eller förmögne, och sådana som lefva ulaf tillfällig inkomst af sitt eget arbete, och hvilka emellanåt sakna arbete och följaktligen inkomst.

I England har proletariatet, likasom alla andra, högaktning för lagarna. Bevisen på motsatsen äro hittills blott undantag. I Frankrike deremot har man så länge talat om rättigheter, att mängden ofta ihågkommer allenast sina egna rättigheter, och förgäter alla andras. Så måste det ock«å gå i det förra landet, och alla andra land, när slutligen nöden visar sig på allt för många händer, så vida icke andra grundsatser hädanefter komma att göra sig gällande än hittills.

Saint-Simon och* Fourier försökte nyskapa sam-, hällstillstandet, med afseende på de fattiga klassernes behof. Utrymmet nekar oss här att närmare granska bådas systemer, hvilka, om också icke i allo riktiga och utförbara, likväl så väsendtligt riktat allmänna uppmärksamheten åt detta, förut alldeles försummade håll, att sträfvandet visserligen kommer att fortfara, icke blott inom de klasser det närmast synes röra, utan också inom de bildade klasserne, hvilkas fordna skenbara hjertlöshet haft sin fullkomliga ursäkt deri att de aldrig sett saken ifrån mer än en sida, deo med hvilken de växt upp, aldrig betraktat den med annan .öfvertygelse än den de i barndomen inhämtat genom att åse huru det gått och går till i verlden.Men mi förestår eo vigtig brytning i tänkesättet just hos de bildade, och när den bunnit genomföras, kaa man visserligen hoppas en mera kärleksrik samman-lefnad än förut varit händelsen.

Det medel båda tänkte sig, fpr att vinna syftemålet att försätta de arbetande klasserna i en annan ställning, var association. Den bättre ställningen var ett fullkomnande af hvarje enskilt personlighet. Denna åter söktes genom en förbättrad jordisk belägenhet. Att socialismen tänker sig denna sednare såsom mål, och icke blott såsom medel, utgör ett af dess hufvudsakliga fel, hvarföre den icke kan hafva bestånd, ty ehuru mycket sinneverlden för oss gäller, kan den aldrig tillfredställa menniskans behof, och hvarje system, bygdt på denna grundtanka, innefattar en tomhet som utgör fröet till dess upplösning.

Samtidigt med Saint-Simonismen, till och med äldre, när man räknar Baboeufs försök under Di-rectorium, framstod kommunismen, egentligen sjelf en fortsättning af den politiska revolutionen, som med vild våldsamhet fordrade omstörtning af det bestående, till förmån för dem som ännu voro i behof af makt och förmögephet. Denna sekts idée är att införa likhet i besittning, för att få en fullkomlig likhet i allt. Dermcd är egendomsrätten upp-häfd. Detsamma gäller likväl också på sätt och vis om Saint-Simonismen, som förklarat sig färdig att framdeles yrka på en delning, och som redan beslöt att det allmänna skulle upptaga qvarlåtenskaper och utdela dem till personer som ansågos duglige att förestå dem.Dessa sekter, och alla dithörande nuancer, må nu bedömas huru som helst; det återstår likväl alltid, att de utgått ur en praktisk rot, ur en liflig uppfattning af samhällstillståndets bedröfliga missförhållanden, genom hvilka en del af befolkningen i hvarje land är satt ur tillfälle att ärfva odlingens resultater.

Den klassiska forntiden högg itu denna knut, och sjelfva Plato tänkte sig slafveriet oundvikligt, på det en annan del af befolkningen måtte fä tillhöra civilisationen i fullt mått.

Sedan den kristliga odlingen utrotat slafveriet, återstår likväl alltid en kastskillnad; men utom den» na skillnad, som tiden länge arbetat på att utrota, återstår ännu en skiNnad, förmögenhets-skillnaden, som philantropien länge försökt upphäfva. Huruvida detta lyckats, eller huruvida den icke snarare, genom sjelfva sättet, hvarpå den gått tillväga, ännu mera ökat denna skillnad, skall framdeles här visas.

Detta sätt har bestått deri att så mycket som möjligt återställa en likhet mellan menniskorna, der-igenom att medel och tillgångar öfverflyttats från den rike på den obemedlade. Det enda rätta består likväl deri att man undanrödjer hindren för hvarje individs personliga förmåga, så alt han inom sig utvecklar en möjlighet att skapa de medel han be-höfver. 1 stället att göra lefvande, bringar man intelligensen till domning genom det sätt hvarpå man hittills förfarit. Denna domning påskyndas icke litet genom del anspråk man genom omedelbar fajelp väckerker hos den behöfvande. Afven här, såsom vid allt görande, måste grunden vara andlig om något skall åstadkommas.

Om vi också icke fullt redigt uppfatta historiens genius, sådan den väldig verkar i vår tid, är det likväl tydligt att det, på mångfaldigt sätt irrande, begäret efter frihet, ytterst måste grunda sig på proklamationen om ett myndighetstillstånd hos individen, h vilken, såsom fri, också måste vara nog för sig sjélf, och kunna ansvara för sig sjelf. Ett sådant tillstånd, som är i högsta måtto önskvärdt, motverkas farligt af de mångfaldiga förmynderier dem en missledd välvilja påtrugar den behöfvande, eller den enskilte i allmänhet taladt. Det fristående som här menas måste likväl vara blott ett oberoende mellan individerne inbördes, hvaremot detsamma icke kan äga rum i förhållande till den källa hvarur all mensk-lig kraft har sin fortväxande näring. Man blir menskligt oberoende och fri endast i samma mån som man uppfattar sitt lefvande i Gud.

Att visa detta såväl i allmänhet som i detalj för lefvernets ändamålsenligaste ordnande, utgör således det högsta man kan göra för att åstadkomma en likhet mellan menniskor. Men det förstås lätt, att all likhet måste inom individen sjelf förvärfvas; utom honom är all likhet omöjlig eller blott tillfällig och dessutoQo aldrig ma k t på liggande. Ju högre bildnin-.gen, den verkliga bildningen, stigit, .desto mindre betydenhet behåller den yttre olikhet som kan äga

Om Fattigväsendet. 21rum; men alt en sådan olikhet, (en yltre) alltid .måste komma att qvarstå, är påtagligt. Menskliga förmögenheterna aro så olikartade att en entonig yttre likhet i ställning och öden aldrig kan tänkas möjlig.

Hvarhelst ett våldsamt ingripande i mennisko-odenst försökes, kan jemnandet och likheten endast för en gång åstadkommas; i nästa ögonblick har olikheten åter inträdt. Men detta ingripande förutsätter så stor tillkonstling i samhället, så mycken tillsyn och vård om enskilta, alt resultatet redan just der-jgenom måsts förfelas. En sådan vishet är ännu icke sedd, der den ena menniskan kunnat med full framgång tänka och handla för den andra. Derför har individualisationen gått för sig, att hvarochen skall tänka och handla för sig, hvilket på inlet. sätt utesluter att handla för ett gemensamt högre mål, äfvensom det icke utesluter deltagandet för andra, just för det allmänna och högre syftemålets skull.

De vi Ikor menniskoanden är underkastad vid dess utbildning under jordlifvet, äro visserligen de som angifva den yttre olikheten. Betraktade i del afseendet äro de likväl icke maktpåliggande; vigti-gare äro de, då de betraktas såsom band på själens egen utveckling till frihet. Att undanrödja dessa band, eller att göra menniskorna allt mera oberoende af dem, är således det problem som tiden har att lösa; — och att denna så anar sin uppgift, röjer sig just af den philantropie som vi förut omtalat, 'ehuruväl denna, vilsefarande, oftast söker åstadkom-ma lösningen med att godtyckligt jemna de -redan utvecklade menniskoöödena, i stället att den skulle försöka sätta hvarje individ i tillfälle alt sjelf bestämma dessa öden genom anlitande af den gudoms-kraft som utgör kärnan af meoniskans väsende,

Alla9 till timliga uppéhäilelsen erforderliga omständigheter utgöra de förr omtalade vilkoren; att besegra dem är

detsamma som alt gifva den menskliga verksamheten tillfälle att omedelbart sysselsätta sig ined själens behof. Har det lyckats, så har menniskan åtminstone vunnit första graden af frihet; — bemödandet att lära menniskan sättet att sjelf eröfra denna frihet, är föremålet för all rättskaffens och förnuftig menniskokärlek.

Vid hvarje åtgärd i stor stil måste man noga tillse att det åsyftade yinnes genom naturlig medverkan af de krafter på hvilka ett resultat beror. Förgäter man dessa (och det gör man hufvudsakli-gen då man t. ex. vid fattigväsendet vill tänka för den behöfvande i stället för att sätta honom i tillfälle alt tänka och handla sjelf), så får man bereda sig på alt bemödandet blir utan det resultat som man sökte, och att man i dess ställe blott förberedt be-hofvet af nya ansträngningar, hvilkas följd åter blir att åter framkalla nya sådana, utan gräns.

Så har det gått allt hittills med försöken att jemna olikheterna i menniskornas förmögenhetsförhållanden, eller att hjelpa dem som äro behöfvande.

Man har icke undanröjt de binder, som, genom gamla missförhållanden i samhället, stå i vägen förden medellöses förkofran; man utgår också icke från åsigter alt bringa de betryckta till uppfattning af medlen att vinna en bättre ställning, ännu mindre bar man' med eftertryck försökt lära hvarje individ det förhållande i hvilket välståndet står till sedligheten, och huru den sednares villkor i visst afseende ligga i välståndet, samt slutligen att detta välstånd just deraf har sitt egenlliga värde, men icke för dess egen skull. Man har öfverallt förfarit efter ordspråket att taga der det finnes och lägga der det tarfvas, och alltid först efteråt hulpit, sedan det var försent, d. v. s., så sent att den biträdde-icke kan sjelf göra något för att förbättra sin ställning, utan endast får tillgodonjuta hvad som icke är hans — hvilket aldrig borde äga rum, och hvarigenonr en flerfaldig oriktighet i åsigterne tillskapas, hvaraf lättingen, den anspråksfulla och tjufven tilldanas i den hulpnes eller hans gelikars personer.

Men, framför allt har man underlåtit att tillse huruvida icke medeHöshet och betryck hufvudsakli-gen uppstå derigenom att den svage icke njiiter rättvisa. Han kan vanligtvis icke, utan synnerligt gynnsamma tilifälligheter, sjelf fylla sina behof, emedan han öfverallt motverkas af öfvermakt och orättvisa, under det han är lemnad i okunnighet om så väl rättvisa anspråk som skyldigheter, förmåga och behof. Lyckas det någon, tillfälligt gynnad, att komma ut ur betryckets tillstånd, så sker det sålunda att han sjelf öfvergår till de förlryckandes klass; en fri klass, som hvarken är förtryckt eller sjelfförlrycker, gifves det icke ännu hos de kultiverade folken.

De stora massor af interessen som i hvarje stat, med en utbildad industri, föra ordet, utgöra, hvar och en för sig, en makt, som skiftesvis tillkämpar sig öfveryäldet öfver det allmänna och dess rätt.

Alla sådana, vanligtvis korporativa interessen, hafva det gemensamt, alt de, med penningeförlagets öfver-makt, hålla den stora mängden samhälls-individer i ett tillstånd af omärklig ofrihet, hvarur de nästan aldrig kunna arbeta sig ut, emedan de icke på sin väg finna rättvisa, endast en lumpen barmhertighet som kanske kommer slutligen och för sent. Dessa interessen, rikedoms-interessena, begagna vanligtvis det allmännas fördel såsom förevändning; men om det allmännas, det helas, fördel en gång skulle inses och hyllas, så skulle de förr nämda interessena nödgas gifva vika, och då skulle också välståndet icke längre bli förbehållet vissa klasser.

Hvad som isynnerhet föranledt oreda i hithörande åsigter, är den ytlighet med hvilken man sett förbi väsendet och grundbeskaflenheten af menniskans arbete. Har man en gång gjort sig reda för dettas betydelse, så förfaller man icke i det felet att upp-sålligen föreskrifva den rike, att, på allmosans väg ersätta hvad som den fattige hrister till följd af säknad rättvisa. Sjelfva den falska tankan har väl alltid legat till grund för alla tiders barmherlighcls- ' verk, men den har först nyligen blifvit med frimo-dighet utsagd såsom regel, nemligen så att manier-känner alt den fattige icke njuter rättvisa, och atl man för den skull gifver honom ersältning i barm-berlighels-onstalter, fattighus, sjukhus, barnhus, skolor m. m., samt att de bildade klasserna, som både lefva på den fattiges bekostnad och sedermera göra kompletteringar till hans «usla existens, göra rått deri, emedan dessa, fattiga klasser, om de erhölle mera, ändock skulle anlita de burgne för de tillfällen vi nyss omnäml *). Längre kan man icke på denna väg komma. iDen missriktning som låg gömd i systemets praktik, är dermed utsagd och theoretiskt eller såsom grundsats uttalad. Emellertid är det för hvar-Qchen tydligt att en sådan grundsats sjelf är utan grund, och den har blott vid sin sida ett svepskäl, det att den fattige icke skulle förstå att hushålla ifall han hade något att hushålla

med. Likasom sådant kunde berättiga andra att förhålla honom hans rätt, och sjelf tillskansa sig det äen innehåller! — För öfrigt vet man, att till hushållning främst erfordras något att hushålla med. Den som är på obestånd, af en eller annan orsak, är icke hushållare, blir icke hushållare; det år hopplösheten som föranleder sådant. Helt annat blir förhållandet om den klass, som nu år fattig, får förhoppning att kunna lefva på ett ordentligt sätt; i sådant fall lärer han väl kunna hushålla — hvilket man dessutom bör lära honom.

Det synes emellertid tydligt att oss nu återstår, att, från väsendet af menniskans arbete, härleda hennes anspråk på välstånd, och kalla eftergifvenhet för

*) Hoffman.dessa anspråk rättvisa. Då blir barmhertigheten öfverflödig.

När man hunnit till denna punkt så uppstår en ny period för mensklígheten i dess inre utvecklingshistoria, och då först kan en likhet uppkomma — i personliga vilkoren för andlig frihet —* med hvil-ken likhet all yttre ol-ikhet förlorar sin skärande betydelse, då menskligheten hos hvarje individ åstadkommer det enda jemlikhets-förhållande som religion och'moral postulera.

Säkerhet.

Bland yttre verkningar som äga inflytande på menniskans sedliga lif, måste man lemna ett vigtigt rum ål en fortfarande likartighet af de förhållanden i hvilka hon lefver. Hastiga öfvergångar, från en ställning till en annan, vålla villrådighet och bryderi, samt föranleda kortare förelag, beräknade för närmast kommande ögonblick5 och sinnet blir stördt. Omtankan riktas på det förflutna och dess närvarande följder, mera än framåt; menniskan blir ställd på defensiven, r stället för alt med friskt mod sjelf gifva bestämning åt det kommande, och all bestämd och aflägsnare syftning förhindras. Men det är deremot ett vilkor för individens bestånd i alla hänseenden att han ser åt ett mål. Det utgör nemligen den praktiskt psykologiska upplösningen af vetande och tro. Endast vissheten, d. v. s., det förnuftiga antagandet af ett likartadt fortfarande utaf, en gång, under lika omständigheter åstadkomna, förhållanden, lemnar men-liis’kan tillfälle att rikta sina blickar modigt, framåt,och endast derigenom kunna hennes lägre bestyr omedelbart Ijena för högre syffen.

Säkerhet är således menniskans störstax fördel och hufvudsakligaste vilkor vid företagen. Säkerhet är således också på lika grund menskligbetens vigtiga-ste yttre villkor för uppfyllandet af hennes högre bestämmelse.

Säkerhet är just likväl det som vår tid minst erbjuder, men som ovillkorligen måste, så vidt möjligt, återbringas i de nya förhållanden som verlds-lifvet nu håller på att utveckla.

Afven fördelaktiga omkastningar, skenbart gynnsamma för individens ställning, äro i sjelfva verket jemnförelsevis skadliga; de försätta menniskan i samma kathegori som vid spel, att beräkna framgång * och fördelar såsom/ tillfälligheter och beroende af något annat än arbete.

Säkerhet är i menskliga företagen det första villkoret. Utan den blir all sedlig utveckling genom företagen vacklande och oviss, allt allmänt välstånd omöjligt.

Säkerhet finnes visserligen aldrig i vexlingarnas verld, men annat är möjligheten af förändringar, och annat är att allt skall vara ställdt på ett rysligt hazardspel, såsom nu, till följd af att produktionen är beräknad att föregå behofven, samt att alla stats-åtgärder åsyfta detta ändamål, hvarvid endast massan af blifvande materiella värden inom staten afses, men aldrig den enskilta välmågan, som likväl på det nogaste sammanhänger med statens egentligastyrka genom det att denna välmåga är basen för moraliteten, räknad i stort.

Den säkerhet som erfordras och som man kan erhålla, ligger således deruti, att intet arbete får bli utan resultat för den arbetande sjelf, och att intet arbete framkallas nyckfullt och utan föregående behof; under, hvilket sednare tillstånd lifvet blir elt jagande och sjelft jagadt, och detta blott i materiell syftning; ett tillstånd som, för sin möjliga fortsättning, måste ännu mera än förut, för-slafva den arbetande mängden och utesluta den från bildningens och välståndets fördelar; ett tillstånd, innefattande fullkomlig onatur i ekonomiskt och moraliskt afseende, och der osäkerheten är regel både i missgynnande' fall och i gynnsamma. Vi skola ytterligare inse allt detta när vi betraktat arbetets rättsanspråk samt skärskådat huru vidsträckt man egentligen måste förstå egande-

rättsgrundsatsen och dess tillämpning, som hittills, under det man försäkrar den utgöra villkoret för stat, likväl icke varit eller är allmänt erkänd.

Några ord skola längre fram sägas om medlen att förebygga naturlig osäkerhet samt förminska dess följder för samhällsmenniskan.

Arbete.

Dess väsende, värde och ändamål.

Arbete, alstring, produktion, skapelse. Menni-skans arbete är det samma som Guds. Det är en fortsättning af Guds skapande tanke som fortgår ge-nom men ni ska n. I skapelsen utvecklar Gud ur sitt eget väsende naturens och intelligensens krafter, ocb ur dessa de för oss förnimbara tingen. Åt menni-skans a Ist ringsförmåga har Gud öfverlemnat fortsättningen af skapelsen och intelligensens utveckling inom individen. Den förra under formen af herraväldet öfver naturen, blef dock inskränkt till naturkrafternas ledning och derigenom till tingens eller materiens omskapande till nya former, hvilka genom intelligensens uppfattning af sitt eget mål och Guds vilja med menskligheten, egentligen ledas till att befrämja detta högre mål, ehuru de kunna synas tjc-na endast för lägre syften.

Att arbetet således till sitt väsende är ett högre, ligger redan_ tydligt i slägtets historia. Hvarlhän syftar väl, inedvetet, eller omedvetet, allt menniskans arbete? Vi arbeta för det eviga. Hvad som icke hade detta syfte, bortfaller och visar just derigenom den ändliga delen af sitt väsende; men på en omväg har hvarje, äfven den skenbart obetydligaste, yttring af menskliga verksamheten, tjent för det eviga.

Arbete är lust. Del kan öfverdrifvas och derigenom öfvergå från sitt väsende, som är en drift, och hvars ållydnad är en lust, hugnaden af ett till-fredsställdl behof. Bchofvet att verka är den känsla, som med första känslan af lifvet röjer sig hos menniskan.

Detta behof är skaparens heliga hemgift åt sina barn, den tråd, med hvilken han, under deras förmenta fristående, leder dem att uppfylla hans syftemål. Det är åtlydnaden for behofvet att verka som utgör arbetet, det vare sig med jordens saker ellermed himmelens. Betraktadt för sig och såsom egande en helig grund, är det icke ämnadt att underkastas några nyckfulla förfoganden — ej ens å statens sida.

Arbetet, såsom uttryck af menniskans medfödda behof alt verka, är samvetets motstycke i mennisko-hjertat. Likasom samvetet är den himlabrygga, på hvilken anden oupphörligt öfverstiger svalget emellan evighet och tid, emellan försyn och, mensklig-het, så är också arbetets maning den väg på hvilken försynens idée i menniskan och genom henne utgår och realiseras inom ändligheten.

Sådant är arbetets väsende, antingen dess yttringar röjas inom högre eller Jägre områden.

När man på föregående sält gjort sig reda för arbetets väsende, finner man lätt att dess ändamål dermed sammanfaller.

Hvad man egentligen menar med lägre arbete, har närmast för ändamål, alt undanrödja de svårigheter som lägga sig i vägen för vår tillvaro. Naturen erbjuder medel för bibehålhindet af denna tillvaro, men utan särskilt omsorg och utan arbete kan detta bibehållande icke äga rum, tvertom är allt omkring menniskan fiendtligt emot henne, och hon måste genom oaflåtlig verksamhet ordna nalurförhål-landerne, på det sätt hon behöfver. Kroppens oupphörliga förslitning måste ersättas genom föda. Men t denna kan endasl genom arbete vinnas, till och med i sådana länder hvarest naturen frikostigt erbjuder densamma j den måste ålminslone samlas der. Vårhud, ömtåligare än de flesta djurs, behöfver skyddas af kläder; äfven dessas anskaffande fordrar arbete.

Har man hunnit till den grad af undangjordt arbete, att man har dessa första behof af föda och kläder tillfredsställda, så uppstår för sinnet en ledighet, så att det kan uppfatta äfven andra förhållanden, taga intryck af annat än dessa första behof, som endast tillhöra djurlifvet; man blir ledig för uppfattningen af sådana behof som röja sig inom menniskans ädlare natur.

Den högre känsla som utgör kännetecknet, såväl som väsendet, af menniskans samband med Gud, manar henne till lystnad efter en närmare insigt i dessa högre förhållanden.

Denna åtrå, eller kunskapsbegäret, uppkommer först då rätt lifligt, när man blifvit mer eller mindre befriad från de strängare och första behofvens kraf. Tillfredsställandet af dessa sednare, eller med andra ord, det segerrikt genomdrifna arbetet i de lägre sysselsättningarna, lemnar småningom rum för vår sysselsättning med de högre. Och om detta inträffar i någon mån med hvarje menniska, så inträffar det ännu mera märkbart inom olika klasser af menniskor, på det sätt, att då en arbetar inom de lägre sysselsättningarnas område, förrättar han dermed kanske så mycket att han både för sig och flere förskaffar nog af det slag som utgör föremålet för hans arbete. Dessa flera kunna då begagna hans öfverskott och sjelfva åstadkomma annat i högre sysselsättningar, hvaraf skörden åter i sin tur kan blitillräcklig till delning åt den, som förut delat med sig, och som således kan sägas hafva, genom sin sysselsättning inom det lägre området vunnit en skörd inom det högre. Detta förhållande är visserligen förut kändt, men man torde icke allmänt nog hafva lagt behörig vigt på det förhållandet, att allt arbete, som vi kalla lägre är ett lika vigtjgt och oumbärligt villkor :för intellectuell förkofran som det omedelbara högre arbetet sjelft. Men så snart man fullt lefvande uppfattar detta, finner man huru det lägre arbetet framstår med ett värde, oändligen större, än man vanligen tillerkänner detsammma. Betraktar man alltså arbetet, icke till dess väsende (hvilket förblif-ver enahanda, antingen det yttrar sig med att styra en plog eller att styra ett rike) utan endast dess verkningar, sådana de uppenbara sig inom mensk-lighetens medelbara eller lägre syften, finner man således att det utgör på en gång villkoret för sina egna skördar och (genom dessa) för det högsta mål sorh reflexion och tro i förening fastställt för mensk-ligheten.

Arbetarens medvetande af sin bestämmelse.

Det är för mennikans bestämmelse af stor vigt att hon ser betydelsen af sitt arbete. Civilisationen — och hvad vi strax här nedan komma att omtala, arbetsfördelningen — hafva bragt mängden derifrån. De arbeta ofta utan annan medveten syftning än att, för dagen, få bröd. Det är att alldeles afsäga sigandligheten i arbetet. Dermed är således hela bestämmelsen alldeles förfelad. När nu arbetaren saknar detta belönande och upplyftande innehåll i sitt arbete, och tillika ser huru all frukt af arbetet går åt andra håll, bliafund, harm, och andra lidelser den nedsättande följden af hans bemödanden, resultatet af hans lif.

Man begär moralitet af massorna. Tror man då att den skall komma utaf sedereglor eller föreskrifter och läror af religionen? De'kunna uträtta något endast såvida de äro lefvande och praktiska till sitt ursprung, d. v. s. sammanhängande med menniskans väsende. Men det äro de ju icke, då man så tillställer att menniskans verksamhet är rentaf omoralisk, aflägsnande henne från sig sjelf, ledande blott till det ändliga, och detta ändock hufvudsakligen för andra. Om den obildade också icke kan göra klart för sig hvaruti missförhållandet ligger, är det likväl för honom en falsk väg, en vanans makt, som för honom utgör detsamma som principer, emedan han genom aningens makt uttager väsendet af sin handling och sitt varande, och denna aning säger honom då att hans mål är förfeladt. Deri ligger det djupaste omoraliska tillstånd. Passionerna äro icke värre i och för sig sjelfva, men att de skola tillkomma, såsom falska begär, substiluerade för de sanna och välgörande drifterne, derom kan man vara så säker som om att lif icke kan finnas utan drifter.

Det är detta missförhållande i djupet af individens väsende som måste afhjelpas. Vi återkommalill delta ämne, vid frågan om den rättvisa som man måste låta komma den medellöse arbetaren till godo.

Arbetets fördelning. (Tvåfaldig).

På två särskilta sätt är arbetet i samhälle för-deladt mellan menniskorna. Den ena afdelningen är den vi nyss omtalat, der en klass omedelbart sysselsätter sig med vårt andliga syfte och en annan klass medelbart eller på omvägen af det lägre arbetet såsom vilkor för det högre.

Inom det lägre och synligt produktiva arbetet förekommer den andra delningen af menskliga verksamheten. Det är den som man vanligen kallar arbetsfördelning; den beslår dels deri att det produktiva arbetet delas i skiljda yrken, dels ännu mera begrän-sadt i vissa delar och former af samma yrke, ända till särskilta handgrepp som

slutligen kunna komma att utgöra föremålet för en individs sysselsättning hela lifvet igenom. Genom denna sista yttring af arbetsfördelningen åstadkommes den största mekaniska fulländning hos hvarje produkt.

I arbetsfördelningen, grenande sig alltmera i mån af sina framsteg ligger alltså vilkoret för en högre uppdrifven skicklighet och följaktligen en fullkomligare produktion, då sinne och organer, genom idkeligt upprepad öfning, dana sig mer och mer efter anspråken af det arbete som skall åstadkommas.

I skickligheten ligger vinsten af tid. Den utgör en konst att förlänga lifvet, ty, om också lifvet deri-genom icke varar längre, så förmår man likväl deri-genom åstadkomma mångdubbelt mera §n en oöfvad förmåga inom samma lifslängd — allt genom öfning och öfningens skördar — eröfrad konst; och lifvets innehåll får härigenom den eljest otänkbara tillökning hvars spår tecknas genom myckenheten af hvad vi gjort.

Deremot är det å andra sidan fruktansvärdt tydligt, att denna, ensidigt förvärfvade, skicklighet, uppdrifven med den största möjfiga uteslutning från all verksamhet utom en enda, slutligen skall omintetgöra andligheten hos den individ inom hvilken den finnes, öfverdriften af detta arbetssätt är alltså en stor olyöka och en bland de icke obetydliga orsakerna till fattigdomens tillväxt i vår tid. Det erfordrar ett särskilt betraktande; ett botemedel deremot finnes väl förmodligen icke omedelbart , endast på omvägen af arbetarens bättre förhållanden i allmänhet, ty man finner lätt alt mångfaldiga vexlingar uppkomma vid efterfrågan af olika produktioner, och så snart en produktion icke mera finner afsättning, måste stagnationen hårdt träffa den arbetare som egnat sig deråt, och som dervid icke ägde mer än besittningen af en viss, till omfånget kanske högst inskränkt, arbetsvidd inom samma produktion. Men äfven under lyckliga konjunkturer utgör en så inskränkt verksamhet en så skarp inskränkning för arbetarens inre menniska, att denna dervid kan gå förlorad.

Det måste fördenskull för statsmannen och tänkaren vara ett varmt åliggande alt lägga band på

arbets-arbetsdelningens utsträckning, sd att den hvarken genom sin trånga ensidighet omedelbart dödar allt högre lif hos den individ som egnat sig^deråt, eller försätter honom i det farliga lägef, att, ifall hans handgrepp blir öfverflödigt, han sjelf också dervid förlorar all tillgång att sjelfständigt uppehålla sin existenCe.

Men sedan vi erkänt, att afdelningen i skiljda sysselsättningsserier är nödig, äfvensom ännu mera \ skiljda yrken, och slutligen äfven i handgrepp, kan rcke fråga mera bli om att återgå till naturtillståndet, der hvar och en måste besörja sina förnödenheter allena, i alla fack. En motvigt fås endast deri-genom att den förstnämda delningen, i serier af högre och lägre arbete, icke får göras skarp. Skickligheten vid produktion må uppdrifvas med den största ensidighet, men själsodlingen måste fritagas från arbetsdelningen i så måtto, att hvar och en måste hafva en del af den sysselsättning som skänker uppfattning af det högre målet.

I bestämdare ord: Arbetaren må, i det mekaniska arbetet, drifva arbetsfördelningen så långt som yttre förhållanderne påkalla, men han får icke använda hela sin dag på denna sysselsättning, han måste äga tid öfrig för religiösa och cesthetiska sysselsättningar.

Endast med detta villkor kan en, i det mecha-niska uppdrifven, uteslutande skicklighet vara nyttig vid produktionen, utan att vara förderflig för menni-skans högre bestämmelse.

Om Fattigväsendet.

22Arbetets Rättsanspråk.

Dé vi afsagt oss. anspråken på säkerhet, må sådant icke föranleda missförstånd, under det man just postulerar att bli fredad från osäkerhet. Afsägelsen kan endast gälla sådana arbiträra och monopol ist iska s&kerhetsmesyrer hvilka dock ytterst hvila på andra9 förnärmande till fordel för enr företrädesvis gynnad, del af samhället. Vi fördra att staten aldrig skall valla osäkerhet öfver den idoga; denna säkerhet är den enda som vi finna oumbärlig. För att nu antyda b vad staten kan göra för att åstadkomma en sådan, så till sägande negativ säkerhet r meddelas följande anmärkningar.

Till inledning kan man välja det bibliska ordet att "arbetaren är sin lon värd ," hvilket för att icke missförstås, helst bör sägas sålunda att *'arbetet är värdt sin lön." Det är just detta som på det mest omoraliska sätt kommit i

förgätenhet i och genom industrialismen, eller den förr omnämda riktning af produktionen der man antager att den störst» produktion i och för sigy utan all vidare refotiviiet, utgör den största rikedom. BJand denna produktions stöd är den ökade afsättning som uppkommer genom lägre priser — minskad tillverkningskostnad. Men del menskliga* arbetet ingår alltid för en mer eller mindre betydlig del i denna tillverkningskostnad, följaktligen måste också detta nedsättas i värde om. produkten skall kunna få sin största möjliga säljbarhet genom lågt pris. Genom sjelfva tillverkningssyste-met, bvars hufvudvillkor i afseeftde på rirensklrga arbetet är arbetsfördelningen, har arbetareft blifvitbragt till ensidig utveckling af sin förmåga; han bar genom utbildningen af en talang stängt sig från utöf-ningen af andra arbeten, och således fili ett enda yfktf, eller kanske eft enda handgrepp, inskränkt hela anvärtd-ningen af sin kraft, öfverallt, utom hans fack, utestänga honom de andras talangér. Hart blir derige^ nom satt i strängaste beroende af den kapitalstyrka som kommenderar arbetet; ju längre det går deslo mera blir han beroende af dessa forläggandé krafter, eller i korthet sagdt, destomera blir han i beroende af penningen, hvars aristokratiska öfvermakt han icke kan öndandraga sig. Ju fattigare han blir, destomindre förmår han reda sig ur detta tvångsför-*-hållande, och destomera' nödgas han underkasta sig kapitalernas despotism. Hans arbete, utveekladt till den största talang (med andra ord till den ensidi-gaste användning) sätter honom för hvarje ögonblick i beroende af de få tillverkningsarter vrd hvitktf hans arbete kan få en användning.

Det är visserligen ingen ny sak det sätt förmedelst hvilket penningen visar öfvermakt öfver arbetaren. Man har alltid kännt och benämnt det prejeri, men det har aldrig förut haft stöd i någon erkänd grundsats förr än man framkastade läran om rikedomen såsom ledande sin uppkomst af den största möj-1 tiga materiella produktion. Denna grundsafs, efter hvil-ken hela den Engelska industrien systematiskt inrättat sig (sedan densamma äfvenledes förut genom sinpraxis gifvit upphof ät theorien) har derstädés föranled t en oerhörd progression af materiella medels hopande, under det att en fattigdom derbredvid uppstått, så gräslig att man af dess förvridna anletsdrag lärt sig erkänna det en missriktning öfverkommit staten och att en rikedom som alstrar en sådan fattigdom icke måste vara någon verklig rikedom, och i alla fall aldrig kan vara önskvärd för samhället.

\ beskaffenheten af arbetets innersta väsende, hvarom vi yttrat att det utgör en fortsättning af ska-pelse-idéen, ligger anspråket att detsamma måtte få yttra sig såsom en lust, oberoende af yttre tvång, och bestämdt endast inifrån, genom rnenniskosinnets omedelbara sammanhang med Gud, från hvilkens, i tidernas oändlighet upprepade varde, förnyas den skapelse hvarförutan vår verld icke mera funnes till med uppfattande intelligenser. — Huru himmelsvidt skiljdt derifrån blir det menskliga arbetet när det nyckfullt underordnas penningens öfvermakl och med slutlig syftning endast att föröka hopandet af materiell alstring, utan att se för sig ett andligt mål!

Att återställa, arbetet till dess ursprungliga höghet och innehåll, samt såmedélst gynna arbetarens anspråk, utgör fördenskull vår tids vigligaste lagstift-ningsproblem, oafvisligt till dess imperativa grund, men onekligen för utförandet belagdt med högst betydliga svårigheter, som uppfordra statsmannens djupaste beräkningsförmåga, på samma gårig som det hos honom förutsätter den djupaste religiösa uppfattning af lifvets och statens mal.Under synpunkten af arbetarens lägre anspråk ¿(er, (således icke de nu sagda, dem han aldrig finnes äga nog bildning för att uppfatta, de anspråk nemligen som tillhora arbetets väsende) komma vi in på rättsområdet, der uttrycket att arbetaren är värd sin lön, innefattar detsamma som att arbetet bos (af) den ena samhällsmedlemmen har lika rätt som hos den andra — att skörda en frukt.

Man erkänner att staten, så framt den icke vill upphäfva sig sjelf, skall gifva helgd åt egande-rätten — i allmänhet skydda egendom såsom uteslutande tillhörighet jemte dess frukter. Innan men-niskan hunnit förvärfva någon, afskiljd egendom, har hon sin arbetskraft och sin förmåga, som utgöra hennes enda och ovärderliga egendom. Att garantera henne odeladt åtnjutande af eganderätten till densamma utgör alltså statens skyldighel, om den vill vara conseqvent. — Mert om den fattiga, mot sin vilja, måste afstå denna egendom; — om han genom våld, list, eller annan form af förtryck, blir be-röfvad denna sin egendom, har staten illa motsvarat sin idé; och detta beröfvande är just hvad som försiggår, då arbetaren prejas af den förmögnare.

Man betraktar huru det tillgår der fabriker eller faktorisystemet nått sin högsta fulländning. Ett penninge-kapital skall åter göras lefvande i produktion. Egaren deraf börjar ett storartadt företag, en ansenlig mängd menniskor påkallas till sysselsättning dervid, samt finna för ögonblicket deras bergning. Hvar och en erhåller så stor betalningper vecka, att hon (termed kan berga sig, men icke bespara något. Hela hans tid upptages, hela hans orntanka ipåste använda sig derhän som hans sysseU sättning behöfver. När dagen är slut, är också mö«* dan öfver, och hvilans behof försätter honom ome-r delbari ur all verksamhet j det blir således ingen tid för honom öfrig, att på något sätt vara till för sig sjelf. Nar .morgondagen kommer, kommer återsara^ ma verksapihet för en främmande sak, samma fortsatta utestängande från allt eget lif. Sjelf va omsor-» gen för uppehället blir bragt till domning^ detta up^ pehälle kofnmer med dagen. Denna omständighet, hvarigenom sinnet vänjes vid ett liknöjdt antagande af en förmån, som likväl när som helst kan upphöra, och ofta plötsligen upphör, Sr af en förfärlig följd i stort. För sitt högre och aflägsnare mål har en sådan individ ännu mindre tid, och snart ingen maning mer att t£nka eller verka. När han nu der*-jemte, för det underordnade syftet att få sin berg-ning, fifvenledes småningom förlorat uppfattning, står ban der slutligen alldeles utan mål. Det är just jemt hva<) man kan kalla andlig död. Hvad har samhället, hvad har menskligheten att vänta utaf <*n menniskomassa bestående af så beskaffade individer? Lägg nq härtill sjelfva den icke sällsynta kat ast ro-phen, at| hela anläggningen, af en eller annan orsak, upphör, och på en gång alla de dervid använda personerne förafskedas lika känslolöst som man un-danvräker andra onyttiga verklyg! Hvad blifva då arbetarne? Kan man förundra sig öfver att de blifmd. ä. visa sig, sådana de redan förut äro* raennisåor bos hvilka andligheten gått under, men der likval kroppsliga behof finnas q var, nu dertill stegrade fce-nom nöden, den oafvisJiga tvingande nödvändigheten soro försätter dem under naturtil Iståndets befogenhet — och orätt och våld heter nu det steg9 hvarmedelst de afleda från sig, så mycket de kunna, det dem öfvergångna våldets följder.

Väl de stater, der man förr än detta våld uppstår, således i tid, sörjer för arbetarens, för arbetets rätt i

Vi förbigå en mängd andra förhållanden hvar-öfver så mångfaldigt blifvit skrifvet, t. ex. de tidiga äktenskap som meHan de unga fabriksarbetarne stiftas till följd af ögonblickets utsigt att kunna försörja sig, och hvaraf proletärernas klass har sin rikaste plantskola, och hvaraf i alla fall den oberäkneliga olyckan uppstår att familjer uppkomma ulan att välsignas af egentliga familjförhållanden. Vi vilje ej här gå längre in på klagandets område. Vi anmärka i stället huru staten skall sörja för arbetets rätt, huru den kan det.

Det sker derigenom att man verkliggör grundsatsen för arbetarens interessentskap i produkten, eller allmännare sagdt, arbetets interessentskap i dess egen produkt.

Utförandet möter emedlertid två slags svårigheter: den ena att en tillämpning å arbetets sida mot kapitalstyrkan är detsamma som den svages bud till öfvermakten, så länge icke våldet nedifrån gör siggällande; — den andra att tillämpningen icke är väsendtlig så länge arbetet icke får ingå såsom intelligent i produkten. Dermed förstås att arbetet, vid alla de tillfällen der arbetaren kan följa sitt arbetes utveckling, bör , intéressera i dess ytterligare utvecklingsgrader. Exempelvis, i en fabrik der en mängd personer arbeta, kan beting visserligen göras för de flesta handgreppen, och sådant verkställes jem-väl redan. Men dessa beting utgå från grundsatsen att man köper betingsarbetet (såsom andra varor) till lägsta möjliga pris, och arbetaren lemnar det motsvarande arbetet liknöjd buru ändamålet dermed vin-nes eller ej, emedan han i intet fall deraf har minsta båtnad. Deremot bör interessentskap, i den mening här dervid är fästad, icke stadna vid afskiljda handgrepp eller särskilta momenter af produktens fullkomnande (ty sådant kan äga rum derjemte och utan särskilt betydelse); utan arbetaren bör genom öfverenskommelse och lag tillika vara intéressent i hela företagets framgång. Han bör hafva sin lilla qvotuparl af hela anläggningens behållning, ty han åstadkommer produkten. När man afdrager hvad kapitalet* ränta uppskattas till, afdragit hvad förläggande vetenskapliga kapitalets anspråk erfordra, återstår en afkastningssumma, hvaraf arbetaren såsom intéressent får sin lilla andel.

Genom en sådän anordning af arbetets frukt har man icke allenast erkänt arbetets egna anspråk, utan också arbetarens rättsanspråk, samt gifvit ett nytt idéelt innehåll åt industrien, ersättande det or-ganiska lif som en tid fanns i skråväsendet, men som icke mera kan återkallas inom de former som det en gång lemnat. Detta nya

organiska band skall visserligen en gång — förr eller sednare — komma att utgöra den nya principen för industrien, och på samma gäng utgöra det menskliga stigandets största steg inom lifvets praktiska gebiet. Dermed vore arbetarens ställning på en gång i både yttre ocH inre afseende förändrad. Han äger derigenom en framtid; under närvarande omständigheter äger han ingen. Och hvilken säkerhet har staten af en individ utan framtid; utan hopp, utan mål ? Och när man säger en betecknar man dermed tusende och millioner.

I hyllandet af denna princip ligger tillika en fattigvård, så omfattande, att man förebyggt en fattigdom genom att i dess ställe framkalla dess vanliga motsatser — omtanka, förhoppningar, syftemål. Man bringar dermed, inom klassen af ordentliga men-niskor, den mängd som hitintills, i följd af försummelse med att organisera arbetet, oupphörligen hemfaller försörjningen till last, eller i djurisk känslolöshet för lifvets värde har sinne allenast för dagens, och detta äfvenledes blott i den mån den kan medföra råa njutningar, till hjelp för det idkeliga sträf-vandet att döda all omfångsrikare uppfattning af lifvet.

Man har hittills förbisett att arbetets ofrihet, att arbetets uteblifvande följd för den arbetande sjelf utgör egentliga karakteren af slafveriet, och att det är endast genom en chimär som man tror sig haf-va utrotat slafveriet så länge arbetet äger rum un-der nuvarande förhållanden. Slafveriel ¿nom kristenheten har dessutom ett särskilt fei 90m icke tiNbor den klassiska liden eller ens negerslafveriet, nemli-gen alt undandraga den vanlottade aJl vård/ilhy all forntiden och nuvarande egentliga slafstater åtminstone draga omsorg om slafvarnas föda och underhåll i andra afseenden, hvaremot den såkallade frie ännu dessutom öfverlemnas åt sig sjelf — och slutligen åt det allmänna.

Vid beräkningen af den andel som vid arbetsföretag bör tillhöra penningkapitalet och den andei «om bör tillkomma arbetaren, måste anspråken er-kännas vara icke lägre å det närvarande arbetets sida, ty penningen är sjelf intet annat än arbete som fordom blifvit gjordt och i denna form besparadt, för att en annan gång genom produktion bli upp-kalladt å nyo till lif. Med penningar äro byggnader, machinerier m, m. lika till betydelse, och alla dessas värde måste beräkna en afkastning, men raensk-Jiga arbetet skall vara först i anspråket, och hvad som icke öfverensstämmer dermed såsom förhållan-derna nu äro, måste rätta sig efter detta anspråk.

Genom en sådan anordning af arbetet erhåller andligheten sin bestämmande plats inom den praktiska statsekonomien, och fattigdomens vigt igaste grundorsak försvinner.

Behof.

Allt hvad som inom menniskosinnet uppvficker en åtrå, kalla vi behof. Ehuru oäpdligt många de kunna vara, äga de, så snart föremålet för dennaåtrå utgör en materiell besittning, alltid samma be* tydelse för produktionen. De föranleda nämligen an* skaffandet af den sak som mättar åtrån, uppfyller behofvet. Detta uppfyllande kunde man med ett gemen* samt namn kalla produktion. Deri innesluter jag också det slags anskafiande som sker genom handeln, el~ |er varors och njutningars tillhandahållande genom förflyttning fr#n «andra ställen till de ställen der de erfordras, eller från andra personer till dem som erfordra dem.

I mån eftersom människan utvecklar «ig till större uppfattning af sitt eget väsendes värde, och i mån som hon genom odlingen samtidigt Öfverskå-dar materiens förhållande och tillegnar sig intelli~ gensens sjelfskådning, ökas också hennes tycken och önskningar, eller behof. Hon finner sig åtrå de vij~ kor, b varunder denna sjelfåskådning och natur vgldel bli möjliga och existensens alla modificationer öfver*» ensstämmande dermed. De behof hvilka naturen , utan odlingen, medför, äro högst få, ehuruväl de mest pafvisliga. De, hvilka odlingen medför, firo oräkneliga, emedan de alltid äro i fortfarande tillväxt.

Menniskans belåtenhet, eller hvad man, vid reflexionen öfver andras tillstånd, kallar hennes let-nadslycka, fordrar en inskränkning i dessa lystnader efter utvidgad besittning, fordrar att en stor del af dem ioke måtte i moraliskt aiseende tillerkännas vär*-digheten af behof. — Att sätta sina önskningar i jemt förhållande till medlen att tillfredsställa dem, utgör väsendet af all ytlre lycka för den enskilte. Samma förhållande blir också i statsekonom i sk t afseendeett villkor för allas lyclca. Det är nemligen icke mer än för öfvergående tider som man kan tillfredsställa en oriktigt beräknad önskan, eller stegra sina behof utöfver medlen att tillfredsställa dem.

En öfver produktion framkallas för ögonblicket derigenom att behof uppgifvits hvilka icke varit ekonomiskt

grundade, icke fortfarande kunna gäldas och följaktligen icke fortfarande komma att finnas. Der-vid uppkommer en dubbel förlust, först för den som icke beräknade sina behof — och som derigenom ofta går moraliskt förlorad — och för produktionen som framkallades, föranledd af en efterfrågan som grundade sig på ett falskt behof, och hvarigenom den icke kan varaktigt fortsättas.

Man ser således att en rätt förstådd ekonomi noga öfverensstämmer med moralen i afseende på hvad båda slutligen föranleda. Utrymmet och bestämmelsen af närvarande arbete tillåta ej någon af-handling inom moralens område, men ännu mindre vill jag alldeles förbise den; och det är ganska tydligt alt just detta afsöndrande, som Smith, Say, o. fl. conseqvent åvägabragt, är orsaken (ill den arith-metiska torrhet, som man under så till sägandes hela tiden för statsekonomiens tillvaro såsom vetenskap, gifvit densamma, och som till sina följder varit så förderflig för verlden. Ekonomien blir nemligen, då den på sådant sätt behandlas, afskiljd från ett böra, en pur analys, i hvars tabeliariska sammanställningar läsaren tänjer sig att se det döda, i stället för det lefvande, den felaktiga och förderfliga verkligheten i slallet för den väsendtliga vcrklighe-(en, del bestämmande som för den verksamma men-niskan i allmänhet såsom intelligens ger den ekonomiska verksamheten ett innehåll.

Behofvet såsom grund för produktionen.

Likasom det verkliga behofvet, det vare sig kroppens eller själens, för individen är det beslämmande och sjelfva praktiska grunden för all förbrukning, så måste förbrukningen (betraklad såsom yttring af behofvet) vara den bestämmande grunden för produktionen, och ensam framkalla densamma. Behofvet ger alltid kredit. Det är en gång för alla i sjelfva naturlagen grundadt, att behofvet måste uppstå först, och tillfredsställandet komma sedan. (Endast med det villkoret har menniskan njutning att hon har tillfredsställelse, men denna är otänkbar utan ett förut varande som skulle tillfredsställas. Den grofva förvillelsen, att söka njutning utan behof, straffas just genom besittning ulan tillfredsställelse. Att denna besittning, just derigenom att den är utan tillfredsställelse, måste föranleda fortsatt åtrå är naturligt; sålunda måste det falska njut-ningssökandet oupphörligt fortgå tills det upplöst den individ som varit olycklig nog att öfverlemna sig deråt). Den falska trånad som åt den enskilta söker skaffa en njutning utan behof, har, i det ekonomiska, i afseende på resultatet, en motbild i den produktion som föregår behofvet.

Denna sats måste på det allvarligaste uppmärksammas; den utgör nyckeln till den gåta, hvar-af tiden omsnärjes.Då vetenskapernas ljus inom en kort tidrymd af kanske femtio ¿r spridde sig jemförelsevis oändligt mera lysande fin förr, och dess användning på slöjder och näringar gaf menniskan en oerhördt öfver-raskande seger1 öfver naturkrafterna, som nff blefvo henne underdåniga, ofta till en grad som svarar mot sagans trollscener, uppkom, på lätt förklarlig grund, en alstring, vida öfverträflande b vad menniskan be-höfde. Med andra ord: afsättning felade för den ofantliga produktion som man nu kunde åstadkomma. Men redan genom, det som kunde afsättas, uppkom en omätlig rikedom hos en mängd af dem som sysselsatte sig med produktiva yrken. Denna följd, som lätt blef synlig för alla, inledde att ytterligare, med likartad princip af naturkrafternas begagnande, öfver-svämma menskligheten med en produktion för hvil-ken man endast behöfde önska sig en förbrukning d. v, s. ett behof.

Men det var icke blott denna praktiskt vetenskapliga öfvermakt vid utförandet' inom konsternas och slöjdernas område —- det var också ett falskt begrepp inom det egentliga vetenskapliga föltet, som föranledde denna feberaktiga produktion,

Smiths och hans efterföljares läror hade hemli-* gen, med en förledande sannolikhet, uppstäHt rikedomens theori. Statsmännen hade med begärligbet uppfattat dessa läror, ur hvilka ett nytt vehikel för makt och rikedom inom samhället kunde härledas. Man hade att skjuta framför sig den skenbart obe-tviflelig» arithmetiska satsen att "två gånger två görfyra." Men: så sanis denna sats också är i sm abstrakta* nakenhet, oci» rid sin geometriska och arilh-metiska tillämpning, så leder den likväl till högst falska resa hat då den användes på föremål af andlig! innehåll, och der factorerne antingen äro okände, eUer icke kunna med behörig noggrannhet qvantita-tivf uppskattas.

Man fann att tillgångar utgjorde rikedom; vidare tyckte man att j(i större tillgångarne voro, desto större måste

också rikedomen anses; att slutliga produktionen af materiella tillgångarr oupphörligt ökad, också måste oupphörligt ö&a rikedomen. N» blef på grund af dessa åsigter, produkt ionsiusien lössläppi — med följder såsom hade man öppnat Pandoras ask.

Den första erfarenheten var att afsättningen icke steg i samma mån som tillverkningen. Första följr-den häraf var att priserne måste nedsättas. Men priserna åtgöra blott en annan benämning på värde (bytesvärde). Nu hade man likväl haft sin uppmärksamhet fästad just på den rikedom som består i hopade massor af bytesvärden. Alltså steg icke denna rikedom i samma mån som produktionen.

Den andra erfarenheten, gömd i denna första, var, att man måste skaffa sig en af sättning. Den saken var visserligen icke att betrakta såsom fullt obekant, ty praktiskt och i detail hade man väl alltid funnit afsättnmg nödig, och detta redan af ålder; men i princip af särskilt förberedande omsorg för en blifvande afsältning af hvad man ämnade pro-ducera, uttalades detta villkoret först rätt klart efter Smith. Engelska Statsmännen hade visserligen fifven praktiserat så redan lönge förut, men sedan systemet» sjelft uppvuxet ur den verkliga ställningen, hunnit sprida ljus öfver hvad man hade hittills gjort, blef en vida förftlrligare conseqvens åvägabragt i praxis, en conseqvens för hvilken England nu dyrt får plikta» Det blef principmässigt beslutadt att man skulle, med förakt för naturlagen att behofvet skall föregå till— fredsställelsen, i förhand skapa denna tillfredsställelse — skapa behofven. öfverenskommelser gjordes för att bland andra folkslag skaffa 6ig den afsättning som inlandet icke förmådde prestera. Förfarandet ledde till efterföljd. Afven andra nationer beträdde samma stråt, mindre lyckligt och mindre olyckligt än Eng* land; men riktningen, den förfårliga riktningen, har man praktiskt åvägabragt öfverallt inom den bildade verlden. När afunden fruktlöst öfverlistade sig med handelsfördrag, tog man slutligen sin tillflykt till våld. Man förde krig för att skaffa sig afsättning Och dermed gynna den grundlösa produktionen. *)

Frank-

*) Man har beräknat att Englands krig med Frankrike (hufvudsakligen handelskrig), sedan 1680 kostat det förstnflmda landet tre milliarder Pund Sterling = tretusen millioner Pund! (öfver 37 tusen millioner Riksdaler Svenskt Banko) — en summa långt Öfver hvad menniskosinnet kan fatta!

Hvad har England dermed vunnit och hvad har det dermed förlorat? Dessa frågor öro för vidlyftiga att hftr kunna bosvaras. Men utan misstag torde man väl kunna påslå att en tiondedel af dessa skatter — 300 mil-Frankrikes kontinental-syslem bevisar atl striden mellan detta rike och England fortgick pä han-delsgebietet med vida större förbittring ån på de politiska lärornas.

Denna strid kan sågas ännu under freden fortfara mellan dessa båda länder. Tysklands tullförening är också ett slags handelsstrid, men likväl i sådan riktning all den såsom en sublim kosmopolitisk idée sträfvar att skänka menskligheten den handelsgemen-skap som utgör sista symptomet på denna vfig af ett erkännande, att hela slägtets verksamhet är gemensam.

För krigen, som Engelska systemet gjorde nödvändiga, var emellertid den gränslösa produktionen ett lika nödvändigt villkor som de sjelfva voro för denna. De betinga ömsesidigt hvarandra, och1 bevisa redan derigenom en sådan produktions felaktighet. Under det att man oupphörligt jagar efter nya be-hof — ny afsättning i större skala — maste man eröfra marknader för den gränslösa tillverkningen, och utestänga andra nationer från afsättning, och således hindra den från att producera. För att lyckas i ett sådant ofog erfordras ofantliga ansträngningar.

Jioner pund — använda på en fredlig och harmonisk utbildning af Engelska folkets arbete och sedlighet, skulle gjort nationen lycklig, i stallet att den nu ar motsatsen, i väntan på de ting som skola komma; och verl-dens Öfriga nationer hade, vid förhållanden, af sådan fredlig utveckling inom England, icke iråkat samma system, hvarigenom de endast med stor svårighet kunna undvika den fattigdom, hvartill har omtalade grundsatser leda.

För alt åstadkomma dem uppfelas nya uppfinningar och methoder för produktionen. Man kan säga, att staten gör dessa uppfinningar emedan den, genom att skaffa en ständigt ökad afsättning uppmuntrar

produktionen. Men denna nya produktion förutsättér, i ögonblicket af sin uppkomst, nya kraftansträngningar för att vinna en afsättning för densamma.

Det är denna circle vicieux, som ledt England in på den förfärliga stråten af en skuldsättning, hvars betalande intet hopp kan emotse, och som genom sina räntor fräter på folket i massa, under det att en, jemförelsevis obetydlig, mängd individer samlat materiella rikedomen under sina händer.

Att ett sådant tillstånd innebär fröet till sin egen upplösning är tydligt. Endast vanorna, dessa menniskosinnets starkaste häfkrafter, och i närvarande fall bestämdare sagdt, de politiska vanorna som genom uppfostran från barndomen begåfvat Engelska folkel med den högsta vördnad för gällande lag, hafva hittills frälsat staten från en omhvälfning, men, alldeles oundviklig i framtiden måste den inträffa, i det ögonblick då eländets detaljer hunnit stegras till dei> grad att endast materiella bevekelsegrunder drifva de betryckta till att eröfra den rätt som ligger i naturbudet för tillvarons försvar.

Allt detta grundar sig på de ursprungliga misstagen att produktion för sig och utan vidare biförhållanden grundar rikedom, och att behofven icke antagas såsom bestämmande grund för produktionen; samt att, när man fann att do voro nödvändiga vil-kor för en afsättning (hvarförutan produktionen sjelf ej var i längden tänkbar) man då skapade behofven,

Man har med benämningen industrialism *) uppkallat den missriktning som på här anförda grund blifvit gifven åt menniskans verksamhet. Industrien som annars är menskliga odlingens ena hufvudstöd, har i vår tid kommit till en punkt, hvarifrån man* vid dess ohejdade fortgång på samma väg, kan för* utse såväl det allmänna välståndets, som den högre odlingens förgörande.

Det är för de insigtsfullare klart att en sådan riktning mås(e vara. falsk, der det, mer och mer tydligt framstående, resultatet är penningens makt öf-ver menniskoviljan, icke allenast på det sättet att den äger en kraft såsom representant af förut ho* padt arbete, i hvilket intelligensen nedlagt sig till återuppträdande i en annan tid, utan såsom utöfvande ett förtryck öfver mensklig verksamhet.

Denna är en af industrialismens betänkligaste sidoföljder, under det att dess väsende upphäfver sig sjelf, endast ånyo genom menskliga förvillelser framkallad! till ett lif som sätter menniskans inre lif på spel.

De fördelar som åtfölja en yranig produktion firo naturligtvis lätta att iakttaga. De visa sig uppenbari, och det är just i följd af dem, (när man ej

*) Sjelfva ordet uppfanns af Grefve Saint-Simon, som likväl använde det med motsatt betydelse, emedan han, i en gränslöst uppdrifven industri såg mensklighetens räddning.på samma gang ser den falska grunden) som man blifvit förledd att ytterligare påskynda utvecklingen af denna förfärliga missledning, som i verkligheten innefattar ingenting mindre än en proklamation af att materien skall gälla mer än andan.

De olika åsigterna af detta, vår tids vidunder, måste imellertid förenas, så att samma betraktare som se fördelarna också måtte se olägenheterne, och ännu mera den falska grunden och den förstörande riktningen. De som ¡frigast omfatta idéen af men-niskans största möjliga politiska frihet, måste lära sig att just i industrialismen se den riktning som sätter det största antalet menniskor i beroende — under de få som äga penningkapitalerne. De åter hvilka betrakta menniskoslägtets framsteg såsom säkrast i det praktiska grundade på ett för hvarje individ ordnadt välstånd, måste uppmärksamma huru, vid industrialistiska förhållanden, det största antalet af samhällsmedlemmar hindras från allt sjelfsländigt välstånd och allt sjelfständigt lif.

Lyx.

I sammanhang med en djupare insigt i hvad behof egentligen är, så väl i moraliskt som ekonomiskt afseende står begreppet om lyx. Vanligtvis förekommer delta begrepp högst olikartadt, obestämdt och förvirradt. Än menar man dermed all ståt som röjer sig då hopade rikedomar anlitas och åtgå till en stor och prunkande förbrukning. Än i allmänhet blott den förbrukning som öfverstiger måttet af den anmärkandes egen förmåga. Ofta nog är det en illadold afund som alstrar sjelfva omdömet deröfver hos andra, eller åtminstone en svagtänkt jemförelse der

den dömande personens egna förhållanden utgöra måttstocken.

Det återstår likväl, under dessa vacklande omdömen, ett grundbegrepp som vid alla tillfallen synes ligga gömdt i benämningen lyx. Det är en förbrukning utöfver hvad menniskans första behof föranleda. Det närmaste bestämda blefve alltså att hvarje öfver-drifven förbrukning är lyx. Men man står dock på samma ställe med omdömet om hvad lyx är. För att rätt tänka sig detta, måste man uppfatta de två riktningslinier i hvilka den öfverdrifna förbrukningen kan förete sig. De äro den moraliska och den financiella eller ekonomiska. Den sednare existerar såsom fel så snart individen tillåter sig förbrukningar hvilka icke grunda sig på tillgångar. Hvarhelst lyx finnes endast föranledd af fåfänga, af begäret att lysa, är den moraliskt felaktig. Åter der den icke grundar sig på materiella til Igångar, ekonomiskt felaktig tillika. Man kan med en fin sesthetisk bildning hafva fått en rik uppfattning af det sköna i former. Hos en sådan individ finnes alltså ett verkligt psykiskt behof att njuta deraf. Är han icke så rik att han kan, utan förvirring i sin ekonomiska ställning, använda något derpå, så har han tillåtit sig en lyx, i ekonomiskt afseende, som icke var det i moraliskt. Är han åter så rik, att anskaffandet af t. ex. statyer, målningar och dylika saker, ingen rubbning förorsaka i hans ställning, s&är i hans förbrukning intet orått, emedan den grundades på inre (verkligt) behof och yttre medel.

Skulle åter den mindre bemedlade, aesthetiskt obildade, hafva tillåtit sig att på bekostnad af sin ekonomiska ställning omgifva sig med konstens alster, så hade han begått etl fel mot både moral och ekonomiska principer, och haft en i allo förderflig lyx. Dennes följder träffa honom också icke ensam, ty i samhälle inverkar den enes olycka på den andre, och det är för staten alltid högst förderfligt att hafva slösare ibland sig.

Vid här anförda exempel, fortsatta för betraktandet, visar det sig, att den förre kan gifva en såker hållning åt de omständigheter som förete sig i följd af hans yppiga förbrukning. Hos den andra åter blir det alltid, äfven då lyxen varit föga öfver tillgångarna, något vacklande och osäkert, och gifver ingen påräknelig fortsättning af den produkt ions-serie som en illa beräknad lystnad framkallat; och om han vidare fortsätter sin lyx är hans ekonomiska undergång en känd följd, hvarvid åter den andra följden ofta är hans borgerliga och moraliska, samt för dem som med honom hafva beröring i ekonomisk väg, precist samma summariska qvantitet af förluster och oreda, ehuru fördelad på flere och derigenom hos dem mindre tydlig, för ögonblicket.

En lyx åter, utan inre behof, men med yttre medel förekommer ofta. Den är icke ekonomiskt förderflig och man kan i moraliskt afseende densamma intet hinder i samhället förelägga. «Men den blir all-tid psykiskt tom, och måste alltså vara utan tillfredsställelse, så framt man icke vill betrakta fåfängan och skrytet såsom dess innehåll och såsom föranledande orsaker hvilka företräda behofvetS ställe. Den är alltid ett symptom af 6jälens råhet som skall akylas med antagna former af bildning. Den är likaväl i moraliskt afseende vida förlåtligare än den lyx, som hos den bildade med hans verkliga behof fått 8ga rum utan motsvarande tillgångar.

De lägre behofven hafva vi erkänt såsom till en viss grad oafvisliga. Alt åt dem gifva en studerad riktning och utöka dem till ännu större behof, utgör kännetecknet på den sinnligt förderfvade men-niskan. Den arten lyx är i alla hänseenden och under alla förmögenhetsförhållanden föraktlig, äfvensom den för staten är förderflig derigenom att den åt föremål som icke äro behof, egnar en förbrukning, hvarutur ingen reproduktion erhålles. Den råhet som för sina fictiva njutningar tar sin tillflykt till sådan förbrukning är icke mindre rå, om den öfverdra-ges med ett lysande sken af förfining som rikedomen kan förtinga sig oberoende af dess skärande motsats mot det inre.

Daglöneri.

Det faller knappast någon i sinnet att dagsverksarbete kan hafva något oriktigt uti sig, än mindre att det falska i dess princip kan vara djupt sammanhängande med allt det öfriga falska som hittills gällt i afseende på begagnandet af menniskans arbete.Saken är urgammal, ¿(minstone så gammal som afskaffandet af köpslafveriet. Daglöneriet är det hyrda slafl i Ilståndet.

Hvad berättigar väl den ena menniskan att med materiella föremål köpa sin nästas tid, d. v. s. hans lif? Utgör dagsverkslönen annat än att, (ill ege( bästa, på förr nämda vilkor, tillskansa sig en annans verksamhet? Det

ändrar icke saken att man köper blott en dag i sender; de sammanlagda dagarna utgöra ju lefnaden, och denna lefnaden har således blifvit försåld för användning af andra personer och till andra ändamål än den köpta, eller, som är detsamma, förhyrda, individens egen fördel. När man betänker detta förhållande, kan man aldrig godkänna detsamma, från annan synpunkt än våldets, rofly s tnadens, fört ryckets.

Och detta förhållande fortgår likväl alldeles ostördt, ostördt af lagstiftningarne, och hvad dermed liktydigt är, odlingen och allmänna tänkesättet. Den fattige, förhyrde och köpte, inser icke sjelf att man gör honom orätt; han tvertom betraktar såsom en lycka alt äga elt så beskaffadt tillfälle som dagsver-keriet, att dermed uppehålla sitt ändamålslösa lif; han anser till och med ofta såsom en välgörenhet af den rike, när denne, mot en lumpen ersättning för dagen, ärfver samma dags hela öfverskott af ar-betskrafternes produkt. Den rike skummar gräddan, emotlager det egentliga arbetsresultatet, och låter den fa t (ige behålla just jemt så mycket att han, äf-ven för den följande dagen, äger qvar tillräckligförmåga ail åter kunna användas för den rikes räkning.

Man hade länge knötat öfver det missförhållande hvari arbetaren står till den öfriga delen af menskligheleln. Men man har försökt aflijelpa saken genom att yrka på större dagslöner. Man betänker icke att det falska just är sjelfva principen för lif-vets och verksamhetens öfverlåtande till ändamål som äro främmande för den etjna personligheten.

Man kunde visserligen tänka sig att en lön för den förhyrda lifstiden kunde vara så stor alt den verkligen uppvägde användandet af menniskokraften, en så stor lön atl den arbetande icke behöfde använda hela sin dag för andra, således icke hela sin lifstid för andra. Han skulle då kunna hafva ett mål för sig, och hans lejda arbete blefve i sådant fall lika naturenligt som hvarje annat, ifall det gåfve honom tid och möjlighet öfriga att verka för sin egen individualitets utveckling på ett sätt som öfverensstämde med skapelse-idéen. Men det är just cia^köpandet som kastar honom helt och hållet ur banan för en fri andlig utveckling, han får ingen tid öfrig, såsom principen nu är; han måste, enligt den praxis som rikedorasväldet bragt öfver honom, öfverlemna hela sin kraft, i små portioner åt den rike som förhyr honom.

Huru skulle n*i en förhöjning kunna åstadkommas? Genom påbud har man yrkat; men den som en gång fått öfvermakten behåller den. Förläggaren, kapitalisten, den rike, kan ju icke tvingas attanvända den som genom hela det allmänna sättet redan är tvungen att söka en användning.. Långt ifrån att den fattige således vunne något genom sådana påbud, skulle en ny brytning uppstå, ty den rikes bundsförvandt, nöden, som i vanliga fall endast lurar i bakhåll efter arbetaren, skulle då stiga fram, en numera synlig, likasom värdig, kompanjon åt förtryckaren, och den fattige skulle nödgas gifva ännu mera efter i sina anspråk.

Endast från allmänna tänkesättet kan en förändring åvägabringas genom insigt och erkännande deraf alt arbete ufgör personlighetens typ, att dess resultat endast under naturvidriga förhållanden kan skiljas ifrån detsamma och ifrån den individ hvaraf arbetet eller verksamheten utgör en del. Finner man och erkänner allmänt, att arbetets väsende är sådant vi här sagt, hvarje individs egenhet, e^na och egande sak, således till sitt innehåll bestämdast af allt konstituerande en egande rätt, så måste man också inse att arbetets resultat är i idéen oåtskiljeligt från verksamheten sjelf. Man skall då finna af t det endast är genom en förvridning af verldsordningen som den bemedlade kan, förmedelst arfvet af förut med orätta uppsamladt arbetes frukter, begagna nödens maning öfver den obemedlade och inleda honom i slaf-arbete med syfte att ännu mera hopa de arbetsre-sultater hvilka framdeles åter i sin tur skola begagnas till samma syfte som de förra, alt föröka slaf-veriet inom menskligheten. Innan denna förvridning af verldsordningen inses och erkännes såsom för-kastlig, kan ingen ändring förväntas i arbetarens belägenhet.

Det som kan påskynda ett sådant allmännare erkännande, vore visserligen anspråken ifrån den fattige sjelf. Men, hvarifrån skulle de komma? Ett vanligt trotsande kan icke åstadkomma något sådant resultat. Ett anspråk på att, under fortsatta förhållanden få mer, ulan annan grund ån lystnadens, kan icke bemötas med annan åtgärd än den vanliga, att låta ställningen sjelf afgöra, och då är den obemedlade strax åter kufvad. Endast i idéen grundade anspråk äga makten att tilltvinga sig ett erkännande. Bildningen skall framkalla dem. Men föga hopp lä^ rer man äga, det denna bildningsgrad först skall ägas af den obemedlade. Genom de andra menni-skoklasserne skall

denna sanning först upptagas och erkännas, och derefter öfvergå till den fattige.

När jag talar om den rikes förtryck öfver den fattige, och när jag, utan alt vilja förmedla ett enda bland de uttryck med hvilka jag stämplat öfvermak-tens innehafvare, förnyar min uppgift att * den fräter på den fattiges existence, vill jag strängeligen reservera mig emot ett sådant missförstånd, som skulle de bemedlade klassernes medlemmar böra anses sämre än de fattige, eller ens, i vanlig mening sagdt, oädla. Det är endast den medvetna afsigten som bestämmer menniskans ädelhet eller oädelhet,- och det ligger visst icke hos de rike i allmänhet någon sådan afsigt. Sättet är upptaget från barndomen, fort-plantadt från föräldrar 'på efterkommande, ulan attman gjort sig reda för hvad åtgärderne och mclho-den innebära. Det skulle (ill och med kunna med-gifvas, utan våda för det förut uppställda raisonne-mentet, att de icke äro mindre, hvad man kallar, ädelmodige, än de andra klasserne. Men icke de-stomindre ståndar det fast, att hela deras sätt emot den fattige består i ett fortsatt förtryck, der man, med nöden till bundsförvandt, håller arbetaren i re-qvisilion endast för rikedomens räkning. Det faller ingen menniska i sinnet att det borde vara annorlunda.

I en familj (den jag kallar rik, så snart den står på den lyckliga sidan om den linie som skiljer mellan menniskorna, bland hvilka den ena parten begagnar den andras arbete för sin räkning) i en rik familj uppvexa barnen med mer eller mindre tillfredsställande af alla möjliga, beqvämlighetens, anspråk. De se fattiga omkring sig, beklaga ofta deras öde, erhålla vanan att äfvenledes här och der lindra nöden. De göra det med god t hjerta och hafva hugnad i medvetande af hvad de veta sig hafva gjort. Om man nu lärde desSa barn att de, jemte den obetydliga hjelpsamheten och, barmherligheten, äfven gjort någonting annat åt de fattige, kanske just de samma fattiga dem de gjort till föremål för sin barmhertighet; alt de nemligen lefva och äga sitt öfverflöd, sin trefnad, sin bildning, just på dessa fattigas bekostnad, hvad skulle de då tänka om sin lumpna barmhertighet?Lät de väl uppfostrade och väiarlade barnen hos en fabriksägare, brukspatron, possessionat o. s. v., gå omkring i stugorna till fabriksfolket, arbetarne, torparne och daglönarne under fabriken eller egendomen; låt dem bära medikamenter och en kruka soppa åt en sjuk; låt dem dela ut förslitna kläder och litet mat för någon gång åt de hungriga barnen. De skola, utan att skryta deröfver, tycka sig hafva gjort något; de förstå icke, dessa älskvärda varelser, att allt hvad de, jemte deras föräldrar, njuta utaf lifvets goda, är dem gifvet af de fattiga arbetarne, som åt den rika familjen aflemna allt, aflem-na hela sitt öfverskott utöfver hvad oundgängligen tarfvas för att uppehålla lifvet. De veta icke att det är de fattiga familjerne på godset eller under fabriken o. s. v. som föda, rikligen föda patronen; tvärtom tveka barnen intet ögonblick att antaga att det är deras föräldrar af hvilka den fattige arbetaren har sin bergning.

Huru skulle barnen veta annat? De veta ju från början egentligen genom föräldrarne hvad de veta? och föräldrarne förstå saken icke bättre, till och med om de sjelfve, såsom det heter, arbetat sig upp till välstånd och rikedom. Liqviderne hvarje lördag, der daglöner (ännu dessutom med en likartighet med nådegåfvor'), utdelas åt arbetarne, utgöra för patronen sjelf, likasom för den fattige, en i ögonen fallande sak — att han föder arbetaren. Man bör t. ex. en fabriksmagnat brösta sig öfver att han föder 100, två, femhundrade arbetare o. s. v. i stället föratt det påtagligen är dessä hundrade arbetare som föda honom; hvad patronen erhållit, under loppet af veckan, det synes icke om lördagen, man ser blott de smulor som falla från den rike mannens bord, sedan han hopsamlat och undangömt det våsendtliga, det myckna, hvaruti arbetarens personlighet, resultatet af hans verksamhet, af hans andlighet, ingått såsom factorer.

Men när man besinnar allt detta, bör det icke länge bli svårt att inse huruspm rikedomen hittills, såsom beroende af arbetet, uppkommer pä enskilfa händer större i samma mån som en förmår komma i tillfälle att uppsvälja flere och flere individualiteter. Förtrycket öfver dem som sakna medel att sjelfve förtrycka, är således det som hittills skapat rikedom*

Skulle man åter tro, att den rike, genom ett motsatt förfarande, d. v. s. genom afsägelsen att begagna andras arbetskraft, skulle återfalla i fattigdom, så vore sådant visst sannt, om man endast tänker sig det närvarande förhållandet mellan den fattige och rike, eller öfverváldets och nödens samverkan. Men man kan tänka sig ett annat sätt att begagna sig af andras verksamhet, utan att på samma gång göra den arbetande orätt, angripa hans

djupaste och ursprungliga äganderätt, äganderätten till egen person egen verksamhet, egen kraft.

Hvad hindrar den rike att ändock använda sin rikedom? Ett hopadt förråd af förr gjordt arbete, resultatet af äldre arbeten, utgör det synbara resultat som kallas materiell rikedom. Den bör återgöra sig lefvande, (y arbete är till sin natur evigt i sina resultater. Alltså, ehvar dessa finnas måste de kunna gälla med samma kraft som då de nyss öf-vergingo från menniskosinnets verksamhet till former inom det materiella området.

Om det blir erkändt alt hvar och en skall taga sitt9 således att arbetets frukt icke får skiljas ifrån den personlighet genom hvilken del utgick, så hindrar det alldeles icke, att ju den rikedom som redan finnes samlad, kan få göra sig gällande efter principen för arbetsresultaternes förevigande genom öf-vergång till nya former och förökadt innehåll. Men detta producerande skall rikedomen då göra t förbund med andra personligheter, så att de, samfaldt med den rike och hans förråd, producera och skörda, med bibehållande af hvarderas eganderätl, icke så att såsom nu, båda producera, men blott den ena parten skördar.

Man har försökt så kallade arbetsassociationer, de hafva lyckats till en tid, och åter fallit, och der* med föll också förhoppningen att deri finna en utväg till arbetarens emancipation undan kapitalförtrycket. Saken får likväl icke bedömas så hastigt. Allt kommer ju an på både sättet och principen för sådana associationer. All gemensamhet som går ut på ett förmynderi för individen, år alltid en falsk tanka, ännu mera skärande i vår tid, som påtagligen sträf-var till en fullkomlig frihet och sjelfständighet i alla möjliga afseenden. När nu en arbelsassociation så tillställes att alla personliga anspråk i ett gemensamt bolag erhålla deras tillfyllestgörelse, så blir för Ii-let öfveilemnadf ål den individuella omsorgen, och deremol en betungande, ocrhördt tung och svår omvårdnad att länka för andra, öfverlåten på vissa, dertill utsedda personer. Sådanl kan aldrig vara meningen med individualisationen; den fordrar vissa omsorger såsom från densamma oskiljaktiga, vissa fördelar, njutningar och exislencevilkor, mera lämpade efter den individens beskaffenhet, och således qvalifi-cerade att också af honom ensam besörjas. *)

Ehvad man än må kunna beräkna till vinning af gemensam hushållning, blir en så långt sträckt gemensamhet likväl alltid vådlig. Det är sannt att man, efter Fourier*ska och Owenska gemensamhets-sättet, inbesparar ganska mycken tid, och följaktligen vinner ganska mycket i ekonomiskt afseende, men den vinningen sker på bekostnad af dels den enskilte* naturliga trefnad som till en stor del ligger i ett enkelt och omedelbart tillfredsställande af sina behof genom egen omtanka, dels också på bekostnad af arbetsresultaterne, emedan icke samma sporre finnes för ett arbete för gemensam räkning, som då dess frukt kommer individen omedelbart till godo såsom enkel produkt af hans andliga och materiella verksamhet. Deri ligger etl stort fel hos Fourier, .som väl insåg att större massa rikedom än som nu finnes,

*) Owen, Saint-Simon eller Enfantin, Fourier och kommunismen hafva alla strandat på denna förgätenbet af individualisationens väsende och fordringar. Deras försök voro också egentligen reaktioner, inga byggnader på sjelfständig grund.nes, erfordrades, om man ville hoppas en allmännare bildning och välmåga, men som antog denna större rikedom kunna åstadkommas genom besparing af tid, besparing af operationer. Den erforderliga tillvex-ten d rikedomen kan deremot också beräknas af den kraftigare och förnuftigare verksamhet som från hvarje individ utgår, när ban arbetar *— för sig, och icke, såsom hittills, för andra.

Samhällighetens drift bos menniskan leder benne till .gemensamma företag. Här är således visst icke, meningen att hvar och en skulle blott lila på sig sjelf, uträtta allt sjelf. Hon kan och bör följa sam-hällighetsdriften och fördenskull arbeta' tillsammans med andra. Ett sådant samarbete är ganska lämp- v ligt mellan den fattige och den rike, fördenskull bör den förre begagna det gynnande tillfälle som den sednares rikedom erbjuder, att kunna med större lätthet börja och genomdrifva företag, men han skall icke ställa sig i det nuvarande förhållandet till den rike; han skall så ställa att han får en vinning som utgör motsvarighet mot hans syfte med arbetet. Den rike skall hafva vinning af sitt kapital, och den fattige af sitt. Att omedelbart sälja lifvet utportione-radt minutvis eller dagvis, bör aldrig få komma i fråga.

Åter i mindre kretsar, t. ex. vid handtverkena, är det ju ganska lätt alt två, tre, fyra o. s. v. arbetare i samma sak, förena sig, arbeta med gemensam vinning per vecka eller längre tid på det hela

Om Fattigv¿isendet. 24af företaget, under det att hvar och en räknar sig till godo, efter en, en gång för alla uppgjord tariff, värdet af alla styckarbeten som höra till yrket. Hvartill skall en egentlig principal tjena? Kan icke, till och med tourvis, sammanhållningen af det hela, besörjas af en ibland dem?

Detsamma kan likaledes ske i fabriksväg. Alla dithörande arbetare, inberäknade mechanici, che-mister, räkenskapsförare och fqrsäljare, kunna ju vara interessenter i företaget. Förena sig t. ex. ett dussin dugliga personer om ett sådant förelag, så skulle de troligtvis till och med endast genom personlig kredit få machiner och redskap, och sedan kunna drifva en rörelse utan någon sådan principal, som nu slukar all den egentliga vinsten, under det att varan fördyras af hans ofta betydliga lefnadskostnad, och deraf att prodoktionen icke får annan ymnighet än af en, så vidt möjligt slugt beräknad pådrifning, hvaremot, vid en association, hvar och en af de arbetande måste gripa sig an först för att få sitt eget presterade arbete i hans fack inbringande, och 2:o med en con-^ niverande omtanka för det hela, på det att en så betydlig dividend som möjligt måtte utkomma ur företaget. Det är icke blott sannolikt, det är påtagligt, atl större mängd produkt skall ur sådant arbete uppkomma, emedan mera intelligens blir deri ned-lagd.

Vid sådant arbete blir arbetaren oberoende, hans arbete blir fritt, d. v. s. dess resultat kommer arbetaren sjelf till godo; ett syftemål uppkommer förarbetet, relativt till individen, och för denne sednare uppkommer snart deraf en riktning till aflägsnare mål. En sådan stigande utvidgning af lefnadsbori-zonten är ett af villkoren för sedlighet och religiositet , hvaremot förhållandet med daglöneriét och dags-Jifvet, som icke ser annat mål för sig än dagens, nedstämmer sinnet till lumpen njutningslust på bekostnad af hvarje yttring utaf sinnet för det eviga.

Priser.

Den mängd penningar som erfordras för att åstadkomma en vara, kallas samma varas 'pris. Om-byHigheten i dessa priser beror icke så mycket pä grundsatser som på ett våld af ögonblickets förhållanden. Egentligen gäller här detsamma som förut blifvit sagdt om behoivet. Detta bestämmer förbrukningsvärdet och följaktligen priset. Ar tillgången på en vara större än förbruknings-behofvet, så fälles priset och tvertom. Aro tillgång och förbruknings-behof länge i motsvarande förhållande till hvarandra, så bibehåller sig priset lika. Detta sista är ett ganska lyckligt förhållande, emedan säkerhet dervid finnes för producerandet. Så snart åter förbruknings-behofvet stigit, stiger också priset; och den vinning som produktionen erfor af stigande priser, framkallar snart en ökad produktion af samma slag, antingen genom omedelbar tillverkning på stället eller genom tillförsel från andra ställen. Om nu det nya förrådet af varan, sammantäknadt med hvad som för-nl fanns, jeml fyller behofvet, så går priset tillbaka (¡11 sin förra ståndpunkt. Blir tillgången större än förbrukningsbehofvet, så faller priset under bvad del förr var. Delta gäller nu i allmänhet såsom obe-tvifleligt. Men afvikelser inträffa, dels emedan be-hofvet aldrig kan beräknas noga förr än det blifvit tillfredssläldl, dels emedan producenterna, genom deras antagande och. kalkyl försöka, åtminstone att till en del, hålla priserne högre än de natnrligen blifva.

Vid låga priser blir varans förbrukning oproportionerligt större än vid höga priser. (Deraf får man likväl icke låta förleda sig att tro del behof-vet icke är det bestämmande. Behofvet är nemligen i de flesta fall större, än tillfredsställelsen; eller med andra ord: man skulle nästan utan undantag alltid förbruka mera än man gör, om man ulan svårighet kunde anskaffa det man behöfde, åstundade). Nedsättningen af elt pris, exempelvis till hälften af hvad en viss vara förut gällde, kan icke antagas föranleda blott en fördubblad förbrukning (så vida hon eljest kan utgöra föremål för allmänt användande) utan ofta nog kan förbrukningen, genom femtio procents nedsättning af priset, bli flerdubblad. Den stora fördelen af låga priser består således deri, att ett ojemförligt större antal individer kunna komma i åtnjutande af förbrukningen. Detta utgör nemligen en stor lycka för dessa individer, förutsatt be-hofvets verklighet. Om den producerande på samma gång erhållit sitt arbete belaldt så högt han behöf-ver, så är vinningen på båda sidor. Den produce-rande är arbetaren — såväl den förläggande som den verkställande arbetaren. Båda böra vid deras arbeto erhålla så mycket att de kunna fylla sina behof, Iivardera efter arten och beskaffenheten af deras i sakens natur grundade anspråk. Men om de icke sådant erhålla, så har deras arbete icke burit den frukt» som det borde, och de förbrukande hafva i sådant fall med orätt vunnit genom det sänkta priset. En sådan vinst är en olycka för det allmänna. Man be-höfver icke bet v i (la det denna olycka ju

också kommer att träffa äfven den vinnande och det allmänna; och vinsten blir således icke en gång på något håll varatitig. Oen förlorande måste slutligen hafva en ersättning.

Häraf skönjes att inan icke får önska sig pri-serne huru låga som helst, ulan skola också de bestämmas af arbetets rättsanspråk.

Man har ett ordspråk att allt gäller hvad det kan gälla. Det är sannt att så tillgår, men man må med allt skäl reservera sig för att, på Sancho-Pansas vis, upphöja ett ordspråk till dignitet af grundsats. Förhållandet är historiskt sannt, men falskt i moraliskt afseende både nu i verkligheten, och för framtiden såsom princip. Det är tvärtom ett beklagligt bevis hurusom la forcé des choses ofta står på en materiell grund, hvaremot hela menniskolif-vets bestämmelse måste vara att åt de moraliska krafterne gifva inflytande på allt.

Det blir således hädanefter, for den som gjort sig reda för betydelsen i vårt verkande, Trågan om att ändra tillståndet, så att allt kommer att, medmoraliska driffjädrar, galla hvad det kan, men icke pä grund af materiellt tvång.

Del är nemligen nöden, ingenting annat än nöden, som nu bringar en vara <— gods eller arbetskraft — att, gälla hvad den kan. ökad utbjudning och tillgång 8ro ju också, endast genom den bakom stående nödvändigheten, orsaker till prisnedsättning, till föga hedrande bevis för samhällsrättigheten ocb gemensamheten bland de menniskor inom hvilkas område samma nödvändighet gör sig gällande.

Det är förgäfves som man skulle försöka grunda ekonomien, så väl den allmänna som den enskilta, med framgång, på annat än sedlighet. Men då man grundar den på denna sistnämda kan man vara säker att den öfverensstämmer med nyttans fordringar. Går man åter ut från åsigten att endast åvägabringa materiella fördelar, så går, på det ena sättet, för-loradt, hvad som vinnes på det andra. Det allmännas och i samband dermed, den enskiltes, största fördel, främjas varaktigt, endast derigenom alt alla här ifrågavarande förhållanden fritt få utveckla sig på rättsgrund.

Höga priser medföra en större eller mindre «vårighet att komma i besittning af det föremål som vi kalla dyrt. En förbrukning som vid ett pris af, exempelvis kalladt 5; kan egas af 500,000 menniskor, torde vid en prisstegring till sex (6), icke mera kunna egas af 200,000 menniskor, ty dyrheten har ingen jemn proportion till förmögenheten hos in-dividerne, hvilket åter kommer deraf att största an-talet individer hafva intet öfverflöd, kunna intet afläta, och en ökad dyrhét bringar dessa tillbaka in på området för det oumbärliga. Med andra ord: antalet af välmående, af sådana individer, som hafva det nödvändiga, är betydligt mindre än antalet af dem som kunna föga, eller alldeles intet, tillåta sig af öfverflödiga njutningar.

' Åter då man måste erkänna att ekonomiens syftemål är att göra menniskan alltmera oberoende af materien, så skulle det synas att detta syftemål vore vunnet desto fullkomligare, ju mera prisernas oändliga nedsättning,, bragte det största antalet individer i tillfälle att förskaffa sig den mesta möjliga besittning af materiella föremål, och att således meftsklig-betens väl vore på det bestämdaste sätt befordradt genom så tåga priser som möjligt. Men det står fast att hvarje grundsats, för att vara antaglig, nödvändigt måste vara allmänt giltig, och denna allmänna giltighet har icke principen för prisernas gränslösa nedsättning. Deremot ligger denna allmänna giltighet förvarad i den förr anförda principen för priscrncs bestämning på grund af menskliga arbetets rättsanspråk.

Den prisnedsättning som tänkes villkorlig, famnar förbrukaran tillfälle att med oväntad lätthet komma i besittning af det föremål, hvars pris var lågt, och denna lätthet uppkommer nemligen så, att förbrukaren vinner hvad producenten förlorar. Sådant gör att produktionen sjelf lider och derigenom får förbrukaren en annan gång vidkännas den princip*vidriga vinningen. Deremot när allt tillgår naturligt sä förlorar ingendera, utan båda vinna — få sitt arbete godtgjordt.

Om man ville försvara den obegränsade pris-nedsättningen ur förr anmärkta skäl att det är en fördel för individen att lätt åtkomma något, så skulle man nödvändigt med samma skäl försvara stjälandet. Det skulle dervid icke kunna anföras såsom gensvar att stöld skadar det allmänna, emedan den upphäfver eganderättsprincipen.

Eganderätt finnes nemligen fästad icke blött vid de förråder som äro frukter af mitt förr gjorda arbete, utan den finnes lika säkert, och ursprungligt förenad med villkoren för dessa frukters uppkomst, d. v. s. med arbetet sjelft, med mensk-liga individuella förmågan, menniskans grundegendom. Men dessa villkor för uppkomsten af en frukt, denna förmåga, denna grundegendom, blir menniskan från-stulen dä hon måste afstå sitt arbetes frukter utan en' godtgörelse som är tillräcklig att motsvara de anspråk som äro beting för hennes individualisation. Man ser således att genom nedsättning af priser och godtgörelse under denna punkt blir en stöld begången just i roten af egendoms uppkomst. — När man, från betraktandet i allmänhet, öfvergår till det konkreta tillståndet i staten, så finner man att den villkorliga prisnedsätlningens olat allmännast utöfvas af penningestyrkan.

Det är tydligt att ett öfverlägsel kapital på en enda hand, och dermed åtföljande stor inkomst, kan, för innehafvarens existence, tillåta en jemförelsevismindre, proportionell, vinning på arbetet, ty hela intägten blir i alla fall ofta omåttligt stor. En sådan kapitalist, eller förläggare, bortskänker då lätt en del af den vinst som förut, när arbetet och in-tägten voro delade på flere händer, voro beräknade , såsom nödvändiga. Men hvad gör han i sjelfva ver- v ket genom hela denna operation? Han skänker bort andras rätt. Först gör han en mängd arbetare till slafvar, (d. v. s. de måste arbeta för honom, afsäga sig sitt eget arbetes frukt och mål). Sedan han nu eröfrat dessas hela arbetsöfverskott, öfverskottet öfver det som erfordras för att bibehålla den arbetande vid någorlunda full animalisk styrka och användbarhet, efterskänker han, till förmån för af sättningen, en del af detta öfverskott. Det återstående blir likväl, för den ensamme personen en stor summa, hvil-ken åter i sin mån genom kapitalöfverlägsenhetens kända följder hjelper till att förslafva menniskoarbe-tet, så att ett ständigt ökadt antal menniskor tvingas att arbeta för kapitalet och gifva ny möjlighet för en prisnedsättning.

Just detta sista resultat är det som man så hö-geligen prisar, men hvars orsaker och följder man deremot icke vill märka.

Kapitalisten är också arbetare — såsom alla — och just i sjelfva sin egenskap af kapitalist är han arbetare, då han genom produktion gör sitt kapital lefvande; men dervid begagnar han en mängd andra menniskor, hvilkas enda rikedom består i deras personliga kraft. Vid en, af konjunkturer föranledd,prisnedsättning å den produkt som kapitalisten, tillsammans med dessa menniskor, åstadkommer, känner visserligen den förra alltid den första svårigheten, och lider deraf, men snart styr han, om möjligt, så att förlusten ledes till de många, som för hans räk-ning äro sysselsatta vid produktionen. Om han också dervid sällan skulle lyckas att sjelf undandraga sig all skada, så är saken likväl derigenom ej hjelpt, ty i sådant fall blir kapitalet från den förgångna tiden äfvenledes lidande, likasom det kapitaJ som nu verkar; kort sagdt: så väl det fordna som det närvarande arbetets frukter förfelas. Men det personliga lidandet drabbar mest arbetaren, som redan genom den obetydligaste förlust vanligen nedlryckes djupare än som kan stå tillsammans med ett tillstånd af förädling , och frihet. Han blir således ur stånd att vidare, medvetet eller omedvetet, verka för det allmänna, tvärtom kommer han att motverka detsamma, och blir alltså skadlig under en eller annan form af osäkerhet som samhället genom honom ådrager sig. Ett sådant tillstånd gäldas en annan gång af den som orättvisligen vunnit, och livad, man vunnit, får man sedan betala under form af fattigvård, fångvård, straffanstalter, osäkerhet för eganderätten, m. m. genom hvilka alla skuggsidor, det till grunden liggande onda utbryter och skaffar qvittning.

Så snart prisnedsättningen kommit så långt, all arbetet icke gifver arbelaren stöd för sin existence, under vilkor och förhållande af mensklig utveckling, verkar den (iil pauperism, och indrager inom den-nas område alla som arbeta under så missgynnande förhållanden.

Näringsfrihet.

(Handel, Skråsystem, Handtverkerier).

För att bestämma detta begrepp och icke löpa faran att missförstås, vill jag nämna att jag här med frihet endast förstår den inre nödvändighet som icke lider intrång af yttre villkorlig inverkan. Användt på industrien hos ett folk blir denna frihet således den nödvändighet som i saken sjelf är grundad och icke framkallas af nyckfullt gjorda bestämningar.

Statens ändamål är att närmast befordra alla medborgares lycka. Men all verklig lycka är inre; är uppfattningen af öfverensstämmelse mellan samvete och verksamhet, mellan vilja och förmåga, syftemål och produkt. All annan lycka är falsk. Men då samhället vill uppställa en annan och främmande riktning för sina medlemmars verksamhet, än den som är grundad i den högre ledning här antyddes, har samhället råkat på villoväg. Det ofullkomlighets-tillstånd, hvari menniskan befinner sig, har framkallat ett särskilt behof, behofvet af makt, ett bchof som icke ligger i idéen, ty denna är endast samverkan till ett andligt fortgående, är samverkan att generationsvis uppfostra slägtet.

Liksom den eviga kärleken gaf lag åt individens fromma beröring med sin nästa, och bannlyste ofriden och hatet från menniskan i dess renhet, har den ännu mindre kunnat föreskrifva ondskans och

*hatets riktning åt de stora individer som utgöras af nationerna. Men endast för denna riktning är makten behöQig. Denna må visserligen, tills vidare, sökas? emedan en bibehållelse icke med annat villkor nu finnes, men för en begränsad tid, om äfven lång. Vi få icke derunder förgäta det vi verka för evigheten, och att ett mål för staten sjelf ovillkorligen finnes, del att genom'makten sjelf, så väl som ännu hufvudsakligare genom kärleken, göra makten umbär lig.

Då makt alltså är endast ett medel, ett ändligt, men menniskoslägtets lycka, på samma sätt som individens, är en evig idé, så har staten icke rätt, att åt den verksamhet, hvaraf denna lycka beror, gifva en villkorlig och ofri ledning. Rätt och i idéen föreskrifvet syftemål sammanfalla i begreppet om individens fria verksamhet. Utan en sådan frihet blir menniskans arbete icke belönadt med den största möjliga produkt. Så ligger arbetets yttre frihet, näringsfriheten, i skaparens egen idé.

Likväl hafva föreställningarna om näringsfrihet skiljt sig så skarpt från hvarandra, alt åsigten blir obestämd så snart man icke går så långt tillbaka. Det blir en särskilt svårighet att, sedan man insett sanningen, söka en utväg ur den närvarande intrass-lingen — ett arf efter hädangångna slägters lek med det heliga — en intrassling som tvingar oss att förfara med varsam undfallenhet för stundens behof, under det vi dock oaflåtligen måste hafva blicken fästad på det stora målet.De bâda motsatser till hvHka åsigten i det praktiska kommit — prohibition och liberalism — karakteriseras å en sida deraf att den förra omfattar det närvarande och liberalismen det tillkommande. Bestode icke menniskolifvet i ett öfvergångs-tillstånd sä kunde liberalismen genast och utan inskränkning gälla,, nu måste den vika i så måtto, att man icke, för det allmänna, framtida, högre, får förgäta hvad som för ögonblicket måste iakttagas just såsom villkor för sjelfva det högres framtida möjlighet.

De hinder som framställa sig emot en omedelbart förändrad riktning till det bättre, en omedelbar återgång till frihet, ifrån dess motsats, äro individens anspråk på lycka, tillika villkoret för samhällets anspråk på makt. Dessa hinder äro likväl så beskaffade alt man, genom att rätt hylla det ena anspråket, också hyllar det andra. Men undér intet villkor får man förgäta hvad förut är yrkadt,att individens lycka icke är tänkbar utan öfverensstäm-melse mellan samvete och verksamhet. Der denna öfverensstämmelse finnes, der är lycka, men der är också den största möjliga produkt af verksamhet,— den största rikedom som med varaktighet kan uppstå. Der har samhället således också väsendet af sin makt, lika mycket af andligt som af materiellt innehåll.

Orsaken hvarföre den största varaktiga rikedom, den största produktion med inneboende möjlighet för sin forlvaro, uppkommer genom arbetets frihet oberoende af yttre villkorliga bestämmelser, d. v. s. genomnäringsfrihet, är den, att alla individer bli dervid i tillstånd att låta sin vilja kraftigast öfvergå till handling. Massan af bestämmande vilja och drift blir dervid den största den kan bli,' följaktligen måste också produkten bli det, såsom svarande deremot. Det är denna inre arithmetiska grund för produktionen som förbises af alla — Regeringar eller enskilde — hvilka tro sig förstå mera än försynen sjelf — ty just detta och ingenting annat innefattas del i allt nyckfullt reglementerande öfver menniskans arbete.

Men om näringsfriheten är ett villkor för individens lycka och statens rikedom, så är det åter en annan missledning, en särskilt art af frihetens inskränkning då man, med exempel af äldre samhälls-förfoganden, ehuru på grund af bristande begrepp om syftemål för vårt arbetsbehof, uppställer lockmedel för arbetets ledning åt vissa riktningar. Detta kalia Styrelserne att uppmuntra. Det faller genast i ögonen att denna vilseledning, uppmuntran,

endast formelt skiljer sig ifrån tvång, och att den deremot till väsende och följder är alldeles enahanda som ofrihet genom ovillkorligt och yttre tvång. Visserligen kan uppmunlran framkalla en större produkt af det slag som man åsyftat, men andra produkter hafva be-stämdt derigenom blifvit undertryckta. Dessa framlockade, eller framtvingade, produkter hafva icke genomgått naturnödvändighetens skärseld, hafva icke uppkommit efter väl bestådt prof i striden mellan impuls och de yttre hindrens motstånd ; så snart för-denskull dessa produktioner icke mera gynnas af vil-korliga förfoganden, så till sägande kapriser, men* niskofunder, upphöra de, och lemna efter sig i samhällets vigtiga produktionsserie en lucka, som be-röfvar de öfriga bestående produktionerne ett vigtigt stöd.

Man finner således att villkorligt skapade förhållanden, vare sig till hinder och förbud eller till uppmuntran och skydd äro i lika grad förderfliga för arbetets ändamålsenligaste utveckling, och att intet tredje finnes annat än den arbetsfrihet soin omedelbart hemtar sina bestämningsgrunder ur samvetet och ur la forge de choses, samt ur den drift, som Gud nedlagt hos menniskan genom, hvad vi förr sagt, känslan af arbetets behof. Till la force des choses får man naturligtvis hänföra uppmaningen från förhanden varande, verkliga förbruknings- eller njut-ningsbehof.

Båda ofrihetssystemerne, hvilka vanligtvis åtföljt hvarandra inom statsmännens praktiska förfoganden, hafva lika förderfligt motarbetat näringsfrihetens idé. I sednare tider har likväl uppmuntrings-systemet med feberaktig hetsighet understödt den excentriska produktionstheorien, och underhjelpt att brådstör ta utvecklingen af dennas förderfliga följder för menniskoslägtet. Man har, för ett gifvet tillfälle, ett underordnadt syfte, gifvit fart åt en tillverkning under nyckfullt skapade fördelaktigare förhållanden. Man har gjort det af afund eller af härmningsbegär mera än med beräkning. Man har likväl dervid fö-reställt sig att ett land först då vore rikt, när det vore sig sjelft nog; för att åter vara detta sednare behöfde man, efter samma föreställningssätt, allenast producera allt derinom, eller, der sådant ur klimatiska motskäl befanns påtagligen omöjligt, skulle åtminstone allenast den första råa naturprodukten utifrån hemtas, och förädlingen verkställas hémma. För att åstadkomma detta bar man oftast gifvit undan-tagsfördelar för en sådan produktion, dervid man helt och hållet förbisåg att man bortgaf fördelen för-gäfves. Man glömde att dessa' undantagsfördelar alltid gjorde intrång på något annat gebiet af produktionen, glömde att samma vara som man med särskilt omsorg åstadkom inom landet, kunnat i utbyte inkomma mot en annan produkt, som var landet, folklynnet, konstfärdigheten och klimatet naturligare, och att, genom en sådan omvägsproduktion högst sannolikt vid bytet kunnat åstadkommas ett större förråd af den äskade varan, än nu då den omedelbart, och kanske flere vigtiga omständigheter till trots, här producerades, samt att ett byte mot egen produkt gör att den fremmande varan måste betraktas såsom förtjent inom landet. "

Det finnes ännu länder i hvilka detta förfarande fortsättes, eller rättare sagdt, det finnes knappt något Europeiskt land der icke någon återstod kan uppletas af detta naturvidriga sätt, en fortsättning af fordna .tiders okunnighet, bvars följder sedan de en gång hunnit blomstra i statslifvet, endast med betydande svårighet låta sig undanrödjas.

Eng-England, har t. ex., And a till nu (år 1846) hållit upp priserne å födoämnen två ä tre gånger så högt som länderne på kontinenten. Detta land måste på sin inskränkta jordvidd producera födoämnen åt ett oproportionerligt antal menniskor dem industrien framkallat. Att fattigdom och nöd, (och brott) skola följa på prisstegring å de första förnö-denhetsvarorna, be hö fver icke särskilt omordas.

Frankrike vill uppmuntra jerntillverkningen inom landet och begagnar, såsom England och andra stater, afsöndringssysteroet för att vintia detta ändamål«. Två högst vigtiga missförhållanden uppstå derigenom. Jernet är medelbarligen ett oafvisligt villkor för mensk-liga odlingen. Det produceras nu inom landet, dåligt och dyrt, d. v. s. då det genom särskilt större arbetsomsorg blir mer användbart, är det så mycket dyrare. Derigenom bli alla verktyg och andra för-nödenhetsvaror vid hvilkas beredning alltid jernet för en dryg del ingår, i samma mån dyrare. Till och med i landets produktionstäflan med grannstaten Eng-, land, lider Frankrike häraf, då alla i Frankrike tillverkade machiner tillverkas af ett råämne dyrare än samma råämne i England. Å en annan sida ned-, trycker man i Frankrike vinodlingen, emedan tvånget vid varubytet — handelsprohibitionen -— gör att de länder som kunde lemna jern åt Frankrike, men genom öfverdrifna tullafgifter derifrån afhållas, na* turligtvis icke (aga landets produkter — deribland också vin — tillbaka. Si har man Oera gånger

Om Falligvåsendet. ^5sett atl dcssa prodtikter saknat allt värde. Man har t. ex. nödgats uttappa ofantliga förråder vin af ett föregående1 års jemförelsevis sämre skörd för att er-hålla rum för en nyare och jemförelsevis bättre; och detta. har skett oaktadt betydliga sträckor i södra delarne af landet ligga ouppodlade, men hvilka kunde begagnas för vinkulturen. Fiere gånger — och sed-nast på hösten år 1843 — hafva landtbruks och vin-bergspossessiona terne, i förening med handelskammaren i Bordeaux, sökt bringa regeringen att uppmärksamma här anförda förhållanden, men jernverks- och andra industriella interessen, som ligga närmare med deras inflytanden, hafva hittills hos regeringen så väl som hos kamrarne vunnit öfverhanden. Under det att Frankrikes stora jordsträckor i söder ligga obegagnade, odlar England sin jord med en kostnad som betungar produkten.

Vi hafva här förut' sett, att Frankrikes hela import till Tul Ifören ingens länder stiger till 6 millioner Francs, under det att England till samma länder importerar för aderton gånger så stor summa. Det förra är en återverkan af Frankrikes egna prohibitiva grundsatser för handeln.

Sverige har kända, obegagnade, jernberg, tillräckliga för oberäkneliga tidslängder •-*- icke för århundraden, utan för årtusenden, jemte det att man bearbetar en mängd gamla grufvor, och fast dagligen upptager nya. Dess tillverkning af stångjern har likväl varit inskränkt till ett visst qvantum ända till innevarande år (1846) då Konung Oscar gjortet) ny epok för landets vigtiga industrigren, med all gifva arbetet fritt. Länge nog torde detta yrke likväl få vidkännas vanans olyckliga följder, innan det hinner ordna sig på Europeisk fot* Det har, genom privilegiisystemet, varit fördeladt på en mängd smärre produktionslokaler, under det att landet, i norr, har åtminstone 1,000 (Jvadfatmil skog, hvilkas årliga afkast-ning icke begagnas, utan öfverlemnas åt förruttnelsen* Utförselsprohibitionen å stångjern (utöfver ett vjsst qvan-tum) och den dermed följande beräkningen af vissa Skeppands tillverkmngsrätt grundad på en viss area skogsmark, har föranledt sorglöshet för skogsvården, äfven i de delar af landet der skog icke finnes till öfverflöd, och högst sällan kan, såsom en kuriositet, visas, en liten lund af planterad skog, under det att Tyskland och, närmare sagdt Preussen, med dess skoglöshet, har rättighet för jerntillverkarne alt blåsa och smida så mycket de kunna, men der också ständigt skog finnes — emedan den alltid genom frösådd odlas der den är nyss uthuggen. <— Vid ¿¡dan af denna prohibition för jemt ill verkning cch utförsel har Sverige fabriker, genom högre 'tullafgifter eller bestå md t införselförbud ’skyddade/* hvaraf t. ex. den följden uppstår att klädet (i detta lands kalla klimat) kostar en tredjedel mera än i Tyskland och England* Den ambition och det sinne för ordentlighet som uppstår genom ordning och snygghet i klädsel, saknar, under sagda förhållanden, en oppmnntran. I Preussen der klädespriset är lågt, och åtminstone i Berlin finner man alla gesäller utmärkt snyggtklådda; äfven om hvardagarne ser man dem, då de middagstiden lemna verkstaden för att på spisställen äta middag, omklädde så att de på gatan visa sig i en vacker bonjour af kläde som kostar kanske 5 a 6 R:dr Rgds alnen — hvilket är ungefär detsamma som 9 ä 11 i Stockholm.

Det är öfverflödigt att följa dessa förhållanden vidare. Man rnser till det mesta huru förderfligt sådana åtgönahder verka; men man tilltror sig icke förändra ställningen emedan de mångfaldiga intressena som dervid beröras, äro för ömtåliga. Alt det likväl finnes en möjlighet att reda sig ur delta missförhållande skall längre fram visas, der fråga blir om de botemedel som af behofvet oundvikligen påkallas, emot vår tids industriella misstag.

Till allmännare föremål för en uppmuntran den statsmännen så ofta använda (såsom intrång i näringsfriheten), höra förädlade produkter. Man anser sig ej hafva sitt samvete fredadt 4 med annat viHkor, än att man bragt alla produkter till högsta graden1 af förädling, så vidi möjligt är. Man synes dervid gå tillväga på det sätt att man jemför slutsummorna af relativa värdena, och räknar t. ex. så att om 100 centner råvara betalas med 1,000 R:dr, och 100 centner förädlad vara betalas med 100,000 R:dr, så uppstår en vinst af S9,000 R:dr.

Emot den ytliga åsigt som betecknas med detta kalkulationssätt, äro tre högst vigtiga anmärkningar att göra: 1) alt den större summan ofta kan hafva lemnat en ringare verklig behållning, ifall mannoga beräknar huru stor (orädlingskostnaden varit. Dervid gäller alldeles icke såsom mot mvändning att förädlingen sysselsatt ett betydligt antal arbetare och gifvit dem underhåll, ty detsamma kunde ju hafva varit händelsen om verksamheten varit riktad åt ett i annat håll och ofta mera naturligt och således mera varaktigt och mera vinslgifvande. 2) Att ett råämne möjligen kan tillika utgöra föremål för en snart sagdt obegränsad utförsel under det att det förädlade

vanligtvis snart uppnår sitt maximibelopp. Således ser man att råämnet möjligtvis kunde gifva största både nettobehållning och bruttobelopp vid utförseln; men det oaktadt har man låtit dåra sig af det nyss omtalade kalkulationssätteL — Ännu vigtigare beve-kelsegrund anse vi ligga i följande: 3) Råvaruproduktionen lemnar i allmänhet betydligt mindre rum för arbetsfördelningen och således mera tillfälle för menniskans omdömes fria verksamhet vid arbetet, hvar-af följden måste bli (såsom erfarenheten också gif-ver vid handen) att de menniskor som syslelsätta sig dermed, utgöra ett, i sedligt afseende, båttre folk än de, hvilka, under deras användning vid den högre industrien, dela machinens öde att gälla och begag-' nas endast såsom qvantitet, hvarigenom de också få sin inre menniska nedsatt till samma kategori som machinen.

När nu härtill afses, hvad vi nyss anförde, att ofta nog för den klassen af varor, hvilkas förädling man pådrifver, ehuru den slutliga behållningen och verkliga vinsten deraf torde vara ringare, produk-tionen af råvaran måhända kunnat uppdrifvas till mycket högre summariskt värdebelopp med särskilt antaget större relativt öfverskott och behållning så blir resultatet af det anmärkta förfarandet så mycket mera i ögonen fallande. Men öfvertygelsen i denna punkt är likväl af gammalt rotfästad och seg — troligtvis ännu mera befästad af den så ofta olyckligt missanvända formeln i två gånger två gör fyra, ehuruväl i delta, såsom i tusende fall, det kan bevisas att två gånger två gör en half, gör | eller två, sex, etc.

I öfverensstämmelse med hvad förut är sagdt, kan icke en uppmuntrad näringsgren betraktas såsom fri. Den har icke uppvuxit på grund af sin inre möjlighet eller nödvändighet, dess grund är blott nyckfullt anbragt och således ofri. Men det är tydligt att de kapitaler och öfriga arbetskrafter som varit ledda till en sådan produktion, deremot, i fall sådant icke varit händelsen, visserligen skulle'hafva egt en annan produktiv användning och i allmänhet sagdt, varit ledda till näringar och företag hvilka legat naturligast och lättast för begagnandet. Nu deremot hafva dessa icke blifvit bearbetade, och således lidit en inskränkning genom den onaturliga uppmuntran som blifvit en annan närings lott. På del sättet ser man huru näringsfriheten lider intrång genom uppmunt rings-systemet.

Huru uppmuntran i stort föranled* en förvrid-ning i hela produkt ionsväsendet och alstrat den rysliga skillnaden i förmögenhet, hvarigenom pauperismuppstått hörer (¡11 hvad förut är sa^dt om missförstånd af rikedomens natur. Denna sida, ehuru ännu vigtigare, förbigås här.

Huru för budssystemet yttrar sig är allmännare bekant, men några ord må egnas deråt. De egentligaste sätt hvarpå det visar sig, äro:

l:o. Hämmande af utländska handeJn, förnämligast införseln omedelbart — men utförseln såsom följd deraf, äfven då sådant icke åsyftades och icke påbjöds. *)

2:o Inskränkning af idkarncs antal i en mängd tillverkningar.

3:o. Inskränkning i qvantiteten af varutillverkning.

När statsmakterna en gång genom oklok uppmuntran åstadkommit sådana näringsföretag, hvilka i likhet med drifhusväxter icke fördraga den fria luf* ten, så innefattar de sålunda framlockade idkarnes belägenhet, (såsom föranledd af statens löften) verkliga anspråk hvilka icke kunna lemnas utan ofseen-de; emedlertid kan staten icke låta missförhållandet för alltid fortfara om man en gång hunnit inse det skadliga i sådant afseende. En godtgörelse blir då nödvändig.

Man har ett sätt att afhjelpa det onda, ett så enkelt att man icke nog kan förundra sig deröfver

*) Se sid. 219 Frankrikes import till Tyska TulJföreningen, blott T'9 af Englands, hvilket är en följd af Frankrikes egen prohibition mot införseln från Tyskland.att det icke alllid i dylika fall begagnas. Det består i förut bestämda och långa öfvergångsperioder för förändringen. Mera härom i det följande.

Det är förut sagdt hurusom hvarje vara kan, och måste, fastän genom handeln införd i ett land, betraktas såsom der producerad, och att det är i ett afseende alldeles likgiltigt om Ananas-frukten växt i Norden, eller om hon blifvit nordboens egendom på det sätt, att han bröt ett stycke malm ur det outtömliga berget och derför tillbylte sig frukten. Men ännu mer: han skulle icke hafva brutit, malmen om han icke derför kunnat erhålla frukten i

utbyte; den hade fatt qvarstadna i berget af lika litet värde som gråstenen i bergstrackan derinvid, eller som sanden i hafvet. Deremol om han planterat Ananas sjelf, torde den, med alla dess villkor af värmning och vård, hafva kostat tjugu gånger mera tid och kapital än som nu användes vid brytningen af malmen, hvarjemte produkten, som icke blifvit kokad under söderns sol, gåfve elt fattigare arom, ehuru dyrt betald. Var den sednare pro-duktionsmethoden bättre? Vann den producerande, och vann staten någol genom densamma?

Handeln.

Man har definierat handeln olika. Obestämdheten synes upphöra om man antager att handelns väsende är produktion medelbart eller ome-delbart.*) 1 det nyss anförda exemplet, der Ananas blifvit utbytt emot malm, var handeln den som egentligen föranledde båda varornas producerande. Frukten hade, utan afseende på bytet, icke blifvit i södern odlad eiler samlad, och malmen i Norden icke bruten. När varor i ett land förekomma, eller,kunna förekomma, hvilka der, antingen genom deras myckenhet som kan öfverstiga möjligheten af en förbrukning på stället, eller af andra orsaker, derstädes intet värde ega, kommer handeln emellan, för bort dem till andra länder, i hvilka förbrukningen af samma varor kanske är ytterst liflig. Den skänker då åt samma varor ett värde, som de förut icke egde. Samma förhållande kan i det andra landet, dit de omnämda varorna fördes, vara händelsen med andra varor, så att sådana varor som der icke äro användbara, och således utan värde, kunna få detta för det först

*) Handelns negativa väsende (om detta uttryck kan tilllåtas) eller dess följd och högst vigtiga sidoinflytande på menniskans verksamhet är först iakttaget af Professor Bergfalk, som i mundtligt föredrag uppgifvit handeln såsom ett villkor för arbetsfördelningen. Huru mycket dermed menades, kan här icke vidare bli föremål för uppgift. Några fir sednare har John Prince Smith i Königsberg, en vida obetydligare natur, men likväl ett klart hufvud med mycken praktisk insigt i statsekonomiska saker, utförligare och i tryck beskrif-vit handeln såsom villkor för arbetsfördelningen emellan nalionerne. Sannolikt låg detta också redan i Prof. Bergfalks definition, ehuru meddelandet icke kommit mig fullständigt tillhanda, till följd af våra lärdes vanliga tystlåtenhet och acquiescerande vid att hafva en4 gång grundligt framställt saken, antingen den- kommer för en större allmänhet eller i<ke.supponerade landets förbrukning och gå i utbyte mot dess alster. Handelns praktiska väsende är således, att genom omflyttning skänka värdelösa varor ett värde.

Man får icke stöta sig på den omständigheten alt hvarje vara som kommer i handeln har ett pris, köpes och har således redan ett värde. Man måste noga erjnra sig att detta pris icke skulle existera, varan skulle icke samlas, produceras, uppköpas, förflyttas, om man icke visste att den, genom förflyttningen till förbrukningsort slutligen blefve gäldad med ett bytesvärde som svarar emot dess nu först erhållna förbrukningsvarde. Detta allt gäller, antingen varan är rå, samlad naturprodukt, eller i ädlare former genom menniskofliten förändrad. Sjelfva förädlingen af råämnet får icke gälla såsom inkast mot uppgiften att varan intet värde egde, ty äfven-ledes förädlingen skulle hafva uteblifvit om man icke velat att handeln skulle skänka produkten ett förbrukningsvärde och ett pris.

I ett annat afseende är handeln ett uttryck af den allmänliga gemensamhel som Skaparen velat skola tillhöra jorden och dess barn. Endast den ytliga betraktaren ser i handeln blott egennyttans lust att förvärfva. Den varmsinnade ser deri ett uttryck af den broderlighet som icke uppdrager gränslinier emellan olika zoners folk, utan, frimodigt ^öfverträ-dande menniskans barnsliga råskillnader, bringar skänker från den ena stora familjen till den andra, utdelande så till hvarje punkt af vår jord hela denvälsignelse som uppstått på olika trakter af det gemensamma hemmet. Seder, produkter och njutningar bli derigenom gemensamma för jordens alla söner, och odlingen sprrder sig småningom till hvarje medlem af det omätliga brödrasamfundet.

I denna upphöjda syftning hos handeln har menniskan gjort sina småaktiga inhugg, under tiden då insigterne, analytiskt räknadt, voro svaga, och philosopherandet föga riktadt åt statens förhållanden.

Handelns frihet är grundad i naturen. Den som först hämmade honom var röfvaren — i djurhuden, eller med diademet — som försåtligt angrep dem, hvilka, skiljde från hus och försvarande vänner, vågat sig ut för alt förflytta varor från ett land till elt annat. Der läget var inbjudande för handeln, insågo pluridrarne snart den större fördelen af att taga blott en del, och låta resten passera, på del köpmannen måtte komma tillbaka flere gånger. Så

öfvergick plundringen från total till partiell, och fick namn och värdighet af beskattning. Man uppsatte nu en trädstam (Baum, bom) öfver vägen, eller förläde man väpnade man, och släppte ingen igenom, utan alt hafva erlagt tribut, som naturligtvis i första tiderne taxerades vilkorligt och för tillfället. Afve^ i sednare tider, långt in i medeltiden fortfor detta ofog med blandad karakter af plundring och häfd-vunnen beskattning. En furstbiskop i medlersta Tyskland yttrade en gång då han talte om sina inkom-ster: Det är korsväg på andra sidan om borgen!*) I den mån staternes regeringar i Europa vunno mera styrka, förbehöll o de sig allena denna inkomstkälla, och sålunda blef handeln ufver hela den civiliserade delen af verlden beskattad. Renare ursprung har icke den vidt utbredda och i hela statslifvet så djupt ingripande ålgärden att genom tullsystem lägga hinder för handelns frihet.

Hvad som ursprungligen var rof och sedermera öfvergick till laglig beskattning, har slutligen fått en inblandning af vetenskaplig art. Det är.nemligen prohibitionen såsom uppmuntran för hvarje lands egna produktioner som uppfunnit den; och beskattningssi-dan är nu för tiden ofta ett underordnadt; afseendet på inhemska produktionens skydd mot utländsk med-täflan har understundom företrädet vid åtgäfcierne for handelns beskattning. Med återupprepande af det förut sagda är det prohibitionens syftemål att få Ananas producerad vid Nordkap, och jern smidt på släl-terne vid Orinocco. Vår tid har afgjort tvisten der-om på det sätt att man funnit lättast att producera hvarje vara der naturen erbjuder sin frikostiga hand till hjelp, och sedan genom handeln förflytta den dit, der den äskas. Det återstår blott att i verkligheten gifva lif åt denna princip, men lång tid torde åtgå innan man allmänt erkänner denna princips obestridliga sanning, och ännu längre tid måste åtgå innan man kan utföra en förändring som har så oändligt

*) Quotuor viae sunt trans castellum situatae.många småinteressen på hvarje ort att bekämpa elter godtgöra.

I afseende på den befolkning som använder sig för handeln medför den visserligen ganska olika villkor. Afven der har penningstyrkan öfverväldet, men icke med så skärande följder som vid industrialisti-ska produktionen. Den lemnar väl också mången af de underordnade slutligen på ålderdomen i armod, men eländet är der icke så allmänt. Det är egentligen bland sjöfolket som detla inträffar, och för-nemligast af den orsak som redan förut är antydd vara en af tidehvarfvets framstående hufvudbrister, nemligen bristande barndomsundervisning i allmänhet och särskilt i konsten att hushålla. Det är en vana hos sjöfolket att i första hamn förstöra hvad de under en lång resa inbesparat. Men den som på åtta dagar kan förslösa hvad han under tre månader förtjent, kunde lått, efter tjugu års lefnad, med annat hushållningssätt, vara i tillfälle att för sin öfriga tid berga sTg af sitt sammansparade kapital. Det är således icke anledning till en pauperism som grundar sig på ställningens natur.

Att emedlertid äfven här ett intressentskap får äga rum, är så mycket lämpligare som sjöfolkets uppförande och åtgärder vid en mängd farliga tillfällen hafva så afgörande andel i företagens framgång, och måhända skulle månget skeppsbrott före-kommas om besättningen visste att de vid lycklig hemkomst i hamn egde att uppbära en del af frakten. Det moraliska bandet af en erkänd gemensamhet ut-gör äfven här en högst vigtig omständighet i stället att nu allt tillgår kallt, arithmetiskt, med stridiga intressen. Man betrakte allenast förhållandet närmare. Chefen går på sjömanshuset och förhyrer mot möjligast billiga betalning en besättning den han oftast icke känner, och som ej känner honom annorlunda än kanske, någon gång, ryktesvis af kamrater. Det är en själahandel. Tjenstgöringens inre karakter består å ena sidan i anspråk på arbete, å andra sidan i anspråk på fördelar af kosthåll och sa vidt möjligt beqvämlighet, d. ä. spard möda. En gemensam bevekelsegrund, som slutligen närmar den befallande och den lydande, finnes icke,* all andlighet är borta. Allt detta kunde afhjelpas genom att hylla idéen om ett intressentskap, som dessutom icke ens behöfde vara omåttligt, endast så att det på allvar gåfve själ åt förhållandet emellan lydande och chef. Det är idéen hvaraf isynnerhet här göres behof.

I afseende på handelns beskattning erkänner man att hvarje tunga, som lägges på en vara, med hvil-kens hand hon också må införas, alltid träffar dem som förbruka henne, ty köpmannen inberäknar alla kostnader för införandet. Tullafgifter äro således egentligen konsumtionsafgifter fastän de icke så kallas. — Utgående tullafgifter träffa förbrukaren (i främmande land dit varan fördes). Genom uppsåtet att öka utförseln så mycket som möjligt, hafva Styrel-serne vanligtvis icke samma benägenhet att stegra dessa afgifter som på införseln.m

Den enda prohibitiva åtgärd som i handeln synes billig är den som göres till uppmuntran för inhemska sjöfarten i

hvarje hand, så att nationella fartyg betala lindrigare afgifter, jthy att en kust, som likväl tillhör ett visst land, kan när som helst öf-versvämmas af fremmande industrimän med deras så lätt transportabla verksamhetsmedel; derigenom blir sjöfarten, såsom en näringsgren, hemmastadd och naturlig öfverallt der segelbart vatten finnes, och detta kommer med säkerhet att stå öppet för sönerna af det folk . som bor vid dess stränder.

Den uppmuntran som förbudssystemet eljest i allmänhet ger ål produktionen, verkar såsom, vi sett, att en trugad produktion i vissa grenar uppstår, utan färg och saft, och som endast genom oaflåtligt fortfarande omvårdnad trifves, men som faller så snart den konstlade vården upphör. Den utgör å andra sidan, bvilket ock redan är anmärkt, ett hinder för andra näringsgrenar att uppstå. Den motverkar alltså i helhet siit eget syftemål.

Den fria handeln deremot föranleder öfverallt den tjenligaste produktion, som, stödd på naturmöjligheter, tillverkar eller ger uppkomst åt varor och ämnen med jemförelsevis minsta bekostnad af arbete, tid och medel. Inom en längre eller kortare tids förlopp sedan en fri handel blifvit gifven åt ett land, hafva dess produktionsarter hunnit sätta sig derefter, och samma land kan ifrån den stunden med varaktighet skörda den relativt största vinningen af sitt arbete äfven derigenom all det med största fördelenti Ilby ter sig andra länders produkter, bvilket Sr detsamma som att hafva producerat dem sjelf.

I handelsfriheten ligger således näringsfriheten i allmänhet innesluten, och kan för bibehållandet af administrativ conseqvens icke försökas utan att omfatta friheten för tillverkning, ty då man lemnar införseln i ett land fri, eller med andra ord ger utländska tillverkare tillverkningsrätt inom landet, så måste man ännu mera nödvändigt lemna samma frihet åt landets barn.

Att näringsfriheten likväl icke bör bli absolut, låter lätt bevisa sig. Derom skall särskilt ordas vid afhandlingen om handtverkerierne.

Då man afser att förbättra ett inrotadt missförhållande med handeln, måste man gå särdeles för-sigtigt tillväga. Man måste härvid i synnerhet uppmärksamma det vigtiga villkoret säkerhet. Hvarje oväntad förändring i menniskans ställning framkallar ytterligare osäkerhet för framtiden, och i följd deraf en försämrad belägenhet för individen. Afven der förändringen beslämdt kommer att i framtiden utveckla sig till gynnsammare förhållanden för den enskilde så väl som för det allmänna, verkar den likväl i första ögonblicket ofördelaktigt, redan derige-nom att den rubbar individens lugna tillförsigt. Man kan fördenskull icke nog varsamt behandla detta ämne. Menniskans tro är hennes himmelrike. Hvad som angriper tron, åsigten, fördomen, angriper också på samma gång hennes verksamhet. En plötslig

om-omkastning gör individen rädd,' och håller honom tillbaka frän företagen. Endast vanan, åtföljd af sina följeslagare erfarenheten, insigterne, kan åter, och ofta först efter en längre tids förlopp, lugna och föranleda en modigare verksamhet.

Det enda sätt hvarigenom behörig varsamhet kan iakttagas och åndamålet likväl vinnas, äfven utan att den som befaller förändringen sjelf behöfver lära sig inse allt hvad som bör göras för att utan skadliga inverkningar på säkerheten hos idkarne och utan det nyas olägenheter, införa detsamma, och dermed införlifva fördelarna af det gamla som man undan-rödjer, består deruti: att man väl på en gång beslutar, anordnar och kungör förändringen, men tillika bestämmer en — för hvarje fall särskilt vald — af-lägsnare tid, inom hvilken förändringen efter kungörandet kommer att träda i verkställighet.

Ehuru detta icke hörer blott till handeln och näringsfriheten, och således mera lämpligt bordt ega sin afhandling särskilt, har jag dock ej kunnat underlåta att äfven här, vid ett ämne der dess tillämpning oftast förekommer, utsäga nyssnämda åsigt. Jag tillägger att det är obegripligt hvarföre man icke alltid iakttager denna utväg. Den utgör en så enkel förmedling mellan det förflutna och det tillkommande, att den i sig innefattar alla åtgärder af den djupaste detaljinsigt i ämnet. Detta är så till * förståendes, att hvarje undantags-förhållande och hvarje bot emot missförhållanden uppmärksammas dervid af

Om Fattigväsendet. " 26de näringsidkande sjelfve, och de iakttaga då allt för att afvända skadliga följder och framkalla nyttiga. — En tid af tre, fem, tio till femton år—lem-nar hvarje sakkunnig, d. v. s. hvarje idkare,

rådrum att noga genomtänka blifvande förbållanderne och inrätta det närvarande, och företagen derefter. Sjelfva de förluster hvilka dervid kunna uppstå på en del händer, bli omärkliga för den som lider dem, emedan de fördelas på flere år; och hela förändringen har då gått för sig utan oro, hvilket är en vigtig omständighet i regeringsverksamheten. När en sådan bestämd termin förlupit, och förändringen skall taga sin början, är den redan i verkligheten gjord, och det förekommer egentligen intet nytt, utan allt har redan i sinnena och i det praktiska hunnit öfvergå till vana.

Vill man åter på en gång besluta och utföra, så måste man godtgöra dem som få sina intressen skadade. Hvarje företag inom samhället, vågadt i förtröstan på bestående lag, måste betraktas såsom utfördt på grund af statens hedersord till den enskilde. . Bryter man det, ändrar man förhållandet utan att från de skadliga följderne undantaga de individer som för tillfället äro i förändringen inbegripne, och hvilka vid plötslig ändring träffas såsom af en lex in casu, så har man icke allenast för den gången gjort skada, utan man har också sjelf gifvit signal till missaktning för lag i allmänhet, och för en' lång framtid gifvit en verklig varning åt den enskilde att icke förlita sig på det bestående i lag-stiftningens väg. 1 samma mån kan man vara viss att kapitalerne skrinläggas, eller på annat sätt missanvändas.

Ett godtgörande åter lugnar i de flesta fall dem, som äro föremål för en förändrings följder.

Tillgång på medel för ersättningar åt dem som förlora vid förändringarne erbjudas oftast af ställningen sjelf. Sällan kan statskassan göra så betydliga uppoffringar som vid sådana fall komma i fråga. Men man borde en gång ställa en liten förändring derpå, för att få en nogare erfarenhet om de stora massor förmögenhet \ hvilka vid sådana omständigheter komma på spel *). Så snart förändringen sker inom handelns gebiet och en försoning skall ega rum emellan inkemska och utländska tillverkningen, alltså förbud öfvergå till införselrätjt, kan man ganska lätt hjelpa sig dermedelst att man låter tullafgifterne för den ifrågavarande importvaran gå till inhemska tillverkaren, till dess han är hållen fullt skadeslös. De bittra tvister hvilka nu så ofta förekomma emellan olika näringars idkare, och der patriotismen helt och hållet undantränges af snålheten eller af en lof-lig farhåga för förluster, skulle genom detta godtgö-ringssätt ofta med mycken lätthet förekommas eller afvändas.

*) Det anförda exemplet ur Preussens historia (pag. 93) visar huru betydligt skadeersättningar kunna Öfvergå statens förmåga. I det anförda exemplet utgjorde endast 8komakarne8 bevisliga ersättningsrätt 200 millioner R:dr Svenskt Banko.I Frankrike, der man gått långt i uppfattning af statsvillkorens inflytande på näringarne har man,de sednare åren, gjort en rätt sorglig erfarenhet af den hetta med hvilken industriella interessena förfäkta deras egen sak, i trotts af det allmännas anspråk, grundade på en mogen insigl. Svagtänkta statsekonomer hafva i det faktiska förhållandet af derigenom uppkommen fortsatt prohibition, velat hämta en regel till efterföljd i andra länder, utan att de dervid besinna det icke orfeaken bör sökas i en allmän åsi<jt som skulle förestafva ett sådant förhållande såsom nyttigt för staten, utan fastmer att det är allenast en följd af den okuflighet med hvilken en massa en-skilla interessen sätta sig upp mot hvarje förändring till förmån för det allmänna. Man behöfver, för att bekräfta denna uppgift, endast betrakta hvilka svårigheter företett sig att genomdrifva beslutet om jernvägarne. Så som denna uppfinning är grundad i iidslynnet, och så oberäkneligt vigtiga följder den erbjuder, kan väl dess nytta, eller dess nödvändighet, ingenstädes mera sättas i fråga, men likväl har Frankrike länge saknat ett system af dessa kommunikationer, under det att grannstaterne i öster redan hunnit öfverdraga kontinenten med ett snart väl kom-bineradt nät af sådana. Såsom man öfverallt uppskattar denna uppfinnings nytta, uppskattas den äf-ven i Frankrike, men enskilta fördelar som trott sig förnärmade, hafva länge satt sig deremot, tills det ändtligen lyckades att genomdrifva beslutet.Af samma orsak bibehåller Frankrike de högre lullafgifterne på jern. Men hvad vore väl lältare än atl der åstadkomma en ersättning r fall man ville fri-gifva jernhandeln, skenbart på bekostnad af landets egna jernverk? Man kunde ju gifva dem hela inkomsten af tullen på utländskt jern intill dess de erhållit full skadeersättning. Det skulle naturligtvis dervid stå dem fritt att fortdrifva eller nedlägga deras rörelse, men i hvilketdera fallet som helst få uppbära tullinkomsterna till dess deras skadeslöshållande vore bevist.

Åter om kolonialsockret är fördelaktigare, såsom förbrukningsvara, än hvitbetsockret, hvarföre icke dela de

millioner, som af importtullen uppstå, för att dermed godtgöra hvitbetssockerfabrikanterne? Sedan detta skett kan man med godt samvete låta hela industrigrenen gå ut såsom oduglig.

Vinodlingen, nu undertryckt, skulle sannolikt vinna högst betydligt genom ökad afsättning till de länder, hvarifrån socker och jern hämtas. Den tillökning som i exportafgifterne å sådane, friskare exporterade, varor uppkomma, kunna likaledes tjena till att påskynda godlgörelsen för de industrigrenar hvilka dömdes atl lida, för att gynna det allmännas sak.

Om nu, jemte denna ersättning, i kinkigare fall, äfven en bestämd uppskofstid tillika beslötes, så finnes icke mera en anledning till ringaste farhåga för en i sig sjelf nyttig befunnen förändrings följder, hvilka då otvifvelaktigt skulle bli välgörande,utan att tilfika vid öfvergången vålla olägenheter, än mindre olycka såsom man eljest alltid vid plötsliga öfvergångar kan påräkna.

Men bäfrvid får man också icke glömma arbetaren, som eljest skulle komma att öka fattiglistan. Om idkarne erhöllo deras ersättning utan all vidare tillsyn å statens sida, borde arbetame icke erhålla deras ersättning annorlunda än såsom en sparbanks-afgift i alla de händelser, der inhemska fabrikationen fortsattes, men der den åter droges in, borde han erhålla ett helt års inkomst, och i all händelse aidrig få afskedas utan en längre tids uppsägning, äfvensom icke lemnas utan hjelpande uppmärksamhet å statens sida. Man bekymrar sig vanligen om prin-cipalerne, emedan de oftast ligga öfver vederbörande Styrelser med petitioner och jämmer och starkt framhållande af sina interessen (vanligen väl utmålade såsom det allmännas); men man gör aldrig något för arbetaren som förlorar sitt arbetstillfälle och der-med sin bergning. Man håller i ordning spö, ris, och fängelse åt dem, hvaremot man åt principalerne som likväl hafva kapital af penningar och bildning, söker jemka förhål landerne till godo. Detta sätt är åter ett bevis på den aristokratiska ovana som vid alla tillfällen bringar den fattiges rätt i förgätenhet.

Skråsystemet.

Den plats inom samhällsområdet som industrialismen i vår tid intagit, men som den oerhördt ut-vidgat och förstorat, hade, i föregående period af några hundrade år, skråväsendet innehaft.

I skråväsendet låg säkerhet såsom grundtanke. Det uppkom under medeltidens fejder, då industrien byggde sig städer till skydd emot adelns röfvarbor-gar och der inom starka murar bedrefvo yrken, hvilkas samlade skördar der voro skyddade mot plund-ring.

Samma säkerhet som man i det yttre åsyftade och vann genom befästningarna, vann man inom samhället genom lagar hvilkas väsendtliga syftning inom industrien var, icke blott den säkerhet till person och egendom, hvarförutan icke egendom uppkommer, utan också en säkerhet mot andras medtäflan, på det sätt att man beräknat produktionens tillräcklighet för behofvet. Hvarje skrå hade sin aristokratiska makt som sörjde för att antalet af idkare blef så stort att ingen behöfde bli utträngd. Men den säkerhet som idkarne sålunda förskaffade sig, återgåfvo de också åt alla de underordnade, som med lika beräkning af antalet svarande mot behofvet, anlogos med afhål-lande af öfvertillopp. Denna säkerhet hade ännu en annan och vackrare grund i faderl igheten derinom, hvarigenom idkarne hade sina underordnades lefnads-förhållanden sig anförtrodda, och vårdade dem genom familjlifvets heliga band. Ur en så beskaffad anordning, som vår en organisk sammanhållning, skulle säkerhet i alla afseenden, så vidt menskliga inrättningar densamma kunna medföra — hufvudsakli-gen komma att tillhöra de företag och individer somlefde derinom, åtminstone då de hunnit graden af förläggande idkare, eller erhållit mästerskap.

Men med dessa stora förmåner, hade skråinrätt-ningen också stora brister, genom hvilka de slutligen icke mera skulle kunna bibehålla sig.

Principen inom densamma var, enligt hvad förr är sagdt, en motsats till industrialismens princip deri att man här (vid skrået) antog behofvet såsom gifvet, och ordnade produktionen derefler. Men behofvet kan icke antagas såsom någonting fixeradt. Det Ökas oupphörligt då man låter kulturen och arbetet med frihet utveckla sig. Man måste endast antaga att behofvet skall för hvarje, moment vara det första, att produktionen skall rätta sig derefter;

men man får aldrig arbiträrt bestämma detta behof såsom någonting, det man kan eller bör qvarhålla på samma ståndpunkt. Det är tydligt att utveckling af rikedom och kultur skulle bli stationära genom detta system , och delta just jemt i den mån som man lyckades att tillbakahålla en fri utväxt af behofven. Man felade alltså i skråsystemet på två sätt, i afseende på begreppet om dessa, ehuruväl man hade följt en riktig grundsats i afseende på ordningsföljden mellan behof och produktion; nemligen först med att antaga behofvet såsom alltid ungefärligen lika; dernäst med att likasom lägga hela summan af arbele (eller behof) under staten, och sedan arbiträrt fördela den åt vissa med uteslutande af andra. Detta sista fel är af stor betydenhet och står i rak. strid mot budet att menniskan skall arbeta; ty genom att sålundagöra afsättningsrättcn eller arbetsrätten till ett domaine under del allmänna, måste en mängd individer hindras i deras verksamhet och komma i för-tviflan om hvad man skulle ’’taga sig till!"

Det erkändes att det låg en säkerhet i skråväsendet. Men denna säkerhet var aristokratiskt beräknad. De lägre graderne af hvarje yrke lemnade icke denna säkerhet. Först då man hunnit mästerskapet fick man del deraf, och var, i ekonomiskt afseende visserligen ställd på den beqvämaste punkt hvartill man någonsin på denna väg kan komma. Blott i deh mån som det läl förena sig med mästarnes anspråk, erhöllo gesäller och lärlingar del af denna säkerhet. Detta skedde förnämligast genom det familjeförhållande hvaruti de yngre slodo till de äldre. Men sådant var egentligen blott sedvänja och ick<N lag; och de välgörande följder som deraf i allmänhet uppkommo för de lägre klassernes sedlighet och bildning kunde i alla fall icke räcka längre än seden sjelf, och vi vete huru den småningom försvunnit till dess nu, i förhållandet mellan gesäll och mästare eller arbetare i allmänhet och hans principal, penningen, utgör den enda beröringspunkten, och denna ické till förening utan till söndring.

När nu mästare uti ett skrå icke kunna berga sig om de icke hafva tre eller fyra arbetare och dessa egentligen ingått med förhoppning och anspråk att efter vissa år af läro- och gesälltid sjelfve få bosätta sig och drifva yrket, men antalet af mästare är antingen bestämdi en gång för alla vid hvarjelokalitet, eller åtminstone genom häfden inskränkt betydligt under det antal, som erfordrades om alla gesäller en gång skulle kunna hinna det mål hvar-efter de sträfvat, så måste en mängd af dessa se%d-nare stå tillbaka, och således, åtminstone i ekonomiskt medborgerligt afseende hafva förgäfves arbetat. Redan deri ligger en förebråelse mot skrået så stoia att den ensam är nog att upphäfva systemets giltighet.

En följd af detta förhållande var, att skrået rått kraftigt arbetade pauperismen i handen, ehuruvål man antagit just motsatsen. När en gesäll gifte sig, försvann till en del den kamratlighet, som förut med en art esprit de corps hållit honom uppe. Afven fick han sedan svårare att finna arbete, och ofta nogblef hans tillflykt då att fuska d. ä. att olagligen, på egen hand försöka förtjena sitt bröd, hvarvid han likväl snart utsattes för det skarpa hot och de skarpa förföljelser som fått namn af bönhasjagter. Hurq mången gesäll på detta sätt och genom förtviflans öfriga sätt att utbryta, kommit på fall, har aldrig blifvit taget i betraktande.

Man har aldrig skrifvit gesäll väsendets statistik eller historia, såsom man gjort med mästarnes, öf-ver hvilka sednares välgång man fröjdadfe sig, utan att besinna huru litet dermed var vunnet, då deras välstånd verkligen var köpt på bekostnad af vida flera yngres undergång genom en prodestinatorisk rigtning till hopplöshet och pauperism.

Huru denna doldes på den tiden är också föga uppmärksammadt. I stället för tukthus etc., deriunder vår tid alla vilsekomna inbringas och hvarvid de slarkt förmärkas i statistiska uppställningarne, kommo de fordomdags till värfvade regimenterne, der de ännu bade reputation blott såsom halfva skurkar; men nu finnes icke en gång denna tillflykt, utan det går genast till lösdrifveriets och brottens väg, och en förvillad blir snart på korrektionshusen etc. utbildad till ohjelplig vanart. Bland ingen klass hade de värfvade regimenterne så talrika rekryteringar som inom gesäll k lassen. På delta sätt undangömde sig de olyckliga för verldens ögon, äfven om verl-den bekymrade sig dm dem. Men det var långt derifrån! Man föraktade fordom, sásorn nu, den brottslige, utan att i djupet af samhällsställrtingen utforska den grund på hvilken hans olycka utvecklades.

Alltså finner man, huru i skråväsendets vackra idé låg innesluten en orättvisa, en ensidighet, som så ofta förekommer i historien till förmån för den som egde en historia. Om de öfriga blef egentligen ingen fråga. Ända

till vår tid har detta missförhållande fortfarit. Man har väl haft en idé om men-niskoslägtets fortgång till förädling, men först vår tid har den förtjensten atl begära denna förädlings utsträckning till alla samhällsmedlemmar, ej blotl till vissa privilegierade.

Den sköna idéen som emedlertid låg till grund för danandet af ett solid borgarstånd, förlorade sin betydelse politiskt så snart regeringen hunnit få mera styrka och således kommit i tillstånd alt åstadkomma en allmän yttre säkerhet i stalen. En mera centra-liserad statsmakt uppkom och arbetet började blifva friare icke blott i städerne utan också på landet.

I mån som fabriker inrättades under helt andra uppkomstvillkor än skråen, var också formen för industriens qtöfvande ändrad. Sist åtverkade fabriks-inrättningarnes hela tillställning med sina arbetare. Vid dem kunde icke behofvet mera så bestämdt beräknas. Husfaderliga omtankan kunde icke lätt dela sig på så många som vid en fabrik användas; famil-jelifvets välgörande inflytelse på de yngre i skrået — förnämligast gesällerne — började aftaga, man höll snart icke mera gesällen alltid i kpst, och han kände sig småningom alltmera främmande och aflägsnad från husbonden och hans interessen. Endast idkarne hade ännu under de förändrade arbetsförhållanderne qvar de väsendtliga förmånerne af skråets uteslutande rättigheter såsom villkor för deras säkra utkomst. Men då denna säkerhet mot intrång gällde allenast dem som idkade yrken handtverksmässigt hände deremot icke sällan att vida betänkligare intrång skedde direkt eller ännu oftare indirekt genom fabrikerne ooh deras sätt att producera.

Halten af skråväsendet hade således småningom försvunnit under det att formerne bibehöllo sig. Det var således icke den nya lagstiftningen för n8-ringarne som egentligast upphäfde skråväsendet; det hade öfverlefvat sig sjelft, sedan det, under tider af oreda och osäkerhet varit ett ovärderligt medel för samhällets stigande kultur. Det hade öfver-lefvat sig; det föll emedan det var till sitt väsendestationärt; det förutsatte behofvet såsom oföränderligt detsamma, och erkände således icke en naturlig tillväxt och en fri yttring af detsamma. Under samma tid hade fabriksriktningen utvecklat sig på en annan, och motsatt, felaktig princip, såsom förr blifvit här yttradt, principen för arbetets och produktionens gränslöshet, utan afseende på behofvet såsom redan existerande. (Må man här betänka huru ett tredje gifves: principen för industriens fria uppkomst på grund af redan statsekonomiskt existerande och växande bebof).

, Man har emedlertid låtit skråets förhållanden på många ställen få upphöra så väl i verkligheten som i formen. Dervid hade man likväl bordt uppfatta grundväsendet i det som gick under, på det man i samhällets utvecklingsserie icke måtte låta en lucka uppstå. Att detta grundväsende hos skrået var säkerheten hade man alldeles förgätit att uppfatta, och följden af denna förgätenhet blef, vid de nya institutionerne, att allt fick ett vacklande läge.

Då man åter icke afser den continuitet som var nödig vid ögonblicket af en öfvergång från det gamla till ett nytt, utan allenast frågar sig hvad nu är att göra, för att åter sammanskarfva det som man afslitit, så måste idéen om en säkerhet åter framte sig. Hvad dermed här menas, är förut sagdt. Men den kan vinnas på två sätt: det ena derigenom att staten icke medelst lagstiftningen åstadkommer dess motsats; det andra då individen sjelf lär sig att bestämma sitt öde sig till favör. *Det medgifves attinom jordlifvels förhållanden ingen fullkomlig säkerhet kan vinnas, nien dess motsats åstadkommes der-emot rätt ofta genom lagstiftningen, och det är denna som å ena sidan skall förebyggas under det man å andra sidan försöker bringa individen i den ställning att han blir nog för sig sjelf.

Man måste nu göra sig den frågan, huruvida man kan umbära säkerheten i den form den fordom (deribland också inom skrået) var, såsom garanterad af det allmänna? Jag tror mig böra jakande besvara denna fråga. Deremot måste man så mycket allvarsammare göra anspråk på att staten icke vållar någon särskilt osäkerhet genom sin öfvermakt inlagd i en oförståndig lagstiftning, förnämligast oförståndig genom plötsliga förändringar från ett förhållande till ett annat, samt genom sanktion af kapitalernes öfvermakt.

Denna fråga pm det allmännas, i detalj gående garanti för säkerheten vid industriella företagen innefattar i sig en annan dermed likartad fråga: Tillhör det icke menniskans högre bestämmelse att pröf-vas skicklig till ett

fristående, hvars åtföljande säkerhet endast beror af henne sjelf såsom individ, understödd allenast af det stöd, till hvilket hon sålunda måhända så myckes snarare drifves?

Man måste förstå hvad det i vår tid allmänna äflandet efter frihet innefattar. De politiska syftena för detta äflande höra icke egentligen hit annorlunda än genom hvad de hafva gemensamt med hela riktningen som innefattar, att menniskan skall svara för sig sjelf.Endast uppfostran i stort kan åstadkomma lösningen af detta problem.

Sjelfva uppgiften synes utgöra en hårdhjer-tad bekräftelse på industrialismens giltighet, emedan denna just förutsätter en sådan splittring, der hvar och en, utgörande ett helt för sig, må utan vidare betänklighet öfverlemnas att värna sig sjelf bäst han gitter. Men industrialismen har under denna sin theo-retiska syftning derjemte praktiskt slagit under sig en mängd villkor och medel som endast samhället erbjuder. Kapitalernes öfvermakt, ställd under statens garanti, som gaf möjlighet åt deras uppkomst, är just hvad staten måste motväga genom återställande af jemnvigten mellan det lefvande kapitalets (det närvarande arbetets) och de förut samlade kapitalernes (det samlade förflutna arbetets, penningens) anspråk.

Industrialismens inflytelse blir icke farlig om man så tillställer. Man kan med förutsättning att staten sörjer för sina barns verkliga, d. ä. religiösa uppfostran, gerna öfverlemna individen åt sig sjelf, att sörja för sin säkerhet, allenast samhället icke vål-ler honom någon osäkerhet; såsom vanligtvis nu.

Vi erinre åter om skråinrättningen att dess afseen-de på säkerhet grundade sig, om också omedvetet, på principen att hehofven skulle föregå produktionen;

att det falska i grunden härvid var att man antog behofvet såsom bestämdt. och fortfarande lika, då det deremot alltid i en kulturstat är växande;

att det statsekonomiska behofvet betraktades af skrået såsom ett domaine under staten, och bvilket således kunde af de maktegande förvaltas, hvilketåter fick ske, såsom allt annat, med villkorlig och aristokratisk fördelning.

Men, mellan skråets förfarande att, efter en -riktig princip, antaga behofvet såsom det första och såsom ursprunglig grund för arbetets ledning åt bestämda håll, — samt efter en oriktig princip, att antaga behofvet såsom stationärt;

och å andra sidan Industrialismens princip att först postulera arbete, och sedan postulera behofvet, samt således skapa detta sednare såsom villkorligt och framtvingadt af arbetets och produktionens gräpslösbet, ligger en tredje åsigt. Denna måste visserligen också antaga behofvet såsom det första, men också såsom växande och gränslöst, samt antaga arbetet såsom framkalladt deraf.

Härtill kommer, att den säkerhet som den en-skilte måste fordra, är säkerhet i eganderätten -r en säkerhet som hittills aldrig i någon stat funnits för den fattige, för arbetaren, i afseende på hans arbele och dess frukt. Han har aldrig fått vara egaretiä sin arbetskraft och dess resultater.

Handt verker ier.

Då vid näringsfrihet, äfvenledes handlverkerierne alltid äro inbegripne, men deras förhållanden äro betydligt skiljda från fabrikernas, måste vid dem särskilta afseenden fästas. En så obegränsad frihet för handtver-kerierne som för fabriker blir i flera afseenden skadlig.

Den sak som ligger till grund för handt verk är talangen, den personliga skickligheten, hos den

egent-liga arbetaren (då deremot grunden för fabriken 8r skicklighet hos förläggaren). Det är af stor vigt för ett samhälle att gynna och försvara denna talang. I öfverensstämmelse med hvad som förut är sagdt om arbetets värde, gäller också här, att skickligheten, den genomträget arbete vunna färdigheten, måste få skörda sin frukt, hvarigenom den också alltid säkrare framkallas.

På samma sätt som embetsmannen, i statens tjenst endast genom skicklighet på sin väg, vitsordad genom aflaggda examensprof, erhållit inträde och kan hoppas blifva befordrad, samt ingalunda skulle förlåta att en man, utan en på detta sätt vitsordad skicklighet, undanträngde honom, bör bandtverkaren, genom aflagdt prof af sin

skicklighet, berättigas till den serie af verksamhet som egnar honom och hvar-vid han påräknar aJt åtnjuta en mängd förmåner.

Embetsmannen vill icke att en man som hittills verkat allenast på annan väg, t. ex. kapitalisten, skall uttränga honom, vill icke förlåta att skickligheten skall värderas mindre än penningar. Verkställ-bart vore det, ty kapitalisten, som icke sjelf kan förestå embetet, liksom han icke kan förestå en skomakareverkstad, kan dock, så väl för det ena som för det andra, hålla en som företräder hans ställe oförvitligt. Men en grof orättvisa och tvärt slut på framtidsförhoppningar skulle likväl derigenom uppstå för den mängd som egnat sig åt lärdoms och em-betsvägen, och följden blefve helt visst att man med

Om Fattigväsendet. 27vida mindre omhugsam än hittills kom me att använda sig på studier. Valet af vicarierande skulle slutligen bli svårt nog, men staten skulle visst i början inbespara stora summor i löner, då en entreprenör kunde, mot ganska lindrigt arfvode, hafva en tjenst eller tio tjenster, och sköta dem genom legda till ännu ringare pris.

Så skadligt detta skulle inverka på alla, som en gång egnat sig åt embetsmannabanan, lika skadligt verkar kapitalistens olofliga inträngande på handtverkarens väg, och hvad man godkänner i af-seende på embetsmannens anspråk, det måste man också godkänna i afseende på handtverkarens. Hans skicklighet måste gälla såsom anspråk framför kapitalet.

Om man skulle invända, att embetsmannens pröfning och deraf följande uteslutande behörighet för statens tjenst, icke är för deras nytta utan för statens, som eljest snart nog skulle bli illa betjenad om ett så påtagligen oförnuftigt system kunde göras gällande som det bär förutsatta, emedan bildningen snart skulle försummas, så gäller nuturligtvis en sådan invändning onekligt, men man får dervid likvål icke förgäta att, så som saken nu &r, embetsmännea likväl ega en rätt sig tillerkänd i och för skicklighetens skull, och på samma sätt måste en rätt tillerkännas handtverkaren för hans skicklighet Att sådant sammanhänger med statens anspråk skall straxt bestämdare uppgifvas och bevisas, samt att det således är för det allmännas äkuJI, som en sådan rått blifvit handtverkaren öfverlemnad och vidare bör tillhöra honom.Vi vilja icke fästa oss vid påståendet att förbrukaren bör ega en garanti uti handtverkets utöfvande genom tillärda personer hvilka genomgått prof, ty oaktadt prof har man ingen säkerhet mot förfuskadt eller bedrägligt arbete, och det må vara allmänheten sjelf öfverlåtet att granska dugligheten af det arbete den emottager; men det är en annan sida af saken som förtjenar större uppmärksamhet, och den är — de lägre klassernes tillstånd såsom till icke obetydlig del beroende af handtverkerieroes frihet från intrång af kapitalerne på sådant sätt att dessa kunna förfördela skickligheten.

Innan jag yttrar vig vidare härom, må jag reservera mig emot hvarje misstanke att vilja föra tillbaka skråsystemet. Man behöfver icke upptaga del föråldrade emedan man icke vill tillåta det nya gå öfver förnuftets gränser.

Den rätt och fördel som åtföljer handtverkeri-erne består hufvudsakligen deri, att idkaren är principal för ett yrke, dervid andras biträde erfordras. Skråen hade tagit sig rätt att utehålla medlemmar ifrån sig,äfven oaktadt de kunde ådagalägga den största skicklighet i arbetet. Till en förnuftig näringsfrihet hör deremot att hvarje person som aflagt prof, eger, genom blotta sin förvärfvade skicklighet, en förvärfvad rätt att sjelf och med andras biträde, drifva det yrke, som han på förr sagda sätt legitimerat sig för; samt att hvarje menniska utan aflagdt prof, får för sin ensamma person, fuska, arbeta så god t han förmår, för att dermedelst förtjena sig sitt lifcuppehälle.Då menniskans fria arbete utgör icke allenast en medfödd rättighet, utan också ett medfödt åliggande; samt villkoren för tillvaron, de naturliga be-hofvens uppfyllande, endast genom arbete kunna ernås, så måste del personliga arbetet, efter eget val, efter fallenhet och förmåga, icke få förnekas; alliså hvar och en, för sin ensamma person, få arbeta, på hvilket sätt han helst finner för godl för all ärligen föda sig. Alt deremot underhålla en verkstad och vara principal för en anläggning,' der andra personer användas, är icke i naturen grundadtj det aren fördel som statsförhållanderne skänka och som endast genom motsvarande åligganden bör kunna uppnås.

Fordom anställde man för skråens räkning, så-kaiiade bönhasjagter, hvarvid obemedlade handarbetare, som i hemlighet försökte lifnära sig med sitt arbete i ett yrke, förföljdes, straffades och förbjödos en slik sysselsättning.

Det skedde med stöd af den förut omtalade falska åsigten alt behofvet var ett be-stämdt qvantum, hvilket, såsom helt kunde slås under det allmänna, och fördelas emellan dem som i det afseendet gjort sig till maktegande. Det var detsamma som alt gäckas med Guds befallning alt menniskan skulle nära sig med sill arbele.-

Men om, å ena sidan, handlverksmästaren icke må tillåtas förhindra den enstaka arbetaren alt försörja sig, så må han, å andra sidan sjelf skyddas för vådan af obefogade intrång. Jag har förut i denna af-handling yttrat mig temligen omständligt öfver säkerheten vid företagen, en omständighet, bvarförutanmenskligheten aldrig kan, med jemna steg, gå sin högre bestämmelse till mötes. Säkerheten kan endast vara relativ, då i vexljngarnes verld ingen orubblig säkerhet är tänkbar. Men man skall icke framkalla dess motsats, d. v. s. ständigt hotande vådor, hvilka icke nödvändigt ligga i sakens natur, utan endast af statsförhållanderne uppkomma.

En sådan osäkerhet uppstår genom samhällsför-foganderne, så snart staten genom en obegränsad näringsfrihet inrymmer åt kapitalerne den rätt som endast tillkommer skickligheten.

I stället för skråinrältningarnes uteslutande rätt, som nyckfullt hölls vissa personer (efter bestämdt antal) tillhanda och utestängde alla öfriga från att drifva elt yrke, äfven om de vitsordal den största talang i deras väg, har man i den obegränsade näringsfriheten inrymt rätt åt ett obegränsadt anlal personer, hvilka kunna, när och hvar de för godt finna, nedsätta sig bland de färre idkarne och dela de förmåner som af det allmänna dessa förunnas.

Den fria täflan som genom handtverkeriernes sålunda upplåtna begagnande uppkommit, är förmånlig för förbrukaren, hvars nytta i allmänhet måste huf-vudsakligast afses. Den föranleder ett bemödande att uppöfva skickligheten ännu mera än förut, och då man rätt hunnit inse sin ställning, föranleder den,väl också, enligt hvad man bör hoppas, ett förståndigare uppfattande af konsten att lämpa sina egna behof efter tillgångar och medel att dem tillfredsställa.Men då täflan icke mera "får stadna inom det falt, som tillhör dem hvilkn densamma ålägg　es, d. v. s. här: då täflan icke blir inom skicklighetens område, utan kastas in på ett annat gebiet, dit id-karert icke rättvisligen kan fordras, nemligen inom prisnedsättningens, rikedomens, kapitalöfvermaktens, då har man kastat öfver honom icke allenast osäkerhet utan rent af en hotande våda, för hvilken han slutligen måste duka under. Det år i korthet sagdt, att lägga handtverkerierne under kapitalförmögenheten.

Den lugna belåtenhet som hos handtverksmäsfa-ren vanligen måste kunna finnas och som gör honom till en ganska stilla medlem i samfundet, tillhör också den arbetare som är i hans beroende. De oordningar, hvilka ibland desse sistnämde förekomma, ega icke karakteren af annat än det slags ostyrighet som alltid, gifver sig tillkänna vid en viss ålder,då kamratskap och en närmare beröring gifva ökade tillfallen till kraftyttringar. Det är något helt annat än hvad som göres af menniskor som äro obelåtne med deras ställning till samhället. Men äfven de små oordningarne skulle oändligt minskas om man öf-verallt kunde återkalla arbetaren i huslighetens krets, i familjlifvets sammanhållning, genom alt åter låta mästaren få vara husfader för sina arbetare,,såsom han fordom var, och helst om han tillika erhöll de rättigheter öfver sina arbetare, att de vore beroende af honom såsom husfader.

Huru ock härmed är beskaffadt, är dock handt-verkaren en lugn samhällsmedlem, så länge basenför hans yrkes bedrifvande får vara skickligheten. Något helt annat uppstår då kapitalisten slår under sig yrkena, utan annan beräkning, än att utfå största räntan af sina penningar.

Der sistnämda förfarande eger rum, så att näringsfrihetens abstrakta idé, utan vidare omsvep, blif-vit med samma allmänlighet tillämpad på handtver-kerierne som förut på fabriksväsendet, der gifver man åt handtverkena samma påstötning af orolig rörlighet , yttrad i en mängd symptomer, hvaraf statsmakterne i så många fall fätt lida obehag, och som skall komma att fortfara, ja väl i betydlig mån förökas, så länge man åt handt verker ier nes inre drifkraft och statsrättliga anspråk substituerar kapitalerne i stället för menskliga ådagalagda förmågan.

När skråinrättningarne, till följd af deras ensidiga syfte för mästarnes säkerhet, föreskrefvo en mängd svårigheter, hvaribland bestämda läroår, äf-vensora vissa gesällår, och sist korporationens de-spotiska ja eller nej för mästerskap, var detta något som inskränkte det uppväxande slägtets naturliga anspråk på fortkomst. Men dessa anspråk gynnas der-emot fullkomligen rättvist, jemte samhällets anspråk på säkerhet vid företagen, om

skickligheten ensam gifves rättighet att med underlydande personer drifva ett handtverk, hålla verkstad. Men denna skicklighet år också i och för sig sjelf nog, utan att särskild tjenstbarhet eller föreskrifna år dervid behöfvas. Allenast prof afläggas att skickligheten finnes, är det tillräckligt, denna må då vara förvärfvad pälängre eller kortare lärotid, på ett eller annat sätt. Denna princip är icke ämnad att vara en garanti för allmänheten att den måtte få den bästa varan; den utgår allenast från rättvisans synpunkt och gif-ver garanti åt idkaren, samt, i följden, lugn åt det allmänna för så vidt det beror af individerne inom handtverksklassen, deras trefnad och belåtenhet.

När man nu härtill betänker, att just de lägre klasserne i samhället lemna sina barn i lära, så inser man att det utgör dessas enda befordringsmedeL Saken är således af stor vigt. Dessa lägre klasser hafva här deras vanligaste grund för en förhoppning. Om äfven denna betages dem, derigenom att kapitalisten kan slå under sig yrkena, och att den fattige saknar för alltid hvarje medel att bringa sig upp, så hade man skaffat sig en kast af parias — till olycka för dem sjelfve och till våda för statens inre lugn.

För att på en gång erhålla en bild af det tillstånd som genom vår tids missriktning utbildat sig, eller är på väg att uppkomma, uppställa vi en jemförelse mellan de olika perioder som handtverkeri-erne genomgått.

Jag måste likväl härvid erinra hurusom, då här en histortsk öfversigt i största korthet framställes, ändock det hufvudsakliga dervid fattas. Det blir nemligen endast principalernes förhållanden här kunna omnämnas, emedan man icke har data för den egentliga arbetarens, som dock utgör hufvudsaken, eme-dan han utgör den stora, Ihyvärr förgätna och försummade, pluraliteten.

Dessa perioder kunna icke bestämmas efter tider, utan endast efter karakteren af den ställning i hvilken förläggande idkaren befann sig.

1) Under osäkra yttre och inre statsförhållan-den. — Man hade sig visserligen då ej föreskrifvet huru mycket man finge tillverka, huru många idkare finge existera o. s. v. men ovissheten att få behålla eller att få tillgodogöra sig produkten, skulle naturligtvis hindra hvarje förelag i större stil. Den osäkerhet, som thy åtföljde, var densamma som stod hotande öfver hvarje art af fredlig verksamhet under en sådan tid. Att skickligheten också dervid skulle stå tillbaka var naturligt, och endast enstaka kunde en otmärktare talang förekomma på grund af ovanliga naturanlag. Förbrukningen af produkter skulle också nödvändigt vara inskränkt, i samma mån som ovissheten för egande rätt och derjemte bristande skicklighet vid arbetet, gjorde produkten dyrare. Idkaren utgjorde icke ett organ i statslifvet, utan blott en individ under tillfälliga och obestämda förhållanden, som väl kunde få en pregel af statens ställning, nien icke deråt gifva någon. 1 flera stater i forntiden besörjdes handtverksarbetet först af slafvarna, icke sällan på det satt, att en familj kunde, genom mängden af sina slafvar, vara sig sjelf nog i produklions-väg.

2) Under säkra yttre och inre slatsförhållanden. — Det var skråens tid. Antingen hade statsmakternauppvuxit så alt de kunde skydda individerne derin-om, eller utgjorde, ännu oftare, borgaren sjelf sin statsmakt och sitt skydd mot yttre våld. Emot inre osäkerhet satte han skråinrättningen, med hela dess, för sin tid och sitt syfte conseqventa, uppställning. Ehvad den ock må hafva skadat, äfven under sin gyllene tid, har skråinrättningen åtminstone gifvit arbetsskickligheten en högst vigtig impuls. Såsom garanti mot allt intrång så väl från våldets sida, som medtäflingens, gaf den en tryggad existence åt mästaren. Man hade uträknat huru manga mästare finge finnas inom en viss omkrets af förbruknings-eller afsättnings-tillfölfen. Äfven i förhållanden till staten och till medhjelparen var allt bestämdt och väl beräknad t för principalerne och för staten. Ett sådant förhållande af säkerhet skulle nödvändigt gifva en karakter åt det samhälle, hvarinom det uppkommit. Lugn, välstånd, belåtenhet och ett sträfvande att bibehålla detta tillstånd för sig och för staten, (hvilket i synnerhet i början af skråtiden varettocb detsamma) voro följder som lågo naturligt inneboende i detta system. Men deremot var icke i lika mån sörjdt för de yngres rätt, att med lifvets åliggande att arbeta, också få arbeta och under sitt arbete hafva hopp om odelad och egen frukt deraf. Gene-rationerne som uppväxte, höllos tillbaka och individen var ofta till och med stängd från möjligheten att försörja sig med sitt arbete.

l)et är tydligt att mästaren, för att vara burgen, måste sysselsätta flera arbetare, men ju fleredesse äro, vid skråets slutna beskaffenhet, desto far re ibland dem kanna då påräkna att sjelfve erhålla mästerskapet. Leda till sin egen

ställning, öfvergifven-het och hemfallande åt staten, blef fördenskull ofta den gamle och upptröttnade gesällens öde. Fordom under det att militärsystemet var grundadt på legotrupper och värfning, hade en stor mängd der sin tillflykt, till dess att åldern bragte dem ur tjensten, då vanligen en särskilt rätt till fuskarbete var dem medvifven, men ofta utan att kunna fördelaktigt tillgodogöras, enär yrket vanligen blifvit dem frem-mande under en kanske tjuguårig tjenstetid. Men de värfvade regimentóme voro på den tiden de facto intet annat än våra korrektionsanstalter nu for tiden äro. Alltså var en stor del handtverkare genom skråsystemet hemfallen åt ett olyckligt öde.

Man kan beräkna huru det måste gä inom skrået der inga nya mästare få antagas utöfver ett stadgadi antal. T. ex. mästaren lefver i sextio år, har börjat sin rörelse vid 30. Om han, aldrig på en gång har mera än en lärling (vanligtvis i författningen grundadt) och lärotiden utgör fyra år, så hinner han dock utlära 7 gossar till gesäller, och en sådan multipel kan icke få upphinna mästerskapet. Detta förhållande gäller nu också om principal-ställ-ningen inom näringsfriheten, emedan, om det ock är lagligen tillåtet att ett obegränsadt antal mästare får uppkomma, så är dock la forcé des choses tillräckligt hinder deremot. (Endast arbetets frihet genom interessentskap i produkten kan försona detta, i sakens egen natur grundade, missförhållande).1 ännu mindre mån hade skråväsendet sörjt för den förbrukandes anspråk att med en stigande odlings stigande behof få dessa behof uppfyllda. Förbrukningen måste naturligtvis vara inskränkt genom dyrhet i produktionen och en, proportionsvis, ringare arbetsskicklighet j men i förening med en svagare förbrukning står också en långsammare utveckling af kulturen i allmänhet.

3) Under säkra yttre, och osäkra inre, statsför-håilanden. Det är den obegränsade näringsfrihetens tid. Idkaren, mästaren eller principalen, har skydd emot yttre våld, skydd till sin person, af staten, men har intet skydd i sitt arbete, hvarken såsom i 2:dra, här anförda kategorien, emot täflan af andras skicklighet, eller skydd för sin talang emot kapita-lerne. En yngling som genomgått alla svårigheterna af läro- och gesäll-år, hvarvid han icke kan hafva varit i tillfälle att förvärfva något mer än sin skicklighet, har byggt sitt .hopp på framtiden då denna dyrbara egendom, talangen, skulle vara honom ett kapital hvarur hans lefnadslycka skulle kunna utväxa, under i öfrigt redlig och rättsinnad verksamhet. Han vet att ingen kan hindra honom att börja ett företag på egen hand så snart lian hunnit den ålder och färdighet, hvilka äro villkor derför. Han börjar också ett sådant företag under glad utsigt att hans arbete skall bereda honom framgång. Hundrade, och tusende äro i samma ställning med honom, eller hafva hunnit betydligt längre, hafva redan genom familjeband, äktenskap och barn, gifvit samhället engaranti för solidare Iefnadsförhål landen. Men rikedomen, samlad på andra bänder, kanske genom tusendes slafarbete, (i fabriker etc.) under en enda förläggande principal, eller i arf derifrån lemnad till ny innehafvarc, faller på den nycken att förlägga en verkstad för bandarbete. Det inträng som dervid uppstär, verkar på helt annat vis, än då en vanlig handtverksmästare nedsätter sig bland de förre idkarne i någon ort, och förmedelst sin personliga skicklighet vill dela den afsättning, der står att erhålla. En sådan person, som den sistnämde, kan eröfra en mängd kunder, i någon mån alltså förknappa de förut bosattes arbetsförtjenst, mer eller mindre märkbart, eller omärkbart till och med. Deremot om en rik kapitalist gör en handtverksanläggning, der penningmassans obegränsade makt att förslafva arbetskraften kan måhända försätta hela samlingen af derstädes förut bosatta idkare på obestånd genom på en gång nedtryckta priser, så uppstå följder dem man icke nog^ kan beklaga och motverka. Hvar och en som förut anlagt en verkstad är då snart kastad ur banan; han skall snart smärtsamt erfara, att rikedo-men, ett alldeles främmande agens, intagit den plats, som förut de facto var försäkrad åt talangen, och att således denna, deras egentliga egendom, icke mera får gälla såsom sådan, utan att den tvertom blifvit nedsatt under kapitalerne; med andra ord: att deras egendom blifvit dem apiänd.

En uppfattning af denna ställning för nu och för framtiden, dödar på en gång all förhoppning.Och hvad kan man icke vänta utaf menniskor som icke ega hoppets samband med samhälle och mensk-lighet. Det är nemligen icke allenast de individer, hvilkas rätt i det ögonblicket förnärmas; äfven de kommande generationerne se sina förhoppningar tillintetgjorda. Man skapar en oräknelig klass menniskor utan framtid.

Oändligt djupare, närmare menskligbetens bjerla, skulle England bafva verkat för menskligbetens väl, om det, förr än man genom lagar afskaffade neger-slafveriet i Westindien stiftat lagar emot det hvita slafveriet i

hemlandet, ett slafveri, hvars följder inom „ en intelligent befolkning, nödvändigt måste få en rysligare karakter, en våldsammare omhvälfning till resultat, emedan det i sammanställningen bragt tvänne idéer i strid, den andliga odlingens och penningens, frihetens och den andliga dödens.

Den fjerde kategorien för handtverkerierne återstår ännu att dana; den kan tänkas sålunda: 4) Under säkerhet vid både yttre och inre samhällsförhållanden, i sednare fallet likväl förmedlad genom oio-skränkt täflan inom skicklighetens gebiet. — Af del föregående ser man att detta måste vara typen för handtverkeriernes bestånd. Dess detaljer kunna tänkas utförbara på följande sätt:

a) En varsamt åsatt införselafgift å utländska produkten intill dess att en öfvergång till fri handel blir möjlig, (ty denna är i alla fall nyttigast för ett land). Alla bandtverk, hvilkas område eröfras af fabrikationen äro ohjelpligen förlorade. Del hörer ickeegentligen hil 9 men må dock omn8mnas, att de individer, som höra till sådana handtverk, skola utaf staten råddas från undergång, och deras förlöst fördelas på alla samhällsmedlemmar. Om det år en inhemsk eller utländsk fabrikation gör intet till saken. De produkter åter, bvilka utrikes bero af handkrafter, torde väl sällan bli föremål för införsel till något land, som har egen industri, ty transport och handelskostnader betunga sådana så betydligt att den inhemska handtverkaren väl endast i få fall af importen förnärmas, om icke från länder i hvilka näringsfriheten tillåter handtverkeriernes förslafvande. För sådana fall är en tull nödig, i fall man icke finner importen statsförmånlig och fördenskull, såsom i föregående fall, finner lämpligt att genom särskilta uppoffringar rädda de personer som äro sysselsatta i ett sådant ifrågavarande yrke.

Är kapitalisten utestängd från handtverket, så återstår allenast täflan mellan inhemske idkarne inbördes på grund af deras skicklighet. Den är nyttig emedan den förhindrar prejer», öfvertaxering af arbetet och sömnaktigbel. Den kan också icke alltför mycket nedsälta värdet af produkten, då de täf-lande äro i ungefar lika ställning. Kan den ene också drifva yrket något starkare än den andre, så kan han likväl icke alldeles utarma och förgöra den ringare, ty han vet sjelf hvad som fordras, och måste i alla fall lämpa sitt görande och låtande till lik-artighet med hvad den svagare gör. Denna sednare kan derför visserligen bli långt efter den förre, menicke derför nödgas afstå från sitt yrke. Sådant ser man också alldagligen gå för sig. Och der fri täf-lan mellan idkarne råder, undviker man väl att satta sig ned der del förut ar öfverfyldt. — Kortligen: saken reglerar sig der sjelf.

Helt annorlunda går det när kapitalisten eger rätt att täfla i handtverken. NTy en enda sådan kan måhända lägga mera penningar i en sådan rörelse än alla de förut varande idkarne tillsammans — på samma ort. Ej allenast uppköpen till lindrigare priser (hvi!ket alttid är för alla nyttigt) utan också arbelar-nes slafviska beroende af honom, hvarvid arbetet nedprejas till det yttersta rped hvilket menniskan för dagen kan lifnära sig, möjligheten att på det stora kapitalet vara belåten med en ringare vinst, då den så ofta och i så stor skala förekommer, allt gör att kapitalisten kan, på bekostnad af arbetarnes vällard, lemna produkten till ringare pris än att den mindre bemedlade skulle kunna täfla med honom. Om, genom den öfvermakt kapitalisten på det sättet erhåller, handtverkerierne småningom alla öfvergingo i hans händer, blefvo alla idkarne också tvungna att gå dit, för att alla bli nedsatta till menniskovärde, till belåtenhet och sjelfständig tillvaro, och samma förhållande skulle inträda som nu redan vid fabri-kerne, att hvad konsumenten vunne genom nedsatta priser, det skulle han förlora i omedelbar, eller medelbar, fattighjelp, i trasslet af oredliga och brottsliga tilltag, och i allmänhet i ökade kostnader för upprätt-rätthållandet af ett slags rättstillstånd som blir svå-< rare att åstadkomma i mån som dot motverkas af en falsk syftning.

Vi återgå till uppställningen af handtverk^ericrna sådana de kunna vara då icke kapitalisten slagit dem under sig.

b) En korporation bestämmer rättigheten till inträde såsom verkstad drifvande medlem af yrket. Denna korporation kan bestå af ett par magistrats-personer, 6 a 8 bildade personer ur hvilken klass som helst och för hvarje anmälan två af det yrke som är i fråga. Inför denna korporation företes det prof som skall berättiga till mästerskapet, och hvar-om särskilt bevisning måste åstadkommas, på det intet underslef må ega rum genom att förete en annans arbete. Samma kommité skall också pröfva öf-riga villkor: att aspiranten är 23 år gammal och af god frejd (ty utan dessa båda villkor kunna icke lärlingar tillåtas i hans verkstad). Vidare: att han eger ett visst mått af kunskaper, hvilka dock icke få fordras utöfver skrifva, räkna quatuor species, god kristendomskunskap

och någon öfversigt af fäderneslandets historia.

c) Hvar och en som håller verkstad, skall vara förpligtad att lemna rum och kosthåll åt sina' ogifta arbetare. Denna omständighet har elt genomgripande inflytande på alla som dervid äro i fråga. Mästaren måste derigenom känna sig mera såsom husfader och arbetaren känna sig mera beroende af honom, äfven

Om Fattigväsendet. 28utom en lagbestämning i sådant fall. Man kan icke nog värdera sådant. Ungkarlslifvet, tillbragt på värdshus och krogar, ger ynglingen en syftning till löslighet; dercmot har lättsinnet en stark motvigt i hemmets och huslighetens konsoliderande inverkan. Det lefnadssätt, som ynglingen vid kroglifvet förer, är honom också kostsammare, hans lefnadskostnad träffar husbonden, och dennes kostnader öfverflyttas på arbetet och varan, således på allmänheten. Men den egentligaste vinningen af att arbetawe äro i principalens kosthåll blir alltid familjelifvets egna makt att ballasta lefnadsjullen, så att den icke för oroligt vaggar af och an.

d) Arbetaren får icke uppsägas och aflägsnas på en gång. Han måste ega åtminstone en månads tid. Äfvenledes omvändt då gesällen vill flytta, måste han uppsäga en månad förut. Mången obetydlig tvist jemnas ock under denna tid, och man får till-falle att nödgas lämpa sig efter hvarandra, en öf-ning som visst icke är utan inflytelse på lifvets förhållanden i allmänhet. Genom detta stadgande bar man fallit undan för ungdomens ömtåliga frihetssinne men tillika utestängt syftningen till ett alltför om-byt ligt och oroligt lefnadssätt.

e) Lärlingar skola vara af två klasser:

1) elever som icke få användas att förrätta hus-drängsgöromål och ännu mindre få stå under minsta befäl af gesällerne, eller någon annan än husbonden. Handtverken skola derigenom få en mängd väl uppfostrade barn, sådana som under motsatta omständigheter icke af föräldrar ocb målsmän ditlemnas.2) af sådana fattiga barn som genom husliga biträden gäida den undervisning de erhålla i yrket. Afven dessa få aldrig siå under gesällernas befäl. De kunna uppsägas på ett år, och sjelfve genom målsmän uppsägas på en månad,

Inrättas handtverkerierne på detta sätt, så erhålla de skråinrättningens förmåner utan alt ega dess brister. Skydd mot öfvermakten af hopad och ännu desto giri-gare rikedom, men fri täflan med idkare som äro i samma ställnirig; frihet att under billiga villkor drifva verkstad men så att samhället har sannolikhetens garanti för att personen icke verkar i andlig måtto menligt på underlydande; (friheten att utan alla hinder föda sig med sitt ensamma personliga arbete förutsattes såsom en oförneklig rätt för alla, utan afseende på all annan lagstiftning) en viss konsolidering för de yngre till följd af ett lefnadssätt efter sedvänjor af varaktighet och bestånd, barns uppfödande och undervisning i yrken utan föregående skärseld af personlig tjenstbarhet, och sist familjelifvets ovärderligt välgörande sammanhållning för alla — detta allt förenadt skulle gifva handtverkerierne välstånd och ett lugn som för dess medlemmar så väl som för staten sjelf skulle medföra helt andra resultater än efter hvad nu är händelsen.

Men då jag yttrar förhoppning för ett bättre tillstånd inom handtverkerierne, är det här anförda likväl endast att betrakta såsom jemförelsevis oändligt bättre än de båda systeme^ne af skråväsende och af obegränsad näringsfrihet. Men äfven efter deninrättning hör är föreslagen, qvarstår den stora olägenhet som för arbetaren återkommer i alla näringar och efter alla hittills öfliga regimer. Del är hvad jag kallat arbetets ofrihet, eller att arbetaren icke skördar en omedelbar frukt af sitt arbete, utan arbetar för en annans räkning. Först när arbetarne sjelfve erhålla sin vinst af arbetet kan detta anses såsom fritt. Det kan ske antingen derigenom att man, såsom nu, arbetar under en mästare — hvarvid dock gesällen skall hafva den egentliga betalningen och mästaren blott i proportion af sitt förlag, eller så, att gesäller med nyförvärfvad mästarrätt tillsammans anlägga en verkstad. Att mästare skulle arbeta så-, som gesäller förekommer kanske underligt och vid rådande skråhögfärd otroligt, men det praktiseras t. ex. i Preussen beständigt. Beskattningssystemet för handtverkerierne gör der att, ehuru gesällen ambi-tionsvis söker mästerskapet, och så fort möjligt erlägger 30 ä 40 Th. C:nt för borgarebref, så arbetar han dock sedan ganska ofta på andras verkstad, eller hemma för annan mästares räkning. Endast derigenom kan man också förklara den eljest — åtminstone i Sverige — ovanliga företeelsen att antalet af gesäller i alla yrken sammanräknade öfver hela landet icke uppgå till dubbelt emot antalet af mästare, att i sjelfva Berlin, samt de tio största städerne och i de vigtigaste båda embetena, skomakeri och skrädderi, proportionen af mästare och

arbetare är följande:

d) i de tio städerne af högsta beskattningsklassen:

f Mästare ............ 5,554.

b oma are j gesäller och lärlingar) 6,550.( Mästare ....... Skräddare { A , l Arbetare....... . . . . . 2,846. b) i 30 städer af andra klassen f Mästare ....... Skomakares « . . f Mästare....... Skräddare < A , . c) i alla öfriga städerne tillsamman: f Mästare....... Skomakare { » , . .....31,319. Skräddare { A , . d) På landet: Skomakare i A , . f Mästare....... Skräddare { A , l Arbetare....... ..... 34,772. Uppgiften för år 1837 (den sista officiella) upp- gifver för hela landet följande: f Mästare . . . 73,708 1 Skomakare | Arbe(are . ^ J Summa 193,324. f Mästare . . . 59,205 1 Skräddare | Arbelare 27>913 j Summa 87,118. Man finner häraf att i Berlin en skomakaremä- stare har öfverhufvud räknadt lj gesäll, en skräddare nära två, men att öfver hela landet skomakarmästarne hafva icke fullt | arbetare och skräddaremästarne något öfver proportionen af 1 till Under sådana företeelser i ett helt land visar sig samma möjlighet i andra länder, der arbetslo-nerne äro mindre nedprässade i förhållande till öfriga priser än i Preussen. Alltså när det är bevist, att redan två arbetare, med blandad egenskap af mästare , gesäll och lärling, kunna ega sin bergning af sitt arbete, synes intet hinder möta en arbetsas-sociation på lika ställda villkor mellan gesäller inbördes eller gesäller med mästare. Om sådant verkställdes, återstode endast för lärlingen det ofria arbetet och deremot bör intet invändas, så snart hans sysselsättning dock utgör ett trappsteg till friheten. Det är och blir för samhällsmenniskans frihet och kultur ett oafvisligt villkor att arbetet sker genom interessentskap.

När S. Simonister, Owenister och Fourierister framstå med deras mer eller mindre modifierade oriktigheter i principen, skönjer man dock syftningen till likhet i menniskoöden och menniskoförhållanden, så vidt de bero af oss att dem ordna, och att mankom-mit till roten af statsorganisationens missbildningar, fastän man mer eller mindre misstagit sig om sattet att dem afhjelpa. Det lilla samhälle som naturen stiftat, eller familjen, får icke upphäfvas; del måste vara en trosartikel för hvarje organisationsförsök. Endast inom den kan en gemensamhet af egendom ega rum, utan att fjättrande inverka på det helas fria utveckling; men gemensamhet i arbete kan ega runrt villkorligt mellan huru många som helst (såsom ock hittills alltid skett, ehuru med skiljaktigt mål); denna gemensamhet i arbete får icke stadna vid sitt första moment; den måste fortsättas under ge-mensamhet för syftemål och sluta i gemensamhet af skörden. Så säger 7'ättvisan, om också sedvänjan till följd af maktens rätt, hittills sagt annorlunda.

Idéen, använd på handtverkena, skulle visa sig välgörande; använd\ på fabriksväsendet utgör den en verklig och nödvändig frälsning. Det borgarestånd som uppkommer, redan genom den först föreslagna jemkningen mellan skrå och obegränsad näringsfrihet, men ännu mera den klass producenter som uppstode på grund af den nya organisation som jag här föreslagit för all materiell verksamhet, skulle snart nog förete ett skådespel af en högst vigtig och värdefull konsolidering. Och för staten, som aldrig nog kan verka för detta ändamål, uppstode derigenom den följden att i sjelfva det, i fortgående stadda, arbetet, hafva skapat ett återhållande element, i stället att ett sådant som det nuvarande, i sin riktning alltmer skjuter på den förfärliga lokomotiva rörelsen.

Fabriksväsendet.

Der är industrialismens rätta ståndpunkt. Der har detta, vår tids vidunder, tagit sin födelse och denna hembyggd har det också vidare omskapat till den sjudande orons och de ängsliga vexlingarnes hem.

Jag sammandrager i korthet hvad som förr här blifvit sagdt om industrialismens uppkomst ur följande missförstånd och praktiska oriktighet.l:o Att materiell rikedom ensam utgör ett samhälles lycka.

2:o Att rikedom skulle utgöras af hopade förråder allena, och att man således blefve rikare ju mera man producerar.

3:o Att prisnedsättning utan vidare afseende är en välgerning för menskligheten.

4:o Att det högi*e menskliga arbetets värde genom fullkomlig obekantskap med dess väsende, underkännes till dess andliga natur.

5:o Att, i sammanhang med det föregående, arbetets anspråk och arbetarens rätt icke erkännas.

6:o Att friheten, den inre och högre, af Gud härledda nödvändigheten, föraktas, så att det närvarande arbetet underordnas det förflutna och samman-sparade arbetet; med andra ord att arbetaren förslaf-vas under kapitalerne.

7:o Att i ett annat afseende, genom anticipa-tion på framtiden (genom skuldsättningssystemel) till och med det blifvande arbetet redan på förhand läg-ges i slafveri under njutningen af det närvarande.

8:o Att produktionen föregår det statsekonomiska behofvet.

1 9:o Att till följd häraf behofven måste skapas på det att en brådstörtad produktion ändock måtte mötas af dessa behof, hvarförutan den icke kan fortsättas.

10:o Att menniskans personliga behof derige-nom uppmanas att' Villkorligt och onaturligt inträda utan att vara kallade af naturen eller af den «sthe-tiska bildning som gör nya och högre sinnliga behof naturliga, eller då sådana finnas, impulsen af produktionen och dess grundsatts icke tillåter dem att hållas tillbaka utaf de ännu högre bevekelsegrunder som ligga i kristendomen, i den enda sanna upp* lysningens idé.

ll:o Att den kosmopolitiska syftning som synes ligga till grund för industrialismen, väl också finnes der, men på ett sätt som upphäfver menniskornas d. ä. staternas frihet. Den syftar att kufva, det är: att utesluta; ty en obegränsad produktion kan icke tänkas utan en obegränsad afsättning och denna — ej utan våld. Att systemet således aldrig kan längre än till en viss öfverdrift användas, emedan en verlds-monarki likväl är ett tankespöke som aldrig kan realiseras. Att systemet, redan på vägen dertill, verkar förderfligt för mensklighelen. Om man åter ville antaga syftningen genomdrifven — en enda stat i besittning af hela verldens marknad, bemäktigad att producera för allas förbrukning, — så ligger ju likväl i syftningen af den gränslösa produktionen som föregår behofvet, att då detta icke mera kunde ökas, emedan menniskoslägtet har för hvarje tidsmoment ett tänkbart maximum af förbrukning, den förra — (eller produktionen) dock ändtligen skulle finna sig begränsad, finna att behofvet måste vara först gifvet statsekonomiskt och moraliskt samt att produktionen i ett sednare moment deraf skall framkallas om den skall kunna cga bestånd.12:o Att hela den här öfverklagade missriktningen innefattar en syftning att lägga anden under materiens välde — menniskan under tingens.

13:o Att, förnämligast i följd af de misstag som i 5 och 6 äro anmärkta, jemte stats-skuldsättnings-grundsatsen och arbetets ofrihet, en oerhörd och ny fattigdom uppkommer för den - stora mängden, och en allmän fattigdom för alla.

Efter en sådan analys af den nuvarande fabriksindustriens väsende, kan ingen betvifla dess förkastlighet, dess antipolariska ställning till allt sedligt fortgående och till all verklig kultur.

Men välstånd eller fattigdom erkänna vi hafva deras företeelse i en jemn eller ojemn fördelning af rikedomen, i förhållandet emellan tillgångar och be-hof, och deras rot i behofvens moraliska underordnande under tillgångarne eller tvertom.

Alltså när industrialismen å ena sidan hopar tillgångarne på- få händer, och för sådant ändamål tillkämpar sig de statsekonomiska behofvens tillfredsställande skapar nya behof och gifver ett slags auk-torisation åt de menskliga behofvens anspråk såsom nödvändiga antingen de äro det eller icke, och sist individens missförhållande till lifvet ökas genom att också gifva honom falska behof hvilkas tillfredsställande aldrig med varaktighet kan ega rum, så måste industrialismen utgöra ett universalmedel för alt till den rysligaste grad framkalla en allsidig fattigdom inom menskligheten.Man må nemligen icke föreställa sig att industrialismens verkningar stadna inom blotta fabriksväsendet, ehuru det tydligast visar sig i produktionen. Nej, dess verkningar sprida sig till alla, dels, och icke obetydligt genom det faktiska utaf dess natur, men dels också, samt hufvudsakligen, genom inverkan af de falska läror den utsprider och för hvilka den sjelf har sitt upphof att tacka. Det är dessa läror, det är de falska idéerne som utgöra förderfvet. Det är de som förstöra den menskliga friheten, under det de också åt detta begrepp gifvit en falsk riktning, så att begäret efter frihet i vår tid enklast kunde definieras med afsky för alT bundenhet (hvilken sednare dock är all frihets villkor) hvaremot den frihet man allmännast afser, utgör en lystnad alt, sjelf oberoende, få menligt inverka på friheten hos andra. Det är, med få ord sagdt; despotismens begär hos hvarje

menniska. — Det är vidare dessa falska läror som alltmera föra oss från vårt beroende af Gud, känslan af kärlek, såsom lifvets innehåll och mål.

Förföljd i enskilthelerne af sina yttringar, visar v industrialismen följande innehåll och följder:

Arbetet öfvergår från handtverk till fabrikation och den högre industrien dermed att den producerande mindre verkar med menniskokraften än leder naturkrafterne att förrätta de verkningar af hvilka en åsyftad produkt åstadkommes. Handtver-kets karakter är att genom menniskans personliga förmåga omskapa materien i sådana former som äskas. Visserligen begagnar också handlverket naturkraftertill hjelp; häfstångens verkningar, tyngdens och flera andra krafter, ligga redan i menniskokroppens egna rörelser, men ännu mera begagnar man dessa och flera andra naturkrafter i de verktyg man begagnar. Men hufvudkarakteren af handtverket utgöres likväl af kroppens bemödande och själens vaksamma uppmärksamhet vid hvarje handgrepp. I fabrikationen åter och den högre industrien blir begreppet öfverflyttadt på machiner, dessas rörelseförmåga beroende af naturkrafter; och tanken, som en gång för alla, genom uppfattning af dessa krafters väsende, ger lag åt rörelsen, behöfver icke närvara vid hvarje särskilt rörelse.

Det är en sublim verksamhet, denna ledning af naturkrafterne. Den är sublim både till grund och mål, om detta sista rätt fattas. Den hvilar på ett högre vetande och den innefattar ett frigörande från materiens förhållanden, en emancipation, genom hvil-ken själen kan lättare höja sig till sitt ursprung.

I stället att ständigt upptagas af tyngande omsorger för tillvaron, får menniskosinnet ledighet att uppfatta sina högre interessen, under det de lägre, hvil-kas smärtsamhet ligger i strid emot naturförhållan-derne och deras njugghet vid tillfredsställandet af våra behof, måste besörjas genom naturen sjelf, åt hvilkens omätliga kraft försynen sjelf gifvit oföränderligt lika verkningslagar och som tvingas att lydaktigt hembära deras hyllningsgärd åt menniskoandens öfvervälde.Då jag så föreställer mig den nyare tidens industri, är det således icke hennes grundväsende som jag i det föregående bekämpat och ytterligare angriper. Det är dess användning som faller straffvärd inom moralens område. Det är missförståndet att låta dess egenskaper verka på ett annat sätt än dess idé innefattar. Det är missriktningen att genom framkallande af naturandarne gifva sig till slaf Cinderdem, i stället att vara deras herre, hvilket är så mycket lättare att undvika som man sjelf eger makten i sin hand. Man skall endast förfara så att den ofantliga seger som blifvit vår tid förbehållen, måtte komma menskligheten till godo i hela dess omfattning, hvilket sker i stort genom tanken att naturen och mensk-liga behofvet såspm de båda contradistinctionerne af villkoret för menniskans högre lif äro medel, blotta medel och icke mål; framför allt att man icke låter behofven bli sjelf ve ett efterlängtadt och nytt behof i statshushållningen, icke låter hos den enskilte, de högre och lägre behofven tillfredsställas innan de sjelfve inställt sig; att man icke betraktar materiella tillgångar såsom rikedom utan förhållande till behof; att man icke betraktar materiell rikedom för sig såsom ett samhälles högsta lycka; att man icke nedsätter något pris under naturligheten; att det menskliga arbetets inre betydelse förstås såsom alltid andlig; att man i staten erkänner arbetets rätt; att man icke anticiperar af framtiden, icke pålägger den ett arbete, under det man åt sin samtid lemnar njutandet af dettas frukter såsom vid statsskuldsättning (ty sådant innefattar helt rättoch slätt intet annat än att stjäla af efterverlden); att man tverlom för att äfven i detia fall hylla idéer om säkerhet och stabilitet, erkänner nödvändigheten att samla förråder; alt i individens lefnad bildningen skall bestämma de eest het iska behofvens tillvaro, och moralen, Gudsfruktan, kärleken, deras tillfredsställande eller tillbakahållande; att menskligheten proklamerar sitt anspråk på frihet för alla sina samhällen, så att alla hindra om någotdera blefve utsatt för att kufvas, vore det också endast inom arbetets gebiet» Uppfyllas alla dessa villkor så utgör industrien en välsignelse. Hittills bar det varit annorlunda. Det är således tillämpningen af vår seger öfver naturen som måste bli annorlunda. Sättet att ändra missförhållandet med behofven i stort, känner enhvar, nemligen att lemna dem åt deras naturliga uppkomst, eller med andra ord och ännu fullständigare sagdt, att icke uppmuntra produktionen, att låta den komma af sig sjelf. Enskiltheterne af ett motsatt förfarande äro upptecknade i Englands historia under de sednaste 200 åren. Krig, omätliga eröfringar, handelstvång mot den öfriga menskligheten, jemte prohibitioner, uppmuntringar och allsköns tillkonst-lingar, hafva der räckt hvarandra handen för att framkalla en onaturlig produktion, och då man i våra dagar åter, efter så omätliga ansträngningar ändock fann att man stod på samma ställe, blef kriget med

Gbina en alldeles oundviklig nödvändighet för att åter eröfra en ny afsättning; men när Asien en gång är öfverfyldt så väl som de öfriga verldsdelarne, fårman väl eröfra Månen till ny marknad, ifall man icke dessförinnan funnit att systemet är falskt och att det är ekonomiskt, liksom moraliskt, förvändt, att skapa nya behof.

Rikedom.

Bland de många begrepp som dagligen^ förekomma utan att man gör sig allsidig reda för hvad man dermed förstår, är begreppet rikedom icke bland de minst obestämda. Ungefär på samma sätt som ordet lyx har ordet rikedom i tysthet endast betydelsen af en relativitet till den som yttrar detta ord.

Men utan afseende på detta missbruk af ordet, och utan afseende på den obekanlskap n\ed sjelfva saken som detta uttrycks obestämdhet oftast innefattar, är dess definition äfven då ofullständig, när man tänker sig den utan relativitet till egen ställning. Det är likväl af vigt att afgöra för sig hvad rikedom egentligen är.

Det blir snart för betraktaren tydligt, att begreppet rikedom icke har något sjelfständigt innehåll, och att det måste hänföras till något annat för att få verklig betydelse. En stor massa tillgångar kan icke vara nog, för att konstituera rikedom, ty om .de icke kunna användas, eller om de vid användning icke förslå, så utgjorde dessa tillgångar icke rikedom. Alltså är ändamålet för rikedom att taga i betraktande. Med andra ord: det man behöfver, och det hvaremot tillgångarne skola svara, måste påsamma gång afses. Således åler behofvet villkor för att materiell tillgång skall vara rikedom.

Jemför man den ena individens rikedom med den andras, så utgör också der behofvet måttstocken. Den ena har högst obetydliga tillgångar, men ännu färre behof. Der uppstår rikedom genom det att tillgångarne öfverstiga behofven. Den andra åter har förvånande tillgångar men ännu större behof, der finnes således icke rikedom.

I förhållande till staten förekommer rikedomen såsom egande ett sken af sjelfständigare tillvaro, der-för att dennas behof äro flere och oafvisligare än individens, och emedan jemvigten der icke alltid kan, med bibehållande af tillvaron, återställas förmedelst be-hofvens inskränkning, utan måste sökas genom deras fyllande. För staten måste behofven vara gränslösa, eller åtminstone bestämmas af alla de sammanlagda anspråk som individerne hafva på bildning och beskydd. Staten behöfver styrka och materiella medel för sitt bestånd i bredd med andra stater, hehöfver kultur- och uppfostringsmedel, samt slutHgen en mängd medel för att bibehålla det inre rättstillståndet. Alla dessa ändamål äro erkända behof och kunna icke åsidosättas. Staten måste för dem alla hafva materiella tillsrån^ar.

O O

Men man misstager sig högst olyckligt vid hyllandet af den satsen, på två sätt, först derigenom att man anser detta hopande af materiella inedel vara det egentligaste villkoret för statens styrka; dernäst

ocksåockså olta i det sätt hvarpå man förfar för att åstad-, komma detta sammanhopande. Vi hafva i det föregående sett huru all säkerhet för individens verksamhet tillfälligt upphäfves genom proklamerande af den satsen att produktion utgör statens enda rikedom. Denna sats är visserligen? från en sida betraktad, redan af ålder erkänd såsom falsk; den strider mot kristendomens idé, och behöfver icke särskilt bekämpas; men det ligger ännu något falskt i sjelfva tillämpningen, som nemligen grundar sig på den tanken att rikedom uppstår af produktion ensam, eller med andra ord att rikedom är till sin grund materiell, att den är något absolut, en realitet för sig, utan förhållande till något annat, till behofven. Vi hafva äfvenledes sett huru, vid en produktion, som anses såsom primär, behofvet icke anses såsom det föranledande, och att produkten fördenskuld blir i värde annat än hvad man sökte, och att dess värde relativt minskas. Vi hade för oss exemplet i allmänhet all en viss qvantitet produkt, när behofvet var t. ex. 2, erhöll värdet 2, men att vid fördubblad produktion utan att behofvet under tiden ändrat sig, den fördubblade produkten icke får större summariskt värde, än den enkla. Ett konkret exempel: en stat behöfver i årlig förbrukning en million tunnor salt. Deras värde motsvaradt af dess pris — föranledt af det beslämda behofvet och fordom modifieradt af alla de omständigheter som inverka på priser — utgör tre millioner, Riksdaler. Man producerar, ett annat Om Fattigväsendet. ^är, två millioner tunnor, men konsumtionen,

eller behofvet, är lika som förut, en million. Om nu dessa två millioner skola afsättas, blir priset ovillkorligen nedsatt och, med förutsättande af att miss-förhållandet kunde påräknas fortfarande, skulle priset falla åtminstone så lågt, att för de två millioner tunnor icke erhölles mer än så mycket som för den em, behöfliga, millionen. Exemplet är taget med förutsättningar hvilka visserligen ej i verkligheten på det sättet inträffa, ty afsättningen blir aldrig så skarpt begränsad; men man ser likväl häraf det väsendtliga utaf huru behofvet är det allena bestämmande för sakens värde.

Man får icke invända att ett sådant fall icke nödvändigt måste inträffa, Det måste det alltid, men det förändras genom nya tillkomna faktorer.

Öfvergår man från här anförda exempel till an^ dra, blir förhållandet detsamma. Vid hvarje öfver-produktion motverkas prisnedsättningen så mycket som möjligt genom anskaffande af behof, d. ä, genom försökt afsättning på andra håll. Att priset å produkter någon gång fallit i vida större proportion, det veta vi tillräckligt. De engelska bomullsfabrikaterne hafva fallit till en femtedel, en åttondedel, af hvad de först gällde då den obegränsade produktionstheorien kom i fullare gång. Att denna nedsättning varit åtföljd af statsförlust får icke nekas. Den måste sökas i sta-» tens bottenlösa skuldsättning, i en äfvenledes bottenlös fattigförsörjning, och sedan denna i sednare tider visat omöjligheten af sitt vidare fortsättande på sammaskala och fördenskuld biifvit minskad, torde kostna-derne för rättstil Ist Andefs upprätthållande bli nä* sta kalkulationssumman. Slutligen kommer den revolution som med sina rysliga liqvidationer salderar det öfriga — till tack för det att man skapade en rikedom på falsk grund.

Det är fattigdomen som kommer att göra denna liqvidation. Den skall i konto införa sina medlem» mars rättsanspråk som af den ensidigt skapade och ensidigt sammanbopade rikedomens theori varit för« hånade; ocb ur djupet af det chaos som då kommer att visa sig, men som redan finnes, skall kanske då utveckla sig en annan åsigt af rikedomen, grundad på en praktiskt inprentad theori om arbetets värde och om arbetels rätt och om de högre och lägre be-hofven såsom bestämmande makt vid rikedoms upp« komst, begripande och fördelning.

I praktiskt politiskt afseende sönderfaller be~ greppet rikedom i tvenne delar, hvilkas bestämda olikhet det är af stor vigt alt uppfatta. De äro:

1) Nationai-rikedom.

2) Allmänt välstånd.

Man kunde göra den invändningen att de lik-t väl utgöra blott ett samt att den förra måste innesluta den sednare uli sig. Detta sista är onekligt om man går tillbaka till sakens väsende, och påståendet utgör just en tillämpning af hvad här biifvit uppgifvet. Men så som ställningen i vår tids civiliserade stater biifvit beskaffad, har förhållandet, just på grund af industrialismen, biifvit sådant, att na«tionalrikedomen blifvit skiljd från allmänna välståndet, och att den förra, långt ifrån att grunda sig på, och existera just genom det sednare, tvertom öfverallt synbarligen har en riktning att upphäfvp detsamma, och dermedelst också förgöra sig sjelf.

Den beskaffenhet som utmärker hvartdera af dessa båda begrepp, sådana de i det praktiska befinnas verkliggjorda, är följande:

Allmänna välståndet uppstår på belåtenheten med det närvarande och på allmän rättvisa.

I de längst förflutna tider, då menniskan, i stilla undergifvenhet för religionens maningar, hvilkas inflytande gjorde sig bemärkta i lifvels alldagliga förhållanden, tåligt underkastade sig skic-kelserne, eller alla vexlingar som antogos vara försynens ledning af menniskans öden, hade anspråken deri sin begränsning, verkligheten sin hugnad, olyckan sin tröst. Enkla, olörderfvade, lefnads-vanor och behof lemnade ål det närvarandes synkrets ett ringa omfång och åt sträfvandet en trång gräns. Man njöt detta närvarande med belåtenhet, och blicken i framtiden hade sin egentliga karakler af evigheten som då utgjorde menniskans framtid. Mången önskan och månget bemödande måste under sådana omständigheter uteblifva, då del visade sig att dess frukt i afseende på besittning i den stora framtiden var tomhet. Det närvarande, som likväl också för sig alltid önskar ett innehåll, egde det för lifvels uppfattning i praktiska väsendet af religionen, etl kärleksrikt sinne, som aflägsnade lidandets

känsla ge-nom att sätta ödmjukhet, fördragsamhet och lydnad mot de förhållanden som ville göra inkräktning inom området af hennes fridsamma sällhet. Det närvarande hade också för lifvets verksamhet samma sedliga, rika, innehall, kärlek i handlingen. De villkor under hvil-ka lifvets uppehållelse blir möjlig, förekommo der-vid mindre oafvisliga, ty menniskan i sådant tillstånd, söndrar sig icke så skarpt individualiserad att hon antager sin enskilta uppehållelse såsom någonting nödvändigt, så framt det icke ligger i försynens plan, och då åter väntar hon sig dessa villkor af försynen skänkta så snart hon sjelf genom arbete och bön — vexelförhållandet till vårt ursprung — bereder sig de följder hvilka väl ock dervid ej uteblifva.

Om detta är hufvudformen för en allmän belåtenhet, så är det också på samma gång hufvudfor-men för allmänt välstånd. Ty huru skulle den förra finnas utan att hafva den sednare till omedelbar följd ? Den utgör ju, med andra ord sagdt, konsten att af-lägsna ifrån sig känslan af de timliga behofven såsom ursprunget till missförhållandet mellan önskningar och besittning.

Vore denna sorts rikedom — den allmänna belåtenheten, — icke mera i vår tid möjlig i dess beskaffenhet af sträng lydakt ighet under bestämda trosdogmer, så behöfver man likväl icke misströsta det den icke kan och skall åter framträda — på religiös grund. Bildningen har qvar sitt religiösa element, och måste såsom sådan göra sig gällande. Hvad fordom var blind lydnad, kan nu framstå såsom enUndergifvenhet > grundad på en fullkomligare insigt öf lifvets väsende och mål, af individualisationens väsende, såsom utgörande ett lif i Gud, en under-gifvenhet som lika mycket hemfar sitt stöd af den nödvändighet som genomgår lifvel. Har dock forskningen redan hunnit så lån^t att den lärt menniskan att kärleken är allt, att Gud är kärleken, alt kärleken är utgångspunkten för så väl varande som vetande och handling, och att allt derförutan är intet.

Mon denna uppfattning af kärleken såsom lifvets själ, maste i mertniskans hela verksamhet nödvändigt medföra en högre riktning, en riktning till målsom ligga på andra sidan gränsen för tiden. Den skall också föranleda till handlingssätt, dervid del närvarande blir tillbakasatt i samma mån som det eviga höjer sig för synkretsen. Det närvarandes behof är nemligen dervid det som får ett underordnad! värde, icke mera såsom mål, ulan blott såsom medel, och först då är menniskan åter, men med full medvelen-het af hvad hon är och gör, försatt på ståndpunkten af herravälde öfver behofven , belålenhel med sill Öde och rikedom i besittning af villkoren för sin lycka.

Med en sådan tro följa de dygder afhvilka välståndet till stor del beror. Vi erinra oss att välståndet ulgöres af att man har sina verkliga behof uppfyllda. Éj endast belåtenheten ulan också verksamheten tillhör en sådan sinnesstämning. Der man, genom idog verksamhet öfvervinner de materiella hinder af hvilka menniskan i det yttre lifvel är omgif-Ven, och der man på samma gång inskränker sina fordringar, måste dessa sednare kunna fyllas; och,med de medel som kulturen i vår tid gifver, skall den måttlige med lätthet kunna eröfra vida mera än han verkligen för det yttre lefvernet behöfver, och således ega rikedom.

Vi äro långt ifrån att godkänna eller rekommendera gudnådlighet; Sektanda och all slags vurm afleda också från en verklig religiositet hvilken tvärtom är lika glad som ödmjuk, och alltid måste förstå Iif-vets tvenne sidor, den yttre och den inre, villkoret och ändamålet: en religiositet som icke är handling är en lika fullkomlig irring som den då menniskan anser sin bestämmelse vara ändligheten.

Huru brist på rättvisa i lagstiftning, åsigter och sedvänjor i våra samhällen, är ett hinder för välståndets materiella medel, skall längre fram visas vid af-handlingen om fattigdomens orsaker.

Nationalrikedomen borde vara ursprungen ur allmänna välståndet, och således stå på samma basis som dem, men såsom ställningen nu är (man kunde kalla den ett syndafall) är nationalrikedom en villkorlig tanka, och framkallar i sin nuvarande syftning ett bemödande alt utan afseende på tiågot annat, hopa materiella tillgångar.

Hvad menniskan i det yttre åstadkommer såsom segrande öfver naturen, det gör hon genom naturen sjelf såsom medel. Den lugna belåtenhet, som i vår förra teckning sågs gifva individen kraft, att, hän-gifven' under händelserne, öfverlåta sig åt försynens ledning, har här sin motsats. I stället att beherrska behofven söker menniskan här att tillfredsställa dem.

I stället att inskränka eller aflägsna dem, uppfinnerhon nya behof. Genom ett fullkomligt misstag anser hon lifvets innehåll bestå allenast i en kedja utaf fortsatta segrar öfver naturen, för ändamål, att låta den så besegrade materiens förhållanden bli summan af lifvets innehåll.

Det är- den philosopliiska otron som gaf upphof åt denna missledning. Det var menniskans förmätenhet som gaf henne styrka att fortsätta på denna stråt. Vår tid har, ojemförligt mer än någon föregående, lyftat täckelset af naturens hemligheter, och har, i ruset af sina framgångar, förgätit, att menniskan dock dermed icke blifvit skapelsens herre. Det är ynglingens trotsighet då han först börjat känna sin kraft utan att kunna riktigt bedömma den. Det är Tita-nernes försök att bestorma himmelen. Det skall hafva sin återgång så snart man, jemle besittningen af hvad man vunnit, äfven hunnit urskilja hvad man verkligen behöfver* vinna.

Det första resultatet är emellertid en utvidgad omfattning af materiens större förhållanden, Ii vilka man nu likväl bearbetat på ett sätt, så att materien synes på väg att blifva menniskan öfvermäktig.

Det var en djup aning om detta förhållande som gaf våra föder sagorna om den underdånighet under det ondas princip, som åtföljde eller betingade hvarje magiskt försök att beherrska naturen. Det har hittills alltid slutats med att bringa den befallande till slaf under den falska princip han trodde sig beherrska.

Den seger han vunnit består emedlerlid i upp-öfvad förmåga att göra sig naturens krafter under-dåniga.* Deraf detta ofantliga hopande af besittning, denna förr otänkbara materiella rikedom, som i fall. den stode under andlighetens ledning och således delade sina resultater till alla samfundets medlemmar, kunde åt dem alla lemna tillräckliga medel för deras tillvaro, äfven förädlad af de behof som uppstå af behofvet efter skönhet i form och i halt, behofvet af sanning och ljus.

Den åsigt och den tankegång som uppenbara sig hos menniskor hvilka lefva i denna väldiga kamp med naturen, måste nödvändigt, i afseende på deras egen inre beskaffenhet, medföra följder fullkomligen motsatta dem som nyss tecknades, såsom karakterer af allmänt välstånd, på grund af inre belåtenhet med det närvarande. Ett oroligt aktgifvande på handel-sernes vexling, hvarvid den minsta försummelse, den minsta uraktlåtenhet, snart störtar sin man under de förhållanden som ban i föregående ögonblick från sin svindlande ståndpunkt beherrskat. Ett ängsligt jagande efter stundens njutning, ett proklamerande af att materien är menniskans allt! man ser dervid huru lält individen går under; exemplet deraf förtusenfal-digas, men andra framstå i dessas ställe, utan fruktan vid de förras fall; och rikedomen växer i menniskans bänder, under det hon förgäter att hon i sjelfva verket, äfven då det lyckas efter afsigt, dervid arbetar ned sig i det djupaste armod.

Den historiskt bekräftade sanningen att ändock derunder den materiella rikedomen flyr från största antalet af samhällets medlemmar, är just den hufvud-sakliga tanke som utgör tidens djupaste bekymmer. Och dessa samfundsmedlemmar som utestängas från rikedomens besittning, huru uppfatta de väl deras ställning? Träffar man der belåtenheten? Nej! långt derifrån! Om de icke deltaga i skörden delar de likväl sträfvandet och åsijgten att materien är för menniskan allt, och följden blir en obelåtenhet, hvars allmänna tillvaro utgör tidehvarfvets yttre symptom af olycka. Man har anspråken och önskningarne i öfverensstämmelse med hela sträfvandets närvarande riktning, men icke medlen att tillfredsställa dem. En hånande uppfattning af lifvets gyckel är det enda som blir dem öfrigt — utan att de ana hurusom ett innehåll för detsamma kan sökas. Och under allt detta fortgår, med hemsk väldighet, den åtrå, som på andra händer, med framgång verkande, allt vidare lägger materien under ett inskränkt antal men-niskors värjo, med förgätenhet af att ett aflägsnare mål borde sökas.

Från denna menniskomassa, uppvuxen under dylika åsigters inflytande, verksam under deras vidare ledning och slutligen störtad under deras hån, kan den fridsamma delen af menniskoslägtet framdeles vänta sig allt och visserligen icke vänta förgäfves i fall man icke i tid gifver en annan riktning åt den verksamhet som hittills blott alltför länge fått fortgå utan uppfattning af menniskans högre mål, af materiens betydelse och af arbetets rätt.

Åsigten af nationalrikedom .såsom en soliditet af tillgångar oeh medel för högre ändamål, såsom ensamlad omfattning af allmänna välståndet, såsom en varaktig fortsättning af menniskans seger öfver naturen, har en helt annan karakter, än den förr tecknade och nu thyvärr till efterlefnad liksom påbjudna åsigten.

Gn sådan renare åsigt gör sig först reda för lifvets betydelse, uppfattar allvarligt den frågan huruvida en menniskas tillvaro inom förgängligheten rimligtvis kan antagas vara ämnad såsom något slutligt« På religionens väg och den sublima aningens, eller på reflexionens, kommer man snart till en annan tanka. Blir det också aldrig klart för oss, hvad med oss i helhet åsyftas, så finner man dock att hvar och en för sig måste hafva en bestämmelse som slutligen måste finnas gemensam för alla, och som under vår ändliga och temligen korta fortvaro tillkännager sig i sin renhet med förnimmelser af men-niskolifvets öfverensstämmelse med en hel verldsplans utveckling, i sammanhang med hvilken förnimmelse ödmjukhet födes, jemte behofvet, åfrån, att spontant innesluta sin verksamhet i denna utveckling. Man kalle nu detta, behof, religiositet, menniskokärlek, eller hvad man vill; det är dock väsendet af den gudomliga kärleken sjelf, uppenbarad inom mennisko-naturen.

Har man hunnit sålunda besvara sin egen fråga och rått lifligt känna att lifvet utan denna religiösa kärlek saknar allt innehåll för det eviga, så blir nästa uppgiften att för hela sin verksamhet ordna de otaliga småförhållanden, som utgöra villkoren för enöfverensstämmelse, på det man sjelf jemte alla andra, måtte hålla sig i fortfarande besittning af den idé som man funnit vara den enda gemensamma och ledande.

Rätt är endast en lägre benämning på kärlek. Hvad som genom en skenbart villkorlig bestämning fått namn af rätt och som förbehålles hvarje förnuftig varelse har endast i kärleken sin djupa grund. I stället att förneka den blir det den förädlades renaste behof att vid hvarje tillfälle gifva handlingen den renhet hos sig och andra, att rätt blir en tillfällig och yttre uppenbarelse deraf.

Hvnd individen så tänker för sig, d. v. s. så som menniskoförnuftet uppfattar slägtels bestämmelse, det måste också staten för sig uppdraga såsom mål. Den måste uppfatta att kärleken är evig, alt Gud är kärleken, att kärleken är lifvels allt, och alt allt som icke har kärleken till innehåll, icke är för evigheten, utan bortfaller som en tomhet och ett intet, om det också varit aldrig så lysande, med sken af existence. I enlighet med denna åsigt ordnar staten sina förhållanden och granskar med nogaste uppmärksamhet huru detta ordnande inrättas, så att det hela blir organiskt, blir sammansatt af lefvande verksamheter med en gemensam idé, kärlekens alltomfattande helighet och helhet.

I den organisation som så uppkommer, har men-niskan inför sig, i den högre synpunkten åter kärlek, i den lägre rätt och i dagliga verksamheten båda. Deraf påminnt, uppfattar hon väsendet af sinahehof såsom mensklighetens, uppfattar de lägre, timliga behofven såsom vigtiga, men blott såsom medel, icke såsom mål; egnar sig åt deras tillfredsställande på ett sätt som svarar mot hennes djupaste öfverty-gelse att deras värde är öfvergående; skapar inga falska behof; gör sig icke underdånig de verkliga, samt hyllar oa flat ligen endast de högre. Långt ifrån att en sådan lefnad skulle erhålla färgen af tungsinthet, måste den, tänkt i sin största renhet — den jordlifvet visserligen aldrig uppnår framställa, den lyckligaste och gladaste uppfattning af lifvet såsom medel, af andlighet och evighet såsom mål.

På denna grundform af individuel verksamhet uppträder staten med följande åsigt af rikedom och medlen för dess vinnande.

För att åstadkomma densamma i stort genom detaljföreskrifter, iakttager staten först att undervisning och uppfostran efter denna idé måste kunna lemnas alla samhällets medlemmar och sådant icke först efter föregången strid med förhållanderne, utan såsom en skänk åt hvarje enskilt, och möjlig genom alla arbetandes bidrag. Den vigtigaste beskattningsgrun-den blir således uppfostran. (I hvilken stal förekommer väl nu offentlig uppfostran?) Hvad man i sådan väg gjort och gör, afser undervisning, men icke uppfostran, och likväl klagar man öfver individer-nes dålighel!) Men uppfostran är hvarje individs största anspråk på staten, ly endast få lyckas det att sjelfva bryta sig en väg genom ingångarne, de fleste falla, och falla dervid allt mera. Men vid den upp-fostran och undervisning som staten besörjer, skall den gifva en maktpåliggande ledning till uppfattningen af materiens förhållande till anden, afbehofvens dignitet — en förädling således af konsten att hushålla.

Vidare, för ordnandet af individuella verksamheten, skall staten, så vidt det på densamma beror, icke lemna rum för en ändamålslös eller ändamåls-vidrig verksamhet, således åtminstone icke uppmuntra till företag hvilka eljest skulle uteblifvit.

Den skall också icke skänka större förmåner ål en, än åt alla. All uteslutande rätt, den individen icke sjelf beredt sig, måste försvinna, antingen det gäller alstring, omskapning eller förflyttning af ting eller värden.

Den skall erkänna och påbjuda arbetets värde och arbetets rätt på grund af dess heliga väsende och på grund deraf att den arbetandes förmåga ar hans verkliga egendom.

Den skall erkänna och påbjuda, atl då arbetet är gemensamt skall också frukten deraf vara gemensam; att således alla stora företag som ledas af en eller flere, med begagnande af många andra, alltid måste till någon del lemna en skörd åt hvarje der-vid arbetande medlem; alt således arbetets rättsanspråk .hyllas och tillfyllestgöras genom interressenl-skap der det gemensamt bedrifves, *)

*) Man må icke tänka sig en kommunistisk syftning i ofvanstående. Den som hyllar rätt, kan ej gå in der-på. Men om det förvärfvade är odelbar tijlhörigbet,Den skall vidare också icke tillskapa några be« hof; den skall blott tillåta att sakernes eget tvång, den innersta praktiska verkligheten och nödvändig-beten, må föranleda hvarje produktion. Man erhåller då sanning, verklighet och bestånd der man eljest skulle erhållit flärd, skenbarhet ooh omkastningar. Den skall ål hvarje individ som saknar tjenlig verksamhet, bereda en sådan, icke såsom straff, utan till fördel. (Denna skyldighet är icke bland de minst vigtiga så länge som följderne af ett på dubbelt sätt konstladt system oupphörligt tilldanar nya hopar af näringslösa individer).

Den skall visserligen tillåta arbetsfördelningen inom det mekaniska uppdrifvas så långt som helst, huru ensidigt alltså som helst, men också blott inom det mekaniska. Deremot skall den tillse att arbetet, der det förtingas vid gemensamma företag, alldeles icke får utesluta en mångslojd, nemligen undervis« ningens, uppfostrans, äfven den genom hela åldern fortsatta uppfostrans, som består i hvarje art af andlig sysselsättning, Hvarje samhällsmedlem måste hafva tid att hvarje dag egna sig åt % andligheten, religiöst eller sesthetiskt.

Den skall slutligen egna sin omedelbara om-tanka åt dem som äro oförmögne att sjelfve vårda

Sro deremot förvärfvandet och skörden gemensamma, sä snart det första är det. Gemensamma arbetens frukt skall vara gemensam, proportionerad efter de faktorer som deri ingått — förlag, kunskaper, omtanka, handkraft,sig. (Deras antal blir icke särdeles betungande om allt ordnas på här sagda sätt).

Genom ett sådant ordnande af statens inre skick och af villkoren för menniskans verksamhet, skulle staten hafva förvärfvat sig en andlig rikedom, i värde oändligt öfverstigande hvarje beräkningsförmåga och inneslutande i sig den timliga rikedomen — i öfver-ensstämmelse med bibelspråket att man skall först söka efter den högre rättfärdigheten, så faller allt annat till *)

Fattig-

*) Under en tid, der öfvermodet så ofta skryter med religiös och philosophisk otro, torde det icke vara olämpligt att erinra om det sublima exempel som historien i våra dagar antecknat, till bevis huru anden 3r al/t och materien densamma underdånig, fastän den obildade icke bemärker den idealiska bottnen för det all— dagliga.

Aret 1812 såg den civiliserade verlden kufvad, kränkt ocb förnedrad. Om man särskilt dervid betraktar Preussen, så finner man att dess makt var bruten, dess materiella medel högst inskränkta. Men inom staten lefde en idé. Det var nog: man var andligt fri. Endast elt år sednare, 1813 såg man fattigdomen förbytt i rikedom. Idéen skapade tillgångar. Idéen ledde det hela, ledde hvarje enskilt, och ur tillintetgörelsen framstod på en gång en nation och ett rike med icke fördubblad, utan mångdubblad rikedom och kraft. Den mest prosaiske betraktare måste der se hvad anden gäller framför och öfver materien och huru den innefattar i sig all verklig rikedom, hvaraf den materiella rikedomen allenast utgör en liten skenbar del, som alstras eller försvinner i mån som den idéela rikedomen växer, eller förtvinar i menniskosinnet.Fattigdom.

Har man gjort si# elt redigt begrepp om rikedom, så förstår man också lättare fattigdomens förhållanden.

Fattigdom, hvilken yttrar sig endast med timlig brist, förekommer i vår tid icke ofta. Det händer vanligtvis blott då, när ödets vexlingar försatt en bemedlad och bildad individ i fattigdom; ty den som uppvuxit i eländets tillgångar har sällan kunnat förskaffa sig andlig rikedom. Endast få, högt begåf-vade naturer, kunna framställa

exemplet af en andlig rikedom, uppkommen under och jemte yttre fattigdom. Der den förekommer, framter den bilden af den sublimaste resignalion, ett lugn, som väldigt skådar ned på verldens alla händelser och njuter af det högre lif, hvilket ingen tillfällighet kan beröfva honom. Af honom har också samhället, i dess öfriga medlemmar, intet att befara. Han går kärleksfull och mild fram genom en verld, den der sällan förstår honom, och eger under tiden i väldet öfver mensk-liga behofven, det som ersätter allt annat.

Men fattigdom i timligt och andligt afseende på en gång är det vanligast förekommande fallet, och alldraallmännast af den art, att den sednare har en dryg andel i den förra. Inom denna kathegori sli-tes menniskan af sina anspråk , dem hon på ett eller annat sätt betungande vänder mot samhället.

Orsakerne till fattigdom, i staten liksom hos den enskille, äro mångfaldiga, så snart man betraktar fat-

tigdomen såsom bestående den, att behofven, såsom förut existerande, icke uppfyllas. Men alldra skarpast uppkommer fattigdom då man skapar sig nya behof. Detta göra så väl staterne, som de enskilte, och det är grunden till vår tids, på ett eget sätt, karakteriserade fattigdom. All verklig fattigdom, (ehuru icke all nöd) skulle försvinna om man kunde förakta behofven.

Man har gjort den anmärkningen, att naturtillståndet lemnar exempel af det slags sjelfständighet, der menniskan oberoende af behofven aldrig känner sig fattig, men att odlingen föranleder detta missförhållande, icke blott i afseende på tillgångarne, hvilka genom bildningen blifva så särdeles olika fördelade; och när man nu härtill bemärkt, hurusom man, i de stater der näringsflit och insigter samman-bragt oräkneliga kapitaler, funnit det yttersta elände vid sidan af det mest lysande öfverflöd, har man velat draga den slutsats, att fattigdom och rikedom äro oskiljaktiga; ja! man har gått så långt *), att man fördenskull velat i fattigdomen se ett lyckligt kriterium på ett lands rikedom och industriella förkofran. Det är sista punkten dit den industrialistiska åsigten kan komma.

Skälet till det anmärkta missförhållandet vid förmögenhetens fördelning är förut angifvet. Hela produktions-, förvärfnings- och hushålInings-sättet är felaktigt. Fattiga och rika dela alla, med eller utan

*) Aiedel.reflexion, samma förvända åsigt, alt materiella rikedomen är hufvudsak, att de verkliga behofven icke skola beherrskas af menniskan, utan tveriom beherr-ska henne; att de statsekonomiska behofvens verklighet (hvilken icke afser moraliska halten, utan allena&t tillvaron hos behofven) icke få vara grunden för produktionen, utan tveriom att produktionen drifves först och behofven uppkallas sedan och särskilt, att arbetets värde icke erkännes för sig utan blott såsom tjenst-barhet under de samlade kapitalerne.

Tag bort all denna förvändhet och bildningen skall stå der utan fattigdom i sitt följe och slå der herr-ligare, kraftigare, säkrare skyddad än då den, med förr anmärkta förvridning, och under likgiltighet för halfva menniskosläglels öde — bereder sin egen un-deroråna:.

o o

Det är af ingen ringa vigt, att så uppfatta vår bildnings följder. Huru vill man härleda missförhållandet af fattigdomen genetiskt ur väsendet af vår tids odling? härleda egoismens och individualismens väsende och följder ur kristendomen? — Men att menniskans tekniska färdighet och hennes naturslu-diurn lemnat henne utvägar, att nyckfullt våga ett steg på egen hand, samt att hon sedermera kallar dettas resnltater kultur, det är något hvarför den verkliga odlingen icke kan ställas lill ansvar, och som hon väl också framdeles afskafTar, när släglet,i denna nya riktning af slyngelår, fått rasa ut och finner tomhet, der det trodde sig hafva en realitet. Det är just Ivertom odlingen, som skall, för en fram--tid, aflägsna fattigdomen. Ingen ny odling, ingen verldsomhvälfning, ingen revolution ens inom idéernas område, erfordras härtill. Endast de kända pen-ningarnes rätta tillämpning behöfves. Menn iskans verksamhet skall icke våga sig ut på egen hand med impuls af lynnen och tycken, utan alllid hafva idéen till ledning, så har man i det praktiska en revolution, hvilken, i stillhet genomförd, emedan den grundar sig på redan erkända grundidéer, icke mindre aren revolution, och hvilken skall framställa bilden af stalen såsom lika mycket en bild af seger öfver de timliga brhofven, som af beroende under de andliga.

En sådan föreställning är icke någon bloll fantasibild, fastmera en verklighet, hvilken snart nog skulle kunna bringas på väg till yltre verkställighet, och då skulle man allmänt erkänna alt falligdomen, långl ifrån att vara en verklig samhällsodlings oskiljaktiga följeslagare, alldeles icke derrned kan stå tillsammans.

Omsorgen om Fatt i g väsendet i en Stat.

Vi hafva sett, huru tidens riktning, på grund af felaktiga åsigler af arbetets natur och anspråk, samt lika felaktiga åsigter af lifvets behof, föranledt och föranleder en starkt tillväxande fattigdom. Ulan af-seende på orsakerne försöker hvarje stat att åtminstone medla och derigenom förringa följderna för individen, i stället att genom anordningar i slorl göra slut på de orsaker, hvilka på ett så förfärligt sätt föröka mängden af brödiösa.När man en gång bragt öfver sig den omnåm-da ställningen, sa är det visserligen också nödvändigt att göra något för att hindra dess medföljder; men man får fördenskull ej gifva sig ro, utan måste behandla saken på båda serierne. Naturligtvis blir det alltid af oändligt större vigl att fö-rebygga ett likartadt ondt för framtiden; men stundens inflytelser gifva sig alltid tillkänna med en vida mer bjudande nödvändighet, än det som tillhör framliden. Häri får man söka orsaken, hvarföre man öf-verallt använder mycken omsorg på dem, som redan äro i torftiga omständigheter; men deremot sällan visar fallenhet för en organisation af det hela, hvari-genom understöden blifva mindre nödvändiga för framtiden.

Det måste medgifvas, att med bästa ordnande af alla samhällsförhållanden, individer likväl slutligen komma att finnas, hvilka af sjukdomar, ålderdom, späd ålder, af tillfälliga oförvållade missöden, eld, krig, bedrägerier och andra olyckor blifva bragte ur stånd att sörja för sig sjelfve. Så har det i alla lider varit, äfven i de länder och lider, der man icke haft några allmosehjon; ty att i allmänhet en försvagad kraft skall lemna menniskan till pris åt nöden, är en afgjord sak, när tillfälliga olyckor komma der-lill *). Men dessa olyckor kunna dels göras mindre

*) Samtidens historia har skänkt oss och efterverJden det sällsporda exemplet af ett samhälle, som icke egde någon enda nödlidande individ. Visserligen ett litet samhälle; men tillräckligt stort för att ega flera personer,känbara, dels alldeles förekommas, isynnerhet genom en allmännare moralitet, inom hvars område vi också räkna sparsamheten och omtanken.

Vi skola ännu en gång återkomma till denna punkt, då vi ämna säga några ord om fattigförsörj-ningen, betraktad såsom sjelf orsak till en stigande fattigdom«

Den bildade fordrar att statens mål skall vara andligt, och att detta mål skall upphinnas genom dess medlemmars upplysning och riktning till sedlighet. Men i den dubbla natur, som blef nienniskan gifven, och der det andliga synes oberoende af det lägre, har individen likväl icke detta oberoende af materien förr än han kommit till den högsta moraliska ståndpunkten. Då först finner man handlingen möjligtvis så oberoende af lifvets alla lägre villkor, att en sådan individ kan, med fast hyllning af det rätta och goda, gifva sjelfva den jordiska tillvarelsen till spillo, för att icke gå emot det rent sedligas an-

hvilka, å annan ort, skulle betungat det allmänna. Denna ort anfördes af Ghaptal, såsom ett prof på huru länder skolä* organiseras och styras. Det 'var presten Oberlins församling Steinthal i Elsass — från en vildmark, bebodd af svin ocb föga bättre menniskor, förvandlad till sedlighetens och det allmänna välståndets land, lika skönt i dess landkultur, som industriella och borgerliga bildning — allt en skapelse på frisk religiös grand, ulan sekterism, m. ra. De fattige eller värnlöse voro der sin nästas adoptivbarn, utan vidare omständigheter. Lättingar och bedragare funnos ej, och ingen gemensam fattigvård. Man kan icke nog betrakta detta exempel, hvilket bevisar, att pauperismen kan fullkomligen utrotas.språk. Men den stora mängden menniskor har icke upphunnit denna ståndpunkt 5 tvertom äro sådana företeelser ännu blott undanlag, sällsynta undanlag.

För att ur naturtillståndets råhel, och ur den ännu låga odlingen i samhällslifvets så till sägande slutpunkter, öfvergå till bildning, behöfver hvarje individ frigöras från de behof, som uttala sig i afse-ende på tillvarons skydd, och de många villkor af hvilka denna tillvaro beror. Brist på tillfredsställelse för dessa behof kalla vi fattigdom. Således finner man, alt fattigdomens farligasle ioljd är brist på möjligheten att öfvergå (ill bildning och sedlighet.

För dem som icke försökt, till hvilken grad de materiella behofven kunna fresta menniskan, må man erinra sig de exempel, hvilka thyvärr mången gång företett sig, der personer, som redan haft åtminstone vanlig samhällsbildning, och hvilka kanske aldrig tänkt sig att kunna tillegna sig något som tillhör nästan, likväl kommit derhän, att de endast af hunger traktat efter sin nästas lif, och att de velat slilla denna hunger på det sätt, att de omedelbart velat eröfra en annan menniskas kropp till föda, samt att de äfven utfört ett sådant beslut. Man har flera gånger sett sådant hända sjömän, hvilka, efter skeppsbrott, flutit omkring på verldshafvet utan föda, och slutat med alt draga lott om hvilkendera ibland dem skulle dödas, för att tjena de andra till uppehälle för några dagar. När man ser sådant kunna ske ibland vanliga civiliserade samhällsmedlemmar, så finner man lätt till hvilken grad de lägre behofven äro tvingande,Man finner således också, det hvarje försök alt åstadkomma sedlighet ibland alla, bör förutsätta att man bringar individerna ur den ställning, der de lägre behofven göra 'sig gällande, med utestängande af de andliga. Utan detta är ingen sedlighet att förvänta inom hela mängden af samhällsmedlemmar.

Häri ligger således vigten af att aflägsna fattigdomen.

Lika säkert som fattigdomens aflägsnande röjer sedlighetens väg; lika säkert är det att sedligheten, då den hunnil rotfasta sig, förebygger faltigdomen. Visserligen kunna Jobs öden någon gång inträffa; men de äro sällsynta , och deras följder afhjelpas på fler-faldigt sätt genom en högre moralitet hos den, som blir angripen af desamma.

I högsta grad önskvärdt är, att de mera bildade klasserna ville inse, hvad deras frid tillhörer i afseende på de fattige. Kulturens riktning i Europa har visserligen, under de sednaste tjugu åren, vändt sig deråt; men ännu fattas mycket att denna riktning blifvil den rådande i alla länder, och dessutom har densamma, då den visat sig varmast, utgått från falska synpunkter, och det fordras både förstärkt värme och en säkrare uppfattning af det behöfliga i ålgärderne, om något resultat skall uppstå.

Sedan man först genomgått filantropiens klem-miga skola, och genom ”sympathie” och barmhertig-het förvärrat de skador, hvilka å andra sidan en skamlös egennytta och despotism föran led t, har man, såsom vi förr nämdt, i Frankrike börjat ana, all någotanna! behöfves än at! komma med omedelbar hjelp — oftasl sedan del är för seni. Af denna förkänsla ulaf ett ballre har den första Fransyska revolulionen, genom sin vändning, och genom ute^lifvandel af de följder jämlikheten först förmodades komma a!! medföra, väckt reflexioner åt andra sidor, och ledt der-varande tänkare att fästa sin uppmärksamhet åt mensk-liga arbetets villkor och frukter. Felet hos dessa reformatorer var likväl det, att de icke genomskådade arbetets väsende, innehåll och sammanhang med villkoret af egendom, utan hufvudsakligen betraktade för handen varande förråder, åt hvilka de ville gifva en annan fördelning.

Man har visserligen, i de nyare Fransyska organisations försöken för samhället och inclusive för arbetet , erkändt all egalitets principen icke kan vidhållas; men man ser af hela riktningen, att samma grundsats ändock, såsom spöke och gengångare, bestämmer sjelfva riktningen af deras organisationer, derigenom att den är det väckande i alla dessa systemer. Sjelfva friheten har likväl blifvit offrad åt det nya sträfvan-det, i t hy att man tänkt sig alla förbättringar inom individens ställning dermod, att dess kraft skall vara samhällig, hvarmed åter förstås, att dess konkreta verksamhet skall omedelbart vara bestämd af den gemensamma viljan hos den förening till hvilken den anslutes.

I andra fall har man tydligare ufsagt samhälls-öfvermagtens inverkan, såsom rådlig och frälsande för individen. När så möjligen skulle inlräffa, såsom vidBunt’s och Louis Blancs systemer (i fa II de (änkas ulförbare), alt all nöd förekommes, hvad hade man da vunnit? Endast bröd; men deremot hade man förlorat den fria verksamheten. Men ulförandel år icke tänkbart; ly den gemensamma omlanken går aldrig segrande ur striden med den enskilta omtanken ; dessutom skulle produktionen bli mindre, under en gemensam omtanke, än då hvar och en tänker för sig.

Del är likväl besynnerligt, alt slägtet vid sin tankegång så lätt går fram och åter!*) Idéen för individualisation har varit för länge faktiski erkänd och gällande, för att numera få forlfara i dess fordna oanlaslighet ; nu skall den fullkomligen upphäfvas, sedan man förut så länge strelat emot de anspråk man har, alt den skall foga sig så, att

målel för dess verksamhet sammanfaller med hela slägtets bestämmelse och måL

En grof materialism ligger till grund för allt delta reformväsende; det åsyftar endast alt förskaffa menniskorna lifvets beqvämligheler, utan af* seende på något annat — i rak strid mol naturens, aldrig strafflöst gäckade bud.

Man skulle kanske kunna sammanfatta omdömet öfver den Fransyska tankegångens missvisningar vid härvarande fråga, i följande naturstridiga förhållanden:

Den hyllar egendoms gemensamhet — bvilken i det praktiska upphäfver personlighets begreppet.

*) Mlnest forsilan rebus velut orbis", säger Tacilus i harmen öfver det kretslopp han såg menni.skobegreppet företaga i det praktiska lifvet, der förut förkastade saker ånyo upptogos och utfördes.Den sliftar en centralisation af del ekonomiska (och på samma gång del moraliska) ansvarighets-begreppet, samt uppbäfver dermed äfven menniskans praktiska frihet inom deremot svarande områden.

Den angriper besittningsrätten, sådan den hittills varit erkänd. (Den revolutionen torde vara vådligare att genomd rifva, än någon annan.)

Det återstår ingen annan utväg alt lolsa förbi dessa klippor — der slafveriets klippor dessutom ligger i samma farvatten — än atl proklamera egendom tillhöra personer individuell; men att, da arbetet är gemensami, också vaka öfver all förvårfvan-det blir gemensamt.

Såsom sidoanmärkning må äfven erinras, atl alla försök till delning af nu redan — med rätta eller orätta — hopad egendom, är endast ett våld, hvilkel, der del lillstyrkes, hvilar på oklara begrepp icke allenast om samhällets politiska villkor, utan ock om menniskans bestämmelse och menniskans väsende; samt slutligen om de tillgångar öfver hvilka man har att förfoga — deras oändlighet, i stället att man vid delnings försöken blolt ser hvad som finnes.

Om de rika skulle dela med sig åt de fattiga, (bvar är gränsen? eller skulle alla få lika?), så skulle det snart visa sig, alt en sådan revolution skulle göra del förhanden varande otillräckligt. Deremot skulle oberäkneliga rikedomar skapas, om man gafve den fattige en eganderätt för sina kapitaler — sitl arbete. Det är endast detta man beröfvar honom, det år deltå som den förmögne tillvällar sig genom enhäfdvunnen orättvisa, hvilket har (iil följd, att ojem-fÖrlig( mindre produkt uppkommer.

I moraliskt afseende är de( dessutom af ingen vigl, all alla menniskor skulle hafva lika mycket,-(y ett stort och ett litet träd kunna ganska väl trif-vas bredvid hvarandra. Det vigtiga är, att mensklig verksamhet icke går förlorad för den genom hvilken den utgår; ty derigenom uppkommer, bland annat, den följd, att mindre verksamhet företer sig, och detta föranleder en otillräcklighet af lillgångar, emedan det en gång för alla ligger i menniskans natur, att icke med hela kraften af sin vilja och omtanke egna sig åt syftemål för andras räkning.

Gif menskliga arbetet sporren af en skörd, som tillfaller arbetaren sjelf, så skall man få se en produktion af annan beskaffenhet än hvad man hiltills sett, då arbetets resultat eröfrades af andra; man skall få se den också lika mycket rikare, än da arbetet sker för gemensam skörd, en tanke liktydig med den, att arbetet sker för andra, emedan den arbelandes anparl blir så liten af det gemensamma, och han lika så gerna kan hoppas en större skörd efter de öfrigas flit. Men medan hvar och en tänker så (och att hvar och en så tänker, besannar erfarenheten i många andra dylika fall), såbliräfven den produkten mindre och otillräcklig.

Det är förvånande, alt man kan försöka ordna menniskans verksamhet så alldeles utan uppmärksamhet på hennes natur! Och på sådana nyckfullt hopvridna systemer hoppas man bygga samhälle och n»en-niskors lycka!Om menniskan far behålla livad hon sjelf producerar, så är hon rik nog. Om hon får behålla sin ursprungliga egendom, silt egna arbetes produkt, kan hon visserligen få ganska olika, men kan ändå ega tillräckligt; hon har då också intet skäl till klagan, om hon får sin inre kraft, och dennas produkt i yttre handling sig tillerkänd. Man skulle kunna der-om uttrycka sig så, att hon i sådant fall icke får mindre än Gud vill, äfvensom att ingen dd får mera. Att måttet af förmögenheter är olika, måste evärde-ligen bestämma att förmögenhet blir olika.

Den enda, men icke obetydliga förtjensten i de f ransyska systemerne mot fattigdomen, är att man icke byggt

något på en egentlig fattigvård, naturligtvis emedan man alldeles icke vill tillåta att några fattiga skola finnas. Denna tanke är den enda rätta. Det är en stor skam för hvarje samhälle, att hafva fattiga och följaktligen fattigvård. De uppoffringar man dervid gör äro lumpna, i jemförelse med de stora massor förmögenhet man samtidigt låter fråntagas arbetaren, och förutan hvilken plundring han icke skulle vara fattig. Samma uppoffringar kunna också å andra sidan betraktas såsom varande ganska betydliga för dem, hvilka skola liksom omotiveradt taga af det, som de en gång vant sig att anse för sitt eget. Och allt detta gör en minskning i den allmänna förmögenheten, medan den understödda får ett otillräckligt nådebröd och förlorar sin sjelf-sländighet.Alla åtgärder skola således riktas derhän, all hvar och en försörjer sig sjelf, och att ingen fattigvård får finnas — från den dag man börjal erkänna arbetarens rätt till produkten af sitt arbete.

Men hvilken här af fördomar ligger icke i vägen för ett förnuftigare ordnande af samhällsförhål-landerne i allmänhet, och särskilt af dem som sammanhänga med arbetets villkor och anspråk?

Huru mycket har icke menoiskosläglets framsteg i odling och välstånd hämmats af den inrotade fördomen, att handeln mellan folken måste styras?

Hvilka gräsliga olyckor hafva icke uppkommit af grundsatsen för skuldsättning!

Hvilken förvirring och hvilka olyckliga följder för idoghet, välstånd och moralitet hafva icke uppkommit af skråregleringen!

Huru mycket ökad fattigdom åter på de ställen, der man, med upphäfvande af skrårättigheterne i allmänhet, bibehållit det värsta af alla, rikedomsskråets, hvaråt man då, på bekostnad af menniskans arbetsskicklighet, gifvit monopolium öfver alla näringar!

Hvilka fördomar i afseende på hemlighets krä-meriet i affärer!

Hvilka fördomar i afseende på bestämmandet af eganderätten!

Hvilken förblandning af undervisning och uppfostran !

Hvilka fördomar i afseende på sättet att öfver-gå ifrån en viss ställning till ett bättre! Hvilka vå-dor deraf att man brådstörtar med förändringen på en gång, eller också genom ett nytt misstag då man söker införa förändringarne småningom, gör det så att man brådstörtar förändringen för ett fach i sender.

När antog man säkerhet såsom första virikoret för framåtgående ?

H vil ka fördomar och motsägelser i afseende på sjelfva fattigväsendet och dess behandling så som sa-kerne nu stå!

Vi upprepa icke flerej en fortsättning följer in*-nesluten i de orsaker vi här skola afhandla såsom de der föraoledt och föranleda fattigdom, och hvarvid vi kort uppräkna de hvilka i det föregående varit fullständigare afhandlade.fmker.

1) Förvända begrepp om arbetets väsende, dess vSrde och Sndamål, samt följaktligen om arbetets eller den arbetandes rått.

2) Missförstånd om vilkoret för eganderåtlen.

3) Nfiringslösbet (ill följd af skrålagstiftning.

4) Alt slraflbesffimmelserne i Staten syfta på den brottsliges förbåttring.

5) Brist pä undervisning, men finna mera brist på uppfostran.

6) Skuldsättningsprincipen, i stallet för den fordna principen att samla förråd.

7) Brist på erkfinnande af talangens rått.

8) Sjelfva fattigförsörjningen.

9) Osäkerhet såväl genom samhällsförfogandeme som genom vexlande människoöden.

JO) Försvarslagar m. m.

11) En förbåttrad medicinalvård som skyddar mån« gen usling från döden.

12) Missförstånd om rikedomens våsende.

13) Arbetsfördelningen.

14) Misslaget att låla produktionen föregå bebofvet.

15) Brist på religiositet.

16) Naturfel af ålderdom, sjukdom, spåd ålder, Iftttja m. m.Ituta Orsaken, till fattigdomen.

Förvända begrepp om arbetets väsende•

Vi hafva redan, sid. 329 och följande, yttrat oss om arbetets väsende; vi erinra här att mennt-skans arbete måste till sin natur vara andligt, att, om också detsamma yttrar sig slutligen såsom kroppsligt arbete, det likväl också då ligger först färdigt i själ ocb håg, att håg och drift utgöra ett symptom af allmaktens inflytande, en yttring af Gudomens emanation genom menniskosinnet, samt att arbetet således till sitt väsende är heligt. Detta borde freda detsamma från fremmande ingrepp, men thyvärr dr detta långt ifrån hvad nu sker. Detsamma som nu sker, att icke allenast menniskans arbete bestämmes af andra än den genom hvilken eller hvilka det utgår, ocb hvilket förnimmcs ännu mera derigenom att dess produkt icke lemnas såsom en tillhörighet till den som åstadkom produkten, men i dess ställe bringas under den som bestämde öfver arbetets tillkomst, är ett missförhållande som icke tillhör allenast vår tid, utan är tvertom samma förhållande som förefun-nits i alla tider, ifrån det att en individ kände så mycken öfverlägsenhet öfver en annan, att han kunde använda våld öfver honom och mot dennes vilja bestämma honom att arbeta för den öfvermäktiges syfte. Det yttrade sig i de äldsta historiskt kända tiderna på det sätt, att den ena menniskan blef fullkomligt

Om Fattigväsendet. ^underkufvad af den andra, och såsom slaf, eller med andra ord, såsom en säljbar vara, gällde för en tillhörighet under den mäktigare. Vi veta att samma sak ännu fortgår, ehuruväl bildningen och politiken räckt hvarandra handen för att utrota det afskyvärda bruket.

Emellertid innefattar slaftillståndet en, i visst fall, lindrigare belägenhet för de förtryckta, än som sker vid menniskans förhyrning, t. ex. i dennas skarpaste yttring, vid faktorisystemet inom de engelska fabrikerna. En slafegare har sitt interesse förenadt med hans slafs helsa och styrka, ty om denne dör eller blir kraftlös, så förlorar egaren det kapital af ett eller annat tusende riksdaler, som han utgifvit för honom betraktad såsom handelsvara, och för den skull låter en egare vårda sin slaf, så att han åtminstone i kroppsligt afseende har sina behof uppfyllda. Visserligen åtföljes denna slags vällefnad icke af en intelligent förkofran, och slafven kommer vanligtvis att bli qvarstående på djurets ståndpunkt, men han undgår likväl det sataniska under det ban qvarblifver inom råhetens område.

Men det är ett annat slafveri, som icke är förenadt med besittning af slafvens person, men som likväl i afseende på grunden är detsamma, emedan menniskans arbetes frihet går förlorad, och på samma gång hennes ädlare, moraliska, utveckling. Detta är det tillstånd hvari arbetaren kommit i alla länder så snart köpslafveriet blifvit utrotadt. Den arbetande som icke har kapital bestående af penningar, och til-lika saknar en egare, som kan, och Sr interesserad af att, vårda honom, dukar under för nöden, och måste, likasom slafven, erbjuda sina krafter åt den som har penningekapitaler. Sjelf har lian visserligen det dyrbaraste slaget af alla kapitaler, — mennisko-förståndet och den förnuftiga viljan, men han saknar allt substrat derför, då fråga är om att åstadkomma något, ty jorden är redan längesedan delad emellan de förmögnare, och alla öfriga verksamhetsgrenar förutsätta likaledes penningetilIgångar eller hvad man kallar förlag. Då måste han, för att icke dö af hunger, erbjuda sina krafter, kroppens och själens, åt den förmögnare, och använda sig för honom, hvarvid han erhåller så mycket att han tillfredsställer de materiella behofven. Han kallas derunder fri, men han är alldeles icke fri, hvarken i yttre eller inre afseende. Han är ofri i yttre afseende, emedan *öden tvingade och tvingar honom till detta steg; han är ofri i inre afseende, emedan syftemålet för arbetet icke är hans eget, samt emedan således en villkorlighet, ett emot den

inre utvecklingen af hans drift våldsamt verkande agens, afbrutit den sanna serien af verksamhetsdriften som börjar i sinnet och har sin slutpunkt i den yttre handlingen och i den produkt som åstadkommes, och som skulle vara oskiljaktig från personens verksamhet, i fall samma person skall kunna anses hafva handlat såsom fri menniska.

Det är en särskilt olägenhet vid det slafveri som eger rum utan försäljning, utan adscription till en egare för hela den försåldes lifstid, och deremottill än den ena, än den andra, hvilket dock slutligen gäller arbetarens hela lifstid, fördelad i dag efter dag, under hvilka han ' försäljes att arbeta för andras syften.

Den arbetande kommer slutligen på den punkt, att hans krafter icke mera äro så verksamma som under lifligaste åldern, då upphör småningom den användning han förut fann för dem, och då är äfven det konstlade systemet slut, då blir han fri från att använda sig för andra. Han eger också lika liten utväg nu som fordom att använda sig för sig sjelf, då inträder för honom nödens tid, och han har icke ens de lumpna men likväl oumbärliga fördelar som den köpte slafven har, att blifva vårdad och uppehållen vid lif, till lifvets naturliga gräns, och det är intet tvifvei derom att nöd och sorger för tidigl sluta banan för en stor mängd menniskor i denna klass; men så länge de lefva, firar fattigdomen sin triumf öfver deml

Hvaraf kom nu allt detta? Påtagligen deraf att man »eke inser och erkänner att menniskans arbete måste vara fritt, och att ingen skulle få tillegna sig frukten deraf, ty då är- det icke mera fritt. Hvad bjelper det att staterne proklamera köpslafveriets af-skaffande, när man deremot icke lär sig förstå att det hyrda slafveriet är till och med mycket farligare, likasom det är lika oädelt som köpslafveriet, fastän detta synes värre. Bestämdt vet man att egentlig fattigdom, pauperism, aldrig förekommer i slafkolo- < nierne, hvaremot denna kräfta så mycket allmännaretär på statens märg; i alla de länder hvarest arbe-tarne kallas fria, utan att vara det.

Hvaraf kommer en rik producents rikedom? Den kommer deraf att han tillegnar sig öfverskottet af den arbetandes produktion. Det beting bvarunder noden tvang den sednare alt i sig döda arbetets lust — ett särskilt slags sjelfmord, ett mord på själen i sjelfva ögonblicket af dess börjande handling — detta beting var af den natur att den förbehöll arbetaren blott så mycket att hans kroppsstyrka i någon mån derigenom kunde bibehållas, allt det öfriga tog förläggaren, som ehuru rik han än understundom kan vara på penningar och väldigt styrda naturkrafter, likväl får äfven dessa länkade af den genom hyra un-derkufvade och förslafvade menniskoviljan. Ju flera själar han kan förhyra, desto hastigare vexer hans rikedom, och han minskar priset på de produkter han kallar för sina, men denna nedsättning är alltid ännu en droppe af den förhyrda arbetarens hjert-blod.

Efter en vidsträckt tillämpning af detta system, vexer den allmänna fattigdomen oerhördl. Men hvari består fattigdomen om icke i brist på intelligens och dennas öfvergång i materiell besittning? Vi hafva sett huru allt det hvarmed produktionen öfverskjuter arbetarens kroppsliga behof eröfras af den förläggande, som i Europa svarar mot slafegaren i Westindien, Asien, etc. På samma gång som arbetaren förlorar andligheten i sitt arbete, förlorar han också den spännkraft som ensam förmår hålla menniskan uppe inomden högre sferen af ett fritt väsende. Man tror kanske att han icke ens förstår så mycket. Det är vät möjligt att han icke för sig kan, genom en klar åskådning, utreda hvad det är som honom brister, men på ett ganska konkret sätt erfar han deremot att lifvet är honom utan mål. Men med en sådan erfarenhet af totalt upphäfna förhoppningar, kan han icke fatta något nytt hopp, ty denna himlagåfva, rätt begripen, är intet annat än åskådningen af samban-* det mellan vilja och ändamål, Men då menniskan förlorat hoppet är det också i alta afseenden slut med hennes frihet, hennes högre bestämmelse, hennes allt.

Så länge man således icke inser, och i menni-skornas inbördes förhållanden erkänner arbetets väsende, skall faltigdom och djuriskhet eröfra ett ständigt vexande område inom samhällena.

ft?dra Orsaken*

Missförstånd om villkoret för eganderätten.

Redan i det föregående ligger denna sats innesluten, men den behöfver betraktas särskilt, emedan ingen missledning är så allmän som den om eganderätten.

Man har nylrgen skarpt anfallit principen i allmänhet, men utan att sätta något i stället 5 eller der den erkännes, härleda densamma. Det är icke en ren tankegång, det är afundens motif som föranledianfallen på eganderätten sådan den hittills blifvit tillämpad.

När man går så långt tillbaka, att man frågar den förmögne efter den rättsgrund hvarmed han besitter del som han kallar sitt, bar man gått för långt. Den besittning som nu finnes, må oqvald så förblifva. Man kan likväl börja ifrån den punkten, allenast man icke låter missförhållandet fortgå.

Om t. ex. possessionaten skulle bevisa huruledes och hvarigenom han kommit till en vidsträckt jordbesittning, vore sådant utan ändamål. Man har beräknat, att, vid egendomars försäljning, den råa grunden aldrig vid köpet går in i räkningen, ulan gäller del dervid endast de kapitaler, hvilka blifvit ned-lagde i odling m. m. Om nu denna beräkning är riktig, så gifver det faktiska en vacker bekräftelse på den sats vi här velat framställa.

Besittning af jord i dennas råaste vildhetstilI-stånd är det enda hvartill en lystnad kunde erkännas bebörigen uppstå; ett sådant besittnings-tagande har man kallat jus primi occupantis. Men hvad har man dermed egentligen fått? Man har fåll tillfälle att förkofra sig; men i sig sjelf och utan vidare åtgärd har denna jord intet värde. Den utgör blott ett villkor för min odlingsverksamhet, ett substrat för densamma. Helt annorlunda blir förhållandet då den är odlad; då har den del värde som genom mennisko-kraften blifvit nedlagd deri, och detta värde får jag icke önska mig såsom tillhörighet, så framt jag icke kan gälda den med motsvarande värde, utgörandeprodukter af min personlighet — produkter sorti äro ursprungligen dithörande, eller, efter konventionell rätt, med mig införlifvade, genom arf etc.

Detsamma som jordbesittning är för den ene, är hvarje förkofringsfält för den andre. Om jag börjar ett yrke, är min talang mitt väsendtliga kapital,och afsältningsmöjligheterna, samt öfriga villkor för yrkets drift, det fält som svarar emot det råa jordstycket.

När jag köpt odlad jord, blir mitt tillgörande dervid, det som skall bereda mig en produkt; der-forutan har sjelfva det odlade faltet intet värde.

Man finner således att besittning är blott ett första villkor, ett substrat för verksamhet, och att detta substrat kan vara synbart eller utgöras af idealiska villkor; men verksamhet blir alltid hufvudsaken.

Således: är frågan om att anställa ransakning om egendom, är det mindre väsendtligt att utröna huru den första besittningen tillkommit. Än mer: ju ifri-gare man leder uppmärksamheten åt detta håll, desto mer aflägsnar man densamma från den punkt som är väsendtlig, och den år — försäkrad besittning af det som personliga verksamhéten åstadkommer. Det är denna besittning som saknas i alla samhällen, ehuru mycket man försäkrar motsatsen, ja försäkrar att egan-derättens helgd är ett af grundvillkoren för staten. , Vi hafva deducerat denna personliga rätt ety-mologiakt, dermed att vi yttrade att det egna sinnets verksamhet är det mest egendomliga som kan tänkas; att vidare denna egendomlighet, då den fortsätter sig i yttre handling och slutar med en pro-dukt, fortsätter sig i denna produkt, för så vidt den omedelbart utgick ar den producerandes personlighet, så att samma produkt naturligtvis är i lika grad egendomlig och egen, och måste således konstituera första momentet af egande, ett faktiskt egande, i tiden före all annan eganderätt som kan komma att fästas vid produkten endast genom öfverlåtelse från den som först egde objektet inom sitt sinne, sedermera under alstring i produktionsarbetet, och sist skapade det i yttre och synlig måtto. Der är eganderätt. *)

*) Biberg bar i sin kritik öfver konstruktionen af egande-rätten upptagit alla de särskilta åsigterna under tvenne hufvudtbeorier, dem han gifvit namn af occupationstheo-rien och formationstheorien,

Begge erkänner ban vara riktiga under vissa villkor.

Den förra anser ban kunna gälla om man tänker sig hvarje individ isolerad, kastad först och ensam t. ex, på en förr aldrig beträdd ö; men deremot blir denna tbeori, efter bans tanke falsk då flere på en gång, eller efter hvarandra, komma att få sin tillvaro på samma jordstycke. Med andra ord; jus primi occu-pantis utesluter ”coexistensen.” Alltså måste occupa-tionsprincipen, i sin användning juridiskt inskränkas, d. v* s. bero på Öfverenskommelse.

Den sednare åter, eller formationstbeorien, som upptager individens kraft såsom individens uteslutande tillhörighet, och fördenskull vindicerar åt individen denna krafts produkt, blir, efter B:s tanke falsk derigenom, att samma theori uttryckligen förutsätter, att det materiella substrat hvarå kraften använder sig, måste vara en res nullius (hvarigenom denna theori således, under sin kritik af occupationstheorien, likväl förmedelst detta villkor återvänder till denna sistnämda tbeori och stödjer sig på dess grundsats om jus primi oc-cupantis.)

Allt detta är onekligt. Men följande uppställning &r likaledes oneklig.Får menniskan behålla denna eganderätt, så blir hon i allmänhet icke fattig, ty så rik har försynen

Af individualitetens natur följer, att den kraft som finnes hos en individ icke tillhör någon annan än denne ensam. Likaså yttringen af denna kraft, produkten af denna kraft, sjelfva det intelligenta skapande vid produktionen.

Huru kan då eganderätten vara beroende af beskaffenheten i substratet för skapandet? Om detta substrat tillhör en annan, måste det förblifva dennes tillhörighet. Så också individens kraftyttring som skapade ett nytt föremål af substratet.

Om man erkänner eganderätt till både kraften, kraftyttringen och den materiella produkten, då substratet var en res nulliusj huru kan eganderätten gå förlorad för de två förra fallen?

Man påstår, med skäl, att eganderätt till hela produkten icke kan finnas hos den producerande, då substratet var en annans. Huru kan då denne andre ega-re, — egaren till substratet för kraftyttringen — komma i besittning af, eller erhålla eganderätt till hela produkten? Uppenbart ingendera. Hvardera kan icke få mer än han egde.

Om nu, antingen genom obestridd jus primi occu-pantis, eller en förmedlande öfverenskommelse, den ene erkännes råda öfver produktionens materiella substrat,

och den andra, genom det axiomatiska uti individualitetens natur, råder öfver sin kraft och dess användning,

så är det ju klart, att produkten innefattar tvenne individers egendom, hvarifrån ingendera på rättsgrund kan uteslutas.

Man erkänner sllmänt de begge rättssatsema: Var herre öfver naturen/ och Var herre öfver dig sjélf! Den förra ligger till grund för occupationstheorien; men gäller för hela slägtet gemensamt. Allas anspråk på samvaro gör satsens tillämpning beroende på öfverenskommelse.

Den sednare satsen åter: var herre öfver dig sjelf, är en alldeles ovillkorlig sats, som icke är ämnad attutrusta! henne att hon, med ostörd verksamhet inom den sphser som kulturtillståndet medgifver, eröfrar

lida någon inskränkning bos förnuftiga väsenden. När nu kraften bos individen utgår och stadnar skapande i en produkt, ingjuter sig i ett sinnligt substrat, bvar-vid en materiell produkt uppkommer, måste så mycket af denna produkt ovillkorligen tillhöra samma individ, som svarar emot den i produkten nedlagda kraften. Der ser man således en egande rätt konstruerad, obe» roende af öfverenskommelse.

Jag förutsätter, att läsaren icke skall misstaga sig på det aftal hvilket sedermera behöfves för att afskilja hvarderas andel i produkten, d. v. s. den som tillhörde produktionskraften, och den som tillhörde substratet för densammas vltring.

Occupationsrätten kan endast träffa den yttre naturen, samt till och med endast vissa sidor deraf, nem-ligen blott en del af de groft materiella sidorna. Sjelfva jordytan träffas af dess tillämpning, vattnet föga (för dess allmänna Öfvertillräcklighets skuld), luften och ljuset ännu mindre, och de bestämmande naturkrafterna i sig sjelfva alldeles icke. Således finner man att föremålen för en konventionell eganderätt, äro få, i jem-förelse med dem som hvarje individ kan utveckla utan att inskränkas af andras anspråk på samvaro. Till dessa sednare höra naturkrafterne, så vidt deras be-herrskande icke betingas af redan underslagna substrat. Vidare höra dit alla de tillfällen till eganderätt som ligga i samhällsinstitutioner och odlingstillståndet, som äro delbara åt alla, och hvarigenom de gamle rättslä-rornes communio primaeva får en tillämpning.

Man finner häraf att menniskan eger ojemförligt flere tillfällen att stabiliera en absolut egande rätt än en

konventionell.

Men allmänt fäster man sig likväl ifrigt vid den förra. Alla de många bemödanden som man i Frankrike haft, dels under revolutionen, dels ända till sednaste tid, bafva kastat sig på den förra, den konventionella, eller, såsom jag ville kalla densamma, den grofva eganderät-tillräckligt af villkoren för den materiella tillvaron, och äfven för den högre existensen.

Men då den arbetande, under förhyrda slaftill-ståndet, producerar, och den förläggande kapitalisten, som köpt en viss del af den arbetandes lif förmedelst daglöneriet eller prejande beting, står tillreds att kasta sig öfver produkten i ögonblicket af dess tillkomst — såsom nu alltid sker — då måste arbetaren förbli fattig.

Eftersom åter arbetsklassen i ett samhälle är ojemföriigt talrikare än alla andra klasser, är det lätt begripligt att största mängden skall vara fattig.

Skulle man härvid anställa betraktelser öfver huru tillståndet skulle blifva om en ändring i detta missförhållande komme att inträffa; och, skulle för-mögenhetslystnaden förskräckas af den tanken att arbetaren skulle få behålla hvad han producerat; och skulle man dermed förena föreställningen om att de som nu ega förmögenhet, vid det nya förhållandel komme att i de förras ställe bli fattiga, så kan man

ten, medan den egentliga, konstitutiva, i alla afseen-den vigtigare eganderätten, individualitetens yttre karakter och villkoret för dess utveckling, lemnas å sido, så att denne Öfverväldigas af den konventionella rattens innehafvare.

Ehvad man än må göra under alla upptänkliga arbitrara delningsformerj — ty annat innefattar icke bemödandet för den grofva besittningsrätten — återstår således att samhället för alla sina individer saknar den absoluta grunden för ett rättstillstånd, ända till dess man åt individens kraftyttring inrymmer den eganderätt som skapelsen nedlagt deri.ådagalägga att den förläggande, som nu blir rik på arbetarens fattigdom, skulle, under förändrade omständigheter med egendomsrättens erkännande, bli mera rik på arbetarens rikedom.

Vi måste åter erinra att all materiell rikedom ursprungligen varit intelligent rikedom, legat i men-niskosinnets fullhet och derifrån utgått inom ändlighetens område, på det sätt att individen, med insigts-fullt begagnande af naturkrafterna, omskapat materien i ständigt mera förädlade former. Denna intelligenta rikedom tillhör, efter nuvarande system, endast några få inom samhället, och dessa tillegna sig, med aristokratiskt skråsinne, allt hvad de möjljgen och lagenligen kunna åtkomma. Menniskosinnets tillgångar äro omätliga, oändliga, när en sporre af andlig inverkan tillkommer; denna sporre är hoppet, eller den äfvenledes förut anmärkta väckande öfversigten af vilja och mål och den väg som förenar båda.

Men den stora mängden saknar denna sporre; det finnes för dess medlemmar ingen sådan öfversigt af vägen emellan vilja och ändamål, och för den skull hvilar den andliga verksamheten, och utvecklas icke till intelligent rikedom, således också icke till åstadkommande af materiella produktioner. Om den der-emot fick ega rum, derigenom att hoppet fick uppkomma, på grund af upprepad erfarenhet att ett personligt syftemål (annat än för dagen) finge finnas inom hans sinne, skulle de domnade andliga krafterna utvecklas och följden häraf bli — att äfven den materiella produktionen blefve större. Följaktli-gen blefve massan af materiell rikedom tillräckliga* re än den är under nuvarande omständigheter.

Detta förhållande är ytterst vigtigt att behålla t minnet, och det synes icke böra vara underkastadt motsägelse.

Vi upprepa tillika hvad vi förut sagt, att det misstag som längst kan afhålla de förmögna och bildade klasserna från att bifalla den nödiga förändringen med erkännande af den ursprungliga eganderät-ten, är det att man betraktar tillgångarne i verlden såsom ett gifvet qvantum, hvars åtkomst innefattar en delning af det för handen varande, då det dere-mot är ett obestämdt, obegränsadt, oändligt växande qvantum, hvars tillväxt helt och hållet beror på tillväxt af de andliga krafterna.

Vill man nu specielt genomgå särskilta fall af armod, föranledi af det gamla orättvisa sättet vid producerande, så kan man tillämpa uppgifierne vid t. ex. följande:

Landtbruket. Detta i så många afseenden förträffliga yrke är visserligen i tekniskt afseende ganska olika efter läget under olika himmelsstreck och lokaler, men det har en mängd förhållanden lika öf-verallt. Den lyckliga dubbla egenskapen af säkerhet i stort, med varnande vexlingar i särskiltheter, göra detta yrke till en uppfostran för menniskosinnet, som dervid vänjes att tro på en skörd af arbetet, och att förbereda denna skörd med långt förut använd omtanke och möda; att tro på en viss grad af felslagenhet, mot hvilkens följder man måste skydda siggenom särskilta omsorger — hufvudsakligast genom att hålla förråder.

Men om alla fördelaktiga omständigheter i allmänhet voro förenade vid landtbruket; om besittningsrätten till egendomen vore tryggad, om insigter och teknisk behandling vore på en hög ståndpunkt, och allt annat på bästa fot, så återstode likväl här denna stora brist som här varit hänförd till en bland orsakerna till fattigdomens uppkomst.

Det är en erfarenhet, åtminstone i Sverige, der ett rationellt landtbruk ännu icke allmänt finnes, att stora possessioner icke gifva den afkastning som då de äro delade. Skulle jorden skötas bättre i stort, genom den högre insigt som allmännast finnes, och i det praktiska säkrare kan tillämpas, af en egare med större bildning, så är det lika säkert att, i fall samma insigt användes af den mindre egaren, skulle hans lilla jord-del gifva större afkastning än om den vore sammanslagen med det stora. Den sednare egaren, eller brukaren, kan båttre öfverse och taga vara på allt. Det är det naturliga och lofliga egna interes-set som väcker omtanken och uppmärksamheten, samt således äfven der inlägger den intelligenta rikedom som vi sagt utgöra den egentliga rikedomen.

Man har sett huru ett gods försäljes i helhet för en viss summa, och då det sedan delas, erhåller man ofta denna summa för strögodsen, och har sjelfva stammen (icke sällan med kostbar åbyggnad) qvar såsom en behållning. Visserligen kan den större täf-lan vid mindre egendomars försäljning något med-verka; men deremot är också den stora utbjudningen på en gång en motvigt, hvarföre man också finner alt sådan försäljning af många småhemman på en gång icke låter förena sig med höga priser på hvarje, Hufvudskälet till förmånen af en sådan delning är alt särskilta köpare kunna, ur delarne, uttaga större af-kastning än som af det hela kunnat erhållas.

När alla dessa hemman voro under det gemensamma godsetoch deras skötsel verkställdes genom brukare, skulle visst en betydligare vinning kunnat genom dem tillfalla godsegaren, om principen för eganderättens helgd varit tillämpad för dessa brukare, men det har den aldrig varit.

Man bet rakte nemligen förhållandet härvid: ett kontrakt uppgöres utan säkerhet för brukaren att få qvarblifva vid hemmanet. Han lefver i ett feodalberoende, och kan, genom uppsägning, skiljas från stället. Ar egaren, eller husbonden, såsom han ännu olämpligare kallas, en förslåndig man, så låter ban en duglig brukare qvarstanna, utan att öka det afgiftsbelopp han en gång fastställt, men emellertid har brukaren ändock fullkomlig ovisshet om att få qvarstanna, ty dödsfall eller försäljning af det hela, sätter brukarne i ställning att nödgas flytta. Följden är den att ban ställer gårdsbruket efter den principen att det endast, så vidt möjligt är, bär sig, år efter år, men utan att hemmanet uppodlas eller förbättras, helst såsom t. ex. det engelska landtbruket huf-vudsakligen åsyftar, att öka jordens bärande styrka,

ochoch hvarvid ett helt annat system erfordras än då afkastningen skall (ill bestämdt belopp utgå för år och i synnerhet i vissa bestämda prestationer, hvilka förmodligen oftast råka i strid med systemet för en varaktig förbättring af egendomen.

Hvad som gäller om dessa hemmansbruk, gäller också om förpaktning eller arrenden. Om, vid de förra, omtanken vid gårdsbruket ställes blott för ett år i sender, tager man deremot vanligtvis en längre tid för arrenden.

Arrende och förpaktningssystem, så väl som strö-gods under ett större gods, hvilket egentligen är detsamma som det förra, skulle utgöra en sådan förmånlig delning af jordvidden, hvarom förut är sagdt, om endast principen för säkerhet och eganderätt deri vore nedlagd.

En arrendator, som enligt nu gällande system, på bestämd tid innehar annans jord, — antaget på (io år, såsom i allmänhet den längsta tid hvarå kontrakter (åtminstone i Sverige) uppgöras — får genom denna tidsbestämning ett annat interesse än egaren. Sådant bör den allmänna upplysningen, uttalad i landets lagstiftning, aldrig tillåtaj

eller, der sådant likväl sker, till följd af bristande allmän upplysning, borde den mera bildade enskilte jordegaren, som icke vill hafva sin possession ställd på osäkerhet och försämring, ändra förhållandet så att han får arrendatorernas interesse öfverensstämmande med ega-rens, och i sådant fall borde åtminstone lagen gifva särskilt hägn åt kontrakter af sådant slag.

oo

Om Fattigväsendet. -Vid bestämda arrendetider, på tio, femton år, o. s. v. kan arrend;»torn göra smärre förbättringar under den första liden, med beräkning att deras förmänliga verkan på hemmanet skall kunna fullt återbetala sig under hans arrendetid, när, under de sisfa åren, jorden, eller i allmänhet hemmanet, utsuges till yttersta grad inom lagliga gränser. Det lyckligaste fallel af främmande hemmanobruk, efter^nu rådande grundsatser, blir således att hemmanet blir stationärt i värde och produktionskraft.

Den förkofran en brukare kan uppnå under sådana omständigheter, är obetydlig; hans egen hushållnings- och produktions-princip år honom emot. Skulle det nu sä hända, att, undantagsvis, någon brukare skulle gripa sig an, och med idoghet och klokhet använda krafter på att förbättra hemmanet, så får han ingenting derför, då han en gång lemnar det, ty förbältringarne åtfölja hemmanet och komma egaren tillgodo, hvilket, väl borde inses utgöra en skriande orättvisa *). Exemplen äro likväl sällsynta,

*) För ett par år sedan läste man i tidningarne om en torpare som afträdde hemmanet, gammal och upptröttnad, Hans arbetsamhet hade varit notorisk, och hemmanet hade genom hans idoghet bJifvit högst betydligt uppodladt och förbättradt. Hans husbonde, eller jordegaren, jajorde ett ståtligt kalas för att bedra den afgående, samt gaf honom en äreskänk bestående af en silfverbägare. Skulle ett par eller tretusende Riksdaler icke kunna anses bafva utgjort värdet af det arbete som mannen, under trettio de verksammaste lef-nadsåren der nedlagt? — En sådan man har få sina likar; men pluraliteten skulle göra någorlunda lika med honom om de icke funne sig, i bästa fallet, nödgas vara belåtne med en silfverbägare, och i alla fall förlora sin eganderätt till förbättringarne.och i alla fall aldrig utaf någon stor märkvärdighef, just emedan arrenderingsvillkoren afhålla hvär och en förmögnare att öfvertaga ett arrende; han köper sjelf egendom (helst med skuld, om hans kapital icke är tillräckligt.) Men detta är en verklig olycka. Just den som har ett litet kapital, otillräckligt för att göra sin egare till possessionat, borde arrendera en annans egendom, och röra sig med den mindre summa han eger. Men det är tydligt att han icke kan nedlägga dessa penningar i en annans egendom, så snart han icke har utväg att försvara dem, jemte det alltid dyrbarare kapital af kraft och omtanke som likaledes der skulle nedläggas.

Utvägen att förbehålla sig afsyning, värderingar m. m. är alldeles för olillförlitliga medel, hvar-af processer oftast äro följden; och man kan genom dem aldrig med någon säkerhet försvara sin éganderätt i dessa fall.

Det enda sätt hvarigenom arrendatorn kan försvara eganderätten till sitt nedlagda arbetes frukter, är att han lagligen tillförsäkras att få behålla hemmanet så länge han förbättrar defsamma. Det skulle väl tyckas att samma ovisshet här skulle inträffa som i det förut antagna fallet genom anställande syner och värderingar. Så är det också; men det finnes ett annat sätt att utröna verkligheten häraf; förfarandet blir följande:

Arrendetiden må bestämmas till tio år. Efter den tidens förlopp eger arrendatorn eller brukaren rätt att förklara sig vilja bibehålla arrendet, men dåmot en arrendesumma som är böjd med t. ex. fem procent. (Om han vid arrendets ordentliga, punktliga betalande, brister, kan han tvingas alt afflytta efter laga uppsägning och vanlig fardag). En sådan tillökning kan lian icke göra utan alt han förbättrat egendomen och nedlagt något deri. Har han deremot gjort delta, så säger ju rättvisan all han bör få behålla det. — På samma sätt skulle det gå efler nya tio år och framgent; men då arrendatorn, genom sådana tillökningar, sjelf, eller genom rätlsinnehafvare, hunnit stegra arrendesummari till dubbelt, borde denna icke längre ökas, ulan förblifva dervid på sländigt arrende, hvarvid afgifterne alltid skulle vara bestämda i spanmål, om också denna finge lösas efter årlig markegång för länet.

Arrendatorn skulle, vid sådan säkerhet, betrak-la hemmanet såsom sitt egel. och sköta det i mån derefter. Storartade förbättringar vid nyodlingar, vattenaftappningar, ängsvatlningar, skogssådd, o. s. v. skulle komma i fråga på jord, som under sådana villkor utarrenderades. Det allmänna skulle vinna betydligt derpå, likasom

arrendatorn och egaren — endast genom det atl man tillställt saken på grund af ett erkännande af arbetarens eganderätt till sitt arbete.

Ett sålunda ordnadt förpaktningssystem skulle troligtvis inom trettio år hafva betydligt ändrat landets utseende. Man skulle då få slippa se en mängd små possessionater med halfva egendomen skuldsatt, och ulan rörelsekapital; de skulle då långt hellre, med öfverlägsen penningestyrka (då deras förmögen-het användes såsom rörelsekapital), arrendera en annans jord, än svagt och med tärande ränlor Och krossande kapitalafbetalningär, samt heta trasslet af skuldsättningens följder, vara egare till jord som icke kunde under sådana omständigheter gifva så mycket den borde.

De små hemmansbrukarne, som nu så ofta få gå ifrån, enligt ordspråket, så som sparfven från axet, skulle, efter här föreslagna sätt, finna en uppmuntran till idoghel, och genom förvärfvadt välstånd förvisa fattigdomen från denna talrika klass af landt-brukare.

Om nu desse kunde, med vidare tillämpning af samma rältvisa regel, gifva sina få arbetare ett in-teressentskap i hela hemmansafkastningen, så att också desse kunde inlägga mera omtanke i sitt arbete, och hafva ett band mellan sig och husbonden genom gemensamheten, så skulle, från en ännu talrikare klass, den mest skärande fattigdomen aflägsnas.

Lämpligast vore att jorden styckades i jemt sä stora possessioner som kunde skötas af en familj, och göra den, med tarflighet, bergad. Då behöfdes inga främmande personer vid landtbruksarbelet, och intet daglöneri. De possessionaler, som nu sköta sin jord genom det förderfl¡gaste bland alla jordbruks-systemer, stattorpare-systemet, kunde tilldela dessa olyckliga menniskor så stor jordlott att de med familj kunde, såsom arrendalorer derå, genast berga sig, och i framtiden förkofra sig, med de villkor här äro upprepade, att eganderätten till deras arbeteblefve dem tillförsäkrad. En sådan åtgärd skulle vissl icke förminska jordegarens inkomster, ty det arbete han nu får gjordt på sin egendom år icke synnerligt lif-ligt; då samma personer arbeta för egen räkning, arbeta de annorlunda; hågen och den bestämda medvetna viljan, hafva här ett helt annat resultat än hvad man åstadkommer med fogdekäppen.

Det inses lätl, att när man erkänner egande-rätten, man också erkänner dess öfverflyttning på rättsinnehafvare, enligt samhällslagarne. Man skulle likväl, för att finna sig deri, när man är possessionat, helt och hållet glömma bort den olyckliga föreställningen att man är husbonde. Husbonderätl och välde har afseende på familjen, men icke vidare. En arrendalor hör icke dit, aldramirist efter här sagde system. Hufvudsaken är att både egare och brukare uttaga det mesta som af jorden kan erhållas; men för att åstadkomma detta resultat fordras först alt den arbetande har friska förhoppningar om framgång, säkerhet i besittning, och full eganderätt till sitt arbete. Derigenom kommer han att betrakta och behandla jordstycket såsom sitt, och han blir kompanjon med egentliga egaren, och i det praktiska skulle dervid hafva uppkommit det interessentskap hvarför-utan arbetet icke blir fullkomligt båtande och icke stående på moralisk botten.

I ett land, sådant som Sverige, der landtbru-ket sysselsätter största delen af befolkningen, skulle den här nämda fullständigare tillämpningen af egande-rätts-principen, med elt småningom och jemt sti-gande, höja jordegarens förmögenhet, och hufvudsak-ligen utrota fal tigdomen hos den stora mängd som nu lider af en falsk samhällsställning och som, utan förhoppningar och ulan annat syfte än för dagen, lemnar talrika rekryteringar åt pauperismen.

Handt verker iers och fabrikers drifvande, med tillämpning af eganderåtten till det arbete hvar och en förrättat.

Vida större svårigheter möta här än vid landt-brukets grundande på denna stora akt af en förut okänd rättvisa. Det är likväl möjligt äfven här, men fordrar större beslutsamhet för att genomdrifvas.

Vid handtverkerierna hafva vi sett huru allt är ordnadt med principaler och sådana som erhålla beting eller visst för dag m. m. Det sista eller dag-löneriel är och förblifver alltid förkastligt, så att der-om kan här aldrig blifva vidare fräga; men äfven vid det förra, eller vid betingsarbetena, inträffar likväl altlid ett dubbelt missförhållande. Det är visst sannt att i båda fallen kunde vinningen per dag utgöra så mycket att arbetaren derigenom erhölle

tillräckligt, men vid daglöneriet händer delta aldrig, och vid betingsarbeten der förtjensten understundom är tillräcklig, återstår likväl del dubbla felet, alt arbetaren icke har etl beslämdt och längre mål för sig, utan kommer i en ställning som gör lifvel (ill ett oredigt aggregat af korta syften som aflösa hvarandra (då det likväl alltid bör vara en enda ode-ladt fullföljd riktning); det sednare felaktiga i härvarande afseende är att han icke får samma interes-se som principalen. Det är i hvarje hänseende skad-ligt för menniskan att hafva sakerna ställda på sönd-ring.

Man erkänner, såsom gällande grund för handlingen, hvad den kristliga lefnadsasigten tillstyrker, — en kärleksrik uppfattning af förhållanderna till nästan — men så snart man vänder sig till det praktiska, beter man sig så som vore grundsatsen en sak för sig, och dess utöfning olämplig. Men den ar så litet olämplig inom förvärfningsgebietet, att tverl-om först derigenom den största produktionen uppkommer.

Det är på de lika interessenas väg som arbetets dignitet kan komma att erkännas, hvilket bör ske, så visst som denna dignitet är i skapelsen instiftad, således med något äldre anor än alla men-niskofunder.

1 öfverensstämmelse härmed borde alla handl-verkerier och fabriker få karakteren af bolag, deri arbetarne, såsom interessenter skulle deltaga. De gamla aristokratiska inrättningarne, der arbetaren ovillkorligen är slaf, ehuru ofta, i afseende på framtiden vida olyckligare lottad än den Westindiska slafven som åtminstone har andras omvårdnad under sin ofrihet, — dessa infernaliska inrättningar kunna väl icke upphäfvas inom den generation af principaler som uppväxt dermed; de borde fördenskull få qvarstå så länge firma't räckte, hvilket naturligtvis dess värre kunde blifva länge nog, enär ett firma kan villkorligtöfverflyttas på annan person, och bibehålla sig; men alla nya anläggningar borde ske utan principaler.

Invänder man härvid att en behöfvés för alt öf-verse och ordna hela gången af göromålen, så gäller delta inkast icke till försvar för det gamla systemet. Arbelarne skulle nemligen inom sig hafva alla till arbetsorganisationen — verkstaden eller fabriken — hörande funktioner fullt ordnade; dit hör naturligtvis också att hafva en som öfverser och leder det hela, men han skulle icke vara deras husbonde, skulle icke lefva utaf deras arbete, han skulle göra skäl för sig, furtjena genom sitt eget arbete såsom medverkande till hela företagets framgång. Alla dessa arbetare, från och med den nu nämda, genom alla funktionerna, räkenskapsförare, afsättande, och alla som tillhörde arbetsdelningens alla modifikationer, skulle känna sig vara på samma ståndpunkt, känna sig såsom frie män, de der berodde af sig sjelfva, hvilka egde att anklaga sig sjelfve för hvad som bruste, men också i sin ställning egde en väckelse, en ovillkorligt tvingande nödvändighet att utsträcka synkretsen utöfver del dagliga, hvilket nu, thyvärr, icke är händelsen.

Det allmänna skulle hafva en stor medelbar vinst ur etl sådant tillstånd, först ur det moraliska med dess omätligt djupa tillgångar, sedermera också i allmänhet ur den intelligenta rikedom som genom dylika åtgärder komme att lössläppas.

När 200 arbetare nu med en viss motspänstighet arbeta för en annans räkning, blir produktenicke större än som genom den af erfarenheten gjorda förmedlingen mellan de ömsesidiga egoistiska och motsvarande tredska anspråken (hos principal och arbetare) varit antaget såsom norm. Det är ett, genom sträfhet förmedladt minimum, der oberäkneligt mycken kraft hålles tillbaka utaf illviljan, således utaf, så till sägande beslutet att motverka. Del öf-riga blir, i likartighet med bvad som sker i mekaniken, men säkert kanske i multipler i stället för i delar, beräknadt för att öfvervinna friktionen. Man undslipper icke denna i mekaniken, ty materien är der anlitad i dess naturliga lagbundenhet, och den måste fortfara så. Men inom förnuflslifvets område, kan man bringa viljan att medverka, om man icke genom likgiltighet lemnar krafterna att spela i stridiga riktningar. Dessa båda typer för rörelse, för den materiella, med dess lag att endast genom stridiga beröringar underhålla rörelse, och för den andliga, att åt ett och samma håll rikta viljans ansträngningar för att erhålla storartade resultat, äro i lifvet förgätne till deras skiljaktiga karakterer; fördenskull denna mekaniska friktionsfäras användning inom intelligensens område, hvaraf följden nyss anmärktes vara att ett minimum måste beräknas.

Om deremot samma 200 arbetare, efter fritt val slutande sig tillsammans, utgjorde en full uppsättning af bvad som behöfves för en fabrik, d. v. s* kapitalister, (ty äfven dessa äro, genom deras sam-mansparade arbete —

penningen — rikliga arbetare), vidare personer med alla erforderliga arler af arbels-skicklighet, beräknad i visst för vissa utrönta prestationer hvar i sin art, bokförare och försäljare, förenade sig om att åstadkomma en gifven produkt, så skulle alla vilja åt ett håll, ty alla egde fördelen af det helas framgång, då vinsten, vid årliga bokslutet fördelades efter personernes antal, men med undantag för kapitalisten som först skulle hafva ränta på penningarne efter landets gångbara räntefot, och sedan sin dividend, lämpad efter arbetares medelmåttiga lefnads kostnad för år enligt ortens lefnads-sätt, sålunda, att om kapitalet vore 100,000 R:dr skulle kapitalisten först erhålla 3, 4, 5 eller 6 procent, efter vanligaste beräkningen i den ort der fabriken vore belägen, och sedan skulle han hafva så många lotter i dividenden som denna räntas belopp motsvarade i arbetande personers lefnadskostnad för år; om nu denna vore t. ex. 500 R:dr rgs, och räntan, efter 5 p. c. 5,000, så skulle han hafva tio lotter i delningen.

Det är likväl tydligt att andra siffror kunna öfverenskommas, eftersom erfarenheten gåfve vid handen såsom mera billiga och motsvarande ändamålet att få en rättvis fördelning.

För att utföra ett sådant företag behöfdes naturligtvis icke så stort penningkapital som när en ensam förläggare verkställer ett företag, emedan, i det här antagna fallet, arbetarne sjelfve medföra en stor del af förlaget i och medelst sina personer och den arbetsskicklighet de ega. Småningom skulle kapitalet också kunna växa derigenom att arbetarne, imån af deras förkofran, insatte penningar i det gemensamma företaget.

Men om alla arbetarne på detta sätt vore in-teressenter i företagets helhet , under det att de samtidigt vore för sitt arbete enskilt intresserade deri-genom att hvar och en räknade sig tillgodo hvad han i arbete inom sitt arbetsfördelnings-fack åstadkom, borde deremot hvar och en hafva sin hushållning särskilt, så att i det afseendet ingen ge-ménsamhet borde ega rum.

På dét sättet blefve individualiteten och personlighetens idé, jemte friheten, räddade; man finge en gemensamhet der denna lättar hvarje företag, men med bibehållande af den sporre som ligger i den en-skilta verksamheten med deäs särskilta syftemål; och man vore oförhindrad att i sin dagliga ekonomi få inrätta sig efter fallenhet, vanor m. m. —Det är visst sant, att flere slags besparingar kunna åstadkommas genom gemensam hushållning, men för ingen del må menniskan afsäga sig den elevation som åtföljer den egna härden, icke afstå från den välsignelse som ligger i familjelifvet.

Der sådana associationer varit försökta och misslyckats, hafva de troligen strandat emot den gemensamma hushållningens pröfvosten; ty om också större besparingar der kunna uppkomma, torde också understundom så mycket drygare kostnader deremellan förekomma, helst ovanliga förvaltmngsegenskaper skulle fordras för att med framgång tillställa en så vidsträckt hushållning, under det att alla medlemmar i ett så-dant konvikt, skulle alltid tycka sig kunna förvänta större beqvämligheter och mera vällefnad än som de finna sig erhålla. — Owenska försöket hade först god framgång i England, misslyckades sédan i Amerika, och äfven åter i England då han återkom dit. Det är troligt att det strandade på förvaltningsväsendet. Må man lära sig att använda gemensamhet till det hvarvid den kan användas, men öfverlemna åt den afsöndrade enskiltheten allt som naturligast kommer inom dess område.

Ännu lättare skulle sådana samarbeten låta till-vägabringa sig inom handtverkerierna, der aldrig många behöfva arbeta tillsammans. Åldern och den större skickligheten skulle der, i afseende på inkomster, svara emot det nuvarande mästerskapet, men de yngre och mindre försigkomne finge åtnöja sig med en mindre dividend, men beräkna sina prestationer lika högt som de skickligare beräknade deras, men ingen myndig vara beroende af de andra. ^ Der blefve arbetsfördelningen väl i allmänhet icke så långt drifven som vid fabrikerna, men hvad man presterade försvarligt och godt, hade naturligtvis lika värde som de skickligares presterade arbeten af samma slag, ehuru de yngre icke kunde lemna lika mycket af jemngod vara.

Det är förut i denna skrift visndt hurusom både skrået och näringsfriheten hafva i ett afseende samma påföljd, nemligen att några skola offra sina framtida förhoppningar på det att en skall hafva välmåga. Denna följd är beklaglig och äfven otillåtlig;den kan likväl icke ändras ulan att förhållandet af principal och underlydande upphör. Först då når alla äro principaler, hvar och en för sitt arbete, upphör del armod och det misslyckande, som

nu fordrar så många offer, medan ett mindre anlal har förhoppningar på utkomst, och äfvenledes lyckas att realisera dem. Näringsfriheten hafva vi härmed icke velat klandra; gifven med de jemkningar här förut äro sagda, att kapitalisten icke får inkräkta på talangens rätt, ulgör näringsfriheten också ett villkor för sådana handtverks-verkstäder som här äro i fråga.

Hedan denna, här omhandlade omständighet, ensam, är nog att afgörande verka pä fattigdom eller välstånd i ett land. Om alla de, hvilka nu i handt-verk, fabriker och daglönare-sysselsättning, förlora den ojemförligl större delen af hvad de producera, men derjemte producera mindre, genom det att sinnet icke är eggadt, utan tvertom domnad t genom föreställningen att de arbeta för andra, och att de sjelfve sakna en vidsträcktare utsigt, en glädjande förhoppning på fortkomst, så finner man h vil ken förfärligt verkande orsak till fattigdom det måste ligga i detta allmänna missförstånd om eganderätten, och huru mycket mindre tillgångar derigenom skola uppkomma i det allmänna; således oändligt ökad fattigdom y och betydligt återhållen produktion. Om denna plundrade mängd, — den slora massan—komme i tillfälle att skapa sig större tillgångar, huru mycket skulle icke åter den rike derigenom vinna? Der-emot, så länge arbetet fortgår efter friklionstheorien,och produktionen verkslälles under ett doldt inbördes krig, skall eländet också fortgå med ökad fart, och dess följder skall också den rike icke kunna i längden undandraga sig.

Hvarför hafva alla hittills uppgjorda planer för arbetarens upphjelpande och arbetets elevation misslyckats? Hvarför har man icke kommit längre än till frasen, den snart äckliga frasen, om arbetets organisation? Derför att organisatörerna icke betänka hvad ett organ är, att det är någonting alldeles oberoende af all villkorlighel, och alt ett organ måste ända in i det innersta, så tillsägande i hvarje atom innefatta egenskapen att uppehålla och nyskapa sigsjelf. Om man gör ett inhugg i en mekanisk serie, upphör hela konststycket; om man skadar en lem på menniskokroppen, sätter den sina krafter så mycket lifligare i verksamhet för att återställa det skadade inom det friskas område. Allt hvad man gjort för att organisera, har varit mer eller mindre snillrikt uttänkt mekanik — som måste stadna vid första skada. Menniskoarbetet blir organiskt endast hos in-dividsn. Det är en sals som icke får förnärmas, om man vill önska en hel hel. Lemna åt individen dess fulla ulveckling, hvartill hör först arbetets fri-hel, och sedan i sammanhang dermed, samma arbetes produkl, hvarigenom man hyllar eganderätten i första momentet af dess uppkomst, så har man — väl icke gifvit en organisation åt arbetet — men man har då lemnat i fred den organisation som allmakten ordnal, och med sådan beskaffenhet skallarbetet, så väl som den genom hvilken arbetet utgår, icke sakna behörig plats i samhället, och icke heller sakna behörig dignitet, och välstånd och moralitet skola då tillsammans framte sig i del yttre, likasom fritt arbete och moralitet äro ett den slund de utgå ur menniskosinnet och konstituera en egande rätt åt sin gemensamma produkt.

3:dje Orsaken till fattigdomen.

Näringslöshet till följd af skrålagstiftning.

Med skrålagstiftning förstå vi ej allenast handt-verkeriernas skrån och privilegier, utan också fabrikanternas, samt prohibition och undantagslagar i allmänhet för arbetet.

Det är tydligl att hvarje hinder som staten lägger i vägen för all oskyldig verksamhet måste, för en stor mängd samhällsmedlemmar, försvåra utvä-garne till bergning. Vore nu, å andra sidan, de prioriterade verkligen derigenom i samma mån hjelpte, som mängden är skadad, af sådane institutioner, så skulle åtminstone den sammanräknade rikedomsmassan derigenom komma att skapas i lika grad; men det är långt derifrån, och liksom Sveriges klädesfabrikanter hufvudsakligen genom smugglarnes försorg att visa utländska kläden, erhållit väckelser att förbättra sin tillverkning, och derigenom stigit så mycket som för öfrigt under bibehållen prohibition kan väntas,

likasålikaså hafva skråen och öfriga privilegierade, blott genom tillfälligheter kommit mer eller mindre ur den kalla domning i hvilken de genom tillit till skråbanden blifvit in vaggade, och den fördel de sednare skördat, synes bäst vid jemförelsen emellan det som hos oss förekommer, och hvad man i andra länder finner presteradt i så Väl handtverks- som fabriksväg. Man ser tydligen att i dessa fall blir en näringsidkare långt mera liknöjd och säker på sig, följer icke med siri tid, och följden blir att ojemförligt mycket mindre intelligent verksamhet

kommer sådana näringar till godo. Häraf bristande summariska tillgångar, i jemförelse med hvad som skulle uppkommit , i fall idkarne haft någon sporre för omtankan. Men ännu värre är det härigenom ställdt med de många, hvilka i ett land, med stängda näringsutvägar, för-gäfves se sig om efter arbete och fortkomst. Huru oräkneligt många nödgas icke, under sådana omständigheter, stanna på dagakarlens ståndpunkt, och ifrån den har man icke ett steg till pauperismen, ty man står då redan inom dess område. Huru många dessutom, hvilka finna en undskyllan i sjelfva ställningen, så att de, både i sitt eget och andras omdöme, vilja vara ursäktade, då de gå görlösa, ursäktade med uppgiften att det är ondt om arbete.

Den förmögne upptager sällan denna ursäkt såsom gällande; det är en från barndomen inpreglad hårdhet, emedan han aldrig försökt den brödlöses

ställning, och dessutom tycker alt arbete för dagen

är en lott med bvilken den fattige bör vara nöjd. Huru man an må vara införlifvad i skrå-principer, åtminstone borde aldrig någon förnekas att sjelf, utan biträdande personer, få idka ett yrke, men äfven detta veta vi att den stränga skråprincipen förbjuder; bönhasjagterna voro sådana oanständiga sam* häl Isåtgärder, vid hvilka en fattig usling förföljdes, beröfvades sina verktyg och böt fal Ides såsom förbrytare dé han idkade ett hand t verk blott med sin egen personliga förmåga.

När en sådan hufyudnäring, som t. ex. i Sverige hela jemtillverkningen utgör, varit begränsad af privilegier (hvilka icke blott utestängde andra från rättigheten att idka detta yrke, utan också qvarhdll de privilegierade på en gifven punkt, hvarutöfver de icke fördristade sig utvidga sin produktion), finner man likaledes att arbetstillfällen genom detta tvång skulle komma att saknas. Om dithörande idkare till-, verkat dubbelt — och det hade under långa perioder varit en möjlighet — skulle arbetsförtjenslen för de fattige varit svarande deremot. Det medgifves visst, att denna ovissa förtjenst med dagsverken är on ganska farlig ställning för dem som inkommit deruti, men under sådana omständigheter som allt hittills varit rådande, är det likväl en ojemförlig skillnad på tillståndet i sådana orter der en frisk produktion råder, arbetsförtjenst finnes temligen jemt tillgänglig o. s. v. och å andra sidan der denna förtjenst saknas.Emedan'våra fattiga finnas till största sammanräknade mängden i landsorterna, skall verkan af jern-brukens och bergsväsendets begränsade drift, nödvändigt liafva egt stort inflytande på fattigdomen i landet. Denna del af näringstvånget har visserligen nu upphört, genom Konung Oscars nyligen gjorda förändring i lagstiftningen för bergsväsendet, men det fordna tvåhundraåriga tvångets följder hafva icke der-med försvunnit, och på oräkneliga ställen ser man, i fattigdomen, följderna af denna fordna brist på näringsfrihet.

Men det är icke nog med att betrakta ett och annat exempel på yrken och de följder som för fattigdomen uppstå derigenom att personer medelbart eller omedelbart hållas aflägsnade från den sysselsättning som dessa yrken kunnat medgifva. Man måste ännu mera fästa uppmärksamheten vid den allmanna nedslagenhet som hvilar öfver den medellöse, till följd af att han från sin späda ålder vet att alla vägar äro stängda för honom, så framt han icke qvar-stannar på den punkt dit ödet en gång alldeles slumpvis ställt honom, och som för den stora mängden utgör den vådliga ståndpunkten der daglöneriet ännu utgör en önskansvärd och efterlängtad tillflykt.

I det afseendet har man, i länder hvarest näringsfriheten råder, sett en betydlig skillnad från ställningen der skråprinciper äro gällande. I Preussen ser man alldagligen otaliga exempel af huru personer för hvilka det icke går i ett yrke, vända sig till ett annat, och der lyckas bättre. En oräknelig mängdmenniskor frälsas från nöd och elände genom denna lätthet all få söka sig en annan väg, om den ena icke lyckas. Vanligtvis blir det en liten handel som vid ombytet lättar den fattiges betryck, då han misslyckats i ett företag.

Redan vissheten som hvar och en eger, att intet hinder i samhällsförfoganderne ligger i vägen om man vill gripa sig an, skänker en förtröstan som utgör mer än hälften af framgången, emedan mod och menniskovärde derigenom kunna bibehålla sig; men der tvärtom den motsatta vissheten i forvåg råder, att hvarje väg är stängd, der försvinner den moraliska och intellectuella rikedomen ur mennisko-sinnet, och hvarifrån skulle då de

materiella tillgån-garne komma? ty, det måste vi åter upprepa, all rikedom är till sin grund intelligent rikedom.

Det är en skam för vår tids samhällen att de icke i afseende på näringsfriheten gå ut ifrån bibelns ord och den dom som blef utsagd öfver våra första föräldrar, att de skulle nära sig med sitt arbete. Det är så mycket mera skamligt, som vår tids bildning icke borde missförstå att arbetet är ett inre, men icke rätteligen ett yttre, tvång. Med uppfattning häraf är det ett oförsvarligt hån emot naturbudet att hindra menniskan från att arbeta, — ett hån så mycket mera rått då man inser att arbetet i dess ädla grund icke är annat än försynens eget sätt att genom menniskosinnet yttra sig inom ändlighetcns område.Hvar helst denna yltring får ega rum, stödd af upplysningens och sedlighetens motiver, samt med iakttagande af eganderätlens helgd i afseende på den produkt som utgår genom hvarje individ, måste fattigdomen försvinna, och hopp och verksamhet och rikedom småningom intaga dess ställe — men nu!

4:de Orsaken*

Att straffet i Staten skall syfta på en brottslings förbättring.

Det kan väl synas såsom en grymhet, alt så helt kort upptaga denna omständighet såsom en bland orsakerne till fattigdom i eit land; emellertid kan ett motsatt förfarande väl visas vara välgörande till sina följder,* och om det tillika visas att afsigten ingalunda är att förvärra den brottsliges ställning genom straffet, så torde menniskovännen låta förmå sig att utan skräck åse härvarande uppgift, och följa det resonnement som är ämnadt alt förklara och bestyrka samma uppgift.

Huru brottslingen här kommit att omtalas, beror af den omsländighelen alt han dels oftast tillhör de fattigare klasserne, dels efter frigifningen ännu oftare kommer att tillhöra den beklagansvärdaste pau-perism.

Huru grundsatsen, att förbältra den brottslige, här blir föremål för motsägelse, beror af den omständigheten att, utom allt annal, erfarenhelen visathurusom staten vid straffs användande icke har medel att dervid åstadkomma en förbättring hos den straffade.

Vi ämna icke inlåta oss i striden om statens straffrätt, en rätt som blifvit satt i fråga. Vi antaga den utan att här säga skälen för detta antagande , hvilka likväl af det följande skola inses.

För att komma till full klarhet i afseende på det praktiska, skola vi tillse hvad straff innebära. Skall straffet vara hämnd? Det kan man ej på allvar mena, då det kristliga sinnet skall afgöra frågan. Afven för reflexionen är hämnden icke något som man kan vidhålla, — emedan den är ett oting, en, den komplettaste brist på verkligt innehåll. Skall straffet tjena till skräck? Denna fråga besvarar man vanligtvis jakande* Men dermed är man icke på redig fot så vida straffet alltid kommer efter gernin-gen. För att förstå hvad skräcken då skall åstadkomma, måste man således tänka sig afsigten att dermed förekomma dylika dåd som det hvilket man bestraffar. Då finner man att straffet utgör ett forsvar till förmån fpr dem som eljest möjligen eller sannolikt skulle hafva blifvit utsatta för likartade dåd som det bestraffade«

Ett försvar ligger således i straffet. När den enskilde blir angripen, erkänner man hos honom den naturliga rättigheten att försvara sig. Sjelfforsvaret godkännes i hvarje lagstiftning, men oaktadt detta erkännande önskar man likväl i samhälle, så vidt möjligt, slippa detta sjelfförsvar; man väntar försvar afstaten. Statens straffrätt är således intet annat än sjelfförsvaret hos den enskilde, öfverlåtet på staten. Mera skall man icke af straffet begära.

Ingen förbättring är tänkbar utan kärlek j men kärlek kan icke ligga i sjelfförsvaret, således lika litet i det allmännas försvar. Det utgör en vilkorlig tillsats då man säger att staten kan förfara fogligare, ädlare, skonsammare än den enskilde; detta hör icke till saken — i fall man erkänner hvad vi nyss upp-gifvit, att statens straffrätt är sjelfförs varet, öfverllyt-tadt på det allmänna.

För alt särskildt säga ett ord om statens större makt vid försvaret än den enskildes, invända vi att den synes oss tvärtom mindre, alldenslund den enskilde, vid sjelfförsvaret, kan göra något för att hindra fullföljden af del dåd som sedermera kan komma i fråga alt straffas, men staten kan, med hela sin apparat af makt, göra intet förr än det år för sent för att hindra just den gerningen, och det straffsfaten sedan utöfvar på förbrytaren bör vara åtminsto

{+-+} ne så stort som den enskilde vid sjelfförsvaret behöfl göra för att försvara sig. Häri synes oss analysen ligga, äfvensom det synes oss såsom saken icke böi annorlunda än analytiskt få behandlas — förutsatt att man godkänner sjelfva deduktionen af straffets väsende.

Säger man åter att sjelfförsvaret — den enskildes eget, eller såsom öfverlåtet på staten — icke kan ske med kärlek, emedan det ligger utom sedlighetens område och går in på naturtillståndets befogen-het, så måste delta inkast medgifvas, men då gäller påståendet så mycket mer, alt stalen icke skall, i straffet, hafva någon annan afsigt än att vidmakthålla försvaret,

Dermed säger man likväl ännu mindre alt detta försvar skall vara blandadt med någon afsigt alt upp« såtligen förderfva.

Men afsigten att förbättra den brottslige, är en afsigt som icke är skäligen motiverad. Alla samhällsmedlemmar, alla menniskor, behöfva förbättring; hvar-af skall staten föranledas att vända sig med sin förbättringshåg just till dem som minst synas egnade att emottaga en förbältring? Hvarföre skall den icke snarare visa denna lust mot dem som genom ett, i allmänhet sedligt, uppförande, synas lättare i stånd att bringas till en högre ståndpunkt? Vi vilja undvika uttrycket att de sednare synas bättre hafva för-tjent en sådan behandling; men det qvarstår alt en förbättring är lättare att åstadkomma hos dem som icke fallit djupt och groft. Man har mycket att göra för de stilla i landena innan man slösar statens krafter på de ofredliga och kärlekslösa.

Men åter; blir den brottslige förbättrad genom straffet? Det synes oss, såsom vore brott och straff tvänne agentia, tagna ifrån tvänne alldeles olikartade områden, hvarföre det sednare intet moraliskt hänförande kan få till det förra och till brottslingen, följaktligen ingen ändring göra i det sinne som bestämde sig för det förra, när nemligen straffet skall ligga inom förbältreriets gebiet.Vil! stalen åter, såsom rättast synes, straffa för att försvara , borde den stanna dervid.

Vill staten sedan också särskildt taga den straffade under sitt beskydd genom uppfostran, så återkommer den förr gjorda invändningen att oräkneliga personer finnas, hvilka, om icke med större anspråk på statens bildande mellankomst, åtminstone med vida större sannolikhet för framgången af tillgö-randerne, erbjuda sig såsom ämnen för moraliska inverkningar.

Man är emellertid fullt eYiig om åsigten af hvad statens tillgöranden hittills hos oss åstadkommit då den sökt förbättra brottslingen. Den har förvärrat honom, genom att samla dem i massor, öfverlemna dem åt de följder som alltid inställa sig med organiska ämnen samlade i massa, nemligen att åstadkomma en jäsning. Jäsningsgraderne säger analysen åro fyra, de tre första graderne öfvergå i den sista, eller förruttnelse-jäsningen j och denna jäsning har man åstadkommit genom korrektionssystemet.

Den straffade, och derunder, genom särskildt för-vändhet i sättet, svårt förvärrade, brottslingen, är emedlertid, sedd från en annan synpunkt, en fattig. Således har förbättreriet hittills danat en stor mängd fattiga, och dessa utaf den alldra farligaste klassen » ett samhälle.

Genom uppmärksamhet på detta förförliga system, som alltför länge i Europa varit ett skändligt experimentalfält med menniskosjälar, har filantropen kommit till en annan åsigt. Man vill icke släppaförbattringsidéen, ehuru väl del är påtagligt att man borde damma i bäcken, heldre än i ån — bildade annu icke fallna, men hvilka sakna en säker grund ptt stå på, och således lätt kunna komma att falla, Det måste medgifvas att en särskild omständighet tillkommer, som kan gifva staten ett åliggande att i den straffades sambälIsställning godtgöra den skada som straffsättet åstadkommit. De vilda kroppsstraf-fens tid är lyckligtvis för det mesta försvunnen« Endast för några få fall af skandlig trotsighet och hån emot andras frid, torde de böra bibehållas. Men då man straffar med fängelse, (utan det förgörande i sal Iskap mellan brottslingar, h var igenom en esprit de corps åstadkommits) och således använder ensamliets-fangelse, synes man böra något närmare betrakta dettas beskaffenhet, på del man icke må blifva alltför grym. (Det nya criminal-lagförslaget tyckes slösa med tio år, femton år, tjugu år, ja lifstid; [hvartill tjena förbättrings försök med dessa sistnämnda?] och det tyckes såsom voro bestämningarne fruktansvärdt grymma). Men den frågan bör icke hit annorlunda än så vida den har gemenskap med den

straffades beskaffenhet då han utträder ur fängelset Ar han då förlamad till själen, så har systemet ingenting godt utratfat. Är han bragt ur alla menskliga samhällsförhållanden, så har man likaledes icke gjort någon nytta åt den brottsliga sjelf. Har ban under sin långa fängelsetid förlorat alla relationer och hela så tillsägande verldslifs^serien, så har man också föga nytta gjort honom, — och lika liten nytta åt samhälletmed att dit utsläppa en person som i vissa afseenden är oduglig att ¿ter der verksam inträda, och som med svårighet skall kunna eröfra de existensvillkor, förutan hvilka man aldrig kan vänta sig fred ifrån hans sida*

När staten på s¿dant sätt —– genom fängelse -— kastar sig öfver en menniskas framtid och med våld gör honom till det allmännas myndling, kan staten med skäl vidkännas skyldigheten att med honom förfara så som hvarje rättskaffens förmyndare gör med sina myndlingar, nemligen afse deras framtid. Men hvilken framtid bereder staten åt dessa? Kanske ge-nom handtverksskicklighet som man förskaffat dem i fängelset? (samt på bekostnad af alla redliga arbetare i samma fach, och som blifva först brödlöse tiggare och sedan skälmar, emedan iangelserne, såsom statens uppfostringsanstalter, borttaga arbetet från den ärliga arbetaren, och slutligen, genom villkorli-ga låga priser, [dä något är bättre än intet] under-sälja och förstöra den frie arbetaren till dess äfven han kommer i fängelset och har sitt bröd). Men brottslingames handtverksskicklighet är ingen säker borgen för deras framtida oberoende af behof och nöd, emedan deras olyckliga härkomst från arresterna utesluter dem från den lyckligare beröring med men-niskor som heter förtroende; och följaktligen blir uslingen, i sitt återvunna frihetstillstånd, sannolikt icke lyckligare än t sin arrest.

De otaliga rön som man under sednare år gjort i iangelserne, i synnerhet der tysthetsregeln skolattillämpas, hafva gifvit den slutliga erfarenhet att alla straff på fullvuxne personer reta. Det anmärkes tills vidare, i afseende på straffens verkan på mennisko-sinnet. Men det får icke motsägas, hvad här förut är yttradt, att utan kärlek ingen förbättring är tänkbar. Således, i fall någon verkan skall förväntas af fångens behandling, måste man, bredvid straffet, använda något moraliskt medel, som med säkerhet slår an på hans sinne. Ett sådant medel kan icke vara ett yttre, det måste vara något som har samband med menniskosinnet sjelft. Ett sådant medel är hoppet, denna höga genius som står beskyddande öfver menniskans vilja och sammanbinder den nied ett mål.

Om fången ser att staten, som straffar honom, icke förjagar denna genius, så försvinner hätskheten ur hans sinne, han känner sig icke mera ohjelpligt olycklig, och försoning kommer nu att försiggå inom honom. Det inre öfvergår till ett yttre, i fall det hopp man förespeglat honom icke häntyder på ett annat mål än det han lifligt kan. fatta. Ty dåraktigt är att vid inverkan på råa naturer låta hoppet omedelbart häntyda på menniskans högsta mål, som är honom en styggelse, då det skaU vara en ersättning för de begripliga syften man beröfvar honom här i lifvet. Han finner då, såsom verkliga förhållandet är, att man assignerar på evigheten, emedan man kan bestå honom densamma gratis. Men man kommer icke derhän med språng öfver lifvets lägre förhållanden; man måste kämpa sig igenom jordelifvetoch stående på dess grund, höja sig (ill en annan verld, så säger en högre andlig erfarenhet.

Etl sådant längre mål skall fången först hafva i sigte, då ser han att staten icke vidare menar ondt med honom, och då inställer sig äfvenledes tacksamheten som lenar isen omkring det kalla hjertat; godheten å statens sida föder kärlek hos fången, och med denna sinnesstämning är vägen till evigheten säkrare banad för honom än genom andaktsböcker och allt upptänkligt ceremoniel inom fängelseväggarna.

Detta lägre mål, och säkra förhoppningar att uppnå detsamma, är sådant som fången oändligt lätt fattar. Men så snart menniskan fått ett oskyldigt syftemål, är hon redan derigenom verkligt förbättrad.

Hvad är brottsligheten annat än sjukdom? hvad annat än brist på moralisk helsa? Och för denna är hoppet det enda hefande. Gif honom då tillbaka hans framtid som straffet beröfvat honom; gif honom ljusningen af en arbetsam och fridsam lefnad, fri från samhälIsförföljelser, fri från likars förakt och hån; men låt honom eröfra den, först genom hårdare arbete och sedan genom lindrigare; låt honom, sedan vanan gifvit honom förmågan att arbeta idogt, sjelf arbeta in de medel han behöfver för att njuta denna fridsamma lefnad, så skall den fordna brottslige öf-vergå till rangen af bepröfvade lyckliga samhällsmen-niskor.

En sådan lyckligare samhällsställning, oberoende af nöden, oberoende af medmenniskors grymma och spefulla

omdömen,undanryckt frestelserne af kulturlifvets många,på nära håll sedda njutningar, kan en frigifven fånge icke, vinna då han kastas in i tumultet, på alla sidor omgifven af sådana som se honom med sneda ögon, på alla sidor lockad af exemplet huru mycket andra ega och huru mycket dessa njuta, retad och förkrossad af den tanken att han ensam är betraktad på ett annat sätt än andra menniskor, utskjuten, misstrodd, bevakad och föraktad. Det skulle fordras jättestyrka för att, under sådana omständigheter hålla sig uppe, vara lugn, ödmjuk och resignerande. Man får icke begära denna sublima storhet hos någon menniska i allmänhet, och alldra minst hos den som icke har det rena medvetandets bergfasta stöd, utan tvärtom har sin ännu mäktigare fiende inom sig. En sådan slitning är icke att uthärda; och snart nog måste en så beskaffad person, i sådana lefnadsomständigheter, känna sig dragen tillbaka till fordna förhållanden, om icke för annat, för att undgå det skärande missförhållande hvari han befinner sig, midt emellan två fiendt-liga makter, eget 6inne och yttre omgifningen.

Men utom denna allmänna orsak till återfall, beroende af den straffades egen beskaffenhet, måste han i fattigdomen finna en lika allmän anledning till återfall. Det är fördenskull af stor vigt, att först förskaffa honom möjlighet att förvärfva sig uppehälle.

De föreningar hvilka man i sednare år bildat för frigifna fångars beskyddande, äro i rangen bra lika en oändlig mängd af de många fradgiga idéer på hvilka samtiden kastat sig, under förmodan att hafva tillegnat sig realiteter. Dessa föreningar äroen ”ljudande malm och en klingande bjällra.’* Hvad kunna de uträtta? Bildade personer i en afundsvärd samhällsställning skola der gripa sig an att vara den brottsliges bröder, länka för honom och jemna hans nya bana* På hvilket sätt göra då dessa bröder och nya fäder? Hufvudsakligen bereda de sig att för ma skyddlingar skaffa inträde i goda familjer, der de skola anställas såsom tjenare.

Familjen borde och bör vara en helgedom. Har den också, genom tidslynnet upphört att vara det, så bör man åtminstone försöka att återställa denna dess egenskap, men alldra minst uttänka nya sätt att inkasta moraliska gifter deri.

Om en frigifven fånge skall med någon skenbar fördel anställas i en familj, så måste det vara i en sådan der han icke sjelf får elaka efterdömen. Det är således i de bättre familjerne han skall anställas. Det är riktigt.

Har man betänkt hvilken verkan sådant skall medföra på den ekonomiska ställningen och den moraliska åsigten hos hela tjenstehjonsklassen så vidi den hittills varit oförvitlig? Skall denna klass icke snart börja grubbla öfver hvilken underlig befordringsväg ödet nu börjat använda, då de bästa tjensterne upptagas af sådana personer som tjent sig upp genom arre-sterne? Hvilken vådlig ryckning skall icke en sådan upptäckt åstadkomma på tänkesättet inom tjenande klassen.

När en frigifven fånge kommer i tjenst uti ett sådant godt hus, blir det alltid till en del på be-kostnad af de förut der tjertartdés moralitet. De som voro der förut, hade alltid en aktning för sig sjelfve; nu se de att deras husbondefolk aktar dem ringa, aktar den moraliska renheten ringa, då man intränger en sådan kamrat, som nu skall vara derasjem-like. De uttaga icke afsigten att förbättra denna genom de andras högre moralitet; de se blott de-gradationen, och — de hafva rätt.

Ämnar man väl sjelf umgås kamratligen, broderligen med den nye tjenaren? — Gör man icke det, så är ändamålet ju förfeladt; gör man det åter, så blir det företrädesvis framför hvad man gör ål de andra, hvilkas moraliska åsigt, och hvilkas rättmätiga anspråk då blifva ännu mera angripna genom den nya methoden.

Nej! erkännom att afsigten aldrig var annat än att låta den gamle tjenstehjonspersonalen blifva de uppfostrande, och ”le commencement de la fin* är om hela tjenstehjonsklassens moralitet blir genom ett dylikt försök af förbättreriet, på en gång nedsatt i värde, derigenom att dess erkända moraliska rang förnärmas, och att de sedan, man för man, gå ifrån detta stora steg af förnedring inom egen och andras opinion, ytterligare ned till mer och mera minskad finkänslighet i afseende på moraliskt värde.

Skulle några ibland dem, i trots af så ofördelaktiga omständigheter, stå på egen botten, bibehålla aktningen för sig sjelfve och stolte afvika från husbondefolkets, i det praktiska ådagalagda, åsigt af

mora-moraliska anseendet, så skall denna högre sjelfkänsla åler verka högst menligt på den nya kamraten, som

dervid skall, vid tusende dagliga fall, vid helheten af sin omgifnings bemötande, känna sitt gamla sår upprifvet, och deraf återfå hänvisningen (ill del lif han förut anses hafva fört, den umgängelse som icke försätter hans inre i strid med det yttre.

Men endast sällan skall man hos tjensleklassen finna denna kraft. Äfvenså hos fången sällan den sublimt förbättrade beskaffenhet man måste förutsätta för att på allvar vilja genomdrifva denna moderna afart af förbättreriet. Allmännast skall det väl tillgå på det sättet att de tjenare som förut varit i familjen, äro mindre säkra i sin tro på sig sjelfva, men likväl hafva stora anspråk, helst, lyckligtvis, framför en straffad förbrytare; deras tro skakas våldsamt, och finkänsligheten i afseende på reputa(ionen försvinner, under det de bibehålla så mycket af anspråken alt de förmå visa brottslingen sitt förakt; under det att han retas och förbittras, inverkar han likväl småningom på dem, så att, efter längre eller kortare tid hafva de, som förut voro noggranna om sitt anseende, hunnit bli känslolösa derför, och nästa steget blir alt konformera sig med husbondefolkets åsigt, att man icke behöfver vara så noga. Umgås man med tjufvar och skälmar inom familjen, så kan man med allt skäl också från andra håll draga dylika inom sin omgifning — och hela klassen skall,

med det fruktansvärda systemet, bli fullkomligen de-

 *moraliserad inom kanske Ire eller fyra år. Det vore ju en herrlig vinst under det att man icke vunnit något för den med förkärlek hyllade brödrenl

Har man betänkt hvilka lockelser till njutning och Vällefnad förete sig i ett förmöget hus, och huru de måste å nyo verka på ett sinne som, redan förut, mindre nära lyxen, förgripit sig på dess tillgångar? Allt, allt har detta vådliga system emot sig; under det att man till dess förmon icke kan åberopa mer än en tom fras, så lydande:

Att man bringar den fallne inom den moraliska helsans område; *— hvilket vi nu sett huru del slår ut.

Inom handtverkerierne möter honom likaledes många svårigheter. Man kan icke dölja hans härkomst; misstroende är deraf en följd, och man må varb glad så långe den stora mängden, den stora obildade mängden, har fördom emot bestraffade personer. Man kan icke hos dem förutsätta samma motiver till förlåtelsen som då den bildade med försonlighet ser ned på den fallne. Hos mängden utvisar foglighet i det af-seendet endast slöhet i de moraliska anspråken på sig sjelf och andra.

Handtverkerierne stå alltid på en mera versatil grund, och fabrikerne ännu mera; beröringen med personer af helt andra kategorier än den frigifne sjelf, blir honOm stundligen en aggande påminnelse som förbittrar hans lif, och föranleder antingen att han skall känna sig krossad under missaktningen och hånet, eller resa sig till sjelfsländig uppskattning afjust de lefnadsförhå Ilanden genom b vilkas följder han på flerfaldigt sätt lidit och ännu lider.

Ingen sysselsättning är, i alla afseenden, lämpligare för honom än landtbruket. Der kan han, på afstånd från lyxens retelser, lugnt förvärfva sitt uppehälle.

Den omgifning han der bör hafva, år just af jemlikar i öde. Då förebrår icke hvarje blick honom hans förra lif; hans sinne blir icke bittert vid jemförelsen med sin omgifnings lyckliga belägenhet att gå obemärkt och lugn igenom verlden. Att vara omgifven af likar, är icke det som utgör vådan, under det man har en väldig och afgörande motvigt inom sig, nemligen syftet till ett annat mål än det man förut haft. Alla hafva dessutom samma nya syftemål, och emellanåt måste de få en väckelse (ill tacksamhet emot öde och menniskor när deras förr så oroligt kastade lefnadsjulle gått in t säker hamn.

Det är kolonisationssystemet som härmed åsyftas. Det blir slutligen det man måste tillgripa,* det kan visserligen hända att man förut famlar omkring ännu på flera vägar för alt uppsöka hvad som ligger så nära; men slutligen skall den methoden, såsom den enda säkra, lemna en räddning åt både brottslig och obrottslig, fattig, befolkning, och detta så länge ouppodlad jord linus att tillgå.

Man har försökt detta system i flera tidehvarf, med olika följder — naturligtvis emedan kolonisa-lion icke är detsamma som kolonisation, då grundsatser ocb deras utförande kunna vara högst olika.

Om de gamla staterne vet man att detta medel var allmänt, och många århundraden igenom prakti-seradt. Det måste således i de tiderne hafva befunnits fördelaktigt. Om också handelsafsigter lågo der-under, och de koloniserade icke utgjordes af brottslige, är det likväl säkert att hvarje stat, vid denna operation, var i tillfälle att utskaffa drägg och skum, äfvensom att, i fall de samma personerna, likt den med osmak inbitna krukan om hvilken Phaedrus talar, till en del bibehöllo deras dåliga beskaffenhet på en fremmande jord och under andra omständigheter, hade man åtminstone två resultat af stor vigt, att staten blef dem qvitt, och att deras efterkommande blefve såsom andra menniskor.

Ännu en gång: det är hoppet, de, förnuftigt framkallade, förhoppningarna, som skall lyfta menniskan; intet agens yttrar någon gynnande verkan på menniskan utan detta. Och ett hopp om fredlig utveckling af framtidsödena kan icke åstadkommas hos den frigifne fattige fången, hvarken på tjenslehjonsvä-gen, eller i yrkena. I alla ställningar i lifvet har han i allmänhet att befara de oförvunnes motvilja; och huru långt kommer menniskan då hon i beröring med dem som skulle vara hennes likar, icke finner välvilja? — Och den motvilja åter som, genom fördom, visas den straffade, upprepom det, är en lycklig omständighet som man, långt ifrån att aflägs-na, bör se med glädje; den utgör hos den råaremängden åtminstone en proklamation af att det rätta bör hållas i aktning och det orätta föraktas. De kunna icke skilja sak och person, icke absfrahera menniskan från brottslingen, och man bör icke önska dem denna urskillning innan de också i andra afse-enden hunnit den grad att de kunna det genom verklig moralisk förädling.

Vi återkomma till kolonisationsidéen. Man har i sednare tider, helst från England, användt kolonisation, både åt oförvunna och åt brottslingar. Det förra lärer väl alltid varit förmånligt, det sednare deremot har icke vunnit vexande förtroende. Men skälen dertill äro alldeles skillda från hvad här bör komma i fråga. Det är deportation som i England utgör kolonisations-idéens tillämpning.

Genom kolonisationens användande såsom straff, hvilket är händelsen med Engelska systemet, kan icke samma ändamål vinnas. Det har dessutom det felet med sig, att vid användning på bestämd tid, föranleda ofantliga kostnader med fram- och åter-transporf, hvarvid man får tillbaka samma bofvar som förut, endast kanske något mera förvildade, och under liden vaggade af förhoppningar utaf den gamla arlen inom deras lif. Elt sådant system kan icke annat än vara högst ofördelaktigt. Såsom lifslidsdeportalion kan man vänta någon verkan deraf, men blandningen med en annan befolkning bibehåller minnet af fångens egna samhällsställning; förflyttningen till ett herrligt klimat innehåller mera lockande än afskräckande verkanpå brottslingens sinne. Med ett ord: man har nästan alla omständigheter emot sig.

I Nederländerne och Belgien har man försökt inhemska kolonisationer för fattiga. De hafva på sätt och vis lyckats i det förstnämde landet, men i det sednare blifvit alldeles vanvårdade — såsom det tros, till en del af leda till alla institutioner från den tid staten var förenad med det förra riket, I Holland har likväl bibehållandet af principen kostat betänkliga summor. Tillställningen är den att man på en jordmån som hufvudsakligen är en uttvättad hafssand-botten, odlar och bosätter fattiga personer, hvilka då få ett torp med inventarier och ett års förlag — emot skuldsättning för värdebeloppet. Kan man tänka sig något orimligare än redan denna princip. Skuld är antecipation af framtiden, såsom vi veta. Den utgör i vår tid det allmännast begagnade sättet att knäcka sina förhoppningar och stäcka lefnadsmodet. Nu har man hoppat* att de bosatta skola med friskt mod gripa saken an, då de, vid den nya början af sin bana, hafva ulsigten för sig att behöfva angripa en skuldsumma som de skola arbeta sig utur. Tolf-hundrade floriner (R:dr B:co) utgöra den Sisyphs-sten som de komma att välta på under återstående lifslid. Huru kan maii förvänta sig lycklig utgång på en sådan kamp för andra än några få, synnerligt kraftigt utrustade karakterer? — För öfrigt utgöra dessa kolonier också till en del fortsättning af tukt-husidéen, och göra deras administration ganska kostsam. Åttatusende äro koloniserade derstädes efterolika och modifierade grundsatser, men administra* rande personalen stiger till — femhundrade! Hvil-ken ofantlig kostnad måste icke sådan här af tjen* stemän föranleda? —Också anses saken der misslyckad.

Fordringarne för ett kolonisations-system för straffade brottslingar anse vi vara 1) att den frigifne icke af sin ställning och sin omgifning kan påminnas om sin fordna lefnad; 2) att han först förtjenar in det värde som han

erhåller i jord ocb medel; samt att han således hvarken får något såsom 6känk eller nedtryckes genom den förtyngande låne- och skulds sättningsprincipen; 3) att ban icke får försäljnings* eller beläningsrätt till den jord man tilldelar honom, utan endast lifstids-besittningsrätt, hvilken sednare likväl får öfvergå till hans barn, i fall ban vid sin död har sådana; härigenom är ban räddad ifrån utsig-terne att med ökad beqvämlighet kunna börja ett nytt vagabondelif; 4) att han är fullkomligt fri, så att han får Öfvergifva hemmanet, men också med uppoffring af en sådan förmögenhet; 5) att han föstes med småningom vexande kärlek vid den torfva som ämnas honom, och som bör honom anvisas sednast på andra året af hans preliminärarbete (bvarom mera skall sägas); 6) att ban genom familjband föstes vid lifvet; 7) att, utom en värdigt och omtänksamt vald prest, ocb lika omsorgsfullt vald läkare, icke ser an* dra personer ibland sig än sådana som hafva delat hans eget öde; 8) att han först genom straffarbete får lära sig att arbeta, i fall ban icke förut kan det, (såsom kanske oftast är händelsen); 9) att de sjeJfveunder preslens ledning få bilda sin kommunalstyrelse, samt (ill och med under samma ledning utarbeta och godkänna en kommunal lag för sig — i öfverensstäm-melse med den allmänna; 10) att sinnet hos dessa psykiska sjuklingar är bräckt genom ensamhetsfan-gelse och föregående tvångsarbete.

Under sådana omständigheter kan man tryggt påstå, att ett sådant samhälle skall stiga i starkare proportion, i moraliskt afseende, än de vanliga. Den lag de sjelfve öfverenskommit att följa, den kunna de väl bryta, undantagsvis, men hela mängden af dem skall då tillämpa densamma, och det är en allmän erfarenhet att rättskänsla är det som minst saknas hos brottslingar.

Man tänke sig nu dessa personers ställning! De äro skyddade undan öfvermodets och föraktets blickar; de hafva egt tid att besinna sina fordna ger-ningar; de hafva en ny utsigt, en förhoppning i verl-den, den fursta solida; de hafva sjelfkänslan att genom egen kraft och eget arbete hafva förskaffat sig en sådan ställning; de hafva inga lockelser af lyxen, ty grannen har lika tarfligt, och dessutom ligger i sjelfva Rinaldinoskrået en anda af kamratlighet som oftare fredar dem sjelfve än andra från deras tillgrepp äfven då när oredligheten utgör deras yrke. Menni-skans behof af lag för en gemensamhet uttalar sig i detta förhållande. De hafva vidare tillräcklig tillgång att fylla lifvets behof; de kunna i busligheten och i en stilla förkofran vinnn den lefnadsglädje som menniskan behöfver.^ Det bör, för sådana menniskor bli möjligt all, från det inskränktare syftemålet att berga sig, öfver-gå till det bögre som bildningen utstakar.

Sättet för verkställigheten fordrar icke så oerhörda kostnader som man torde föreställa sig. Huf-vudsakliga tillgången ligger ju i en väl använd men-niskokraft; och det lider ingen tvifvel att man ju, med att ordna en mans arbetskraft under fem a sex års tid på ett produktift och lönande arbete, skall kunna få så stort öfverskott per dag, att han sedermera på detta, jemte den ytterligare alltid påräkne-liga arbetskraften, kan försörja sig. Och hvad som sker med en, kan ske med tusende; till och med det sednare går lättare för sig.

Tillställningen måste emellertid bli olika, alltefter som stället skall begagnas för en eller annan klass af kolonister. De böra delas i minst tre klasser, och ingen bör koloniseras på annat ställe än bland kamrater af sin klass.

Första klassen skulle bestå af grofva förbrytare, från fästningarna, dömda efter flere resor föröfvade brott, efter den tid de tillbragt i yrket, och grof-heten af förbrytelserna; andra klassen skulle utgöras af smärre förbrytare; tredje klassen af oförvunne fattige. Alla som blifva föremål för kolonisation skulle emellertid betraktas allenast såsom fattige (det de ju också i sjelfva verket äro). Bland förbrytarne i sin klass skulle också de inkomma hvilka frivilligt anmälde sig, och som, efter uttjent kapitulation i ar-betskorpser, eller efler uttagning från korrektionshu-sen, ville söka sig en bosättning, hvarvid således hans anlecedentia skulle hänvisa honom till ena ellet; andra klassen; men icke utan föregående straffarbete.

Förening med cellsystemets tillämpning är en lycklig hjelp för kolonisations-systemet.

Cellsystemet ensamt, i oafbruten användning på samma individ, under loppet af t. ex. tio år, måste så väsendtligen förändra dennes natur, att omöjligen egenskapen af samhällsmenniska med frisk verksamhet hos honom kan bibehålla sig. Andamålet med ett ensamhetsfängelse vinnes kanske kraftigast under första tiden, och innan den olycklige hunnit öfvergå till känslolöshet. Denna första tid, kan man återkalla, om fången emellanåt får

se dagens ljus och fal ten och allt som den fria menniskan får se. Afven ett sparsammare umgänge med sina likar, sedan vildheten blifvit bräckt, kan icke vara förderflig, då fången i alla fall en gång skall komma ut i verlden. Det är icke meningen att neka den olyckliga erfarenhet man har af att missdådare af alla slag ytterligare hos hvarandra utveckla det sataniska så snart de hållas församlade i fängelsehålor och der, under sysslolöshet, hafva tillfälle att dana en särskildesprit, ett slags egen verldsåsigt. Men helt annat är detta förhållande, jemfördt med det att fångar, hvilka t. ex. fyra, eller sex månader, setat inneslutne med ensamhetens förgörande fasa, och derigenom fått sinnet väl kufvadt, sedermera för en tid bringas tillsammans under strängt arbete, med rättighet alt der tala med hvarandra såsom andra menniskor. Det är tro-ligt atl derunder månget ord skall meddelas såsom frukt af en förändrad sinnesbeskaffenhet, och att dessa menniskor då, långt ifrån atl förvärra hvarandra, skola ömsesidigt hjelpa hvarandra (ill en förbättrad sinnesbeskaffenhet.

Tillkommer nu för sådana personer, å ena sidan, det fortfarande tvånget för ögonblicket, och säkra förhoppningar för framtiden, så kunna de sannolikt deri-genom redan tidigt öfvergå till en annan rjgtning än den hvari de förut lefvat. Det är väl icke förgäf-ves som menniskan är skapad samhällig och meddelsam. Hon utvecklar sig i ensamheten antingen högst ensidigt, eller till och med alldeles icke.

Om cellsystemet blefve tillämpadt under fem a sex månader af året, och fångarna under den öfriga tiden, sju å sex månader, sysselsattes med odlingar af förut obrukad jord, skulle de kunna tjena in sitt underhåll och ändock derutöfver hafva förtjent så mycket att de kunde, utan särskilda utgifter för staten , bosättas efter frigifningen, hvarigenom det allmänna blefve qvitt denna hydra, en gång för alla.

Nu deremot släppas brottslingarna ut ur korrektionshus och från arbetskorpser, — för att ”söka sig om i verlden ” Öfver femhundrade hafva under förledet år i Sverige gått ut för alt predika deras egna evangelium, och vi komma visst icke att sakna proselyter dem dessa praktiska predikare tilldanat.

Hvad kan man vänta utaf den frigifne fången, som icke bar några tillgångar? Han har kanske fått med sig femlio riksdaler. Dessa förstöras vanligeninom kort tid, i närmaste stad, och hvad skall han sedan taga sig före? I allmänhet vill man icke använda dylika personer i yrken eller till personlig tjenst. Nöden angriper honom snart, och påminner honom om sitt gamla yrke dervid han varit vand att i hast, på en natt, få så mycket som eljest med ett helt års ärligt arbete. Han har aldrig beräknat hurusom hans intägt icke lemnas honom såsom fredlig besittning, eller, i korthet, att stjälandet utgör det fattigaste af alla yrken; han går på, enligt gamla åsig-ten, gånge hur det vill och kan, och följaktligen är han snart nog åter i fängelse, men har under tiden genom sin fattigdom oroat det allmänna, och genom den moraliska smittan kanske inledt flera unga och lättsinniga personer på samma stråt.

Det är icke cellsystemet vi hafva att tacka för denna ohyggliga kretsgång af fattigdom, brottslighet, försörjande på statens bekostnad, lösgifning, försörjning på enskildes bekostnad och åter invräkande i häktena sedan antalet blifvit tillökt genom nya personers förförande till samma bana; det är icke cellsystemet, det är korrektionssystemet, som skaffat oss densamma, och det är dettas ifriga förbättringslust som förskaffat oss detta elände i en oväntadt hastig progression af brottslig fattigdom och dess följder. Men cellsystemet har andra ledsamheter med sig af %amma slag.

Det är högst sannolikt att brottsligheten skall framstå något oförsyntare i början af ceNsystemels tillämpning i stället för de straffsätt som förut varit,emedan både bepröfvade skurkar och de som stå på gränsen af brottets område, skola mindre rädas för fängelse med god behandling. Annat komma de visserligen att döma då de fått försökil saken, men i alla fall torde första tillämpningen af detta straffsätt icke från brott afhålla dem som icke afhållas af egen moralisk beskaffenhet, och följaktligen torde väl antalet af förbrytare något tillvexa under första perioden af den nya kriminal-lagens tillämpning, ehuru-väl denna lag är en heder för det land, hvars humanitet är nog stor för att kunna uppskatta och tillegna sig densamma. Men utom detta måste cellsystemet också slutligen utsläppa de flesta bland sina fångar, och då kommer det gamla onda åter.

Man får icke fred förr än man gör landet rent från denna svårare grad af fattigdom, brottets fattigdom, och det kan icke i något land ske på ett lämpligare sätt än genom deras bosättning på nybyggen som personerne under deras

fångenskapstid få sjelfve ordna åt sig. Medlet blir icke oanvändbart förr än hela jordytan är så upptagen att icke flere der kunna försörja sig medelst jordens uppodling. Men då får man uttänka andra methoder — kanske alt genom en allmännare uppfostran till sedlighet, och allmännare uppmuntran för det fria arbetet, förebygga brotten, hvilket väl redan nu skulle vara att rekommendera, men som hittills icke gjort sig gällande såsom dej vigtigaste i staten.

I Sverige, der ännu icke saknas 100,000-tals tunnland odlingsbar jord, behöfde man icke tillgripautrikes kolonisation, ehuruväl den kunde vara förmånlig såsom lifstids-deportation, hvartill ett eller annat hundrade af de mest invanda fängelse-sujetterne kunde utses — med deras eget begifvande. Den inrikes kolonisationen åter borde så mycket allmännare utföras.

Det satt hvarpå ett sådant system kunde utföras, borde man kunna tänka sig blifva följande, ifall icke stora summor på en gång voro tillgängliga. (Anslaget för fångvården går likväl redan" öfver en million riksgälds årligen; och flere millioner åtgå på en gång till de nya fängelsebyggnaderne. Alltså finner man att för detta ändamål har staten medel; då kunde den också på en gång bekosta en större summa för att få de årliga summorna minskade). Men om nu tillgångarne icke förslå till andra utgifter än sådana som ytterligare föranleda behofvet af ännu större kostnader, såsom hittills efter korrektionshus-methoden, och väl äfven vid den jemförelsevis oändligt bättre methoden med arbetskorpser, så kan inhemska kolonisationen utföras sålunda:

Ett eller flere hemman, med obetydlig area odlad jord; så att kanske trettio, femtio ä 100 tunnor säd derföre borde i årligt arrende betalas, borde arrenderas på tio år, med rättighet att under samma tid få inlösa det med ett kapital, svarande mot före-nämda årliga summa betraktad såsom sex procents ränta. Samma hemman skulle då varit valdt eller valda så att t. ex. 1000 tunnland mossar med affall för vattnet, dera funnes. Dessa skulle man då ge-nast angripa med mansstyrka ut ur fängelser och ar-betskorpser.

Den första åtgärden vore naturligtvis vattenaf-tappning. Den borde verkställas af en särskilt korps af de värsta förbrytare å föstningarne, förr lifdömda ni. fl. De skulle arbeta under det de hade händer och armar fria, men båda benen förtyngda utaf en tre lispunds jernkula, fästad med kedja och fotbojor, en vid b vardera benet. Bevakningen behöfde icke vara talrik då arrestanten hade sådant föngsel. Baracker, liknande kolkojor, skulle herbergera dem om nStterne, men blott en i hvarje.

Under sjelfva arbetet skulle de utställas på en linie, på så stort afstånd ifrån hvarandra som en dags arbetspensum, och arbetet skulle från den ene fortgå till den dikespunkt der nästa man börjat, så att de ständigt ginge undan för hvarandra. Om stora afloppsgrafvar erfordrades, blefve stycket naturligtvis kort, men ett närmande kunde då förekommas med att sätta flera dagars pensa, Hvarje morgon skulle den noggrannaste besigtning på kedjorna ega rum, och för öfrigt bevakningen hafva rätt att skjuta skarpt på den softi ville göra sig upprorisk.

Der ett fölt vore aftappadt, skulle en af de andra klasserne få vidtaga med dess arbeten. Kunde man lemna ett och annat dylikt fält i hvarje provins såsom odlingslägenhet för ärliga, fattiga, unga personer, vore deri en vacker välgerning som i alla fall skulle komma det allmänna till godo, men emedan här förutsättes all möjlig sparsamhet, kunde ickefråga de rom uppstå förr än särskilda medel dertill kunnat anskaffas.

Deremot skulle mindre brottslingar och vaga-bonder, af det slag som förut eller nu, på korrektionshusen och inom arbetskompanierne, gjort bekantskap med hvarandra, efterträda de gröfre förbrytarne, och börja med odlingen af det aftappade fältet. En korps af exempelvis 200 man, delad i ploglag, skulle, der icke skogsfällning eller stark rotbuggning be-höfde föregå, på . en gång börja upplöjningen. Be-höfdes åter det förra måste det verkställas innan man anskaffade dragare för plöjningen. Men der denna sednare genast kunde företagas skulle styrkan delas i 35 ploglag med 5 man i hvardera, och 25 man öf-ver, fur att biträda der det behöfdes, eller vara i reserv sysselsatta med stenvältning, dikning etc., samt för att fylla antalet då en del kanske voro sjuke.

Dessa 35 ploglag med 5 man och två par oxar vid hvardera, kunde, med starka plogar och skarp rist, så att temligen grofva rötter vid plöjningen af-skures eller afbrötes, plöja ett halft tunnland om dagen. Använda under

160 arbetsdagar om året, från och med Maj till och med November (understundom kanske 180 dagar) hinna upplöja 2800 till 3150 tunnland. Om detta fortginge med samma styrka i

5 år, hade man en uppbruten area om 14 till 15,000 tunnland. Om hvarje person som skulle bosättas, finge 18 tunnland odlad jord, samt åbyggnad och inventarier för 1000 R:dr r:gs värde, så skulle, af det

upp-uppbrutna åtgå 3,600 tunnland till det första ändamålet, samt 300,000 Riksdaler till åbyggnaden och inventarier. Dessa 300,000 R:dr skulle åstadkommas på det sätt, att 3,000 tunnland af den odlade jorden skulle försäljas efter ett pris af 100 R:dr rgs för tunnlandet, hvilket alldeles icke är för högt. Då åter-stode, ännu 7,400 tunnland, eller ett värde af 740,000 R:dr, tillräckliga såsom det synes att betala den kost och vård som arbetaren och dragare behöft under de fem arbetsåren, helst åtminstone de förre, arbetarne eller fångarne, skulle försörjas i alla fall af det allmänna. Det synes således vara temligen obetydliga hinder af penningebrist. Men det skulle göra en liten lindring i fångvårdskostnaden att hafva bosatt 200, och blifvit på hederligt sätt af med dem — för alltid. Hvarför icke börja genast med de 2,700 man korrektionister? Eller med alla detenlionsfångar och arbetskorpserne? Då hade man för en lång tid minskat det slaget af fattigdom, det farligaste och ohyggligaste bland alla.

Om också, för ett sådant ändamål en uppoffring af 200,000 R:dr rgs blefve nödig, eller för 6,000 en summa af 4 millioner R:dr B:co under loppet af tio år, så vore ju denna summa redan inbegripen i den årliga fångvårdskostnaden, som sedermera skulle till största delen försvinna, och lemna statsverket en besparing af en million rgs årligen. Oss synes den beräkningen redan klar och i hög grad förmånlig i penningeafseende — ojemförligt vigtigare i andra af-

seenden. Men en sådan uppoffring Sr icke sannolik. Arbetet skulle nemligen medföra ungefår följande kostnader:

För 200 man korrektionister etc., bragta till en kronoarbetskorps, med samma aflöning och samma kostnader som nu bestås dessa korpser.

De indelas på stället i 35 ploglag med 5 cnan i hvartdera, hvilka förses, med 2 par oxar ocb én plog.

25 man hållas i reserv, samt sysselsättas med dikning, handlangning för ekonomien o. s. v.

Vattenaftappning förutsattes vara verkställd af de gröfre förbrytame.

Debet.

Baracker, i konstruktion, bruk barhet och kostnad, like kolkojor, 200 st. ä 4 R:dr. . Byggnader for befäl, läkare och prest . ,

Dito för matlagning......

Magasin..........

Ved, 500 famnar a 7 R:dr.....

Foder åt dragarne 2 R:dr 18 sk. om dagen för hvart par, eller 4 R:dr 36 sk. åt båda paren i ploglaget, men hvarmed de äro starkt furagerade, — gör för 35 ploglag 35 x 4—36, för hvarje dag = 166 R:dr 12 sk. eller för 180 dagar = i rund t tal

30,000 R:dr eller för 5 år..... 150,000.

Slitning på 35 plogar och diverse verktyg 1,750. Läkares och prests aflöning i fem år . . 10,000.

Medikamenter.......... 1,000.

Barracker åt dragarne....... 1,500*

Summa Riksg:s R:dr 173,550.

800.

3,i:00.

1,000.

1,000.

3,500.Credit.

Efter fem år uppbrukadt fält:

För hvarje ploglag } ,tunnland om dagen, hvilket således för hvarje dag gör hälften af 35, eller 11}, som åter för år a 160 (arbets)dagar, (hvaremot draga mes föda är beräknad till 180 dagar)

17} x 160 = 2,800 tunnland, eller för fem år således 5 x 2,800 tunnland =

14,000 tunnland.

Dessa 14,000 tunnland, försålda till ett värde af minst 100 R:dr rgs för tunnlandet 100 x 14,000 = . . . . 1,400,000. Om nu ofvanstående femåriga kostnad för odlingen .... 173,550. lägges till kosfnaderne för 200 personers bosättning sålunda:

200 man 18 tunnland hvardera,

3,600 tunnland å 100 R:dr . 360,000.

Byggnader och inventarium åt

hvarje person 1,500 R:dr . 300,000.

Summa kostnader 833,550.

afdragesfrån ofvanstående, blir saldo till favör Rgs 566,450.

Således behållna vinsten öfver femhundratusen Riksdaler på fem år!

Ville kronan då låta återbetala sig kostnaderna för dessa 200 mans föda med befäl under de 180 dagarne i fem år, ä 16 sk. om dagen, kunde de der-af uppstående 60,000 Riksdaler lätt erhållas, befälet kunde aflönas högt och man egde ändå nära 500,000R:dr Rgs öfver, på sitt barmhertighetsverk att minska brottslighetspauperismen!

Dessa 500,000 R:dr kunde biifva en god fond för att kolonisera ärliga fattiga, och vidtaga andra förfoganden för att förekomma fattigdom.

I föregående kalkyl är icke rothuggning upptagen; men också ingen skogs- eller vedtillgång af odlingsmarken, hvarigenom rothuggnings^kostnaden ersättes.

På ett litet hemman om 18 tunnlands odlad jord, kan åboen föda ett par oxar, tre kor, några får och några getter. Dermed synes han böra vara väl burgen. Ett sådant litet hemman skulle i vanlig herregårdsräkning få utgöra en skatt af två ä tre dagsverken i veckan, hvaremot dessa blefve oberoende af all sådan enskild beskattning, och fördenskull borde kunna tyckas vara i ställning att så mycket säkrare berga sig.

Anslaget för bosättning är något högt beräknadt, men bör icke förminskas. Kolonistens belägenhet bör genast vara sådan alt han kan med liflig uppfattning af förändringen i sin lefnad, känna sig lyftad till tacksamhet emot försyn och menniskor, emedan han kommit i tillfälle att genom sin egen verksamhet förskaffa sig en så alldeles omvänd lefnadsriktning. Om icke förr, så skulle han nu också få en sådan ryckning på sinnet, att endast undantagsvis någon enda förblefve kall, otacksam och oomvänd, ty, om också olyckan stundom verkar förmånligt på menni-skosinnet (förutsatt att det förut är krafligl och vändtmot det goda), verkar deremot lyckan alltid välgörande, då hon är framkallad genom eget arbete.

Tillägger man nu också en stilla huslighets välgörande inflytande, genom giftermål (hvarvid likväl alltid prestens tillåtelse skulle erfordras, och hvarvid ännu ett förmynderi borde qvarstå i så måtto att man icke admitterade andra än godsinta qvinnor), så skulle en sådan kolonists framgena lefnad sannolikt vara, i moraliskt afseende, så mycket tryggad som, minst sagdt, alla andra menniskors, men troligen mycket mer, emedan vida starkare

inverkningar af öde och själsutveckling hos honom förefunnits och ännu förefinnas.

Hvilket skäl skulle en sådan person vidare kunna uppleta till grund för hat emot det allmänna, hvilket skäl till afund emot enskilde, välmående och berga-de? Man vet att skälmen inför sig sjelf alltid har ett hat emot det allmänna och mot de lyckligare. Det utgör inför honom den ursäkt hvarmed han döf-var sitt samvete. Den förföljelse han lider, vill han icke finna rättvis. Han bibehåller sig i ständig hatfullhet emot samhället, och beskyller delta för den olyckliga ställning i hvilken han befinner sig. Tvärtom nu i hans förändrade belägenhet, och snart nog skall han medgifva för sig sjelf, att i förra, såväl som i det sednare fallet, olycka och medgång ut-gålt från honom sjelf. Från denna, nödvändigt gifna, åsigt kan han måhända, genom inflytandet af den tillkämpade medgången och genom klokt anlagd inverkan på hans religiösa känsla (den oskyldiga, renatillfredsställelsens följeslagarinna) öfvergå till uppfattningen af att en försyn, i menniskans eget sinne, leder utvecklingen af hennes öden till det båttre.

Alla dessa förutsättningar, erinra vi, utgöra icke drömmar, så visst som religionens makt i mennisko* hjertat icke är en dröm. Vi hafva icke sväfvat med öfverdrifterj vi hafva endast framställt följder sådana de naturligen uppstå genom dithörande inverkningar. Men vi måste härvid uppskatta hela väldigheten af dessa inverkningar, samt hufvudsakligen huru de utvecklas ur personernes eget inre; vidare påminna oss huru fruktlöst det är att försöka med andra medel verka en förändring hos menniskor till det goda. Man förmår väl med yttre tvång, af många arter, åstadkomma en viss ordning, ett- sken af inverkan, men aldrig1, aldrig, åstadkomma något orgahiskt utdn att man låter det sjelft utvexa ur egna och således inre krafter.

Ett af hufvudviltkoren för en sådan kolonis tref-nad, är att de skola styra sig sjelfve; — naturligtvis utan någon sådan lag som skulle motsäga samhällets allmänna lagar. Men polis- och kommunalordning samt sociala förfoganden skulle de sjelfve gemensamt först uppsätta (förstås efter förslag från annat håll) och sedan sjelfva i kommunalforsamlingar upprätthålla. Samhällsordning är ett behof som aldrig tystas i menniskosinnet; från och med Rinaldiniska samhällen till våra småtjufvar, hafva de alla känslan af behof att organisera och sammanhålla sig, samt åtminstone emellan sig iakttaga rättsförhållanden. Så*ledes behöfver man alldeles icke frukla det en institution af dylikt slag skulle möta minsta svårighet. Del första förslaget derom skulle tvärtom möta sinnena förberedda pä behöfvet af en sådan gemensamheL

Ett annat villkor är att de första kolonisterne äro få, samt valda med den största urskillning: Afsigten måste vara att åstadkomma en god esprit på stället. Har den en gång fått insteg, så gården icke lätt åter förlorad. Ancienniteten gör här sitt till, underhjelpt af den visserligen icke moraliska, (äfvensom icke i sig sjelf omoraliska) men öfver-mäktiga häfstången för menniskoverksamheten —vanan, denna häfstång som sällan tages i betraktande, och aldrig till dess fulla väldighet.

Man ser ofta i en talrik familj af kanske ett dussin barn, alla välartade, men ett ensamt ofta föga lyckadt, eller om icke misslyckadt, likväl fullt af nästan förnärmande egenheter. Hvaraf kommer det? Deraf, att, om det första barnet i familjen väl uppfostras, blir det en monitor för det nästa, vinner dervid också betydligt sjelft, och uppfostran fortplantar sig synnerligen lätt från det ena barnet till det andra, men det ena barnet kan af fremmande familj-medlemmar hafva fått andra vanor och dessa bibehålla sig ofta outrotligt.

Första vanans inverkan bör med mycken omtanka iakttagas vid kolonisationen. Vi skulle tro att sex eller åtť» vore det största antalet som på en gång i början skulle installeras i sina nya medborgerliga rättighet ter. Dessa borde utväljas icke bland de gudnådliga och mest undfallande, utan bland de kraftiga och isynnerhet så vidt möjligt tillika lugna personerne* En tid af åtminstone två månader borde dessa lefva under inflytande af en förman som, ifall han icke vore prest, sjelf skulle vara religiöst och redligt sinnad, .utbildad för ändarp&let* ioke ya&a chef, »tan sjelf hafva sia farm, $ådan som de öfrige, ocb försörja sig med r sitt > arbete såsom de ahdra. Den prest som skulle hafva tillsynen öfver det hela* finge icke vara en predikstolströskare, utan en man soro förstod att förmäla religionen med lifvet.

Desse nye farmer’s skulle, vid deras bosättning erhålta ett försäkringsbref på besittning af hemmanet för sig och rättsinnehafvare, med de villkor: 1) att de icke finge försälja, utarrendera, förpanta, eller på annat sätt, under

deras lifstid, afhända sig egendomen, men väl låta den gå i arf till hustru och barn, eller i brist af båda delarne, testamentera bort densamma; 2) att denna besittning icke finge bibehållas om de åter gjorde sig skyldige till något brott som hade med sig lagligt straff af fängelse, i hvil-ket fall de måste afstå sin farm, och börja den gamla omgången på nytt. Dervid skulle likväl alltid endast afses der gerningen var skedd på berådt mod.

Andra stipulationer kunde kanske befinnas nödiga, t. ex. att den som vore, utan tillstånd och utan lagligt skäl, åtta dagar frånvarande från sin farm, borde anses hafva afsagt sig densamma; nödiga resor skulle först anmälas hos kommunalrådet, som borde bestå af kamrater, under presidium af den för-man om hvilken förut är taladt. Der skulle genom pluralitet, sådan tillåtelse vinnas eller förnekas.

Förberedelserne till straffångärnes kolonisation skulle bestå deruti att arbetet drefves med sträng manstukt, utan ail klemmighet, så att i detta tillstånd icke tåge ttégon ting tockande. Derméd skotte fortfaras i två år, hvarefter personerne skulle komma in på ett annat kompani, der ordningen förnämligast vidmaktbölles genom eget råd, man måtte kalla det kommunalt eller buru man ville. De som icke der fogade sig efter ordningen kunde ut voteras, med befälets tillåtelse, äfvenså vid rymning, ocb då genast flyttas tillbaka på det straffkompani derifrån de kommit. Först sex veckor eller två månader sednare skulle det af kamratsrådet och befälet i frikompaniet bestämmas för huru lång tid den utskjutne skulle qvarblifva vid straffkompaniet, och jemt så lång tid skulle hans fullkomliga frigifning komma att fördröjas, emedan alla borde, sedan de först ovillkorligen tjent i två år vid straffkompanier, tjena tre fulla år vid frikompaniet — så fram t icke, för de sednare kunglig nåd mellankomme, genom befälets och kam-raternes förbön, hvilken deremot icke skulle få af-gifvas för någon som ännu vore q var vid straffkompaniet.

Vid frikompanierne skulle en human anda rada. Deras arbete skulle vara på en lokal, skiljd ifrån straffkompaniernes, men de sednare skulle då och då få, genom omröstning ibland sig, afskicka en eller annan medlem att för några veckor i sender tjenst-göra vid frikompaniet, på det en noggrann kännedom om dessas lyckligare ställning konde locka till ordning och kraftigt väcka förhoppnidgarne och följaktligen längtan e/ler det gifna bättre tillståndet.

Så snart personen komme in på frikompemet, skulle han icke mera uniformeras lika med hvad han förut varit (halfva drägten grå och hälften af annan färg), utan erhålla grå släpmundering, samt blå pa-radmundering. Han skulle ega att utse den trakt af odlingen der han helst önskade få bosätta sig, när det framdeles (inge komma i fråga. Der skulle då 18 tunnland jord utstakas, och råmärken säUas. Platsen för åbyggnaden, med dithörande lilla tomt och trädgårdstäppa äfvenledes utmärkas, och personen skulle genast vid passande årstid få ett dussin unga tråd, hälften frukträd att plantera. Fristunder från det gemensamma arbetet skulle få användas att vårda dessa träd och plantera hvad helst den blifvande ega-ren ville, och förrådet af frön eller rötter m. m. med-gåfve, och hvilka leksaker han skulle få efter begäran^ äfven bärplantor, bärbuskar och blommor, så att han hade både aflägsnare och närmare aspekter på skörd. Sådana små blodsband med naturen äre icke att förakta; tvärtom skulle de kanske snart nog, segare än man förmodar, fästa mannen vid stället, vid yrket, vid lefnadssättet och lefnadsriktningen.

När den gröda skulle sås, vid eller näst efter hvilkens inbergande personen vore färdig att blifva farmer, skulle han särskildt vara närvarande vid allt arbete som det året pä hans blifvande farm bordeförekomma; han skulle, så länge arbetet skedde der, få vara förman för de kamrater, hvilka på det stycket utförde arbetet, dock icke vidtaga några anordningar genom dem, skiljaklige från hvad öfverallt eljest bestodes; men med arbetstidens slut hvarje dag? äfvensom före arbetsstundens början på morgonen skulle han, för sin egen person få använda sig för ställets ordnande bäst han ville. Sak samma i afse-ende på byggnader och deras inredning, dock alltid med enahanda villkor, att intet särskildt derå bekostades, afvensom att små förändringar der skulle fordra den gemensamma förmannens tillåtelse.

Böcker om landtbrukets och i allmänhet ekonomiens rationella bedrifvande m. fl. skulle anskaffas^ till desse arbetares uppmuntran och bildning under fristunder, och ännu mera under deras arrestetid i cellerne, dit de skulle återgå om hösten, så snart landtbruksarbetet vore slutadl. — Under förhoppnin-garnes inflytande skullé ensamhetsfängelset, på mel-lantiderne göra underverk, stegra, men icke förminska spännkraften i karakteren.

Samma dag som en man ur frikompaniet tjent ut sin kapitulationstid (2 år i straffkompaniet och tre år vid det andra, med de möjliga ändringar som förr ärö nämde), skulle en liten festmåltid anställas för kompaniet, dervid skulle personen erhåHa sitt af-sked, — förklaras för farmer och erhålla Öfverlåtelse-dokumentet å egendomen, såsom åtkomsthandling, samt ifrån den stunden vara oberoende af andra lagar än allmänna lagarne och koloniens särskilda ordnings-stadgar. Kunde han vid samma tillfälle gifta sig, vore det så mycket bättre. Hade han förut hustru så borde hon då inställa sig och samfaldt med mannen emottaga egendomen.

Efterdömet af en sådan framgång skulle högst sannolikt verka att befordra ordning inom straffkom-panierne och verklig omskapning hos dem som hade utsiglerne till frihet och välstånd ännu närmare.

Hvilket agens hade man i sådant fall användt? Egentligen ju endast hoppet. Denna gudagnista skulle man förstå upptända hos menniskan, och man skulle vara säker om att åstadkomma stora resultater. Brottslingen måste i allmänhet betraktas såsom en sjukling, hvars egentliga sjukdom utgöres af hopplöshet. Denna brist var sannolikt egentligaste driffjädern som kastade honom in på brottets väg. Ännu mera lider han af denna brist sedan staten kastat sig öfver honom, och gjort sig till förmyndare för honom utan att bereda honom en framtid, fastmera ännu tvärare afskär den för honom, sedan den gjort sina experimenter med honom, och är besluten att efter vissa år, och experimentets tilländagående, skjuta honom ifrån sig, samt öfverlemna honom åt samma olycksödes vidare utveckling hos honom, ty den i verlden utslängde frigifne fången har egentligen inga förhoppningar andra än af det samma slag som förut bragte honom i olyckan.

Har man någonsin betänkt huru sällsynt karak-terskraft del fordras, för att äfven under de mest gynnande omständigheter och med sedlig kultur hosen menniska, öfvergifva den bana hvilken man en längre tid följt, och åter börja en annan? Men likväl fordrar man delfa utaf en straffad, en moraliskt och borgerligt obemedlad person.

Vid kolonisationssystemet, sådant det här är »änkt, är resultatet hufvudsakligast beroende af de två omständigheterne 1) att man genom hoppet bragt personerne till medverkan eller rättare att ensamme determinera en moralisk vändning; och 2) att, enligt principen för eganderättens tillämpning för arbetaren, så stora tillgångar uppkomma, att den materiella möjligheten blir för handen.

Särskildt må här uppräknas de grundsatser på hvilka en sådan plan är byggd.

1) Att menskliga arbetet icke får vara skildt ifrån sitt syftemål, såsom beroende af personligheten, och att detta iakltages dermed att den arbetandes eganderätt till produkten af sitt arbete godkännes.

2) Alt straffen väl icke betraktas såsom förbätt-ringsmedel, utan endast såsom ett försvar för de fredlige, och följaktligen må bibehålla den skärpa man finner nödig, men att, då straffets tillämpning vanligen kastar de straffade ytterligare in i de fattigas och nödlidandes klass, hvilket staten aldrig kan åsyfta eller önska, blir vården om de straffade ett bevis att staten kan med kärlek behandla dem som efter ut-ståndet lidande blott kunna betraktas såsom föremål för barmhertigheten.

3) Att äfven den, som blir föremål för ett barmhertighetsverk, icke erhåller något för intet,.(hvilket alltid bör anses såsom förnedrande), ulan endast sällas i tillfälle att genom ett ganska produk-tift arbete eröfra hvad som behöfves för hans framtida bergning, och i sammanhang dermed, hans framtida moraliska förädling.

4) Att principen för sparande är uttalad i det samlande som dag efter dag föregår vid fångens arbete.

5) Att vid fångarnas försörjande och sysslosätt-ning ingen täflan blifvit tillåten med den produktion som åstadkommes af den ärlige och frie arbetaren.

6) Att ett förnuftigt hopp är innersta driffjädern för de brottsliges egen förändring.

5:te Orsaken*

Brist på undervisning, men ännu mera brist på uppfostran.

När Konung Carl XI befallte att alla skulle lära sig läsa, fanns helt visst icke en tiondedel så många skolor som nu , men det oaktadt blef befallningen åtlydd, huru snart, kan här icke bestämmas, men följden var att Sveriges

allmoge blef den minst okunniga bland alla af samma klass i andra länder. Då såsom nu, och naturligtvis ännu mer på den tiden, funnos trakter i hvilka den glesa befolkningen icke kunde tillåta en tanka på att få en skola. I sådana trakter, d. v. s. i norra delarna af landet, är allmogen mest bildad. Denna lyckliga följd måste1*1 Jskrifvas undervisningen inom familjen. Det är denna som bör uppdrifvas så högt som möjligt, den är sedligt bildande på samma gång som den bildar förståndet. En mors läsning med sitt barn är oskiljaktig från uppfostran — hvilket deremot aldrig är och nästan aldrig kan vara händelsen i skolor. Der den förra undervisningen, med uppfostran » sitt följe, föregått, der bar skolundervisningen afgjord fördel med sig — i annat fall kan dess summariska nytta betviflas.

Ett sådant ord skall naturligtvis väcka det pjoll-riga fältropet om ”obscurantism” o. s. v., men torde likväl böra tagas i betraktande. Brist på uppfostran hos ett folk är kännbarare i samma mån som undervisningen blir mer allmän. Undervisningen lemnar sinnet lefnadsanspråk i större grad än den åt öfriga egenskaperne lemnar medel att tillfredsställa dem. Ett upphäfvande af den inre jemvigten hos individen blir häraf en olycklig följd — den största och djupaste olycka, ty den upplöser menniskan sjelf från grunden, och denna olyckas följder beledsaga henne vanligtvis under hela hennes lif.

Uppfostran kan icke ega rum utan kärlek, och det är blott inom familjen denna kan påräknas så varm att en starkare inverkan deraf uppkommer. Godhet, välvilja, innerlighet, utgöra en moralisk smitta (om vi få nyttja detta ord). Den bibringas icke till samma grad. i andra förhållanden. En mor är den enda som kan verkligen uppfostra, som kan, med hvarje andedrag ingjuta kärlek i barnets sinne,skänka detsamma den djupa fond af rikedom som blir en fortfarande, och genom sig sjelf tillvexande skattkammare för lifvet. Med denna rikedom lem-nar undervisningen gagnande utvidgning af menni-skans område, ty kärleken — religiositetens väsende — är den allsidiga regulator som inom den väl uppfostrade (d. v. s. varmt uppfostrade) menniskan, hämmar de vilda utflykterne — området för hennes sinnes-verksamhet måtte nu vara huru stort som helst.

Kunde undervisning ensam något uträtta i af-seende på moraliteten, så behöfde man endast uni-versitetsbetygen såsom konduitlistor, men — huru mången djup skurk med stora insigter! —

Insigter utan refererande till något annat än sig sjelfve, utgöra ett aggregat utaf det som andra vetat och tänkt. Endast kärleken, den religiösa driften i menniskohjertat, assimilerar dessa facta med menni-skans väsende. All annan inhemtad kunskap är tom på allt moraliskt innehåll, ett fremmande ting som står nyckfullt ställdt bredvid och utom menniskans väsende, och der utgör endast ett förstoradt verk-ningsfält, på hvilket egoismens alla spöken omdansa och förleda det obeskyddade sinnet.

Att en mängd menniskor med stora kunskaper också äro rena i handlingen, har sin grund allenast deri att de tillika kunna ega den reella fonden, bi-bragt måhända af en kärleksrik mor, eller ursprungligen af en kärleksrik natur som omedelbart gaf dem sådana anlag, eller slutligen genom en mängd tillfällenfållen (ill uppfostran som erbjudas genom uppfos(rande beröring med rika naturer under den långa kurs som undervisningen i högre grader förutsätter.

All rikedom är i grunden intelligent rikedom; således har staten, för att bli rik, äfven i materiellt afseende, ingenting annat att önska, än alt öka intelligensens fonder; men upplysningens fonder äro falska, och gå förlorade, om de icke hafva verklig rot i det religiösa; således måste först denna rikedom utvecklas, och, lyckligtvis, den behöfver icke från fremmande länder införskrifvas; den finnes till omätlighet nedlagd i hvarje menniskosinne. För att framlocka, och till oändlig mångfald utveckla den, skall familjelifvets heliga värma framlockas, hyllas, bemyndigas och tagas i anspråk.

Undervisningen skall erkänna att den intet värde eger utan uppfostran. Skolan skall erkänna att hon är underordnad familjen. Staten skall fastställa detta erkännande. Kan han bringa familjelifvet att fullgöra dess function — att utveckla kärlekens allsidigt rika fond i menniskosinnet, så skall undervisningen, som vidgar området för verksamheten, gifva sista villkoret för utvecklingen af en intelligent rikedom, som sedan på en oräknelig mängd vägar omedelbart öfvergår till materiell rikedom.

Staten eger redan nu ett medel att kontrollera den undervisning som man kunde kalla den högre, för dess sammansmältning med uppfostran. Detta medel gifver nemligen en möjlighet att kontrollera fa-Om Fattigväsendet. 36miljundervisningcn, och består i husförhören. Visserligen hafva dessa, i sednare tider sammankrumpit till en betydelselös formalitet. De kunde likväl äter upplifvas och återfå deras fordna betydelse. På dem skulle barnens insigter pröfvas, och derigenom för-Sldrarnes omvårdnad. Långt ifrån att skrämma för-äldrarne derifrån genom frågor, borde föräldrarneé summariska examen undergås endast genom barnens pröfning. Förhören skulle icke utlysas öfver större rotar eller folkmängd på en gång, ån så att alla inom den trakten kunde inrymmas i tillgängliga lokaler, och stort vite utsättas för frånvaro derifrån — utan laga skäl.

På detta sätt skulle inom en ganska kort tid, första undervisningen inom familjen, och den dermed förenade uppfostran och en ädlare lefnadsriktning, åstadkommas, ty hvad som först får rot i barnasinnet ligger envisast qvar der — till godt eller ondt. Betänker man noga hvilka stora följder kunna uppstå utaf denna grundsats, och detta redan gifna medel för dess tillämpning så må bvar och en medverka dertill att saken icke stadnar vid blotta ord.

1 en af Europas mönsterstater i afseende på inre organisation, Preussen, har man under de sednare tiotalen af år, uppdrifvit skolväsendet i så måtto att nu för tiden hvarje barn der måste taga undervisning. Att detta sker på bekostnad af familjundervisningen är tydligt, och författaren tror sig, under sin treåriga vistelse i det landet, hafva bemärkt att det också sker på bekostnad af interesset för barnensmoraliska utveckling. Föräldrarna måste bekosta barnens skolgång, ofta med sådan uppoffring att mer än fjerdedelen af husfaderns månadtliga inkomst åtgår för att betala undervisningen. Går man nu (ill brottmålsstatistiken *), och ser efter huru der står till, så finner man att Preussen har tre gånger så många brottmål som Sverige, beräknadt efter bådas folkmängd. I hvilken dager kommer då den isole-lerade skolundervisningen att stå ? ?

Men deremot, med förutsättning af en första undervisning inom familjen, med deråt följande uppfostran, måste en sednare undervisning till kunskaper och utvidgad blick öfver lifvet och dess behof nödvändigt vara gagnande; och att denna är nödig för att besegra fattigdomen, skulle väl ingen vilja be-tvifla. Men den åstadkommes icke blott genom skolundervisning; man skulle till och med hafva skäl för det påståendet att skolgången helst borde gifva den skörd att hågen för vetande blefve riktigt väckt i det unga sinnet, och sättet bibragt huru man säkrast kan stilla sin törst efter vetande.

Passande skrifter för menige man, utgifna till låga priser, utgöra ett vigtigare bildningsmedel för allmogen än man synes tro, eftersom föga för den saken göres. Det är emellertid en stor svårighet att författa dylika skrifter med den enkelhet som erfordras, jemte undvikande af utländska ord. De få, vid denna enkelhet, icke vara pjollriga; den

*) Se pag, 192.Svenska menigheten har ett skarpt förstånd, och läser med framgång tankedigra saker, blott periodbyggnaden icke blir uppgillrad. *)

Många ämnen bland dem som höra till dagens frågor, undviker man i skrifter för allmogen. De kunna likväl bibringas dem utan våda; det kommer endast an på sättet. Mången sak, som nu med skäl anses vara skadlig, skulle tvärtom befinnas nyttig, om folket noga kände de förhållanden som dermed äro förknippade. Bland sådana, der undervisning om förhållandet vore af stor vigt, och som med mycken häftighet omtvistas af de båda motsatta partier som ifra för allmogens väl, är frågan om hemmansklyfning. Att jorddelning har nytta med sig nekar väl ingen som oegennyttigt afhandlar saken,- men att den skadar och alstrar fattigdom är också en erfarenhet. En skarpt bestämmande lagstiftning i detta afseende är omöjlig att med rättvisa och billighet åstadkomma. Men ganska lätt är del att visa hurusom samma lilla jordbit under dess egares olika ställning kan vara nyttig eller förderflig. Om en handtverkare eller ett fa-brikshjon har en liten jordbit på hvilken en ko eller tre ä fyra getter kunna födas, är afkaslningen alltid en fördel för egaren; har denne deremot intet annat att lefva utaf, och jordbiten påtagligen är för liten för detta ändamål, så inses lika lätt att den

*) Läsning för Folket är nu för tiden den enda Skrift som fyller ofvanstående anspråk. Men periodiska Skrifter med deras afbrutna afhandlingar äro icke rätt lämpliga för menige man.medför olycka för sin egare, och att han i

sådant fall måste se sig om efter annan förtjenst, och måhända helst borde sälja honom. Kortligen: man bör varna hvar och en från att binda sig vid ett jordstycke som ensamt icke kan lemna bergning, men deremot tillstyrka hvar och en alt förskaffa sig äfven den minsta jordbit så snart egaren har en annan huf-vudsakligare födkrok. Att skrifva derom hjelper emellertid icke, så framt ej den allmänna åsigten deri-genom blefve så kraftigt upplyst att den sedermera för hvarje särskildt fall motverkade okloka jordköp eller klyfningar. All skada som nu sker genom hem-mansklyfning är likväl en följd af bristande insigt.

1 sättet att hushålla behöfdes en klarare insigt, ej blott hos den faltige, utan hos alla. Huru mången är det väl som tänker sig att hushållning är detsamma som sjäjens frihet? Man anar knappt att ändamålet med förvärfvet skall vara att komma i oberoende af de materiella behofven för att låta andligheten mera frigjord utveckla sig och tillvexa. Man missförstår tillgångarnas betydelse, anser dem vara nyttiga blott för att skaffa sig beqvämligheter och njutningar, eller för att utan vidare ändamål hopsamlas till rikedom den man egentligen aldrig använder.

En undervisning i detta ämne borde ingå i katekesen, på det man, redan ifrån första ungdomen, måtte få lära sig hvilket ändamål måste finnas för hushållningen, d. v. s. för användningen af tillgångar; redan barnet bör få lära sig att det är en storocb ädel konst att rätt handhafva tillgångar — penningar eller andra medel, — samt att det är lika stort misstag att slösa och att vara girig.

Huru mycket går icke, för den förut fattige, för-töradt genom hans fördom att uppoffra mången kraft och mången sak för att inbespara en långt mindre dyrbar penning? Han gifver ut tjenstbarheter och varor, men i synnerhet de förra utan synnerlig tvekan, emedan han anser dem icke hafva synnerligt värde, och likväl kunna de understundom hafva flerdubbelt värde mot den penning man icke vill låta fara. Allt sådant är bevis på bristande insigt.

titte Orsaken.

Skuldsätlningsprincipens användning i stället för den fordna grundsatsen att samla förråder.

Denna olyckliga förändring från forntida sättet, har visserligen varit enskildes fel, ty den som icke kan försvara sig mot ögonblickets behof, men har sannolikheter på framtiden, faller snart på den tankan att begagna dessa sednare i förhand, och upptager då lån. Men såsom allmänt system har det först blifvit utveckladt genom regeringarna, hvilka ständigt anse sig ega blifvande tillgångar i hela folkets tillgångar. England har hufvudsakligen föregått med det förförligaste exemplet af detta slag, och för en tid till och med derigenom utbredt den åsigten som skulle lån åstadkomma rikedom.Men hvad är skuldsättning annat än att i förhand begagna framtiden och dess möjliga förmåner? och framtiden ligger likväl icke under vårt säkra förfogande. Staten försöker, vid sin skuldsättning, att undanrödja svårigheterne från det närvarande ögonblicket, och välta dem på kommande slägten — om hvilka man icke vet huruvida de kunna, eller ens vilja, vidkännas de olägenheter en föregående generation kastat pä dem. Der är således en stor brist på moralitet ådagalagd i staternas skuldsättning. Enskildes skuldsättning är icke lika omoralisk, ty den går icke öfver den skuldsattes lifstid, och han kan oftast med redlighet och ofta med någorlunda visshet, beräkna huru långt hans förmåga kan sträcka sig. Men om d*n enskildes skuldsättning icke är formellt omoralisk, blir den det ofta, såsom nogsamt bekant är i verkligheten, och en osäker ställning har blifvit allmän i verlden, helst sedan staterne föregått med exemplet, likasom del icke vore något skamligt uti att ej kunna motsvara gifna förbindelser.

Hviiken moralisk grund har man för skulders betalande annat än hoppet? Men hoppet missförstår man ofta till dess betydelse; det utgör i sjelfva verket detsamma som säkerhet , men - då skall det pckså vara en upphöjd intuition af del evigt sanna i verlds-ordningen, uppenbaradt i individens ödej det är ett medvetande som burjas i Gud och slutar i det syftemål på hvilket man hoppas, under en fortsatt och fast hållen kedja utaf orsak ooh verkan, men emedan en sådan intuition är sällsynt, och, i synnerhet efteröfvergången inom vexlingarnas område, möjligheler och blifvande verkligheter lätt förvexlas med hvarandra, inträffar också ofta helt annat än hvad man trodde sig förutse. Härtill kommer att mangen ofta med förhoppning menar en lättjefull önskan och derpå grundad förmodan att det ena eller andra fördelaktiga må kunna inträffa; skuldsättning på en sådan grund blir alltid orättfärdig — att icke nämna uppsåtliga lösa skuldsättningar.

Med allt detta är onekligt att skulder kunna göras så att de, genom sin samlade styrka betala sig sjelfva. Men stor varsamhet fordras alltid vid deras behandlande.

I likartighet med staterne hafva deremot enskilde också allmänt börjat skuldsätta sig blott för att, för sina personliga behof eller önskningar, gynna det närvarande ögonblickets ställning, på framtidens bekostnad. Detta är alltid orätt, oftast vådligt, och det är ingen tvifvel att fattigdomen fått en stor, en allmän, tillvext genom denna osed, som så allmänt för-öfvas.

I gamla tiderne, helst hos oss, följde man den motsatta principen, att samla förråd. Dermed stodo de på säker försvarsfot mot framtiden, herrar öfver det närvarande.

Men vi deremot finna oss för svaga att stå emot det närvarandes fordringar, dem vi sjelfve uppstegra; och för att icke nedtyngas af ögonblickets anspråk, öfverlemna vi oss med desto större underdånighet åt framtiden; vi bestjäla henne genom skuldsättningen,och bekomma derföre vårt slraff. Träffar skuldsättningen i staten icke omedelbart dem som modlöst vältade ögonblickets tyngder ifrån sig, så träffa dess följder en annan generation, som då får duka under för en dubbel samtid, deras egen och deras förfäders.

Det är tid att den enskilde ändrar system, ställer sig såsom herre öfver det närvarande och såsom rustad emot framtiden.

Det kan man, då man beslutar, att, äfven med i början smärtsamma umbäranden, icke lefva upp hela sin inkomst; utan alltid aflägga något — för alt dermed möta en kommande tid.

En särskild form af allmän fattigdomskalamitet ser man oftare Au än fordom, den nemligen att hela orter, genom ett enda missvextår få sina inbyggare förvandlade till tiggare; det hände icke förr sa allmänt genom ett ondt år, efter ilere goda. Man ansåg fordom den för en dålig landtman som icke hade någon spanmål i förråd, från det ena året till det andra. Nu åter använder man allt för året — om ej annorlunda, i bränvinspannan, så att det ofta varit brist på säd ehuru öfverflöd på dess "förädlade'* produkt. Väl har man sett landtmannen skadas af nyckfulla priser, under del att staten höll spanmåU-handel genom magazinsdirektionen, men dermed får man icke förkasta idéen för magaziner. Det är alldeles oförsvarligt att man icke allmänt eger åtminstone socknemagaziner, så länge som den enskilde icke förstår sitt väl så mycket att han från det enaåret (ill del andra sätler sig i säkerhet för de forsla lefnadsbehofven.

Sparbankarna aro ett symtom att man börjar erkänna principen, såsom motsats till skuldsättnings-principen. De ulgöra onekligen en högst välgörande inslilulion, men innan åsigten af saken, och innan sjelfva grundsatsen blifvit allmän, kunna sparbankerna icke så mycket uträtta. Deras verkningar ökas likväl öfverallt, till bevis att man ständigt mera kommer in på vanan att afsäga sig njutningar för ögonblicket, emot förhoppningen att få stå säkrare ruslad emot den kommande tiden.

Skulle väl allmosor, understöd åt ålderdomen o. s. v. någonsin behöfvas, i fall hvarje barn vexte upp med den vanan att spara in det öfverflödiga, och derigenom komma att mer och mera finna det öfverflödigt som man i ett föregående ögonblick ej så ansåg?

Vi hafva förut tall om huru mycken rikedom skulle finnas hos de nuvarande armodets barn, i fall de med rättvisa finge uppbära den rena produkten af deras arbete. Den saken är oneklig i och för sig; man skulle dermed hafva förskaffat arbetaren stora rikedomar (utan att kapitalisten derigenom finge mindre, tvärtom mera än förut)* Men med fortsättning af den allmänna orättvisa som ännu eger rum i afseende på den högst ofullständiga tillämpningen af eganderälten, skulle armodet försvinna blott genom den grundsatsen att ifrån barndomen icke lefva upp allt hvad man om dagen erhåller.Det lilla, men dagliga, gör förvånande mycket efter år och längre tider, en menniskolifstid! Fyra skillingar om dagen besparda, göra 30 R:dr om året. Dessa åler förräntade, med räntan lagd till kapitalet jemte fortfarande besparing af 4 sk. om dagen, göra för 40 år den betydliga summan af 3,6*24 R:dr — en vacker behållning att på ålderdomen kunna tillita. De flesta menniskor kunna bespara denna summa af 4 skillingar dagligen; naturligtvis många betydligt mera. Börjar man då vid 20 års ålder, så barman denna tillflykt vid sextio. Skulle man dö dessförinnan, så har man ingenting förlorat dermed att man lefvat tryggad för

nöd, tvärtom kan man, vid många tillfällen, gripa sig an med en egen säkerhet emedan man vet hvad man har att särskildt tillita.

Huru menligt verkar icke skuldsättningsprinci-pen vid egendomsköp? Den som eger t. ex. 50,000 R:dr köper kanske en egendom som kostar 60,000. (Otaliga fall förekomma der skuldsumman på egendomen är i vida större proportion). Nu har köparen ingenting att drifva egendomens förbättring med; hvarmed skall då skulden betalas? Antaget att han fått allsköns inventarier och gröda, han kommer ändock att, såsom man säger, stå på samma ställe. Egendomens afkastning, i bästa fallet bibehållen i det skick den var vid köpslutet, lemnar 4 högst 5 procent, och räntorna å de 10,000 (eller mera) gå till

6 procent. Der blir ju en förminskning i inkomster för hvarje år. Om deremot en sådan köpare, som eger 50,000 R:dr, köper en egendom med inven-tarier, tillsammans för 40,000 R:dr, och har 10,000 R:dr qvar till rörelsekapital, torde han kunna, genom förbättringar, bringa upp afkastningen till 8ä9 procent, och således årligen förkofra sig betydligt. Man har exempel att köpare någon gång användt blott halfva sitt penningkapital för köpet, men begagnat resten till rörelsekapital, och derigenom erhållit 12 p. c. på båda summorna sammanräknade. Det sker då efter grundsatsen att verka genom förråd och icke tvärtom att hafva skuld. I förra fallet bestämmer man sjelf öfver utvecklingen; i sednare fallet bestämmes man af skulden, ocb genom skuldsättningen, skänker man bort sin frihet och bestämmande förmåga.

Menniskan består af kropp och själ. Den sednare kalla vi fri 5 hon är det också, så vidt hon icke sjelf gifver sig under materiella föremålens välde — hvilket åter sker då man underkastar sig skulders inverkan« Först i idéen och i evigheten är anden frigjord; i lifvet, och så länge menniskan såsom sådan finnes, i dubbelnaturen af kropp och ande, utgör det timliga ett villkor för tillvaron. Bereder man nu denna tillvaro sådan att man får seger öfver de materiella förhållanderne, så eröfrar man åt själen del erforderliga oberoende som bereder henne för evigheten just genom den började frihet som utgö-res af denna seger. Skuldsättning är tvärtom ett i förväg lemnadt begifvande åt de materiella villkoren alt ega en bestämd och öfvermäktig inverkan. Och dennaöfvermäkliga inverkan af de materiella förhållanderne utgör väsendet af fattigdomen.

Man ser således, tillämpadt i otaliga andra fall än det här anförda exemplet, huru fattigdom födes af skuldsättning omedelbart och utan att den genast är så öfverdrifven att den på samma gång är påtaglig.

7 *de Orsaken.

Brist på erkännande af talangens rätt.

Denna orsak är egentligen enahanda med missaktningen för eganderätten. Den omnämnes särskildt för att väcka uppmärksamheten på det förnärmande af all rättvisa, man igenfinner i kapitalernas aristokratiska öfvermakt öfver menniskoarbetet. Om man noga efterser alla förhållanden , vid hvilka det förekommer att en person — eller flere — lemnar arbetet till en produktion, och en annan man lemnar kapitalet, finner man att den sednare behåller mesta vinsten, eller rättare sagdt, hela den egentliga vinsten; ty den som lemnar arbetet (hvilket alltid förutsätter något slags tillgång, i snille eller kroppskrafter eller båda, och ännu dessutom genom öfning sammansmälta och stegrade till skicklighet eller talang) erhåller sällan mera än så alt han bibehåller sig i tillstånd att ytterliga re förmå arbeta för andra; sjelf får han sällan något derutöfver. Denna missaktning för skickligheten gör att man värderar den liksom man värderaren rikhaltig grufva, för att få tillegna sig allt hvad den innehåller. Kapitalisten drager till sig alla re-sultaterne utaf skicklighetens användning, och han begriper dervid sällan huru orättvist han förfar; tvärtom tycker han väl ännu dessutom alt han ar en välgörare för den som är i besittning af skickligheten, då han likväl så påtagligen rycker till sig talangens innehåll, och qvarlemnar åt denna ungefär så mycket som den behöfver för att bibehålla sig, och åter och alltid åter kunna lemna nya skördar åt honom — kapitalisten.

Detta förhållande gäller, under nuvarande sociala förhållanden alldeles allmänt. Hvar och en tager så mycket han kan, utan hinder af lagarna, åtkomma; och dessa lagar äro alla uppgjorda i denna syftning. Hvarför!* naturligtvis emedan de som hafva öfvermak-ten alltid stifta lagen.

Exemplen å missförhållandet aro så oräkneliga att ingen fråga kan bli om att framdraga dem sar-skildt. Fråga

fabrikanten om hans arbetsfolk, fråga possessionaten om hans bönder, torpare, statfolk, fråga handlverkaren, mästaren om hans gesäller och lärgossar, fråga embetsmannen om hans exspecterande skrifvare, husbonden om hans dräng, jordegaren om hans arrendatorer — bos alla, alla, ser man detsamma, den prioriterade anser den lydandes talanger skapade endast för den förres egen fördel. Men detta gränslöst allmänna missförhållande, hvarom det vä-sendtliga är sagdt vid afhandlingen om missaktningen för eganderätten, vållar fattigdom på två vis,först emedan störsfa mängden men niskor derigenom , i saknad af elt verkligt arbetsresultat (bvilket alltid går till principalen) derigenom kommer i saknad af tillgångar som de eljest skulle haft till öfverflöd, men nu i stället mfiste umbäro, följaktligen förblifva fattiga; dernast emedan en så ringa uppmuntran som den att man i egenskap af arbetare blir qvarstående på alltid samma punkt, föranleder vida svagare drift i allt arbete, således mindre resultat, hvaremot i annat fall både principal och arbetare finge mer att dela få, så att äfven den förra icke finge mindre.

Aktade man talangens ratt, så att denna hade lika dignitet med t. ex. penningar, så skulle den förre fureskrifva villkoren i lika grad med kapitalisten, och först då kunde rättvisa uppstå vid delningen mellan principalen och verkställande arbetaren, eller med andra ord, mellan det idealiserade arbetet och det som för stunden utgår ur menniskosinnet i handling och skapelse.

Del må anmärkas att ingen harm emot den som har penningar kan här komma i fråga. Den kapi ta* list som lånar ut penningar, är icke förtryckande; han får mindre inkomst an den till hvilka de utlånas; med kapitalist menas har den som förlägger ett arbete och som tager för sin räkning hela den egentliga vinsten.

Man finner lätt att den slutliga vink här kan igenfinnas är den att all egenskap af principal, husbonde o. s. v. inom det produktiva arbetets område kan försvinna — kan fullkomligen umbäras. Hvadsoni komme i deras ställe vore en anslutning af olika talanger som kunna komplettera hvarandra; der skulle den ena sorten skicklighet vara ungefärligen lika god som den andra, och det kunde aldrig komma i fråga att den ene försökte plundra till sig resultatet af hvad den andre gjort. Dermed vore fattiglistan epurerad från det hållet, och skulle icke behöfva upptaga den legio som nu, efter långvarigt fruktlöst släpande, kastar sig handlöst i förtviflans eller hopplöshetens armar — hvarefter eländet strax är färdigt alt slå ihop öfver den olyckliges hufvud.

Man belänke hvilken mängd menniskor, genom det nuvarande systemet kastas in i fattigdom, eller rättare sagdt aldrig från barndomen vetat af annat än alt lefva för dagen utan minsta vexande utsigt för framtiden. Alil hvad de åstadkomma tager kapitalisten till sig, de sjelfve behålla intet, ty det obetydliga man lemnar dem är blott så mycket som de behöfva, (ändock med umbäranden) konsumera; och när då krafterne aftaga — eller som är detsamma — skickligheten förminskas, försvinner, stå de inom den synbara fattigdomens område, kanske med familj och afkomma — öfver hvilka man sedan förargar sig, och dervid icke minst den som har honom i närheten, och under hans kraftiga tid upptagit allt hvad han åstadkom.

I sammanhang med den förut omnämda andra punkten, om eganderältens fullkomliga misskännande, hvarmed denna punkt sammanfaller, utgör missaktningenhingen for talangens rått således den allmännaste vä* sfendtliga orsaken till fattigdom i hvarje land»

8tde Orsaken»

tSjelfva Fatt igför särjmngen.

Alla skriftställare, och alja praktiske män som behandlat fattigväsendet, betrakta försörjningen såsom nödvändig, och en fattigvård såsom något det dei4 man måste försöka icke allenast bibehålla utah också utvidga. Det är en förvänd tanka, till och med en förskräcklig tanka, Mah måste ju tvärtom inse nödvändigheten att afskaffa ull samhäll ig vård om in^ di viden; man skall ställa så till att han kan och fåt vårda sig sjelf*

Fattigfrågans behandling bar således tVå ståndpunkter, den ena den vanliga — att en försörjning skall få finnas, den andra att man skall ordna så att menniskan icke först utplundrds af sina så kalladé likar, för att sedan af dem försörjas» Till dennd sednare ståndpunkt har ingen &nnU Uppstigit — mer ån de Fransyska ekonomiska sekterne sedan revolutionen; och i det afseendet äro de oändligt högre stående än vi andra. Hvarken socialister

eller köffl-munister vilja tänka på en fattigvård. De börja från början, och deras bemödande går ut på att alldeles icke låta någon blifva fattig. Vi hafva förut yttrat oss emot dem och deras sätt, som består deri att

Om Fa t tigväsen det. ^Senom konstlade systemer bringa del allmänna all förekomma faltigdom och försjönk ande hos individen. Det Sr detta som vi funnit falskt, emedan det är den enskilde sjelf af försynen ålagdt att ombesörja den saken, och naturens organisation är i det fallet såsom i alla hänseenden, säker, allenast icke menniskan* fåvitskhet leder hennes verksamhet emot henne sjelf.

Besynnerligt att, i en tid af trånad efter frihet och sjelfständighet, man skall förfalla tiJI motsatsen, och, genom föreslagna organisationer, förklara individen oförmögen alt svara emot sin bestämmelse, hvarföre samhälligheten skall hafva det åliggandet att fungera för honom. Bort det, och låtom individen återkomma till det fristående hvartill försynen honom ämnat! Men låtom oss tillika så tillställa att ingen individ får något slags makt att förtrycka en annan, plundra honom, borttaga produkten af hans arbete till och med i sjelfva ögonblicket af denna produkts uppkomst; låtom oss dana samhällets makt till en summa utaf den individuella utvecklingens rikedom, men låtom denna aldrig återverka förtyngande på en del varelser, under det den lemnar öfvermaklen att disponeras af de andra! Låtom, bestämdt sagdt, en förmedlad yttre frihet, en oförmedlad och ostörd inre frihet, och full eganderätt till den egna produktionen få gälla, så skall ingen fattigdom vidare finnas.

De fransyska seklernes syftemål att förekomma fattigdom är således det rätta. Det skall blott ge» nomdrifvas förmedelst individen sjelf och hans ökadesjelfständighel, men icke med alt ännu mera lilU konstla hans ställning genom förmynderi och en ändock alltid otillräcklig allmän vård om det enskilda som just få It den egenskapen att sjelf vara det fulU kom ligaste organ för sin egen vård.

Men jfrån denna åsigt och från den preventiva ståndpunkten måste vi öfvergå till den andra, som har sammanhang med öfverskriften till denna afhand-ling, således till den åsigt som godkänner förstörel* sen för att efteråt få hjelpa, med ett ord till frågan om fattigvården.

De skriftställare som i sednare tider afhandlat denna fråga såsom sådan äro delade efter deras religiösa bekännelse. De katholske förfat lar ne, som ifrån barndomen vant sig att anse allmosegifvandet såsom en särskild dygd, fordra fördenskuld att den fat* tige skall hjelpas genom andra. De protestantiske åter se saken såsom ett ordnings- och polismål, der-vid den fattiges egen verksamhet tages i anspråk. Katholikerne vilja äfvenledes helst att de fattige skola genom enskild välgörenhet bispringas, men protestanten önskar att saken skall besörjas kommunalt. Båda öfverensstämma likväl deri att de icke synnerligen rekommendera denna sednare, eller kommunala för-sörjning, men detta gemensamma har likväl hos båda olika grand, ty katholiken antager församlings vård såsom ett nödfall då den enskilda välgörenheten icke varit tillräcklig; protestanten deremot antager samma nödfall, men såsom inträdande då den fattige alldeles icke kan försörja sig sjelf; tillika betraktar pro-testanten den enskilda välgörenheten såsom blott ledande till oreda i den offentliga försörjningen.

Båda hafva orätt. Protestanten vill icke hjelpa den fattige förr än det tydligen är bevist att han icke kan hjelpa sig sjelf; fördenskuld kommer hjelpen vanligtvis för sent då den skall komma med kristlig kärlek — eljest med fängelse då man funnit det för bittida att hjelpa på det förra sättet.

Protestanternes anspråk att den fattige skall hjelpa sig sjelf vore bestämdt det rätta, ty menni~ skans värdighet fordrar det. Men för alt ega detta anspråk på den fattige skall man också laga så att han är i tillfälle att kunna försörja sig, hvilket der-emot icke kan med skäl begäras under inflytande af prohibilivlagar, näringstvång och den förr anmärkta saknaden af helgd för eganderätten i dess vigtigaste moment. Emedan nu dessa olägenheter och orättvisor förefinnas öfveiallt i den civiliserade verlden, så blir protestantens anspråk orättvist.

Kaiholiken har således mindre orätt; han skänker den fattige hvad denne behöfver; gifvaren har deraf största nyttan, det är sannt, men äfven den fattige har välgörande känning af den kristliga barm-hertigheten, hvaremot protestantens gåfva utgår kallt, såsom kontribution, och föga gagnar den fattige, samt alldeles icke gifvaren sjelf. Katholiken fordrar icke omöjligheter; han antager att den fattige är fattig och måste vara fattig. Protestanten borde kunna inse detsamma, men med verklig hårdhet fordrar han att den plundrade skall ändock försörja sig

sjelf.Vi måste således hylla den förra meningen, sa •länge nuvarande samhällstillstånd fortgår*

Men om rnan medgifver att en omsorg skall fä ega rum, ?ir det så mycket angelägnare att på samma gång erkänna för sig, att en dylik omsorg endast bör få tillhöra ett öfvergångstillstånd, och att i synnerhet de som egna sig åt fattigvårdssaken förnämligast skola syfta derhän att göra fattigvården umbärlig. Allt bemödande på denna väg bör gå ut på att förekomma fattigdomen, icke att underhålla den, genom dessa kostbara anstalter som innefatta en proklamation om alt menniskorna icke skola försörja sig'sjelfve utan försörjas genom andra.

Drotlning Elisabeth i England gaf typen till denna proklamation. Det kostade henne eller regeringen ingenting, det blef lagdl på kommunerna, och skulle kunna sägns, enligt visan, hafva skett emedan man ''inga tiggarungar tål, blott för malpropreleten." Emedlertid är det naturligt att en sådan grundsats å ena sidan, skall å andra sidan framkalla starkare anspråk på grundsatsens tillämpning. Också blef följden sådan i det land der den först så allmänt blef tillämpad, och våra dagar hafva sett huru den åter måste inskränkas.

Hvilken motsägelse! Man vill att menniskorna skola försörja sig sjelfva, — och man lemnar dem icke utvägarna dertill; man vill att de skola försörja sig sjelfva, och proklamerar att den som icke sjelf försörjer sig skall försörjas af andra. Det synes som borde man akta på den vink som ligger i dylikastora och oundvikliga motsägelser; man borde deraf ledas till undersökning huruvida icke saken innebåt någonting från bottnen oriktigt, då alla förfoganden leda till ett dilemma. Men förmodligen gör vanan här såsom i så många andra fall att man låter för-Vändheten och motsägelserne vara, emedan de som kunde vara i tillfälle att inse dem, icke hafva nå« got särskildt interesse af att undanrödja dem eller upplösa svårigheterna.

När nu en försörjning skall åstadkommas, borde väl hufvudsaken blifva att göra den tillräcklig, men knappast finnes någon användning af allmänna medel som har så liten välsignelse med sig. Om man åtminstone betraktar förhållandet hos oss, i Sverige, och synnerligast i hufvudstaden, så förundrar man sig öfver huru stora summor bortsmilta utan resultater. öfver 500,000 R:dr B:co åtgå årligen i Stockholm till olika grenar af fattigvården, och man ser likväl så mycken uselhet qvar. Om man lemnade 100 R:dr B:co till hvarje fattig, af de fonder som finnas, och blott en enda, lönlös administration funnes för denna utdelning, så skulle ju 5,000 fattiga dermed vara hulpne; — det antalet är större än det närvarande kända antalet af allmosetagare. Huru skall man förklara den otillräcklighet som röjer sig? Det är ioke anledning till att medlen på något ställe oredligt förvaltas; bidragen äro ofta ganska små, knappt trettio riksdaler rgs om året, och antalet af understödda är långt ifrån så stort som det af oss antagna. Hvaraf kommer då att medlen icke förslå?Visserligen känner man en orimlighet i förvaltningen — alt densamma ulöfvas genom 74 särskilda direktioner, dâ en kunde vara nog. Ledamöterne i sådana Styrelser hafva väl aldrig någon inkomst af sina befattningar, dock förekomma likväl genom denna delning 7£-dubbla fauxfrais, skrifmaterialier, vaktmästares aflöning, kamrerare, lokal m. m. och dessa särskilda förspillda summor torde väl tillsammans göra betydligt nog (t. ex. om hvarje Direktion kostade allenast 1000 R:dr B:co om året), men ändock synes det såsom skulle återstoden kunna räcka bätlre än den gör.

Om någonting behöfver centraliseras, så är det denna förvaltning, och om en stor del deraf beror på legationer, borde Stockholms Stad hos Sländer och Konung anhålla om en förändring så att en centralstyrelse, delad i lika många divisioner som församlingar, kunde på en gång öfverse det hela och likväl räcka till för delarne eller församlingarne.

Men sjelfva principen för understödet är oriktig. Den har följande fel: den ökar anspråken genom att faktiskt godkänna dem; den fyller dock icke behof-vet, ty större delen af de understödda lida likväl nöd (man behöfver blott gå på fattighusen så visar det sig snart); den gifver utan all andlighet, utan kärlek, och med den största tänkbara torrhet. Den är således, tyckes det, allsidigt oriktig, helst när derlill kommer att, utom dessa hulpna (!) en ännu större mängd usla föremal för allmänhetens medömkan skymta fram i alla gathörn.Hvad är det den fattige mest saknar? det Sr kärlek; deraf har han intet; sjelfva sältet för barm~ hertigheten är sådant att han finner sig icke hafva någon bestämd att tacka derför — kärleken trifves icke i abstraclioner — och dessutom erhåller han så litet och otillräckligt att det sannerligen icke är mycket att tacka för.

Endast i familjlifvet kan kärlek och omvårdnad komma i fråga. Men familjen är nästan det sista man tänker på i

vår tid. Afven de som eljest ifra för korporationer, synes icke inse att denna — den enda rimliga och rätta korporationen i samhället —-utgör den korporation hvarest allt godt bör hafva sin rot och sammanhållning.

An om man ställde all försörjning på det sätl att den hufvudsakligast bestreds inom familjer? Förslaget bör anses vara godt, emedan det icke är nytt och oförsökt; man bar med framgång utfört det » flere bland Sveriges småstäder. En stor mängd fattiga hafva ännu så mycken förmåga att de kunna i ganska många saker vara behjelpttga inom hus. Då kan deras arbete vara värdt uppehället.

En sådan försörjning skulle vara ett barmher-tighetsverk af den familj som emottoge en sådan person; och den upptagne skulle således hafva någon att tacka för att han blifvit hjelpt ur nöden. Men denna familj horde hafva något af det allmänna, då den »eke vore sjelf så förmögen alt den alldeles utan känning kunde göra uppoffring af den kostnad som den upptagne skulle furanleda för sin person utöfvervärdet af den nytia han gjoVde inöm familjen. Ett bidrag af t. ex. 50 R:dr rgs eller B:co efter om-ständigheterne — äfven 100 R:dr rgs, skulle jemna förhållandet så att familjen icke blefve betungad. Men så ofta det läte sig göra att placera en person utan betalning, skulle man naturligtvis begagna en sådan fördel. Men alltid — med eller utan bidrag — skulle upptagandet vara med någon uppoffring, och den upptagna således hafva skäl till tacksamhet.

Det inses lätt att inga familjer, som icke sjélfve vore burgne, skulle i detta afseende anlitas. Det kunde lätt hända att sådana som sjelfve voro ganska fattige, skulle åtaga sig ett fattighjon, allenast för penningbidraget; då blefve saken förvandlad till en entreprenad, och ändamålet blefve allsidigt förfeladt. Inga rikat och inga fattiga, familjer skulle för ändamålet anlitas. På den omständigheten beror sakens framgång *).

Fördelarne af ett sådant inhysande i goda familjer, äro påtagliga. 1) Den hycklande fattige går icke in på att bli försörjd på det sättet. Det skall vara verklig nöd; således utgör methoden, från den sidan sedd, en kontroll. 2) Andliga inverkningarna af kärlek och deltagande å ena sidan, samt känsla utaf sin förbindelse å den andra, göra ett band emellan den hjelpande och den hulpne. 3) Man har då

*) I Schweitz har man satt försörjningshjon, helst barn, offentligen på enlreprenade. Det är nästan oförskämdt. Man kan väl veta huru sådana personer skulle bli försörjda !ändtligen fullständigt aflägsnat nöden från den man biträdt. 4) Hela sättet går på sidan om allt som uppmanar och stegrar anspråken. 5) Kostnaden skulle bli betydligt mindre (genom det att äfven här arbetet finge ett värde), och derigenom blefve, 6) också något gjordt till förmån för grundsatsen att menni-skan bör, så vidt möjligt, hjelpa sig sjelf. 7) Hjel-pes den verkligt fattige, utan att lättingen dermed uppmunlras att öfverlemna sig åt overksamheten. 8) Melhoden förenar det formella uti kommunalvården, och det reella uti enskilda välgörenheten — således bådas fördelar utan att hafva olägenheterne från någondera. 9) Man får en säker öfversigt af hela förbållandet med de fattige. 10) Ingen konkurrens af skadlig natur, inga nyckfullt nedsatta priser å produktioner från arbetshus o. s. v. skada den ärlige arbetarens utkomst.

Det vore ganska besynnerligt om denna melhod icke skulle komma alt utbreda sig och bli allmän — intill dess fattigförsörjning blir öfverflödig. (Hundradetals af våra nuvarande fattighjon, helst i Stockholm, skulle hafva kunnat spara en skilling rgs om dagen i 40 år, och derigenom haft ett kapital af 900 R:dr vid sexlio års ålder). Ännu lättare skulle alla, jemte sparsamhetshågen, kunna samla förmögenhet om en gång andra åsigter komma att göra sig gällande i afseende på den fattiges eganderätt till produkten af sitt arbete. Rättvisa å ena sidan, sparsamhet och begrepp om sina rätligheler å denandra, skulle efter en generation göra all fattigvård äfverflödig.

Men «många klasser fattiga vore icke lämpliga att inflyttas i familjer. Alla dagdrifvare, straffade skälmar m. fl. blefve aldrig föremål för upptagande inom familjerne. Om de straffade är bär tillräckligt taladt, vid den 4:de bland de orsaker vi angifvit såsom föranledande fattigdom. För alla arbetsföra, sysslolösa, fattige genom nöd eller lättja och hopplöshet (hvilket i ett afseende är detsamma), kunde koloniseras lika väl som de brottslige fattige. Vi sågo huru kalkylen öfver de sednares kolonisationsarbete slog ut, och att elt stort öfverskott af tillgångar dervid vore att påräkna. Huru lätt kan man icke derutaf erhålla en fond för att åstadkomma kolonier för arbetsföra fattiga?

Desse sednare borde likaledes, för principens skuld, och för att icke förorsaka det allmänna någon kostnad, köpa sina hemman likasom kronoarbets-karlarne, korrektionisterne m. fl., men en skillnad borde göras till förmån för den oförvitlige fattige, dels så att han under intet villkor finge bosättas på samma lokal som desse, ej heller arbeta tillsammans med dem, dels också i den hufvudsakliga omständigheten att han icke arbetade längre än att han jemt med sin produktion betalt det hemman och de inventarier han skulle erhålla. Grunden skulle först uppskattas till dess fulla värde, som i alla fall måste blifva ganska lågt, emedan jorden, såsom ouppodlad, icke i Sverige är dyr. Sedan skulle han hafvaodlat sa mycket jord utom det han finge behålla, att det förra, såsom odladt, betalade råa grundens värde på det som blefve hans egendom; äfvenså skulle det odlade som ban lemnade ifrån sig, svara mot ¿byggnad och inventarier samt födan under den tid han användt på odlingsarbetet. — Det vore en fattigförsörjning af rätta arten. Den danade inga I8U tingar, den väckte inga hazardspelsförhoppningar; men höjd i känslan af hvad han uträttat, skulle en sådan person blifva en värdig och kraftig samfundsmedlem, och troligtvis uppfostra sina barn på annat sätt än han möjligen «jelf fått uppvexa.

En annan fördel skulle den ärlige fattige också hafva utaf sin kolonisation; 'han finge taga fasta på sitt hemman, sälja och förfara dermed hura ban helst behagade.

En sådan koloni skulle bära sig litet bättre än de Nederländska med deras förgörande princip af skuldsättning, hvarmed kolonisterne der hälsas välkomna. Tolfhundrade R:dr B:co skuld för en sådan person! Det är löjligt, jemte det ohyggliga, att så rent af gäckas med menniskosinnets kraftigaste agens, ett ärligt hopp. Hvilken glädje har en menniska som kastas in i ett förhållande af välstånd, när detta likväl i sjelfva verket är en Nessusklädnad som kommer att bränna honom så länge han lefver? Nej, betald måste kolonistens egendom vara, och trygg och ren skall han stå inför ödet; ren från alla anticipationer af den kommande tiden, skall han gå, lugn,denna till mötes, och med samma mod se det närvarande ochframliden i ansigtel. Då kan man vara såker att hans arbete sker med glädje; då kan man också vara säker att det krönes med framgång.

Afven qvinnor böra få sådant odlingsarbete. Vi ämna icke strida för ”den emanciperade qvinnan;” men ännu mindre utesluta henne från tillfällen till det slags oberoende som vore önskligt för hvarje menniska — att kunna föda sig sjelf. Qvinnan har vanligtvis långt mera idoghet än mannen, och det skulle troligtvis lyckas förträffligt med dem, helst deras sparsamhet och förmåga att umbära, betydligt öfvergår mannens. Det är en slor olycka alt qvinnan är utesiuteri ifrån de flesta bfitande närmssarertar:

O , 7

men genom detta medel skulle hon kanske lika snart som en man, förvärfva sig sjelfsländig förmögenhet.

Man har, på sednare år, i Sverige, börjat med ett nytt slags fattiginrättningar, uppfostringsanstal-terne för vanvårdade barn. Afsigien var god, och nyttan otvifvelaktig så länge man stadnade vid den grundsats som gaf första upphofvet åt den första bland dessa institutioner, Prins Carls Skola i Stockholm. Denna grundsats var alt från gatan upptaga vanvårdade barn, hvilkas föräldrar voro alldeles oförmögne att uppfostra sin afkomma; i synnerhet afsåg man då brottslingarnes barn. Men inrätlningen har förkofrat sig, och upptager nu ofta fattiga barn, hvilkas föräldrar äro generade af dessas uppfödande. Här har man för sig en vådlig utvidgning, vådlig ty man är nära att ulfästa ett premium för föräldrar som vanvårda sin afkomma. De föräldrar som äro iarresterne, kunna icke uppfostra sina barn, kunna också icke genom den bevisade barmliertigheten yl* terligare uppmuntras att vanvårda barn, ty egen förvänd lefnadsriktning ursäktar dem. Men for de många andra kan det deremot medföra en lockelse att försumma barnen, emedan det då går dessa bättre än eljest Man har också exempel af dylika försök.

Denna Inrättning, Prins Carls Skola, som onekligen vårdas med mycken omsorg, och der kostnaden är reducerad till det minsta man i en hufvud-slad kan påräkna, eller blott elfva skil lingar rgs om dagen för hvarje barn, för alla dess bebof af kläder, föda, husrum, eldning, undervisning och tillsyn, har likväl det felet att vara för dyr, — ty den borde kosta intet. Med 140,000 R:dr B:co ursprungligt kapital, och sednare tillkomna betydliga donationer, vinner man icke mer än att kanske tio barn om året från Inrättningen utgå — en oviss framtid till mötes. Dessa barn hafva vid Skolan förlorat sin vildhet — om de haft någon med sig dit, men i sednare tider hafva många

beskedliga barn der blif-vit intagna — de gå nu, vid sexton års ålder ut i verlden, alldeles obekanta med lifvet utom skolan, för öfrigt både genom uppfostran och genom Inrättningens princip, ämnade för de mest rörliga och industrial ist iska, obestämda anställningar, såsom Ijen-stehjon och handtverkare. Hvilken framtid lofva; man dem? Hafva de minsta yttre garanti, eller ens sannolikhet för en bana utan afsteg, en utkomst utan ovisshet ? Handtverk, fabriker bch tjenster hos privata, höra till de anställningar vid hvilka den arbetandes egan-derätt till sitt arbete alldeles icke erkännes, anställningar som äro mycket osäkra i afseende på berg-niog, men deremot alldeles för mycket omgifne utaf omvexlingar och branter på lefnadsbanan.

När man betänker detta, och tillika den stora summa som för Institutets bibehållande i en hufvud-stad är nödig, må man med skäl undra på alt man icke velat vidtaga sådan åtgärd att de unga perso-nerne kunna i det närmaste föda sig sjelfva, bekosta undervisning och uppfostran sjelfva, samt vid utgåendet ur Inrättningen hafva en solid födkrok — allt till följe af deras eget arbete. Allt detta kunde vinnas om Inrättningen vore förlagd på landet. Der kunde barnen förrätta ^alla landtbruksgöromål, odla jord, och derjemte lära sådana handtverk som på landet särdeles behöfvas. Hela styrkan behöfdes icke på en gång ute på fältet; 30 i sender kunde vara nog för ett landtbruk hvaraf 100 skulle hafva sin bergning; de öfriga kunde vara i skola och verkstäder, hvar-jemte vintern hufvudsakligen kunde för hela personalen användas till undervisning. Afven odlingar skulle der företagas, då barnen blefve äldre, så att de, vid 23 eller 24 års ålder kunde få emottaga en farm 59m de sjelfve uppodlat. De borde, vid 19 el— 20 års ålder få komma ut, för ett eller par år, i tjenst, för alt något hafva sett af verlden; derefler skulle de återkomma, och efler nya tvänne år vid Institutet, hufvudsakligen sysselsatta vid deras egenblifvande farm, få tillträda den, med känslan af att denna deras egendom åtgjorde en skapelse af de* ras egen omtanka och drift.

Men, ju förmånligare detta kan tillställas för dem, desto vigtigare blir det att samtidigt genoro sträng tillsyn å föräldra vården, förekomma det för* äldrar uppsåtligen vårdslösa, eller till och med förleda, sina barn till dåligheter, för att desse derigenom måtte komma i åtnjutande af de fördelar som institutet och kolonien erbjuder. *) Det Sr denna bé-> tänklighet som ligger emot dessa inrättningar, ocb gör att de icke böra utvidgas, åtminstone icke förr än man allvarsamt skärpt föräldraansvaret. Sådant är en verklig samvetssak.

Man får icke invända att detsamma kan sägas ligga emot brottslingars kolonisation. Der är en stor skillnad, ty brottslingen får först sina två' år vid straffkompaniet, och den skärselden bör icke locka någon till att visa sig såsom skälm, pro forma. Deremot intagas barn på räddningsinstituterne utan all skärseld — om man undantager den första obehagligheten för barnen att de måste tvätta sig och hålla

sig

*) Vid Råby lärep detta redan hafva egt exempel. En gumma som insett fördelarne af Råby institut, sökte mer än en gång förgäfves att få sin son dit. Hon hade hvar gång blifvit afvisad med det svar att gossen ju ingenting ondt gjord t, och hörde således icke dit. Ändtligen dref hon gossen att stjäla, och återkom nu med grundade anspråk på att få honom intagen. — Man ser huru vådlig filantropien kan vara.sig rena, hvilket för de flesfa i början lärer vara en ledsam sak, men likväl för föräldrarnes planer icke innehåller något afskräckande*

Barns uppfostran till kolonisation möter något större svårigheter än fullvuxna personers, emedan, om de sednare kosta något mera genom bevakningen, de förra åter erfordra kostnader för undervisning och tillsyn. Tillika skola barnen en stor del af tiden vara i skolan och i verkstäderne; och slutligen är resultatet af barnets, ja äfven ynglingens, kroppsarbete, obetydligt i jemförelse med fullvuxna personers, under det att födan blir lika dyr, ty under uppvexten äta unga personer minst lika mycket, men vanligen mera än de äldre, hos hvilka tillvexten icke erfordrar samma hastiga blodomlopp och i sammanhang dermed varande behof af lifsmedel, som hos den vexande. Men denna större dyrhet vid barns kolonisation är dock intet hinder, helst när man har fonder dertill. Största hindret ligger i det samvets-åliggande som bör uppfattas af alla, att icke, genom en prioritering åt brottsliga barn, leda föräldrarna att få sina välartade barn genom förförelse bragta till samma lyckliga ställning som brottslingarna.

Har man åter, hvilket ovillkorligen bör ske, samtidigt skärpt tillsynen öfver föräldravården, inrättat kolonisation

för äldre, straffade brottslingar och för fullvuxne oförvitlige fattige, samt för brottslige barn, och beskedliga, oförvitliga barn, så kan systemet vågas utan fara, och följden bli alt man

Om Fattigväsendet.förebygger mycken fattigdom som eljest skulle komma «U förete sig.

I motsats till sådana tillgöranden — af familj* försörjning för dem som äro rådlöse, af båtande, till och med riktande, arbete för den sysslolöse (utan intrång, medtäflan eller skada), vidare af undervisning till sparsamhet, af väckta förhoppningar för hela slägtet, af försvar för den obemedlades egande rätt i arbetet, af allmän undervisning förenad med upp-fostran till sedlighet inom familjen, o. s. v. hvad eger man väl nu?

Man eger en fångvård som betänkligt förökar bebofvet af sin tillvaro, genom det proselytmakeri de frigifne bedrifva, och genom den förstörande medtäflan den hos sina, för intet födda, fångar, åstadkommer hos den frie arbetaren. Man eger en fattigvård som genom alla sina tillgöranden likaledes, och lika betänkligt, arbetar på sin egen behöflighet, genom att faktiskt uppmuntra anspråken hos dem som Sro nära hjelplösheten, som har förvirring i sina åtgärder genom det att den är splittrad, och framför allt icke står i samband med hvarken någon sådan auktoritet eller sådana enskilde gemensamma anstalter genom hvilka preventiva åtgärder blifva möjliga, och hvars verksamhet måste bestå endast i att ständigt anskaffa mera, och ständigt höja den sysslolöses anspråk.

Fabrikshjon, stattorpare, gesäller och fångar utgöra de stora rekryteringsklasserne för fattigvård och fångvård. Med de förra fortgår utplundringenaf deras arbetskraft, under det man helt torrt fordrar en högre sedlighet än af de bildade* (Ty om den nödlidande skall stå emot frestelserne, måste han stå på en högre punkt af moralitet än den som har något att dermed möta behofvens kraf. Och han står verkligen högre; arbetsklassens hjeltemod att umbära gör dagligen ojemförligt större dygdeprof än vi, bildade; men vi se det icke fastän det tilldrager sig alldeles inför våra ögon; skälet är det att vi finna det så som det bör vara, och vi mäta dem med vår egen måttstock, hvilket likväl är ett groft misstag).

Kommittéer hafva utlålit sig öfver frågan, och afgifvit goda förslag, hvilka likväl egentligen äro endast palliativer, de hafva samlat mycken sakkän* nedom i detaljer, meddelat dem, och klagat öfver tillståndet i afseende på tiggeri, nä rings löshet, fylleri, lättja, egoism och trotsighet m. m. som allt är sannt, men likväl leder till ytterligare falska resultater, i fall något på grund deraf åtgöres. Hvarför finner man ingenstädes rent ut sagdt: }*det är de bildade ,%klassernes fel då fattigdom och osedlighet förekom-"mer ibland de så kallade lägre klasserne."

Med denna bekännelse skulle en ny sakernes ordning kunna uppkomma, men derförutan också icke.

Det kan icke vara meningen att dermed nedsätta moraliska värdet hos den bildade, så vidt han gjort sig riktigt reda för saken; men detta finner man sällan, och man går derpå löst med gammal häfdvunnen öfvertygelse att man handlar rättfärdigt. Detsamma gör också den Vestindiska plantage-egaren,efter ärfd åsigt, och är säkert lika ofta lika hederligt tänkande som någon annan, och likväl tillämpar han slafreglementet öfver dem som hans serskilda slags kristendom icke tillåter honom att anse såsom bröder. Och, medgifvom det, den förmögne hos oss, vill icke på fullt allvar, och utom katekesfrågan, erkänna för broder den person han ser klädd med förskinnet gå och följa oxarne. Vore det nog med det hemligt dolda föraktet för arbetaren och hans lumpenhet, men det är icke nog dermedj det är någonting ännu värre; man tänker, i Jesuitisk stil, icke derpå att denne lumpne kan hafva samma anspråk på rättvisa som vi, och sålunda låter man verkligen den rättvisa som en huld försyn delade lika mellan individerne, gå förlorad under yttringen af den mensk-liga verksamheten, så att den som icke tillfälligtvis står på förmögenhetens serskilda basis, icke bar utväg att försvara eganderätten till det som i arbetet utgår af hans egen personlighet, och som onekligen är hans alldraegnaste tillhörighet.

Låt fattigvårdens föreståndare och ledare i alla grader upptaga denna öfvertygelse och allvarligt yrka på tillämpningen af dessa grundsatser, så skola fal— tigförsörjarne sjelfve snart få litet att bestyra, och detta utan alt den nuvarande förmögne blir mindre förmögen, utan tvärtom skall dennes förmögenhet först då vexa med större steg, när hågen och hoppet kunna få lefvande insteg i den slora mängdens verksamhet, så att massan af arbetsprodukten blir ojemförligt större än förut, och således blir vida tillräckligare tilldel-ning än förr. Man kan

aldrig nog ofta upprepa för sig att all rikedom är intelligent, och att den materiella rikedomen är en omedelbar produkt ur den förra. Det är den mekaniska torrbeten i rikedomens uppskattning som gör att för litet rikedom alstras.

Alla dessa grundsatser äro icke villkorliga eller gjorda. De utfinnas ur analysen af menniskans väsende.

Mest skadar likväl Fattigförsörjningen troligtvis genom det att den handlar efter grundsatsen att den som icke försörjer sig sjelf, skall försörjas af andra. Staten har i sednare tider blifvit en sådan fattigförsörjningsanstalt, som genast skall vara tillreds för att skaffa bröd * när en landsort blir i saknad deraf.— Vi hafva sett huru lätt personer med små men några tillgångar (och dessa saknar man vanligtvis icke vid ungdom och helsa) kunna sammanspara ett kapital, hvarigenom fattigförsörjning för en sådan alldeles icke‘ kan komma i fråga. På samma sätt, och ännu lättare, kunde händelsen vara med hela orter. Huru ofta har det nämligen icke bändt att, efter ett godt år, missvext inträffat och på samma gång allmän nöd? Hvart har det föregående rikare årets skörd, i sådant fall tagit vägen? Finnes der intet öfverskott, ingen behållning deraf? Nej! allt åtgick, under del goda året, om ej annorlunda till beredande af bränvin. Detta sednare kan — minst sagdt — umbäras, alltså borde man umbära det, och bespara förrådet till ett annat år. Och då det icke sker, borde styrelsen saklöstlåta en sådan ori bli utan; men liar synes åter den nyss omtalade grundsatsen framskymta, att den som icke försörjer sig sjelf, måste försörjas af det allmänna.

Helt annat må det vara då nöden är oförvållad, men det kan icke sägas om sådan nöd, der man sjelf föranledt den, och det har man gjort då man icke sparat, år från år.

Hvilka anspråk hyllas icke med undsättningarne? Detta olyckliga system har redan kostat landet millioner, ty dessa utgifna summor för undsättningarna bli till icke obetydlig del föremål för afskrifningar. Men detta vore ändock obetydligt, om man icke, genom den olämpliga gifmildheten Jiksom uppmanade folket i massa att icke hushålla, utan blott komma ihåg att, om nöden står för dörren regeringen måste, af de omtänksammas skattebidrag, förskaffa de liknöjde hvad de behöfva. — En fri spanmålshandel med fix tull derå, vore det enda behöfliga regerings-förfogandet, — allt annat borde öfverlemnas åt den enskilda omtankan. Ett enda dyrt och svårt år skulle vara en skärseld, tillräckligt stark för att sedermera lära nationen hushålla, åtminstone i det afseendet.

Skulle en så hård kur icke af Regeringen kunna försökas, så återstår ett annat sätt att förekomma de förder/liga undsättningarna; det är med att åter inrätta socknemagazinerna. Om hushållning, till en början, för ovanans skuld, icke går med godo, måste den gå genom reglementering. Det behöfdes kanske icke fem års sparsamhet för att bringa dessa magaziner till den punkt att de blefve ett ganska godt nödvärn«Vid det försla sättet skulle också magaziner uppstå, nemligen hos spanmålshandlande. Sådana finnas nu icke, och kunna icke finnas, ty så snart Regeringen gifver licencer, eller nedsätter införselstullen, eller hvad som är ännu mera verksamt, ökar exporttullen, då svag skörd inträffar, skulle den som uppköpt spanmål derå förlora. All spanmålshandel nu för tiden inskränker sig till affärer emellan skördarna; och måste inskränka sig dertill; den är obetydligt välgörande, hvaremot ett lager för fyra å fem år) förmedlar priseme mellan ytterligheterna, samt lemnar den undsättningsinöjlighet, som är ensam på längd frälsande.

Socknemagaziner utgöra en förnuftig fatligvård i stort. Den förekommer ti II föl lig nöd. Nationen är visserligen nu obelåten med att ega span-målsförråder, hufvudsakligast för det vådliga försöket med allmänna magazinsdirektionen, men också genom vanan att umbära förråder, samt genom de säljandes farhågor för skarpa prisnedsättningar. Men just sådana åtgärder hindra flucluation i priserne. Maga-zinsdirektionens åtgärder voro i hög grad förderfliga> emedan de villkorligt och nyckfullt, utan all motivering af la force des choses, bemödade sig att hålla priserne låga. Naturliga priser åro yttringar af den eviga rättvisan. De kunna vara för höga, utan att likväl gå ur denna kategori, ty när de det äro, ligger icke felet hos dem, då de fått utveckla sig ur nödvändigheten sjelf; det ligger då i djupare missförhållanden som man bör söka reda och afhjelpa;men hvarje afsigtligt tillgörande gör priserne orättvisa, och bland sådana tillgöranden voro Spanmåls-magazinsdirektionens att räkna såsom de förderf]igaste.

En tom undskyllan har man i afseende på förlusten vid magazineringar; den är obetydlig i jem-förelse med de materiella och moraliska förlusterne vid en hungersnöd. Dessutom har man ett afgörande svar på det hufvudsakligaste inkastet, nemligen att säden skadas, blir dammig o. s. v. Den skall vara ritorkad, hvarvid alla infusionslika kräk i spanmålen dödas, och hvarefter den kan förvaras utan förlust annan än råttfrat. Medel finnas alltid emot svårig-heterne, om man vill; och för ett ändamål som detta, att bespara hela nationen alt landskapsvis och turvis blifva tiggare, må man icke sky besväret. — Men det medgifves att detta sednare går i början lättast för sig, både för tiggaren och gifvaren; på längd går det likväl icke, ty det dödar omtankan, och tillintetgör således den största rikedomen, den intelligenta rikedomen, hos nationen.

Den Komité som år 1837 nedsattes för att undersöka förhållandet med fatligväsendet i Sverige, afgaf ett omständligt utlåtande deröfver. Man kan icke beskylla detsamma för brist på omfattning, men resultatet deraf är icke tillfyllestgörande. Botandet sitter ännu endast vid omkretsen, såsom alltid blir händelsen, då man utgår ifrån synpunkten att så tillsägande tillverka ett normaltillstånd, i stället för att låta det utveckla sig sjelft, på grund af rättvisa. Så t, ex, raisonnerar Komitén onekligen rätt vackert,men också endast under formen af fromma önskningar, angående principalers hårdhet mot arbetaren; och stadnar der vid känslosidan, under det att motsvarande klagomål yttras öfver de sednares försumlighet och öfriga fel. Likaledes talar Komitén om jord k lyfn ingens och backslugusitteriets förderfliga följder; men uttager icke för någotdera fallet de grunder hvarpå missförhållanderne äro ställde. Klagar man öfver hemmansklyfningen såsom en olycka, så måste man också å andra sidan betrakta latifundierne såsom en lika stor förderflighet, och detta så mycket mera, som de till en stor del föranleda denna sed-nare.

När jorden är i allt för stora vidder inkräktad under en man, måste en mängd proletärer söka sig om hos dem som hafva mera vilja än förmåga att dela med sig, och så spridas, ifrån magnaterne, de uslingar hvilka sedan föranleda jordafsöndringar. Men omedelbart hafva dessa latifundier åstadkommit en hastig tillvext inom proletärernes klass, genom det, i de sednasfe femtio åren så oförnuftigt drifna, stat-torparesystemet. Komitén har öfverklagat detsamma, men hade kanske bordt rent af föreslå förbud emot dess fortsättande. Ett sådant förbud står på moralisk botten, emedan systemet icke är nagot annat än det fordna Westindiska, med den förut anmärkta skillnaden att principalen här icke har egennyttans väckelse alt bibehålla slafvarna, utan tvärtom har fördel af att skilja dem ifrån sig, och gör så,närhus-fadren i en sådan batardfamilj är utsliten och hansbarn blifvit för många. Anledning nog fanns för ett sådant tillstyrkande, då man, af tabellerne meddelade en så förförlig ziffra som en tillvext af 45 procent inom denna befolkningsklass, räknadt ifrån den allmänna freden år 1815. Ett sådant tillstyrkande, och en åtgärd på grund deraf, skulle hafva, kraftigare än något annat yttre medel, verkat preventift emot fattigdomens tillvext inom arbetsklassen på landet.

Om latifundierne må äfven erinras att de icke lemna så stor summarisk afkastning som sedan de blifvit delade, och att skälet dertill är att omtankan blir närmare hvarje bit, och att dessa små stycken, skötta såsom eget, d. v. s. fördelade på arrenden emellan lika många perpetuella farmers, som förut antalet af stattorpare, drängar och löst folk utgjorde, skulle afkasta vida mera både för egaren och för brukaren, om nemligen arrendesystemet vore sådant som vi förut här uppgifvit, och hvarvid arrendatorn bibehölles vid eganderätten till sitt, å jorden nedlagda, arbete.

När Komitén omnämner principalernes ”mindre grannlaga” behandlingssätt ’'mot sina arbetare, då de förra mången gång draga fördel af arbetarens förlägenhet,” måste man anmärka alt ett sådant raisonnement också stadnar helt och hållet inom känslans område, och måste sakna påföljd. Här vore det just lämpligt att inse hurusom alldeles detsamma dagligen föregår, både i ond och god tid, vidare att man icke kan göra detta till föremål för särskild förebråelse, emedan arbetet, såsom utbjuden vara måstebafva mindre värde än såsom eftersökt vara. Huf-vudsaken är att tillställa arbetet så att alla arbeta med egen vinning, och icke, såsom nu, att mängden af dem med naturlig motvilja och håglöshet hållas sysselsatta för andras räkning.

Det är fruktlöst att på något annat sätt fullt förekomma fattigdom.

Vi måste ännu en gång freda oss från hvarje misstanka om hvarje slags kommunistisk syftning, lika

egendomsdelning, m. m., såsom man möjligen kunde missförstå det här sagda. Det må vara sannt eller icke, att förfädren orättvist hopat t. ex. stora jordbesittningar o. s. v. Den frågan skulle likväl aldrig juridiskt kunna redas, alltså må den alldeles förbigås. Det kan få vara så, utan att det allmänna deraf lider, allenast man så tillställer, att den ojem-förligt större förmögenhet som stundligen kan alstras af menniskans arbete, icke blir, dels uppslukad af den arbetsförläggande principalen, dels, troligen till större möjligt belopp, förqväfd i sjelfva födelsen emedan den arbetande icke vill anstränga sin förmåga till andras förmån. Regeln blir således att hvarje arbetandes interesse får vara med i arbetet, att han således, så vidt möjligt, uppbär sitt intressentskap i produkten, med afräkning af den vinning som bör tillkomma penningkapitalet, antingen det ligger i jordegendom, fabrikationer, handtverk m. m.

Bristande skicklighet har Komitén också upptagit bland orsakerne till fattigdom. Det är också sannt, men äfven det ligger till en del i föregåendeorsak, att eganderätten till det som arbetaren åstadkommit, aldrig tillerkännes honom. Brist på undervisning är ena sidan i denna brist, men ännu mera bristen på håg och lust, hvilket man bäst ser då man iakttager huru undervisning sökes, och med hets-hunger slukas, så snart hoppfullhet ligger till grund, hvaremot, utan densamma, ett universitet i hvarje by föga skulle uträtta.

Arbetarens hopplöshet, såsom följd af hans yttre ställning i det allmänna är således grunden för hans fattigdom. Han är der efterjagad allenast såsom ett användbart ting. Atergif honom de rättigheter som försynen genom skapelsen tilldelat hvarje individ, så skall han bli rik, d. v. s. han skall då ega de medel han behöfver för sin renare personlighets utveckling; massan af alstrade värden skall bli större, och delningen af det producerade räcka till för både det hopsparda kapitalets (penningens) och det närvarande, i hvarje stund uppkommande kapitalets, (arbetets) hvar för sig giltiga, anspråk.

Låt en fattigvård använda sig för allmänna och preventiva syften, men icke känna sig, såsom nu, manad att endast underhålla fodernöt.

En sådan, alldeles förändrad esprit kan erhållas derigenom att fattigvården fördelas i en allmän öf-verstyrelse (likasom redan nu för fångvården, men med en instruktion som hindrade densamma att öka sin församling), samt i lokalstyrelse för distrikter eller församlingar. Hvad den sednare, sorterande under den förra, kunde fela genom olycklig rigtningalt verka för en fatligförsurjnings fortfarande tillvaro, det skulle öfversfyrelsen motarbeta, omstämma, genom en storartad omfattning af arbetet, sparsamheten, uppfostran och undervisning. Den skulle tillse alt försörjningen, då den olyckligtvis behöfdes, skulle af lokalfalligstyrelsen åstadkommas genom inackordering i lämpliga familjer; men hufvudsakligen skulle öfver-styrelsen vaka öfver att all försörjning blefve onödig. Understyrelserne i församlingarne borde aldrig under-slå sig alt hindra inflyttningar. Deremot, och emedan vissa församlingar nu i början af ett nytt system kunde bli öfversvämmade af försörjningshjon, skulle man anställa en uppskattning af hvad hvarje församling nu hade, samt efler folkmängd och taxerings-summa kunde anses böra vidkännas, af fattigunderstöd, och hvad derutöfver tillkomme, skulle utgå af statsmedel och allmän fattigfond samt tillskott från dem som hade färre fattighjon. Dermed hade man också undsluppit den vanskliga, rent af oförnuftiga, lagen om hemvist och bosättningsrält, ty kan man förneka någon oförvunnen alt bo hvar han vill inom landet, kan man också drifva honom ur riket; det ena är icke det minsta oförnuftigare än det andra.

Genom en sådan åtgärd vid utförandet skulle man hafva förenat de fattiges frihet och deråt följande större försörjningsmöjlighet, med församlingarnes skydd från alltför betungande afgifter.

Allt hvad som vore rationell i afseende på arbete,. arbetsamhet, m. m. skulle öfverstyrelsen anbefalla understyrelserne till utförande, och i synnerhetgenom sina befallningar praktiskt uttala nödvändigheten att fä hvarje menniska att försörja sig sjelf. En ledamot i lokalstyrelserne skulle utnämnas af öfver-styrelsen, och denna sednare utnämnas af Regeringen samt slutligen utgöras hufvudsakligen af en *) ordförande, med samma makt som chefen för fattigvården* Hvarje år skulle denne chef afgifva berättelse till Regeringen, innehållande uppgift om fattigperso-nalens förminskning, och instruktionen skulle bestämdt innehålla hans åliggande att förebygga nöden och ut-rota den demoraliserande fattigvården*

Osde Orsaken*

Osäkerhet, så väl genom samhällsförfoganden, som genom vexlande menniskoöden.

Ingen ställning är fullt säker. Ett Hjobs-öde kan träffa oss. Men då man söker förskaffa sig säkerhet, blir det alltid på ett ungefär, och man hinner i allmänhet till en sådan grad af trygghet, att man, med sinnet hufvudsakligen vändt till det högre, icke är underkastad svårare ekonomiska förändringar än man kan bära. När nu frågan är om resultatet i helhet, i afseende på ett folks ekonomiska ställning, afse vi icke de tillfälliga undantagen af sällsamt misslyckade företag i den enskildes förmögenhets-ställning.

*) Engelska Ministéren har nyligen föreslagit Parlamentet att tillsatta en person som skall hafva tillsyn öfver fattiglagarnas tillämpning, hafva säte i Parlamentet ocb kunna meddela sig med nationens representanter.Vi hafva förut sett huru afgörande medel spar-samheten afgifver att dermed möta vexlingarne i af-seende på förmögenhet, tillgångar och i allmänhet en, i det yttre tryggad, ställning. Det gifves ännu ett medel som har kraft att ännu mera lugna den enskilde mot framtidens alltför skarpa omkastningar inom det ekonomiska området. Detta medel ulgöres af assekuranserne.

Det är genom penningens snikenhet att skansa under sig ständigt mera, som denna uppfinning blif-vit gjord. När penningkapitalernes innehafvare uppställt försäkringsplaner, hafva de sökt sin fördel der-vid. AfTårsgrunden för dem är en probabilitetsräk-ning på motgångar, en räkning som endast på mångfaldigad erfarenhets data kan uppgöras; men beräkningen är gjord så alt den assekurerande skall vinna penningar dervid. För den som tager försäkring utgör idéen en särskild art af besparing, sålunda att han, genom årliga men små, förluster (afgiften till assekuransen) fördelar den stora förlust som eljest skulle på en gång träffa honom. Men den vinst, som försäkringsgifvaren måste hafva, dels för att hålla stånd mot tidtals förekommande större påkänningar, dels också för att hafva någonting motsvarande mödan, risken och det vidtomfattande i affaren — hela denna vinst blir naturligtvis försäkringstagarens förlust. För-denskuld bör man föredraga sådana assekuranser, vid hvilka ingen särskild förläggare finnes, utan en ömsesidig garanti uppgöres mellan dem som äro företrädesvis utsatta för en viss klass af olyckor. Denförra grundsatsen afser förlusternes fördelning på tider, den sednare deremot på personer; den sista innebär en hyllning åt idéen om den broderlighet som borde vara allmänt rådande bland menniskorna, ett erkännande alt slägtets olyckor böra vara gemensamma.

Har man intetdera sättet alt spara, hvarken på vanligt sätt med alt samla förråd, eller genom öf-verenskommelser om fördelning af inträffande olyckor, så har man ingen säkerhet, och mången råkar deri-genom i fattigdom, d. v. s. kommer ur den ställning der man är befallande, till den ställning der man är lydande; från den ställning der man låter andra arbeta för sig, till den ställning der man sjelf blir mer eller mindre prejad alt arbeta för andra.

Genom sparsamhet och fördelning af olycksödena kan fattigdom således förekommas der den eljest skulle följa utaf tillfälliga omkastningar. Men de skador som kunna träffa samfundsmenniskan genom statsfor-foganden, förmår hon icke undvika. Desto vigtigare blir det för en styrelse att icke vidtaga några sådana, till följd af hvilka fattigdom uppkommer. Egentligen inträffar sådant mest vid förändringar. En jemt fortfarande skadlig inflytelse tillbakahåller visserligen rikedomens utveckling, men den beverkar icke så ofta en öfvergång från välstånd till fattigdom; denna öfvergång åstadkommes deremot lätteligen genom förändringar i den ekonomiska lagstiftningen. Sällan äro deremot förhållanderne så vidriga, att icke

enm

en Regering förmår afvSnda ledsamma följder af «1 eljest Önskvärd förbättring, om förändringarna ut-ställas på förut bestämda tider för deras inträdande, och hufvudsakligen om dessa tider äro så stow alt personerne hvilka skola träffas af förändringen, väl hinna alt ställa sina saker derefter — tre, fyra, fem år, eller längre, «111 «iler som förändringen gäller olika slags affarer hvilka behöfva utveckling. När en Regering vill införa en förändring småningom, bar man ingenting vunnit i fail man låter densamma biträda på en gång för ett eller annat fack, och de andra successive; följden af ett sädant förfarande är bio! t att ruinen träffar personerne successive. Hela förändringen bör på en gång beslutas och kungöras. Endast den långa perioden som föregår utförandet, är det

som kan rädda alla inom dithörande arbets-gebiet inneslutna personer* Skälet är alt omtankan fär full tid på sig alt motarbeta det eljest förderfligaj och nu tvårlom förbereda fördelar ur det nya väntade tillståndet, hvars beskaffenhet man hinner genomtänka.

Når annorlunda sker, beklaga sig <— principa* lerne, ehuru vål de ofta draga sig bäst ur svårfg* heterrte, och använda deras kapital på annat håll. Mén hela den svärm, som, bakom dem, lefver af sitt personliga arbete, menniskor hvilkas sockan endast en utmärkt human Regering kan förmärka, — allå dessa träffas nästan dödligt af deras principalers miss* Öden, och det ytlre och synbara symtomet är —/irf-

3<i

Om Fattigväsendet.tigdom, ofta obemärkt till dess grund, men alltid bogst beklagansvärd och mera oförlåtlig hos den som föranledt densamma, emedan den kunnat och kan förebyggas.

lOiie Orsaken*

Forsvarslagar, Stadganden om hemvist m. m.

Då den första af dessa punkter här upptages, kan det icke ske under ovetenhet om den humana författning som under innevarande år (1846) utgått från Regeringen angående försvar,Men emedan följ-derne utaf den fordna tyranniska lagstiftningen för detta afseende, ännu äro i frisk utveckling, hör punk-» ten hit såsom en bland fattigdomens orsaker.

Den fattigdom som har sin omedelbara upprinnelse ifrån försvarslagstiftningen$ är af rysligaste art, emedan den framställer en skärande motsats emot samma individs föregående samhällsställning. Något gröfre kan icke tänkas bland alla slag af orättvisa, än denna; den var en ohygglig lemning af öfvermak-tens hån emot menniskovärdet. Man må förundra sig öfver huru det kunnat falla någon in att af en menniska fordra försvar (med andra ord tillåtelse att få lefva). Den som ofrivilligt blef född hit till verl-den, som blef född tillfälligtvis i det ena eller andra samhället, skulle sedan icke vara ursäktad för det han fanns, icke få gå lös utan annans borgen! Det vittnar sannerligen om en gränslös råhet hos den tid som först uppfann detta tyranni.Men om det utvisade en moralisk råhet hos de lagstiftare som kungjorde sådana påbud, var den möjligtvis förenad med mycken förståndsodling i öfrigt hos dem som tillstyrkte och föranledde sådana lagars uppkomst; det var icke blott ordningssinnet som gaf upphof åt det barbariska stadgandet; det var också possessionaternes (magnatens eller den minsta bondens) interesse att få god tillgång på tjenstefolk! Det är ju en vacker tafla, der en minoritet, och dertill en obetydlig minoritet, men väldig derigenom att den stod ofvanför den linie som delar menniskorna i förtryckare och förtryckta, en minoritet som väl uppfattat förhållandet att man blir rik förnämligast genom att begagna andras arbete, denna minoritet yrkade att svårigheter skulle i lagen läggas i vägen för menniskors fria tillvaro, på det denna minoritet måtte åtkomma menniskor till godt pris. Man var obekymrad om följderne för dessa ’’lumpjia” menniskor, hvilka derigenom ställdes på en så vacklande punkt i samhället, att de, nästa stund, eller nästa år, vid en missvext, till stor del likt missdådare, hemföllo åt den offentliga vanvårdens händer, hvarur de nästan aldrig utgingo utan ärr på både anseende och samvete* Men på dem som tillstyrkt sådana lagar, och som drogo fördel af desamma, syntes inga sådana ärr; der borde de likväl af opinionen blifvit inbrända, om någon förstått göra det; men hvilken skulle väl den vara, då allmänna åsigten är att det icke ligger någon orättvisa uti alt med öfvermak-ten af sin jemförelsevis större rikedom tillskansa sig«fen idrilt gerukft 8d«t ufpltittdiwies eftda (ehttra stora) förmögenhet I {»ans pertottfig* förmåga, och det ar* bete hån dermedelst kan åstadkomma?

NSr en tjenare, d. v< s. flere tusende, vid dt «titssvextar, a iskeda des nr sin IjenSt, etnedan princi^ {palen fann honotn för fcéstsato ntl underhålla, då pri* sero« på IHsme4e( syntes honom komma att «tå högt, blefvö de »sa menniskor varse att tkr as fattigdom kunde fcririga dem éerhäa »om eljest endast brottslighet ledde. Hvilken loda åt sin ställning, åt sig sjelf, hvilken hopplöshet skulle ioke defaf uppkötnma? Och hvad skulle icke sedan kunna uppkomma sedan hopplös-ketert fttt fylld tomrummet i sjalen? Sättet innebår att pé en l4g samhällg, eller med andra ord, pfi tn låg moralisk, ståndpunkt > nedsatta en stor mSngd individer. *) Men att nedsatta dessa till ställning, sjelfkän&la och öde, det var att arbeta fattigdomen i hfmderne* Också vet man till hvilken grad

brotts*-lingarnas antal derigenöm förökade«; och brottslings^ klassen utgör den yttersta graden af pauperismen.

Fordom ingick åfven, jemte arbetsprincipalernes lystnad efter slafvar till lågt pris, också en annan lystnad i den beräkning förmedelst hvilken man föranstaltade om en ofri och gillrad ställning för den stora massan. Det var nemligen behofvet att fylla de värfvade reglmenterne med unga rekryter. Det Är emellertid onekligt, att, enör, genom ett våld

«o _

*) Enligt Liwijns uppgift efter tabellerne, finnes ett antal af 900,000 menniskor, hvilka icke egde rätt att förmxtr* sig sjetfvo, ulan måste hafva försvar iilaf andra.emot &amhäll sst äl In ingen hos en tredjedel af landet« befolkning, de omförmälda lagarna blefvo gällande, voro de vSrfvade regementerne en jemförelsevis lycklig tillflykt för de vanlottade, fifvensom for en mängd eljest viUeförda. Denna inrättning kastade elt töo-kelse öfver en del af den sålunda framkallad« pau-perismen, som likväl till en del åtar visade »ig vid personernes slutliga afdankande, eller, efter gröfre begångwa brott, försändning t iil fästningarna. Hda denna inrättning, som egentligen gjorde samma nytt« och något mindre skada än vår sednare uppfinning med korrektionshusen, var välgörande åtminstone så länge som lagstiftningen bibehölls vid det barbari vf här omhandla, och så länge de vörfvade regimerrfevna rekryterades endast af fridlöse. Men ett annat be~ grepp om militära hedern föranledde en föga lycklig förändring häri, och i samma stund som man, för militåren, vidtog åtgärden att der emottaga endast väl frejdade personer, i samma stund var en hick* lemnad öppen » den serie som för6varslagstifl«ingen gemensamt med värfvade militfirtjensten åtgjorde. Denna lucka har man sedan sökt fylla med krono-arbetskompanier — också onekligen ett godt pallia-tiv, men likväl också endast ett patlialiv, från hvil-ket personerne åter utkomma i verlden med ett steg från den maskerade till den uppenbara ocb för dem sjelfva, såsom för alla andra, högst vådliga fattigdomen.

Liksom hvarje Jag om försvar af andra, på fler-faldigt vis nedsätter den fattigare klassens moralitet, och på en gång bringar honom till uppfattning afall hans menniskovärde är intet, samt förbereder och föranleder honom all sälla sig sjelf lågt i sin egen opinion, utgöra lagar om hemvist en, om icke så omedelbart demoraliserande, olycka, likväl en olycka som försvårar möjligheten att förskaffa sig utkomst.

Man borde fråga sig, ifall eljest rättvisa, billighet. och en lika fördelning af de ursprungliga sam-hällsrättighelerne skall få ega rum, och man icke rentut vill förklara att rättvisa icke är till för andra än dem som äro i välstånd: hvarför har den förmögne lof att resa, sladna, aflägsna sig eller bosätta sig hvar som helst i det land der han genom födseln har medborgarerätt, men den fattige deremot icke? Skall den förmögne, som redan förut, ofta utan vidare tillgörande, kan vara bergad af del han eger, tillika hafva fördelen att kunna göra sin förmögenhet ännu mera förökad genom alt få använda den, jemte sin personliga verksamhet, på hvarje punkt af fäderneslandet? men den fattige, som mest behöf-ver söka efter en annan punkt, en annan lokal för sin verksamhet, om han skall kunna förljena något, han skall icke få det?*)

*) För några år sedan hände i Stockholm att ett gift folk ifrån Norrland, hvilka, efter företedt prestbevis voro öfver den åldern, vid hvilken polisen tillåter fattiga personer att nedsätta sig i hufvudstaden, blefvo åter-förpassade till hemorten. Mannen beviste att han i trettio år, hvarje vår, emollagit en trädgård i Stockholm, oeh hvarje höst ålervändt hem. Det var hans födkrok; det hjelpte icke. Hvaraf skuile han få sin bergning följande vinter? — Men hvad skadar det att en nsling sväHer, till och *ned onödigtvis?Det medgifves all, om en usling blir försörjd af andra, ell annat förhällande inträder; och der svarar den ena inskränkningen emol den andra; en inskränkning i rummet motsvaras af öfverlagen vård, och det förra är då tillika nödvändigt såsom kon-troll, men der ingen reciprocitel finnes, der får icke û ena sidan någon inskränkning göras, så länge man icke vill rentut förklara all våra samhällstillgöranden icke behöfva sta på moralisk botten.

Afvenledes medgifves att de som varit straffade för brotl kunna få sig vistelseort anvisad. Det innefattar polisuppsigt, och om också denna är moraliskt förderflig för den straffade, så tillhör sådant förhåU lande det egna olyckliga i brottets eget öde, att liksom tyngdkraften oupphörligt draga nedåt. — Bäst Sr naturligtvis att, i öfverensstämmelse med hvad förat bär är sagdt, förskaffa denna klass menniskor lönande sysselsättning och

tillfälle till framlida berg-ning, aflägsnade från all polisuppsigt och allt hån af medmenniskor, med ett ord genom att kolonisera dem så snart samhället en gång öfvertagit bestyr med dem.

Men den fattige skall, i stället all nedsättas i egen och andras opinion, hedras såsom menniska och erhålla till sin disposition alla de förmåner dem natur och samhälle i förening kunna erbjuda.

I Tyskland har man förskaffat sig kännedom af våra förs vars lagar, och det aristokratiska sinnet har upptagit och lofordat dem såsom förträffliga; de äro ännu icke i deras fulla stränghet tillämpade, men början lärer väl ske nu, sedan vår Regering gjortm

•U «A ädelt bokslut med den infernaliska räkningen. 1 Preussen gäller lagen om hemvist likväl änmi icke andra än dem som njuta fattigdel. I andra länder börjar man deremot ifrigt tillstyrka, ocb just med ¿beropande af Sveriges exempel, tillstyrka de land»-förderfliga lagarnas stränga införande« önskligt vore •It man bos oss, ef ler styrelsens exempel, ville ingå i en närmare granskning af hvad det innebär alk detta våld emot stera menniskoskaror, betänka hur« •mätlig förlust det är för ett land, när en stor del af befolkningen^ genom blotta samhällsställningen, och denna sed aa re dessutom nyckfullt föranledd, blir bragt b det förhållande att en lägre moralisk utveckling bes bvarenda af ditbörande indirider skall blifva en följd; — betänka särskild! huru stor pekuniär för* lusi, huru stor förlust i afeeende pä bergning måste «ppst& genom detta moraliska missförhållande som hindrar dan materiella rikedemsutvecklingen hos alla dessa hvilka genom lag och opinion hällas inom bopp~ kfebetens och liknöjdhetens områden!

llrte Orftakeit«

En förbättrad medicinalvård som skyddar mången usling från döden.

Det är en erfarenhetssats att menniskaos lifc~ J&ngd blifvit förökad genom samhällstillståndets många fördelar, deribland en förbättrad sjukvård. Man har fowäknai tillökningen alt utgöra fyra eller fem år.Det ftr redan mycket. Men dessa fyra a fem år (ill* lata den fattige alt just jemi lika länge, d. v. s. lika mycket längre &n eljest, få gå omkring ock skräpa, «iil förargelse för dem sona under eget välslånd må* ate se dessa tråkiga figurer omkring sig.

Når en sådan orsak till fattigdom upptages, är •det endast för fulktändigbetens skuld, såsom en ibland lörkiaringsgrtmderne. Då vår tid eljest bär så strängt anklagas för sina fel, är det också bii ligt att erkänna den sida hvaruti vi kunna tillmäta oss rvågon förtjenst; och det torde vara onekligt att vi, så långt vi förstå, gå icke blott så långt som fordna tider, utan också längre. I allt hvad philantropi heter, och i allmänhet hela känslosadao af vårt väsende, torde vi betydligt öfverträffa föregående generationer, i fall man icke vill sträcka jemförelsen så långt tillbaka som till de förstna kristna tiderne, då menniskokärleken belt enkelt var broderlig, och således icke kunde ofverträfias,

Men emellertid lilJltdr oss den hedern att genom vård om den synbairt olycklige göra mycket, och för den. sjuklige fatlige gör menniskokärleke» adi vetenskapen sam föl dt så mycket att en stor del af dem Jtunna framsläpa sin eländiga tillvaro betydligt läegre än eljest ocb följaktligen framte flere exemplar p£ en gång 8n eljest skulle vara händelsen i fall de olycklige vore alldeles öfverlemnade åt sig sjalfva.

Kunde likväl nationen uppfostras tiU moralisk kelsa, så skulle visserligen mycken fysisk ohelsaute* blifva; och om, jemte den* förra, ekonomiskt v&|*stånd, som med denna sammanhänger närmare än man vanligtvis betänker, finge utveckla sig fritt på grund af rättvisa och sedlighet, så skulle mycken sjukvård också kunna umbäras, och, der den ännu behöfdes, skulle den kunna bestridas af de fleste personer med egna tillgångar.

I alla fall, så som ställningen nu är, bibehållas en mängd fattiga vid lif, då de eljest snart nog skulle genom döden bortryckas ur antalet af dem som vanpryda den burgnes utsigt.

Ittte Orsaken.

Missförstånd om rikedomens väsende.

I det föregående har redan förut blifvit sagdt huru rikedom och fattigdom, men i synnerhet den förra betraktas på ett ganska ofullständigt och för-vändt sätt, och att sådana åsigter, allmänt delade, så väl af den rike som af den fattiga, föranleda till minskning af den förra och tillvext hos den sednare.

Så länge man anser rikedom till sitt väsende vara materiell då den förekommer inom det materiellas område, blir hvarje förfogande, vare sig allmänt eller enskildt, missledt derhän alt den egentliga skapande rikedomen icke uppkommer. Att flytta värden emellan menniskorna, bringa dessa värdenatt öfvergå i största mängd ifrån den ena till den andra, betraktar man vanligtvis såsom medel och sätt altsamla rikedom; och det är onekligt all rikedom derige-nom samlas på en hand, i slället alt den förut fanns på en annan eller flera, men dermed är, fördel allmänna, ingenting vunnet. Den falska åsiglen af detta samlande, (som föranleder motsvarande fattigdom) härleder sig ifrån den materialistiska åsigten af rikedomens väsende.

Tänker man sig en rå, obebodd, ouppodlad och tillika mager trakt af jorden, så finner man lätt alt ingen rikedom ligger i dess besittning$ men då mensk-liga omtankan fått sväfva deröfver, uppstår småningom en skapelse på ett sådant ställe. Det är ju tydligt att allt derstädes fått sitt ursprung af menni-skoförnuftet; grunden var blott ett villkor derför liksom luften. Betraktar man en stor stads rikedom på en dylik fläck, så ledes tanken ännu lättare till samma åsigt, ehuruväl mången tillblandning af dit-förd materiell rikedom kan dervid vilseföra omdömet. Men i det första exemplet, der odlingen på stället, och en del deraf härledd industri ensamma åstadkommit förändringen, ser man mest oförvilladt huru det idealiska blifvit nedlagdt i materien, och genom närmaste begagnande af naturkrafterne åstadkommit rikedom. Ju högre således förståndsutvecklingen stiger, desto större blir rikedomen utvecklad inom men-niskosinnet, och desto större blir alstringen af den materiella rikedomen, i mån efter som den förra vänder sig ned till den sednares område.

Efter allt delta har man svårt alt förstå huru-ledes omdömet så allmänt låtit förvilla sig i afseende på rikedomens väsende. Den enda förklaringen pådenna förvillelse ligger depi alt man betraktar den materiella rikedom som finne* färdig, och jerafordea med den rikedom som — icke finnes. Men en klarare öfversigt af hvad det materiella, ooh genom »aturens omedelbara frikostighet för handen varande, utgör, i jemförelse med den andliga delen af rikedomen, erhåller man vid närmare skärskådande af det exempel vi nyss valde, nemligen med det enda son» naturen, utan intelligensens inverkan, erbjuder. Jordytans råa produkter, innan meun isko verksamheten kommit dertill, utgöra så litet att, t. ex. vilden,som lefver af frukter, fiske och jagt, behöfver stora fur* stendömens vidder för att kunna lifnära sig. Också förundra sig de vilda nationerne storligen öfver den mängd Europeer som pé ett jemförelsevis litet område kunna vinna sin bergning. Dertill finnes ju in~ tet annat skäl än att menoiskosinnets egen rikedom af vilja nedläggas i beröringen med materien och skapar en i oändlighet vexande rikedom. Kanske tusende gånger större befolkning lefver nu i Nord-Amerika bergad på de områden der vildarne i mot*-avarande svagt folktal li II bra g te ett useit lif, ständigt botade af hungern»

Newyork, Baltimore, Boston, hafva kanske tu<-sendeiaU millioner i förmögenhet samlad på en sammanräknad obetydlig yta der, för 150 år sedan ännu, jagten gaf en eländig tillvaro åt kanske femtio individer« Handeln har visserligen ditfört mycket, ro«» det finnes i alta fall en rikedom på dfessa punk-m

ter, ojemföriig med hvad dessa fattiga trakter i ursprungliga tillståndet erbjödo.

Likväl framhärdar menniskan i sin oart, att vid rikedomens uppskattning, icke beräkna mer fin del aom för ögonen synes. Alla rättslärare, alla vår tid« filantroper, Fourierister, Communister, Saint-Simo-Bister, fattigförsörjare, m. fl., nu fl. alla berähna endast hvad som synes. För sådant har man eniä-ker, oftast en girig uppfattning, ock följden af denna ensidiga, och bögst torftiga, åsigt, Sr att man alltid för beräkningen af menniskoslägtets behof och dessa« tillfredsställelse begagnar division i stället för. nral** tiplikation af tillfredsställelsemedlen. Följden åter häraf bar också varit den, öm hvilken vi förut talt vid frågan om eg&nderätten, att man icke afsett, icke stadgat något/ för något annat än den synliga, materiella, delen» Det ser «t såsom afwtd och med* tidande, i detta enda fali, förenat sig) åtminstone förena sig dessa båda känslor i enahanda bemödande« sd att resultatet blir en delning af del förhandenva^ rande, antingen partielt såsom genom barmhertighe** ten, eller i helhet såsom vid kommunismen* Samma slags resultat är också den hela

uppskattningen af de närvarande tillgångarne samt likgiltigheten för de blifvande, eller med andra ord: den ytterliga nog* grarmhelen i bestämmelserne för en eganderätt tiil de materiella tillgångarna, och tvärtom en nästan fullkomlig likgiltighet för ménniskans vilja och håg och den rikedom som deraf framalstras, och som visett utgöra både oberäkneliga qvanta och gränslöst vexande storheter.

I vår tid tränger sig fattigfrågan på hvarje men-niska som med något interesse omfattar allmänna angelägenheter; men den förr anmärkta materialistiska åsigten af rikedomens väsende gör att man egentligen aldrig beräknar annat än möjligheterne att förmå den rike till ett medgifvande, en delning, men icke försöker betrygga den sä kallade fattige i besittningen af den rikedom som potentialiter ligger inom hans egen natur, och som utvecklas i fall det tillåtes honom att behålla det som genom hans vilja kan produceras.

I sammanhang med all denna förvillelse betraktar man tillgångarne vida mindre än de äro, egentligen oändligt mindre. Skulle man deremot börja uppstegra rikedomsproduktionen derigenom att man först erkände arbetets anspråk och hvarje arbetandes eganderätt till den del af produktionen som ligger i producerandet, samt så tillställa att den som eger den materiella lockbetan icke nyckfullt berättigades att, såsom nu, tillegna sig hela produkten som af densamma och af det produktiva arbetets inverkan derpå uppstår, så skulle snart arbetet stegras i lifaklighet och alstringsförmåga, och det resultat som dervid uppkomme, skulle bli på en helt annan skala slort och tillräckligt än det stationära och följaktligen lilla kapital som ligger i ett på en gång för ögonen närvarande förråd.

Man tänke sig en jemförelse mellan den summa som för den fattige uppkommer ifall han utöfver densvältförtjenst han under en gifven tid af, exempelvis, ett år, eger, sammanlagd med ett, för ett allmose-hjon temligen rikligt understöd af en Riksdaler i veckan; och å andra sidan en dagligen, med 24 skil-lingar ökad, arbetsförtjenst. Det sednare skulle utgöra minst 150 H.dr om året; det förra gåfve 52 R:dr. Men säsom allmosa utgör 52 R:dr så mycket att del sällan bestås. Deremot vore 24 sk. om dagen en ganska vanlig produkt af en fattig arbetares dag. Eller tror man kanske, alt en förläggande principal som har t. ex. 2(J0 arbetare, icke årligen på deras arbete i medeltal förtjenar 20,000 Riksdaler? Man har yrken der hvarje arbetares produktions brutto belopp stiger till ett-tusende Riksdaler; dervid utgöra kapitaler i penningar och annan materiel för-* iagsfond visserligen en betydligare del, men om nu denna frånräknas, bör återstoden kunna utgöra så mycket att arbetarne böra kalkyleras hafva tillskjutit minst 100 R:dr hvardera till deras principal — som anser sig hafva underhållit dem, då likväl förhållandet är tvärtom.

Nu säger deremot en annan erfarenhet, i län-* der hvarest en öppen täflan eger rum, att den summa, som principalen kan anses hafva plundrat ifrån arbetaren, är så liten att den, om också genom den stora mängden arbetare gjord betydlig på principalens ensamma händer, fördelad tillbaka på arbetarne, skulle obetydligt förbättra deras lefnadsvillkor. Detta kan medgifvas, utan alt hufvudpåståendet faller, nem-ligen att en annan än en materialistisk åsigt af riken-domen måsté föranleda en o&ndJigt «(orre alstring, med lika motsvaranda större til Iräck lighet för de personer geaom livilka denna rikedoras-alstring utgåri Vi hafva nemligen en annan sida att betrakta: kvad är konkurrens af arbete annat än en gemensam hei af faktorer som y(terst lie la priser, anspråk, behof, hunger o. s. v,? Om nu arbetaren skulle hdjas till sjelfkänsla, (ill begrepp om menniskovärde, behof af ädlare art än blott magens m* m., sä skulle hans önsprék derigenom ökas, och om alla arbetares anspråk s(egrades, blefve ju ersättningen till honom nöd* vändigt större. Men dermed skulle en prisstegring é produkteme också nödvändigt uppkomma»

Om å(er arbetaren vore tryggad i besittningen af den produktdeJ som ursprungligen ufgöres af vil-jetis, hågens, skicklighetens, inverkan, med ett ord af hela det personliga tillgörande^ och han finge rilkna sig denna produktsdels värde tillgodo, me« förläggaren icke finge deraf mera än som motsvarade det i substrtatet eUer råämnet nedlagda arbetet (här just i råämnet represen te rad t af dess pris) hvarlitt kmftnie den tillökning (eller vinstberäkning) som rätt-visJigen dfcrâi ka«i få beräknas, såsom körande till förläggarens egen andliga medverkan vid anskaffan* det af det(a substrat, insigten om sättet för ämnets ombildciing, och sjelfva syftemålet för den vid hvarje tillfälle ifrågavarande varu-förädlingen, — så skulle ett tou oberäkneligt större produkt i orts

belopp uppstå« Matt har således för produktionen och för njut-ni ngsmöjl igheten (vä nya faktorer, nemligen stegringeni menniskoviljan, som utan all gensägelse skalle yttra sig med en helt annan intensitet då den kände att den komme att yttra sig (så som skapelselagen innefattar) med klart syftemålsbegrepp, och tillika med uppfattning af att individualiteten på sådant sätt bi-behölle sig äfven i sin yttring, så att den qvarstad-nade med fortsatt egenskap af personlighet, ännu i produkten; — vidare njutningsmöjligheten som utgör samma sak som produktionsmöjligheten efter nyss anförda grundbeskaffenbet, ty den fullaste lifsnjutning Sr känslan af individualisationens förevigande, och just denna förnimmelse är det som ligger i ett, på förr sagda vis genomfördt, arbete. — Huru storartadt är icke arbetet när man så förstår det, så genomför, och så slutar det, emot när arbetaren, tvungen af nöden, förlingar sin verksamhet — således likväl alltid sin själ — åt ett fremmande mål, vid hvars uppnående verksamheten, i resultatet lösryckes från individualiteten, och med ett fremmande arbitriura kastas in i ett fremmande mål, hvarvid själen, således, så tillsägande partiellt mördades. Blotta kän-' slan deraf — än mera genom förnyad erfarenhet af samma resultat för hvarje förnyadt bemödande — mattar bågen, gör intelligensen domnad eller molsträf-vig och svagt verkande, och rikedomen — alstringen, blir svarande derefter.

Hvarhelst således en delning af principalens inkomster béfinnes bli otillräcklig för att försätta hans

arbetare i önskvärdare belägenhet, har man den an-



dra resursen qvar, nem ligen ait genom arbetarens interessentskap, och deraf uppkommande större håg* uppbringa produktionen högre, samt genom hans, i den bättre »tältningen grundade, högre anspråk, ¿väga* bringa en prisförändring i produkten. Vi hafva förut i detta arbete beklagat prisemes nyckfulla, villkor* liga och således orättvisa, nedsättning, som uppkommer deraf att principalen, som vill undersäija, gör ned-sättningen föga med egen uppoffring, hvilken i stället gäller hans arbetare, ty hvarje gång minskar han deras inkomster. Allt, allt, tages från arbetaren, men då förläggarens inkomst dervid minskas, blir det afhjelpt med att han ökar sina slafvars antal från t. ex. 200 till 300, till 3,000 o. s. v.

Der åter industrialismen icke hunnit utveckla sig till den grad som här är förutsatt, nemligen att en enda slafegare redan hunnit bringa prisnedsättnin-gen så långt, att arbetarens mage och muskelsystem icke längre kunna tåla att betydligt mera stjäles från dem, och således hvarje ny stald måste vara ganska liten från hvarje, hvarför vinningen åter måste sökas, såsom vi nyss sagt, från ett förökadt antal slafvars bestjälande — der allt detta icke hunnit gå till ytterlighet, utan förhållandet är så att en principal är fullt behållen då han får stjäla blott en del af lifs-kraften från t. ex. 5 eller 10, 20 arbetare, der kan man lättast falla på den tankan: hvarför skall man hafva en särskild principal, som med penningförlaget köper andras själar? Kunna icke 10 eller äfven 20 arbetare vara principaler sjelfve? Kan icke, inom ar-

i

ibetsfördelningen « hvilket fach som helst, hvar och en af de 10 eller 20 besörja sitt arbete, beräkna det efter särskild norm (t. ex., i brist af bättre, efter nu gällande norm för betingsarbete) och sedan såsom tiondedels eller (¡¿gondedels egare taga motsvarande anpart i yrkéls behållning. Kan icke en af dessa hafva på sin arbetsfördelningsandel sådant som principalen nu besörjer? kan icke denne också hafva sitt beting och slutligen sin ena lott såsom interessent för tiondedelen, tjugondedelen o. s. v.? Saken är ganska enkel — och kommer att verkställas, 6å snart arbetaren i allmänhet eröfrat den bildning alt han har en öfversigt af sin ställning i medborgerligheten.

Att arbetaren icke lätt kommer derhån är onek* ligt, men de bildade klasserne skola hjelpa honom dertill, och den allmänna öfverlygelsen som under kulturens inflytande åtminstone slräfvar till insigl och rättvisa, skall, med uppfattning af rikedomens and* liga ursprung, taga menniskoarbelet och menniskovär-det i försvar så att den malerieilt obemedlade slutligen får makt att hysa naturliga och rättvisa anspråk, samt med ledning af deras förvärfvade frihet i sitt arbete, vinna ett mål för sitt lif.

Förgäfves framvisar man tusende exempel der den producerande, med lika, eller större, sömnaktig-het, verkade när han påtagligen kunnat sjelf uppbära hela sitt arbetes resultat. Det sker icke annorlunda In derigenom att sinnet från dess första utveckling till' en ändamålsenlig verksamhet, insöfdes och förlamades genom exemplet af andras öde; eller som ärdetsamma, genom en praktisk uppfostran der individen såg samma företeelser öfverallt omkring sig, att individualisationens anspråk fingo utdö, naturbehofven utgjorde driffjädern till en verksamhet under knot och dunkel känsla utaf ändamåislöshet, brist på andligt innéhåll i handlingen, emedan dess resultat, då, hvarje gång som intelligensen öfvergick från handling till ett införlifvande med materien (produktion), en frem-mande individualitet kastade sig öfver produkten och dermed tillintetgjorde handlingens resultat som bordt vara att inom det materiella området lemna ett för den individualitetens utveckling riktande spår af dennas egna tillvaro. Kort ligen: slafveriets väsende inverkar på den olyckliges känsla; han filosoferar icke deröfver, han reder icke begreppet för andra, men i uppfattningen af sin egen tillvaro känner han hoppet hvarje gång det gifves, och ändamålslösheten i hans lif blir för honom och andra påtaglig, och dess kriterium är lamhet i vilja och håg, dess följd är i nästa och åter nästa, ögonblick, hämmad och förhindrad alstring, uteblifvande produktion af rikedom.

Så länge som den materialistiska åsigten af rikedomens väsende utgör en af menniskornas grund-fördomar, så länge skall också fattigdom finnas der rikedomen kunde finnas; lika länge skall också idéen om tillgångar fösta sig vid hvad som synes, och der-emot vända sig ifrån det som under andra omständigheter skulle uppkomma; lika länge skall också interesset för eganderätt och insigten om dess natur, fösta sig blott vid den materiella förmögenheten ochfly från den andliga; lika länge skall man också med fånig völmening söka åvägabringa delningar af det lilla man har infor sig, i stället att låta tusendubb-lad rikedom kristallisera sig inom det materiella området ar intelligensens oändliga rikedom.

13:de Orsaken.

Arbetsfördelningen.

Det är en allmänt erkänd sak att arbetsfördelning är grundvalen för en förbättrad produktion såväl-hvad myckenheten som hvad beskaffenheten angår; det kan således icke vara vår afsigt att här emot-säga dess nytta. Men när man medgifver fördelarne af arbetsfördelningen måste man bestämdare angifva huru denna fördelning tänkes. Likasom det nemligen gifves skillnad mellan kropp och själ, gifves det en fördelning af arbete så att kroppen eller själen vid endera blir hufvudsakligare försatt i verksamhet; åter vid det arbete man egentligen räknar för kroppsarbete, förekommer en fördelning emellan menniskorna, så att den ene förnämligast, och mer eller mindre uteslutande, sysselsätter sig med ett visst slags kroppsarbete. Genom den förra arbetsfördelningen blir individen försatt uteslutande inom den ena eller andra klassen af verksamhet — själens eller kroppens, — och en sådan fördelning kan aldrig vara ens loflig, fin mindre nyttig för menniskoslägtet, som ur skaparens händer utgått med bestämmelsen att genom bå- ^ da serierne arbeta sig fram till individuell fullhet.N8i’ arbetet, och i synnerhet dess föremål och mål, allenast rigtas till det materiella, förlorar men-ni&kan naturligtvis mer ocb mer det hufvudsakliga-ste af sin bestämmelse. Således måste, för att d*n-na bestämmelse skall uppfyllas inom hyarje individ, båda serierne följas.

Åter inom serien för materiell produktion vinner individen en ojemförligt större makt öfver materien, och en oändligt vexande förmåga, ju mera verksamheten inskränkes till blott få saker. Slutligen, ifall man kunde stadna vid blott ett enda handgrepp, hvar-med man sysselsatte sig vid produktionen, skulle in* di videns makt Öfver materien bli starkast, och produktionen således mest båtande. Så är det ock. Men om denna följd för helheten af produktionen är mest fördelaktig, är den deremot så mycket vådligare för individen, som dermed bringas att bero af en enda omständighet, en enda förmåga, liksom spelaren sätter hela sin förmögenhet på ett enda kort* och vid förlusten är fullkomligt ruinerad. Det är således för individens sannolika säkerhet bättre att han icke hän-gifver sig och sin utbildning till blott en enda skiftning af arbetet; men för öfrigt bör principen förarbetets fördelning i allmänhet följas,

AIItsÅ bör den stora arbetsfördelningen i kropps-och själsarbete icke ega rum på det sättet att någon individ från någondera arbetssättet utesIutes, utan fastmera bör hvarenda menniska, efter naturens ordning, tillhöra båda

serierne; men inom den mekaniska delen af arbetet må fördelningen ske på det sfttt att hvarm

och en sysselsätter sig med högst få föremål på det att Öfningen och deraf beroende skicklighet måtte, för hvarje förelag, ända till hvarje handgrepp, kunna uppdrifvas till högsta möjliga grad, och seger öfver materien dermedelst så mycket sannolikare förberedas på hvarje punkt af menniskans produktiva verksamhet inom det materiellas område.

Förhållandet i verlden är vanligtvis icke ord-nadt efter dessa båda synpunkter. Arbetet är först fördeladt alltför uteslutande i afseende på dess två hufvudserier, så att man knappt medgifver och unnar den egentlige arbetaren själsarbete, än mindre fordrar af honom sådant jemte dess resultat, bildning; tvärtom finner man det ganska lämpligt att han af sig sjelf och andra betraktas såsom en blott machin, af hvilken man fordrar verksamhet och — såsom ur luften hem-tad — moralitet. Att han, för att svara mot den sednare fordran skall bafva tillfälle tilf själssysselsätt-ning, och att han genom förädlade njutningar skail bafva förberedande steg till moralitet, falfer ingen i sinnet. Man säger endast: da skall! och om icke mängden af dem svarar deremot, ropar man korsfäst! korsfäst!

I afseende på den andra serien af arbetsfördelning gäller samma likgiltighet bos de ”bättre” ktas-serot. Desse sednare, som yfvas öfver sin bildning, bafva den likväl icke högre än att de äfven här praktiskt tillämpa regeln för arbetarnes förvandling till blotta machiner. Den arbetsfördelning hvarige-nom en individ inom arbetsklassen fördömes alt egnahela sitt lif ej allenast ¿t ett visst slag af materiellt arbete utan också kanske till ett visst ämnes behandling, och slutligen till åstadkommande af allenast en och samma ständigt lika form, gör att en sådan arbetare vinner fördighet blott i en ganska inskränkt krets, och kommer att fullkomligt sakna all duglighet i allt annat. När nu möjligen, i tidernas vex-ling, sjelfva föremålet för hans arbete upphör att vara efterfrågadt, är det också slut med villkoret för hans verksamhet, och en sådan person blir då ett offer för nöden eller barmhertigheten, hvilket noga, räknad t är detsamma, enär hans sjelfständighet i och med detsamma, under sådana omständigheter går ända till sista skenet förlorad.

När en stor tillverkning grundas på modets nyc-r ker, och produkten undantränges af någon ny vara, uppkommer arbetsbrist för dem som förut voro sysselsatta med den först förutsatta tillverkningen. När, kanske i många «fall på en gång, handkraften ut-tränges af en sinnrikt uppfunnen machin, inträffar detsamma o. s. v. Om nu denna stora mängd som var burgen förmedelst den stora färdigheten i ett inskränkt faoh, hade inhemtat något annat derjemte, vore han icke så alldeles utan tillflykt som nu. Hade han, genom bildning, fått ett större omfång för sina vuer, skulle han också icke studna så fullkomligt handfallen och hjelplös, som nu sker.

Allt detta är icke obekant för dem som närmast hafva med dylika saker att skaffa, men man bekymrar sig icke derom.All omsorg för framgång i företag, all lagstiftning till och med, Sfvensom all historia, med ett ord: kulturi ifvets hela innehåll, afser blott — de prioriterade klasserne. När dem väl går, förekommer det liksom intet skulle saknas, och likväl förekommer dervid ett annat spel bakom kulisseme, ohyggliga skådespel, der nöd, sorg och ett allsidigt elände frodas och fortplanta sig, under det att aktörerne påtheatern se granna och präktiga ut, samt förbehålla sig hela recetten. Endast när tillfälligtvis någon eller några, eller värst, hela massan af olyckliga, kommer fram på scenen, varseblir man dem, och vanligtvis emottager man honom eller dem, såsom i andra fall, med ropen af korsfäst! korsfäst!

Träffas åter de bildade klasserne, sjelfva aktörerne, af någon motgång, då först anses tiden vara inne att hjelpa och förbättra,* de äro menniskor, hos dem erkänner man menskliga anspråk — allt med tyst tillåtelse att de deremot icke i sin tur beböfva erkänna detsamma hos de usla komparserne; de äro skapta till basis för de andra samhällsklasserne, och det är för desse sednare likgiltigt om denna basis år murken, allenast den tills vidare håller ijiop att stå på.

Sådan ser arbetsfördelningen ut i dess ena serie. Af dess missledning uppkommer felet äfven i den andra serien.

Äfven detta ohyggliga missförhållande är alldeles icke nytt. Sjelfva Platos stora själ, genom barn-domsintrycken förledd, fann förhållandet behörigt, ochbyggde menskliga kulturen på én arbetsfördelning som, under det den gaf

andlig frihet och höjning åt en klass, förutsatte den andra klassens försättande i slaf-tillstånd. Väl skulle kristendomen hafva omkastat förhållandet , (ty kärlekens idée är motsatsen mot våld och tyranni) men man gjorde blott en half revolutionr man afskaffade menniskoköpet, och efter denna stora bragd gick man till hvila; man fick nu en annan klass i stället för köpslafvarna, nemligen de hyrda slafvar* na — och den institutionen fortgår ännu i dag.

Huru fattigdomen uppkommer inom de klasser som framkallas af all skarpare arbetsfördelning — i båda seriejne :— hafva vi redan tillräckligt oraor-dat, till och med öfverflödigt nog, då saken är allmänt känd. Det var likväl nödigt alt upplaga ämnet såsom en af fattigdomens vigt igaste orsaker; äf-vensom sjelfva förhållandet aldrig kan tillräckligt ofta påpekas, ända till dess detsamma blir erkändt och af-skydt af dem som sjelfve utöfva öfverväldet Öfver den arbetande och fattige.

Tiden är inne för en förändring. Månget hjerta som siår varmt för menskligbeten har börjat handla efter kristendomens rent uppfattade idé, ser i den obegränsade arbetsfördelningen ett bland hufvudmed-len att få arbetande klassen fullkomligt nedtryckt; desse bafva börjat ifra för en mångslöjd, en allmännare bildning jemte den isolerade arbetsskickligheten. Skulle nu arbetaren sjelf komma under fund med att ban bör hafva duglighet i minst Ivå mekaniska serier, så har ban en särskild garanti mot vexlingarne,bvarjemte den allmänna odlingen sätter honom i tillfälle att både öfversé förbållanderne bättre, och, om behof göres, också mången gång på ett lyckligare sätt bestämma öfver sitt öde. Nar dessa tre omständigheter förena sig hos arbetaren, blir det vida svårare för snikenheten att, förmedelst en bit bröd emot bungern, förhyra talangen till evärdélig ego och draga åt sig alla resultaterne af dess produktioner.

14:de Orsaken.

Misstaget att låta p7'oduktionen föregå behof vet.

Vi hafva redan yttrat mycket om denna punkt. Det är tidehvarfvets stora missrigtning i afseende på den merkantila delen af arbetet som föranleder denna fattigdomskälla, i hvilken slutligen ailt arbete kan komma att drunkna, och från hvilket öde det hittills fredats just hufvudsakligen genom det man mest öfver-klagat i afseende på följden, nemligen machinerne. Skulle industrialismen, eller den konstlade produkt io« nen, tänkas hafva fortgått utan hjelp af macbinarbe-tet ocb naturkrafternes väldiga medverkan, så skulle, under i öfrigt lika omständigheter, den rysligaste nöd redan hafva ofverkommit de arbetande klasserne. Det enda olyckliga vid machinarbetet är det, att hvarje ny machin, hvarje storartad uppfinning genom hvilken menniskokraften vinner i oberäkneliga proportioner, alltid kommer endast den kapitalstarke till godo, den arbetande får endast den möjlighetensig tilldelad att lemna sitt förstånd till sjal åt ma-chinens verksamhet. Delta missförhållande kommer likväl att fortfara så länge som i allmänhet det stora missförhållandet med okunnigheten om eganderältens natur.

Men om detta missförhållande är tills vidare ohjelpligt, (i fall man icke ville vidtaga den alldeles förgörande utvägen att förbjuda machiners begagnande) så befinnes det likväl icke vara det enda;vdet är icke blott i produktionen som detta missförhållande skall sökas, det finnes också i afsättningen, utbytet, försäljningen af produkten. Först tillverkar man under sådana villkor att den egentliga arbetaren icke har någon andel i produkten; deraf kommer att priset kan beslammas af en person, den.nemligen som — med eller utan prejande beting — förhyrer arbetaren; deraf kommer vidare, att, så snart nå gon vinst uppkommer, af hvarje arbetares produkt, för principalen, han kan sälja det hela till obetydligt mera än producerandet kostade, och han får likväl stor vinst, som ytterligare ökas med blotta tillökningen af de arbetande slafvarnas antal, och när detta blir rätl stort kan åter en nedsättning af priset ega rum, emedan den slutliga behållningssumman i alla fall blir stor; äfven kan principalens vinst ytterligare ökas derigenom att han, vid prisnedsättning för varan, fördelar denna förlust på arbetarne, hvilket man också dagligen finner föröfvadt, med hela den möjlighet som beror af alt arbetaren icke har ett ord med i bestämningen af varans värde och pris.Men för att sådant skall vara möjligt, måste principalen tillverka i allt större och större skala; endast på det sättet kan den omtalade methoden att behandla arbetaren immerfort med tvång föranledas. Men med en så utvidgad tillverkning blir afsättnin-gen betydligt försvårad; för att åter underlätta den måste priset åter sänkas; det sker åter antingen på de redan arbetandes omedelbara

bekostnad eller deri-genom att ett större antal indrages i den industria-iistiska hvirfveln. I båda fallen förökas fattigdomen omedelbart, äfvensom medelbart genom tillvext i de klasser ur hvilka de fleste proletärerne utgå.

Om vi nu betraktat sjelfva frågan i omvänd ordning emot hvad sjelfva öfverskriften på stycket antyder, har det skett emedan arbetarens ställning till så stor del ingår i resultatet. Sådant hindrar icke att tillika betrakta den andra sidan, som här skulle vara den hufvudsakliga. Behof, eller efterfrågan, borde vara del som skulle föranleda en varas anskaffande; men under det nu öfverklagade systemet gör man tvärtom; först produceras varan och sedan söker man upp en afsättning, ett behof.

Denna onaturlighet kan visserligen alltid till någon grad inträffa i civiliserade tillståndet, redan deraf atl man vet hurusom, hvad icke den ena gången åtgår, kan åtgå en annan gång, och man arbetar fördenskuld på förlag. Men i sin största missledning har detta syslem blifvit utfördt i England, med impuls ifrån statsmakten, som genom alla upp* tänkliga medel oupphörligt jagat landets industri fram-m

åt, och i sjelfva politiska ställningen — förmedelst krig m. m. — förberedt möjligheter af en afsätt-ning under det den med premier o. s. v. drifvit på tillverkningarna. Det år nu detta produktionssätt som för med sig så stora olägenheter. Då statens behof icke kunna fyllas annorlunda ån genom en gränslös produktion, och denna icke kan tänkas utan ständigt vidgade tillfällen till afsättning, måste staten besluta sig att anskaffa denna; eller med andra ord skaffa behofvet efteråt, när detsamma icke fanns förut. Krig och våld och afundsamma åtgärder mot andra natio* ner blifva då medlen för att vinna nödig afsättning; men de ofantliga kostnaderne för krigen måste — med statsskuld eller med omedelbar afkastning hemtad af landets produktion, gäldas; då måste produktionen åter stegras, och missförhållandet med arbetarens ställning likaledes förvärras.

Genom den enkla första möjligheten att subsistera, tilltager folkmängden; genom den af machin-arbetet uppkomna möjligheten att använda barns arbete, uppkomma tidiga giftermål, med ulsigt att de barn som af dessa giftermål födas, kunna snart sjelfve förtjena sig uppehälle på samma sätt som föräldrarne. På detta sätt har man proletärernes klass i ett orimligt stigande — och hvad är det annat än ett frambringande af fattigdom?

Det är sannt att en sådan onaturlig produktion icke skulle till den grad ega rum, i fall arbetaren förstöde sin rätt, yrkade på den, och kunde göra sina anspråk gällande, men systemets fortsättning 1den industrialistiska produktionen är likväl påtagligen det som drifver pauperismen till utvext i en gräsli-gare scala. Ett negatift villkor för den vexande fattigdomens återhåll får fördenskull sökas i ett sådant förnuftigare ordnande af industrien, att behofvet af en förbrukning, eller som är detsamma, en obesvärad möjlighet för afsättning, skall existera först, och såsom sådan, framkalla produktionen. I sådant fall uppkommer icke det onaturliga prisfållandet som alltid sker på den egentliga arbetarens bekostnad, furst betager honom all möjlighet för välstånd, sedermera också möjligheten för bergning, och sist sjelfva möjligheten att redligen uppehålla Itfvel.

15:de Orsaken*

Brist på religiositet.

Huruvida denna olycka skall kunna häfvas eller icke, utgör ej föremålet för en afhandling, som endast föresatt sig att angifva orsakerne. Att tide-hvarfvets moraliska beskaffenhet har ett afgörande inflytande på rnenniskans öde, i stort och enskildt, be-höfver man icke bevisa. En jemförelse med hvad fordna tider medförde, visar bäst huru det kunnai vara när menniskan i allmänhet Iefde med afseendé på ett annat lif mera än i afseende på det närvarande.

Undergifvenhetens och anspråkslöshetens dygder ersätta mer än tillräckligt all rikedom. De störstade uthålligaste uppoffringar och umbäranden har man sett födas af en varm religiös åsigt.

Det är sannt att betydelsen af vår tid är icke så låg att den behöfver stå i värde efter någon annan period af kulturlifvets utveckling; men om, å ena sidan, tiden har rätt i att hos menniskan göra gällande hela hennes dubbelnatur, hvarförutan ingendera kommer till full utveckling, har den deremot, såsom stadd i ett öfvergångstilIstånd, orätt i att med för mycken ifver försvara den sinnliga existencen som ett föregående tidehvarf berömde sig af att vilja nedgöra.

Huru mycken lockelse till materialism återfinner m$n icke -i reaktionen mot en alltför kärft dogmatisk stränghet öfver samvetena? Huru lätt uppkommer icke tredskhet emot allt andligt då man fordrar att sinnet skall ovillkorligen qväfvas under vissa fö-reskrifna former?

Det nyvaknade erkännandet att menniskan måste lefva också för sinneverlden, förleder lätt till den öfverdrift hvaraf vår tid så ofta visar prof, nem-ligen med att lemna den timliga tillvaron och dess omsorger, ett alltför stort utrymme inom vår verksamhet. Hufvudsaken borde vara att man erkänner för sig det timligas behöflighet och det andligas nödvändighet, det förras bearbetande blott som ett öf-vergående villkor för det sednare.

Under arbetet för religionens sak, som för den högre bildade menniskan ötgör henries allt, bör syftemåletmålet i vår lid hufvudsak ligen ledas derhän att men-niskan inom sitt eget medvetande lår sig att inse aitt samband med Gud, ur samma källa lär sig ut* veckla den rikedom af kärlek som utgör all religions* verkliga väsende.

Ju mindre den religiösa känslan riktas utåt, desto mindre kommer den på afvlgar. Det är dertna sanning efter hvilken tidehvarfvet synes sträfva* men för hvilken det ännu icke gjort sig reda, och hvarifrån det afhålles genom hvarje för skarpt bemödande att binda samvetena, och leda uppmärksamheten utåt i stället för inåt.

Antingen nu resignationen för timliga skickel-serne härleder sig af en inpreglad och dogmatisk åsigt af det andligas högre värde, eller af en ur hjertats djup hemtad hängifning till det högre lifvels förhållanden, äro dess verkningar enahanda, att föranleda en stilla belåtenhet med allt det yttre, hvilket, inför ett sådant sinne aldrig får annan betydelse än att höra under förgäng!ighelens spira. När nu, i vår tid, den förra grunden för resignationen allt mera försvunnit och ytterligare måste försvinna, blir det så mycket nödvändigare att gifva den sednare- en lättare utveckling genom att icke söka tvinga densamma under den förra.

Om nu slägtets intelligenta riktning hinner förstå sig sjelf och ostörd får värdera den materiella delen af tillvaron men endast såsom villkor för den andliga, och således en praktisk religiositet åter blir

Om Fattigväsendet. 41möjlig och verklig, så bléfve naturligtvis också rike» dom och fattigdom förändrade i samma mån; den förra blefve då bestämd, hvilket den hittills aldrig varit, bestämd nemligen alt finnas just vid dén gräns, der ménniskan hunnit till den grad öfvervinna de materiella villkoren för tillvaron, att det högre lif-vet kan, utan hinder af det lägre, bli syftemålet för menniskans sträfvande.

Ett öfvergångst il Istånd sådant som det nuvarande» skall, med förfarlig slitning mellan åsigterne, omedelbart framkalla mycken fattigdom, emedan den stora mängden, under sitt i öfrigt omisskänneliga sträfvande efter ett andligt något, missförstår sig sjelf, famlar och stadnar vid den negativitel som ligger i blotta motståndet mot det påtrugade, den negalivi-tet som fordrar afseende på sinneverldens erkännande såsom en behörighet, och hvarmed man icke ännu hunnit så långt att man, efter en sådan seger, sjelf inser huru den skall begagnas för evighetens syften. Under missförståndet härutinnan, stadnar individen allmänt vid anspråkens ståndpunkt. Men alla anspråk leda blott utåt, leda individen således ifrån sig sjelf, då han likväl endast ur sitt eget väsende bör hemta de resurser han behöfver. I allt oredligt för-värf och all fattigdom, ligger denna falska grund, och fördenskuld äfven häri en orsak till den hastigt ökade fattigdomen i vår tid.ll:de Orsaken.

Naturfel af ålderdomsjukdom, späd ålder, lättja, m. m.

Dessa orsaker (¡11 fattigdom hafva alltid funnits, men dock olika. Menniskor hafva visserligen i alla (idehvarf kunnat blifva sjuka, gamla o. s. v. men der-före behöfva de icke alltid tillika hafva varit nödlidande, ty en anda af sparsamhet och umbärande kunde hafva försatt personerne i det läge, att de, vid inträffad ålderdom och sjukdom, förmått skydda den yttre existencen utan andras biträde. Afvenle-des kunde späda barn bli lemnade utan vård så väl i ena tidehvarfvet som det andra; men om också vid sådana fall andras mellankonist oftare kan komma i fråga, är också der försummelse ofta en orsak till behof af andras uppoffrande biträde. För de fall, der föräldrar dött ifrån en icke fullvuxen afkomma, är svårigheten för samhället icke så stor att den icke tvärtom lätt kan åstadkommas, der icke den enskilda barmhertigheten tvångslöst mellankommer.

Den största massan af hjelpbehöfvande vid sjukdom eller ålderdom utgöres emedlertid af sådana som icke insett

nödvändigheten att spara något för morgondagen, och som af sin egen belägenhet varit ledda till en sådan liknöjdhet, emedan, i hela deras lif, intet erkännande mötte dem det de egt rätt att i samhället få så mycket som de behöft för dagen, än mindre for framtiden.Till samma .klass, i fattigdoms afseende, och nära samma klass i moraliskt afseende, endast med stegring i graden hör den lättjefulla.

Hvad är lättjan? en last säger man; det kan så vara, rätteligen är den allenast en brist på ett mål. Vilden är lat, så ofta han icke har ett mål. Hans syften äro att stilla naturbehofven, han verkar i; korta ögonblick derför, med utomordentlig kraft i håg och lekamen, derefter blir han stilla.

Under odIingstiIlståndet blir menniskan antingen ständigt liflig — med många, och till en del höga syften, och då har bon vanligtvis, såsom sidoföljd sin jordiska tillvaro skyddad; eller blir hon lat —* utan syften, och har då begrepp om att hennes jor** diska tillvaro skall skydda$ af andra.

Är det icke ett fel i samhällsskicket då någon ipc|ivid lefver utan syftemål? Onekligen! ty antingen för barnet uppvexa i syftemålslösbet, hvilket beror ijf föräldrar och målsmän; och dessas fel att för* an leda en sådan vana hos barnet beror af sambälls~ åsigterne hvilka på mångfaldigt sätt hafva skulden för föräldrarnes liknöjdhet. — När en arbetare djupt erfarit att allt hans bemödande, från Lördag till Lördag, från Nyårsdag till Nyårsdag burit samma frukt nemligen att icke bära någon frukt; när han sétt att allt hans arbete gifvit resultat — endast åt andra, men för honom sjelf endast gifvit hänvisning till nytt» oupphörligt, enahanda, resultatlöst släpande, hvilken kan då undra på att han blir liknöjd, blir utan hopp, utan mål? Huru skall han under sådana om-ständigheter gifva sin son ett hopp, ett syftemål? Är det icke naturligt att bans rättvisa knot sfyall i sonens sinne utpregla hopplösheten, liknöjdheten? är det icke fast mera underligt, ojemnförligt mera för-undransvärdt, att ändock en så stor mängd af de olyckliga klasserna förmå låta narra, sig att anse för ett mål den ändamälslösa verksamhet för hvilken de, till kropp och själ, uppoffras? Försätt den bildade på en sådan ståndpunkt, och han skall genast förfalla.

Bevis på sådana företeelser har man i ofverflöd i alla större städer, der man får se personer j det äckligaste förfall, — personer hvilka förut varit i helt andra förhållanden. Må vara att sinnlighet, fåfänga m. m. haft del i deras första nedsättning, men då de en gång kommit derhän, komma de aldrig åter derutur, ty hopplösheten, ändamålslösheten, binda dem med infernaliska kedjor, och samma kedjor binda den stora massan, som derernot icke jemnförelsevis så ofta förfaller, ulan släpar sin börda och sitt Jif, dag efter dag med samma resignerade eller likgiltiga mekanism!

Ingen lycklig menniska är lat , ty ingen är lycklig som ej med friskhet ser åt ett mål. Gif men-niskan ett mål, det är bildningens och den konkreta statsmannavisbetens yttersta problem, och om det väl genomföres på alla samhällets individer, blir ¡n~ gen lat och ingen fattig.Resultat.

Af allt det här anförda synes filt ehuru mycket man i vår tid gjort med afseende på de fattige, dock ingen minskning i fattigdomen uppkommit. Tvärtom har den stegrats. Det anförda statistiska utaf Preussens förhållanden bekräftar detta omdöme. Vi hafva sett hnru rikedomen i detta, så väl styrda, land, betydligt tilltagit, utan att sådant hindrat fattigdomen från att likaledes tillvexa. Hvad som skett i Preussen, vet man ock hafva skett i andra länder, skarpare eller lindrigare i samma mån som arbetet och deraf alstrade rikedom fortgått med industrialistisk riktning, med penningens ökade öfvermakt öfver men-niskoarbetet o. s. v. Man kan, med temlig visshet antaga att detsamma också måste medföra samma följder i alla länder.

När nu fattigdomen betraktas särskildt, och med afseende på de orsaker hvilka i härvarande arbete blifvit framställda, finner man lätt hvarför densamma har sin egen linea, sin egen utveckling, oberoende af den allmänna tillvexten i rikedomen. Sjelf-va olyckan ligger just deri att fattigdom och rikedom utveckla sig på särskilda serier.

Så långe de bildade klasserne icke inse, hvar-ken skälet hvarför den fattige måste förblifva fattig, eller att all den miskund som vederfares den fattige är förspilld i fall man icke går ut från andra åsig-ter än hittills, skall fattigdomen tilltaga alltfort ända till dess att missförhållandet sjelft åstadkommer en brytning.Det borde icke, i vår tid, beliöfvas så synnerligen myckel för att bringa nyss omtalade klasser till ett annat system, ty den allmänna

sedligbeten har gått framåt — ehvad man än må klaga öfver vår tids sensualism. — De bildade klasseme hafva, i de flesta Europeiska länder, med mycken ifver omfattat hvarje framställd idée, som lofvat dem en möjlighet att ändra sina fattigare bröders belägenhet; den största svårigheten är häfven, när, såsom nu, ett verkligt behof uppenbarar sig inom alla bättre sinnen , att åstadkomma förbättrade förhållanden för men-niskan i allmänhet. Det fattas endast en redig in-sigt om hvad som måste göras.

Alldeles klart kan ett sådant tillfyllestgörande system icke på en gång framstå. Problemet tillhör ett helt tidebvarf; det visar man sig ock hafva uppfattat. En stor mängd tänkare hafva i skrifter af-bandlat ämnet; en stor mängd hafva med praktiskt utförda systemer behandlat detsamma, hufvudsakligen med afseende på grundsatsen att förebygga fattigdomen, icke att bota den hos några, under det att den tusenfaldigt uppkommer hos andra. Åter en an^ nan mängd har med begärlighet upptagit hvarje råd som förekommit värdt ett försök, för att i förhållandet mellan principal och arbetare åstadkomma ett bättre, hvarigenom den sednare, utan att man äfventy-rar den förres bestånd, skall kunna fredas från fattigdomen.

Sällan har någon fråga varit så mångfaldigt behandlad. Det bbrde då icke vara underligt om mansnart vore nära lösningen af problemet, hvilket, be-traktadt i sitt 6törsla djup, icke är annat fin ansprå-ket att på ren grund konstruera menniskorätt.

Hvad år en vanlig fattigvård? Den år i sin idée detsamma som — kommunismen, ehuruväl den sistnämda Sr många århundraden yngre. Hvad äro allmosor annat Sn egendomsdelning?

Det Sr icke Sedan förmögenhet blifvit förvärf-vad som den skall delas. All samhSlIssäkerhet anses med skäl bestå i en ofelbar trygghet för bibe^ bållandet af egendom. Det är före förmögenhetens alstrande som delning skall ega rum. Den skall tc-ke ske så att någon delar med sig af sitt; tvärtom skall hvarochen alltid behålla sitt; men den djupa orättvisan begås nu, (och har alltid blifvit begån* gen) att den som icke bar materiella tillgångar ut~ öfver sin personliga förmåga, nödgas använda Sfven denna sednare (som Sr hans rikedom) för andras> redan förmögnes, räkning. Endast bäruti har fattigdomen sin egentliga rot då menniskan lefver i samhälle. Alla andra orsaker äro tillfälliga, men den* na Sr den allmänna och den djupaste.

För dem som, genom en lyckligare ställning, se sig tryggade mot nöden, och hvilka tillika brinna utaf åtrå att se alla menniskor omkring sig på samma sätt bergade undan nödens inflytelser, må dessa sanningar vara nedskrifna. Ju starkare denna åtrå uppenbarar sig, desto ifrigare skola sådane burgne söka utfinna sättet att ändra de af nöden beroendes

ställning.ställning. De måste också ulfinna sättet alt åstadkomma förändringen utan att de sjelfve afslå hvad de ega; ty i sådant fall vore ju vinsten ingen. De måste utföra förändringen på sådant sätt att våra samfälda tillgångar ökas; derförutan låter den fattiges upphjelpande icke med förmån tänka sig.

Denna allmänna förökning af tillgångarna är möjlig. Att icke, under nuvarande omständigheter, tillräckliga tillgångar finnas, härleder sig derifrån att individualitetens rätt icke iakttages; den består deri, att allt hvad som är ett alster af individens egen verksamhet bör förblifva samma individs tillhörighet. (Det får icke heta att det skall blifva, ulan förblifva, ty ingen kan på förnuftsgrund antaga att individens förmåga icke är hans eget, hans egendom, första typen för ett egande). Vid sådant förhållande, då den verksamma individen vet med sig, känner med sig, att hans krafts användning, qvurblifver hos honom sjelf, genom det att han får behålla det som genom denna kraftanvändning uppkom, känner han lifvet mera fullt inom sig; behofvet att verka med bestämda syftemål stegras, drift, håg, frisk och full andiighet framkalla hos honom handling i ojemnför-ligt mått, och hans skapelser blifva lika ojemnförligt flere.

Hos menniskan i sådan verksamhet, uppkommer icke fattigdom.

De flesle menniakor, den största mängden, lef-ver icke under sådana förhållanden. Deras verksam-

 ^het är machinens; den. framkallas af ylIre tvång, af nöden som tvingar dem att förlinga sig, egentligen med kropp och själ, åt andra. Man undrar öfver den ofta förekommande motsträfvigheten; man ser denna likväl endast i skarpare fall af trots; men den finnes alltid under formen af likgiltighet för den verksamhet

som endast har andras syften till mål; en verksamhet som utgör ingenting hvarken mer eller mindre än ett andligt sjelfmord.

Här är icke stället att pröfva med hvilken rätt den ena menniskan gör den andra orätt. Det sker genom häfden, och man har antagit den för rätt.*)

För dem som önska att i sina lefnadsförhållan-den återställa det förhållande som naturen och men-niskans organisation åsyfta, må här åter erinras att den rike kan bibehålla, och äfven öka, sin rikedom, under det att den som nu kallas fattig, blir rik. Förändringen ligger naturligtvis deri att den sednare återfår sin naturliga rätt att uppbära frukten af sitt arbete. Sättet huru det skall utföras, är, i allmänhet , dermed att den som icke har mer än sin förmåga, får använda densamma för egen räkning. Sättet huru den rike skall undvika att sjelf bli fattig genom förändringen, är att han upptager den så kallade fattige till medinteressent i de företag vid hvil-ka denne förut endast användes.

*) Om egande rättens konstruktion hänvisas läsaren till aoten, sid. 490.Hvarje företag kan hafva sin olika beskaffenhet vid utförandet. Hvarochen får då med stöd af sin sakkännedom uttänka det särskilda sätt hvarigenom han kan bringa en arbetare att få intressentskap i arbetet. På det sättet kommer arbetaren att med full lifslust vara verksam, och under sådana omständigheter skall hans rikare utvecklade andlighet också uppenbara sig i en stegrad produktion, hvarigenom tillgångarne bli ökade. En naturlig varsamhet måste föreskrifva att man icke börjar med sådana individer hos hvilka hopplöshet från barndomen, eller från sednare försjunkenhet, göra hvarje lyftning osannolik.

Med el t erkännande af den egentliga egande-rätten skall ett nytt tidehvarf uppkomma; i densamma är utgångspunkten för menniskans praktiska lif; herraväldet Öfver materien sammansmälter der med sedligheten i menskliga handlingen.Sid. 466, noten star: Aiedel lös: Riedel

„ 468, 3 rnd. uppifr. „ penningarnes „ sanningarne*

» 474, 1 „ „ „ Bunt’s „ Buret’s

„ 587, 8 „ „ „ Für alia „ Alla

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/sgfattig/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-sgfattig.

Filen skapad 2018-12-17 20:24:29.418286